
Printed at the
SRI VILASAM PRESS,
SRIRANGAM

ANANDAKANDAM

Edited with Translation in Tamil, and Introduction
in Tamil and Sanskrit

BY

SRI. S. V. RADHAKRISHNA SASTRI,
VAIDYAVISARADA, AYURVEDA SIROMANI
Bharat Ayurveda Sala, Trichinopoly.

Published by •

S. GOPALAN, B.A. B.L.,
Honorary Secretary, for the Administrative Committee,
T. M. S. S. M. LIBRARY, TANJORE.

1952 [Price Rs. 15

Also in 2 Parts. Text 10-8-0

Tamil Summary 5-8-0

आनन्दकन्दः

(रसवादग्रन्थः)

विशिर.पुरस्थ भारत आयुर्वेदशालाध्यक्षेण

वैद्यविशारद आयुर्वेदशिरोमणि

एस्. वि. राधाकृष्णाशास्त्रिणा

संशोधितः

द्राविडानुवाद-संस्कृतद्राविडोपोद्धातादियोजनेन

परिष्कृतम् ।

तञ्जापुर सरस्वतीमहालग्रन्थालयनिर्वाहकसमितेः कृते,

गौरवकार्यदर्शिभिः,

एस्. गोपालन्, बी. ए. बी. एल्. एतैः

प्रकाशितः

1952

[मूल्यम् रु. १५]

ஆ ன ன் த க ன் த ம் .

(ஒரு இளவாதநூல்)

+

திருச்சிராப்பள்ளி ' பாரத ஆயுர்வேதசாலை ' அத்யக்ஷா,
வைத்யவிசாரத 'ஆயுர்வேதசிரோமணி'

எஸ் வி ராதாரிசுஷண சாஸ்திரி அவர்களால்,
தமிழ் மொழிபெயர்ப்புடன் பதிப்பிக்கப்பெற்றது

—❦—

தஞ்சாவூர், ஸரஸ்வதிமஹால் நூலறியைதது
திருவாகக குழுவினருக்காக கௌரவ காரியதரிசி,
எஸ் கோபாலன் பி ஏ, பி எல், அவர்களால்
வெளியிடப் பெற்றது

1952

[விலை ரூ 15

மூலம மாததிரம 10—8—0

தமிழ் மொழிபெயர்ப்பு 5—8—0

PREFACE.

This publication "ANANDAKANDAM" is a very exhaustive treatise on Chemistry and Atomic Science which had been developed in our country from earliest times. The British rulers in their early days of the Empire were keenly aware of the greatness and value of our Cultural treasures and started the Asiatic Society, in which great Orientalists like Jones revealed to amazed Englishmen the achievements of Indians in the field of Arts and Sciences. But they gradually lost their respect for the greatness of the conquered country, and the encouragement to the pursuit of Eastern knowledge which began under Warren Hastings, gradually limited itself to a study of Literature and Philosophy.

Now, after the advent of Independence, we naturally turn to our own priceless heritage in arts and science. The publication of this work with an abridged translation in Tamil and an introduction in English, is a step in the resuscitation of our neglected lore. It is for the scientists to study this work carefully and verify the chemical and atomic reactions described in detail herein. Though we have a number of works on the various rare properties of mercury in medicine and alchemy, none is so clear or so full as this, our present publication. We hope that this publication will inspire students of research to new fields of discovery and help in the

growth of science as a means of making man more happy.

This work has been edited with great care by *Sri S. V. Radhakrishnan, Ayurveda Visharada* who has spared no pains in getting at the correct text and making its meaning clear in his translation and introduction. Our thanks are due to him for his valuable services. The English introduction by *Sri K. Vasudeva Sastri* will, it is hoped, help modern students of science to appreciate the worth of our ancient achievements in science. We are thankful to *Sri K. Vasudeva Sastri* for his valuable services in this direction.

We thank the Government of Madras for their timely grants that have enabled us to publish this and other valuable manuscripts of our Library

Saraswathi Mahal. }
 Tanjore, }
 25-7-1952 }

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

மு ன் னு ரை .

—0000—

‘ஆனந்தகந்தம்’ என்ற பெயருடைய இவ்வெளியீட்டில் ஓர் ரஸவாத நூல் அடங்கியுள்ளது. இதுவரையில் வெளிவந்திருக்கும் நூல்களைக்காட்டிலும் இது மிகவும் விரிவாகவும், தெளிவாகவும், உபதேசிக்கப்பட்ட ஓர் அரிய நூலாகும். நமது முன்னோர்கள் ரஸாயன சாஸ்திரத்திலும், ரஸவாதத்திலும் பழையகாலந்தொட்டு பல நூற்றாண்டுகளாக அரிய பாடுபட்டுத் தங்கள் அனுபவங்களைத் தமிழிலும் ஸம்ஸ்கிருதத்திலும் அநேக நூல்களில் எழுதி வைத்திருக்கிறார்கள். ஆனால் நமது விஞ்ஞான முன்னேற்றம், நம் நாட்டில் ஏற்பட்ட அமைதிக்குறைவால் சென்ற சில நூற்றாண்டுகளாகத் தடைப்பட்டுப் போயிற்று. ஆங்கிலேயர் ஆட்சியின் கீழ் நாடு ஒன்றுபட்டு, நாட்டில் சமாதானம் நிலவியது. அவ்வாட்சியின் முதற்பகுதியில் ஆங்கிலேயர் நமது கலை, விஞ்ஞானம் முதலியவைகளைக் கண்டு வியந்து அதை வளர்க்க ஏற்பாடு செய்தன ரெனினும், நாளைடைவில் ஆளும் மனப்பான்மை மேலிட்டு நம் நாட்டுக் கலை விஞ்ஞானங்களில் அவர்களுக்கிருந்த மதிப்புக்குறைந்தவிட்டது அதனால் நம் நாட்டினருக்கே நமது கலை விஞ்ஞானங்களில் பற்றுதல் குறைந்து அவற்றின் முன்னேற்றம் அறவே நின்று விட்டது எனலாம். இப்பொழுது நல்ல காலம் பிறந்துவிட்டது. நம்நாடு சுதந்திரம் அடைந்ததன் பயனாக நம் நாட்டுக் கலைச் செல்வங்களுக்குப் புத்துயிரளிகக வேண்டும் என்ற பேரவா நமக்கு எழுந்திருக்கிறது. அதற்காக வேண்டிய ஆராய்ச்சியும் துவக்கப்பட்டிருக்கிறது. அவ்வித கேவையில், மொழிபெயர்ப்புடனும், முகவுரைகளுடனும் வெளிவந்துள்ள இவ்வரிய வெளியீடு முதற்படியாகும்.

இதில் அடங்கியிருக்கும் ரஸாயன, ரஸவாதப் பிரயோகங்களைச் செய்து பார்த்து அதன் முழுப் பிரயோஜனத்தையும் நம் நாட்டினர் அடையும்படி செய்வது நமது விஞ்ஞான ஆராய்ச்சியாளரின் கடமையாகும்.

இந்நூலை வெகு பாடுபட்டுத் தெளிவான தமிழ் மொழி பெயர்ப்புடனும், முகவுரையுடனும் பதிப்பித்து உதவிய ஆயுர்வேதவீரசாரத ஸ்ரீ எஸ். வி. ராதாகிருஷ்ண சாஸ்திரி அவர்களுக்கு எங்கள் நன்றி உரித்தாகும். ஆங்கிலத்தில் ஸ்ரீ கே. வரணுதேவ சாஸ்திரி எழுதியுதவியிருக்கும் முகவுரை தற்கால விஞ்ஞான ஆராய்ச்சியாளர்களின் கவனத்தை இந்நூலின் சார்பாகத் திருப்பும் என்று நம்புகிறோம்.

இந்நூலையும் இதுபோன்ற பல அரிய நூல்களையும் பதிப்பிப்பதற்காகத் தகுந்த நிதியுதவி செய்து வரும் நமது சென்னை அரசாங்கத்தாருக்கு எங்கள் என்றும் கடமைப்பட்டுள்ளோம்.

ஸரஸ்வதிமஹால் நூல்களையும் }
தஞ்சை. 20-7-1952, }

S. கோபாலன்,
கவுரவ காரியதரி

GENERAL INTRODUCTION TO THE Madras Government Oriental Series.

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important manuscript libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No 34913/48-10 Education, dated 4-4-1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following are members of the Committee :

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M A., B L ,
2. „ R. P. Sothu Pillai, B A., B L ,
3. „ C. M. Ramachandra Chettiar, B A , B L.,
4. Sri R. Krishnamoorthy, (Kalki)
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., PH D ,
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M A., L.T.,
7. „ V. Prabhakara Sastri,
8. „ N. Venkata Rao, M A ,
9. „ H. Sesha Ayyangar,
10. „ Masthi Venkatesa Ayyangar, M A.,
11. „ M. Mariappa Bhat, M.A , L T.,
12. Dr C Achyuta Menon, B.A., PH.D ,
13. „ C. Kunhan Raja, M A., D. PHIL ,
14. „ A. Sankaran, M A , PH.D., L T.,
15. Sri P S Rama Sastri,
16. „ S K. Ramanatha Sastri,
17. Dr. M. Abdul Haq, M.A , D. Phil. (Oxon),
18. Afzul-ul-Ulma Hâkim Khader Ahamed,
19. Sri P. D. Joshi,
20. „ S Gopalan. B A., B.L.,
21. „ T. Chandrasokharan, M A., L.T.

The members of the Committee formed into Sub-Committees for the various languages, Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannada, Malayalam, Marathi and Islamic Languages. They met during the month of May, 1949, at Madras and Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government in G.O. No. Mla 2745 Education, dated

31--8--1949 and they decided to call these publications as the "**Madras Government Oriental Series,**" and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the General Editor of the publications.

The following manuscripts have been taken up for publication during the current year :

"A" From the Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

TAMIL

1. Kappal Sattiram
2. Anubhava Vaidya Murai
3. Attanakolahalam
4. Upadesa Kandam
5. Colan Purva Pattayam
6. Konga Desa Rajakkal
7. Sivajnana Dipam
8. Sadasiva Rupam, with commentary.

TELUGU.

1. Sangitaratnakaramu
2. Aushadha Yogambulu
3. Vaidya Nighantuvu
4. Dhanurvidya Vilasamu
5. Yoga Darsana Vishayamu
6. Khadga Lakshana Siromani.

SANSKRIT.

- 1 Vishanvarayaniam
- 2 Bhargava Nadika
- 3 Hariharacaturangam
- 4 Br̥hmasutravṛtti—Mitaksara
- 5 Nyayasiddhanta Thattvamrtam

MALAYALAM.

- 1 Garbha Cikitsā
- 2 a Vastulakṣhanam
- b Silpasāstram
- c. Silpaviśhayam
- 3 Mahācāram
- 4 Kanakūcāram
- 5 Kṛtyākramam

KANNADA.

- 1 Lokopakara
- 2 Rattamata
- 3 Asvasāstram
- 4 a Aushadhagalu
- b Vaidyaviśhaya
- 5 Sangītarātnakara
- 6 Supacāstra

ISLAMIC LANGUAGES

- 1 Jamīl-Al Ashya
- 2 Tibb E Farīdī
- 3 Tahqīq Al Buhran
- 4 Safinat-Al Najat.

"B" From the Tanjore Maharaja Serfoji's
Sarasyathi Mahal Library, Tanjore.

TAMIL.

1. Sarabhendravaidya Murai (Diabetes)
2. Do. (E N & T.)
3. Konkanarsarakku Vaippu
4. Tiruccirrambalakovaiyar with Padavurai
5. Sarabhendra Vaidya Murai—
(Anæmia & Jaundice)
6. Talasamudram
7. Bharatam
- 8 a. Pandikeli Vilasa Natakam
- b. Pururava Cakravarti Natakam
- c. Madana Sundara Vilasa Natakam
- 9 Percy Macqueen's Collection in the Madras
University Library on Folklore
10. Ramaiyan Ammanai
11. Sarabhendra Vaidya Murai — (Asthma,
Cough and other lung diseases)

TELUGU.

1. Kamandakanitisaramu
2. Taladasapranapradipika
3. Raghunatha Nayakabhyudayamu
4. Rajagopala Vilasamu
5. Ramayanamu by Katta Varadaraju

MAHRATHI.

1. Natyasastrasangraha
2. a. Folk Songs

- b. Dora Dharun Veni Paddhati
- c. Asvasa Catula Dumani
- 3. Pratapasimhendra Vijaya Prabandha
- 4. a. Sārabhendra Tīrthavali
- b. Lavani
- 5. Devendra Kuravanji
- 6. Bhakta Vilasa
- 7. Sloka Baddha Ramayana

SANSKRIT.

- 1. Asvasastra with Tricolour Illustrations
- 2. Rajamrganka
- 3. Ānanda Kandam
- 4. Ayurvedamahodadhi
- 5. Gita Govinda Abhinaya
- 6 a. Colacampu
- b. Sahendra Vilasam
- 7. Dharmakutam-Sundara Kanda
- 8. Jatakasara
- 9. Vishnutattivanirnaya Vyakhya
- 10. Sangita Darpanam
- 11. Bijapallavam

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next four years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the Library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them

with other copies. The editors have however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets and correct readings have been suggested in square brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books, in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the press. The various presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

MADRAS, }
1951.

T. CHANDRASEKHARAN,
General Editor

INTRODUCTION

"ANANDAKANDAM" or the 'ROOT of BLISS' as the present work is called, is a part of Tantric literature. Tantras cover not only the modes of worship of deities, but also several arts and sciences. These are Architecture, Sculpture, Painting, Music and Dance, which are necessary adjuncts of worship, as also Medicine, Anatomy, Chemistry and Atomic Science, Science of Breath, and Higher Psychology, for producing rare powers of protecting and prolonging life, and acquiring superhuman powers called Siddhis. The main object in view is of course spiritual progress which all these powers subserve. The present treatise has for its object the promotion of health and longevity with the help of medical recipes chiefly metallic preparations, and treatment with atomic energy from mercury. The transmutation of baser metals into gold and various chemical processes dealing with metals are by-products in the processes.

Appropriately to the name "*Anandakandam*", this work divided into two "*Visranties*" or places of restful peace. Peace, as every one knows, is a preliminary requisite of Ananda or Bliss.

The first part is called "*AMRITEEKARANA VISRANTI*" and deals with "*Amriteekarana*", or the art of defying old age, disease and death. This is sought to be achieved by what is known as *Rasa Vedha* or tapping atomic energy from mercury.

Another method by which Amriteekarana is achieved is by medical recipes known as "Rasayanas". These Rasayanas are some of them single herbs and single inorganic substances and others, combinations of these. Regulated diet and regulated modes of life are prescribed for using these Rasayanas. The third method is the simple process of regulated diet and habits, by themselves. It may be mentioned in passing, that this third process has appealed itself to students of modern science; and the valuable hints about diet and modes of life to suit particular seasons and climatic conditions given in this work (chapters 17, 18 and 19 of part I) deserve a close study by students of research. A fourth method is by Yoga or the control of breath and mind.

The second part is called "KRIYAKARANA VISRANTI" and deals with chemical processes involving metals, metallic ores, alloys, and precious stones so as to make them serve as medical agencies for fighting disease, old age and death, and also with various rare and valuable herbs and their uses for a similar purpose.

TREATMENT WITH ATOMIC ENERGY.

Mercury is subjected to several processes totaling 18 in number before it attains a stage in which it yields atomic energy. The actual treatment is called "*Deha Vedha*" or boring into the body, as distinguished from "*Loha Vedha*" or boring into the metals resulting in transmutation of baser metals into gold, which is achieved by mercury in that state. "*Loha Vedha*" or boring into the metals is easily recognised by modern students of Atomic

energy who are familiar with the process known as boring of the atom. *Deha Vedha* is unknown to modern Science which has directed its attention in the first instance to the means of destruction instead of to the means of protection of the human body. *Deha Vedha* can appropriately be called boring of the cell.

Mercury in the state of *Vedha* or 'boring state' is thus capable of boring into the atom and boring into the cell. The 18 Samskaras or processes to which mercury is subjected before it reaches the 'Vedha' state yields mercury with different properties at the end of each process. The names of the processes suggest that in the different processes, mercury is treated as if it were a living entity. The names are —

- 1 Swedana or causing it to perspire by exposing it to medicated steam
- 2 Mardana Giving it blows
- 3 Murchhana Making it lose consciousness and stop breath
- 4 Utthapana Reviving it
- 5 Patana Making it fall down
- 6 Nirodhana Confining it
- 7 Niyamana Bringing it under discipline
8. Deepana Increasing its appetite
- 9 Anuvasana Making it more energetic.
- 10 Charana Feeding it with morsels (of mica)
- 11 Jarana Helping it to digest the morsels

- 12 Garbhadruti: Causing the food to become part and parcel of its body by liquifying it
- 13 Bahyadruti: Feeding it with chemically digested food (of mica)
- 14 Ranjana: Adding to it colour and lustre
- 15 Sarana: Preparing it for moving at will in all directions (by providing a vehicle of Diamond)
16. Anusarana. Further repetition of Sarana
17. Pratisarana Further repetition of Sarana
- 18 Vedha Helping it to bore through atoms and cells

Special Chemical apparatus called *Yantras* for carrying out the several processes are also described in detail, as also the methods of preparing oils, decoctions and other ingredients for the several processes

An extraordinary provision in this treatise is the disciplined life and propitiation of deities prescribed as a preliminary to the undertaking of the chemical and atomic processes described in this work. Their relevance and necessity are a matter for investigation. It must be mentioned that the subject of using mercury for tapping atomic energy is dealt with by numerous ancient treatises both in Sanskrit and Tamil, and in all these treatises, the preliminary discipline and propitiation called "*Rasa Deeksha*" is uniformly prescribed. Transmutation of metals is carried out by modern science by a process involving the use of electricity. And it must be expected that if such transmutation

should be possible by means of mercury in the Vedha state, electricity must play a necessary part in the process. And how did the ancients get this electricity? As in everything else undertaken by the men of the East, the process has been subjective rather than objective. Electric energy is to be found in the human body, and the discipline prescribed, it may be safely guessed, has been intended to increase the quantity and power of human electricity so that anything touched by those who have undergone the discipline may be charged sufficiently for starting the atomic process that is involved in the process resulting in the Vedha state.

This explains the failure of many alchemists who have taken the trouble to get the details of the processes from books and men of the ascetic order who are known to have succeeded in the transmutation, but have not cared to observe the discipline necessary for storing up the electric energy for starting the process. Celibacy is the first requisite in the discipline for storing up electric energy, and it is no wonder that those who are known to have succeeded in alchemy have all lived an ascetic life.

Although the processes and the books containing them in more or less detail have been public property all along in our country, Alchemy has in most cases proved a dangerous speculation resulting in the ruin of many a rich man. The reason is to be found in the neglect of the subjective process for storing up electricity which is uniformly prescribed in all the books. It is just possible that if either the discipline is undergone as a preliminary to the performance of the experiments resulting in

the Vedha state, or if electricity is supplied by some other means for helping to start the reactions, that we may succeed in getting at the Vedha state which appears to be the state of the element in which it is easily separable into neutrons capable of boring through metals and the cells of the human body in an orderly manner so as to produce the transmutation in the one case, and energisation in the other.

It must be remembered that the various energetic by-products that start out as a result of atomic fission are capable of absorption by suitable means, and it may be fairly surmised that in the method used for Loha Vedha and Deha Vedha the destructive rays are absorbed, while the constructive ones are allowed to have free play. The success in both the Vedhas open out possibilities for protection of human life even from the effects of the explosion of the atomic bomb, and the accumulation of the precious metals to enrich the state treasury at will.

The various processes described in this book for purifying mercury and other metals and converting them into compounds that are easily assimilable by the human body are themselves very valuable and they have long been used in the preparation of Siddha medicines for effecting cures in incurable diseases. Till some fifty years ago, mercury and its compounds and arsenic and its compounds which are now dreaded by doctors, have been treated by processes which have made them quite safe for administration for curing many diseases which are now declared incurable. A branch of medical science that has so long been successful is worth revival, and the sooner our students of western

medicine and western science shed their superiority complex and approach the accumulated experience of our countrymen based on the discoveries of Yogis, Siddhas and Rishis with due respect, the better for our country.

An English version of this work will soon be published so that even students who have not equipped themselves with the requisite knowledge of Sanskrit may easily follow the contents of this book. But it must be added that there is such a vast deal of cultural wealth and discovery of scientific value in the works of our wise men who have uniformly employed Sanskrit as their medium, that it is worthwhile for anyone and more so for an Indian to acquire a working knowledge of Sanskrit without which no Indian can call his culture complete.

It is hoped that students with an aptitude for research and institutions interested in scientific research will take up the work of understanding and adopting the chemical and atomic processes that are contained in this volume and other works of similar nature.

Saraswathi Mahal
Tanjore
24-7-1952

K VASUDEVA SASTRI,
Pandit for Research

॥ श्री. ॥ भूमिका ॥

चिराय भारते चोलमण्डल तदापि तञ्जापुरमभिप्रथयतः श्रीशरभजी-
महाराजप्रतिष्ठापितात् सरस्वतीमहालयग्रन्थागारात् प्रकाश्यमानेष्वन्यतम
उत्तमध्यायमानन्दकन्दारयो ग्रन्थः आयुर्वेदस्य रसशास्त्राख्ये विभागे रस-
रसायनसिद्धिरूपणानधिकृत्य प्रवर्तते । सरस्वतीमहालये विद्यमानं ग्रन्थाक्षर-
मयं तालपत्रग्रन्थमुपादाय प्रकाशनीयोऽयमिति सरस्वतीमहालयग्रन्थागारा-
धिकृतैराज्ञप्तोऽहं यथामति ग्रन्थममुं संशोध्य द्रविडभाषायां सङ्गृहीतेना-
नुवादेन समं प्रकाशये । ग्रन्थोऽयं रसतन्त्रग्रन्थेष्वभिगणनामर्हति । रसा-
र्णव-रमरत्नाकर-रसहृदयादीनि प्रसिद्धानि रसतन्त्राणि विपयेष्वनुसरन्,
विषयप्रतिपादने तेभ्योऽतिशयानां सरलतरां क्रमवद्धां च शैलीमादधत् नाति-
विस्तरसङ्ग्रहो विराजते ।

अत्र प्रकाशने मातृकात्रयमुपलब्धं मया पाठशोधनाय । प्रथमा मूल-
मातृका सरस्वतीमहालयग्रन्थागारगता ग्रन्थाक्षरमयी तालपत्रलिखिता प्रायः
शुद्धा शोभनाक्षरा च^१ । द्वितीया मैसूरराष्ट्रीयग्रन्थसङ्ग्रहालयादुपलब्धा

मातृकाः । तत्रस्थैः आन्ध्रलिपिमय्या मूलमातृकाया देवनागरी-
लिप्यां प्रतिलेख्य प्रेषिता त्रुटिबहुलाऽशुद्धा च । तृतीया
निखिलभारतायुर्वेदमहामण्डलपत्रिकायां उपपञ्चदशवर्षेभ्यः प्राक् क्रमात्
प्रकाशिता त्रिशिरःपुरीक्षाया आलेयायुर्वेदशालाया अध्यक्षस्य आयुर्वेदाचार्यस्य
श्री वा. वा नटराजशास्त्रिमहोदयस्य ग्रन्थभाण्डारात्मा त्रुटिबहुलाऽशुद्धा

१. इयं च मातृका आन्ध्रलिपिमय्या मूलमातृकायाः प्रतिलिखितेत्यु-
न्नेतुं शक्यते, यत आन्ध्राक्षरमालाया श ल क-वर्णानां न-स-वर्णयोश्च
सरूपतामूलो वर्णविपर्ययोऽत्र बहुताशुद्धिमुपजनयति ।

च । एतन्मातृकाद्ययसंवादेन मुद्रितामुद्रितन्त्रान्तरममालोचनेन च प्रकाशन-
मिदं प्रस्तुतम् ॥

चिराय पाश्चात्यैः संपत्त्योभेन प्रवर्तितमाश्रयवद्वाङ्मयमधातूनां स्वर्ण-
रजताद्युत्तमधातुरूपतया परिणामनेन संपत्त्याप्तावुपकारको धातुनाद एव क्रमा-
द्विचवित्सायां कलासु चान्यासु लब्धप्रसरोऽधुना प्रसिद्धानां भौतिकशास्त्र-
निगमिज्ञानानामाविष्कारेण प्राभूदिति पाश्चात्यविज्ञानाभिवृद्धिं निरूपयतां

भारते रसशास्त्रस्य प्रत्यक्षम् । भारतीय रसशास्त्रेतिहामविदस्तु मन्यते—
उत्पत्तिः । स्पष्टमिदं, यद्भारते रसशास्त्रस्योत्पत्तौ प्रचारे च प्रवर्तक-
मन्यदेव किञ्चिद्वातुनादादिनि । भारतीयशास्त्राणां हि

शास्त्राय साक्षात्परपथा या- आत्मदर्शनौपधिन्तयैव सिद्धयति । तथैव रस-
शास्त्रमपि प्रकृतमात्मनः शास्त्रत्वे भारतीयत्वे च तदेव प्रत्यगात्मसाक्षात्कारं
हेतुकृत्य प्रतितिष्ठति । तत एव चास्य रसेश्वरदर्शनत्वेन व्यवहारः ॥

भारते शैवा पाशुपता भैरवा अन्ये च विविधमार्गानुयायिनः सामा-
न्यतो माहेश्वरमामयिका इति व्यवदिश्यन्ते । जरामरणरहितं वीर्यफालदायि
शरीर संपाद्य - अर्थात्पिण्डस्थैर्यं संपाद्य, ततो योगाभ्यासादिना तत्प्रज्ञान-
संपादनेन इदं जीवत एव मुक्तिलाभो मोक्ष इति कृतधियस्ते सुधियः
पिण्डस्थैर्यलाभे रसनेकमेव शरणमुपलब्धवन्तो रसेन पिण्डस्थैर्यनीरोगतादि-
लाभाय प्रायतन्त । रसस्य वेधग्रन्थादिस्काराणां पिण्डस्थैर्यसाधनानां सिद्धि-
सौष्ठवं परीक्षितुमेव लोहवेधे तेषामनुपहिंसा प्रवृत्तिरासीन्, न पुरुषार्थ-
बुद्ध्या । न हि लोहवेधस्तिद्धौ तनिष्पन्नधनादिलाभात्मके ऐहिके सुखे तेषा-
मभिसन्धिः । यथा च रसार्णवे—

लोहवेध इति ख्यातो विस्तरेण सुरेश्वरि ! ।

यथा लोहे तथा देहे कर्तव्यः सूतकः सदा ॥

समानं पुरुते देवि ! प्रविशन् देहलोहयोः ।

पूर्वं लोहे परीक्षेत ततो देहे प्रयोजयेत् ॥ इति ।

[पटल १७.]

यदि सिद्धिनाकांक्षमाणेन लोहवेधे चापठ प्रदर्श्यते तर्हि सिद्धिनाश इत्यतो-
पश्याने प्रनामनां प्रविद्धेनातंरानां भारतदेशीयानां विद्वानां चरित्रेभु ।

अत एव रसतन्त्राविष्कारकाः सर्वे सिद्धा विरक्ता योगिनो व्याडिनागार्जुन-
गोविन्दभगवत्पादादिमप्रभृतयः^१ । तैरेतद्रमशास्त्रं जीवन्मुक्तिसाधनोपायतया
प्रणीतं प्रमाणितं प्रचारितञ्च ।

दृश ज्ञानसामान्य इति पाणिनीयो धातुपाठः । तत् उत्पन्नो दर्शनशब्द-
श्चेतनानामचेतनानां च पदार्थानां मूलतत्त्वानुसन्धाने शक्तः । मूलतत्त्वानु-
सन्धानं चामुष्मिकं मोक्षसाधनं सर्वेषामिष्टम् । न त्वै-
दर्शनानि तद्दर्शनं हि रुमात्रम् । शास्त्रेष्वैहिकतत्त्वानुसन्धानमपि प्राप्तं हि
भेदाच्च परोक्षात्मसाक्षात्कारपर्यवसाय्येव । तत्त्वानुसन्धानं च
प्रमाणैकसाध्यं ; प्रमाणं च प्रत्यक्षादिभिदाभिन्नं, संस्कारै-
रात्मगुणै रुचिभिश्च द्रष्टारो भिन्ना इति दर्शनान्यपि भिन्नानि । अत एव हि
कचचित्कचिदर्शने पञ्चरातः, दर्शनान्तरे चाप्रामाणिकताबुद्धिश्चोपजायते ।
केचिदध्यक्षं (प्रत्यक्षं) अन्येऽनुमानं (तर्कं) अपरे च शब्दं (श्रुतिं) प्रमाणमा-
मनन्ति । प्रमाणानुसारेण दार्शनीकानां वर्गीकरणमप्येवं सम्भवति । यथा—
आध्यक्षिकाः चार्वाकाः, तार्किका रसेश्वरवादिप्रभृतयः, श्रौता अद्वैतिनश्चेति ।
तार्किका द्विविधा नास्तिका आस्तिकाश्च । नास्तिका
रसेश्वरदर्शनस्य द्विविधा बौद्धा जैनाश्च । आस्तिकाश्च द्विविधाः स-
दर्शनगोष्ठ्यां गुणात्मवादिनो निर्गुणात्मवादिनश्च । सगुणात्मवादिनः
स्थानम् । स्पष्टतार्किकाः स्पष्टतार्किकाश्चेति द्विप्रकाराः ।
स्पष्टतार्किका भोगसाधनादृष्टवादिन उत्पत्तिसाधनादृष्ट-
वादिनश्चेति द्विविधाभवन्ति । भोगसाधनादृष्टवादिनश्च जीवन्मुक्तिवादिनो
विदेहमुक्तिवादिनश्चेति द्वेधा भवन्ति । विदेहवादिनश्च त्रिविधाः—

१. कर्मनिरपेक्षेश्वरवादिनः आत्मभेदवादिनो नकुलीशपाशुपताः,
२. कर्मसापेक्षेश्वरवादिनः आत्मभेदवादिनः शैवाः ।
३. आत्मैक्यवादिनः प्रत्यभिज्ञादर्शिन् इति ।

जीवन्मुक्तिवादिनो रसेश्वरदर्शनानुयायिनः । सर्वेऽप्यस्मी भोगसाधना-
दृष्टवादिनः शैवसामयिका । तत्र प्रत्यभिज्ञावादिनो जीवेश्वरयोरैक्यमभि-

१. आदिमो हि द्रविडदेशे तिरुमूररिति श्री मूलनाथ इति च
प्रसिद्धो नन्दिशिष्यः सिद्ध इति केचित् ।

मन्वत इति असंभावितमुदाहरन्तो जघन्याः । जीवेश्वरभेदमङ्गीकुर्वन्तोऽपि ईश्वरस्य जगत्सृष्टौ कर्मानपेक्षितामङ्गीकुर्वाणा न तथा युक्तदर्शनाः, यत ईश्वरस्य वैपम्यनैर्घृण्यदोषपरिहाराय कर्मसापेक्षित्वमवश्यमभ्युपगन्तव्यम् । जीवास्तु कर्मसापेक्षत्ववादिनो देहपातात्परं मुक्तिमभिमन्वते, यस्यानुभवो दुरूपपादः । जीवन्मुक्तिवादिनां रसेश्वरवादिनां तु दर्शनं निर्दोषं लोपपत्तिकं चेति दर्शनेभ्योऽन्येभ्यो ज्यायस्त्वमपि रसेश्वरदर्शनस्य निश्चीयते विपश्चि-
द्विर्महेश्वरैस्तीर्थकारैः । माहेश्वरसामयिका द्वाविष्टाः सिद्धाः प्राचो रसेश्वर-
दर्शनमनुसरन्तीत्येतदपि चिन्तनीयम् । इति रसेश्वरदर्शनस्य दर्शनगोष्ठ्यां
स्थानं सङ्ग्रहेण प्रदर्शितम् ॥

अथ रसेश्वरदर्शनस्वरूपमीपठितरामः । केचन माहेश्वराः पिण्डरथैर्ये
सर्वाभिमतौ जीवन्मुक्तिः सेत्स्यतीति मतमास्थाय पिण्डरथैर्योपायं पारवादि-
पदवेदनीयं रममेव सङ्गिरन्ते । श्रवणमनननिदिध्या-
रसेश्वरदर्शनं सनादिनाऽवधारितात्मतत्त्वस्य अभ्यासातिशयापहृत-
स्वरूपम् । मिथ्याज्ञानस्य जीवतः सत एव यां मुक्तिस्ता जीव-
न्मुक्तिः । दर्शनेऽन्येषु देहपातान्तरमेव मुक्तिः
प्रतिपाद्यमाना न प्रत्ययाय साधकानाम् । अत्र तु न तथेति निर्दिष्टवित्ता
प्रवृत्तिरिति मतमिदमभ्युपेयं मन्यन्ते । यदुक्तं आनन्दकन्दे :—

“देहान्तेषु तु मुक्तिर्या प्राणिनां साऽप्रयोजना ।

देहान्ते देहिनस्सर्वे मुक्तिं यान्ति न संशयः ॥”

“सर्वस्मिन्समये शास्त्रे मुक्तिरित्यन्तकालजा ।

न दृश्यते करान्तरमपि यत् सा च शांभवि ! ॥”

[अमृतोत्तरणविश्रान्तौ उद्भास २०, श्लो. २४ २८.]

पिण्डरथैर्यसंपादनं जीवन्मुक्तौ नान्तरीयकमित्यपि तत्र प्रपञ्चितं यथा—

देहं विना न विज्ञित्वाद्देहोऽयं सर्वसाधनम् ।

तस्माद्देहं प्रयत्नेन रक्षयेत्सर्वतः सदा ॥

देहं पाते धर्मनाशे धर्मनाशे क्रियाच्युतिः ।

क्रियाच्युतौ कुतो योगो योगभूशे क्व चिद्वेत् ।

चिदभावे कुतो मोक्षो मोक्षे भ्रष्टे न किञ्चन ॥”

[अमृतीकरणविश्रान्तौ उल्लास २०. श्लो ३०-३२.]

जीवन्मुक्तिसाधनतया संपिपादयिषिते देहस्थैर्ये देहस्य रसरक्तादिमयत्वेन यन्नश्वरत्वं तस्य रसाभ्ररुगन्धारुहर्गौरीसृष्टिसंयोगादपोहनं दिव्यत्वप्राप्ति-
नित्यत्वं चेत्यवसीयते । तादृशहरगौरीसृष्टिसिद्धिश्च रसस्याष्टाविधसंस्कारा-
धानेन संपद्यते । सच्चिदानन्दपरतत्त्वस्फुरणेनैव मुक्तिसिद्धौ किमेनेन
दिव्यदेहसंपादनप्रयासेन ? नैवम् । नित्यशरीरालाभे मुक्तिवार्तैव नोपपद्यते ।
यथाहुर्गोविन्दभगवत्पादाचार्याः—

न हि देहेन कथञ्चित्प्राधिजरामरणदुःखविधुरेण ।
क्षणभङ्गगुरेण सूक्ष्मं तद्ब्रह्मोपासितुं शक्यम् ॥
गलितानल्पविकल्पः सर्वाध्यवियक्षितश्चिदानन्दः ।
स्फुरितोऽप्यस्फुरिततनोः करोति किं जन्तुवर्गस्य ॥
यज्जरया जर्जरितं कासश्वासादिदुःखविशदं च ।
योग्यं तन्न समाधौ प्रतिहतबुद्धीन्द्रियप्रसरम् ॥

[रसहृदये प्रथमेऽध्याये]

जीवन्मुक्तिस्वरूपव्ययच्छेदश्चेत्थमानन्दकन्दे प्रतिपाद्यते पिण्डस्थैर्येण
अमरत्वं, प्रत्यगात्मसाक्षात्कारेण पूर्णज्ञानवत्त्वं च जीवन्मुक्तिरिति । यदुक्तं—

“न केवलममरत्वाच्च न शिवत्वाद्भवेत्तथा ।

तद्द्वयोर्मेलनाच्च स्वाज्जीवन्मुक्तिरियं स्मृता ॥” इति ।

[अमृतीकरणविश्रान्तौ उल्लास २०. श्लो २७]

अस्तु । यदि जीवत एव मुक्तिरभिप्रेयते तर्हि कथं जीवत्व (संसारित्व) मुक्त-
त्वयोः परस्परविरोधयोर्धर्मयोरेकस्य समावेशः । अतो जीवन्मुक्तिशब्दः शश-
शृङ्गादिवदसंभवदर्धक एवेति केचिदाशङ्केरन् । तत्रोच्यते— मुक्तिस्ताव-
त्सर्वतीर्थकरसंमतः । सा किं ज्ञानविषया स्वीकृत्यत उत न ? मुक्तेर्ज्ञेयत्वे
ज्ञेयत्वस्य ज्ञावृत्तापेक्षत्वान्मुक्तस्य ज्ञावृत्त्वमवर्जनीयम् । तच्च हि जीवत एव
संभवति । अत एव जीवन्मुक्तिरेव मुक्तिर्न तु विदेहमुक्तिरित्यभ्युपेयमिति ।
यथा चोक्तं रसेश्वरसिद्धान्ते—

"रसाङ्गमेयमार्गोक्तो जीवमोश्चोऽन्यथा न तु ।
प्रमाणान्तरवादेषु युक्तिभेदावलम्बिषु ॥
ज्ञातृक्षेयमिदं विद्धि सर्वतन्त्रेषु संमतम् ।
नाजीवञ्ज्ञास्यति ज्ञेयं यदतोऽरयेव जीवितम् ॥" इति ।

तस्मादेतदर्थनोक्तया रीत्या पिण्डरैर्यसंपादनेन योगाभ्यासवशात्परतत्त्वे दृष्टे
पुरुषार्थप्राप्तिर्भवतीति सिद्धम् । यथाहुर्गोविन्दभगवत्पादाः—

"अयुगमभ्यगतं यच्छिबिचिद्यत्सूर्यवज्जगद्भासि ।
कैपाश्चित्पुण्यदृशाहुन्मीलति चिन्मयं ज्योतिः ॥
परमानन्दैकरसं परमं ज्योतिः स्वभावमनिरूपम् ।
विगलितसकलक्लेशं ज्ञेयं शान्तं स्वयं वेद्यम् ॥
तस्मिन्नाधाय मनः स्फुरदलिखं चिन्मयं जगत्पश्यम् ।
उत्सन्नकर्मबन्धो ब्रह्मत्वमिहैव चाप्नोति ॥
अस्तं हि यान्ति रिपयाः प्राणान्तःकरणसंयोगात् ।
स्फुरणं नेन्द्रियतम(मन)सां नातः स्फुरतश्च सुखदुःखे ॥
रागद्वेषविमुक्ताः संत्याचारा नरा मृपारहिताः ।
सर्वत्र निर्विशेषा भवन्ति चिद्ब्रह्मसंस्पर्शात् ॥
तिष्ठन्त्यर्णिमाद्रियुता विलसद्देहाः सदानन्दाः ।
ये ब्रह्मभावममृतं संप्राप्ताश्चैव फलकृत्वाः ॥"

[रसहृदये प्रथमेऽध्याये श्लो २१-२६.]

इति प्रतितन्त्रसिद्धान्तस्वरूपेण आत्मस्वरूपं मोक्षस्वरूपं मोक्षसाधनोपायः
शरीरात्मसंबन्धश्चेत्यादीनि दर्शनोपयिकानि तत्त्वानि त्रिवृण्वदिदं रसेश्वर-
दर्शनं दार्शनिकेषु लब्धावरम् ॥

पतावदुपवर्णितं रसेश्वरदर्शनमुपजीव्य रसतन्त्रस्य प्रवृत्तिरुद्भूद्भारते
वर्णं । ज्ञेयान्तरेषु पुनरेहिं सुखदुःखसंसाधनसंसाधनोपयुक्तवस्तुनादैकलक्ष्यतया
तन्त्रमिदं प्रवृत्तम् । धातुवादश्च लोहवेधप्रयोजकः पिण्ड-
रसतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वैर्यसाधने देहवेधे सिद्धिं परीक्षमाणेन योगिनोप-
करणत्वेनोपवृद्धितः— यथा जीवच्छरीरगततत्त्वान्वेष-
कैः परीक्षार्थं मृतशरीरे तत्त्वविवेचने उपकारकतया उपवृह्यते । अतो रस-

तन्त्राभिप्रेक्षणे प्रचारे उपयोगे च त एव सिद्धिमन्तो बभूवुः, ये नित्यानित्य-
निवेदिनो निगृहीतान्त करणा कामक्रोधाद्याधिप्रनिमुक्ता योगिनो जीव-
न्मुक्ता । ते सिद्धाख्यया नाथारयया च प्रसिद्धिमाप्नु । एष रसेश्वरदर्शनानुग-
रसतन्त्रमार्गो प्रथम कदा केन कुत वाऽऽरब्धो दृष्टस्मृतो वेति एतन्न नो
युक्तिस्मृतिगोचरम् । परमेव संप्रदाय प्राय सर्वत्र
रसतन्त्रप्रवर्तका शिवपार्वतीनन्दीशमुखादवगत इति तन्त्रान्तरसामान्य-
सिद्धा नाथाश्च । तया अस्या अप्युत्पत्तिर्वर्ण्यते । एवं बोद्धेरपि मतमेव
भवलय कृतानि तन्त्राण्युपलभ्यन्ते प्रज्ञापारमिताऽ-
भयङ्करादितीर्थङ्करमुखादवगततया प्रसिद्धानि ॥

अत्र केपाञ्चिद्विदुषामयमभिसन्धिः । ऋगादित्रय्या प्रतिपादिताना
कर्मणा विपयाणा च सत्प्रदम्भद्वान्नात्मगुणसंपन्नेन ऋजुमार्गावलम्बिता
अनुष्ठेयत्वेन अलसानामथर्ववेदोपदिष्टो मार्गो लघु क्षिप्रफल्गु पेदिकसुख
सपादक कश्चित्सासारिकशत्रुमथन-स्त्रीप्रतीकरणाद्यभीप्सितसपादकोपाय-
भूयिष्ठ इति तत्र रत्निरधिराऽभूत् । तदभिचिन्त्य विद्वद्भिर्वैदिके क्रमेण
थर्वण्यादरोऽभिनिवेश प्रचारश्च क्षपितो येन धर्मेण प्रचारो लुप्तः । पुन
कालजशाहगादिपत्रपि भक्ती होयमानाया भैरवादिमाहादेयमार्गावलम्बिनः,
वज्रयानशाखावलम्बिनो बौद्धाश्च रूपान्तरेणाथर्वणीं तमेव सिद्धिपद्धतिं
गृहीत्वा भक्त्युपरजिता ता जनेषु प्रचारयामासुः । स्वमतख्यापनाय खेचरी,
तिरस्सरिणी विष्णुमसङ्गेनाधमलोहस्योत्तमलोहतापादन इत्यादि सिद्धिप्रकारै
तन्त्रैर्जैरुत्पन्नैश्च कुरुषुः । त एव गोरक्षनाथादयो नाथपथानुसारिण मन्थान
भैरवादयः सिद्धाः, नागार्जुनादयो बौद्धाश्च । तेषां च न कश्चित्क्रमबद्ध
इतिहास क्वाप्युपलभ्यते । यद्यपि बौद्धा न वैदिकाः, अथापि सिद्धगोष्ठीषु
तेषां समकक्षता वर्ण्यते । उत्तपये च बौद्धमतश्च वज्रयानोपश्रवया
चतुरशीतिसिद्धमण्डलं गण्यते, तदन्तर्गतश्च गोरक्षनाथ नाथपथप्रवर्तक
इति । पर नामावलीपरिशीलने केपाञ्चिच्छैवत्वेनाभिमतानामपि सिद्धानां
तन्त्रात्मभाव इति तत्र प्रामाणिक्यं सप्रयत्नम् । दक्षिणापथे च शैवपाशु
पनादितन्त्रानुयायिनो माहेश्वरासिद्धा रसत्रयेषु भिन्नभिन्नयाऽऽनुपूर्व्या
तत्र तत्र प्रतिपादिता इति तेषामपि इतिहासो नूतने दुरवगतः । यथाऽऽनन्द
कन्दे नव नाथा नव सिद्धाश्चोदिष्टाः ॥

“आदिनाथं भीमनाथं गोरक्षं कोङ्कणेश्वरम् ।
 जालन्ध्रेशं कन्धनीशमोद्दीशं चिञ्चिणीश्वरम् ॥
 चौरङ्गिमेतान्नाथाख्यान्तव सन्तर्पयेत्ततः ।
 चौरङ्गिं चर्पदं घोडाचूलिं रामद्वयं ततः ॥
 भोलगोविन्दसिद्धं च व्याडिं नागार्जुनं तथा ।
 कोरण्डं शूर्पकणं च मुक्तार्थी रेवणं तथा ॥
 सिद्धं कुक्कुरपादं च शूर्पपादं कणैरिकम् ।
 सिद्धं किङ्किणिकाख्यं च सिद्धान्पोडश तर्पयेत् ॥”

[अ. वि. उद्घा. ३. श्लो ४७-५१.]

अन्ये च केचन रसरत्नसमुच्चये पठयन्ते ।

आदिमन्त्रमेनश्च लङ्केशश्च विशारदः ।
 कपाली मत्तगाण्डव्यो भास्कर क्षुरसेनकः ॥
 रत्नघोषश्च शंभुश्च तथाऽर्को नरवहनः ।
 इन्द्रो गोमुखश्चैव कंचलिर्व्याडिरेव च ॥
 नागार्जुनसुरानन्दो नागबुद्धिर्यशोधनः ।
 चण्डः कापालिनो ब्रह्मा गोविन्दो लंपको हरिः ॥
 सप्तविंशतिसंख्याका रससिद्धिप्रदायकाः ।
 रसाङ्गुली भैरवश्च नन्दी स्वच्छन्दभैरवः ॥
 मन्थनिभैरवश्चैव काकचण्डीश्वरस्तथा ।
 कामदेव ऋश्यशृङ्गः क्रियातन्वसमुच्चयी ।
 रसेन्द्रतिलको योगो भालुकिर्मलयाह्वयः ॥
 महादेवो नरेन्द्रश्च वासुदेवो हरीश्वरः ।

[प्रथमेऽध्याये ।]

द्विदिडेपु चागस्त्यादयोऽष्टादश सिद्धाः प्रकीर्त्यन्ते ।

१. नन्दी ।	४. भोगः ।
२. श्रीमूलनाथः ।	५. कोङ्कणः ।
३. कालाङ्गनाथः ।	६. अगस्त्यः ।

७. पुलस्त्यः ।	१३. कण्वः ।
८. मुशुण्डः ।	१४. पिडिनाक्कीशः ।
९. रोममुनिः ।	१५. गोरक्षः ।
१०. धन्वन्तरिः ।	१६. तेरयर् ।
११. शट्टैमुनिः (घोडाचूलिः ?)	१७. यूहिमुनिः ।
१२. मत्स्यमुनिः ।	१८. इडैक्काडर् ।

तत्र शिवात्पार्वती सिद्धसंप्रदायमधिजगे पार्वत्या नन्दी नन्दिनश्चाश्विनी, अश्विन्या विश्विनी, विश्विन्या धन्वन्तरिः, धन्वन्तरेरगस्त्यः, अगस्त्यात्पुलस्त्यः, पुलस्त्यात्तेरयर्, तेरयात् यूहिरित्येनां संप्रदायानुवृत्तिं यूहिमुनिः स्वीये वाद-साहम्पां (பூகி வாதகாண்டம்) स्मरति । नन्दिनस्ताक्षादधिगत विद्यमात्मानं स्मरति श्रीमूलनाथः । इत्थं सिद्धसंप्रदायाविष्कर्तृणां मध्ये न कस्यापि कालो निश्चयेन वक्तुं शक्यते । श्रूयन्ते ह्यनेके नागार्जुनाः प्राचीनेति-हासप्रसिद्धाः । चक्रपाणिः स्वक्रीये चक्रदत्ते रसायनाध्याये —

“नागार्जुनो मुनीन्द्रः शशास यल्लोहशास्त्रमतिगहनम् ।”

इति स्मरति । अन्यः कश्चिद्रौद्धनरपतिः काठमीरीयो राजतरङ्गिण्यां कल्हणेन कीर्त्यते । अपरश्च बौद्धभिक्षुर्महायानाख्यबौद्धमतप्रतिष्ठापको माध्यमिको यौद्धेतिहासप्रसिद्धः । अन्यश्च सिद्धनागार्जुनः कक्षपुटरसरत्नाकरादिप्रन्धकर्ता प्रज्ञापारमितेति बौद्धमतप्रसिद्धदेवीनामस्मरणाच्च बौद्धत्वेन गण्यमानः । इतरश्च “प्रतिसंस्कर्ताऽपीह नागार्जुन एव”ति कल्हणेन सुश्रुतसंहिताप्रति-संस्कर्तृत्वेन व्यवहियमाणः । अत्र को वा नागार्जुनः सिद्धसंप्रदायानुवर्ती ? किमु सर्वे एकामेव व्यक्तिं परिचाययन्ति इतीदं शोदक्षमम् । अत एतत्संप्रदा-यस्य संप्रदायद्रष्टृणां वा कालनिर्णये न प्रभवाम इत्येव वक्तुमर्हामः ।

चरकसुश्रुतयोः काले प्रायः सर्वेषां रसोपरसमहारसादीनां मुख्यतः—
पारदस्य, गन्धक-माश्विनाभ्रक-मल ताल-शिलानां महारसानां, गैरिक-कासीस-
तुत्य मोनोऽञ्जन-सौवीराञ्जन-पुष्पाञ्जन शिलाजतु- सि-
रसतन्त्रस्य परि- न्दूर सौराष्ट्रो-कङ्कशानामुपरसानां वज्र-मुक्ता-प्रवा
निष्ठितिः कदा ? ल-स्फटिक-वैडूर्य-मरक्त-कर्कतन-गोमेदकानां रत्नानां,
सुवर्ण-रजत-ताम्र-क्षपु-सीस-रीत्ययो-मण्डूराणां लोहानां
रत्नसमुद्रफेनादीनां च बाह्य आभ्यन्तरश्चोपयोगविधिश्चिकित्सायां लब्धः ।

प्रचार आसीदिति चरकमुश्रुतसंहितयोर्वहुत्रावगच्छामः । मन्त्राजश्चन्द्र-
गुप्तस्य सचिवोत्तमः कौटिल्यः स्वकीयेऽर्थशास्त्रे स्वर्णस्य रसचिद्धं नाम
कञ्चन भेदं स्मरति । अतो वेधान्तस्य रससंस्कारजातस्य परिनिष्ठितिम्मतः पूर्वं
मेवासीदिति ज्ञायते । चाणक्यस्य कालो वैक्रमशकारंभात्याक् द्वितीयायां
तृतीयायां वा शताब्द्यां (B C 325) स्मर्यते ॥

चरकमुश्रुतसंहितयोरन्यत्र वा तादृशेष्वायुर्वेदसंहिताग्रन्थेषु रसोपरसा-
दीनां चिकित्सायां वादविधौ वा भूयसा व्यवहारदर्शनाभावे कारणं यद्येव-
मभ्युद्भूते— यत् दोषदृष्ट्यसंमूर्च्छना, तद्विषट्कैर्द्रव्यैः प्रतीकारः प्रकृत्यवस्था-
परिपालनं च द्रव्यगतरसवीर्यविपाकप्रभावपरिज्ञानमवलंबन्ते इति स्व-
प्रतितन्त्रसिद्धान्तानुसारेण रसोपरसादीनां संस्कृतानामसंस्कृतानां वा रसवीर्य-
विपाकादिनिश्चायकस्य मार्गस्यापरिज्ञानात् चिकित्सायां समन्वये वा ते चर-
कादयो न प्राभवन्निति— तर्हि गरलादिविषये च— यस्य रसवीर्यविपाकप्रभाव-
परिज्ञानाय स्वोपयोगो न संभवति— रसवीर्यविपाकप्रभावपरिज्ञानं विनैव
प्रयोगापादनमिति स्वपक्षव्याघातः । दिव्यदृष्ट्या स्वोपयोगमन्तराऽपि तेषां
रसवीर्यादिविपरिचय इति च रसोपरसादिष्वपि तत्संभवतीति समः समाधिः ।
अतः आयुर्वेदीयग्रन्थेषु रसोपरसादीनां प्रयोगाभावे न किमपि कारणमुन्नेतुं
शक्यते । एवं भारते कुत्र रसतन्त्रस्य प्रचारः, कुत्र च न, कुतो वा नेति च
नाभ्युद्दिष्टं शक्यते । तान्त्रिकसमुदाये रसोपरसादीनां, तद्वितरवैदिकसमूहे
चरकादिदृष्टस्य आयुर्वेदस्य च प्रचार इति निश्चयो न निर्हेतुकः स्यात् ॥

सर्वथा वैक्रमशकारंभात्याग्रेव रससंप्रदायस्य पूर्णतया परिनिष्ठितिरासी-
दित्यत्र नेतः प्रमाणान्याधिकान्यपेक्षन्ते ।

सामान्यतरतन्त्राणामुत्पत्तिमेवमामनन्ति पण्डिताः । स्वप्ने जाग्रति
तुरीयावस्थायां वा साधनैर्विशिष्टेन तपोयज्ञसिद्धयन्तरादिना साक्षात्कृता
भैरवादयस्सिद्धपुरुषास्तेभ्यो यमुपदिशन्ति तत्त्वं, तदेव प्रपञ्च्यते तै

स्तन्त्रात्मना इति । अत एव यत्तेषां स्वप्नजाग्रतोरुपदिष्ट,

आनन्दरुन्दस्य योगलीनावस्थायां प्रतिभातं, तत्तथैवेत्यरोपज्ञतया शिव-
कर्ता, कालादयः । पार्वतीसंवादरूपतया, भैरव-भैरवीसंवादात्मकतया

करुचण्डी-भैरवसंवादात्मकतया वा निर्दिष्टम् । न

कचिदात्मनो ग्रन्थकृत्वाभिमानः प्रकटीकृतः । प्रकृते तु भैरव-भैरवीसंवा-

दात्मकतया प्रवृत्तस्य ग्रन्थस्यास्य प्रणेता, कालोच्चा न सुवच । उल्लासोपसहा
रेषु भैरवकृत इति स्मरणमुपलभ्यते । कोऽसौ भैरव इत्यस्य न किमपि दृढतर
प्रमाणमुपलभ्यते । 'असिताङ्गादयो वहवो भैरवा श्रूयन्ते ' भैरवानसिता-
ङ्गादीनि "त्यादिना (आ क पृ ३६) प्रत्याप्यमाना । रसरत्नसमुच्चय
उल्लिख्यमानेषु सिद्धेऽप्यन्यतमो भैरव एव आनन्दकन्दस्य कर्ता ह्यादित्यपि न
निश्चयेन वक्तुं पार्यते । अतो रचनाया स्वरूपे च रसार्णवाख्यं मुप्रसिद्धसाकर-
तन्त्रप्रथमनुसरन्नानन्दकन्दोऽपि भैरवमतानुयायिना केनापि तान्त्रिक्या
शैल्या निर्मित इत्येतावदेवानुमातुं शक्यते ॥

ग्रन्थकर्तुरनभिज्ञाने ग्रन्थनिर्माणकालस्यापि निश्चयो न सुकर । पर
ग्रन्थप्रतिपाद्यस्तुपरामर्शो - ग्रन्थान्तरसजादसमुपलब्धमवलम्ब्य पौर्वापर्य-
विमर्शो वा ग्रन्थनिर्माणकालनिर्णये बहूपकरोति । तत्र प्रतिपाद्यवस्तुपरामर्श
प्रथमं सक्षेपेण निर्दिश्यते ।

१) रसार्णवरसरत्नाकराद्यान्ग्रन्थेषु त्रिशकृत्ततथोपलभ्यमानानां
विषयाणां क्रमं कञ्चनावलम्ब्य प्रतिपादनं, तत्राप्रतिपादितरसोपरसादि-
शोधनमारणादिविधिवनव्यविषयप्रस्तापश्च ॥

२) प्राचीनतमतया सप्रतिपन्नाद्रसार्णवादेकादश पटलमारभ्य पञ्चदश-
पटलपर्यन्तं प्रतिपादितो रसस्य विशेषजारणक्रमो मूलिशोधकरत्नादिवन्ध-
विशेषश्च आनन्दकन्देऽमृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चमोऽष्टासत्वेन द्वयोर्विंशचतु-
विंशोऽष्टासत्वेन शततोऽर्धतश्च स्वीकृत्य सङ्ग्रहितः ॥

३) विजयाहिफेनादीनामुपयोगविधिः, यश्चैतिहासिकैरतिप्राचीने काले
प्रचारे नासीदिति आमन्यते ॥

४) पेरोजसावुणीत्यादीनां रसार्णवादिग्रन्थानां प्राकृतपदानां असौप-
लधिः ॥

इतीमानि चत्वारि प्रमाणानि भवन्ति आनन्दकन्दस्य रसार्णवादिभ्यः
अर्थात्कालिकत्वे । रसरत्नसमुच्चय रसप्रकाशमुद्राकर- रससङ्ग्रहेतकालादि-

भ्यो निबन्धग्रन्थेभ्य आयुर्वेदप्रकाश-रसकामधेन्वादिभ्यस्सङ्ग्रहग्रन्थेभ्य-
श्चाख्यानवाचीनता चाधोनिर्दिष्टैः प्रमाणैरुपबृंहयितुं शक्यते ।

१) द्रुतीनां शास्त्रोपदिष्टानां दुष्करत्वं, तत्प्रयोगाणामनभिज्ञेयत्वं च
कारणत्वेनोपजीव्य तन्निरूपणमेव त्यक्तं रसरत्नसमुच्चयकारेणायुर्वेदप्रकाश-
कारेणान्यैश्च । तत्र तत्काले द्रुतिप्रमाराणां लुप्तप्रचारता कारणं स्यात् । आन-
न्दकन्दे च तेषां प्रयोगा नैके प्रनीत्यन्ते ॥

२) रसरत्नसमुच्चयादतिवात्र महारसोपरसभेदानिर्णयः ।

३) अर्वाचीनग्रन्थेषु लोहतया परिगणितस्य यशदस्य परामर्शभावः ।
यद्यपि स्वर्परसत्त्वाकर्षणं निरूप्यते, स्वर्परसत्वमेव यशदं इति नव्याश्चाशे-
रते, अथापि स्वर्परसत्वमेव यशदं इति, स्वर्परसत्वं लोहः इति वा न प्रतिपा-
दितं कुतश्चित् । अन्यथाऽभ्रनसत्वस्यापि लोहेष्वन्तर्गणना कृता भवेत् ॥

अतश्च रसार्णवादिभ्य आकरग्रन्थेभ्योऽर्वाचीनो रसरत्नसमुच्चयादिभ्यो
निबन्धग्रन्थेभ्यः आयुर्वेदप्रकाशादिभ्यस्सङ्ग्रहग्रन्थेभ्यश्च प्राक्तन आनन्द-
कन्द इति सिद्धयति । यद्यप्यायुर्वेदप्रकाशे रसकामधेनौ च ग्रन्थान्तरवदस्यो-
द्धारो न क्वचिदप्युपलभ्यते । तौ हि सङ्ग्रहग्रन्थावत्यर्वाचीनौ विषयमेकैक-
मवलम्ब्य तत्र तत्रान्येषामाचार्याणां ग्रन्थान्तराणां चाशयानुपबृंहणतया एकत्र
सङ्गृह्य प्रस्तवीतः । तथाऽपि तत्र तद्वन्धकसौरानन्दकन्दापरिज्ञानमेव कारणं
स्यात् । अतोऽस्य कालो वैक्रमदशमत्रयोदशशताब्द्योर्मध्यपाती भवेदिति
विश्वसितः ॥

अथ ग्रन्थान्तरसंवादमीपत्परामृशामः । आनन्दकन्दे उपनियद्धा वृहद्यो
विषया रसरत्नाकरादिषु बहुषु ग्रन्थेषु क्वचित्तेनैव पदसन्दर्भेण क्वचित्त-
दर्थकसदृक्षपदसन्दर्भेण च निरूप्यन्ते । आनन्दकन्देन तत्र के दत्ता के
गृहीता इति तु न निर्णेतुं शक्नुमः—केचन च भागा ग्रन्थान्तरेभ्यः स्वीकृत्य
पश्चात्प्रक्षिप्ता इत्यप्यभ्यूहितुं शक्नुमः । आनन्दकन्दे निबद्धानां विषयाणां
पार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धिरिचितस्य रसरत्नाकरस्य रस-रसायन-वादिरण्डेषु
क्वचिच्छब्दतः क्वचिदर्थतश्च कमपि भेदं विनैव निबन्धो दृश्यते ।

. तथा :—

विषयाः ।

आनन्दकन्दे ।

रसरत्नाकरे ।

पृ.

चारणयोग्यस्याभ्रकस्याभिषेकः	५३	वादिखण्डे	१२	उपदेशे
अभ्रकजारणे संस्मराः	६०	"	"	"
लोहसंस्कारमन्त्रोपदेशः	१२८	रसखण्डे	९	"
भूतकालान्तकरसः	१७३	रसायनखण्डे	३	"
श्रीशैले वेदसिद्धिः	१७६	"	८	"
ब्रह्मवृक्षादीनां कल्पः	२०४	"	४	"
उद्धर्तनकेशरञ्जनकल्पः	२६८	"	५	"
हिङ्गुलात्पारदाकर्षणविधिः	३८६	वादिखण्डे	२	"
पारदमारणप्रकारा	३८८	रसायनखण्डे	२	"
गन्धव पिष्टी	४६८	वादिखण्डे	४	"
जलौकायोगाः	४७९	रसायनखण्डे	७	"
गन्धकशोधनं	५२३	रसखण्डे	५	"
तालकशोधनभस्मविधिः	५२७	"	७	"
माक्षिकशोधनभस्मविधिः	५३२	"	७	"
अभ्रकभस्मविधिः	५३८	"	६	"
स्वर्णशोधनभस्मविधिः	५६२	"	८	"
रजतशोधनभस्मविधिः	५६८	"	"	"
ताम्रजोधनभस्मविधिः	५७२	"	"	"
लोहशोधनभस्मविधिः	५८१	"	९	"
चङ्गनागशोधनभस्मविधिः	५८७	"	८	"
वज्रमारणविधिः	६०९	"	५	"
"		वादिखण्डे	३	"

रसार्णवख एकादशं पटलमारभ्य पञ्चदशं पटल यावत्प्रायः ७४०

श्लोकास्तथैवानुपूर्व्याऽस्तपि पठ्यन्त इति इदं पूर्वमेवोक्तम् । मध्ये मध्येऽस्माद्रसार्णवे केचन बन्धा अधिका इति त्वक्लिष्टिकरम् । एवं कान्तग्रहणविधिर्यन्त्रविशेषाः, जीवन्मुक्तिस्वरूपं, रसपूजाविशेषः, वज्रादि-मारणद्रुतिप्रकारादयश्च यथायथमर्थतोऽनूदिता भिन्नेः पदसन्दर्भैः । लोह-

संस्कारविधिस्तदुपयोगी भन्तुमागश्च चक्रदत्ते तथैवोपलभ्यते । एवं सं-
वादनिरिक्षणेनेदमत्र निर्णेतुं शक्यते यदानन्दकन्दो रसरत्नाकरादिभ्योऽ-
र्वाचीने इति ।

ग्रन्थस्य मौलिकत्वमाभिज्ञापयितुं चान्यत्तानुपलब्धाः केचिदंशा
आनन्दकन्दे विशिष्य वर्ण्यन्ते । यथाः—

१. आचार्यदीक्षाविधिः ।
२. रससन्ध्याविधिः ।
३. अमरीकल्पः ।
४. आरोटरससेवाक्रमः, तदर्थं क्षेवीकरणाय रसायनोपयोगश्च
५. पञ्चदशगुटिकाप्रकाराः ।
६. विजयादिविषयमूर्च्छिकारूपाः ।
७. उपःपानरसायनकल्पः ।
८. वन्दाककल्पः ।
९. दिनचर्या ऋतुचर्या च ।
१०. योगरसायनम् ।
११. कुटीनिर्माणम् ।

अत्र आचार्यदीक्षाविधिः, रससन्ध्याविधिः, अमरीकल्पः, वन्दाक-
कल्पश्च द्रविडसंप्रदाये भूयसा परिरक्ष्यन्ते । दिनचर्या ऋतुचर्या च
परफुल्लतादिसंहितानुसारिण्यौ भवतः ॥

धन्वन्तरिनिघण्टौ राजनिघण्टौ च तत्र तत्र पठ्यमानो हिमजादि-
महौषधिविवरणात्मको भाग आनन्दकन्दे क्रियाकरणविधान्तौ दशमा-
ध्यायत्वेनैकत्र सङ्कलितस्तेनैव पदसन्दर्भेण ; यच्च नोपलभ्यते मैसूर

प्रक्षिप्तत्वेन
संभाव्यमानाः
केचिदंशाः ।

ग्रन्थागाराद्वन्धे निखिलसुर्वेदमहामण्डलपत्रिकाप्रका-
शिते चानन्दकन्दे । अतः प्रक्षिप्त एषोऽध्याय इति
वक्तुं शक्यते । एवमेव क्रियाकरणविधान्तेनैवमोऽ-
ध्यायः, दिव्यौषधिवर्णनपरः तत्साहचर्यात्प्रक्षिप्त
इति भाति, यतस्त पूर्णतः स्वीकृतो रसेन्द्रचूडा-
मणितः । एवमेव अमृतीकरणविधान्तेरन्तिमारध्यायौ— परिभाषाध्यायः

यन्त्रादिवर्णनाध्यायश्च प्रक्षिप्ताविति शङ्क्यते यतस्ताजध्यायौ सोमदेवस्य रसेन्द्रचूडामणायुपलभ्येते । तस्मात्परिगृहीताविति प्रतिज्ञाय रसरत्नसमुच्चये कीर्त्येते । पर रसरत्नसमुच्चय इव तयो सोमदेवोपज्ञता न स्मर्यते अतन्द्रकन्दे । प्रक्षिप्तत्वे चोपवृंहणतया कारणान्तराणि चाधो दीयन्ते ।

१) स्वग्रन्थेऽनुपयुक्तानामपि परिभाषाणां यन्त्रमूपादोना चोद्देशो लक्षणं च निर्दिश्यते । यथा— प्रासमानोत्पाटनपिञ्जरीप्रभृतीनां आन्तरालिङ्गतापिकाप्रस्तादियन्त्राणां च ।

२) ग्रन्थे समुच्चितानां परिभाषाणां यन्त्राणां च तत्रानुद्देशोऽनिर्वर्णनश्च । यथाऽनुवासन-वासनामुराचरणाम्लवर्गं श्वेतपीतकृष्णवर्ग-नियामकयन्त्रसारणायन्त्रादीनाम् ॥

३) निरूपणीयार्थविरोधेनापि क्वचित्परिभाषणं दृश्यते । यथा मूर्च्छनाख्य सत्कारो मर्दनादिष्टभैषज्यै कर्तव्य " इति (प्र ४९०) परिभाषाध्याये पठ्यते तद्विरुद्धं च सत्काराध्याये मूर्च्छनार्थं राजिकादीनि पृथगेव द्रव्याण्युपदिष्टानि दृश्यन्ते (प्र ४६) । परिभाषाध्याये च जारणस्य प्रपञ्चितौ द्वौ समुखनिर्मुखात्मकौ भेदौ । बीजप्रदानेन जारणं समुखमिति, बीजस्यादानेन जारणं निर्मुखमिति तयो स्वरूपं च व्याख्यातम् । सत्काराध्याये ॥ जारणस्य समुखनिर्मुखात्मना भेद एव नोद्दिष्टः । नाप्येतद्द्वयं जारणावान्तरसत्कारस्य चारणस्य भेदतयाऽभ्युपगन्तुं शक्नुमः । यतश्चारणे रसमुत्तरकरणाय गन्धकस्यैव दानमनुमत्तं न तु बीजभूतयो स्पर्शरजतयो ।

४) मैसूरलघमातृकायां यन्त्राध्याय एव नोपलभ्यते ।

अतः सभाव्यते केनापि भैषज्ययोगाचार्येण स्वज्ञानवैशिष्ट्यापादनाय कारिकासमुच्चयवद्वन्त्यन्तरेभ्यः समुच्चितो भागः पुनर्गच्छता कालेन ग्रन्थान्तर्भूततया केनापि समाहित इति ।

इतः परं ग्रन्थान्तरोक्तेभ्यो विषयेभ्य एतद्वन्त्यप्रतिपादितानां विषयाणां वैशिष्ट्यमस्ति वा ? अस्ति चेत्कीदृशम् ? इतीपद्रिमृश्यते । इदमेकमादाववधेयं यद्रसहृदयादिभ्यो ग्रन्थान्तरेभ्यः सङ्कलिता दुरूहा अपि विषयाः केचन विन्यासविशेषेणात्र सुलभावगाहा भवन्ति ।

ग्रन्थस्य मुख्यं हि प्रतिपाद्यं रसस्वरूपं, तत्संस्काराः, संस्कारप्रयोजनं, तत्फलं वेद्वेधो, जीवन्मुक्तिसाधनपिण्डरथैर्यसिद्धि-
 ग्रन्थान्तरेभ्यो- इचेत्येतत् । तत्रादौ रसोत्पत्तिः प्रथमं चिन्तना-
 ऽस्य धैशिष्ट्यम् । गहंति । शिवपार्वत्योः सुरते वह्निसन्निधानेन विरते
 रसोत्पत्तिः । विलक्षाच्छिवान्न्युतश्चरमो धातुरग्निना, तस्मा-
 द्ब्रह्मया च नीतः पञ्चसु कूपेषु न्यपतत्, पञ्चाख्याश्चा-
 भजद्ब्रह्मेस्वरूपभेदेनेत्ययमितिहासः सर्वेषु रसतन्त्रेषु समान एवोपलभ्यते ।
 द्रविडसंप्रदायप्रवक्तृभिरप्ययमाद्रियत एव । द्रविडसिद्धेः विल शिव-
 गणगुप्तेभ्यो देवेभ्यस्तत्प्रसादं नैव रसः प्राप्य इत्यसकृदुदीर्यते । परं,
 इतिहासोऽयं नव्यैरन्यथा संभाव्यते— यत् रसस्योत्पत्तिर्भौतिकी-प्रकृति-
 सिद्धा । तस्याश्च रूपणप्रिधयाऽऽख्यायिकाद्वारा प्रकाशनं तान्त्रिकानां
 नितर्गसिद्धम् । आध्यात्मिका अपि बहवोऽशा एवमेव कामपि व्याव-
 हारिकी यथामन्तरा कृत्वा प्रतिपाद्यत इति प्रसिद्धम् । तत्रायं चास्त्येषो
 रसोत्पत्तिक्रमो भवितुमर्हति । यथा— शिवसमयप्रचारकैः क्रमाद्धि-
 मवन्तमतिक्रम्य चीन-तिब्बत-ब्रह्मदेश-ईरानादिदेशानदितवद्भिः, तत्र तत्र
 देशान्तरदुर्लभान् दुरवगाहनध्येयान्यहून्विषयानधिगतयद्भिः स्फेनतिब्बत-
 देशादिषु पारद उपलब्ध उष्णोदकस्रोतसां समीपे । ततस्तदुत्पत्तिस्थलं
 निरूपयद्भिः ज्वालामुख्याः प्रयोपादिदारिताया भूमेरुत्पत्तिरवगता । ज्वाला-
 मुख्या उत्पत्तेः प्राक् प्रथमं भूकंपः ततो विदारणं, विदीर्णाया भुवो
 मध्याद्धूमोत्पत्तिस्ततो भूकंपशमनं, धूमाविर्भाषानन्तरं गिर्यन्तःस्थद्रुतगन्ध-
 कादिद्रव्यैस्तार्कं बह्वेहजृम्भणं हुतानां धातूनां शीतेषु नदीमुखेषु
 मिलितानां कुत्रचित्स्वाते संभरणं, इत्यादि यस्तुतत्त्वे क्रमादवगतं तैः ।
 तदनुसृत्य रसोत्पत्तौ शिवपार्वतीसुरतकल्पना कृता तैः इति । यस्तुतः
 कथायास्तस्या एवं समन्वयो रुचिर एव । सेयं रसस्योत्पत्तिरभिहिता ।

रसः स्वाभाविकैरौपाधिकैर्यौगिकैश्च दोषैर्दुष्टो भवतीति दोषापावर-
 णाय संस्काराः क्रियन्ते । संस्कारैर्दोषापनयने सत्येव शुद्धो रसो योगेषु
 रसगता दोषाः । वेधेषु च योज्यो भवति । अतो दोषस्वरूपविज्ञानं
 नान्तरीयकम् । पार्थिवादयो नैसर्गिका दोषाः पञ्च-
 दश सम्पञ्चं निरूपिताः (पृ. ४) । सर्वस्यापि भेषजोपयोगिनो द्रव्य-

जातस्य धैयक्तिकतया गुणदोषपरामर्शे द्रव्यगुणविज्ञानेन अंशांशतो दोष-
वत्त्वं निसर्गसिद्धं ज्ञायते । ते च दोषा द्विविधाः सहजा कृत्रिमाश्च ।
सहजा हि नैसर्गिकाख्यया पृथक्कीर्त्यन्ते । कृत्रिमाश्चौपाधिका यौगिका-
श्चेति पृथक्कीर्त्यन्ते । एते नैसर्गिकाः पञ्चदश रसस्था दोषाः पुष्पादिना
फलेनानुमीयन्ते । रसपद्धतौ तु विष-बहि-चापल्य-मलारयाश्चत्वारः,
रसहृदये विषबहिमलचापल्यारयाश्चत्वारः, रससङ्केतकलिकायां रसेन्द्र-
मङ्गले च विषबह्विचपलतामलगौरवाख्याः पञ्च, रसप्रकाशसुधाकरे
मलविषबहिमददर्पारयाः पञ्च, रसमञ्जरीमायुर्यदप्रकाशे च बह्विचाश्च-
ल्यासङ्गाग्निविषमलाख्याः पञ्च चेति दोषा आम्नायन्ते । यस्तुतः पञ्च-
दशसु आनन्दकन्दोक्तेषु दोषेषु एषामन्तर्भावः सुकरः । विषदोषस्था-
नन्दकन्दे यौगिनेषु गण्यते इति विशेषः । यौगिका औपाधिकाश्च
दोषास्ते भवन्ति, ये गिरिपापाणजलवद्गनागताम्रलवणादीनां योगेनोपाधिना
जायन्ते । आनन्दकन्दे औपाधिका इति सप्त, यौगिका इति त्रयश्च दोषाः
पृथगाङ्नायन्तेऽन्यस ग्रन्थेषु न तथा, यतो यौगिका इति कचिदौ-
पाधिका इति कचिच्च ते पठ्यन्ते । एषामुद्देशं स्वरूपं निरुक्तिश्च रस-
ग्रन्थेषु बहुविधं प्रपञ्चयत इति तग्निरूपणे मतिमीपद्वितराम ।

रसस्यौपाधिका दोषाः सप्त बालिका मलिनी कपोती रक्तकञ्चुका
सलोमी गिरिजा पिङ्गलेति च कञ्चुकाख्यामौपाधिकाख्यां च भजन्ते ।

कञ्चुकानां भेदविनिर्णयोऽन्यविध उपलभ्यते परि-
कञ्चुकाः । भाषाध्याये (पृ. ४९०-४९१) 'वार्यद्विभूजकञ्चुरु

नाशनं' इति 'वङ्गाहिसंपर्पजकञ्चुकघ्न'मिति च

कञ्चुकानां वार्यद्विभूनागवद्गौपाधिकतां व्यावृण्वन्निव । कञ्चुकाख्या
कञ्चुरुयत्पटलवत् पारदमावृणोतीति स्वरूपविकृतिज्ञापकतया, औपाधिका-
ख्या च वार्यद्विभूनागवद्गौपाधिज्ञापकतया च अवृत्तेत्यध्यवसेय-
माभाति । रसपद्धतौ तु—

... सप्ताक्ष दोषा अमी
नागो वद्गत्रिपौ मलश्चपलता बह्विर्गिरेर्जन्मजा ।

गण्डश्चित्तकमृत्युवान्तिचलतासन्तापजाड्यादयः

चैतेभ्यः क्रमशो भवन्ति विविधा रोगा दुराराधना ॥

इति सप्तदोषस्वरूपप्रतिपादकं श्लोकं व्याख्यातवता श्रीमहादेवेन रसा-
चार्येण इयं कल्पना कृता, "नागवङ्गौ यौगिकौ दोषौ । चपलता विप-
वह्निमलजाश्च नैसर्गिका दोषाः गिरिभूमिजाश्चौपाधिका" इति । पञ्चात्स
दोषं वारिजमप्यौपाधिकं पठति । रसहृदये तु नागवङ्गजौ द्वावेव
यौगिकौ दोषौ कथितौ । रसेन्द्रमङ्गले रमसङ्केतकलिकायां च भूमिरि-
जलनागवङ्गजासप्त कञ्चुकाः कीर्त्यन्ते । रसप्रकाशसुधाकरे तु—मृच्छै-
लजलशुल्बायोनागवङ्गसमुद्भवाः सप्त कञ्चुकाः पठ्यन्ते । रसेन्द्रचूडा-
मणौ तु त एव सप्तौपाधिका दोषा मृण्मयः पापाणमयो जलज इति
मृदाविसंपर्क, कापाली कालीति चङ्गौपाधिकं वर्णभेदः, श्यामा कपालि-
केति नागौपाधिकं वर्णभेदश्च निमित्तीकृत्योद्दिश्यन्ते । दोषाणां कञ्चु-
कारयसाधारणान्ना व्यपदेशश्च कृतः । श्यामारयदोषस्य पञ्चवर्णत्वं
कापाल्याख्यस्य सप्तवर्णत्वं च निर्दिश्यते । "पयसो यादृशी सरा
मिश्रातव्या कपालिका" इति कपालिकामात्रे च कञ्चुकस्वरूपं निग-
मितं दृश्यते । तत्रैव सकञ्चुकस्य मलिनस्य रसस्य सेवने दोषाश्च
निरूपिताः । रसरत्नसमुच्चये तु नागवङ्गाख्यौ द्वौ यौगिकौ दोषौ,
कञ्चुकाख्याश्च सप्त—पपंटी पाटिनी भेदिनीति त्रयं भूमिरिवारिसंपर्क,
द्राघी मलकारीति द्वयं नागसंपर्क, अन्धकारी भ्वांक्षीति द्वयं चङ्गसंपर्क,
चौपाधीकृत्यान्नायन्ते । अत्र कञ्चुकानां व्यपदेशो दोषशक्तिं निमित्ती-
कृत्य प्रवृत्त इति विशेषः । तथा च कञ्चुकदुष्टस्य रसस्य सेवने दोषाः
क्रमात्—पपंटीरञ्जोपः, विदारणं, मलभेदः, धातूनां द्रवीकरणं, दोष-
वर्धनं, अन्धत्वजननं, कारुवत्कर्कशस्वरोत्पादनं (कृष्णवर्णता वा) चेति
नान्नेयान्नातं दोषस्वरूपमित्यभिप्रयन्ति केचन व्याख्यातारस्तत्र । नवीन-
तमो रसतरङ्गिणीनामको ग्रन्थो दोषगणनायां रसरत्नसमुच्चये रस-
सङ्केतकलिवाञ्छानुसरति । परं कञ्चुकव्यपदेशमेवं व्याख्याति—

"धातवो रससंश्लिष्टा यदा विष्णुपदामृतम् ।

गृह्णन्ति हि तदा तेषां फश्चिद्भागोऽवशीर्यते ।

ततश्चूर्णत्वमापन्ना रसमाच्छादयन्ति ते ।

तेनावरणसाम्येन धातवः सूतसङ्गताः ।

कञ्चुकाख्यां भजन्तीति प्राच्यपाश्चात्यसंमतिः^१ ।

वैश्विदेते कञ्चुकाख्या दोषा औपाधिका. स्मृता ॥ इति ।

औपाधिकशब्दं च तत्रैवं त्रिवृणोति तद्वख्याता हरदत्त— औपाधिका वणिग्भिश्छलनार्थं मिश्रितैर्धातुभिः समुत्पन्ना एवैते दोषा इति ।

अत्र सामञ्जस्यं समन्वयो वा विदुषां गंभीरां गवेपणां प्रतीक्षते । आनन्दकन्दोक्तं नैसर्गिकयौगिसौपाधिरस्वास्थ्य दोषभेदकमुपाधिप्रयमपि ग्रन्थान्तरोक्तैरसाकं समन्वयितुं दुष्करं प्रतिभाति । एतदोपजत्वेन निरूपिता विकाराश्च किमु ग्रन्थान्तरोपदिष्टेभ्यस्तमाना इत्यपि विचारणीयमेवैतत् । परमेतान्मात्रमत्र समन्वयितुं शक्यते यत्— रसस्य नैसर्गिकदोषतयाऽभिहिनेषु पञ्चदशषु अग्निमंशश्च प्रधानौ । अत्र यौगिकत्वेनाभिहितो विषद्रव्ययोगोत्पन्नो विषदोषश्च ताम्ररङ्गादिवत्पृथग्बस्तुत्वेनापृथक्करणायत्वात्, नैसर्गिकतयाऽन्यत्र क्वचित् । यद्वा नागताम्राय पापाणादियोगजन्यदोषस्वरूपमेव कञ्चुकत्वेनोपाधिभेदाद्भिन्नं कीर्त्यते बहुधा । कालिका मञ्जिनीत्याद्यानन्दकन्दोक्तं नामजातं सपृक्तदोषानुरूपवर्णभेदमभिलक्षयति । पाटिनी भेदिनीत्यादि तु दोषशक्तिमभिव्यञ्जयति । मृण्मयपापाणजेत्यादि तु दोषापाधि व्यञ्जयति ॥

अथञ्च विषयो भूयो भूयोऽनुसन्धेयस्तत्त्वान्वेषणाय ।

संस्काराः ॥

संस्कारा द्विविधा शोधनार्था वेधार्थाश्च । शोधनार्था संस्कारा नय आनन्दकन्देऽभिधीयन्ते ।

स्वेदनं	उत्थापन	नियमनं
मर्दन	पातनं	दीपनं
मूर्च्छन	निरोधनं	अनुवासनं चेति ।

1 Impure mercury, when shaken with air yields a black powder caused by the oxidation of the metallic impurities, and the film of the oxide incloses a small globule of the liquid metal.

(Chemistry by H E Rooce and C Schorlemmer, F R S)

रसरत्नाकरे (वादिखण्डे) रसेन्द्रचूडामणावपीमे नवेव निर्दिश्यन्ते ।
 रसहृदये रसपद्धतौ चानुवासनमेकमुद्दिष्टत्वा पठिता अष्टौ संस्काराः ।
 रसहृदये च पातनमूर्ध्वपातनाख्यमेकविधमेव । रसार्णवे स्वेदनं मर्दन-
 मिति द्वावेव संस्कारावभिहितौ । पातनं नियामनं चाभिहितमपि न तयोः
 शोधनाङ्गतया निरूपणमुपलभ्यते । रससारे तु द्वादश संस्काराः कथ्यन्ते—

पट्टसारणं	मर्दनं	वीर्यानयनं
मर्दनं	मूर्च्छनं	दीपनं
धायनं	उत्थापनं	नियमनं
स्वेदनं	पातनं	निरोधनमिति ।

मर्दनञ्च द्विविधं ; पातनमूर्ध्वपातनाख्यमेकविधमेव । वीर्यानयनं च धो-
 नमित्यपि व्यपह्रियते । नियमनानन्तरं निरोधनमिति तु विशेषः । रस-
 मार्तण्डे सप्तदश संस्काराः कथ्यन्ते—

पट्टसारणं	मूर्च्छनं	वीर्यानयनं
मलापकर्षणं	उत्थापनं	नियामनं
स्वेदः	तिर्यक्पातनं	निरोधनं
शुद्धिः	ऊर्ध्वपातनं	दीपनं
मर्दनं	अधःपातनं	मुखीकरणमिति ।
धावनं	शुचिः	

एवं ग्रन्थपाराणां संस्कारोद्देशे मतगोदो भूयान्दृश्यते । आनन्द-
 कन्दस्य प्रकृतत्वात्तद्वर्णितातिरिक्तानां संस्काराणां ग्रन्थान्तरोद्दिष्टानां
 तद्वर्णितैश्चरितार्थतानिरूपणमात्रमस्माकं कर्तव्यं भवति । तद्यथा— पट्टसा-
 रणं मलापकर्षणं च स्वेदनात्प्राकर्तव्यत्वेन स्वेदाङ्गे भवतः । पट्टसारणं
 चस्त्रगालनापरपर्यायं स्थूलद्रव्यसंपर्कपृथक्करणाय क्रियते । मलापकर्षणं च
 धूमसारादिद्रव्यैस्साकं रसस्य पेपणेन संपाद्यते— नैसर्गिकमलशुद्धि-
 तापादनाय, यच्चोद्दिष्टमानन्दकन्द एव स्वेदपूर्वाङ्गतया (पृ. ४४-४५)
 न तु पृथक्तया । धावनशुचिशुद्ध्याख्यास्तु स्वेदनमर्दनाद्यत्किल्लक्षणां
 विशुद्धिलिप्तानां दोषाणां काञ्चिकोष्णोदकादिना प्रक्षालनमेवेति तेषामपि
 मलापोहनार्थकतया स्वेदनमर्दनाद्युत्तराङ्गत्वेन निर्देशः कृतः एव । (पृ. ४५)

तिर्यग्ध्वार्धःपातनानि तु पातनभेदाः पातनप्रकारत्वेन निर्दिश्यन्त एवात्र ।
(पृ. ४६-४८) बोधनापरपर्यायं धीर्यानयनं स्वेदभेदो निरोधनेऽन्तर्भवति ।
मुत्तीकरणं च दीपनस्यैवावान्तरभेदश्चारणसंस्कारोपयोगी । इति नव-
भिरेव तदतिरिक्तानां चरितार्थता संपन्ना । अनुधासनं चातपस्वेदात्मको
दीपनभेद एवेति क्वचिन्न पृथग्लक्षितं तत् । यत्तु परिभाषाध्याये स्वेदनं
सन्न्यास इति संस्कारद्वयमन्यदंश निरुक्तं, तन्नियमनस्यैव रूपभेदः ॥

वस्तुतः संस्काराणाममीषां स्वरूपं त्रिधा परिगणयितुं शक्यते—
स्वेदनं मर्दनं पातनं चेति । अन्ये सर्वे भेदा अत्रैवान्तर्भवन्ति । संस्कार-
व्यापारस्यैकरूपत्वेऽपि क्वचित्संस्कारस्य पूर्वभावितां पश्चाद्भावितां च,
संस्कारोपयोगिद्रव्यभेदश्चोपजीव्य नामभेदः सुवचः । इतीयान्दोषनाङ्गसं-
स्कारपरामर्शः ।

अथ वेधार्थाः संस्काराः । ते च नवधा कथ्यन्त आनन्दकन्दे ।

चारणं	वाह्यद्रुतिः	अनुसारणं
जारणं	रञ्जनं	प्रतिसारणं
गर्भद्रुतिः	सारणं	वेध इति ।

रसरत्नाकरे चैवमेव । रसार्णवे तु—

चारणं	द्रावणं	सारणं
जारणं	रञ्जनं	क्रामणं इति

वेधस्तु लक्ष्यं फलमिति न संस्कारकोटौ गणना कृता तत्र । रस-
हृदये रसेन्द्रचिन्तामणौ च दश निर्दिश्यन्ते—

गगनप्रासप्रमाणं	वाह्यद्रुतिः	रञ्जनं
चारणं	जारणं	क्रामणं
गर्भद्रुतिः	सारणं	वेधः
		भक्षणमिति ।

रसपद्धतौ च चारणा जारणा सारणा मुखबन्धो वेधश्चेति पञ्चैव ।
रससारे जारणं रञ्जनं सारणं चेति चत्वारः संस्काराः । अत्रेदमवधेयं सम-
न्वये । अत्रकृत्वा चतुष्पष्टितमांसादारभ्य चतुःपष्टिगुणपर्यन्तं क्रमेण चा-
रणाक्रम एव गगनप्रासप्रमाणमिति व्यपदिश्यते यश्च संस्कारश्चारणस्वरूप

एव । क्रामणं मुख्यबन्धश्च वेधाङ्गे । भक्षणं तु रमण्यं सेवनप्रकारः ।
न तु पृथक्संस्कारः । मारणं त्वन्यः कोऽपि संस्कारो रसायनोपयोगी
कचिच्च वेधोपयोगी ।

यस्तुतस्तु जारणसारणवेधाख्यात्यय एव संस्काराः प्रधानाः ।
चारणगर्भद्रुतिबाह्यद्रुतिरञ्जनाख्या जारणावान्तरप्रक्रियाभेदाः, अनुसारण-
प्रतिसारणे सारणाख्यावृत्त्या संपद्यमाने, क्रामणं वेधप्रक्रियान्तर्गतमिति
समाप्तः ।

अथैतेषां संस्काराणां पृथग्विवेचना क्रियते । तत्ते तत्त्वे चूर्णगृह-
घूमादीन्पृथग्प्रसपोडशांशान् दत्त्वा रसं च शोध्यं तत्र निक्षिप्य धान्या-
म्लेन दिनत्रयं मर्दयेदुष्णारनालेन प्रक्षालयेच्च, येन
स्वेदनं मर्दनं च । स्थूला मला अपयान्ति । ततः प्रत्येकं रसपोड-
शांशान् षट्-रात्री-विरुदुकादीन्धान्याम्लपिट्टान्यत्रे-
ऽह्युलिमात्रं प्रलिप्य, तन्मध्ये रसं निक्षिप्य दोलामावध्य धान्याम्ल-
पूरिते ताम्रजे पात्रे स्वेदयेत्पूर्णं दिनमेकं; तत उद्धृत्य रसं शरावके
निक्षिप्य उष्णारनालेन प्रक्षालयेत् । पुनः पूर्ववत्स्वेदयेत्क्षालयेच्च । एवं
एकविंशतिवारकरणेन स्वेदनाख्यः संस्कारः कृतो भवति । अनेन यौगिको
विपाकयो नैसर्गिकश्चान्ये दोषाः शिथिलतामुपयान्ति । [पृ. ४४-४५]

शिथिलितस्य चर्दिमलस्य प्रणाशाय मर्दनाख्यो द्वितीयः संस्कारः
क्रियते । स्थूलनरुणोदनायोषदिष्टैश्चूर्णादिभिः साकं विशालाराजगृहादीनां
प्रत्येकं रसपोडशांशानां योगेन रसस्य तप्तस्त्वमे मर्दनं; दिवारात्रं, तत
उष्णारनालेन क्षालनञ्चे-येतत्कर्म एकविंशतिवारं करणान्मर्दनाख्यः
संस्कारः संपादितो भवति । अयमेव च संस्कारः पश्चात् रसे स्वर्णरजता-
भ्रूादीनां जारणात्परं जीर्णप्राप्तस्य रसमयतासिद्धयै रसस्य पुनर्प्राप्तपदण-
पाटवसिद्धयै चोपदिश्यते । [पृ. ४५-४६]

मूर्च्छनमपि मर्दनस्वरूपमेव । तथाऽपि मूर्च्छने सहोपयोज्यानि
राजिस्तदीनि द्रव्याणि भिन्नानि । मर्दने सामान्येन मर्दनं, मूर्च्छने तु
रसो नष्टमिष्टः—नष्टस्वरूप औषधतुल्यो— यथा भवति तथा रत्न-
पेपगमिनि विशेषः । एवं नष्टमिष्टतामापादिते रसे, भूपायां निक्षिप्य मुचं

निरुध्य, भूधरयन्त्रे निधायोपरि कुक्कुटकपोतान्यतरपुटविधानेन स्वे-
 दात् पुनः रसस्य स्वरूपप्राप्तिः भवति । ततः
 मूर्च्छनं पुनः राजिकायोपविभिरेव मर्दनं भूधरे पाकश्चैक-
 उत्थापनं च विंशतिवारं क्रियते येन मूर्च्छनाख्यः संस्कारः संपा-
 दितो भवति । भूधरयन्त्रे पाकश्च उत्थापनाख्यः
 संस्कारो भवति मूर्च्छितस्य नष्टस्वरूपस्य पुनः स्वरूपप्राप्तावुपकारे । उत्था-
 पितं च रसं काञ्जिकेनोष्णोदकेन चा क्षालयेत् । [पृ. ४६]

कचिन्मर्दनादिप्रभैपञ्चैरपि मूर्च्छनोपदिश्यते [पृ. ४९०] । क्वचिच्च-
 विपवह्निमलादीनां पृथक्पृथग्दोषविनाशाय चित्ररु विफला कुमारादिभिः
 पृथक् मूर्च्छना अभिधीयते [पृ. ३८९] । रमद्दशादायपि भूषांसः
 प्रकाराः मूर्च्छनाविधावभिधीयन्ते । अत्र च विशेषः कश्चिद्रससारे
 दृश्यते यथा—

विपैरिन्नफलया पूर्वं त्रिविधोपविपैस्तथा ।
 फर्सेटीक्षीरकन्दाभ्यां चित्ररुर्गृहकन्यया ॥
 एकैकेनापि संमर्द्य याममेकं तु पारदम् ।
 किन्नरं यन्त्रमादाय ओषध्या लेपयेत्तलम् ॥

नवसारयुतं तोयं यन्त्रमध्यगतं न्यसेत् ।
 दद्याद्रसोपरि श्रावं सन्धिलेपं दृढं मृदा ॥
 लवणेन च संपूर्य द्वारं संरुध्य यत्नतः ।
 चुल्लिकोपरि संस्थाप्य दीपार्णि ज्वालयेद्दुग्धः ॥
 यामैकाद्य समुत्तार्य कर्तव्यः शीतलो रसः । इति ।

[पञ्चमे पटले]

अदसीयकिन्नरयन्त्रस्वरूपं स्पष्टतया न कुवाप्युपलभ्यते । अत-
 स्तदधिकृत्य भूयो गवेपणा कर्तव्या भवति ।

मूर्च्छना रसोपदिश्यते 'मूर्च्छित्वा हरति रुज'मित्यादिना प्रचुष्य-
 माणा । सा तु रसे त्रिंशत्पुण्यस्वरूपाधानार्था न तु शोषनार्था । [पृ. ४०५]
 यस्याः स्वरूपं पृथक्पृथक् विवेचयामः । उत्थापनं अनन्तरमेवाभिव्याख्य-

मानेन पातनाविधानेनापि संपादयितुं शक्यते. यदा न तदा पृथक् संस्कार-
कोटी गणना ।

स्वेदनाद्याश्चेमे संस्काराः केषुचिद्वन्येषु त्रिवारं, क्वचित्सप्तवारं
च करणीया इत्यभिधीयते । तद्विधानं तु भेषजयोगेषु योजनाय रससाधने
प्रयुज्यते प्रायः । वेधान्तसंस्काराङ्गत्वेन त्रिवारं सप्तवारं वा तत्करणं नोद्दिष्ट-
फलदं भवेदिति ध्येयम् ।

आभ्यां संस्काराभ्यां, रसस्य स्वरूपनाशं यावन्मर्दनेन अणुराः अति-
सूक्ष्मतया रसस्वरूपविभेदेन, तद्गतदोषाणां ओषधिरूपेषु योगे संपन्ने
स्वेदात्तेषां पृथक्करणं संपद्यते । चारिगिरिभूमिजकञ्चुकनाशनं फल-
मनयोरभिधीयते ।

पातनं त्रिविधमभिधीयते ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्पातनाख्यप्रकारभेदेन ।
ऊर्ध्वपातनं च— पाठादीनां रसेः पिष्टं पादांशशुद्धताम्ररजोयुक्तं रसमूर्ध-
पातनयन्त्रे दत्त्वा दिनमेकं विपचेत् । ततः स्याद्ग-
पातनम् । शीते यन्त्रे ऊर्ध्वलग्नं रसमादाय पुनश्चतुर्थांशताम्र-
रजोयोगेन पाठादीनां स्वरसेः पिष्ट्वा ऊर्ध्वपातन-
विधानेन विपचेत् । एवं सप्तधा ऊर्ध्वपातनेन मर्दनेन च नागवङ्गाख्य-
यौगिकदोषापकरणं क्रियते । यतः नागवङ्गाद्या लोहा रसे मिश्रिताः, ताम्र-
संपर्केण रसात्पृथक्कृताः, अधः पातनायन्त्रे तिष्ठन्ति, रसश्चाग्नितापमसह-
मानः ऊर्ध्वमुत्पतति शीते चोर्ध्वतले लगते इति यौगिकदोषपृथक्करणं
सम्यग्जायते । [प्र. ४७) । कचिदर्धांशताम्ररजोयोगेनोर्ध्वपातनमुपदिश्यते,
क्वचिश्चायोरजोयोगेनेति विशेषः । क्वचिच्च विद्याधरे डमरयन्त्रे चरु-
यन्त्रे दीपिकायन्त्रे वा पातनमुपदिश्यते ।

अधःपातनं च द्रव्यपणादीन् पृथक् सूतसमांशान्, तत्ते खल्वे पिष्ट्वा
रसश्च दत्त्वा मर्दयेत् । तं कुरुमधःपातनयन्त्रस्योर्ध्वतले प्रलिप्य ऊर्ध्व-
भाण्डोपरि लघुपुष्टं दद्यात् । यत उत्थितं तापमसहमानो रसः शीतस्थला-
न्वेपी यन्त्राधो लगति । सप्तवारं चैवं पातनं कुर्यात् ।

तिर्यक्पातनं च समधान्याश्रयोगेन नष्टपिष्टतां यावत् धान्याम्लेन
मर्दि तत्तत्तस्य तिर्यक्पातनयन्त्रगतस्य, चण्डाग्निना पाकः क्रियते । पाति-

तत्र रसस्य पुनरेवं अभ्रकमेलनेन पातनं त्रिवारं क्रियते । अनेन रसस्या-
ग्निसहता संपद्यते । (पृ - ४६-४८) । एवं पातनेषु ताम्राभ्रकस्थाने
शुद्धानां माक्षिकविमलस्पर्शरजतकान्ततीक्ष्णानामन्यतमस्य पादांशेन योगा-
त्पातनं संयुक्ततत्तद्द्रव्यविशेषगुणावायकत्वेन विशेषतया कीर्त्यते । आनन्द-
कन्दे । रसहृदये रससारे च पातनमेकविधमेव पठ्यते ऊर्ध्वपातनाख्यम् ।
क्वचिच्च ऊर्ध्वपातनं त्रिवारं अधःपातनं सप्तवारं च करणीयमिति
विशेषो दृश्यते । भेषजयोगोपयुक्ता अन्ये च पातनाप्रकारा बहव
आनन्दकन्दे (पृ. ३८५) पठ्यन्तेऽन्यस्य च भेषजयोगग्रन्थेषु ।

स्वेदनान्मर्दनात्पातनाच्च कर्तव्यतस्य नष्टवीर्यस्य अत एव पण्डित्य
रसस्य वीर्यानयनाय निरोधनं क्रियते । तच्च घटयन्त्ये आप्यायनाख्ये
सलवणजलमध्ये रसं निक्षिप्य घटमुखं निरुध्यो-
निरोधनम् । ॥ ॥ लघुपुटनेन स्वेदात्संपाद्यते । तच्च सप्तवारं
करणीयम् । सृष्ट्यंगुजाख्यवस्तुद्वययोगेन रोधनं
रसहृदयेऽभिधीयते । तत्र सृष्टिर्नाम गोऽजाविमूर्त्रं नरशुक्लं नारीशोणित-
ञ्चेति त्रयं वा स्त्रीपुंसोः शुक्रयुगलमप्रसूतारजस्तथा वेति मतद्वैविध्यं
यतते । स्त्रीशुक्रस्य पृथगनुपलभ्यस्य संपादनं तु चिन्त्यमेव । अत एव
सृष्ट्यंगुजशब्दस्य लवणार्थकत्वं चूडामणिरभिदधाति । रसपद्धतौ तु
काचकूप्यां नारिकेलान्तर्वा सलवणजलं रसं निरुध्य भूमौ त्रिदिनं रोधनं
मेव निरोधनाख्ययाऽभिधीयते । सौपधस्य भाण्डस्य भूमौ निखनितस्योपरि
स्वेदः स्वेदनाख्यया, मन्दाग्नियुतचुल्यन्तःक्षेपेण स्वेदः सन्यासारयया च
निरोधनस्यान्यौ प्रकाराविभावभिधीयेते परिभाषाध्याये । रससारे चास्य
वीर्यानयनं बोधनमिति च सार्थकं नाम दीयते । तत्र च काचकूप्यां
सटङ्कणस्य रसस्य निरोधः, भूगर्भे निधानमूर्ध्वं करीपाग्निना पाकः इति
निधानं पठ्यते ; यच्च रसहृदयव्याख्याता चतुर्भुजमिश्रो नियमनारयया
वदति । वस्तुतश्चतुर्भुजमिश्रोक्तिश्चिन्त्यैवात्र । नियमनं च निरोधभेद एव ।
स्वेदनद्रवस्य स्वेदने सहोपयोज्यस्य ओषधिकल्कस्य च
नियमनम् । भिन्नता विशेषः । नियामकं यन्त्रं न यन्त्राध्याये
निर्व्रियते । परं परिभाषाध्याये 'क्रियते यो घटे
स्वेदः प्रोक्तं नियमनं हि तत्' इति निर्देशेन घटयन्तमेव नियामकयन्त्रं
B-7.

तथाऽभिप्रेतं स्यादिति भाति । रसपद्धतावन्यस च घटयन्त्रे स्वेदनमेव नियमने इति निर्दिश्यते । यथा—

“यद्वा मृण्मयभाजनान्तरगतं पूर्वोक्तवारा रसं

रुद्धा भूषलये तुपानलपुटेरुर्ध्वं निवच्छेद्वसम् ।

। भूगो पूरितपूर्ववारिणि रसं निक्षिप्य वस्त्रावृतं
भाण्डे योजितलोहखर्परमुखे चोर्ध्वं पुटे रोधयेत् ॥” इति ।

रससारे तु नियमनमन्यविधमुपदिश्यते । यथा—

रक्तसैन्धवखोटेन (व्योषैश्च) मूपाद्वन्द्वं प्रकल्पयेत् ।

तत्संपुटे रसं क्षिप्त्वा नवसारं सन्निबुक्म् ॥

संपुटस्थ प्रयत्नेन लेपयैत्सन्धिमुत्तमाम् ।

वस्त्रमृत्स्नां समादाय वेष्टयेत्तत्रयत्नतः ॥

छायाशुष्कं च तत्कृत्वा भूगर्ते स्थापयेत्ततः ।

अष्टाङ्गुलप्रमाणेन मूषोर्ध्वं तत्र पूरणम् ॥

त्रिसप्तादिनपर्यन्तं करीषाग्निं च कारयेत् ।

दिने दिने प्रकृत्य मूषा सैन्धवनूतना ॥

स्वेदयेत्तत्रयत्नेन भूगर्मे स्थापयेत्ततः ।

अथवा कूपिकामध्ये सूर्तं सैन्धवसंयुतम् ॥

भूगर्भे च ततः स्थाप्यमेकविंशदिनावधि ।

अथ नियामको नाम्ना महामुखकरो रसे ॥ इति ।

अत्रापि प्रकारममुं निरोधकाख्यया व्यवहरति चतुर्भुजमिश्रो रस-
द्वयव्याख्याता इमानेव श्लोकापठित्वाऽन्तिममर्थं “अयं निरोधको
नाम्ना” इति मिन्नेन पाठेनोदाहरन् । चिन्त्य एव पाठभेदः । रसार्णवे तु
रसे स्वर्णं दत्त्वा भर्दयित्वा नियामकाणेन पिष्ट्वा स्वेदनमुपदिश्यते ।

पातनेन रोधनेन च रसे सञ्जायमानं कारस्वं, स्वाभाविकीं बहव-
सहतां धूमगानि कणिकाबुद्बुदाभतां चायमपाकरोति संस्कारः ।

दीपनमनुवासनं च संस्कारद्वयं जारणकर्मणि बहूपकुरुतः । रसस्य
 जारणीयग्रासग्रहणपाटवं, तज्जरणाय दीपनञ्चाभ्यां संपद्यते । एवं संस्कृतो
 रसो दीपितो ग्रासं प्रतीक्षते । स्वर्णपुष्प्यादिद्रव्य-
 दीपनम् । कल्केनाम्लगणपिष्टेन साकं मर्दितस्य पारदस्य दोला-
 यन्त्रे स्वर्णपुष्प्यादिद्रवे स्वेदो रसदीपनाय प्रभवति ।
 क्वचिच्च दीपनद्रवे स्वेदमात्रं, क्वचिच्च दीपनद्रवैर्मर्दनमात्रमिति संस्कार-
 व्यापारेषु विशेषोऽभिधीयते । चारणसंस्कारमध्योपदिष्टो मुखीकरण-
 संस्कारश्च दीपनभेद एव । दीपितस्य रसस्य मृत्पात्रस्थस्य
 अनुवासनम् । सजंघीररसस्य सप्तदिनानि यावद्धर्मं भावनाऽनुवासना
 भवति । अयं च दीपन एवान्तर्भवति । क्वचिच्च
 दीपनाख्ययाऽस्यैव व्यवहारः । अत एव रसद्वये रसपद्धतौ चास्य
 पृथग्गणना न क्रियते । प्रतिदिनं भावनाद्रवस्य नूतनस्य दानमावश्यकम् ।

इत्येते नव संस्काराः शोधनार्थाः कीर्त्यन्ते । अथ चैतान्नय संस्कारा-
 न्कर्तुमशक्तः स्वेदनमर्दनपातनाख्यैस्त्रिभिः संस्कारैः, अथवा मर्दनपातना-
 भ्यामेव रसं रसायनयोगेयूपयोगार्हितया शोधयितुं शक्नोति इति प्रकाश-
 यितुमेव, पश्चात् रसायनार्हरससंस्कारविधानकाले (पृ. १३८) विशिष्टरस-
 संस्कारोपदेशकाले (पृ. ३८५) च रसशोधनाय बहवः प्रकारा उपदि-
 श्यन्ते ।

अत्र केचिदेवं संशेरते । उक्ते संस्कारनवके, ग्रासग्रहणपाटवसाधकं
 दीपनमनुवासनं च विनाऽन्ये सप्त रसगतनैसर्गिज्ञौपाधिकयौगिकादिवहु-
 विधदोषापसारणाय क्रियन्ते । तेषां करणे
 वेद्यान्तसंस्कार- यद्यशक्तिस्तिर्हि संस्कारविकेणापि इष्टापूर्तिरभि-
 सिद्धौ स्वेदादिसंस्कार- मतेति प्रागनुमतञ्च । एवमेव क्वचिद्धिङ्गुला-
 नवकस्य नान्तरीयकत- कृष्टं रसं संस्कारनवकसंस्कृतादप्युत्तमतयाऽ-
 चिमर्शः । मिश्रयन्ति केचित् । यथा चानन्दकन्द एव
 हिङ्गुलाद्रसाकर्षणविधौ (पृ. ३८६) लघुनैव
 प्रसारेण रसस्य दोषकञ्चुक्रवर्जनं उपदिश्यते । रसेन्द्रसारसङ्गमे च—

“अथ वा हिङ्गुलात्सूतं प्राहयेत्तन्निगद्यते ।”

“कञ्चुकैर्नागवङ्गाद्यैर्निर्मुक्तो रसकर्मणि ॥

विना कर्माष्टकेनैव सूतोऽयं सर्वकर्मकृत् ।”

इति कर्माष्टकेन समवक्ष्यतामारोपितं हिङ्गुलाद्रसाकर्षणविधानम् । परं हिङ्गुलादाकृष्टस्य शुद्धौ योगवाहित्वे च मतभेदोऽपि दरीदृश्यते । यदि हिङ्गुलं कृत्रिमं अशुद्धरसगन्धकयोगमूर्च्छनात्संपाद्यते, तर्हि रसगन्धकगतदोषानामपसारणमशक्यसंपादनमिति, कृत्रिमहिङ्गुलाकृष्टस्य दोषकञ्चुकवर्जितता न निश्चितता इति केचनाभिप्रयन्ति । ते हि तदुत्थत्वा रसस्य पुनः शोधनमभिमन्यते । खनिजहिङ्गुलादुत्थितस्यैव रसस्य सर्वकर्मकृत्त्वं शुद्धत्वं चोपदिश्यते न तु कृतकहिङ्गुलादिति च केचिदत्र समादधते । अन्ये तु रसगतान्सर्वान्दोषानपनेतुं गौरीतेजो गन्धक एक एव शक्नोति इति तत्संयोगेन मूर्च्छितात्खनिजात्कृत्रिमाद्वा हिङ्गुलादाकृष्टो रसः सर्वथा शुद्ध एवेति विवदन्ति । अपरे तु प्राज्ञमानिनः, उपलभ्यमानमशुद्धमेव रसं शुद्धेन गन्धकेन मूर्च्छित्वा रससिन्दूरविधानेन सिन्दूरितं हिङ्गुलं संपाद्य पुनस्तस्मात्पातयन्ति रसं अधिकशुद्धिसंपादनसंभावनया । अपरे च नव्यैर्बैज्ञानिकरीत्या विधा सप्तधा वा तिर्यक्पातनेन शोधितं, तैः केवलं रसपरमाणुमावधटिततयोद्भूयमाणं पारदं दोषकञ्चुकवर्जितं स्वीकुर्यन्ति । शुणाधानाय योगानुसारेण दीपनमनुवासनं वा समाचरन्ति । कुलचिबभेजयोगग्रन्थेषु रसमुष्पात्तया रसकर्पूररञ्ज्य हिङ्गुलाकृष्टविधानेनोद्ध्रियमाणो रसोऽनल्पवीर्यतया तीक्ष्णतया च क्वचनोत्तमभेजयोगेषु प्राहृतयोपदिश्यते ।

अत्र चिन्त्यमेतत् । एवं बहुभिः प्रसन्नैः साध्यमानो रसः किमु एकगुण एव ? किमु तत्र दोषशुद्धिरेककारिका ? किमु ते सर्वे रसाः समानाः धीर्ये दोषराहित्ये वेधरसायनबन्धाद्युपयोगित्वे च ? अल्पसंख्याकै रससंस्कारैः सिद्धे रसे सर्वफलदे सर्वकर्मकरणयोग्ये च कुतो वा बहुसाधनसंपदेकसाध्ये बहुतरश्रमदे सत्कारनवकेऽभिमानः ? इति ।

अत्र धूमः । विषयमिमं द्वेधा विभजामः । रसशोधनं रससंस्कार इति च । उभावपि भिन्नप्रधानौ । रसशोधनं तु अन्यलोहोपरसादिवद्रसस्य तद्वत्तदोषाननुत्थर्थं क्रियते । तदधिकृत्य भूयानुपदेशग्रामो नव्य-

ग्रन्थेषु कचिच्च प्राचीनेषु ग्रन्थेषूपलभ्यते । सुलमासुकराश्च मार्गा उप-
दिश्यन्ते । रससंस्कारस्तु प्रस्थानमन्यदेव । संस्कारशब्दश्च तत्रैवोपयुज्यते
यत्र न केवलं चाह्वा शुद्धिरिष्यते, परमन्तरात्मनि गुणाधानमपि चोलो-
पनयनादिवत् । अत्र न केवलया चाह्वशुद्धया अभीप्सितोऽर्थः सेत्स्यति ।
अतः संस्काराणां बहुविधानां आचार्योपदिष्टमार्गेणैवानुष्ठानं फलदं ह्यात्,
यच्च विचित्रित्वा निरर्थिका । सिद्धार्योपबृंहणतयैव हि तस्य गवेपणा फलं
दद्यात् । यत्र योगे शुद्धस्य रसस्य दानमुपदिश्यते, तत्र पूर्वोक्तेन लघुना
प्रकारेण शोधितस्य रसस्य दानं न दोषाय । यद्दि तत्रैव संस्कृतो रसो
दीर्येत, गुणानल्पता सिद्धयेत् । यत्र संस्कृतस्यैव दानमिष्यते तत्र लघु-
प्रकारशोधितरसदाने न सिसाधयिषितार्थसिद्धिः । अत एव वेधान्तसंस्कार
प्रतिपादकेषु तन्त्रेषु संस्कारनयकमधिकृत्योपदेशः पूर्णो दृश्यते । यत्र
केवलं भेषजयोगा उपदिश्यन्ते, तस्य शोधनप्रकाराः कतिचनैवोपदिश्यन्ते-
ऽल्पभ्रमसाध्याः । इति समाधिः । वस्तुतः स्वेदादीनाममीषां नवानां
संस्काराणामुत्तमगुणाधायकता युक्तियुक्तैवेति तत्त्वविदोऽभ्युपगच्छेयुरेव ।

हिङ्गुलोद्धतस्यापि रसस्य यदि वेधान्तकर्मण्युपयोग इष्यते तर्हि
स्वेदाद्या नव संस्काराः करणीया एवेत्यत्र न सन्देहः । केवलपातनेन
तादृशस्य गुणाधानस्यासंभाव्यमानत्वात् । कृते संस्कारनवके स रसो न
केवलं वेद्ये, योगेषु चाचिन्त्यप्रभावो विलसेदेव । नवैर्धैर्यानिर्गैः पातनेन
सर्वशुद्धतयाऽभिमतं पारदेऽपि कामं रसतन्त्ररयता नागवङ्गौपाधिका
दोषाः नश्यन्तु नाम; नैसर्गिकास्तु नैवापेयुरिति तस्य स्वेदाद्याः शुद्धि-
प्रकाराः करणीया एव । हिङ्गुलोत्थिते रसेऽपि समानोऽयं न्यायः । अन्यच्च,
रसकर्पूरात्, रसपुष्पात्, हिङ्गुलाद्वा संपन्नो रसो नैरगुणो भवितुमर्हति ।
गन्धकलवणादिविविधमूर्च्छनोपयोगिद्रव्यसंपर्कवशादाहितानां गुणभेदाना-
मनिवार्यत्वात् । कदाचिन्नव्यवैज्ञानिकरीत्या त्रिविधविभिन्नरसनिर्जेष्यो
युक्त्या पातितो रसो रसाणुमावर्धित इति न तद्रीत्या भूयान्विभेदो द्रव्ये
संभाव्येत । परं संपर्कवशादाधीयमानो गुणभेदो रसगतो नापलपितुं शक्यते ।
योगानुसारेण तेषामुपयोगनिर्देशो, न तु सर्वत्र सर्वस्य । अत एव रस-
तन्त्रेषु मुख्यतया रसग्रहणाय, केवलरसपानं दर्दुरारय रससिन्दूरं हिङ्गुलं
या श्रेष्ठ उपदिशन्ति । अथवा यदि रसमूलरसनिपरिज्ञानमसंभवि, तर्हि

संस्काराष्टककरणं विना वेधोपयोगिता, रसेर्दन्तातनमर्दनाख्यान्विना योगो-
पयोगितया रसशुद्धिर्वा न संभवेदित्यध्यवसेयम् ।

अथानुवासनान्तसंस्कारसंसिद्धे रसेऽभ्रकाया धातुलोहोपरसादयः
चार्यन्ते जायन्ते च प्रासात्मकतया । तेषां प्रासात्मकानामभ्रकादीनां ग्रहणाय
रसे मुखमुत्पाद्यते । तच्च मुखीकरणं दीपनभेदः
चारणं जारणं च । संस्कारः, गन्धकस्येष्टकायन्त्रे रसे जारणेन, रसेन
साकं मूनागल्य पुटनेन, दीपनतया दोलास्वेदेन,
गन्धकाभ्ररयोरिष्टकायन्त्रेण जारणेन वा संपाद्यते । एवं मुखीकृते रसे
चारणं समुत्पचारणमित्यभिधीयते । गन्धकस्य तुलायन्त्रे जारणेन रसे
वासनाधुनता संपद्यते, यस्मिन्धारणं वासनामुखचारणमित्यभिधीयते विशेषे-
षेण । विनाऽपि मुखीकरणं वज्रनैऋन्तमस्मसहितस्य रसस्य दिव्यौषधीभिः
पेषणेन प्रासग्रहणपाटवं संपाद्यते । एवं निर्मुखे चारणं निर्मुखचारणमित्यभि-
धीयते । एवं समुत्पनिर्मुखवासनामुखात्मना चारणीयो रसस्त्रेधाऽभिधीयते ।
[पृ. ५० ५३] रसे गन्धकस्य तुलायन्त्रे जारणेन जायमाना वासनाधुन-
ताऽपि समुत्पिताया अभिज्ञा इति प्रायोऽन्येषु ग्रन्थेषु नास्याः पृथगुपदेशः ।
एवं रसे मुखीकरणाय च बहवः प्रकारभेदा उपदिष्टा अन्यथोपलभ्यन्ते ।

रसे अभ्रकं, गन्धकं कान्तसरवं तीक्ष्णं, द्वन्द्वानि बीजानि, पक्व-
बीजानि, रज्जुबीजानि सारणीजानि— इत्येतानि जायन्ते रसस्य
बलाधानाय रागग्रहणाय वेधपाटवसिद्धयै च । एतेषु कस्यचिद्बलाधाने,
कस्यचित्स्वररागग्रहणे, कस्यचिद्वेध इत्येवं त्रिशिष्य प्रतिद्रव्यं शक्तिं निर्दि-
शन्त्याचार्याः । तेषां चारणे जारणे च क्रम एवोऽनुसन्धीयते । तत्र प्रथम-
मभ्रकचारणा निर्दिश्यते ।

चारणीयोऽभ्रको प्रथममभिषेकाख्येन संस्कारेण संस्कार्यः । [पृ. ५३]
संशुद्धे द्रुते च गन्धके शुद्धमभ्रकं समांशं दत्त्वा विमर्शं पिष्टोक्तुं ।
दशनिष्पके चारणीये रसे द्विनिष्कमितां गन्धका-
चारणक्रमः । भ्रकरुपिष्टिं दत्त्वा मर्दयित्वा, एतदुपरि हेमकर्मणि
लङ्घये नागपिष्टया, रज्जुकर्मणि वज्रपिष्टया, देह-
सिद्धौ ताम्रपिष्टया च वेष्टयेत् । तां पिष्टिं त्रिद्रुते गन्धे दिवसत्रयं चिरवेत् ।

एष तु गर्भक्रमनामकः प्रकारः । दीपिकायन्त्रेण पुनरधः पातितं पिष्टीगतं रसं, पूर्ववद्गन्धाभ्ररूपिष्ठया सह विमर्द्य विद्रुते गन्धे दिनत्रयं विपचेत् । एष तु पिष्टोक्रमनामकः प्रकारः । ततो दीपिकायन्त्रे पुनरधः पातितं रसं, चारणीयमभिषिक्तं रसाच्चतुष्पष्टितमांशं अभ्रकं च दिनं दिव्यौषधैर्विमर्द्य चारणायन्त्रे चपकस्वरूपे जंबीररसान्विते निधाय दिनमेकमातपे तीव्रं स्थापयेत् । अयं च प्रासक्रमः । एवं गर्भपिष्टीप्रासक्रमात्मकावस्थात्रय-निवेत्यं चारणम् ।

एष चारिताभ्रकं सूतं त्रिशारपञ्चलयणभूखगाम्लवेतसैः रसपोडशांशैः सह जंबीरवारिणा याममात्रं विमर्द्य विडान्विते कच्छपयन्त्रे निक्षिप्य दिनमेकं विपचेत् । तेन रसो जीर्णप्रासो भवति ।
 चारणम् । जीर्णाद्वासाच्छिष्टं मलभूत किट्टमपाकर्तुं, इष्टिकागृहधूम सैन्धवान् रसपोडशांशान् दत्त्वाऽम्लवर्गेण मर्दयित्वा प्रक्षाल्य वस्त्रेण शोषयेत् । एतं जीर्णं प्रासे पुनर्प्रासग्रहणाय पिण्डीभूतं त रसं वस्त्रे पोडलीकृत्याम्लवर्गेण भरिते भाण्डे दोलयन्त्रे स्वेदयेत् । यदि वस्त्रेण गालितेऽजीर्णं प्रासो दृश्यते, पुनः कच्छपयन्त्रे रसस्य पाक इष्यते । एतं चारितस्याभ्रकस्य चारण संपद्यते ।

एतं चतुष्पष्टितमांशेऽभ्रके जीर्णे, पुनर्द्वाविंशतांशेनाभ्रकप्रासश्चायंते जायंते च । एतं पुनः पोडशांशेनाष्टमांशेन चतुर्थांशेनार्धमांशेन च प्रासश्च चारणा चारणा निर्देत्यते । ततश्च क्रमेण रसात्
 अभ्रकप्रास- द्विगुण चतुर्गुणाष्टगुण पोडशगुण द्वात्रिंशद्गुण चतु-
 प्रमाणम् । ष्पष्टिगुणाभ्रकस्य चारणा चारणा च निर्देत्यते । चतु-
 ष्पष्टितमांशेऽभ्रके जीर्णे रसो दण्डधरो भवति, यस्मान्न क्षरति च । द्वात्रिंशंशे ॥ जलौकामः, पोडशांशे काकधिष्ठातुल्यः, अष्टमांशे दधितुल्यः, चतुर्थांशे नवनीनसमः, द्वितीयांशे गोलाभश्च भवति । जीर्णस्याभ्रकस्य सितपीतासितादिवर्णभेदे रसेऽपि तद्वर्णसङ्क्रान्तिर्भवति ।

एतं गन्धकस्याभ्रकस्य चारणेन चारणेन च रसस्य उत्पत्तनशीलता अग्नितापासहिण्युता गौरव चापाक्रीयते । रसो रागमाही लघुनिर्दुष्टश्च जायते । चारणीयेषु अभ्रमादभ्रकस्य वरीयः तदभावे कान्तसत्त्वं तीक्ष्णं

वा जारणीयम् । तदपेक्षया द्वन्द्वानि ततः पक्वबीजानि बीजानि च ।
जारणाक्रमस्तु पूर्वोक्त एव ।

एवं जीर्णे ग्रासे प्रतिग्रासे शिलारुचकमाक्षिकादिना सह चणका-
म्लेन मर्दितं रसं अपामार्गादिकल्केन लिप्तायां मूपायां निक्षिप्य रुध्या
स्वेदयेत्, येन गर्भस्थो ग्रासो द्रुतो विलीनो रसमयो
गर्भद्रुतिः भवति । य एष गर्भद्रुतिनामकसंस्कारः । [पृ. ८६]
बाह्यद्रुतिश्च । अथवा जारणीयानां बीजानां— यथा गर्भद्रुतिः
मुकरा भवेत्तथा जारणापूर्वमेव संस्कारः कर्तुं शक्यते ।
[पृ. ८१-८४] अथवा, जारणीयानभूकस्यर्णरत्नादीन्यहिरेष द्वंद्वीकृत्य द्रुता-
नामेव तेषां जारणा कर्तुं शक्यते । पृथग्वा द्रुतीनां मेलनेन द्वन्द्वीकृत्य
वा । [पृ. ८७-८८] ।

एवं चारण जारणं गर्भद्रुतिः बाह्यद्रुतिश्चेति, चत्वारः संस्कारा
व्याख्याताः ।

विशेषश्चाह । जारणा द्विविधाऽभिधीयते बालजारणा घृद्धजारणा
चेति । घृद्धजारणा च घद्धजारणेत्यप्यभिधीयते यतो घद्धस्यैव रसश्च
जारणा तत्र प्रकीर्त्यते । बालजारणा चावद्धस्यैव रसस्य क्रियते । जारणे
च द्वेधा क्रमोऽनुसन्धीयते ।

“गर्गजं जारयेत्पूर्वं सर्वसत्वान्यतः परम् ।

द्वन्द्वानि सर्वलोहानि पक्वबीजानि भैरविः ।

पद्मरसादि रत्नानि जारयेत् यथाक्रमम् ॥” [पृ. ६०]

इति कश्चन क्रमोऽनुसन्धीयते । पश्चाच्च

“गन्धकं जारयेदादौ सर्वसत्वान्यतः परम् ।

ततः सर्पाणि लोहानि द्वन्द्वानि विविधानि च ।

पक्वबीजानि रत्नानि द्रुतिसत्वे च जारयेत् ॥” [पृ. १०४]

इति च कश्चन क्रमो विधीयते । पूर्वमेव गर्गजजारणा प्रथमं क्रियते,
उत्तरत्र च गन्धकजारणा प्रथममित्यनयोर्भेदः । अत्र च रसकामचेतुकारो-

ऽमुमेव सन्दर्भमुदाहरन्, पूर्वतनस्य क्रमस्य बालजारणापरत्वेन उत्तरतनस्य च वृद्धजारणापरत्वेन च समन्वयमभिलपति । निमर्शयोगोऽयं विषयः ।

जारणाया अन्यत् भेदकमुपाविद्वयमपि वर्ण्यते— अश्रुणादिवीजानां जारणेन बीजे रञ्जनेन च साध्या जारणा भूचरीति रत्नजारणया रञ्जकरत्नबीजजारणेन च साध्या खेचरीति च ।

रसेऽश्रुणादीनां प्रासचारणात्परं चारितमश्रुणादिकं गालनेन न पृथक्कर्तुं शक्यते । परं पातनेन प्रथक्करणं शक्यसंपादमेव । जारणे च सपन्ने ग्रस्तं यस्तु पातनेनापि न प्रथक्कर्तुं शक्यते । गर्भद्रुत्या द्रुते प्रासे जीर्णप्रासप्रयुक्तमानाधिक्यमपि न सम्भवति ।

जारणस्य चेदं लक्षणं रसेन्द्रचिन्तामणौ पठ्यते । ‘जारणा नाम गालनपातनव्यतिरेकेण घनहेमादिप्रासपूर्वकपूर्वावस्थाप्रतिपन्नत्वं’ इति । आयुर्वेदप्रकाशकारेण तदेव लक्षणं व्याकुर्वता च जारणस्वरूपमित्थमभिधीयते— जारणा हि नाम गालनपातनव्यतिरेकेण ग्रस्तघनहेमादिरसस्य पूर्वावस्थाप्रतिपन्नत्वं’ इति । अर्थाच्च यस्मात्पातनेन, ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्पातनेन वा जीर्णस्याश्रुणादेः पृथक्करणं न शक्यते । न तावताऽपि समीहितार्थलाभः । जीर्णस्य द्रव्यस्य मानमपि नाधिकतयोपलभ्येत । अत एवोच्यते आयुर्वेदप्रकाशे—

“ अधिकस्तोलितश्चेत्स्यात्पुनः स्वेद्यः समावधि ” इति ।

यथा बहु मिष्टं भुक्तवतो भुक्ते जीर्णे न स्वाभाविकमानवृद्धिरुपलभ्यते । परिभाषाव्याये च—

‘प्रासः पिण्डपरिणामस्तिस्त्राख्या परा पुनः’

इति प्रतिपादिताश्च त्रयो भेदाः— प्रासश्चारणः, पिण्डः गर्भद्रुत्या रसमयतापादनं, परिणामः ग्रस्तघनहेमादीनां पृथक्करणानर्हताया रसात्मकतापादनं— इत्यर्थकतया व्याख्येयाः ।

जारणा च पुनर्द्विविधा भेषजयोगोपयोगिनी वैधोपयोगिनी चेति । भेषजयोगोपयोगिनी च मूर्च्छित्वा हरति रुजमित्यादिन्यायानुसारेण केवलं रोगहननेच्छया क्वचिच्च रसायनेच्छया गवतालमहश्चिलास्वर्णरजमादीनां

जारणेन संपाद्यते । मा च मूर्च्छनाधिकारे (पृ. ४०५) जारितरसमारण-
विधानाधिकारे (पृ. १४१) च प्रपञ्च्यते । वेधोपयोगिनी तु पूर्वमेव
प्रपञ्चिता ।

चारणीया जारणीयाश्चात्र महारसोपरसादयः शुद्धा एव स्वीकार्याः ।
अन्यथाऽव्यापकं पतङ्गो रनो रसायने वेवे वा नोपयोगी भवति । अभू-
कादभूकसत्वस्य तस्मादभूकद्रुतेः, ततो द्वन्द्वस्य बीजानां चोत्तमता स्मर्यते ।
अभूकादीनां चतुष्पष्टिसमांशादारभ्य समांशपर्यन्तं चारणं जारणं च
वेधपाटयसिद्धये चावश्यकत्वेन कीर्यते । ततो यथेष्टं शतसहस्रलक्ष-
नियुतश्लोष्टिवेधादिममीहितफलानुसारेण द्विगुणानि चतुष्पष्टिगुणानधि
चारणं जारणं चोपदिश्यते । (पृ. १०३)

अभूकसत्वस्य च रसेन मेलनार्थं मात्रिकसयोगोऽतीवोपकारो
भवति । अत एव केवलभूजारणाद्द्वन्द्वजारणाया वरीयस्त्वं प्रत्या-
प्यते । यतो द्वन्द्वानि अभूकस्य हेम-रजत-वज्र-नाग-ताम्र-तीक्ष्णारण्यलोह-
पट्वेन साकं, ताप्य रसक सखक-शिला-तालकादि-विविधारिवर्गमेलना-
दध्मानेन संपाद्यते । मात्रिकाद्यरिवर्गमेलनाद्रसे गर्भद्रुतिः सुकरा भवति ।
(पृ. ६२) ।

द्वन्द्वीभूतानां चाभिवेको हेमकर्मणि नागाद्रवे रजतकर्मणि वज्रद्रवे
च विधीयते । देहवेवे च नाय अभिवेको युक्तः शुद्धे रसे पुनर्नाग-
वज्रजौपाधिकदोषसमर्भयान् इति रसहृदयकार आशेते ।

अथ बीजानां म्यरूपनिवरणं क्रियते । बीजेषु निदिष्य हेमबीजं रजत-
बीजं च प्रधानं । अस्त च स्वर्णेन रजतेन वा संयोजितानामन्वेषां
महारसोपरसादीनां मात्रिकरसकादियोगेन ध्मानात्स्वर्णरजतावशेषं यथा-
इतरेषां क्षयापादनं संपाद्यते । द्वन्द्वेषु तु केवलं मेलनमात्रम् । अतो
द्वन्द्वपेक्षया बीजानामुल्लङ्घनात्स्वर्णेषु निरूप्यते । एतानि बीजानि हेमबीजं
रजतबीजं वज्रबीजं नागबीजं चेति चतुर्धा कथ्यन्ते । तत्र वज्रनागबीजे
नारकनरुबीजयोरन्तर्हित एव । यतो नागो वज्रे वाऽभ्रकरसकादीनां
निर्वहणेन ध्मानान्नागे वज्रे वाऽवशिष्टे तयोः स्वर्णे रजते वा यथायोगं
निर्वहणं स्वर्णरजतावशेषतया क्रियते । परं नागवज्रसंयोगान्न तयोर्बीजयोः

रसायनोपयोगिता पर लोहपेवमात्रे उपयोग इति विशेषदर्शनार्थं
नामभेद । [पृ ७६]

काष्ठौपध्यो नागे वङ्गेऽथ वङ्गमपि शुल्बे ।

शुल्य तारे तार कनके कनक च लीयते सूते ॥

इति गोविन्दभगवत्पादोपदिष्टरीत्या सर्वेषां धातूपधातूनां हेमि निर्वाहणेन
त्रिलयन सपाद्यतेऽनेन बीजविधानेन । तादृशं च हेमबीजं रसे जार्यते इति
महान्गुणोऽनेन रसस्य सपद्यते ।

रसस्य धूमं चिटिचिटि-मण्डूकगतिं सक्पास्याश्चतस्रोऽवस्था बीज-
जारणान्तेन रससंस्कारेणापयाति । रसो निष्कम्पो भवति ।

रसद्वये जारणाक्रमस्त्विदं वर्ण्यते । चारितप्रासं रसं लग्नक्षाराम्ल-
मुरभिर्मूत्रकृतलेपे वस्त्रे भूर्जपत्रान्तर्निक्षिप्य दोला बध्वा सौवीरक्षारजल
मूत्रान्यतमद्रवैरापूरिते कुम्भे दोलायन्त्रे पचेत् येन
जारणे ग्रन्थान्तरं चारितो प्रासो जायते । तत उखल्योष्णेन फाञ्जिकेन
सचाद । प्रक्षाल्य, वस्त्रेण गालयित्वा तद्रूतजलाशोषणायोष्णे
लोहपात्रे दत्त्वा मर्दयेत् । पश्चाच्च चतुर्गुणेन धस्त्रेण
पीडयेद्गालयेच्च । यद्यजीर्णो प्रासो बह्वगालनेन प्रथमभूतोऽप्रस्तो
लक्ष्येत तर्हि जीर्णप्रासप्रमाणाह्वानात्पातनयन्त्रे पातयेत् । येनाजीर्णो प्रास
प्रथमिष्येत ।

अनेन क्रमेण चतुष्पष्टितमं चत्वारिंशत्तमं त्रिंशत्तमं विंशतितमांशान्
यामश्चतुरो प्रासान् दोलायन्त्रे जारयेत् । तत षोडशांशप्रभृति अर्धांशपर्यन्तं
प्रासं कच्छपे यन्त्रे जारयेत् । षोडशांशादारभ्य चित्ना गर्भद्रुतिं प्रास-
चारणं न साधयितुं शक्यते । यत षोडशांशे जीर्णमात्र एव कठिनो रस
दुर्गन्ध्या निश्चिद्य पृथक्कर्तव्यो भवति । गर्भद्रुत्या द्रुते द्रव्ये वस्त्रगालने
नानाशिष्टे प्रासं समरसता यातमग्नौष्ठेति ।

रससारे ॥ जारणाक्रमोऽन्यत्रिध उपदिश्यते । रसे चतुष्पष्टितमांश
प्रासं द्वाविंशांश क्षाराम्लत्रिधात्रिध च दत्त्वा, टङ्कणहयलालादिद्राव्यद्रव्य
सहितं त रसं यामद्वयं तप्ते खन्ने त्रिमर्दयेत् । येन प्रासो द्रुतो रसेन

संमिलितो भवेत् । ततः सोमानले यन्त्रे स्वेदयन्त्रे दोशयन्त्रे वा स्वेदनेन प्रासो जीर्यते ।

एवं चतुष्पष्टितमांशतो द्वौ प्रासौ, चत्वारिंशंशेन चत्वारो प्रासाः, त्रिंशंशकेन षट्, विंशंशकेनाष्टौ इति चतुर्विधा प्रासाः स्वेदयन्त्रे जार्यन्ते ; षोडशंशेन दश प्रासाश्चक्रयन्त्रे कच्छपे वा ; द्वादशंशेन द्वा स्थलकृन्ठये चक्रयन्त्रे घालुकायन्त्रे कूपीयन्त्रे वा ; अष्टमांशेन नव जलकूर्मे स्थलकूर्मे वा ; पादांशेन षोडश मूपायन्त्रे पुटनेन च इत्येवं प्रासमानानुसारेण जारण-प्रकारेषु भेदो निरूप्यते रससारे । अनेन क्रमेणाध्रमादीनां जारणा यावन्मानेनापेक्ष्यते तावत्साधयितुं शक्यते ।

जारणायामुपयुज्यमानानां धातूपधातुरत्नादीनां जारणयशाद्रसे दृश्यमाना विभिन्ना विशेषा निरूप्यन्ते रससारे । नागजारणाद्रसे स्नेहो जायते, अध्रकजारणाद्रसरसं घल पक्षच्छेदश्च, तीक्ष्णजारणेन रागः, ताम्रजारणेन स्नेहघलरागाश्चेति । एवं नागेन जारितः सूतः खोटभावं द्रुतं योजति, लोहतां च परित्यजति ।

जारितबीजवशाद्वेधे च विशेष एवं लक्ष्यते । यदि षष्ठिनानि बीजानि जार्यन्ते तर्हि नागं वह्निं च वेधयितुं प्रभवति रसः । मृदुषु बीजेषु जीर्णेषु धारं शुभ्रं च विध्यति । रागाधिक्येषु बीजेषु जीर्णेषु तारं विध्यति स्थर्णतया परिणमयति च । रसोपरसादयो मौक्तिकवज्रादीनि रत्नानि श्वेतानि यदि जार्यन्ते तर्हि तस्य रसस्य तारकर्मण्युपयोग उपदिश्यते । एवं तप्त तप्त खोटबन्धरक्षनादिवहुविधसंस्कारविशेषोपकारका जारणभेदा उपदिश्यन्ते ।

द्वेधा रञ्जनमुपदिश्यते रक्तरञ्जनं श्वेतरञ्जनं चेति । रक्तरञ्जनं हेम-कर्मणि, श्वेतरञ्जनं रजतकर्मणि चोपयुज्यते । हेमकर्मणि नागबीजं, रजत-कर्मणि वज्रबीजं च रञ्जनविधानेन रञ्जयित्वा, रञ्जनम् । रञ्जितस्य बीजस्य रसे चतुष्पष्टितमांशमारभ्य षड्गुणं

यावज्जारणेन रसे राग आधीयते । रसरञ्जक-बीजयोगा नैकेऽभिधीयन्ते ।

रससारे तु गंगाकृष्टिविधानं नाम प्रथमं रञ्जकवस्तुनिर्माणविधि-रभिधीयते—यथासौ परिक्षिप्ते [पृ ६९६] प्रदीयते । रङ्गाकृष्टिविधानेन

गन्धकविद्रुमादीनां रागमाकृष्य, तेन रागेण शतवारं सहस्रवारं वा यथा-
योगं जारणेन रसस्य नियतरागतासिद्धिर्भवतीति प्रपञ्च्यते रससारे ।
रागस्वरूपविज्ञानं, खनिजेभ्यो वस्तुभ्यः स्थिराणां रागाणां प्राप्तिः, अख-
निजेभ्यः खनिजानां रञ्जनसाधनानां रागस्थिरीभावे श्रेष्ठता इत्यादि विषय-
जातं हिमवत्पर्यन्तवासिभ्यो बौद्धेभ्योऽवगतं प्रथमत इत्यत्र रससारगतो
रङ्गाकृष्टिविधिः प्रमाणीभवति । आधुनिकाश्चैतिहासिका भारते स्थिर-
रञ्जनसाधनपरिचये बौद्धानेवाग्रगण्यानभिमान्वते ।

अभ्रकादीनां रञ्जितबीजानां जारणेन रसे जायमाना गुणभेदा एवं
निरूप्यन्ते । कृष्णाभ्रके जीर्णे कृष्णां छायां प्राप्नोति रसः । एवं सिताभ्रके
सितां, पीते पीतां, रक्ते रक्तां चेति जारितवस्त्वनुरूपिणी छाया रसे संपद्यते ।
तान्नजारणे तीक्ष्णजारणे च रसरक्तिः स्थिरा भवति, रसश्च रागं शीघ्रं
गृह्णाति । अतः तीक्ष्णतान्नयोरेकत्र मिलितयोः पृथग्वा रक्तरञ्जनविधिना
रञ्जितयोः जारणं रसे स्थिररागसिद्धयै प्रभवति । उपरसेषु च, रञ्जिते
गन्धके जीर्णे रागो वह्निःप्रदेशमात्रव्यापी भवति; मनःशिलातालकजलु
रागश्चञ्चलो भवति; माक्षिकसत्त्वेन रसकसत्त्वेन वा जायमानो रागः
स्थिरत्वाच्छ्रेष्ठतया गण्यते ।

एवं जारणेन गन्धं प्राप्ते रसे, देहलोहवेधसिद्धयै सर्वत्र प्रसूतरशक्ति-
संपादनाय सारणा क्रियते । सारणार्थं साधनतया विशिष्टं वज्रबीजविधानं
सारणोपयोगितैलविधानञ्चोपदिश्यते । [पृ. ९२.]

सारणा । गोस्तन्याकारान्धमूपा अन्या च नालमूपाति मूपाद्वयं
सारणायन्ताख्यया व्यवह्रियते । (पृ. ५१५)

गोस्तन्याकारायां मूपायां रसं ससारणातैलं निक्षिप्य, नालमूपायां
बीजं द्रावयित्वाऽस्मिन् ढालयेत् । ततश्चोद्धृत्य जारणाविधानेन पुनर्जारयेत्
इति सारणायाः क्रमः । अत्र बीजस्य रसाच्चतुष्पष्टितमांशादारभ्य षड्गुणं
यावत्प्रक्षेपः क्रमेण विधीयते ।

रसहृदये तु विशेष एवमभिधीयते सारणाविधौ । सतैले रसे द्रुतव्या-
वृण्णस्य बीजस्य सद्य एव निवापादुच्छलनं भवेदिति भिया सद्य एव

सारणातैलसिकेन पटेन रसस्योपर्याच्छादनं विधीयते । प्रसारान्तरमपि सुकरं तत्रैवोपदिश्यते— यत् घत्तूरकुमुमाकारायां मूपायां सतैलं रसं निक्षिप्य, तस्या मूपाया अन्तरन्यां तादृशीं तन्वीं मूपां साधद्विड्वां सुपिघेयां निक्षिप्य, तस्या मध्ये द्रुत बीजं ढालयेत्, तैलाद्रपटेनाच्छादयेच्चेति ।

रससारे तु सारणायन्त्रविधानमेवमुपदिश्यते—

“मूपोर्ध्वं सपुटं कृत्वा सन्धिलेपं च कारयेत् ।
सच्छिद्रे सपुटे नालमुन्मत्तकुसुमप्रभम् ॥
अतियत्नेन तां मूपां करीपाग्नौ निधापयेत् ।
हेमरक्तसमं नागं गालयित्वा विचक्षणः ॥
मूपानाले विनिक्षिप्तं इत्थं सरति सूतकः ।
सप्तवारं प्रकटव्यं सारणं च महारसे ॥” इति ।

क्यचिच्च बीजजारणकालेऽरुणसितरञ्जनोपयोगितया नागनङ्गयोरपि दानमुपदिश्यते ।

सारणस्यैव द्विवारं करणं प्रतिसारणं इति, त्रिवारं करणं अनुसारणमिति च व्यपदेश आनन्दकन्दे दृश्यते । अन्यत्र रसहृदयादौ द्विगुण-बीजजारणेन प्रतिसारणमिति, त्रिगुणबीजजारणेनातु-प्रतिसारणं सारणमिति च व्यपदेशो भूयसा दृश्यते । प्रति अनुसारणं च । सारणेऽनुसारणे च कृते कच्छपयन्त्रादौ जारणं कार्यमेव । सारणानाले सारणायन्त्रस्य ससारणातैल-रसस्य बीजप्रक्षेपात्पूर्वं करीपाग्नौ ताप कार्यं सारणायास्तुकरतासिद्धये ।

शृङ्खलिका नाम कश्चन व्यपदेशः— एकवारं सारणं, सारितबीजस्य जारणमिति सारणजारणाख्यक्रियासमुच्चयरय निर्देशकं प्रयुज्यते तत्र तत्र । अनेन क्रमेण दशशृङ्खलिकाविधानमिति [पृ. ४४५] शृङ्खलिकाक्रमः । सप्तशृङ्खलिकविधानमिति च प्रयोगा बहुवो रस-तन्त्रेषु दृश्यन्ते । शृङ्खलिकाया अपरं नाम सङ्खलिकेति । शृङ्खलिकाविधाने कश्चन रुचिर-प्रकस्मभेदो रसहृदये दृश्यते ।

तत्र प्रथमं सारणा ततः प्रतिसारणा ततोऽनुसारणा एवं पुनरनुसारितस्य सारणा प्रतिसारणाऽनुसारणा च, एवं पुनः सारणा प्रतिसारणाऽनुसारणा चेति त्रिः सारणान्नयस्य कल्पनान्नवशृङ्खलिकाविधिः वेधे शतसहस्रायुत-कोट्यादिवेधोपयोगो विधीयते सारणावबोधे । प्रतिसारणाभेदं च जारणा करणीया । शृङ्खलिकाश्च रसस्य वेधे सामर्थ्यमभिवर्धयन्ति ।

सारणानन्तरं मुखवन्धः रसस्य खोटवन्धश्च विधीयते । [पृ ९३]
याजजारणायां खोटवन्धः सारणानन्तरं क्रियते, वृद्ध (वद्ध) जारणायां
तु जारणातः पूर्वमेवेत्ययं विशेषः । [पृ. ४४३] वद्ध-
वन्धः । जारणोपयोगिनो वन्धविशेषास्तु अमृतीकरणधिश्रान्तौ
स्योविशचतुर्विंशोल्लासयोः कीर्त्यन्ते । रसस्य खोटवन्ध-
सिद्धौ वेधोपयोगिता भवति ॥

वेधश्च द्विविधो लोहवेधो देहवेधश्चेति । तत्र लोहवेधः देहवेधार्थं
सिद्धस्य रसस्य सिद्धिसौष्ठवं परीक्षितुं प्रवर्तितोऽपि, देहवेधानुपयोगितया
लोहवेधमात्रसाधकतया च रसतन्त्रप्रवर्तकैः बहुधा-
वेधः । ऽऽविष्कृतः । आनन्दकन्दे तु तस्य लोहवेधमात्रोपयो-
गितयोपदेशोऽत्यल्प एव । उपदिष्टाश्च लोहवेधोपयो-
गिनो योगाः देहवेधसिद्धिपरीक्षार्थका एव ।

प्रतिक्षणं शीर्यने नश्यति इति शरीरमिति पदविदः । शरीरगताः
अणुशो विभिन्नास्सर्वे भावा नश्वराः, प्रतिक्षणं नश्यन्ति । आपूर्यते च
शरीरं प्रतिक्षणं नवनवतयोत्पद्यमानैर्भावैः । तदेत-
वेधसिद्धिस्वरूपम् उज्जीवनं नाम । तदिदं न स्थूलदृशां प्रत्यक्षम् । यदा
शरीरभावनाश आपूर्यमाणापेक्षयाऽधिको भवति तदा
जरा मरणं चान्ततः ; यदा न्यूनो भवति तदा पुष्टिर्जीवनं च भवति ।
अजरामरणं हि शरीरं संपाद्य जीवन्मुक्तिमभीप्सता । ततः शरीराणां अणु-
मात्राणां सर्वेषां भावानां विशरणं यथा न भवति तथा प्रवृत्तिः कार्या
मुमुक्षुणा । ततश्च प्रत्यगु विशरणविघटनं कर्तव्यमापतति । न हि
क्वचिच्छरीरैकदेशे विशरणविघटने निण्डस्थैर्यं संपद्येत । प्रत्यगुविशरण-
विघटनं च तदैव संनश्यते, यदा शरीरवट्कानामगूतां स्वभावनियतो

पिशरणस्वभावो विहन्येत, स्वभाव एव विपरिणम्येत । तादृशाणु-
स्वभावविपर्यास एव वेधान्तानां संस्काराणां परमं लक्ष्यम् ।

लोहवेधे च सिद्धिरीदृश्येव । प्रतिलोहं लोहस्वरूपगुणघटकानां लोह-
परमाणूनां स्वभावो नियतसिद्धः । अतो लोहस्य लोहान्तरतापत्तिः न संभा-
व्यते । जघन्यास्ताम्रवङ्गनागादयो लोहाः स्वर्णपेक्षया नम्रस्वभावाः । अत
एव स्वर्णमनर्पं भवति । ताम्रवङ्गादीनां स्वर्णाद्यन्तमलोहता तदैव संभवेत् ।
यदैतल्लोहघटकानां परमाणूनां स्वरूपगुणपरिवर्तनं संपद्येत । स्वरूपपरिवर्तनं
च क्वचिदेकदेशे संपद्यमानं न फलाय कल्पेत । अतः सेवनकाल एव
सर्वं लोहावयवं शरीरावयवं वाऽऽक्रम्य सत्स्वरूपगुणपरिवर्तनं संपाद्यते-
ऽनेन वेधाख्येन संस्कारेण ।

लोहवेधे देहवेधे वा वेधिरसस्य प्रत्यवयवं क्रामणाय क्रामणयोगाः उप-
दिश्यन्ते । तत्र देहवेधे दिव्यौषधयो गन्धकं वा मुरयतया क्रामणायोपयुज्यन्ते

[पृ. ९४] लोहवेधे तु कर्बटमण्डूकादीनां घसा-
क्रामणम् । भेषजमहिष्यादीनां मलं स्त्रीस्तन्यं रक्तं चान्यदन्यदेव-

विधमुपदिश्यते इति विशेषः [पृ. ९५] । देहवेधार्थं
शरीरशुद्धयर्थं दोषशोधका योगाः [पृ. १०६] शरीरस्य क्षेतीकरणायाभ्रक-
कान्तहेमघञ्जरससिद्धरसायनोपयोगः [पृ. ११७] पथ्यापथ्यविधानं च
[पृ. ११३] उपदिश्यन्ते यथाक्रमम् ।

दिव्यदेहसिद्धौ वेधिरसोपयोगमन्तरा प्रकारान्तराण्यप्युपदिश्यन्ते ;
यत्र प्राथम्यभावहति भूतकालान्तकरसोपदेशः । [पृ. १७२.] । यदस्वल्पं
तु न विविच्य यक्तुं शक्यते । सर्वसिद्धिप्रदाश्च घुटिकाः पञ्चदश कान्तहेम-
घञ्जाम्रकरसानां यथायोगं मेलनेन सिद्धाः उपदिश्यन्ते । [पृ. १६०]
श्रीशैले सिद्धिलाभ इत्यधिरारे [पृ. १७६] तोर्थक्षेत्रमाहात्म्यात्सिद्धिलाभः
ब्रह्मगृध्रनिर्गण्डयादिदिव्यौषधिरसायनानि च दिव्यदेहसाधकानि बहूनि
सिद्धिप्रदैर्मन्त्रैस्साकमारयायन्ते । [पृ. २०४]

सततवपि प्रशस्तेषु रसायनेषु, घर्म्यस्य आचारस्य देहसिद्धावतुल-
प्रभावो दृष्ट आचार्यैः । तदर्थमेव दिनचर्यायाः ऋतुचर्यायाः योगाचार-

रसायनस्य च तावता विस्तरेण प्रतिपादनमुपलभ्यतेऽत्र । उपपान-
रसायन चात्र जिज्ञिष्य दोषशोधकतया रसायनतयोपदिश्यते ।

एतावता वेधान्तानां सत्काराणामानन्दकन्दे प्रतिपादितानां ग्रन्थान्तर-
संवादसमालोचनपूर्वक स्वरूपपर्यालोचना कृता । वेधान्ताष्टादशसंस्कारकरणे-
ऽशक्तस्य, अथवा दिव्यदेहत्वपर्यन्ता सिद्धिमप्रतीक्षमाणस्य वा रोगहनन
मात्रोपयोगिनो रसशुद्धि मारण बन्ध मूर्च्छाप्रमारा कतिचन सविशेष
मभिधीयन्ते त्रयोविंशोद्भासे । अमृतीकरणविश्रान्तावन्ते च द्वावध्यायौ
परिभाषा यन्त्र-मूपा स्वरूपादिवर्णनपरौ प्रक्षिप्तौ भवत इतीदमुक्त प्रागेव ।

क्रियाकरणविश्रान्तौ च उपरसा लोहा रत्नान्युपरत्नानि च स्वरूप-
शुद्धिमारणसत्त्वपातनादिप्रक्रियाप्रदर्शनपूर्वक वर्ण्यन्ते । दिव्यौपधि महौ-
पधिवर्णनपरौ च द्वावध्यायावन्ते प्रक्षिप्तौ । तत्र महारमा उपरसा इति च
ग्रन्थान्तरेषु वर्गीकृतानां समेषामसोपरसा इत्येव गणना कृता । तत्रापि
छगणवालुकाकाचाम्लप्रेतस गोरौचन सर्जगुग्गुलु लाक्षादाना अन्यत्र रसोप-
रसमहारसवर्गेष्वगणितानां परामर्शोऽत्र विशेष । लोहेषु अभ्रकसूतत्वस्य
गणना तस्य लोहतापरिचयमन्यत्राहृत प्रत्यापयति । सखकनिमलयोर्ग्रन्था-
न्तरेषूपरसतया प्रत्यातयोरत्र उपरत्नतया गणन तु तयो स्वरूपविनिर्णये
भूयो विभ्रममावहति ।

इत्येतावता आनन्दकन्दे प्रतिपादिता सर्वेऽप्यष्टा ग्रन्थान्तरसंवाद
पूर्वक सङ्ग्रहेण समालोचिता ।

अथ रसशास्त्रे गवेषणा कथं कर्तव्या इत्यत्र विश्रित्प्रस्तूयते । अत्र
नव्यैरनेके मार्गा प्रस्तूयन्ते । परं प्राच्यै रसशास्त्रे विस्तारमाकलयद्भि-
षीदृशं पन्था आहृत इति समीक्षणं प्राप्तकालम् ।
रसशास्त्रे गवेषणा । सर्वरोगनिवृत्तत्वं देहदाढ्यप्रदत्वंमेवमन्यान्य च
रसोपरसादिगते प्रभावमाकलयन्त प्राचीना तत्र
द्रव्यगत रस वीर्य विपात्र प्रभावानेव नियामकानि कारणानि ददृशुः ;
रसवीर्यादिभिरेव दोषदूष्यविकाराभिनिर्वृतिं चाभ्युपागमन् । अतश्चायु-
र्वेदस्य त्रिदोषरस वीर्य त्रिपाक प्रभाष-सिद्धान्तमाधारीकृत्यैव सर्वत्र विस्तारं

समाकलित आचार्यैः । अतो द्रव्यगतरम-वीथे-विषाक-प्रभावनिर्धारणे तु कथं संपाद्यमित्ययं प्रथमं गवेषणा यत्तद्व्या भवति । विना त्रिशोपरसादि-समन्वय, कृता गवेषणाऽऽयुर्वेददृष्ट्या निष्फलेव भवेत् ।

रसशास्त्रविषयकान्वेषणारंभात्पूर्वं, अचोपलभ्यमानं सर्वं रसशास्त्र-विषयकं साहित्यं एतत् संपादनीयं भवति । तद्धि द्विधा संपाद्यम् । प्रथमं तत् तत्रोपलभ्यमाना रसग्रन्थास्तत्रैव शोधयित्वा मुद्रापयितव्याः । अपरं च तथा संपादितानां ग्रन्थानां एकत्र त्रिपयानुसारं समन्वयसङ्ग्रहाभ्यां प्रसिद्धिः । रसग्रन्थगता त्रिपयास्त्रेधा त्रिभक्तुं शक्यन्ते ।

- १) रसोपरसचोहादीनां स्वरूपवर्णनं शोधनमारणादिप्रक्रिया च ।
- २) वेधान्तसंस्कार घुटिका-खेचर्वादिसिद्धिप्रतिपादको भागः ।
- ३) रसोपरसादिभेषजयोगप्रतिपादको भागः ।

तत्र तृतीयभागगतो विषयः प्रायस्तद्कलित एव महामहिम्ना श्रीहरि-प्रपन्नशर्मणा स्वमीये रसयोगसागरे । तन्नासङ्कलितानां भेषजयोगानामन्यतो-पलभ्यमानानां परिशिष्टतया प्रकाशनं मुक्तमेव । आद्यौ द्वौ विभागा-विद्वानौ विषयानुसारं सङ्कलनामर्हतः प्रथमम् । एष शास्त्रे गवेषणारूपः प्रथमः प्रकारः ।

द्वितीयस्तु फर्मपरिचयरूपः । द्रव्यसङ्ग्रहे द्रव्यनिर्णये, शोधन-मारणादित्रिविधसंस्कारेषु शास्त्रोक्तमार्गेण परिचयस्तु संपादनं, प्रक्रिया-निर्धारणं चेति गवेषणामार्गोऽयं श्रममधिकमनुभावयेदेव । यथा वा—

१) द्रव्यनिर्णये— शोधनाद्यर्थे आदेयस्य द्रव्यस्य, स्वरूप-निर्णये, कृत्रिमाकृत्रिमता-उत्तमाद्यमता-संख्यादि निर्णये च आयुर्वेदोप-देशस्य परीक्षा, तत्रयोगपरिचयश्च । तत्र नव्यविज्ञानोपदिष्टानां प्रकाराणां चोपयोगितानुपयोगितानिर्धारणं च ।

२) द्रव्यशोधने— पूर्वोक्तप्रकारेण श्रेष्ठतया निश्चितस्य यौगिक-नैसर्गिकदोषाप्रकरणाय शास्त्रोक्तविधानेन शोधने नूयमाणे, तत्रोपयुज्य-मानानां त्रिविधानामोषधीनां, शोधनप्रक्रियाणां वा परस्परं तारतम्यविमर्शः ।

शोधने चलति, मध्ये मध्ये द्रव्यगतकाठिन्यमार्दवादिरूपे वर्णकाठिन्यादौ चान्तरावेक्षण, भिन्नभिन्नाभि प्रक्रियाभि शोधने जायमान स्वरूपगुणभेद-
प्रिमर्श शोधनानन्तर सपिपादयिपिताना मारणादिसस्काराणा सौष्ठवापादने
सौकर्यं श्रेष्ठत्वापादने चाल्यन्तमुपयोगिन शोधनप्रकारस्य विनिर्णय तत्र
च नव्यपद्धत्या परीक्ष्य स्वरूपगुणभेदपरामर्श इत्येतावान्विषयविमर्शो-
ऽपेक्ष्यते ।

३) मारणविषये— ग्रन्थोक्तैर्भिन्नै प्रकारै, भिन्नभिन्नाख-
ग्नमात्रासु भिन्नभिन्नै पुटत्रिशेषैर्मारिताना तेष तत्रोद्भिद्धिताभि परी-
क्षाभि, सुमारितामारितत्वादिनिर्धारण फलदाने विज्ञेया मारणेन मूल
द्रव्ये जायमानपरिणामस्य प्रिमर्श, तस्य शरीरस्थान्तरप्रहिर्षा परिमार्जने
जायमान शरीरो द्रव्यगतश्च परिणाम, नव्यपद्धत्या मारितामारितस्वरूप-
परामर्शश्चेत्येते विचार्या ।

४) सत्वपातनद्रुतिविषये— परीश्रितोत्तमरत्ननिद्रव्यादानेन-
भिन्नभिन्नत्रिधानै सत्वपातने कृते यस्य वा प्रसारस्य अधिनोत्तमसत्व
पातनशक्ति सुरुरता चेति निर्धारण, पतितस्य सत्वस्य स्वरूपनिश्चय
द्रुतस्य सर्वदा द्रवतासपादन, नव्यपद्धत्या द्रुतस्य सत्त्वस्य च स्वरूप-
निनिश्चय,

५) दिव्यौषधिविनिर्णये— विनाप्यरिवर्गसपर्क रसादिमारणे
प्रसिद्धाना दिव्यौषधीना स्वरूपशक्तिविनिर्णय

६) देहवेधधातुवेधविषये— तत्र लघूनामल्घूना बहु प्रया-
राणा वेधत्रिधानाना स्वरूपप्रिमर्श देहवेधानुपयोगिना धातुवेधप्रकाराणा
विशेषा, तत्र दिव्यौषधीना प्रभावपर्यालोचना वेधेन सपात्रमानस्य रजभाव
नियतस्वरूपपरिवर्तनस्य वस्तुनन्तरेऽपि प्रयोगौचित्यविनिर्णय, नव्य-
विज्ञानप्रसिद्धस्य अणुविभेदस्य समन्वयविचिन्ता इत्येते विचार्या ।

इत्येवं कर्मपरिचये गवेपणैव रसशान्तर गवेपणाया मुख्यं स्थान-
मावहे । भौतिक रसायनविज्ञानयो भारतीय स्वरूपमाविष्कर्तुमिय
गवेपणा यदुपपूर्या ।

दक्षिणभारते चास्यायुर्वेदस्य कश्चन संप्रदायः अगस्त्य-श्रीमूलनाथ-
 यूहि-भोग-तेरयर्-कालाद्वादिभिः सिद्धैराविष्कृतः द्रविटभाषामयेषु ग्रन्थेषु
 प्रतिपादितः । सर्वे चैते सिद्धाः शैवमामयिकाः । तान्द्रिक्ममुदाचारा-
 विशिष्टतया च तत्संप्रदायस्य क्रिया-चर्या-योग-
 रसशस्त्रगवेषणा- ज्ञानामिधचतुर्विधसोपानाविरुद्धैरैतैः, माश्रान्नन्दि-
 यां द्रविडसंप्रदा- भगवन्मुखाद्यवगतः संप्रदाय एष इति जोष्यते
 यस्य मुख्यं स्थानम् तैः । द्विदोष-पञ्चभूत-रस-वीर्य-त्रिपाकादिसिद्धा-
 न्तान्, लोभोत्पत्तिव्याध्युत्पत्तितन्निवृत्तिविषयेषु
 सर्वात्मनाऽनुसरन्तस्ते सिद्धाः, द्रविडदेशमाप्तमुल्लभानां बहूनां दिव्यौष-
 धीनां साहाय्येन वेधान्तस्य रससंस्कारगणस्य करणे लघून्मुलभांश्च
 प्रकाशन्ददुः ।

अथ च पिच्छिद्रद्रविडसंप्रदायस्य स्वरूपं पर्यालोचयामः । सङ्गृहीतमथ
 सप्तवाग्विशेषान् । धातु-मूल-जीवात्मना त्रिधा भिद्यते कृत्स्नो हि लोफः ।
 धातवो हि द्वादशोत्तरद्विशत (२१२) संख्याकाः ये
 द्रविडसंप्रदाय- षोढा वर्गक्रियन्ते, लवणानि पापाणा उपरमाः लोहाः
 समीक्षा । रसो गन्धकश्चेति । लवणानि नाम ते ये जले विली-
 यन्ते, अप्रायुत्यतन्ति, स्फुटन्ति धूमायन्ते दहन्ते च ।
 पापाणा नाम ते येऽग्नौ धूमायन्ते, जले न विलीयन्ते । उपरसाश्च न जले
 विलयन्शीला न वाऽग्नौ दहन्ते धूमायन्ते उत्पतन्ति वा । लोहाश्च अग्नौ
 द्रवन्ति स्थिरीभवन्ति च ततः, न जले विलीयन्ते या । रसश्च
 मृदावन्नायप्युत्पन्नशीलः अण्वाकारतया विभज्यशीलः, सप्तभि-
 र्गन्धुकैरावृतः पौरुषसत्यसमेतश्च । गन्धकस्तु बहौ धूमायते, दहते,
 उदुत्पतति च, जले न विलीयते, स्वीसत्यसंयुक्तश्च भवति । लवणानि
 पञ्चविंशतिः, पापाणाश्चतुष्पष्टिः, उपरसा द्वादशोत्तरद्विशत, लोहा नव, रस
 एवो, गन्धक एक इत्याहृत्य ते द्वादशोत्तरद्विशतसंख्यामा भवन्ति । मूल-
 वर्गस्तु औषधिवर्गाभिधः- षोढा विभिन्नो मधुरादिषड्रसाधारतया, पुन-
 र्षोढा, वृक्ष-शुल्ब-लता-रस-नीरस-सञ्जीव रोदेन । ते च त्रिंशतोत्तरत्रि-
 सहस्रसंख्याका उत्पत्तिवैचित्र्येण । जीववर्गस्तु उत्पत्तिवैचित्र्येण चतुरशीति-
 लक्षसंख्याकस्वरूपगोदयुक्त- योनिभेदेषु चतुर्षु, पञ्चभिर्वाजविशेषैरुत्पन्नः ।

अमीषा धातूना प्रत्येक स्वभावनियतो गुणविशेष प्रथक् जागृत्यैव । सिद्धस्तु तादृशस्वाभाविकगुणस्वरूपपरिवर्तने प्रयतते । यथा वा— लवण-
वर्गो जले विलयनशीलोऽग्नावुत्पतनशीलश्च, यत्न जलेऽत्रिलयोऽग्नौ
मिदृत्य जलाकारता च संपाद्यते । पाषाणाश्चाग्नौ क्षयिष्णव जलेऽत्रिल
यनशीलाश्च, येपामग्निसहता जले विलयन च संपाद्यते । उपरसाश्च स्वभा-
वतो नाग्नौ क्षीयन्ते न वा जले त्रिलीयन्ते अतस्तेषा लवणस्वरूपविनिमय
कर्तव्य । एवं स्वाभाविकस्वरूपविनिमय एव सिद्धे क्रियते ।
यद्वर धातो पुनर्मारण क्षारीकरण वा क्रियते देहोपयोगसिद्धयै ॥

धातूना धन्ये ततो भारणे च औपधीनामुपयोग उपदिश्यते । तासा
चौपधीना ग्रहनक्षत्रसपर्कवशादुत्तमगुणाधायकता विशिष्टा दृश्यते । एत
स्वभावसिद्धगुणपरिवर्तनेनाधमाना धातूनामुत्तमता संपद्यते, तथैव शीर्यत
शरीरस्य धारण च । स्वभावविनिमयेन शरीरे तेषा धातूना क्रामण सुरु
भवति । नश्वरस्य कायस्य स्थैर्यं कामयन् सिद्धपुरुषो वेधान्ता सिद्धिं तत्रो-
पयोगिनीं विज्ञाय, तत्सिद्धिपरीक्षायै धातुवेधे (वादे) प्रादुर्भवति । स्वर्ण-
करण च तेन, त्रिनेत्र यान्त्रा धनसंपादने भ्रम वा शरीरधारणो-
पयोग्याहारादिवस्तुसंपादनाय स्वीकृतमेव । ताल मन शिला माक्षिक-स्वर्ण-
रसादीनामन्योन्यबन्धसामर्थ्यं, तेन रसे वेधशक्त्युत्पत्ति च ज्ञातवद्भूमि
सिद्धे स्पर्श-नाडीवेधपर्यन्ता सिद्धि प्राप्ता । वेधिरससपन्ना गुटिका
आस्ये मणिवन्धे कण्ठे च धरता तेषा मनोविजिति सर्वसिद्धिप्राप्तिश्च
गुलभा सुरुःऽभूत् । येन सच्चिदानन्दात्मकशिरतत्त्वरूपेण च जात
तेषाम् ।

धातु तदाकरगवेपणपरा सिद्धा, क्वचिद् देशविशेषे जलस्यौपधि-
विशेषरा वा धातुसंपर्काद्वेधोपयोगिता पश्यन्त, कृत्रिमधातुनिर्माणेऽपि
प्रयतन्तस्तत्रापि सिद्धिमाप्नु । धातुषु कस्यचिद्भावस्य सद्रूपेण च विद्रूपेण
वा जायमानान्भेदानसकृदालोकयन्त कृत्रिमानेव धातून्, युक्त्या स्वाभीष्ट-
मिद्विसाधकान्संपादयामासु । क्वचिद् कृत्रिमाद्धातोरकृत्रिमस्य ज्यायस्त्व
सिद्धया परीक्ष्य, तदास्वान्वेषणे प्रयत्नमकुर्वन्त ।

तान्विरसमुदाचारसहजपरिभाषाजटिलतया उपदेशपरंपराया लुप्त
त्वेन चाग्नये तेषा वद्गो ग्रन्था दुरुक्तार्था भवन्ति, अत एव लुप्तप्रचारा अपि ।

सन्ति चाङ्गुलिगणनीयाः कतिपये तत्संप्रदायविदः । 'यूरेनिय' प्रभृतीनां नव्यपैज्ञानिकावगतानां वहूनां धातूनां स्वरूपपरिचयः, तन्मूलरूपातुदेह-
वेधाणुविभेदादिप्रक्रियाजातोपदेशश्च सिद्धग्रन्थेषु तत्र तत्र प्रतिपाद्यते,
यत्र भूयान्विमर्शश्चोपलभ्यते । परं क्रिया-चर्या-ज्ञानयोगादिवहुविधविपश्चा-
न्तरसाहचर्यं यश्चान्न तेषां विपश्चातां सुकरोऽवगमः । अतस्तत्रापि विपश्चातु-
सारं ग्रन्थसङ्कलनेन मार्गशोधनं भूयसा कर्तव्यमापतति ।

द्राचिडसंप्रदाये गवेपणायां कृतायां, तद्वन्धनानाधारेण रसशास्त्रा-
प्रतिसंस्कारश्च संपादनीयः । तादृशे प्रतिसंस्कारे कृत एव गवेपणाऽपि
पूर्णा भवेत् । तत्र शैवसंप्रदायविद्विरायुर्वेदविद्विः आयुर्वेदीयद्रविड-
संप्रदायविद्विश्च संभूय बहु आन्तव्यमासिद्धिलभम् ।

एतादृशे गवेपणाप्रसङ्गे, प्रथमसंपागे रसशास्त्रविषयकसाहित्यस्य
प्रकाशने बहूपक्रियते सरस्वतीमहालयग्रन्थागारनिर्वाहाधिकृतैः मद्रासराज्या-
धिकृतैश्चाख्यानन्दकन्दस्य प्रकाशनेन । सन्त्यन्ये च बहवो ग्रन्थाः सरस्वती-
महालयग्रन्थागारे रसतन्त्रप्रस्थाने प्रकाशनीयाः, येषामचिरेण प्रकाशने तद-
धिकारिणामतुलं उत्साहो दिने दिने समेधत एव ।

अस्य ग्रन्थस्य संपादनेनायुर्वेदस्य परमां सेवामाचरितुमवकाशं दत्तवते
सरस्वतीमहालयमाननीयसचिवाय श्रीगोपालार्यमहोदयाय, गवेपणाचार्याय
श्रीवासुदेवशास्त्रिमहोदयाय, समये समये पर्यालोचनाय स्वकीयग्रन्था-
गारगतरसग्रन्थजातप्रदानेन, अनर्घेणोपदेशजातेन च बहूपकृतवते मम
प्रयोगाचार्याय श्री वा. वा. नटराजशास्त्रिमहोदयाय, महति दुर्वहेऽस्मि-
न्ग्रन्थसंपादने द्रविडभाषानुवादे (पूष्) पत्रशोधने च श्रमलघूकरणेन
मह्यं बहूपकृतवते श्रीरङ्गस्थ श्रीविलासमुद्रणालयाधिपतये पण्डित श्री सुन्दर-
राजाचार्यमहोदयाय च 'मदीयां हार्दीं कृतज्ञतां निवेदयन्, सर्वगतं
धिपणोन्मेषमनारतमाशंसद्भ्यो गुरुचरणेभ्यो मदीया अनन्ताः सन्निवृत्ति-
नतिततीः समर्पये ।

भारत आयुर्वेदशाला
तेण्पुल्ल, तिरुचिरापल्ली

१६-३-१९५२

इत्थं

भित्तजां विधेयः

श्री. वे. राधाकृष्णशास्त्री

॥ श्रीः ॥

॥ आनन्दकन्दस्य विषयानुकूलिका ॥

अमृतीकरणविश्रान्तिः ।

पृष्ठसंख्या

प्रथम उल्लासः ।

रसोत्पत्तिः, तत्पर्यायाः, रसदोषाः, रसावस्थाः, रस-
गतयश्च

१-६

द्वितीय उल्लासः ।

रसोपदेशक शिष्यलक्षणं, काकिनीलक्षणं, रसशाला-
निर्माणं, रससन्ध्याधिधिः, रसपूजाफलं, रस-
स्तोत्रं च ।

७-३१

तृतीय उल्लासः ।

रसदीक्षाक्रमः, दीक्षाभेदाश्च ।

३२-४३

चतुर्थ उल्लासः ।

रसस्य स्वेदन-मर्दन-मूर्च्छन-उत्थापन-पातन-निरोधन-
नियामन-दीपनानुवासन-चारण-आरण-गर्भद्रुति-
धाह्यद्रुति-रञ्जन-सारण-प्रतिसारणानुसारण-वेधा-
ख्याष्टादशसंस्कारविवरणं, तदर्थकवीजद्रुतिसत्त्व-
पातनाद्युपदेशश्च ।

४३-९६

पञ्चम उल्लासः ।

भूचरी-खेचर्यादिविशेषजारणाप्रकाराः ।

९७-१०५

षष्ठ उल्लासः ।

देहवेधक्रमः, तदर्थं शरीरशुद्धिः क्षेत्रीकरणं, रससेवा-
यां पर्यापथ्यं, अपथ्यजनितविकारप्रशमनोपायः,
सप्तधातुवेधस्वरूपं च ।

१०५-११७

सप्तम उल्लासः ।

पद्मरागादिरत्नोत्पत्तिः, धम्मभेद-संस्कार-रसायनद्रुति-
भस्मादिप्रकाराः, स्वर्णकान्ताभ्रकानां स्वरूपगुण-
शोधनमारणद्रुत्यादिप्रकाराश्च

११७-१३५

अष्टम उल्लासः ।

रसायनसेवाक्रमः ।

१३६-१३८

नवम उल्लासः ।

रसायनार्हरससंस्कारः, क्षेत्रीकरणाय रसायनप्रकाराश्च ।

१३८-१५७

दशम उल्लासः ।

पञ्चदशघुटिकानिर्माणविधिस्तदुपयोगविधिश्च ।

१५८-११७

एकादश उल्लासः ।

जीवत एव दिव्यदेहसिद्धये भूतकालान्तवरसः ।

१७१-१७५

द्वादश उल्लासः ।

श्रीशैले सिद्धिलभप्रकारः ।

१७६-१९४

त्रयोदश उल्लासः ।

गन्धकः, तत्संस्कारा गुणाश्च

१९५-१९८

चतुर्दश उल्लासः ।

विषः, तत्संस्कारा गुणाश्च ।

१९९-२०३

इश उल्लासः ।

दिव्यौषधिरसायनानि । ब्रह्मवृक्ष मुण्डी देवदाली-
श्वेताकं-हस्तिरुर्णी-रुदन्ती निर्गुण्डी-शुनकशास्मली-

पृष्ठसंख्या

पथ्या- धात्री- विफला- शुण्ठी- पिप्पली- चित्रक- भ-
ह्नातक-भूकदेव-पुनर्नवा-भृङ्गराज-कुमारी-नीली- गु-
सली-इन्द्रवल्ली-ज्योतिर्द्रुम-अश्वगन्धा-ज्योतिष्मती-
गुग्गुलु-विजया-कञ्चुकी-कुक्कुटी- सोमलता- गुह-
ची- तुवरक-सोमराजी-धृद्धदारक-धन्ववल्ली-तिल-
क्षीरिणिका-ब्राह्मीकल्पाः ।

२०४-२६३

षोडश उल्लासः ।

अङ्गुलीकल्पाः, अन्ये मूलिकाकल्पाः, अभ्यङ्ग-
रसायनं, उद्धर्तनरसायनं, केशरञ्जनकल्पाः, दिव्यौ-
पधिग्रहणयोग्यस्थलनिर्देशः तद्ग्रहणविधिश्च ।

२६३-२७५

सप्तदश उल्लासः ।

उपःपानरसायनं, तत्र पथ्यापथ्यं जलाजीर्णलक्षणे
तत्परिहारः, नासाजलपानरसायनं च ।

२७६-२८४

अष्टादश उल्लासः ।

सदाचाररसायनम् । प्रबोध-विण्मूत्रोत्सर्जन-शौचा-
चमन-दन्तशोधन-त्रिह्वाविलेखनाञ्जन-नस्य-गण्डू-
धूमपान-तांबूल-चर्षण-नेत्रप्रक्षालन-व्यायामोद्धर्तना-
भ्यङ्गस्नान-नित्यकर्म-देहकेशधूपन-गन्धानुलेपन-
पुष्परत्नकञ्चुकोष्णीपपादवधारण- भोजनानुपान-
शय्या-कामसेवा-निद्रा-सेवनप्रकाराः ।

२८५-३२८

एकोनविंश उल्लासः ।

ऋतुचर्या । कालविभागः-हेमन्तशिशिरवसन्तग्रीष्मवर्षा
शरदारुण्यर्तुषट्कस्य स्वरूपं तत्र चर्या, अन्नपाक
क्रमो धातुमलाद्युत्पत्तिक्रमः पाचकाग्निस्वरूपं च ।

३२८-३४८

चङ्ग-गुह्यनाग-वरनाग-उत्थापन-ढालन-चपल-धौत-
द्वन्द्वान-भस्मनी-फुल्लिका-पतङ्गीराग-आवाप-अभि-
पेक-निर्वाप-शुद्धावर्त-रेखावर्त-स्वाङ्गशीत-बहि शीत-
स्वेदन-मर्दन-मूर्च्छन-नष्टपिष्टि-उत्थापन-पातन-
निरोध-नियमन-दीपन-ग्रास-जारणा-चारणा-गर्भ-
द्रुति-बाह्यद्रुति-विड-रञ्जन-सारणा-वेध-उत्पादन-
स्वेदन-सन्न्यासानां परिभाषाविवरणम् ।

४८१-४९४

पङ्क्तिश उल्लासः ।

यन्त्राणि । खल्व-खचलभी-पातन-कच्छपा-न्तरालिक-
तापिका-गर्भ-पालिका-घटी-इष्टिका-विद्याधर-ढमरुक-
नाभि-ग्रस्त-तुला-स्थाली-कोष्ठिना-वालुका-लवण-धूप-
कन्दुक-ढेकी-सोमानल-नालिका-पाताल-दीपिका-गंगा-
सागर-मट्टी-डोला-कोष्ठी-गर्भ-हंसपाक-मूपा-स्तन-नाग-
मयूर-चक्र-खेचर-कापालि-वालुका-लवण-भूधर-
नलिका-पुट-पाताल-धूपान्त-पातनारययन्त्र-विशे-
पाणां, वज्र-योग-वज्रद्रावण-गार-स्वर्ण-रूप्य-
विड-वृन्ताक-गोस्तनी-मल्ल-पक्व-गोल-मञ्जु-
मञ्जूपा-मुसल-प्रमृशान्ध-भस्मारय-मूपाविशेषाणां
आकर-पाताल-गाराख्यकोष्ठीविशेषाणां, महा-गज-
चाराह-कुक्कुट-कपोत-गोर्वर-भाण्ड-वालुका-भूध-
राख्यपुटविशेषाणां कृपिनाडीनाञ्च स्वरूपम् ।

४९५-५२१

क्रियाकरणविश्रान्तिः ।

प्रथम उल्लासः ।

उपरसाः । गन्धक-तालरु-शिला-माश्रिक-अभ्ररु-हिङ्गुल-
गैरिक-चपल-शिलाजतु-भूनाग-हरिद्राश्म-अग्निजार-

रपरी तुव वङ्गुष्ट गिरिसिन्धू टङ्गण वपिल्लर-
 यत्मनाभि कासीस गौरीपापाणम तुचरी फटकी
 पोदारशृङ्गी सिन्दूर रसाञ्जन नीलाञ्जन सौवीराञ्जन
 स्रोतोऽञ्जन अहिफेन पुष्पाञ्जन शङ्ख शुक्ति कपर्द
 सातुणि नवसार मौराष्ट्री आम्बुपापाण सर्जरम-
 गुग्गुलु यवक्षार सर्जक्षार लज्जणक्षार वस्रक्षार
 सामुद्रलवण सैन्धव-काचलवण मिटलज्जण सौव
 चैल अग्लनेतस काच च्छगणाङ्गारसिकताण्या ।

५२२-५६२

द्वितीय उल्लास ।

रत्नार्णव शोधन मारणप्रकारः ।

५६२-१६७

तृतीय उल्लास ।

रजतस्य शोधनमारणप्रकारः ।

५६८-५७१

चतुर्थ उल्लास ।

ताम्रस्य शोधनमारणप्रकारः ।

५७२-५७८

पञ्चम उल्लास ।

फान्ततीक्ष्णमुण्डलोहाना शोधनमारणप्रकारः ।

५७८-५८६

षष्ठ उल्लास ।

वङ्गनागयो शोधनमारणप्रकारः ।

५८७-१९१

सप्तम उल्लास ।

पित्तल फास्य वर्ताभ्रकसत्त्व मण्डूराणा शोधनमारण ।

५९१-६०३

अष्टम उल्लास ।

माणिस्य मुक्ता प्रवालभरक्त पुष्पराग वज्र नील गोमे
 दक वैदूर्याणा सूर्यकान्त चन्द्रकान्त स्फटिक
 वैमान्त राजावर्त गरुडोद्गार विमल पेरोजाख्योप
 रत्नाना च शोधनमारणप्रकारः ।

६०३-६२७

नवम उल्लासः ।

दिव्यौषधिप्रशंसा । सोमवल्ली महिषवल्ली-स्थल-
पद्मिनी गोमसा उच्चट्टा ईश्वरी-भूतकेशी कृष्णलता-
लशुनवल्ली- रुदन्ती वाराही सप्तपत्री- नागिनी-
सर्पिणी छत्रिणी गोशृङ्गी ज्योतिर्लिता रक्तवल्ली- पद्म-
वल्ली- फाकिनी- चाण्डाली- ताम्रवल्ली- पीतवल्ली-
विजया-महौषधी-देवदाली- नवनीतरुगन्धी- गरुड-
वल्ली-तुंविनी-भूतुंविनी गन्धर्वा-व्याघ्रपादी-महौ-
षधी गोमारी-त्रिशूली- रुतसी- त्रिदण्डी- भृङ्गवल्ली-
चमरिका-करवीरलता-वज्रवल्ली-वारवल्ली-रोहिणी
विल्विनी-गोरोचनलता करीरी-अक्षरा-अपह्ना-कुट-
जवल्ली-मूलरुन्दा- ब्राह्मणी- मुनिवल्ली- निववल्ली-
तिलरुन्दा- अतसीवल्ली- बोविलता- मद्यगन्धा-
कूर्मलता-माधवी-विशाला- महानागा मण्डूकलता-
उदुवरलता- चित्रवल्लीस्वरूपवर्णनम् ।

६२८-६४१

दशम उल्लासः ।

महौषध्यः । हिमजा-कारवी कटुतुंगि-ज्योतिष्मती-लिङ्गि-
नी-पातालगरुडी-गिरिकर्णी-आलुकर्णी-वाराही देव
दाली ऐन्द्री गोजिह्वा कक्कुण्डी- रक्तपादी पुनर्नया-
अत्यन्तरुणी-कर्ण्टिकी शरपुष्पा भृङ्गराज गुह्यची-
मूर्ता-शङ्खपुष्पी-काकजिह्वा शतावरी गोमुर-कास्माची-
आदित्यभक्ता- नाकुली क्षीरकन्द- सिन्दुवार- अर-
ण्यकार्पासी-कोफिलाक्ष बृहती कण्टकारी गुञ्जा- वृद्ध-
दारक-वाकुची अपामार्ग प्रपुन्नाट त्रिपमुष्टि वाण्डोर-
हस्तिरुन्द समुद्रशोरी गोरक्षदुग्धी-भूपाटली अष्ट-
वर्ग आदित्यपुत्र- हस्तिर्कर्णी- कपिकच्छू- कर्णस्फोट-
रुद्रजटा नीलिका कोशावरी जीवन्ती जतुमा मुण्डी

विष्णुमन्त्रा- कुमारी- भूम्यामली- वर्हिचूडा- त्राली-
तण्डुलीयक-पापाणभेद-हस्तिशुण्डी-क्षुद्राम्बुजा-ब्रह्म-
दण्डी-ताली-खवल्ली-सहदेवी-लक्ष्मणा-भूकदम्ब-तेल-
कन्द-विष्णुकन्द-विकर्णिको-नागदन्ती-द्रोणपुष्पी-
अमृतस्रवा-पुत्रदात्री-शाल्मलीकन्द-आयर्तकी-अम्ल-
पञ्चाख्याष्टाशीतिमहौषधीनां स्वरूपगुणवर्णनम् ।

६४१-६६७

रिशिष्टम् ।

रसनियामिकाः, निर्जीवकर्मः रसमारिकाः, (द्रव्यौ-
पधिवीजानि) रसबन्धकर्मो रसद्राविकाः रसकामिकाः
रासायनिकाश्चौपध्यः । पञ्चरत्नं, क्षीरवर्गः, क्षार-
वर्गः, तैलवर्गः, अम्लवर्गः, अम्लवेतससन्धान-
क्रमः, मलवर्गः, मूत्रवर्गः, रक्तवर्गः, श्वेतवर्गः,
पीतवर्गः, कृष्णवर्गः, वसावर्गः, पित्तवर्गः, शोथन-
त्रयम्, मधुरस्रयम् मित्तपेक्षरूपं, लोहपर्वटी, तुला-
यन्त्रं, नियामकयन्त्रं, विद्याधरयन्त्रं, सारणायनं,
आवर्तितलोहविशुद्धि- आवर्तितलोहविशुद्धि-
लक्षणं, प्रतीवापनिवापाभिपेक्षसमयनिर्देशः, मृत-
रसपरीक्षा, रसबन्धप्रकाराः, सृष्टिः, वासनासुप्त-
चारणाप्रकाराः, ग्राह्याग्राह्यरसलक्षणं, सिद्धसार-
गर्भसार-परमानन्दमूर्ति पाताल-आकाश-रञ्जक-करु-
णाकर-वारुणी ज्योतिस्साध्य- रथलकूर्म- जलकूर्म-
यन्त्रलक्षणं, पञ्चमृत्तिकाः हठमुद्रा, महामुद्रा, कूपि-
कापाकविधिः, चुल्लीविधानं, भावनामात्रा, चिह्न-
मात्रा, सेहाम्लादीनां गुणाः, तैलेपावनविधिः,
शुक्तं, अम्लवाञ्छिकवर्गः, लवणवर्गः, विगन्धकं,
रक्षाकृष्टिः, तारारिष्टं, कपालीयोगाः, मूर्तिवद्ध-पट्ट-
वद्ध-भोटवद्ध-नागाजीर्णाशुद्ध-आरजीर्णाशुद्ध-रसक-
जीर्णाशुद्ध-रसलक्षणं च ।

॥ श्रीः ॥

महाभैरवोक्तः

॥ आनन्दकन्दः ॥

अमृतीकरणं नाम प्रथमा विश्रान्तिः ।

कैलासशिखरासीनं कालकन्दर्पनाशनम् ।

प्रसन्नं परमेशान जगदानन्दकारणम् ॥ १ ॥

प्रणम्य परया भक्त्या भैरवी स्तुतिपातनोत् ।

देव्युवाच—

देवदेव महादेव जन्मदारिद्र्यनाशन ॥ २ ॥

प्रसीद कल्पामूर्ते प्रसन्न परमेश्वर ।

दिव्यानामरहस्यानि कुलकौळादिकानि च ॥ ३ ॥

जाने तव प्रसादेन मायामङ्गलविग्रह ।

श्रोतुमिच्छामि सर्वेश तव दिव्यरसायनम् ॥ ४ ॥

जराजन्माप्रयुज्य च खेचरत्वादिसिद्धिदम् ।

दारिद्र्यदुःखक्षमन् ब्रह्मत्वादिवरप्रदम् ॥ ५ ॥

ईश्वर उवाच—

साधु साधु महाभागे सर्वलोकोपकारिणि ।

तत्सर्वं जायते सूताच्छ्रद्धालाभान्नाणवल्लभे ॥ ६ ॥

सर्वलोकोपकारार्थं गुह्यात् गुह्यतमं हितम् ।

रसेन्द्रस्य समुत्पत्तिं लक्षणं च पुरार्चिते ॥ ७ ॥

तत्सर्वं संप्रवक्ष्यामि शृणु भैरवि सम्प्रति ।

रसोत्पत्तिः ॥

सुरेन्द्रैर्मुनिमिर्दिव्यैः गन्धर्वोरगकिन्नरैः ॥ ८ ॥
 प्रार्थितोऽहं भवत्यां तु कुमारोत्पत्तिमिच्छुमिः ।
 तारकसुरनाशाय लोकानां रक्षणाय च ॥ ९ ॥
 तदा हिमालयगिरिः गुह्यां सुचिरं प्रिये ।
 संकीडमानयोः कालो गतो न पुत्रलिप्सया ॥ १० ॥
 त्रिजगत्क्षोभिः सुरतं त्याजितुं प्रेषितः सुरैः ।
 कपोतरूपमास्थाय वह्निः प्रागाद्गवाक्षतः ॥ ११ ॥
 तं दृष्ट्वा लज्जया देवि विमृष्टं सुरतं मया ।
 निक्षिप्तं वदने बह्वेरावयोस्तेज उज्ज्वलम् ॥ १२ ॥
 तेन दन्दद्यमानोऽग्निर्गङ्गायां तन्न्यमज्जयत् ।
 तेन गङ्गाऽपि संतप्ता तद्बहिर्विससर्ज च ॥ १३ ॥
 तत् द्विषाऽमूहह्रिः प्राप्य चैकं स्कन्दप्रसूतये ।
 अन्यच्छुद्धरसो जातो क्षापदंबुधिरारदः ॥ १४ ॥
 शतयोजननिम्नेषु पञ्चकूपेषु संस्थितः ।
 तन्मला धातवो जाता मणयो दिव्यवस्तु च ॥ १५ ॥
 तत्तत्क्षेत्रविशेषेण नामवर्णादिकान् गुणान् ।
 भिन्नः प्राप्तो रसेन्द्रोऽयं जन्मदारिद्र्यमंजनः ॥ १६ ॥
 ते कृपाः प्रलये पद्म संज्ञा जातादि वै मुक्ताः(?) ।
 ससंचवर्णा निवृत्त्या निक्षिप्ता नियुतानि हि(?) ॥ १७ ॥
 पञ्चवर्णानि देवेशि ! सर्वसत्त्वयुतानि च ।
 पूर्वस्यां पारदः श्वेतो नानावर्णैर्गदापहः ॥ १८ ॥
 चञ्चलो दक्षिणस्यां तु रसेन्द्रो नीलवर्णवान् ।
 दोषहीनोऽतिरूक्षश्च सुतरां चपलः प्रिये ॥ १९ ॥
 तेन जाता मुजङ्गेन्द्रा जराजन्मगदोद्भिताः ।

पश्चिमस्यां तु सूताख्यः पीतवर्णोऽतिरूक्षकः ॥ २० ॥
 सर्वदोषयुतोऽसौ तु शुद्धोऽष्टादशकर्मभिः ।
 सर्वसिद्धिप्रदो देवि देहलोहादिसिद्धिदः ॥ २१ ॥
 उत्तरस्या दिशो रक्तः सर्वदोषविवर्जितः ।
 रसायनं तु तेनैव देवा जन्मजरोद्भिताः ॥ २२ ॥
 मध्ये तु मिश्रको ज्ञेयः सर्ववर्णसमन्वितः ।
 बहिश्चन्द्रार्कसच्छायो रसो दोषसमन्वितः ॥ २३ ॥
 स चाष्टादशसंस्कारैः शुद्धस्सिद्धिप्रदो भवेत् ।
 अमराणां स्वरूपं तु रसेन्द्रो हि महेश्वरः ॥ २४ ॥
 पूरयामासतुस्तौ च स्तोकतो ह्यतिदुर्लभौ ।
 अन्येषु सर्वकार्येषु सिद्धिदोऽपि हि कर्मभिः ॥ २५ ॥
 अष्टादशभिरत्यन्तं शुद्धः सिद्धिप्रदो द्रुतम् ।
 रसावतारं यो वेत्ति स तु धार्मिकसत्तमः ॥ २६ ॥
 आयुष्यसुखसंतापनारोग्यमवाप्नुयात् ।

रसपर्यायाः—तन्निरुक्तिश्च ॥

जन्मरोगजरामृत्युदारिद्र्याभोनिधेः परम् ॥ २७ ॥
 पारं ददाति तेनैव पारदः परिकीर्तितः ।
 रसोपरसलोहादिकर्तृत्वाच्च रसेन्द्रकः ॥ २८ ॥
 मम प्रत्यङ्गसूतत्वात् सूत इत्यभिधीयते ।
 सूते यस्मात्सर्वसिद्धिं तस्मात्सूत इति स्मृतः ॥ २९ ॥
 मम देहरसो यस्मात् रसस्तस्मात्प्रकीर्तितः ।
 जरामरणदारिद्र्यरोगनाशाय शस्यते ॥ ३० ॥
 तस्माद्रस इति प्रोक्तो धातुत्वाच्च वरानने ।
 सर्वधातून् रसत्येषः तस्माच्च रस ईरितः ॥ ३१ ॥
 मित्रकारी सर्ववर्णत्वात्सर्वसिद्धिप्रदायकः ।

पारदो व्याधिसहर्ता रसेन्द्रो रसकर्मणि ॥ ३२ ॥

धातुकर्मसु सूतस्स्यात् रसेन्द्रो रससाधने ।

सर्वकर्माहृतया सर्वरूपतया प्रिये ॥ ३३ ॥

सर्वसिद्धिप्रदो देवि मिथकोऽयमुदाहृत ।

रसगता दोषा ॥

अमोघसिद्धिममल सर्वसिद्धिप्रद रसम् ॥ ३४ ॥

आलोक्य विदद्यात्सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरोगमा ।

भामभिप्रार्थयामासु स्तोत्रैश्च विविधैः प्रिये ॥ ३५ ॥

"रसेन्द्रदर्शनादेव नरपक्षिमृगादय ।

सिद्धिं नानागिषा याति तन्निवारय शकर" ॥ ३६ ॥

तस्मात् त्रिधा कञ्चुकाभिर्दोषैश्चासौ नियोजित ।

तदा प्रभृति दोषैश्च कञ्चुकाभिश्च बजित ॥ ३७ ॥

शुद्धोऽष्टादशसङ्कोरस्सूतो भवति सिद्धिर् ।

रसायस्था ॥

धूमश्चिटिचिटिश्चैव मण्डूकप्लुतिरेव च ॥ ३८ ॥

सकपश्च विकपश्च पद्यावस्था रसस्य बु ।

रसगतय ॥

रसस्य गतय पञ्च जले स्वाज्जलवद्गति ॥ ३९ ॥

धूमे धूमगतिस्तुल स्तरणे हसवद्गति ।

किट्टे किट्टिनिभा देवि पञ्चमी जीववद्गति ॥ ४० ॥

चतस्रो गतयो दृश्या अदृश्या पञ्चमी गति ।

यन्त्रीपथाद्यै रोदव्याश्चतस्रो गतय प्रिये ॥ ४१ ॥

ध्यानमन्त्रौपथाद्यैश्च रोदव्या पञ्चमी गति ।

नैसर्गिका दोषा-४

पार्थिवश्च तथैवाप्य आग्नेयश्चान्तरिक्षा ॥ ४२ ॥

नाभसो गजचर्मस्थः पुण्डरीको विसर्पकृत् ।
हारिद्रो रक्तचर्मस्थो नारङ्गो रक्तनिन्दुकः ॥ ४३ ॥
असह्याग्निश्च मण्डूको मला नैसर्गिकाः स्मृताः ।

औषाधिका दोषाः ॥

कालिका मलिनी चैव कपोती रक्तकञ्चुका ॥ ४४ ॥
सलोमी गिरिजा चैव पिङ्गली सप्त कञ्चुकाः ।
औषाधिका इमा ज्ञेयाः पारदे कीर्तिताः प्रिये ! ॥ ४५ ॥

यौगिका दोषाः ॥

विषं नागश्च बज्रश्च यौगिकश्च त्रयं स्मृताः ।

दोषाणां स्वरूपम् ॥

भौमः कुष्ठकरधाय्यो दोषोद्रेकं करोति स ॥ ४६ ॥
आग्नेयं पुरुते दाहं वायव्यश्शूलं हृद्भवेत् ।
वाधिर्यं नाभसो दोषो गजत्वग्गजचर्मकृत् ॥ ४७ ॥
पुण्डरीको दद्रुकरो विसर्पश्च विसर्पकृत् ।
हारिद्रः पाण्डुकृत् प्रोक्तो रक्तचर्मक्षिपाटलम् ॥ ४८ ॥
नारङ्गो दुग्धरः कुष्ठं रक्तबीजो मसूरिका ।
असह्याग्निर्मोहकारी मण्डूकश्चर्मकीलकृत् ॥ ४९ ॥
मलो मूर्च्छाकरो देवि ! ख्याता दोषोद्ववास्तथा ।
कालिका कृष्णवर्णं च मलिनी मलसमहम् ॥ ५० ॥
कपोती खरसादं च विस्फोटं रक्तकञ्चुका ।
सलोमी वमनं कुर्यात् गिरिजा जाड्यकारिणी ॥ ५१ ॥
पिङ्गली नेत्ररूपघ्नी दोषा कचुकजास्मृता ।
विषं मृत्युपदो नागो जाड्यं बज्रसुरार्चिते ! ॥ ५२ ॥

कुरुते पृतिगन्धत्वं गन्दा यौगिकसंभवाः ।

रसस्य स्थानान्तरगतिः ॥

प्रथमार्तवसुस्नाता मुरूपा शुभलक्षणा ॥ ५३ ॥

शुद्धाम्बरधरा माल्यगन्धलिप्ता मुर्मूपिता ।

उत्तमाश्रसमारूढा रतिसङ्गविवर्जिता ॥ ५४ ॥

अभ्यर्च्य गणनाथं च भैरवं च गुरुं पुरा ।

रसेन्द्रभैरवं ध्यात्वा कूपस्थं पारदं प्रिये ॥ ५५ ॥

पश्येच्छीघ्रं ततो गच्छेत् न पुनः पृष्ठमीक्षयेत् ।

एकयोजनमात्रेण कुमारी ह्यसार्धना ॥ ५६ ॥

तदानीमाहरेत्तु कुमारीसंजिघृक्षया ।

कूपमध्यात्समुत्पत्य सोऽनुधावति तां प्रति ॥ ५७ ॥

यावद्योजनमागत्य पुनः कूपे विशेषेण ।

परितः कृतगतेषु तेषु तेषु च संस्थितम् ॥ ५८ ॥

तं रसेन्द्रं शुचिर्मृत्वा गृहीयाद्रसदेशिकः ।

गौरवादग्निवदनात् पतितो दरदाहये ॥ ५९ ॥

देगे स सूतो भूलीनः तन्त्रज्ञै रसकोविदः ।

निक्षिप्य मृत्तिकायन्त्रे पातनाख्ये समागतः ॥ ६० ॥

पारदो गृह्यते देवि ! दोषहीनस्स उच्यते ।

एवमेवं तत्र तत्र सिद्धविद्याधरैस्सदा ॥ ६१ ॥

निक्षेपितः पारदेन्द्रो विद्यते देवि । सिद्धिदः ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमलीकरणविधान्तो प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ द्वितीयोल्लासः ॥

श्रीभैरवी—

रसोपदेशदातारं तच्छिष्यं काकिनीस्तियम् ।
रसपूजां तु पृच्छामि यथावत् कथयस्व मे ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

रसोपदेशकलक्षणम् ।

शृणु भैरवि ! तत्सर्वमपूर्वं कथयामि ते ।
आचार्यो ज्ञानवान्दक्षः शीलवान्गुणवान्शुचि ॥ २ ॥
धर्मज्ञस्सत्यसन्धश्च रसशास्त्रविगारदः ।
वेदवेदान्ततत्त्वज्ञो निर्मलश्शिववत्सलः ॥ ३ ॥
देवीभक्तस्सदा शान्तो रसमण्डपकोविदः ।
मन्त्रसिद्धो महावीरो देवतायागतत्परः ॥ ४ ॥
रसदीक्षाविधानज्ञो मन्त्रौषधमहारसान् ।
रागसंख्या बीजकल्पं द्वन्द्वमेलापनं विदम् ॥ ५ ॥
रञ्जनं सारणां तैलं दलानि क्रामणानि च ।
वर्णोत्कर्षं मृदुत्वं च जारणं बालवृद्धयोः ॥ ६ ॥
खेचरीं भूचरीं चैव यो वेत्ति स गुरुर्भवेत् ।

शिष्यलक्षणम् ।

गुरुभक्तस्सदाचारो लोभमायाविवर्जितः ॥ ७ ॥
निस्पृहो निरहङ्कारो सत्यवाङ्नियमस्थितः ।
निरालस्यस्त्वधर्मज्ञः षट्कर्मनिरतस्सुधीः ॥ ८ ॥
ढम्महिंसादिनिर्मुक्तः शिवाचारेषु दीक्षितः ।
अत्यन्तसाधकश्शान्तो मन्त्रानुष्ठानतत्परः ॥ ९ ॥

आनन्दकन्दे

दान्तदिशप्यस्स विज्ञेय शक्तिमान् गतमत्सर ।

काकिनीलक्षणम् ।

आकुञ्चितस्निग्धकेशा पद्मपत्मायतेक्षणा ॥ १० ॥

दीर्घोत्तुङ्गघ्राणकेशा विद्रुमाधरशोभिता ।

टाडिमीमीजदशना कम्बुग्रीवोन्नतस्तनी ॥ ११ ॥

शिरीषमालामृदुलयाहुपासनिराजिता ।

सङ्कीर्णोरम्यला निम्ननाभि सूक्ष्मा चलाङ्गका ॥ १२ ॥

तलोदरी रोमराजिवलित्रयविभूषिता ।

विशालजघनोपेता रम्भोरु सुभगा प्रिया ॥ १३ ॥

कादलोपमनद्धा च पाटलाभिसरोरुहा ।

शोणमलनमोपेता राजहसगतिश्शुभा ॥ १४ ॥

कलफोकिलनिध्वानफलरुण्ठादिमज्जुला ।

पिप्पलच्छन्दसङ्काशसारमन्दिरमण्डिता ॥ १५ ॥

युवती श्यामला स्निग्धा मुरुषा शुभलक्षणा ।

चुम्बनस्पर्शनादलेपरतिफर्मविचक्षणा ॥ १६ ॥

बहुले या पुष्पवती यक्षे सा काकिनी मृता ।

सखवणसमुद्भूता मृत्वा वाऽप्यन्यवर्णजा ॥ १७ ॥

रसकर्मणि दीक्षाया प्रयोगे च रसायने ।

काकिनीत्वापादनम् ।

काकिन्यभावे तरणी मुरुषाऽन्याऽथवा भवेत् ॥ १८ ॥

गन्धकं गोघृतोपेतं निष्कं त्रिस्तप्तवासरम् ।

प्रातर्दद्यात् सा नारी काकिनीसदृशा भवेत् ॥ १९ ॥

धार्मिकं पापभीरश्च बलवान् ज्ञानवित्तय ।

न्यायश्रेष्ठस्सर्वसमो रसागमविशारदः ॥ २० ॥

भूपतिश्चास्य मन्त्री च सर्वज्ञासविशारदः ।

सर्वधर्मरतः श्रेष्ठो न्यायमार्गप्रवर्तकः ॥ २१ ॥

रसशाला निर्माणम् ॥

रसशालां प्रवक्ष्यामि रसेन्द्रस्य वरानने ।

निर्णयेच्च निरातंके देशे च निरुपप्लवे ॥ २२ ॥

आस्तिकप्राणिसुभगे धनधान्यसमाकुले ।

सौराज्ये पूर्णविभवे निरपाये ह्यनिन्दके ॥ २३ ॥

नगरे सर्ववर्णादिभ्ये महामाहेश्वरावृते ।

तत्रापि विजये स्थाने पवित्रे च सुरक्षिते ॥ २४ ॥

सव्यालपशुपक्ष्यादिसंवाधपरिवर्जिते ।

समस्थले च प्राकारपरिघागळभूषिते ॥ २५ ॥

नारङ्गदाडिमढह्र(१)जंघीरफलपूरके ।

तालहिन्तालयकुलनारिकेलाम्लपाटले ॥ २६ ॥

अशोकजंबूपत्रससालपुत्रागमण्डिते ।

कपिल्लपूगसरलदेवदारुसुविल्वके ॥ २७ ॥

धात्रीन्यग्रोधवरणमधूकाम्रातमण्डिते ।

कैतकीमल्लिकाजातीयूथिकामालतीयुते ॥ २८ ॥

मागधीकुन्दकुरवतिलके शतपत्रके ।

कुमुदोत्पलकल्हारपुण्डरीकांबुजोत्पले ॥ २९ ॥

हंससारसवज्ररुचक्रवाकविराजिते ।

सरोभिःशीतलजले परितः परिवेष्टिते ॥ ३० ॥

शीतानिलाभिलुळितललितप्रसवाञ्जिते ।

चित्रोद्यानेऽतिरुचिरे रसशालां प्रवक्ष्येत् ॥ ३१ ॥

षोडशस्तम्भरुचिरां चतुरश्रां समायताम् ।

मनोज्ञां देवदेवेशि । मत्तवारणसंयुताम् ॥ ३२ ॥
 वातायनसमोपेतां, कक्षाटार्गलरक्षिताम् ।
 कक्षापताकासंयुक्तां सर्जोपकृणोज्ज्वलाम् ॥ ३३ ॥
 समालिखितदिवपालां समर्चितविनायकाम् ।
 प्रतिष्ठितोमामाहेशां द्वारपालैश्च रक्षिताम् ॥ ३४ ॥
 मेरीकाहलचण्डादिदिव्यबाद्यविनादिताम् ।
 वास्तुलक्षणसंयुक्तां रसशालां प्रकल्पयेत् ॥ ३५ ॥
 शालग्रामं वेदिकत्र कर्या सुदृढा दर्पणोपमा ।
 इष्टकैः स्वचिता रम्या ससोपाना सलक्षणा ॥ ३६ ॥
 कपिलागोमयालिप्ता हिरण्यकलशावृता ।

रसेन्द्रपूजाविधिः ।

वेदिकायां रसेन्द्रस्य भद्रपीठं प्रकल्पयेत् ॥ ३७ ॥
 भद्रपीठे लिखेत्सम्पक्कं सिन्धूरेण द्विहस्तकम् ।
 षट्कोणं वसुपत्रं च तद्वह्निश्चाष्टपत्रकम् ॥ ३८ ॥
 कमलं चतुर्ध्रं च चतुर्द्वारोपशोभितम् ।
 रसलिङ्गं न्यसेद्यन्त्रे पुष्पाद्यैश्च समर्चयेत् ॥ ३९ ॥

रससन्ध्या ॥

अथ सन्ध्यां प्रवक्ष्यामि रसकर्मपत्रप्रदाम् ।
 प्रविशेद्रसशालां च स्नातश्शुद्धोऽनुलेपितः ॥ ४० ॥
 शुद्धगाल्याम्बरधरः संपतात्मा त्रितेन्द्रियः ।
 मस्तवाग्न्युल्बकश्च सत्यवादी हृदयतः ॥ ४१ ॥
 उपविश्य समाचामेत् मृदुल्लेहितकम्यले ।
 वाङ्मयाधीयुतं तोयमात्मविवाशिबालकम् ॥ ४२ ॥
 तत्त्वं च शोधयामीति त्रिवारं विधिवद्विधेत् ।
 घ्यायेद्भरदगायत्री त्रिवारं प्रजपेत्प्रिये ॥ ४३ ॥

रसभैरवगायत्रीं शृणु भैरवि ! तत्त्वतः ।

“ ऐं रसेश्वराय विद्महे रसाङ्कुशाय धीमहि ।
तन्नस्तूतः प्रचोदयात् ॥ ”

कोटिसूर्यप्रतीकाशं दशकोटीन्दुसन्निभम् ॥ ४४ ॥

शुभ्रं पञ्चमुखं देवं त्रिनेत्रं चन्द्रशेखरम् ।

अष्टादशभुजं शान्तं पञ्चकृत्यपरायणम् ॥ ४५ ॥

शुक्लमाल्यांबरधरं नागयज्ञोपवीतिनम् ।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं प्रेतारूढं रसेश्वरम् ॥ ४६ ॥

नीलकण्ठं च सर्वज्ञं सर्वोभरणमूपितम् ।

वरदं रसशास्त्रं च पारदं भुजगं सुधाम् ॥ ४७ ॥

क्षाल्यभैरवज्यकोदण्डशूलखट्वाङ्गसायकम् ।

डमरुं करवालं च गदां पावकमीश्वरि ! ॥ ४८ ॥

आरोम्यं दिव्यमालां च क्षमयं द्विनवैः करैः ।

रसाङ्कुशीं निजोत्सङ्गे विभ्राणं शृपवाहनम् ॥ ४९ ॥

कपर्दभाररुचिरं मन्दहासाननं शिवम् ।

रसभैरवमाचिन्त्य तस्योत्सङ्गे रसाङ्कुशीम् ॥ ५० ॥

अङ्कुशं चाक्षमालां च दधतीं दक्षहस्तयो ।

पाशाभयं च विभ्राणां दक्षिणैतरहस्तयोः ॥ ५१ ॥

क्षत्रुर्भुजां रक्तवर्णां त्रिनेत्रामिन्दुशेखराम् ।

रक्ताम्बरधरां देवीं कम्बुग्रीवां कृषामयीम् ॥ ५२ ॥

रत्नालङ्काररुचिरां मन्दहासविराजिताम् ।

ध्यायेद्रसाङ्कुशीं देवीं देवस्याभिमुखीं शिवाम् ॥ ५३ ॥

ततो भस्म समादाय वामहस्तेन धारयेत् ।

नैवाद्यपतितं पात्रे गृहीत्वा गोमयं सुधीः ॥ ५४ ॥

विशोष्य प्रदहेत्कुण्डे क्रमेण धारयेत्प्रिये ! ।
 पुनरुद्धारणं चैव सद्योजातादिभिर्भवेत् ॥ ५५ ॥
 निरीक्षणं प्रोक्षणं च ताडनाभ्युक्षणं तथा ।
 सद्योजातादिभिर्गन्धैरभिमन्त्र्य च तत्पुनः ॥ ५६ ॥
 मूर्ध्नि कर्त्रे च हृदये गुह्ये चरणयोः क्रमात् ।
 ईशानार्थैः पञ्चमन्त्रैस्तत्स्थानेषु निलिपेत् ॥ ५७ ॥
 सर्वाङ्गोद्धूलनं कुर्यात् भस्मना पञ्चमिश्र तैः ।
 संकल्पं विधिवत्कुर्यात् रसाचार्यो महेश्वरः ॥ ५८ ॥
 प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमन्त्रेण पार्यति ! ।
 प्रोक्षयेन्मन्त्रितं तोयं मूर्ध्नि वामकरस्थितम् ॥ ५९ ॥
 आप्तम्य च पुनस्तोयं मूलमन्त्रेण गन्धितम् ।
 त्रिधा दक्षिणहस्तस्थं पिवेदाचमनं ततः ॥ ६० ॥
 अर्घ्यं मूलेन दत्त्वा त्रिः पुनराचम्य पार्यति ! ।
 अष्टोत्तरशतं जप्त्वा मूलमन्त्रमुदारधीः ॥ ६१ ॥
 समर्पयेच्च सूताय रससन्ध्येयमीधरि ! ।
 त्रिकालमेवं कुर्यात् सन्ध्यां सर्वाधनाशिनीम् ॥ ६२ ॥

रसाङ्कुशारसाङ्कुशी- मूलमन्त्रोद्धारः ॥

वक्ष्येऽहं मूलमन्त्रस्य शृणूद्धारकम् प्रिये । ।
 यात्रायामा कमला चाथ चतुर्थ्यन्तो रसेश्वरः ॥ ६३ ॥
 ततो महाकल्पदं महाचल्पदं ततः ।
 अयोरभैरवपदं वज्ररीरपदं ततः ॥ ६४ ॥
 क्रोधकालपदं चैतत्सर्वं संबुद्धिसंयुतम् ।
 कषट्पद्मगातयुतस्साधो(स्यादौ ?)दन्तस्सविदुः ॥ ६५ ॥
 इदं पञ्चाक्षरं कूटं ततः कर्षणसंयुतः ।
 सप्तिसर्गोऽप्यथ कूटश्चतुर्वर्णात्मकः प्रिये ॥ ६६ ॥

रसेन्द्रभैरवस्यायं मन्त्रो द्वाविंशदर्शकः ।
 गोपितस्सर्वतन्त्रेषु रहस्योऽत्यन्तदुर्लभः ॥ ६७ ॥
 रसाङ्गुशामन्तमहं वक्ष्यामि शृणु भैरवि ! ।
 वाङ्मया भुवनेशी च रमा भक्तरकेतन ॥ ६८ ॥
 रसाङ्गुशा चतुर्थ्यां च नमोन्तो द्वादशदर्शकः ।
 मन्त्रो रसाङ्गुशायाश्च तव देव्या प्रकीर्तितः ॥ ६९ ॥
 रसभैरवमन्त्रस्य छन्दोऽनुष्टुप् प्रकीर्तितः ।
 नन्दिकेश ऋषिः प्रोक्तो देवः श्रीरमभैरवः ॥ ७० ॥
 रं बीजं लभयेत्कीलं अन्त्यार्णेशशक्तिरीरितः ।
 रमाङ्गुशायास्स्कन्दस्स्याद्र बीजं कीलक रसः ॥ ७१ ॥
 नमश्शक्तिरिति ख्यातं रहस्यं मन्त्रमुत्तमम् ।

रसलिङ्गार्चना ।

रमलिङ्गार्चनं वक्ष्ये भैरवि ! शृणु तत्त्वतः ॥ ७२ ॥
 वामपादं पुरस्सृत्य प्रविशेद्यागमन्दिरम् ।
 आसने मृदुले स्थित्वा शुचिस्तयतमानसः ॥ ७३ ॥
 प्राणानायम्य सकल्प्य श्रीगुरुं शिरसि स्थितम् ।
 शुद्धस्फटिकसकाशं प्रक्षान्तं वरदाभयम् ॥ ७४ ॥
 स्मरेत्तन्नाम पूर्वं च तदनुज्ञामवाप्य च ।
 दिवि स्थिताश्च ये भूता भूमिस्था विभक्तकारिणः ॥
 पाताले ये महामृता ते नश्यन्तु शिवाजया ।
 अनेनैव च मन्त्रेण दिग्विदिक्ष्वक्षतान् क्षिपत् ॥ ७५ ॥
 पुष्पमखाय फडिति निक्षिपेदन्तरिक्षके ।
 सर्पशत्रुप्रमथनी चेति दक्षिणपाष्णिक्काम् ॥ ७६ ॥
 त्रिवारं घातयेद्भूमौ प्राणायामो भवेत्पुनः ।
 रसेन्द्रभद्रपीठस्य दक्षिणे चतुरश्रकम् ॥ ७७ ॥

मण्डलं हस्तमात्रं च साधै कुर्यात्सुशोभनम् ।
 त्रिकोणवृत्तपट्कोणचतुरश्रं भवेत्तन्मात्रम् ॥ ७९ ॥
 इन्द्रादिलोकप्रालांश्च तत्तन्नामपुरस्सरम् ।
 प्रणवादिनमोऽन्तश्च पूजयेत्कुसुमाक्षतैः ॥ ८० ॥
 वाङ्मायाकमलानीजैर्हृदयादीन्प्रपूजयेत् ।
 प्राच्यामवाच्यां क्रमशः प्रतीच्योत्तरयोः शिवे ! ॥ ८१ ॥
 ईशानलासुरमरुत्कोणे नेत्रे प्रपूजयेत् ।
 अस्त्रं सर्वासु काष्ठासु चतुर्थ्यन्तं फडन्तकम् ॥ ८२ ॥
 छोटिका दर्शयेदष्ट पश्चादाधारमाहरेत् ।
 तत्रैवावाहयेदग्निमण्डलं बीजमूलकम् ॥ ८३ ॥
 अग्नेर्दश कलास्तत्र पूज्या गन्धाक्षतैः क्रमात् ।
 ततः पात्रं समादाय भावयेत्सूर्यमण्डलम् ॥ ८४ ॥
 मार्तण्डद्वादशकलास्तत्रार्च्याश्चन्दनाक्षतैः ।
 गन्धोत्तमान्वितं तोयं पूरयेदर्घ्यपात्रकम् ॥ ८५ ॥
 चिन्तयेदैन्दवं बिम्बं तत्कलास्तत्र पूजयेत् ।
 मध्ये त्रिकोणमालिख्य शक्तिबीजं समुल्लिखेत् ॥ ८६ ॥
 तत्र क्षिपेत् गन्धपुष्पं मूलमन्त्रं त्रिभुजयेत् ।
 पूर्वादिदिक्षु चतसृषु चतुष्पाताणि धारयेत् ॥ ८७ ॥
 पूरयेत्पूर्ववृत्तानि गन्धपुष्पाक्षतैर्यजेत् ।
 प्रोक्षयेन्मूलमन्त्रेण मध्यपात्रोदकेन च ॥ ८८ ॥
 पाताणि निजगात्राणि पूजाद्रव्याणि सर्वतः ।
 स्वागतश्चतुरश्रं च मण्डलं परिकल्पयेत् ॥ ८९ ॥
 पूर्ववत्पञ्चपाताणि पूरयेच्छुद्धवारिणा ।
 निक्षिपेन्मध्यमे सूतं रत्नं दक्षिणके क्षिपेत् ॥ ९० ॥

स्वर्णं तद्वामपात्रे च तत्समीपे कुशं न्यसेत् ।
 रत्नपात्रसमीपस्थे पात्रे स्यादष्टगन्धकम् ॥ ९१ ॥
 प्रतिपात्रे त्रिकोणं च लिखेन्मायासमन्वितम् ।
 न्यसेद्गन्धाक्षतं पुष्पं त्रिधा मूलेन मन्त्रयेत् ॥ ९२ ॥
 सप्तधा रसपात्रं च मूलमन्त्रेण मन्त्रयेत् ।
 रसपात्रोदकेनैव पूजाद्रव्याणि चात्मनः ॥ ९३ ॥
 शरीरमुत्तमाङ्गं च मोक्षयेत्सीठदीपकम् ।
 आसनस्य ऋषिर्मरुः सुतलं छन्द ईरितम् ॥ ९४ ॥
 कूर्मरूपी तु भगवान् देवता परिकीर्तिता ।
 " पृथ्वि ! त्वया धृता लोका देवि ! त्वं विष्णुना धृता ॥
 त्वं च धारय मां देवि ! पवित्रं कुरु चासनम् " ।
 अनेनैव तु मन्त्रेण चासने कुसुमं क्षिपेत् ॥ ९६ ॥

॥ भूतशुद्धिः ॥

भूतशुद्धिं प्रवक्ष्यामि पृथ्वी पीता सवज्रका ।
 कठिना लंबीजयुता जान्वन्ताहुष्टमूलतः ॥ ९७ ॥
 ध्येया जान्वादिकटयन्तं उपर्यस्यार्धचन्द्रका(गा) ।
 शुभ्रा वं बीजसहिता विचिन्त्या द्रवरूपिका ॥ ९८ ॥
 फट्छादि हृदयान्तं च बहिर्ध्येयस्त्रिकोणगः ।
 रं बीजं रक्तवर्णश्च स्वस्तिकेन विभूषितः ॥ ९९ ॥
 हृदादिकण्ठपर्यन्तं वायुः स्मर्योऽञ्जनप्रभः ।
 यं बीजसहितो देवि ! पद्मविन्दुपरिभूषितः ॥ १०० ॥
 पट्कोणः कर्णदेशाच्च ब्रह्मरन्ध्रान्तमीश्वरि ! ।
 वर्तुलं हं बीजयुतं महाकृष्णं वियत्स्मरेत् ॥ १०१ ॥
 पृथिवीमप्सु च तास्त्वमनौ स च वायौ स सोऽम्बरे ।
 मेळयित्वा द्वादशान्ते स्थापयेत्परमेश्वरि ! ॥ १०२ ॥

यं बीजेनात्मनो देहं मूलाधाराद्विशोपयेत् ।
 पडाधाराणि निर्भिद्य यावत् ब्रह्मविलं प्रिये ! ॥ १०३ ॥
 र बीजेन दहेदेहं सर्वमाप्लावयेत्तत ।
 वनीजेन द्रवीभूतं ब्रह्मरन्ध्रेन्दुमण्डलात् ॥ १०४ ॥
 स्यन्दमानामृतेनैव तनुमाप्लावयेच्छिवे ! ।
 आकाशाद्वायुमादद्यात्स्माद्वह्निं समाहरेत् ॥ १०५ ॥
 बहेरापस्समादेयास्ताभ्यो भूमिं समाहरेत् ।
 एवं पञ्च च भूतानि स्वस्वस्थाने नियोजयेत् ॥ १०६ ॥
 वामकुक्षिस्थित पापपुरुषं कृष्णरूपिणम् ।
 ध्यायेत् निर्गतं देवि ! स्वङ्गचर्मधरं परम् ॥ १०७ ॥
 न्यास रसाकुशेनैव कृत्वाऽहुलिह्वादिषु ।

“ ऐं ह्रीं श्रीं क्ष्मां क्ष्म हा ह्रीं हूँ है ह्रीं हूँ फट् रसेश्वराय महा-
 कालभैरवाय शिखायै वषट् । रौद्ररूपाय कृष्णपिङ्गललोचनाय अवतर (२)
 अवतारय (२) जल्प (२) जल्पय (२) शुभाशुभ कथय (२) कथापय (२)
 मम महारक्षा कुरु कुरु कारय (२) मम रससिद्धि देहि देहि १८८८ ॥

महाकालभैरवाय हृदयाय नमः । पूर्ववन्महाबलभैरवाय शिरसे स्वाहा ।
 पूर्ववत् अघोभैरवाय शिखायै वषट् । पूर्ववत् वज्ररीरभैरवाय कवचाय हु ।
 पूर्ववत् क्रोधभैरवाय नेत्रत्रयाय वौषट् । पूर्ववत् कालभैरवाय अस्त्राय फट्
 एवमहुलिन्यास ॥

प्रतिबीजैस्समुच्चार्य चतुर्व्यन्तं रसाकुशम् ॥ १०८ ॥
 हृदादिपञ्चम्यानेषु विन्यसेद्वीजपञ्चकम् ।
 ततश्चास्त्राय फडिति चोटिका दिक्षु दर्शयेत् ॥ १०९ ॥
 मातृका च कलान्यास पाज्यो(बीज १)न्यास च कोष्ठक
 प्रकुर्वीत ततो देवि ! चान्तर्यजनमाचरेत् ॥ ११० ॥

कुम्भकेन हृदमग्नौ सफुल्ले विदधाति हि ।
 हृत्पद्मकर्णिकाया च रसमूर्तिं च चिन्तयेत् ॥ १११ ॥
 मानसैर्गन्धपुष्पाद्यैरुपचारैः प्रपूजयेत् ।
 मन्ददेहं गन्धपुष्पाद्यैरल्लव्यैश्चैवामुत्तमम् ॥ ११२ ॥
 अन्तर्यजनमेव न्यात् बहिर्जनमाचरेत् ।
 अग्नेः लिङ्गं सप्रोक्ष्य लिङ्गशुद्धिं विधाय च ॥
 चन्द्रपूतेन तोयेन पूरितां वर्धनीं प्रिये ! ।
 दक्षपार्श्वे सनिवेश्य पूजयेत्ता विधानतः ॥ ११३ ॥
 पीठे सिन्धूररजसा विदध्याच्चतुरयकम् ।
 पट्कोणं विस्मिन्नेतन्मिन् ऋजुं स्वर्णशलाक्या ॥
 वसुपत्रं चाष्टपत्रं सचतुर्द्वारिभूगृहम् ।
 चतुर्ध्वं बहिर्भागे दिवपालान्मूनयेत्प्रिये ! ॥ ११४ ॥
 नन्दिनं च महाफलं भृङ्गिं रिटिं महानलम् ।
 कुम्भकर्णं च सुग्रीवं भृङ्गकं च हृदायुधम् ॥ ११५ ॥
 चतुर्द्वारि तु विन्यस्य द्वौ द्वौ प्रागादिपूजितौ ।
 रुक्मं रौप्यं ताम्रसीसं वज्रकान्तशठं द्वयम् ॥ ११६ ॥
 प्रागादिद्वारिषु सपूज्य नमो द्वे महेश्वरि ।
 भूगृहाभ्यन्तरे प्राच्यां शुक्लमग्नौ ग्रहं यजेत् ॥ ११७ ॥
 दक्षिणस्यां यजेद्भुद्रमासुरं च समीरणम् ।
 पश्चिमस्यां शिवं बहिः वायव्यामुत्तरे ह्युग्राम् ॥ ११८ ॥
 यजेत्पावकमैशान्यां ततश्चाष्टदलाग्रफे ।
 प्रागादौ गन्धकं तालं कासीसं च मनश्शिलाम् ॥
 कुरुष्टं माक्षिकं चैव नृपावर्तं च गेरिकम् ।
 लेपिकां क्षेपिकां चैव क्रामिकां रजिकां तथा ॥ ११९ ॥

लोहटी वन्धकारी च सूचरी मृत्युनाशिनी ।
 विभूतिः खेचरी चैव दक्ष दृत्यः क्रमेण च ॥ १२३ ॥
 पूज्याम्बुदले पद्मे ह्यूर्ध्वापस्ताद्विलेपु च ।
 माणिक्यमुक्तानैर्हयनीलप्राहडविद्रुमाः ॥ १२४ ॥
 गोमेदः पुष्परागश्च मणयस्सर्वसिद्धिदाः ।
 द्वितीययुपत्रस्य दलाम्रेषु प्रपूजयेत् ॥ १२५ ॥
 अष्टादशमुजा रुद्राः पञ्चवक्त्रास्त्रियम्बजाः ।
 चन्द्रार्णशोगिमकुटाः नीलग्रीवा वृषध्वजाः ॥ १२६ ॥
 सस्ववर्णधरास्सर्वे त्वष्टविद्येधरास्तु ते ।
 पूजनीया महेशानि ! द्वितीयेऽष्टदलाम्बुजे ॥ १२७ ॥
 रसकं विमलं ताम्रं चपलं तुल्यमञ्जनम् ।
 पद्मकोणस्य दलाम्रेषु सख्यस्सुस्सर्वसिद्धिदाः ॥ १२८ ॥
 वज्रवैक्रान्तवज्राभ्रकान्तपाषाणटङ्गणम् ।
 भृन्गागदशक्तदशैताः पद्मेषु प्रपूजयेत् ॥ १२९ ॥
 हिंगुलं सम्यकं चैव शिलाजत्वग्निजासकम् ।
 तत्कर्णिकायां पूर्वार्द्धौ पराशक्तिचतुष्टयम् ॥ १३० ॥
 हिंगुलं मालिनी घटिके पराशक्तिश्च सम्यक्म् ।
 शिलाजत्वपरा शक्तिरग्निजा परापरा ॥ १३१ ॥
 प्रणवादिनमोऽन्तश्च तत्तन्नामपुरस्सरम् ।
 मन्त्रतुर्ध्यां यजेदेतान् रसावरणसंस्थितान् ॥ १३२ ॥
 मध्ये तु दिव्यशक्तीनां पूजयेद्रमभौरवम् ।
 सप्तविंशतिनिष्ठे तु द्रान्ति शुद्धादके ॥ १३३ ॥
 नवलिङ्गं चतुराजं विन्यसेच्चैकमानमः ।
 मण्डितैः कृतैः यन्त्रैः लिङ्गाकारैः सुलक्षणे ॥ १३४ ॥

निष्टप्ते हाटके सूतं प्रतप्ते प्रक्षिपेच्छिवे ! ।
 मुहूर्तात्स्वाङ्गशीतं तं रसलिङ्गं पयोऽन्तरे ॥ १३५ ॥
 स्थापयेत् पुनरादाय हयुपरिस्थं मलं हरेत् ।
 संगृह्य च समीकृत्य लिङ्गं संप्रोक्षयेत्ततः ॥ १३६ ॥
 एव रौप्यादित्येहैर्वा व्यस्तैर्वाऽथ समस्तकैः ।
 अश्रकादिमसत्त्वैर्वा लिङ्गं कुर्यात्स्वशक्तितः ॥ १३७ ॥
 रसलिङ्गं द्विधा प्रोक्तं सकलं निष्कलं प्रिये ! ।
 पूर्वोक्तं सकलं लिङ्गं निष्कलं केवलो रसः ॥ १३८ ॥
 बुभुक्षणा हि सकलं निष्कलं मोक्षमिच्छताम् ।
 रसलिङ्गं हेमवद्धं ब्रह्मविष्ण्वीशवह्नय ॥ १३९ ॥
 अपूजयन् रूप्यवद्धं गणेशम्कन्दनन्दिन ।
 त्वयाऽभ्रसत्त्वसंबद्धं रसलिङ्गं प्रपूजितम् ॥ १४० ॥
 ताम्रवद्धं रमावाणीकुवेरेन्द्रजलाधिपा ।
 कान्तवद्धं यममरुन्नैऋतास्समपूजयन् ॥ १४१ ॥
 वह्नवद्धं सिद्धसाध्यविद्याधरमहर्षयः ।
 नागवद्धं नागवसुगन्धर्वोरगकिन्नरा ॥ १४२ ॥
 तीक्ष्णवद्धं भद्रकालीयक्षभूतपिशाचका ।
 मुण्डवद्धं च दुर्गाम्बा चाप्सरोगुह्यकामुरा ॥ १४३ ॥
 निष्कलं रसलिङ्गं तु भृङ्ग्याद्या योगिनोऽर्चयन् ।
 उक्तानि रसलिङ्गानि मानवा फलकाक्षिणः ॥ १४४ ॥
 पूजयेयुः प्रयत्नेन नित्यं सर्वार्थसिद्धये ।
 उक्तानां रसलिङ्गानां प्राणसंस्थापनं शृणु ॥ १४५ ॥
 प्राणानायम्य विधिवत् प्राणशक्तिं सरेच्छिवे ! ।
 शोणिताम्भोधिमध्यस्थरक्ताम्भोजासनां पराम् ॥ १४६ ॥

आसन पूजयेत्पूर्वं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ १५४ ॥

हां आधारशक्त्यै नमः । ह्रीं कूर्माय नमः । हूं अनंताय नमः ।
हैं पृथिव्यै नमः । ह्रौं कन्दाय नमः । अंकुराय नाळाय कर्णि(न्द)केभ्यः
दलेभ्यः केसरेभ्यः कर्णिकायै तन्मध्ये घर्माय ज्ञानाय वैराग्याय ऐश्वर्याय
अधर्माय अज्ञानाय अवैराग्याय अनैश्वर्याय नमः ।

हृदंभोजस्थितं देवं सह देव्या महेश्वरि ! ।

आवाहयेत्सावरणं साङ्गशक्तिसमन्वितम् ॥ १५५ ॥

पीठे संस्थापयेत्लिङ्गं मूलेनार्घ्यं कुशोदकैः ।

पाद्यं गन्धोदकैर्दद्यात् हैमेनाचमनं भवेत् ॥ १५६ ॥

रत्नोदकैर्भवेत्स्नानं सर्वं मूलेन शांभवि ! ।

एकादशेन रुद्रेण पवमानेन पार्यति ! ॥ १५७ ॥

चमकैः पुरुषसूक्तैश्च फलैः पञ्चामृतैरपि ।

नाळिकेरेक्षुसलिलैः सुगन्धोदकवारिणा ॥ १५८ ॥

संस्थाप्य च ततो लिङ्गं पीठे संस्थापयेच्छिवे ! ।

लिङ्गस्य परितः— ॐ वामदेवाय नमः, ज्येष्ठाय, रुद्राय, कालाय,
कलविकरणाय, षलाय, बलविकरणाय, बलप्रमथनाय, सर्वभूतदमनाय इत्य-
ष्टासु दिक्षु मनोन्मनाय इति शिवसन्निधौ पुष्पैरभ्यर्च्य । ॐ हां हृदयाय
नमः । ॐ ह्रीं क्षिरसे स्वाहा । ॐ हूं शिखाय वषट् । ॐ है कवचाय हु ॥
ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ ह्र. अस्त्राय फट् । हा ईशानाय नमः ।
ह्रीं तत्पुरुषाय नमः । हूं अघोराय नमः । है वामदेवाय नमः । है सद्यो
जाताय नमः ॥

मूलमन्त्रेण देवाय दद्यात्पुष्पाञ्जलिं प्रिये ! ॥ १५९ ॥

मूलमन्त्रपङ्क्तेन न्यासं कुर्याच्छिवस्य च ।

लिङ्गस्य दक्षिणे गागे ऋग्गात्रीन्निगमानपि ॥ १६० ॥

ब्रह्माणं पृथिवीं तोयं विष्णुं रुद्रं हुताशनम् ।

ईश्वरं पवनं चैवमाकाशं च सद्वाशिवम् ॥ १६१ ॥

श्रीकण्ठममृतांशुं च भैरवं भास्करं तथा ।
 परं शिवं परात्मानं पूजयेन्मतिमान् क्रमात् ॥ १६२ ॥
 लिङ्गस्य वामपार्श्वे तु ब्राह्मणादीस्सप्त मन्तरः ।
 महालक्ष्मीं महाकालीं दुर्गां स्कन्दविनायकौ ॥ १६३ ॥
 योगिन्यः क्षेत्रपालाश्च शक्तयश्चादिपीठकाः ।
 ओष्ठघ्राणशक्तिर्जालन्धी तथा पूर्णा गिरिः प्रिये ! ॥
 कामेश्वरीति संपूज्या रुद्रशक्तिस्सुरार्चिते ! ।
 लोपामुद्रा कुब्जिका च कालसंकर्षणी तथा ॥ १६५ ॥
 मधुरादिरसा गन्धाः सर्वधान्यानि पार्वति ! ।
 दिव्यौषध्यस्सुधा ह्यला विषं चर्मादिघातवः ॥ १६६ ॥
 इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरहङ्कारश्च चेतनः ।
 शब्दाद्या विषयाः पूज्या देहाङ्गानि च शाम्भवि ! ॥
 लिङ्गस्य पश्चिमे भागे समुद्रास्सरितो नदाः ।
 पर्वता मेरुमुल्याश्च भास्कराद्या नव ग्रहाः ॥ १६८ ॥
 ज्योतिश्चक्रं ध्रुवश्चैव शिशुमारः प्रजापतिः ।
 कलाः काष्ठाश्च घटिका मुहूर्ताः प्रहरा दिनम् ॥ १६९ ॥
 रात्रिः पक्षश्च मासश्च ऋतुकालायनानि च ।
 संवत्सरा युगाः कल्पा दिशस्तारास्तिथिर्दिशवे ! ॥
 पाताळानि च नागेन्द्रास्तथा कालाग्निरुद्रकाः ।
 यक्षाः पिशाचभूताश्च राक्षसा दनुजास्तथा ॥ १७१ ॥
 गुह्यका दुष्टवेताला राजयक्ष्मादयो गदाः ।
 मन्त्राश्चक्षुषाणि चास्त्राणि संपूज्य क्रमशः प्रिये ! ॥
 लिङ्गस्य पूर्वभागे तु संपूज्या गुरुपञ्चयः ।
 सिद्धास्ताद्याश्च मुनयो योगिनो ब्रह्मवादिनः ॥ १७३ ॥

विधाधरा किल्लराश्च गन्धर्वश्चाश्विनौ तथा ।
 वसवोऽप्सरसा मुन्या यज्ञारादिरसा नव ॥ १७४ ॥
 गीत नृत्तानि तद्भेदा काश्यपाद्यास्तथा दश ।
 रुद्रा समनव पूज्या भास्करा वह्न्यम्बय ॥ १७५ ॥
 विश्वे देवाश्च पितरो मातर पितृदेवता ।
 कुलाचार्या रसाचार्या पूर्वाचार्या शिगार्चका ॥ १७६ ॥
 मत्स्यादिदशजन्मानि जिनो लोकायतस्तथा ।
 नरकाद्यास्सर्वलोका गरुडा गरुडाण्टका ॥ १७७ ॥
 ब्रह्माण्डा खेचरास्सर्वे भूचराश्च जलेचरा
 सम्पूज्य देवताम्सर्वा प्रणवादिनमोऽन्तकै ॥ १७८ ॥
 तत्तन्नामचतुर्थ्यै पुष्पगन्धाक्षतै प्रिये ।
 देवाय वल्लयुगल उपवीतद्वय तथा ॥ १७९ ॥
 मधुपर्कं दिव्यगन्धमक्षतान् कुसुमानि च ।
 सदा कैतरुवर्ज्यानि दिव्यानि विदलानि च ॥ १८० ॥
 तत्पुष्पाणि च कङ्कारकमलोत्पलकैररम् ।
 जातीचपकपुत्रागपूगनारङ्गचुतकै ॥ १८१ ॥
 मागधीमाधरीमल्लीयूथिरामभृतीनि च ।
 दमनी मरुचैर रसेन्द्राय समर्पयेत् ॥ १८२ ॥
 धूप वशाङ्ग दीपश्चापूपान्न धृतपायसम् ।
 सपङ्कसानि शाकानि शुद्धगन्धोत्तमान्वितम् ॥ १८३ ॥
 लेह्यं चोप्यादि नैवेद्य पारदेन्द्राय दर्शयेत् ।
 हस्तप्रक्षालन देवि । दद्याद्गन्धोदकेन च ॥ १८४ ॥
 सुवासितानि पूगानि धनसारयुतानि च ।
 अमृतातानि साम्राणि नागवल्लीदलानि च ॥ १८५ ॥

मुक्ताफलोद्भवं चूर्णं ताम्बूलं च समर्पयेत् ।
 दर्पणं चामरद्वन्द्वं छत्रं नृत्यं च गीतकम् ॥ १८६ ॥
 उपचारेषु सर्वेषु दद्यादाचमनं प्रिये ! ।
 सर्वोपचारान्मूलेन दद्यात्ततोत्रं जपेच्छिवे ॥ १८७ ॥
 रसेन्द्रभैरवं देवं ध्यात्वा देवीं रसांकुशाम् ।
 माहेश्वरांश्च विनतां गन्धपुष्पादिभिर्भजेत् ॥ १८८ ॥ ।
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च दद्याद्गन्धोत्तमान्वितम् ।
 बिन्दुमूलेन देवाय देव्यै च गुरुपंक्तये ॥ १८९ ॥
 क्रमादावरणस्थेभ्यो देवीभ्योऽपि च तर्पयेत् ।

“ह्रीं आनन्दशिवमूर्तिमाराधयामि । ह्रीं परानन्दशिवमूर्तिमारा-
 धयामि । ह्रीं परापरानन्दशिवमूर्तिमाराधयामि । श्रीं आनन्दसिद्धमूर्तिमारा-
 धयामि । श्रीं परानन्दसिद्धमूर्तिमाराधयामि । श्रीं परापरानन्दसिद्धमूर्ति-
 माराधयामि । क्लीं आनन्दगुरुमूर्तिमाराधयामि । क्लीं परानन्दगुरुमूर्तिमारा-
 धयामि । क्लीं परापरानन्दगुरुमूर्तिमाराधयामि ॥”

तेभ्यो दत्त्वा प्रसादं च तैरनुज्ञापितस्त्वयम् ॥ १९० ॥
 कुण्डल्यामात्मतत्त्वं च विद्यातत्त्वं च नाभिगम् ।
 हृदये शिवतत्त्वं च सर्वतत्त्वं हि तान्मुगम् ॥ १९१ ॥
 त्रितत्त्वमेवं सञ्चिन्त्य प्रसादं च समन्त्रकम् ।
 ततः प्रज्वलितं स्मृत्वा ज्योतिस्तर्गतं प्रिये ! ॥ १९२ ॥
 स्वीकुर्वीत प्रसादं च यथेष्टं सुरसेविते । ।
 ग्रीणन्ति पितरो हर्षान्मूर्च्छया सर्वदेवताः ॥ १९३ ॥
 अज्ञाना वै कपीतिः स एवाहं न संशयः ।

॥ रसेन्द्रचलिक्रमः ॥

गन्धोत्तमौदनं शुद्ध(१)क्षतजं च घृतं मधु ॥ १९४ ॥

सेयोज्य पञ्चखण्डं च कृत्वा दद्यात्कमेण च ।

दक्षिणोत्तरपूर्वासु पश्चिमायां च मध्यमे ॥ १९.५ ॥

तांस्तान्मन्त्रान्समुच्चार्य बलिं दद्यात्ततो नरः ।

प्रणवं मायां कमलां देवीं पुत्रप्रदं ततः ॥ १९.६ ॥

ततो बटुकनाथाख्यं, कपिलं जटाभारभासुरं च, ततः पिगलं त्रिणेत्रं
इनां बलिं पूजां गृहं गृहं स्वाहा । ॐ ह्रीं श्रीं सिद्धयोगिनीभ्यस्सर्वमातृ-
भ्यो नमः । ॐ ह्रीं श्रीं सर्वभूतेभ्यस्सर्वभूतपतिभ्यो नमः । ॐ ह्रीं श्रीं
स्थानक्षेत्रपाल इमां बलिं पूजां गृहं गृहं स्वाहा । ॐ ह्रीं श्रीं रसेन्द्र क्षेत्रपाल
राजराजेश्वर इमां बलिं पूजा गृहं गृहं स्वाहा ॥

बलिं दद्यादिति शिवे सर्वविघ्नोपशान्तये ।

ततश्चाष्टोत्तरशत जपेन्मूल रसाग्रतः ॥ १९.७ ॥

ततः स्तोत्रं जपेद्देवि रसभैरवतुष्टये ।

संतुष्टा सर्वदेवाः स्युः तुष्टे तु रसभैरवे ॥ १९.८ ॥

अयं नित्यार्चनविधिः प्रोक्तस्सर्वत्र दुर्लभः ।

पारदपूजाफलम् ।

विद्धि मां पारदं देवि तत्समर्ता मत्समं प्रिये ॥

पारदस्त्वधिको मत्तो मदीयत्वाच्च सारतः ।

रसस्य स्मरणं पुण्यं दर्शनं स्पर्शनं तथा ॥ २०० ॥

पूजनं भक्षणं दानं गोदं पुण्यमुदीरितम् ।

सात्त्विकं राजसं चैव तामसं त्रिविधं वपुः ॥ २०१ ॥

सात्त्विकं मुक्तिदं गुणं बालं द्विभुजमण्डितम् ।

पूर्णपात्रं सूक्ष्मदण्डं द्विनेत्रं किकिणीमजम् ॥ २०२ ॥

राजसं मुक्तिदं रक्तं किरीटशशिसेसरम् ।

चतुर्भुजं च तरुणं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥ २०३ ॥

सर्वैश्वर्यमदं ध्यायेत् शूलपात्रवरामयम् ।
 तामसं कृष्णवर्णं च ज्वलदूर्ध्वशिरोरुहम् ॥ २०४ ॥
 अष्टादशभुजं त्र्यक्षं पूर्वोक्तं चिन्तयेद्रसम् ।
 सर्वसिद्धिप्रदं देवि सर्वकामफलप्रदम् ॥ २०५ ॥
 स्मरणं रसराजस्य सर्वोपद्रवनाशनम् ।
 हृद्भोजस्थितं ध्यायेन्नश्यन्त्येनांसि भैरवि ॥ २०६ ॥
 दर्शनं पारदेन्द्रस्य हन्ति पापं त्रिकालजम् ।
 सेतुकेदारपर्यन्तदिव्यलिङ्गौघदर्शने ॥ २०७ ॥
 यत्पुण्यं लभते मर्त्यः तत्कोटिगुणितं भवेत् ।
 पृथिव्यां सर्वतीर्थेषु सागरान्तेषु दर्शनात् ॥ २०८ ॥
 स्नानपानादिभिः पुण्यं तत्कोटिगुणितं भवेत् ।
 गोहत्यानियुतं देवि श्रूणहत्याशतानि च ॥ २०९ ॥
 ब्रह्महत्यासहस्राणि नश्यन्ति रसदर्शनात् ।
 गवा कोटिप्रदानेन स्वर्णकोटिदत्तेन च ॥ २१० ॥
 अश्वमेधसहस्रेण यत्पुण्यं तच्च दर्शनात् ।
 रसस्य स्पर्शनं हन्यादगम्यागमनं प्रिये ॥ २११ ॥
 परद्रव्यापहारं च पापं प्राणिवधार्जितम् ।
 सप्तद्वीपे धरण्यां च पाताले गगने दिवि ॥ २१२ ॥
 यान्यर्चयन्ति लिङ्गानि तत्पुण्यं रसपूजया ।
 स्थायंभुवेषु लिङ्गेषु दिव्येषु कृतपूजया ॥ २१३ ॥
 यत्पुण्यं रसलिङ्गस्य पूजया तत्फलं भवेत् ।
 योगिनोऽष्टाह्निरता यत्पदं ब्रह्मवादिनः ॥ २१४ ॥
 तत्पदं समवाप्नोति रसलिङ्गस्य पूजया ।
 कुंकुमागरुस्तूरीकर्पूरान्तर्गतं रसम् ॥ २१५ ॥

मूर्धितं रसलिङ्गाय दद्यादित्यर्थसिद्धये ।
 भक्षणाद्रसराजस्य सर्वपापं विनश्यति ॥ २१६ ॥
 अनादिमायामलिनात्मानं च विप्रोपयेत् ।
 भवरोमं हरेच्छ्रीधं त्रितापं च विनाशयेत् ॥ २१७ ॥
 रसराजस्य दानेन चतुरव्यन्तमेदिनीम् ।
 महामेस्तभं स्वर्णं कृत्वा यत्तत् फलं भवेत् ॥ २१८ ॥
 ब्रह्मरूपी शुद्धरसो विष्णुरूपी स मूर्धितः ।
 भस्मीकृतो रुद्ररूपी बद्धस्तूतस्सदाशिवः ॥ २१९ ॥
 कामरूपी जलकामः कालरूपी च दोषवान् ।
 मूर्धितो भस्मितो बद्धः पारदेन्द्रो महेश्वरि ॥ २२० ॥
 व्याधिमृत्युदरिद्रत्वं हरतेऽसौ कृपाकर ।

रसेन्द्रस्तोत्रम् ।

तदासि त्वं रसेन्द्राशु शब्दस्पर्शनधूमतः ॥ २२१ ॥
 स्वर्णमर्बुदफोट्यन्तं लाहि खेचरसिद्धिद ।
 नमस्ते कालकालाय नमस्तसर्वगुणात्मने ॥ २२२ ॥
 बलीपलितनाशाय महावीर्यप्रदायिने ।
 नमश्शम्भवाहन्त्रे च मार्यामोनिधिपारद ॥ २२३ ॥
 पारदेन्द्र नमस्तुभ्यं कामिनीकेळिमन्त्र ।
 सुधारूप त्रिदोषघ्न नमस्ते पट्टसात्मने ॥ २२४ ॥
 घनचातुर्थिवीर्यरूप द्रवत्वाञ्जलरूपिणे ।
 तेजोऽधिरुन्वातेजस्विन् चायस्याह्वायुन्पिणे ॥
 सूक्ष्मत्वाद्रमरूपाय नमस्ते भूतम्पिणे ।
 नमस्ते योगयोग्याय प्रसीदानरवन्दित ॥ २२६ ॥

वेदगोद्विजराजेन्द्रगुरुवीरादिर्हिसया ।
 सम्भूतक्षयकुष्ठादीन् रोगान् हरसि पावन ॥ २२७ ॥
 नष्टेन्द्रियार्थानज्ञानान् त्राता त्वमसि पारद ।
 सर्वोपधीभ्योऽप्यधिको ह्यणुमात्रोपयोगतः ॥ २२८ ॥
 एकोऽपि सर्वदोषघ्नोऽरुचिनाशन ते नमः ।
 त्वया सृष्टा महेन्द्राद्या सुरा ब्रह्मादयः कलाः ॥
 चन्द्रार्कग्रहनक्षत्रशिवभैरवंक्षत्तयः ।
 ज्ञानाज्ञानगुणा लोका गन्धर्वोरगराक्षसाः ॥ २२९ ॥
 दिव्यौषधानि सर्वाणि सर्वसिद्धिकराण्यपि ।
 सूतेन्द्र भवतः श्रीमन् कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥
 मत्प्रक्षशंभो सूतेन्द्र किमन्यैर्भवति स्थिते ।
 अणिमादिगुणोपेते नानासिद्धिप्रदायके ॥ २३० ॥
 योगिनो हेममुख्यानि लोहान्यक्षयतां सदा ।
 अमृतत्वं प्राप्नुवन्ति सेवया तत्र कोज्वल(१) ॥
 दृश्यादृश्यस्वरूपं त्वां भोगमोक्षप्रदं परम् ।
 यो न जानाति सूतेन्द्र स मां वेत्ति कथं नरः ॥
 गुरुर्माता पिता आता धनं विद्या गतिस्सुहृत् ।
 रस त्वमेव भूतानां त्वत्तः कोऽन्यो हितंकरः ॥
 रसेन्द्र तव योगे च शास्त्रे स्तोत्रे रसायने ।
 यस्तु भक्तियुतो लोके स एवाहं न सशयः ॥ २३१ ॥
 ब्रह्मज्ञानेऽपि निष्णातो यस्त्वां निन्दति पारद ।
 त्याज्योऽसौ सर्वलोकेषु नैवाहं रक्षितुं क्षमः ॥ २३२ ॥
 यस्त्वां नास्तीति च वदेत् तस्य सिद्धिर्न कुत्रचित् ।
 यस्त्वामस्तीति च वदेत्तस्य सिद्धिर्भवेत्सदा ॥ २३३ ॥

रसेन्द्रं यस्तु लोकेऽस्मिन्कुलीनो वाऽधमान्वयः ।
 संस्कृतं कुरुते सूत त्वामष्टादशकर्मभिः ॥ २३९ ॥
 स पुण्यम्स व्रती धन्यः स श्लाघ्यस्स च बुद्धिमान् ।
 स पुमान्स च सर्वज्ञः स सिद्धस्स च दैवतम् ॥
 तत्कुलं पावनं भूमिः पुण्या राजा जयान्वितः ।
 तत्पुरं सोत्सवं नित्यं कृतार्था च तदम्बिका ॥ २४१ ॥
 तस्य सन्दर्शनं पुण्यं स्पर्शनं भाषणं तथा ।
 प्रत्यक्षादिप्रमाणेन पारद त्वं सदाशिवः ॥ २४२ ॥
 त्वत्तो देहादि लोहानि यज्जलं यान्ति हेमतान् ।
 रसेन्द्र त्वत्प्रसादेन मानिन्यो मृगलोचनाः ॥ २४३ ॥
 चक्रबाकसमोत्तुङ्गपीनवृत्तस्तनोज्ज्वलाः ।
 चञ्चला मन्मथासक्ता विदुमाधरगोभिताः ॥ २४४ ॥
 शुक्लपुण्ड्रप्रतीकाशवक्रतीक्ष्णनखांकुराः ।
 शिरीषमालासुमुजाः चम्पकश्लेषसमप्रभाः ॥ २४५ ॥
 निम्ननाभिसमुद्गतरोमराजिविराजिताः ।
 सर्वाङ्गसौष्ठवाः कान्ताः स्निग्धा चक्ष्या भवन्ति च ॥
 सूतेन्द्र शुष्ककाष्ठानां राशिमन्मिर्यथा दहेत् ।
 तथैव जन्मदारिद्र्यमृत्युदुःखमहामर्यान् ॥ २४७ ॥
 जारणाथेऽग्निमध्ये त्वां धारयेत्कति वासरान् ।
 तावत्कल्पसहस्राणि शिवलोके सुखं वसेत् ॥ २४८ ॥
 तव कायेषु सूतेन्द्र किचिद्द्रव्यं व्ययेत्तरः ।
 तेषां ददासि तद्विचं कोटिकोटिगुणाधिकम् ॥ २४९ ॥
 परमा पारदी विद्या सर्वलोकेषु दुर्लभा ।
 भोगमोक्षप्रदा पुण्या पुत्रारोग्यप्रवर्धनी ॥ २५० ॥

ये त्वां निन्दन्ति सूतेन्द्र, मार्जालखरवायसाः ।
 जम्बूकाः क्षुपगाः श्वानः क्लीवान्वधिरा जटाः ॥
 मूकाः कुब्जाः पङ्कवश्च व्यङ्गा वन्ध्याश्च रोगिणः ।
 कैवर्ताः पापकर्माणो जायन्तेऽनेकजन्मसु ॥ २५२ ॥
 भयतो निन्दकैस्सार्धं माण्डपकान्मिश्रणम् ।
 यः कुर्यादासनं शय्यां भोजनालापसंगतिम् ॥ २५३ ॥
 स पापिष्ठो भवेत्त्याज्यः सर्वधर्मबहिष्कृतः ।
 इति स्तोत्रं मया प्रोक्तं पारदेन्द्रस्य भैरवि ॥ २५४ ॥
 यः पठेत् शृणुयाद्भक्त्या त्रिसन्ध्यं रससिद्धये ।
 ब्रह्महत्यादिपापैश्च पातकैरुपपातकैः ॥ २५५ ॥
 त्रिकर्मकलिभिर्देवि मुच्यते नात्र संशयः ।
 घोरे युद्धे महारण्ये दिग्भ्रमे शत्रुसंकटे ॥ २५६ ॥
 नदीप्रतरणे देवि चोरव्याघ्रादिसङ्कटे ।
 जपेत्स्तोत्रमिदं देवि ध्यात्वा श्रीरसभैरवम् ॥ २५७ ॥
 इति स्तुत्वा सूतराजं सर्वं कर्म समर्पयेत् ।
 रसो दाता रसो भोक्ता रसः कर्ता च कारणम् ॥
 रसो होता च हव्यं च सर्वव्यापी रसः सदा ।
 अनेनैव च मन्त्रेण रसेन्द्राय समर्पयेत् ॥ २५९ ॥
 ततो न्यासं च मूलेन कुर्याद्भ्यात्वा च पूर्ववत् ।
 संहारमुद्रां कृत्वाऽथ बहेज्यां रसेश्वरम् ॥ २६० ॥
 हृत्पद्मे स्थापयेदेवं सांगावरणशक्तिकम् ।
 शिवोऽहमिति सद्भावं चिन्तयेद्रसदेशिकः ॥ २६१ ॥
 पूजास्थानं च संमार्ज्यं प्रोक्षयेदुदकेन च ।
 ततो होमालयं प्राप्य समाचम्य च देशिकः ॥ २६२ ॥

शालायामग्निदिग्भागे योनिकुण्डे त्रिमेखलम् ।

दर्भं प्रागुदगग्रैश्च परिस्तीर्णं यथाविधि ॥ २६३ ॥

न्यासं मूलेन संकल्प्य प्राणायामं विधाय च ।

पञ्चभूसंस्कृतं कृत्वा स्वस्तिया वा द्विजेन वा ॥ २६४ ॥

आनीय वह्निं निक्षिप्य कुण्डे प्रज्वालयेत्ततः ।

वह्निं पिङ्गजटाजूटं त्रिणेत्रं शुक्लवाससम् ॥ २६५ ॥

रक्ताम्भोजस्थितं देवं माल्याभरणमूपितम् ।

सप्तहस्तं चतुश्शृङ्गं द्विशीर्षं च त्रिपादकम् ॥ २६६ ॥

त्रिधा बद्धं च ऋषभं शक्त्याद्यायुधधारिणम् ।

ध्यात्वा तस्यार्घ्यपाद्यादि कुर्यात्सर्वोपचारकम् ॥ २६७ ॥

गन्धाक्षतमुपुष्पैश्च पूजयेज्जातवेदसम् ।

तस्मिन्नावाहयेद्देवं संचिन्त्य रसभैरवम् ॥ २६८ ॥

न्यासं देवस्य कुर्वीत मूलमन्त्रेण होमयेत् ।

तिलाज्यवीहिभिर्मन्त्रं शतमष्टोत्तरं प्रिये ॥ २६९ ॥

अष्टाविंशति वा कुर्यात् मूलात्पूर्वाहुतिं हुनेत् ।

प्राणायामं ततो न्यासं कृत्वा च हृदि धारणम् ॥

एवं नित्यार्चनविधिः प्रोक्तस्तव सुरार्चिते ॥ २७० ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ द्वितीयोऽङ्कासः ॥

॥ तृतीयोल्लासः ॥

रसदीक्षाक्रमः ।

अथ दीक्षां प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रदायिनीम् ।
सा च पञ्चविधा प्रोक्ता समयादिविभेदतः ॥ १ ॥
समया प्रथमा दीक्षा साधकाख्या द्वितीयका ।
निर्वाणाख्या तृतीया च चतुर्थ्याचार्यसंज्ञका ॥ २ ॥
पञ्चमी सिद्धसंज्ञा च प्रायशो दुर्लभा नृणाम् ।
पूर्वोक्तलक्षणोपेतः शिष्यो भक्तिनतश्शुचिः ॥ ३ ॥
गुरुं प्रणम्य चाष्टाङ्गं स्तुत्वा च बहुधा ततः ।
अनुगृहीप्य मे दीक्षामिति विज्ञापयेद्गुरुम् ॥ ४ ॥
दीक्षां च विधिवत्प्राप्य शिष्यस्सर्वार्थद्वग्भवेत् ।

दीक्षायोग्याः शुभतिथ्यादयः ।

अश्विनीमूलरेवत्यो मृगः पुष्यः पुनर्वसुः ॥ ५ ॥
रोहिणी श्रवणो मैत्रं हस्तस्यादुत्तरात्रयम् ।
मघाश्विनी ज्येष्ठतमा दीक्षाकर्मणि, तारकाः ॥ ६ ॥
तृतीया पञ्चमी नैब सप्तमी च चतुर्दशी ।
अष्टमी पौर्णमासी च दशमी च त्रयोदशी ॥ ७ ॥
इतास्तु तिथयो मुख्याः सौम्येन्दुगुरुभार्गवाः ।
आदित्य इति वारेषु रसदीक्षा सुशोभना ॥ ८ ॥

समयादीक्षाक्रमः ।

गुरुपक्षे सुयोगे च करविष्टिविवर्जिते ।
वन्द्रताराबलोपेतविपुवायनसंक्रमे ॥ ९ ॥

ग्रहणे शिवरात्रे च जन्मर्क्षे सुमुहूर्तके ।
 शुभग्रहे सिद्धयोगे दद्याद्दीक्षां गुरुत्तमः ॥ १० ॥
 रसशालां प्रविश्याथ सर्वोपकरणैर्ज्ज्वलाम् ।
 पुष्पमालासमाकीर्णामुत्तोरणपताकिनीम् ॥ ११ ॥
 नित्यपूजाम्निकार्यं च कृत्वा दीक्षाक्रमं भजेत् ।
 देवस्य दक्षिणे पार्श्वे विस्तरे तण्डुलान् श्रितान् ॥ १२ ॥
 चतुरश्रं च तन्मध्ये क्षिपेत्प्रस्थं सुतण्डुलम् ।
 तद्ूर्ध्वं विन्यसेत्कुम्भं सितसूत्रेण वेष्टितम् ॥ १३ ॥
 चासोभ्यां वेष्टितं सूतपंचरत्नसमन्वितम् ।
 पञ्चमृतपल्लवत्वग्भिः पावितं जलपूरितम् ॥ १४ ॥
 दूर्वागन्धोत्तमतिलह्रैर्मदभाक्षतान्वितम् ।
 शिवसंज्ञमिदं कुम्भं शिवरूपं विचिन्तयेत् ॥ १५ ॥
 तद्धामभागे संस्थाप्य वर्धनीसंज्ञकं घटम् ।
 शक्तिरूपं च पूर्वोक्तसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ १६ ॥
 परितस्सर्वतोभद्रं श्रीगौरीतिलकं लिखेत् ।
 नन्दायतं स्वस्तिकं च पञ्चवर्णविराजितम् ॥ १७ ॥
 प्रक्षाल्य पादौ पाणी च समाचम्य गुरुत्तमः ।
 निजासनं समासाद्य प्राणायामत्रयं तथा ॥ १८ ॥
 शिष्यस्यास्यायुरारोग्यसंपत्सन्तानवृद्धये ।
 मुक्तये चाष्टसिद्धयै च सङ्कल्प्याभ्यर्चयेच्छिवम् ॥ १९ ॥
 गन्धपुष्पाक्षतैर्घूपैर्दोषैर्नैवेद्यदर्शनैः ।
 शिवकुम्भं वर्धनी च पूजयेत्सोपचारकम् ॥ २० ॥
 रसाकुशीं मूलमन्त्रं प्रजपेच्च सहस्रकम् ।
 तद्दशांशं हुनेत्कुण्डे त्रिकोणे लक्षणाङ्गिते ॥ २१ ॥

फलं त्रिमधुसंयुक्तं ततो गन्धोत्तमान्वितम् ।
 क्रमादावृतिदेवांश्च चतुर्थ्यां स्वस्वनामकम् ॥ २२ ॥
 आहान्तं प्रणवादिं च समुच्चार्य हुनेद्विः ।
 शिवत्रयं पुरा देवि ततस्सिद्धत्रयं यजेत् ॥ २३ ॥
 ततो गुरुत्रयं देवि कुलवृद्धान् गुरुत्तमः ।
 योगिनीं पूजयित्वा तु लब्धानुज्ञो गुरुस्ततः ॥ २४ ॥
 स शक्तिमानन्दशिवमूर्तिमाराधयामि च ।
 तथा परानन्दशिवमूर्तिमाराधयामि च ॥ २५ ॥
 एवं त्रिसिद्धमूर्तिं च श्रीव्रीजसहितं यजेत् ।
 एवं त्रिगुरुमूर्तिं च मारथीजयुतं यजेत् ॥ २६ ॥
 तत्त्वत्रयं गृहीत्वा च पुनर्न्यासं समाचरेत् ।
 स्वयं शिवतनुर्भूत्वा शिवोऽहमिति भावयेत् ॥ २७ ॥
 हृष्टं शक्तियुतं शिष्यं शिवद्रष्टा विलोकयेत् ।
 स्ववामपादये संस्थाप्य तन्मूर्धनि विनिक्षिपेत् ॥ २८ ॥
 मूलाभिमन्त्रितं भस्म तन्नेत्रं वस्त्रोषितम् ।
 कृत्वा तन्मूर्धनि संप्रोक्ष्य शिववर्धनिवारिणा ॥ २९ ॥
 त्रिधा स्वदक्षिणे हस्ते शिवं सावरणं यजेत् ।
 विज्ञेयश्शिवहस्तोऽयं भवपाशनिवृन्तनः ॥ ३० ॥
 अङ्कुशीमूलमन्त्रं च त्रिवारं च समुच्चरेत् ।
 शिष्यदक्षिणकर्णे च कुर्यान्मन्त्रोपदेशकम् ॥ ३१ ॥
 पूर्वं गणपतेर्मन्त्रं क्षेत्रपालमनु ततः ।
 ऋषिस्तु गणकश्छन्दो न्यृचिद्वायत्रिका स्मृतम् ॥ ३२ ॥
 देवो गणपतिर्ज्ञेयो न्यासं बीजाक्षरेण च ।
 आदिवर्गावृतीयाणं सार्धचन्द्रं गणाख्यकम् ॥ ३३ ॥

पतिं चतुर्थ्यां सयुक्तं नमोऽन्तं मनुमुच्चरेत् ।
 पाशाकुशं मोदकं च विभ्राणं स्वविषाणकम् ॥ ३४ ॥
 गजाननं प्रवाळाभं मकुटेन्दुकलाधरम् ।
 तुन्दिलं गणनाथं च ध्यात्वा लक्षं जपेन्मनुम् ॥ ३५ ॥
 दशाशं तर्पणं होमं सगुडं सतिलं हुनेत् ।
 कष्विन्दुयुतं क्षेत्रपालं च सचतुर्थिकम् ॥ ३६ ॥
 नमोऽन्तं मनुमुच्चार्य न्यासं बीजाक्षरेण च ।
 छन्दः पक्तिर्मुनिर्जयो भृगुर्देवश्च भैरवः ॥ ३७ ॥
 चतुर्भुजं शूलपात्रवरदामयशोभितम् ।
 कालाम्बुदनिभं नागमूषणं किंकिणीस्रजम् ॥ ३८ ॥
 त्रिनेत्रं वक्रदंष्ट्रं च ध्यात्वा लक्षं जपेन्मनुम् ।
 दशाशं तर्पणं होमं पायसं त्रिमधुप्लुतम् ॥ ३९ ॥
 हुनेदिति समादिश्य सामयाचारिकं भजेत् ।
 देवतापरिचर्यां च शुश्रूषां च गुरोः कुरु ॥ ४० ॥
 अतन्द्रितो जपं कुर्यात् शास्त्रश्रवणमादरात् ।
 पूर्वोक्ताचारमार्गेण निरतो भव संततम् ॥ ४१ ॥
 प्रह्वं कृताञ्जलिर्भूत्वा करिष्यामि तथा प्रभो ।
 धन्योऽहं कृतकृत्योऽस्मि श्रीनाथ त्वत्प्रसादतः ॥ ४२ ॥
 इति विज्ञापयेच्छिष्यं सन्याचारबृंहितम् ।
 प्रातस्तारां समुत्थाप्य गुरुं च गिरसि सरेत् ॥ ४३ ॥
 निवेद्यावश्यकं कर्म स्नातस्त्राध्यां समाचरेत् ।
 नद्यास्तीर्थे तटाके वा पुष्करिण्यां शुचौ जले ॥ ४४ ॥
 उपस्पृश्य च सकल्प्य नित्यतर्पणमाचरेत् ।
 आदौ शिवत्रयं विघ्ननाथं शैलाधिपं हरिम् ॥ ४५ ॥

ब्रह्माणं भास्करादींश्च महान् दुर्गां च मातृकाः ।
 भैरवानसितांगादीन् ततस्त्रिद्वयं वदेत् ॥ ४६ ॥
 आदिनाथं मीननाथं गोरक्षं कौकणेश्वरम् ।
 जालन्धेशं कन्धनीशमोडीशं चिचिणीश्वरम् ॥ ४७ ॥
 चौरङ्गिमेतावताख्यातव्यं संतर्पयेत्ततः ।
 चौरङ्गि चर्पटिं घोडाचूळिं रामद्वयं ततः ॥ ४८ ॥
 भोलगोविन्दसिद्धं च व्याडिनागार्जुनं तथा ।
 कोरण्डं शूर्पकणं च मुक्तार्यौ रेवणं तथा ॥ ४९ ॥
 सिद्धं कुम्भकुरपादं च शूर्पपादं कणेरिकम् ।
 सिद्धं किंकिणिकाख्यं च सिद्धान् षोडश तर्पयेत् ॥
 ततो गुरुत्रयं तर्प्य भ्रातरं पितरं गुरुम् ।
 आचार्यं भ्रातरं मित्रं तर्प्य चान्यान्कुलोद्भवान् ॥ ५१ ॥
 तर्पयेद्विधिनाऽऽचम्य देवताराधनं ततः ।
 नद्यास्तीरं तटाके वा गोष्ठे देवालये तथा ॥ ५२ ॥
 शुचिस्थले वा संस्तीर्य सैकतं वर्तुलकृतिम् ।
 आवाहयेद्दिनाधीशं पाटलं शिवरूपिणम् ॥ ५३ ॥
 द्विनेत्रपद्मयुगलधारिणं द्विभुजं परम् ।
 रक्तसंगम्यरालेपगूपापभासनोज्ज्वलम् ॥ ५४ ॥
 ध्यात्वा र्चयेद्भक्तपुष्पैस्ततो विघ्नेशमैश्वरौ ।
 ध्यात्वा पूर्वोक्तवर्त्ता द्वौ रक्तपुष्पैस्समर्चयेत् ॥ ५५ ॥
 अष्टाङ्गदण्डप्रणतिं कुर्यात् द्वादशवारकम् ।
 पुनस्तं स्वाप्न्येतत्त्वान्ते सेवयै स्वगुरोर्व्रजेत् ॥ ५६ ॥
 इत्युक्ता समया दीक्षा

साधकदीक्षा ।

साधका कथ्यतेऽधुना ।

समयाचारनिरतं सच्छिष्यं पक्वमानसम् ॥ ५७ ॥

दीक्षयेत्सुदिने लग्ने दीक्षया साधकाख्यया ।

कुर्यान्नैमित्तिकां पूजां शिष्यमावाहयेद्गुरुः ॥ ५८ ॥

स्वर्धं शिवतनुश्शिष्यं गौरीगर्भगतं सरेत् ।

भूमौ विभूतिं संस्तीर्य तस्मिन्कोणत्रयं लिखेत् ॥

तत्रोपवेष्ट्य शिष्यं च बन्धयित्वा विलोचने ।

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं ततः ॥ ६० ॥

जातकर्म च दीक्षाङ्गं नामधेयं च कल्पयेत् ।

प्रतर्कमणि सम्प्रोक्ष्य मूलमन्त्रेण भस्मना ॥ ६१ ॥

गौरीपुत्रं भागयित्वा तस्य दीक्षां प्रकल्पयेत् ।

शिवहृष्ट्या विलोक्याशुं शिवभस्म च मूर्धनि ॥ ६२ ॥

निधाय मूलमन्त्रञ्च पूजयेद्दशवारकम् ।

तस्य दक्षिणकर्णे च उपदिद्याद्दशाक्षरम् ॥ ६३ ॥

रसगायत्री ।

रसेन्द्रभैरवं मन्त्रं गायत्रीं रससंज्ञिकाम् ।

स विन्दुहुतभुम्बीजं रसेन्द्रस्य पदं ततः ॥ ६४ ॥

भैरवं च चतुर्थ्यन्तं कर्मास्त्रं च दशांशकम् ।

यद्विवीजं दीर्घयुक्तं करन्यासं समाचरेत् ॥ ६५ ॥

अघोराख्यो ऋषिः पितृन्दो विराड्देवो महेश्वरः ।

पूर्वसेवाजपं लक्षं दशांशं होमतर्पणम् ॥ ६६ ॥

तिलाज्यवीहिभिः कुर्याद्धोमं निश्चलमानसः ।

पूर्वोक्तां रसगायत्रीं जपेत्लक्षं च तर्पणम् ॥ ६७ ॥

हुनेद्दशाशमाज्येन सतिलवीहिभिः प्रिये ।
 दद्याच्छिष्यायाक्षमाला रसरिक्त रसागमम् ॥ ६८ ॥
 पूर्वोक्ताचारवान् भूत्वा रसरिक्त समर्चयेत् ।
 स्वशाम्भार्यावगमनं कुर्यात्पूतेन्द्रसंस्तुतिम् ॥ ६९ ॥
 गुरुसेवारतं नित्यं शिष्यमाज्ञापयेदिति ।
 शिष्यो बद्धाङ्गलिर्निम्रस्तवाज्ञामाचराम्यहम् ॥ ७० ॥
 इत्युक्ता साधका दीक्षा

निर्वाणदीक्षा ।

निर्वाणाख्या प्रशस्यते ।
 कृतनित्यक्रियं पूर्वं कृतनेमित्तिकार्जनं ॥ ७१ ॥
 पूर्वथच्छिष्यकुम्भादि वर्धनीं स्थापयेत्प्रमात् ।
 स्वगमे भस्म सस्तीर्य षट्कोणं भूगृहं लिखेत् ॥
 शिष्यं सवेद्यं कुम्भस्थजलैः संप्रोक्षयेद्गुरुः ।
 मूलाभिमन्त्रितं भस्म तस्य मूर्धनि निक्षिपत् ॥ ७३ ॥
 गन्धपुष्पाक्षतं दद्यात् बध्नीयादक्षिणे करे ।
 कङ्कणं चरणाङ्गुप्रप्रक्षरन्ध्रान्तमङ्गनकम् ॥ ७४ ॥
 सूत्रं तन्मूलमन्त्रेण मन्त्रितं सुरभीकृतम् ।
 शिप्रहस्तं च तन्मूर्धनि निधाय गुरुसत्तम ॥ ७५ ॥
 रसाङ्गुशा द्वादशार्णा उपदिश्यान्मनु परम् ।
 रसभैरवदेवत्थं दद्याच्छिष्याय देशिक ॥ ७६ ॥
 ऋषिदण्डो देवता च न्यास पूर्वोक्तवस्त्रिये ।
 तर्पणं चाथ होमं च ध्यानं कुर्याच्च पूर्ववत् ॥ ७७ ॥
 उत्थाय च गुरुं नत्वा बहुशस्तोत्रमुच्चरेत् ।
 गुरुशिष्याय वै दद्याद्ब्राह्मचर्यासनं च यत् ॥ ७८ ॥

भस्त्रिकां वस्त्रसंपूर्णा दद्याद्भैषज्यमस्त्रिकाम् ।
 रसागमं पाठयित्वा भव शिष्य चिकित्सकः ॥ ७९ ॥
 रुद्ररूपी भवान् जातः सर्वभूतहितो भव ।
 इत्यादिशेद्गुरुशिश्यं शिष्यो हृष्टमनास्ततः ॥ ८० ॥
 कृतकृत्योऽस्मि पूतोऽस्मि तीर्णसंसारसागरः ।
 इति विज्ञापयेच्छिष्यः स्तुत्वा च बहुधा गुरुम् ॥ ८१ ॥
 प्रोक्ता निर्वाणदीक्षेयं

आचार्यदीक्षा ।

अथाचार्याभिषेचनम् ।

निर्वाणदीक्षितस्यास्य शिष्यस्यापि महात्मनः ॥ ८२ ॥
 आचार्यदीक्षां कुर्वीत यथावद्गुरुसत्तमः ।
 यथा निर्वाणदीक्षयास्तथा सर्वं प्रकल्पयेत् ॥ ८३ ॥
 विशेषाच्छिष्यवर्धन्यो, पुरतस्स्थापयेद्धटम् ।
 रूप्यगन्धाविलोहाद्या(१)दिव्यौषधगणान्वितम् ॥ ८४ ॥
 शिवकुम्भवदन्यच्च सर्वमस्मिन्विनिक्षिपेत् ।
 गुरुकुम्भं जपेत्सृष्ट्वा मूलमष्टोत्तरं शतम् ॥ ८५ ॥
 गुरुकुम्भमिमं विद्धि गुरुमन्त्रेण पूजयेत् ।
 आवाहनासनाभ्यांचैरुपचारैश्च पोऽशै ॥ ८६ ॥
 शिवादिपंक्तिं तत्रैव पूजयेद्गुरुणा सह ।
 यथापूर्वं समासीनं शिष्यं चैकाग्रमानसम् ॥ ८७ ॥
 पूर्ववच्छिष्यवर्धन्योरम्बुना परिषेचयेत् ।
 पूर्ववच्छिष्यहस्तं च मूलमन्त्रोपदेशकम् ॥ ८८ ॥
 कृत्वा तदुत्तमाङ्गे च गुरुपंक्तिं गुरुं तथा ।
 आवाहनाद्यैस्संपूज्य गन्धसङ्गोपदीपकैः ॥ ८९ ॥

फलगन्धोत्तमोपेतैर्नैवेद्यै पूजयेत्क्रमात् ।
 गुरु कुम्भजलै रुर्यात्प्रोक्षणं पञ्चपलैर्व ॥ ९० ॥
 मूलमन्त्रेण शतधा त्रिवपत्तया त्रिमसधा ।
 तथैव सिद्धपत्तया च गुरुपत्तया तथैव च ॥ ९१ ॥
 शिष्याय गुरुमत्ताय शक्तियुक्ताय धीमते ।
 हारकेयूरकम्बुद्रिकामनुष्ठानि च ॥ ९२ ॥
 बाहनासनसच्छन्वचामरव्यजनानि च ।
 मणिपुण्डलयुग्मं च भूत्याढ्य पात्रमक्षयम् ॥ ९३ ॥
 सशिरस्त्राणमुष्णीयं पट्टकूर्पाममुत्तमम् ।
 योगपट्टं योगदण्डं तथैवोच्चाणग्रन्थनम् ॥ ९४ ॥
 दद्यात्तस्मै तथैवाजा त्वमाचार्योऽसि संप्रति ।
 ईश्वरोऽस्मद्य घन्योऽसि सर्वेषां देशिको भव ॥ ९५ ॥
 रसागमनां दिव्यानां व्याख्याता भव तत्त्ववित् ।
 इत्यादिशेद्गुरुरिदं प्रणत गुरुस्तत्त्वम् ॥ ९६ ॥
 इति आचार्यदीक्षेय

सिद्धदीक्षा ।

सिद्धदीक्षायां कथ्यते ।

नवाहं सप्तरात्रं वा पञ्चरात्रं त्रिरात्रकम् ॥ ९७ ॥
 वीरा शक्तियुता पूज्या एकविंशति चान्वहम् ।
 तत्सम्या योगिन पूज्या कुमारं कन्यकां स्त्रिय ॥
 गन्धपुष्पाक्षतै र्पुष्पै फलगन्धोत्तमार्पणे ।
 तोषयित्वा प्रदद्याच्च वस्त्राभरणदक्षिणां ॥ ९९ ॥
 अथासनसमासीन शिष्यं भक्तियुतं शुचिम् ।
 स्पृष्ट्वा वगम्या तच्छीर्षं दक्षिणे श्रवणे मनुम् ॥ १०० ॥

वह्निं सवीजं शीताशु सविसर्गं च दीक्षयेत् ।
 मूलाधारात्समुद्भूतं रेफं वह्निश्चिखोपमम् ॥ १०१ ॥
 पङ्काधाराम्बुजं तीर्त्वा ब्रह्मरन्ध्रान्तर्गम्य सरेत् ।
 ब्रह्मरन्ध्राद्द्रवीभूतं सकारं सोमरूपिणम् ॥ १०२ ॥
 आप्लावयन्तं सर्गाङ्गं सिद्धिस्तस्मिन्निन्तयेन्मनुम् ।
 उच्छ्वासनिश्वासमयं सहारस्थितिकारणम् ॥ १०३ ॥
 ज्ञात्वेत्थं मनसा नित्यं सर्वमन्त्रात्मकं सदा ।
 सर्वदेवमयं पुण्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १०४ ॥
 जीवतो मुक्तिदं शुद्धं शिवशक्त्यात्मकं परम् ।
 रसमन्त्रमिमं विद्धि चाम्नीपोमात्मकं भज ॥ १०५ ॥
 एकविंशतिसाहस्रपट्यताधिकसंख्यकम् ।
 प्रयतितं दिवारात्रं मनस्तत्र निधेहि च ॥ १०६ ॥
 मन्त्रस्यास्य ऋषिर्जीवद्दण्डेऽत्युक्ता (१) प्रकीर्तिता ।
 रसो देवस्तु रं बीजं स शक्तिस्तु प्रकीर्तितं ॥
 रेफदीर्घयुतं कुर्यात्कराङ्गन्यासमाचरेत् ।
 ध्यायेद्बृहन्बुजे देवि कोटिसूर्येन्दुसन्निभम् ॥ १०८ ॥
 शुद्धस्फटिकसकाशं रसं ससारपारदम् ।
 एव निष्कलरूपं तं ध्यात्वा तन्मयतां नयेत् ॥ १०९ ॥

निष्कलरसस्तोत्रम् ॥

त्वं रसस्त्वं शिवस्त्वं हि शक्तिस्त्वं भैरवेश्वर ।
 त्वं ब्रह्मा त्वं हि रुद्रश्च सूर्यस्त्वं शीतदीधिति ॥
 त्वं भूस्त्वं सलिलस्त्वं च वह्निस्त्वं च सदा गति ।
 त्वं व्योम त्वं पराकाशं त्वं जीवस्त्वं परा गति ॥

त्वं मिद्वस्त्वं प्रबुद्धस्त्वं मुगन्धस्त्वं च मन्मथः ।
 त्वं लोकपालस्त्वं तारा मातृकास्त्वं गजाननः ॥ ११२ ॥
 त्वं स्कन्दस्त्वं गुरुस्त्वं च त्वं सर्वजनकः शुचिः ।
 त्वं यज्वा त्वं हरिस्त्वं च त्रेताग्निस्त्वं च ऋत्विजः ॥
 येन त्वमर्च्यसे तेन पूजितास्सर्वदेवताः ।
 त्वयि तुष्टे च सन्तुष्टा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ११४ ॥
 त्वत्पादोदकशानेन सर्वतीर्थफलं लभेत् ।
 यस्त्वां पश्यति सद्गच्छत्या तमालोकयते शिवः ॥
 यस्त्वा संकीर्तयेत्तस्य सर्वमन्त्रफलं भवेत् ।
 यत्र त्वं क्षणमात्रे च, पुण्यक्षेत्रं, तदुच्यते ॥ ११६ ॥
 त्वं ये पश्यति सिद्धेन्द्र ! स ब्रह्मा, विष्णुशिवरः ।
 यत्र भुञ्जेऽन्नकव्यञ्जं तत्र त्रैलोक्यमस्ति हि ॥ ११७ ॥
 येन त्वं स्त्रि(भिः)यसे नाथ त्वयार्यं स्त्रि(भिः)यतेक्षणम् ।
 स एव चित्सदानन्दः परमात्मा भुवं भवेत् ॥ ११८ ॥
 एवं निश्चितचित्तस्य सिद्धस्य तव योगिनः ।
 वर्णाश्रमसदाचाराः कृत्याकृत्यविवेकतः ॥ ११९ ॥
 पापं पुण्यं सुखं दुःखं शीतमुष्णं प्रियाम्रिये ।
 ज्ञानाज्ञान, दानिवृद्धी शुद्धाशुद्धं भयामयम् ॥
 ब्राह्मब्राह्म्यं क्षुधा तृष्णा न किञ्चिदिह विद्यते ।
 स्वेच्छप्रहारविहारश्च सुखी संहृष्टमानसः ॥ १२१ ॥
 निर्ममस्सर्वकार्येषु, कलत्रादिषु बन्धुषु ।
 एवमाचार्यवचनमङ्गीकृत्य च दीक्षितः ॥ १२२ ॥
 अथ प्रमृति बन्धस्त्वं मा कुरु प्रणतिं क्वचित् ।
 मत्समानोऽसि सिद्धोऽसि जीवन्मुक्तोऽसि-संप्रति ॥

इत्युक्त्वाऽऽचार्यवर्योऽपि सिद्धमालिङ्ग्य च क्षणम् ।
सिद्धदीक्षेयमाख्याता शिवसायुज्यदायिनी ॥ १२४ ॥

दुर्लभा सर्वतन्त्रेषु तव प्रीत्या प्रकाशिता ।
देवीत्यमेव मन्तव्यं दुर्लभं समयेषु च ॥ १२५ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ तृतीयोल्लासः ॥

॥ चतुर्थोल्लासः ॥

रससंस्काराः ॥

श्री भैरवी—

रससंस्कारमीदृशं त्वं यथावत्कथयस्व मे ।

श्री भैरवः—

अष्टादश स्रुत्संस्कारा रसस्य परमेश्वरि ! ॥ १ ॥

तान्सिद्धसाधकाम्यर्च्ये यथावत्कथयामि ते ।

अथादौ स्वेदनं कर्म द्वितीयं मर्दनं प्रिये ॥ २ ॥

मूर्छां तृतीयमुत्थानं चतुर्थं पातनं शिवे ।

पञ्चमं रोधनं षष्ठं नियामं सप्तमं स्मृतम् ॥ ३ ॥

दीपनं चाष्टमं देवि नवमं चानुवासनम् ।

दशमं चारणं देवि जारणं रुद्रसंख्यकम् ॥ ४ ॥

गर्भद्रुतिर्द्वादशी स्यात् बाह्यद्रुतिस्त्रयोदशी ।

चतुर्दशं स्याद्रागाख्यं सारणा दशपञ्चमी ॥ ५ ॥

अनुसारणा षोडशी च विख्याता प्रतिसारणा ।

सप्तदशी चाष्टदशं वेधनं देहलोहयोः ॥ ६ ॥

रससंस्कारप्रकारः ।

अथ वक्ष्यामि संस्कारान् रसराजस्य पार्वति ! ।
 लिङ्गस्य दक्षिणे भागे लिखेत् पट्कोणमण्डले ॥ ७ ॥
 तद्वहिष्वाष्टपत्रं च कमलं चतुरश्रकम् ।
 दिग्द्वारशोभितं तस्य कर्णिकायां न्यसेच्छिवे ! ॥ ८ ॥
 ताम्रजं कान्तजं चाऽपि खल्वं तु स्वर्णरेखितम् ।
 तन्मध्ये रसराजं तु पलानां शतमात्रकम् ॥ ९ ॥
 तदर्धं वा तदर्धं वा क्षिप्त्वा भक्त्या प्रपूजयेत् ।
 साधको रसराजस्य ततस्संस्कारमाचरेत् ॥ १० ॥

१. स्वेदनम् ।

धान्याम्लसन्धानप्रकारः ।

यवगोभूमकल्मसापमुद्रचणादिभिः ।
 श्यामाफकोद्रवाधैश्च नानाधान्यैश्च निस्तुपै ॥ ११ ॥
 धान्यं त्रुर्गुणजले मृद्वटे निक्षिपेत्प्रिये ।
 प्राप्नोति यावदम्लत्वं तावद्यत्नेन रक्षयेत् ॥ १२ ॥
 तन्मध्ये हसपार्दी च मीनाक्षी द्विपुनर्नवा ।
 चित्रकं भृङ्गराजश्च त्रिपुनरान्ता शतावरीम् ॥ १३ ॥
 सर्पाक्षी गिरिकर्णी च मुण्डीश्च सहदेविकम् ।
 त्रिफलां सगुग्गुं कृत्वा सर्वानितान्निक्षिपेत् ॥ १४ ॥
 धान्यस्य च चतुर्थांशान् धान्याम्लनिदमुत्तमम् ।
 स्वेदनान्निषु कर्णेषु पारदस्य विधिष्यते ॥ १५ ॥
 आनन्दे कान्तजे खल्वे रसराजं त्रिनिक्षिपेत् ।
 चूर्णं च गृहभूमं च चित्रकं त्रिफलां गुग्गुम् ॥ १६ ॥

दग्धोर्णामिष्टका कन्या लवण बृहतीद्वयम् ।
 भागर्धा राजिका चैव चन्ध्या ककोटकीं तथा ॥ १७ ॥
 एतान्कलाशान्सूतस्य तस्मिन्क्षिप्त्वा विमर्दयेत् ।
 दत्त्वा दत्त्वाऽथ धान्याम्लमेव कृत्वा दिनत्रयम् ॥ १८ ॥
 सम्यक् सोष्णारनालेन रस प्रक्षालयेत्प्रिये ।
 पटु राजी त्रिकटुक मूलक चित्रक वराम् ॥ १९ ॥
 पुनर्नवा मेघशृङ्गी मेघनाद दुरारुभाम् ।
 आर्द्रक रजनी नागबला च नवसारकम् ॥ २० ॥
 सम धान्याम्लके पिष्ट्वा क्षुण्ण वस्त्रे प्रलेपयेत् ।
 यावदहुलिमात्रं च तस्मिन्पूररस क्षिपत् ॥ २१ ॥
 तद्धृत्वा ताम्रणे पात्रे क्षिप्त्वा धान्याम्लपूरिते ।
 घटे ढोलाग्न्यग्ने च स्नेदयेत्तमहनिशम् ॥ २२ ॥
 तमुद्धृत्य पुनस्सोष्णेगरनालैश्शरावके ।
 क्षालयेत्सूतराजमेव तुर्यात्त्रिसप्तधा ॥ २३ ॥
 प्रम्बेदित सूतराजं ततस्समदयेत्प्रिये ।

२ मदनम् ।

अगतो मदनं कर्म वक्ष्यामि शृणु भरनि । ॥ २४ ॥
 चूर्णादिपूर्ववद्द्रव्यं त्रिशाला राजउक्षकम् ।
 अङ्गोल कृष्णधुत्तर त्रिकटु च समं समम् ॥ २५ ॥
 समं सूतकलाजं च तप्तमग्ने रस क्षिपत् ।
 मर्दयेत्पूर्वधान्याम्लदिवाराजं पुनश्च तम् ॥ २६ ॥
 क्षालयेत्पृष्णये पात्रे ततः सोष्णारनालकैः ।
 न न क्षालनं चैवमेकात्रिंशतिवासरम् ॥ २७ ॥

एवं विमर्दितं सूतं समादायाथ मूर्छयेत् ।
 अग्रजीर्णोऽथवा बीजजीर्णस्मृतोऽपि मर्द्यते ॥ २८ ॥
 चूर्णादिपूर्वद्रव्यैश्च रागान् गृह्णाति निर्मलः ।

३. मूर्छा ।

अथ मूर्छां प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं सावधानतः ॥ २९ ॥
 राजिका मेपशुद्धी च चित्तकं च फलत्रयम् ।
 क्षीरकन्दं सूरणं च सर्पाक्षी काकमाचिका ॥ ३० ॥
 नीला वचा बला कन्या कुण्डोन्मत्तस्तथाकुली ।
 श्वेताऽपराजिताङ्गोलं गोजिह्वा गरुडी तथा ॥ ३१ ॥
 षष्ठेपा न्नरसैर्मर्द्यो रविक्षीरेण पारदः ।
 व्यन्तानां वा समस्तानां रसैरेपां दिनावधि ॥ ३२ ॥
 मर्दयेत्तत्तत्सर्वे च मृषायां तं रसं क्षिपेत् ।
 निरुध्य मूधरे यन्त्रे विपचेत्तं पुनः प्रिये ॥ ३३ ॥
 राजिकाद्यौषधभवे रसैस्त्रिस्त्रिंशत्वासरम् ।
 मर्दनं मूधरे पाकं कुर्यात्संमूर्छितो रसः ॥ ३४ ॥
 भवेत्तदुत्थानविधिं प्रदुर्वीत मुरार्चिते ।

४. उत्थापनविधिः ।

एवं संमूर्छितं सूतं क्षालयेत्काजिकेन च ॥ ३५ ॥
 सोष्णेन वारिणा वाऽपि सूतमुत्थापयेत्प्रिये ।
 पातनायन्त्रयोगे वा रसस्योत्थापनं भवेत् ॥ ३६ ॥

५. पातनम् ।

पातनं त्रिविधं प्रोक्तं रसराजस्य पार्वति ! ।
 ऊर्ध्वपातमधःपातं तिर्यक्पातनमुच्यते ॥ ३७ ॥

ऊर्ध्वपातनविधिः ।

रसस्य पातनं वक्ष्ये पाठ्य ब्राह्मी च चित्रकम् ।
शङ्गेरी काकमाची च मण्डूकी गिरिकर्णिका ॥ ३८ ॥

कुमारी च जया मृङ्गी गोजिह्वा शङ्खपुष्पिका ।
भूपाटली च निर्गुण्डी काकजङ्घा शतावरी ॥ ३९ ॥

आर्द्रकं देवदाली च तिलपर्णी च नीलिका ।
आरग्वधः क्षीरकन्दमङ्गोलो देवदारु च ॥ ४० ॥

एषां रसैस्समस्तानां व्यस्तानां वा दिनं रसम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वे तत् शुल्वं सूतचतुर्थकम् ॥ ४१ ॥

तं पिष्ट्वा पातयेद्यन्त्रे ह्यूर्ध्वपातनके दिनम् ।
ऊर्ध्वलग्नं रसं शुद्धं तमादायाथ मर्दयेत् ॥ ४२ ॥

पूर्वोदितौषधरसैः पूर्ववत् शुल्वसंयुतम् ।
पातयेन्मर्दयेदेवं समर्थैव पुनः पुनः ॥ ४३ ॥

ऊर्ध्वपातनशुद्धं पारदं पातयेदधः ।

अधःपातनविधिः ।

अथाधःपातनं वक्ष्ये व्यूषणं लग्नं वराम् ॥ ४४ ॥

चित्रकं राजिकां शिग्रुं सर्वं सूतसमं क्षिपेत् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वे च रसं घान्याम्लकेन च ॥ ४५ ॥

तत्कल्केन लिपेदूर्ध्वं भाण्डं सम्यक् निरोधयेत् ।
ऊर्ध्वभाण्डस्य पृष्ठे तु दद्याल्लघुपुटं ततः ॥ ४६ ॥

इत्यधःपातनं कुर्यात्सप्तवारं पुनः पुनः ।

अधःपातनशुद्धस्य तिर्यग्पातनमाचरेत् ॥ ४७ ॥

तिर्यग्पातनविधिः ।

वक्ष्यामि तिर्यक्पातनं सूतं धान्याग्रकं समम् ।

धान्याम्लैर्मर्दयेद्याम तिर्यग्पातनयन्तके ॥ ४८ ॥

चण्डाग्निना पचेद्देवं सप्तवारं पुनः पुनः ।

एवं त्रिधा पातितं च ततस्तूतं निरोधयेत् ॥ ४९ ॥

अग्रकं वाऽथ गन्धं वा माक्षिकं विमलामपि ।

खणं वा रजतं वाऽपि कान्तं वा तीक्ष्णमेव वा ॥ ५० ॥

प्रत्येकं श्रोषितं देयं ताम्रवत्यादमात्रकम् ।

पाठादिकरसे, कुर्यान्मर्दनं पातनं क्रमात् ॥ ५१ ॥

यद्यद्द्रव्यान्वितम्सूतस्तत्तद्द्रव्यगुणप्रदः ।

पातने ताम्रयोगेन नागवद्भौ त्यजेद्भस् ॥ ५२ ॥

अथवा दीपिकायन्त्रे शुद्धः स्यात्पातितो रसः ।

६. निरोधनम् ।

कदरिहितो भवेत्सूतः स्वेदाद्यैः पञ्चकर्मभिः ॥ ५३ ॥

आप्यादनार्थं सूतस्य कर्म कुर्यान्निरोधनम् ।

अथ कर्म निरोधाख्यं पेषयेद्धवणं जलं ॥ ५४ ॥

स्थालीमध्ये रसं क्षिप्य तद्द्वयं लवणं क्षिपेत् ।

किञ्चिज्जलं च निवपत्तं शरावेण रोषयेत् ॥ ५५ ॥

कुर्यात्सम्पक् सन्धिलेप तद्दूर्ध्वं पुटेह्यु ।

एवं निरोधनं कर्म विदध्यात्सप्तधा प्रिये ॥ ५६ ॥

आप्याग्नौ भवेत्सूतोऽग्नेन पटत्त्ववर्जितः ।

निरोधकर्मसिद्धोऽसौ वीर्यवान्मुनिर्यम्यते ॥ ५७ ॥

७. नियामनम् ।

अयो नियामने कर्म कथयामि चरानने ।
 ययचिञ्चा क्षीरकन्दं सर्पाक्षी पटु मुक्तराट् ॥ ५८ ॥
 चन्ध्या कर्कोटकी निवः सर्वं धान्याम्लपेषितम् ।
 कृत्वाऽऽलोडधारनालेन तद्द्वैः स्वेदयेद्वितम् ॥ ५९ ॥
 यन्त्रे नियामके सप्तशसरं तच्च दीपयेत् ।

८. दीपनम् ।

अथातो दीपनं कर्म वदामि तत्र पार्वति ॥ ६० ॥
 स्वर्णपुष्पी च मरीचं त्रिक्षारं पद्मपुष्पिका^१ ।
 भूरुगः पञ्चलवणं राजिका शिमूलकम् ॥ ६१ ॥
 कासीसे विजया कन्या पातालगरुटी कणा ।
 क्षीरकन्दं च कर्कोटी गिरिकर्णौ जया मधु ॥ ६२ ॥
 चित्रकं काकजंघा च मर्दमम्लगणेन च ।
 कल्कपेत्सारवं तेन मर्दयेच्चद्रवैरपि ॥ ६३ ॥
 डोलायन्त्रे पचेदेकदिनमेवं च सप्तधा ।
 गर्दनं पाचनं कुर्यात् आसार्थं दीपितो रम ॥ ६४ ॥
 एवं प्रदीपितं सूतं शुद्धं तमनुवामयेत् ।

९. अनुवासनम् ।

अथानुवासनं कर्म मृत्यात्रे दीपितं रमम् ॥ ६५ ॥
 क्षित्वा जम्बीरजद्रवैस्तीक्ष्णैऽनुवासयेत् ।
 एवं सप्तदिनं कुर्यात्तनधारणमाचरेत् ॥ ६६ ॥

१. 'जानी जयन्तो धीदेवो भूकदम्बः पुष्पम्भक' इति पद्मपुष्पाणि ।
 शङ्खपुष्पाणि कर्तित्यष्टयने ।

नयभिस्सर्वेदनाद्यैश्च शुद्धः स्यात्कर्मभिः प्रिये ।
पारदस्सर्वरोगघ्नः सप्तकंचुकवर्जितः ॥ ६७ ॥

श्रीभैरवी—

स्वेदनादीनि कर्माणि श्रुतानि वद शङ्कर ।
त्वत्प्रसादादसन्देहं संशृण्वे चारणादिकम् ॥ ६८ ॥

श्री भैरवः—

साधु पृष्टं महामागे । शृणु तच्चारणादिकम् ।

१०. चारणविधिः ।

अथात्रचारणं कर्म वक्ष्यामि परमेश्वरि ! ॥ ६९ ॥

समुखे वा निर्मुखे वा रसे वा वासनामुखे ।

गगनं चारयेद्गर्भपिष्टिप्रासक्रमैः क्रमात् ॥ ७० ॥

समुत्तचारणम् ।

अत्रादौ कथ्यते देवि । समुत्तं चारणं स्फुटम् ।

समुखो असति ग्रासं निर्मुखो असनाक्षमः ॥ ७१ ॥

तस्मात्परं रसेन्द्रस्य मुखीकरणमाचरेत् ।

[प्रथमो मुखीकरणप्रकारः ।]

इष्टकागध्यभागे तु गम्भीरं वर्तुलं समम् ॥ ७२ ॥

गतं कृत्वा तत्र सूतं प्रक्षिपेदनुवासितम् ।

निरुन्ध्यात्स्वच्छवस्त्रेण रसस्य दशमांशकम् ॥ ७३ ॥

गन्ध तदूर्ध्वं निक्षिप्य शरावेण निरोधयेत् ।

तत्पृष्ठेऽल्पपुटं दद्यात् गन्धे जीर्णे पुनः पुनः ॥ ७४ ॥

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा शतगुणं चारयेत्पातयेदिति ।

अतुर्गुणे सान्द्रवस्त्रे गालयेत्त रसेश्वरम् ॥ ७५ ॥

चेणौ क्षिप्त्वा निरुद्धास्यं पचेद्गोमूत्रपूरिते । ४४ ॥
 भाण्डे त्रिसप्तदिवसं पुनस्त तप्तस्वल्बके ॥ ७६ ॥
 जम्बीरमातुलुङ्गाम्लवेतसैर्भूस्वगैस्त्रयहम् ।
 भूनागैश्च त्र्यहं मर्धं ॥ पश्चादिष्टकोदरे ॥ ७७ ॥
 एकैकं गर्तमादद्याद्धान्याम्रं गन्धकं तथा ।
 प्रत्येकं दशनिष्कं च याम जम्बीरमर्दितम् ॥ ७८ ॥
 अनेन लेपयेद्गर्तद्वयमेकेष्टकान्तरे ।
 गते क्षिप्त्वाऽथ तं सूते विंशन्निष्कं तदूर्ध्वतः ॥ ७९ ॥
 अपरामिष्टकान्दद्यात्तत्सन्धिं लोणमृत्क्षया ।
 दृढं लिप्त्वाऽथ दीपाम्नौ पचेत्सप्तदिनावधि ॥ ८० ॥
 इष्टकां स्वाङ्गशीतां तां अवतार्य हरेद्रसम् ।
 किट्टहीनं पुनरपि कुर्यादित्थं त्रिवारकम् ॥ ८१ ॥
 एव कृते रसेन्द्रस्य मुखं स्याद्देवसंज्ञकम् ।

[द्वितीयो मुखीकरणप्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मुखीकरणमुत्तमम् ॥ ८२ ॥
 रसेन्द्रं जीविभूनागं समं संमर्दयेत्त्रयहम् ।
 तत्क्षिपेत् भूलतालिसमूपायां सन्निवेशयेत् ॥ ८३ ॥
 तदूर्ध्वं भूलताकल्कं क्षिप्त्वा रुध्वा विशोषयेत् ।
 भार्द्रगोमयलिप्तां तां पादमग्रां निवेशयेत् ॥ ८४ ॥
 तद्गर्ते च पुटं देयं तुपकारीषवह्निना ।
 दिनान्ते तत्समुद्धृत्य पूर्ववन्मर्दयेत्पचेत् ॥ ८५ ॥
 निशङ्कारं पुन कुर्यादित्थं वह्निमुखो रसः ।
 असते गुह्यमृतोऽयं सर्वसिद्धिप्रदो भवेत् ॥ ८६ ॥

[तृतीयो मुखीकरणप्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मुखीकरणमुत्तमम् ।
गोमूलपूरिते भाण्डे ढोलायन्त्रे पचेद्रसम् ॥ ८७ ॥
त्रिस्तप्तवारं सम्यक्च रन्ध्रितं वेणुनालके ।
मुखं भवति सूतस्य चारणाहं वरानने ॥ ८८ ॥

[चतुर्थो मुखीकरणप्रकारः ।]

इष्टकाद्वयमध्ये च गर्तं तु चतुरश्रुलम् ।
दशनिष्कं शुद्धगन्धं धान्याभ्रं दशनिष्ककम् ॥ ८९ ॥
जम्बीरनीरैस्संमर्षं यामं कल्केन तेन च ।
गर्तद्वयं समांशेन लिप्त्वा गर्तं विनिक्षिपेत् ॥ ९० ॥
वासितं रसराजं तं विंशनिष्कं तदूर्ध्वत ।
इष्टकामपरा न्यस्य श्लक्ष्णमूष्टवणैर्दढम् ॥ ९१ ॥
लेपयेदथ दीपान्निमघः प्रज्वालयेत्त्रिये ।
अनुस्यूतं सप्तरात्रं स्वाङ्गशीतं समुदरेत् ॥ ९२ ॥
किं विहाय तं सूतं पूर्ववच्च त्रिवारकम् ।
कुर्यादेवं हि सूतस्य मुखं भवति शोभनम् ॥ ९३ ॥

निर्गुणचारणाप्रकारः ।

दिव्यौषधिप्रभावेन रसश्चरति निर्गुणः ।
अथवा वज्रवैकान्तस्पर्शादिभ्रादिकं चरेत् ॥ ९४ ॥
पारदस्य चतुष्पष्टिनिष्कं वैकान्तमस्य च ।
चतुर्निष्कं वज्रमस्य निष्कं दिव्यौषधिद्रवैः ॥ ९५ ॥
सर्वं सप्तदिनं मघ स रसोऽभ्रादिकं चरेत् ।

चासनामुखचारणम् ।

गन्धकं जारयेत्सूते दोलाख्ये पूर्वमापिते ॥ ९६ ॥

यन्त्रे च षोडशगुण रसः स्याद्वासनामुखः ।

॥ अश्रुकाभिपेकः— चारणीयाश्रुस्य सस्कारः ॥

चारणार्हाश्रकस्याहमभिपेकं वदामि ते ॥ ९७ ॥

[प्रथमः प्रकारः]

मृतमश्रु तु रुधिरं क्षारैर्जलकणैरपि ।

सष्टितयैस्तुंबुरुभिर्मर्दयेदम्बुवर्गकैः ॥ ९८ ॥

सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽप्यथा ।

[द्वितीयः प्रकारः]

मृतमश्रु च कदली मूलकञ्च क्षतागरी ॥ ९९ ॥

पुनर्नवा मेघनादो यवचिञ्चा च शिग्रुकः ।

सूरणं च रसैरेषा मर्दयेद्वाचयेत्प्रिये ॥ १०० ॥

सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽप्यथा ।

[तृतीयः प्रकारः]

शुल्यपात्रे तु लवणसर्जितद्वयभूखगान् ॥ १०१ ॥

क्षिप्त्वाऽऽरनाळं त्रिदिनं कुर्यात्पर्युषितं यथा ।

तस्मिन्नागं तु विद्राव्य ढालयेच्छतधा प्रिये ॥ १०२ ॥

रौप्यकर्मणि वज्रस्य तद्भूवैर्भावयेद्भनम् ।

सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽप्यथा ॥ १०३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः]

धान्याग्रमर्कक्षीरेण मर्दयेदेकवासरम् ।

निरुध्य संपुटे पच्यात्मोतारुये पुटे पुनः ॥ १०४ ॥

चतुर्वारं पुटेदेवं मर्दयेच्च पुनस्तथा ।

रम्भाद्रवैस्त्रिधा मर्द्यं मूलकस्य द्रवैस्त्रिधा ॥ १०५ ॥

काकमाची मेघनादो मत्स्याक्षी च पुनर्नवा ।

अपामार्गश्चित्तकं च विदारी मृत्तराण्मुनिः ॥ १०६ ॥

चतुर्वारं पचेदेवं मर्दयेच्च पुनस्तथा ।

एतैरेकैकधा मर्द्यं पुटपाकं पृथक् पृथक् ॥ १०७ ॥

तदभ्रकं भावयेच्च मुसली यवचिञ्चिकाः ।

तण्डुली कदली शिग्रुर्वरी चार्कः पुनर्नवा ॥ १०८ ॥

एकैकैश्च द्रवैर्मान्यमेकैकं दिवसं पृथक् ।

तदभ्रकं पारदेन्द्रधरत्येव सुरार्चिते ॥ १०९ ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

धान्वाभं रविदुग्धेन मर्दयेद्याममात्रकम् ।

तदभ्रं संपुटे रुध्वा कमोताख्यपुटे पचेत् ॥ ११० ॥

घारांश्चतुर्दशैवं स्यात्ततो रम्भार्कपीलुकाः ।

नागवल्ली च मुसली कुर्वैराक्षी च शिग्रुकः ॥ १११ ॥

तुम्बी तुंबुलंकोलबलापामार्गकाः म्रिये ।

गृहीत्वैषामेकसं सव्योषं च सकाञ्जिकम् ॥ ११२ ॥

भाण्डमध्ये विनिक्षिप्य डोलायन्त्रे पचेत्प्लवहम् ।

पूर्वाभ्रं च ततस्तस्मात्समुद्धृत्याथ साध(शोष ?)येत् ॥

टङ्गणं तुवरी सिन्धु कासीसं च समं समम् ।

अक्रकस्य दशांशं तु सर्वमेतद्विमर्दयेत् ॥ ११४ ॥

तदग्रं चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ।

[पट्टः प्रकारः]

मुण्डीद्रवे तु शतधा द्रुतं नागं प्रदालयेत् ॥ ११५ ॥

तद्द्रवेण च धान्याभ्रं मर्दयेत्संपुटे क्षिपेत् ।

रुध्वा पचेत्कपोताख्ये पुटे चैवं तु सप्तधा ॥ ११६ ॥

आर्द्रकस्य द्रवैरेवं सप्तधा चित्तकद्रवैः ।

तत्समं गन्धकं दत्वा मर्दयेद्भावयेत्कृत्वा ॥ ११७ ॥

प्रागुक्तमुण्डीस्वरसैर्वाजपूरसेन च ।

स्तन्यैरेकदिनं भाव्यं तदग्रं च चरेद्रसः ॥ ११८ ॥

एवं सर्वाणिबीजानि सत्त्व(ज)ध्वाग्रकस्य च ।

स्पर्णादिसर्वलोहानि सत्त्वानि विविधानि च ॥ ११९ ॥

द्वन्द्वानि सर्वरत्नानि यद्यत्स्याच्चारणार्हकम् ।

तत्तत्पिष्टाऽन्नवत्कार्यं तत्तच्चरति पारदः ॥ १२० ॥

[सप्तमः प्रकारः]

तिलपर्णीरसैः पिष्ट्वा धान्याभ्रं पुटयेत् त्रिधा ।

सप्तधा भावयेदस्य मर्दनेन च पारदः ॥ १२१ ॥

पिष्टता याति सहसा गगनं चरति क्षणात् ।

[अष्टमः प्रकारः]

त्रिद्वारं पञ्चलवणं कांक्षी कांक्षीसप्तद्वयम् ॥ १२२ ॥

मूखगं हेमभाक्षीकं सौराष्ट्री वत्सनाभकम् ।

तुवरी वेतसाम्लं च सर्वमेतत्समांशकम् ॥ १२३ ॥

तत्समांशं तु धान्याभ्रं धान्याम्लैर्मर्दयेद्दिनम् ।

वर्कक्षीरं मृद्वराजो मेघनादः पुनर्नवा ॥ १२४ ॥

मूलकं चित्तकं रंभा काकमाची शतावरी ।
 अपामार्गस्तालमूली विदारी तण्डुली मुनिः ॥ १२५ ॥
 मीनाक्षी शिशुं बृहती कुमारी यवचित्रिका ।
 मला तुम्बी कुबेराक्षी व्योमं तुंगुलीमुनी ॥ १२६ ॥
 अङ्गोलः फणिवल्ली च सर्वमेतत्समांशकम् ।
 संपेप्य कल्कयेदेवि धान्यान्ले तच्चतुर्गुणे ॥ १२७ ॥
 द्रुतं नागं शतं वारान्क्षिपेत्तस्मिन्पुनः पुनः ।
 कल्कद्रवेण पूर्वाग्रं यामं संमर्दयेद्बृहदम् ॥ १२८ ॥
 कपोताख्ये पुटे पच्यादेवं विंशतिवारकम् ।
 तप्तुष्यं गन्धकं दत्त्वा पूर्वोक्तैरौषधद्रवैः ॥ १२९ ॥
 सस्तन्यैर्बीजपूरोत्थैर्द्रवैर्भाज्यं त्रिवासरम् ।
 एतदग्रं तु सूतस्य चारणे परमं हितम् ॥ १३० ॥
 न्द्वितं ध्येयसत्त्वं च बीजानि विविधानि च ।
 मादिसर्षलोहानि रत्नानि विविधानि च ॥ १३१ ॥
 न्द्वितं यज्ञवीजं च चारणायां विधीयते ।
 मस्तमेतत्पूर्वोक्तप्रकारेणैव कारयेत् ॥ १३२ ॥
 दा रसेन्द्रश्चरति तत्सर्वं चारणोचितः ।

[नवमः प्रकारः]

त्वर्पत्रि तु कैसीसं कोक्षी माक्षीकगन्धकम् ॥ १३३ ॥
 रत्नयं पञ्चलोणमम्लशुक्तं क्षणं क्षिपेत् ।
 व्यामिपेक्योगोक्तं शतधा ढालयेदहिम् ॥ १३४ ॥
 हं वानेन वस्तूनि चारणार्हाणि भावयेत् ।
 पुनर्नवा रेभो गवाक्षी यवचित्रिका ॥ १३५ ॥

शिशुका मेघनादश्च रसैरेषां विभावयेत् ।
 चज्राभ्रकं क्रमेणैव सप्ताहं सुरवन्दिते ॥ १३६ ॥
 तदभ्रकं नागवल्या कोवेर्या शिशुकस्य वा ।
 बाणाङ्गोलबलारंभास्फोटानां पीलुकस्य वा ॥ १३७ ॥
 अलम्बुपाहिमरु(लमु ?)चामुसलीबुम्बुरोरपि ।
 अथवा खरमञ्जर्यास्तिकशाकस्य वा प्रिये ॥ १३८ ॥
 एकेनैषां रसेनैव व्योपसर्पपसंयुतम् ।
 स्विन्नं त्रिदिवसं कुर्यात्तस्मिन् टङ्कणसैन्धवम् ॥ १३९ ॥
 कासीसं तुवरीं क्षिप्त्वा पूर्वाभिपवयोगतः ।
 एतदभ्रं चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ॥ १४० ॥
 तदभ्रकप्रभावेन गोलकस्सिद्धिदो भवेत् ।

[दशमः प्रकारः]

धान्याम्लैरम्लवर्गैश्च स्वेदयेदभ्रकं दिनम् ॥ १४१ ॥
 ततस्सुक्शीरतो मर्द्य कपोतारुख्ये पुटे दहेत् ।
 मुनित्रयं मेघनादं रम्भाकन्दं च मूलकम् ॥ १४२ ॥
 भरस्याक्षी शृङ्गिवेरं च काकमाची पुनर्नवा ।
 अपामार्गस्त्वरूपूगश्चैतेषां तु रसेन च ॥ १४३ ॥
 एकैकेन पुनर्दद्यादैकैकं पूर्वमभ्रकम् ।
 ढोलायन्त्रे स्नुहीक्षीरयुक्तमेकदिनं पचेत् ॥ १४४ ॥
 ततश्छायागते शुष्के घनेऽस्मिन्नवसारकम् ।
 निधं पचाच्च कासीसं चणकाम्लं पृथक्पृथक् ॥ १४५ ॥
 अभ्रस्य षोडशांशं च निक्षिपेत्ताम्रभाजने ।
 वर्षयेच्चरेत्सूतो लोहपातस्य योगतः ॥ १४६ ॥

[एकादशः प्रकारः]

धान्याभ्रं मर्दयेत्सोमवल्लीतोयैर्दिनं दृढम् ।
 पुटेदेवं त्रिधा पश्चात् सोमवल्ली रसेन च ॥ १४७ ॥
 भावयेत्सप्तधा देवि रसश्चरति तद्वनम् ।

[द्वादशः प्रकारः]

सारनाले तु शतधा निषिच्य तमनेन च ॥ १४८ ॥
 शतधा प्लवयेदर्धं ताम्रवासनया सह ।
 सलस्यां तच्चरेत्सूतो ज्ञात कर्मा विचारणा ॥ १४९ ॥

गन्धकभाष्यना ॥

चारणार्थस्य गन्धस्य भावनां शृणु पार्वति ।
 सौराष्ट्रं चाजमोदं च सन्धीं क्वासीसमेव च ॥ १५० ॥
 मर्दयेच्छिद्रुतोयेन गन्धकं तेन भावयेत् ।
 सप्ताहं मर्दितं गन्धं चारयेत्प्रारदस्य च ॥ १५१ ॥
 रागं घृते रसेन्द्रस्य बीजानां पाकजारणे ।
 पक्षच्छेदे रसेन्द्रस्य श्रेष्ठस्त्यात्सर्वकर्मणि ॥ १५२ ॥
 पलाशपुष्पसरसैः शाकवृक्षच्छदद्रवैः ।
 विष्णुकान्ताद्रवैर्मन्यं भावयेत्सप्तवासरम् ॥ १५३ ॥
 स गन्धं चारयेत्सूते इष्टकायन्तयोगतः ।

अन्नचारणे श्रेष्ठा दिव्यमूत्यः ॥

अथान्नचारणे श्रेष्ठा दिव्यमूलीर्वदामि ते ॥ १५४ ॥
 वजी रंभा हंसपदी चिह्निका व्याघ्रपादिका ।
 मण्डूकी वृद्धी पुष्पा कुमारी लङ्गली तथा ॥ १५५ ॥

सर्पाक्षी चाग्निधमनी शङ्खपुष्पीन्द्रवारुणी ।
पण्ड(खण्ड)जारी च कार्कोटी विख्याता दिव्यमूलिका ॥

गन्धकाभ्रकचारणम् ।

अथातश्चारणं कर्म प्रवक्ष्यामि समासतः ।
धान्याभ्रकं द्रुते गन्धे समं क्षिप्त्वा नियोजयेत् ॥ ;
ख्यातो गन्धाभ्रयोगोऽयं श्रेष्ठश्चारणकर्मणि ।
समुखं निर्मुखं वापि पारदं दशनिष्ककम् ॥ १५८ ॥
गन्धाभ्रयोगनिष्के द्वे पिष्टं कुर्याद्यथा तथा ।
तं पिष्टं नागपिष्टघाऽथ समया परिवेष्टयेत् ॥ १५९ ॥
हेमकर्मणि षण्णय पिष्टया रजतकर्मणि ।
ताम्रपिष्टया देहसिद्धौ घेष्टयेत्परमेश्वरि ! ॥ १६० ॥
तां पिष्टिं बिद्रुते गन्धे विपचेद्दिवसत्रयम् ।
तां पिष्टिं दीपिकायन्त्रे पाचयेत्पातयेदधः ॥ १६१ ॥
तं रसं पूर्ववत्पिष्टिं कुर्याद्विष्टनवर्जिताम् ।
त्रिदिनं बिद्रुते गन्धे विपचेत्पातयेदधः ॥ १६२ ॥
तं रसं तप्तखल्वे तु चतुष्पष्टिगुणं क्षिपेत् ।
भागैकमभिषिक्ताभ्रं मयं दिव्यौषधैर्दिनम् ॥ १६३ ॥
तत्क्षिपेच्चारणायन्त्रे जम्बीररससंयुते ।
तीव्रातपे दिनं स्थाप्यं सूतश्चरति तद्धनम् ॥ १६४ ॥
एवं पुनः पुनर्गर्भपिष्टोऽग्रासक्रमात्मकम् ।
पलाशचारणं प्रोक्तमेवं सत्त्वाभ्रचारणम् ॥ १६५ ॥
एवं कुर्याद्यथाशक्यं चारणं परमेश्वरि ! ।
रसेऽभ्रं चारयेत्पूर्वं चतुष्पष्टितमांशकम् ॥ १६६ ॥

द्वात्रिंशत्तमभागं स्यात्तदेतयोऽष्टांशकम् ।
 अष्टमांशं चतुर्थांशं द्वितीयांशं समं क्रमात् ॥ १६७ ॥
 द्विगुणं चतुर्गुणं चाष्टगुणं षोडशकं गुणम् ।
 द्वात्रिंशद्गुणमेव स्यात् चतुष्पष्टिगुणं क्रमात् ॥ १६८ ॥
 पक्षच्छेदस्त्यदोपत्वं लघुता आसयोम्यता ।
 मुखिताग्निसहत्वं च व्यापित्वं गतिहीनता ॥ १६९ ॥
 रसेन्द्रस्यानवस्थत्वं च भवेदग्न्यचारणात् ।

—जारणा ॥

यस्याहमपि तुष्टं स्यात्तस्य सूत्रेन्द्रजारणे ॥ १७० ॥
 मतिर्भवेन्न सन्देहो जारणा भुक्तिर्मुक्तिदा ।
 दुर्लभा जारणा देवि विना भाम्य न लभ्यते ॥ १७१ ॥
 जारणा द्विविधा बालजारणा वृद्धजारणा ।

जारणे क्रमः ॥

गगनं जारयेत्पूर्वं सर्वसत्त्वान्यतः परम् ॥ १७२ ॥
 द्वन्द्वानि सर्वलोहानि पक्वबीजानि भैरवि ! ।
 पञ्चरागादिरत्नानि जारयेच्च यथाक्रमम् ॥ १७३ ॥

जारणाय अभ्रफसत्त्वनिर्माणं प्रफार ॥

[प्रथमं प्रकारं]

आरणाहं व्योमसत्त्वं रसराजस्य वक्ष्यते ।
 धान्याग्न्यं च पिधिवन्मारयेद्वज्रसज्जकम् ॥ १७४ ॥
 अभिषेकं पूर्ववत्तयात्तन्मिस्ताप्यं दशांशकम् ।
 पञ्चमाहिपगन्धैश्च मर्दयेत्कर्पसन्निभा ॥ १७५ ॥

सुर्योत्त वटिका कोष्ठीयन्त्रे सत्व निपातयेत् ।
 सत्वस्य च चतुर्थांशं ताप्य मूषागत धमेत् ॥ १७६ ॥
 एव कृत्वा चतुर्वारं तत्सत्त्व रसजारणे ।
 रसायने च भैषज्ये श्रेष्ठ सकलकर्मणि ॥ १७७ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

मृताग्रं तच्चतुर्थांशं नागं तत्पादमाक्षिकम् ।
 पञ्चभिर्माहिषैर्गव्यैः पातयेत्सत्त्वमुज्ज्वलम् ॥ १७८ ॥
 तत्सत्त्वं तच्चतुर्थांशं माक्षिकं तत्स्रमां शिलाम् ।
 धमेत्प्रलिप्तमूषायां सत्त्वं स्याद्धेमसन्निभम् ॥ १७९ ॥
 एव कुर्याच्चतुर्वारं तत्सत्त्वं असते रसः ।

[तृतीयः प्रकारः]

मृताग्रकं षोडशांशं तच्चतुर्थांशकं त्रपु ॥ १८० ॥
 तत्समं तालकं क्षिप्त्वा पञ्चमाहिपगव्यतः ।
 सत्त्वं निपातयेत्तच्च चतुर्थं हरितालकम् ॥ १८१ ॥
 क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा चतुर्वारं तत्सत्त्वं असते रसः ।

[चतुर्थः प्रकारः । अन्नवसत्त्वमृदूकरणम्]

चज्जमूषागतं कृत्वा घनसत्त्वं च तत्समम् ॥ १८२ ॥
 कचं च टङ्कणं क्षिप्त्वा रुष्वा तीनाग्निना धमेत् ।
 तत्क्षिपेदभ्यर्गणे चित्राग्निं स्नुहीदलम् ॥ १८३ ॥
 पिष्ट्वा तस्मिन्पुनस्तद्वत्काचटङ्कणयोगतः ।
 धमेदेव सप्तवारं सेचनं च पुनः पुनः ॥ १८४ ॥
 तदन्नसत्त्वं शुभ्रं स्यान्मृदुं स्याच्चारणोदितम् ।

[पञ्चमः प्रकारः]

रसेन्द्रं दृढं ताप्यं भागैकैकं पृथक्पृथक् ॥ १८५ ॥
 त्रिभागं शोधितं नार्गं मृताग्रं दशभागकम् ।
 यवक्षारं च दग्धोष्णं सर्जक्षारं च गुग्गुलुम् ॥ १८६ ॥
 अजापञ्चाङ्गसंयुक्तं अम्लमूलगणैर्युतम् ।
 मर्दयेत्पूर्ववत्सत्वं पातयेन्मृदु निर्मलम् ॥ १८७ ॥

द्वन्द्वमेलापनाय मूषालेपः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

द्वन्द्वमेलापने मूषा लेपं वक्ष्यामि पार्यति ! ॥ १८८ ॥
 मेपशृङ्गं खुरं गुञ्जा दृढं च विषं समम् ।
 स्थूलमेकस्य वसया पिष्ट्वा मूषां प्रलेपयेत् ॥ १८९ ॥
 मिलन्ति सर्वसत्वानि मूषायां चूर्णितानि च ।
 गुग्गुलुं पातकीपुष्पं गुडं क्षारत्रयं समम् ॥ १९० ॥
 स्तन्यैः पिष्ट्वाऽथ मूषायां लेपनं द्वन्द्वमेलनम् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

अश्मभेदी लाङ्गली च भूलता च मरीचकः ॥ १९१ ॥
 कार्पासस्य फलं शक्रगोपश्चैतांश्च मर्दयेत् ।
 नारीस्तन्येन तेनैव मूषामन्तः प्रलेपयेत् ॥ १९२ ॥
 तस्यां मिलन्ति सत्वानि सर्वाणि च महारसाः ।
 हेममुल्यानि लोहानि चण्डाग्निघग्नेन च ॥ १९३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

चुचुन्दर्याश्च पिशितं दृढं च विषं समम् ।
 मर्दयित्वा च मूषान्तर्लेपयेत्ततः निक्षिपेत् ॥ १९४ ॥

द्वन्द्वयोग्यं तु यद्यस्यात्तत्सर्वं धमनान्मिलेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः]

भस्मीकृतमपामार्गं कटुणीतैलमर्दितम् ॥ १९५ ॥

मूपायां लेपयेत्तेन द्वन्द्वद्रव्यं विनिक्षिपेत् ।

मिलेत्तीत्राग्निधमनात्तन्मारक्यापनात् ॥ १९६ ॥

द्वन्द्वमेलापनम् ॥

अत एव प्रवक्ष्यामि द्वन्द्वमेलापनं शृणु ।

वर्षामूकदलीकन्दकाकमाचीपुनर्नवम् ॥ १९७ ॥

स्वर्णं नरकपालं च गुञ्जा टङ्गणमभ्रकम् ।

सत्त्वं मूपागतं ध्मातं हेमाभ्रं मिलति क्षणात् ॥ १९८ ॥

अभ्रकं चूर्णयित्वा तु काकमाचीरसप्लुतम् ।

कपित्थनोयसंयुक्तं सूतटङ्गणसंयुतम् ॥ १९९ ॥

वज्रपत्रान्तरे न्यस्तं ध्मातं वज्राभ्रकं मिलेत् ।

आयुर्व्यं कटुतैलेन भस्मापामार्गले क्षिपेत् ॥ २०० ॥

हेनाभ्रं नागताप्येन ताराभ्रं हरितालकात् ।

गन्धकेन तु शुल्वाभ्रं तीक्ष्णाभ्रं सिन्धुहिङ्गुलात् ॥

वज्राभ्रं हरितालेन नागाभ्रं शिलया मिलेत् ।

लाङ्गली चमरीकेशाः कार्पासास्थि कुलत्यकम् ॥

मूलता चाश्मदमनी स्त्रीस्तन्यं सुरगोपकः ।

द्वन्द्वे प्रलिप्तमूपाया सुध्यातास्तीव्रवहिना ॥ २०३ ॥

कान्ताभ्रशैलविमलाः मिलन्ति सकलाः क्षणात् ।

अथ चुच्छुन्दरीमांसं विपटङ्गणयोजितम् ॥ २०४ ॥

मूपाप्रलेपात्कुरुते सर्वद्वन्द्वेषु मेलनम् ।

जौर(!)अमरशृङ्गं च मण्डूकस्य वसामिषम् ॥ २०५ ॥

गुञ्जाटङ्कणलेपेन सर्वसत्त्वेषु मेलनम् ।

टङ्कणोर्णागिरिजतुकर्णाक्षीमलकर्कटैः ॥ २०६ ॥

मिलन्ति सर्वद्रव्याणि स्त्रीस्तन्यपरिपेपितैः ।

धातकीगुग्गुलुगुडसर्जयावकटङ्कणैः ॥ २०७ ॥

स्त्रीस्तन्यपेपितं शस्तं द्वन्द्वं स्यात्तु रसायने ।

सूक्ष्मचूर्णं तु यत्किञ्चित्पूर्वकल्केन संयुतम् ॥ २०८ ॥

अन्धमूपागतं ध्मातं संकरं मिलति क्षणात् ।

घापितं ताप्यरसकसस्यकैर्दरदेन च ॥ २०९ ॥

स सत्त्वं स्यादनिविडं हृदं ध्मातं मिलेत्ततः ।

रसोपरसलोहानि सर्वाण्येकत्र मेलयेत् ॥ २१० ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अन्योन्यं द्वन्द्वतां यान्ति द्रवन्ति सलिलं यथा ।

चज्राग्रसत्त्वचूर्णं तु यत्किञ्चित्लोहचूर्णकम् ॥ २११ ॥

द्वयं समं तयोस्तुल्यमरिवर्गं विनिक्षिपेत् ।

द्वन्द्वमेलनमूपायां धमनान्मेलनं भवेत् ॥ २१२ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

मर्दयेद्दृढाणं रम्भाकन्दतोयेन लेपयेत् ।

मूपां श्वेताग्रकं वक्त्रं धमनान्मिलति प्रिये ॥ २१३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

वनशिग्रुष्टङ्कणश्च गुञ्जा च नृकपालकम् ।

पिष्टा योपित्तन्यनीरैस्तेन मूपां प्रलेपयेत् ॥ २१४ ॥

यन्न श्वेताग्रसत्त्वं च चूर्णयित्वा क्षिपेद्धमेत् ।
असंशयं मिलन्त्येव श्रेष्ठं रजतकर्मणि ॥ २१५ ॥

[चतुर्थः प्रकारः]

श्वेताग्रसत्त्वं सचूर्णं तच्चतुर्थांशपारदम् ।
सूततुल्यं टङ्कणं च मर्दयेत्काकमाचिजैः ॥ २१६ ॥
द्रवैस्तद्गोष्ठकं कृत्वा वज्ररत्रेण चेष्टयेत् ।
श्वेताग्रसत्त्वतुल्येन लिप्तमूषामात्रं धमेत् ॥ २१७ ॥
भवेत्संमेलनं सम्यक् मुख्यः स्याद्रूप्यकर्मणि ।

यमहेममेलापने मूषालेपः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथातो वज्रकनकद्वन्द्वमेलापलेपनम् ॥ २१८ ॥
गुग्गा कान्तमुखं तुल्यं द्वन्द्वयोर्द्विगुणं बलिम् ।
स्तन्येन योषितां पिष्ट्वा मूषायामन्तरे तथा ॥ २१९ ॥
मेलयेद्वज्रमेलापलेपोऽयं कथितो मया ।

[द्वितीयः प्रकारः]

शिलाघातुः कान्तमुखं शशदन्ताश्च गन्धकः ॥ २२० ॥
अम्लवेतसकं तुल्यं पिष्ट्वा मूषां प्रलेपयेत् ।
हेमवज्रं मिलत्येव मूषायां नात्र संशयः ॥ २२१ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

कुलीरास्थि, शिलाघातुः महिषीकण्टकज्वलम् ।
टङ्कणोष्णसिम् स्रवं कान्तास्तन्येन मर्दयेत् ॥ २२२ ॥
अनेन लेपयेन्मूषां हेमवज्रं मिलत्यलम् ।

[चतुर्थः प्रकरः]

फान्तास्यं दृक्कं बालवत्सविद्भ्रमरास्थि च ॥

मनुष्यचिकुरास्थीनि स्त्रीस्तन्येन विमर्दयेत् ।

अनेन लिममूपायां हेमवज्रं मिळेद्वुवम् ॥ २२४ ॥

[पञ्चमः प्रकरः]

ताप्यटङ्कणभूनागकान्तकाचमधूनि च ।

कुलीराम्बि स्नुहीक्षीरमर्कक्षीरं समं समम् ॥ २२५ ॥

स्तन्येन मर्दयेत्सर्वं मूपालेपं तु कारयेत् ।

मूपालेपो भवेदेव वज्रहाटककमेलनः ॥ ॥ २२६ ॥

वज्रं भस्मीभवेद्यैस्तैर्मूपामन्तर्विलेपयेत् ।

धमेत्तीव्राग्निना हेमवज्रमेलापनं भवेत् ॥ २२७ ॥

वज्रहेममेलापनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथातो मेलनं वक्ष्ये वज्रहेम्नोन्मुखेश्वरि ।

स्वर्णं द्वादशभागं स्यात्तदर्थं शुद्धपारदम् ॥ २२८ ॥

रत्नेन्द्रार्धं नागभस्म नागार्धं मृतवज्ररुम् ।

गृतचतुष्टयं चाम्लैर्मर्दयेत्तप्तगवल्बके ॥ २२९ ॥

उद्धृत्य द्वन्द्वमेलापे मूपायां रोधयेद्भवेत् ।

हटात्तच्च मिलत्येतन्नात्र कार्या विचारणा ॥ २३० ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

भावयेच्छारिवाक्षीरं मृतं वज्रं दिनं ततः ।

मर्दयेद्गोलकं कृत्वा शोषयेच्चैकभागकम् ॥ २३१ ॥

त्रिभागं रसरजं च चतुर्भागं सुवर्णकम् ।

अम्लेन मर्दयेत्पिष्टिं कृत्वा तद्वज्रगोलकम् ॥ २३२ ॥

तत्पिष्टा वेष्टयेत्तच्च भूर्जपत्रेण वेष्टयेत् ।

पक्षं न्यसेद्वान्यराशौ तदुद्धृत्य पुनः पुनः ॥ २३३ ॥

धमेद्वृष्टान्मिलत्येव नात्र कार्या विचारणा ।

[तृतीयः प्रकारः]

वज्रं षोडशभागेन हेमपत्रेण वेष्टयेत् ॥ २३४ ॥

तरिक्षपेल्लिसमूपायां स्वर्णांशं श्वेतकाचजम् ।

चूर्णं वा नृकपालं वा चूर्णं कृत्वा विनिक्षिपेत् ॥

निरुध्य च धमेत्तीजमेवं कुर्यात्पुनः पुनः ।

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा श्वेतकाचं नृकपालमथपि वा ॥ २३६ ॥

सप्तधैवं मिलत्येव पुनरेवं विधीयते ।

अस्य हेमः षोडशांशं गृतं वज्रं विनिक्षिपेत् ॥

पूर्ववल्लिसमूपायां काचं वा नृकपालकम् ।

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमेत्तीव्रं सप्तवारं मिलत्यलम् ॥

तद्वं तृतीयवारं च कुर्यादेवं चतुर्थकम् ।

द्वन्द्वितानामभिपेक्षः ॥

अथातो द्वन्द्वितानां च प्रवक्ष्याम्यभिपेक्षनम् ॥ २३९ ॥

कासीसं पञ्चलवर्णं माक्षीकं गन्धकं तथा ।

कांक्षी क्षारतण्डुलं तुल्यमारनाळेन मर्दयेत् ॥ २४० ॥

तत्कल्कमातपे ताम्रपात्रे संस्थापयेत्त्र्यहम् ।

तस्मिन्निक्षेपेद्द्रुतं नागं शतधा तद्द्रुतं द्रुतम् ॥ २४१ ॥

ताम्रपालस्यसौवीरैर्भाजयेच्छतवारकम् ।

द्वन्द्वितं तच्चरेत्सूतो यत्किञ्चिज्जारणार्हकम् ॥ २४२ ॥

रूप्यकर्मणि वज्रं स्याज्जागं स्याद्धेमकर्मणि ।

पञ्चवीजविधानम् ॥

अथातस्संप्रवक्ष्यामि पञ्चवीजं सुरार्चिते ॥ २४३ ॥

[प्रथमं विधानम्]

सुवर्णे विद्रुते तुल्यं नागाभ्रं द्वन्द्वितं प्रिये ।
वाहयेद्द्वादशगुणं स्वर्णशेषं यथा धमेत् ॥ २४४ ॥
पञ्चवीजमिदं ख्यातं जारयेत्पारदे क्रमात् ।

[द्वितीयं विधानम्]

पीताभ्रसत्वं स्वर्णं च 'समाश्र' द्वन्द्वितं धमेत् ॥ २४५ ॥
वाहयेद्द्वादशगुणं स्वर्णशेषं यथा धमेत् ।
पुनः पीताभ्रसत्वं च बहेद्दशगुणं शनैः ॥ २४६ ॥
स्वर्णशेषं भवेद्यावत्पञ्चवीजमिदं भवेत् ।

[तृतीयं विधानम्]

नागार्कव्योमरसकं चतुस्त्रिव्येकभागिकम् ॥ २४७ ॥
चूर्णयेत्तिलसमूपायामन्धयेद्य धमेद्दृढम् ।
माक्षिकेण च तत्खोटं संपेष्याम्लैः पुटे पचेत् ॥
पुनस्तत्सममाक्षिकमम्लैः पिष्ट्वा पुटे पचेत् ।
एवं पञ्चपुटे दत्त्वा तद्विद्रुते हेम्नि वाहयेत् ॥ २४९ ॥
धमेद्दशगुणं यावत्तावत्स्यात्पञ्चवीजकम् ।

चतुर्वीजकम् ॥

अथातस्संप्रवक्ष्यामि चतुर्वीजं घनानने ॥ २५० ॥
हेमतराहिकुटिलबीजान्येतानि तत्त्वतः ।
हेमबीजं नागबीजं शस्यते हेमकर्मणि ॥ २५१ ॥

तारवीजं वङ्गवीजं कथिते रूप्यकर्मणि ।
 हेमवीजं तारवीजं भवेतां च रसायने ॥ २५२ ॥
 नागवीजं वङ्गवीजं न रसायनकर्मणि ।
 चत्वार्येतानि बीजानि भवेयू रोगशान्तये ॥ २५३ ॥
 अन्यथा नैव योज्यानि बीजान्येतानि शाम्भवि ।

हेमवीजविधानम् । [प्रथमं हेमवीजम्]
 गन्धकं सस्यकं वाऽपि माक्षीकं वाऽथ तालकम् ॥
 शिलां च विमलां वापि वैक्रान्तं वाज्रनं च वा ।
 खर्परं वा कान्तमुखं वा चूर्णयित्वा समाशकम् ॥
 शतवारान्द्रुते हेग्निं चाहयेच्च पुनः पुनः ।

[द्वितीयं नागभस्मसिद्धं हेमवीजम्]
 मूतहिगुलककुष्ठलोहपर्पटिकाभ्रकम् ॥ २५६ ॥
 मृतार्कमाक्षीकशिलाविमलांश्च समाशकम् ।
 एतान्नागकलाभागान् स्नुश्चर्कपयसा म्रिये ॥ २५७ ॥
 मर्दयेत्तेन पत्राणि शुद्धनागस्य लेपयेत् ।
 पुटेद्द्वात्रिंशत्पुटे नागो भस्मति तद्वहेत् ॥ २५८ ॥
 समं समं च शतधा विद्रुते पूर्ववाहिते ।
 सुवर्णे च तथा हेमशेषं तान्द्रुमेद्दृढम् ॥ २५९ ॥

[तृतीयं वङ्गभस्मसिद्धं हेमवीजम्]
 अथवा भस्मयेद्द्वज्ज तालशङ्खाभ्रपारदं ।
 चिन्ताक्षरैस्त्र्यपु(स्ताप्य ?)समैः स्नुश्चर्कक्षीरमर्दितं ॥
 पुटेत्पुण्डशमिस्तच्च शतधा हेग्निं चाहयेत् ।

[चतुर्थं ताम्रमस्मसिद्धं हेमबीजम्]

अथवा भार्येच्छुल्वमूर्ध्वाधो गन्धकं समम् ॥ २६१ ॥

क्षिप्या पुटेदष्टवारं तत्ताम्रं हेम्नि बाहयेत् ।

[पञ्चमं तीक्ष्णभस्मसिद्धं हेमबीजम्]

अथवा भार्येतीक्ष्णं तीक्ष्णतुल्यं च हिङ्गुलम् ॥

स्त्रीस्तन्यैर्मर्दयित्वा तु पुटेदथ कलांशकम् ।

तीक्ष्णस्य हिङ्गुलं दत्त्वा मर्दयेत्पुटेत्कृत्वा ॥ २६३ ॥

एवं तत् षोडशपुटैः तत्तीक्ष्णं हेम्नि बाहयेत् ।

शतधा हेम तदिशं(?) मिद्रुते हेम्नि बाहयेत् ॥

[षष्ठं हेमबीजम्]

तद्धेम्नि द्विगुणं ताप्यं चूर्णितं तद्धमेद्दृढम् ।

तच्चूर्णयेद्विनिपुटैः पञ्चभिर्मारितं भवेत् ॥ २६५ ॥

तद्बाहयेद्दशगुणं द्रुते हेम्नि धमन्धमम् ।

तदेव जायते दिव्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ २६६ ॥

हेमबीजमिदं ख्यातं हितं श्वाद्रसजारणे ।

[सप्तमं हेमबीजम्]

सस्यकाग्रकवैक्रांतसत्वं स्वर्णमहिं रविम् ॥ २६७ ॥

तीक्ष्णं च चूर्णयेत्स्त्रिमूषायां चांग्रितं धमेत् ।

पुनः प्रकटमूषायां धमेत्तस्मिन्द्रुते सति ॥ २६८ ॥

माक्षिकं निक्षिपेत्किंचित्किंचिद्दत्त्वा पुनः पुनः ।

यावत्स्वर्णावशेषं स्यात्ततस्तस्मिन्निक्षिपेत् ॥ २६९ ॥

स्वर्णं नागं रविं तीक्ष्णं पूर्ववच्च धमेत्कृत्वा ।

बाहयेन्माक्षिकं तद्धमेत्स्वर्णावशेषकम् ॥ २७० ॥

हेमवीजमिदं ख्यातं हितं स्याद्रसजारणे ।

[अष्टमं हेमवीजम्]

समांशं चूर्णयेदभ्रं सत्त्वं ताम्रमयं शुभम् ॥ २७१ ॥

अभ्रकाद्द्विगुणं धौतं ताप्यं सर्वं धमेद्विधात् ।

मूपायां द्वन्द्वलिप्तायां तत्त्वोटं चूर्णयेत्ततः ॥ २७२ ॥

मघं दिव्यौषधिरसैः संपुटे रोषयेद्दृढम् ।

पचेद्भजपुटे तद्वच्चूर्णयेन्मर्दयेत्पुटेत् ॥ २७३ ॥

एवं पञ्चपुटैः पक्वं तद्वहेत्कनके द्रुते ।

यावद्दशगुणं तावन्मूपायां प्रकटे धमेत् ॥ २७४ ॥

ततस्तस्मिन्शुद्धताप्यं क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमेद्विधात् ।

यावत्स्वर्णावशेषं स्यात्स्वर्णबीजमिदं प्रिये ॥ २७५ ॥

[नवमं हेमवीजम्]

तीक्ष्णार्कनागमस्मानि ताप्यचूर्णं समं समम् ।

एतद्भुते वह्नेर्देग्निं यावद्दशगुणं भवेत् ॥ २७६ ॥

तावत्स्वर्णावशेषं स्यात्स्वर्णबीजमिदं प्रिये ।

[दशमं हेमवीजम्]

मृततारार्कतीक्ष्णायः समं सर्वं धमेद्दृढम् ॥ २७७ ॥

मूपायां द्वन्द्वलिप्तायां तत्त्वोटं चूर्णयेत्ततः ।

तच्चूर्णं द्राविते स्वर्णे वाहयेच्च शनैश्शनैः ॥ २७८ ॥

यावद्दशगुणं पश्चात्ताप्यचूर्णं क्षिपन्क्षिपन् ।

धमेत्स्वर्णावशेषं स्याद्धेमवीजमिदं प्रिये ॥ २७९ ॥

[एकादशं हेमबीजम्]

नागमेकं चतुष्टायं सत्त्वं रसकसम्भवम् ।
 मृपार्यां द्वन्द्वलिप्तायां सर्वं घ्मातं विचूर्णयेत् ॥ २८० ॥
 तच्चूर्णं वाहयेत्त्वर्णे विद्रुते पङ्गुणं शनैः ।
 स्वर्णशेषं भवेद्यावत्तावत्स्यात्स्वर्णबीजकम् ॥ २८१ ॥

[द्वादशं हेमबीजम्]

ताप्येन मारयेत्ताम्रं तन्नागे वाहयेच्छनैः ।
 यावच्छत(दश ?)गुणं ताप्यं चूर्णं क्षिप्त्वा धमन्धमन् ॥
 तद्वाहयेद्धमेद्धेम्नि क्रमाद् द्वात्रिंशतं गुणम् ।
 स्वर्णशेषं भवेद्यावत् तावत्स्याद्धेमबीजकम् ॥ २८३ ॥

[त्रयोदशं हेमबीजम्]

भागैकं स्वर्णीसत्त्वं द्विभागं चाभ्रसत्त्वकम् ।
 त्रिभागं ताम्रचूर्णं च लिप्तमृपागतं धमेत् ॥ २८४ ॥
 तत्सोढं चूर्णयेत्ताप्यं तुल्यमम्लैर्विमर्दयेत् ।
 तत्क्षिपेत्संपुटे रुद्ध्वा पुटेष्टुपुटे पुनः ॥ २८५ ॥
 एव पञ्चपुटेः पक्वं तच्चूर्णं वाहयेद्द्रुते ।
 सहस्रगुणितं हेम्नि यावत्स्वर्णविशेषितम् ॥ २८६ ॥
 तावत्ताप्यं बहेद्युक्त्या स्यादिदं हेमबीजकम् ।

[चतुर्दशं हेमबीजम्]

भागैकमभ्रसत्त्वं च द्विभागं शुद्धताम्रकम् ॥ २८७ ॥
 चूर्णयेत्लिप्तमृपायां क्षिप्त्वा रुद्ध्वा धमेद्द्रुतम् ।
 ततस्तच्चूर्णयेत्ताप्यं तुल्यमम्लेन मर्दयेत् ॥ २८८ ॥

तद्बुद्ध्या संपुटे पच्यत्पुटे तच्चूर्णयेत्पुनः ।
 पूर्ववन्माक्षिके क्षिप्त्वा मर्दयेत्पातयेत्प्रिये ॥ २८९ ॥
 एवं पञ्चपुटे कार्ये तच्चूर्णं वाहयेत्प्रिये ।।
 स्वर्णे शतगुणं यावत्पातयेत्सामवीजकम् ॥ २९० ॥

[पञ्चदशं हेमवीजम्]

माक्षिकं गन्धपापाणं हरितालं मनश्शिलाम् ।
 वैक्रान्तकं कांतमुखं सस्यकं विमलांबने ॥ २९१ ॥
 रसकं चापि शतशदर्चुर्णितं हेम्नि वाहयेत् ।
 लोहपर्पटिकाताप्यकंकुष्टविमलाभ्रकैः ॥ २९२ ॥
 मृतशुल्बशिलासूतम्नुषर्कक्षीरहिङ्गुलैः ।
 नागो निर्जीवतां याति पुटयोगैः पुनः पुनः ॥ २९३ ॥
 रसतालकशुद्धाभ्रचिचाक्षरैस्तथा तपु ।
 मृतं नागं मृतं बह्वं शुल्बं तीक्ष्णं च वा मृतम् ॥
 एकैकमुत्तमे हेम्नि वाहयेत्सुखन्दिते ।।
 निरुद्धे पक्षगे हेम्नि निर्व्यूढे शतसंगुणैः ॥ २९५ ॥

हेम्नि नागादिनिर्घहणेन घर्णव्यत्यासः ॥

नागजीर्णं रोचनागं हारीतं ताम्रवाहितम् ।
 तीक्ष्णजीर्णं रविसमं बह्वजीर्णं जपानिमम् ॥ २९६ ॥

[अथमं तारवीजम्]

श्वेताभ्रसत्त्वं तीक्ष्णं च ताप्यं च विमलां तथा ।
 खर्परं च समं सर्वं कुटिलं च चतुर्गुणम् ॥ २९७ ॥
 धमेत्सर्वं चूर्णयेच्च भस्मयेत्पुटपञ्चकैः ।
 तारेऽद्रुते शतगुणं वाहयेच्च शनैश्शनैः ॥ २९८ ॥

तारवीजमिदं स्थातं जारणे परमं हितम् ।

[द्वितीयं तारवीजम्] :

यथा ताप्येन कुटिलं तथा ताप्येन मारयेत् ॥ २९९ ॥

तद्भागं च समं तालं तत्समं रजते हुते ।

त्रिंशद्गुणं भवेद्यावत् तावद्वाह्यं क्रमेण च ॥

तारवीजमिदं स्थातं पारदे तच्च जारयेत् ।

[तृतीयं तारवीजम्]

तीक्ष्णं वक्रं च शिखरं समांशं चूर्णयेद्विप्रये । ॥

द्वन्द्वमेलोपलिप्तायां धमेत्तत्त्वोटकं भवेत् ।

तत्त्वोटं चूर्णयेदग्नौर्मर्दयेत्सुदयेदिति ॥ ३०२ ॥

पञ्चवारं प्रजुर्वीति मस्म तज्जायते प्रिये ।

तद्रस्म विद्रुते तारे वाहयेच्च समं समम् ॥ ३०३ ॥

धमन्धमन्दशगुणं यावद्भवति भैरवि ।

तारवीजमिदं श्रेष्ठं रसराजस्य जारणे ॥ ३०४ ॥

[चतुर्थं तारवीजम्]

इवेताम्रसत्वं कुटिलं तारमाक्षीकसत्त्वकम् ।

लयं समांशं संचूर्ण्य लिप्तमूषागतं धमेत् ॥ ३०५ ॥

तच्चूर्णं वाहयेत्तारे तारतुल्यं विनि(पं ?)क्षिपेत् ।

यावद्दशगुणं तावत्तारमाक्षीकवापतः ॥ ३०६ ॥

तारवीजमिदं प्रोक्तं जास्णे परमं हितम् ।

[पञ्चमं तारवीजम्]

त्रिंशेकभागान्देवेदि तीक्ष्णतालामलान्कमात् ॥ ३०७ ॥

चूर्णितान् लिप्तमूषायां क्षिप्त्वा तीव्राग्निना धमेत् ।
तत्त्वोटं चूर्णयेदग्नौर्मर्दयेत्पुटयेदिनि ॥ ३०८ ॥

सप्तधा तद्द्रुते तारे बाह्यं दशगुणं ततः ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा तालचूर्णं तारदोषं यथा धमेत् ॥
तारबीजमिवं श्रेष्ठं जारणे परमं हितम् ।

[पष्ठं तारबीजम्]

खर्परी तालशुभाभ्रसत्त्वकं तारमाक्षिकम् ॥ ३१० ॥
तुल्यं सर्वसमं वङ्गं सर्वं मूषागतं धमेत् ।
चूर्णयेन्मर्दयेदग्नौः पुटेदेवं तु सप्तधा ॥ ३११ ॥
तच्चूर्णं बाह्येत्तारे द्रुते दशगुणं धमन् ।
तारदोषं भवेद्यावत्तापत्यात्तारबीजकम् ॥ ३१२ ॥

[सप्तमं तारबीजम्]

श्वेताभ्रसत्त्वं वङ्गं च द्वन्द्वं कुर्याच्च पूर्ववत् ।
तच्चूर्णे तालकं दत्त्वा पादमग्नौर्मर्दयेत् ॥ ३१३ ॥
पुटेत्तस्मिन्क्षिपेत्ताळं पूर्ववन्मर्दनं पुटम् ।
एवं पञ्चपुटं कुर्यात्तच्चूर्णं बाह्येद्द्रुते ॥ ३१४ ॥
रजते द्वादशगुणं तद्भवेत्तारबीजकम् ।

[अष्टमं तारबीजम्]

श्वेताभ्रसत्त्वं वङ्गञ्च वङ्गार्धं तीक्ष्णचूर्णकम् ॥ ३१५ ॥
तीक्ष्णांशा तारविमला सर्वं मूषागतं धमेत् ।
तत्तत्तच्चूर्णयेदग्नौः पिष्ट्वा रुध्वा पुटेत्यचेत् ॥ ३१६ ॥
पञ्चवारं पुनस्तच्च बाह्येद्भजते द्रुते ।
यावच्छतगुणं तावत्ताळकं च क्षिपन् धमेत् ॥ ३१७ ॥

तारशेषं भवेद्यावत् तावत्स्यात्तारबीजकम् ।

ताम्रबीजम् ॥

ताम्रबीजं प्रवक्ष्यामि जारणार्थं रसस्य तु ॥ ३१८ ॥

स्वर्णं ताम्रं समं देवि तयोस्तुल्यं च माक्षिकम् ।

ऊर्ध्वाधो निक्षिपेत्तिसमूपायां तद्वमेद्दृढम् ॥

धमेदेयं च दश(शत ?)धा दत्त्वा दत्त्वाऽथ माक्षिकम् ।

ताम्रबीजमिदं स्यात्तं भास्वरिकरणसंनिभम् ॥ ३२० ॥

प्रथमं नागबीजम् ॥

अग्रकं रसकं तुल्यं नागमस्य चतुर्गुणम् ।

धमेच्चूर्णयेत्तच्च माक्षिकेण च मारयेत् ॥ ३२१ ॥

एतत्समं शिलाचूर्णमेकीकृत्याथ वापयेत् ।

तद्वमेत्सदृशे हेम्नि विद्रुते शतधा प्रिये ॥ ३२२ ॥

नागबीजमिदं प्रोक्तमेतत्सूते तु जारयेत् ।

द्वितीयं नागबीजम् ॥

नागबीजं प्रवक्ष्यामि श्रेष्ठं तद्रसजारणे ॥ ३२३ ॥

रसकाग्रकताग्रेऽहिं भागवृद्ध्या धमेत्ततः ।

माक्षिकेण हतं तच्च बीजं निर्वाहयेत्प्रिये ॥ ३२४ ॥

द्वात्रिंशद्गुणं हेम्नि बह्वं ताप्यहतं चहेत् ।

त्रिंशद्गुणं शिलावाप्यं नागबीजमुदाहृतम् ॥ ३२५ ॥

चतुर्थीजक्रमः ॥

वज्रबीजं प्रवक्ष्यामि बह्वं तालं च तार्प्यकम् ।

समं धमेच्चूर्णयेच्च तत्समं ताप्यतालकम् ॥ ३२६ ॥

मर्दयेत्पुटयेदस्मैर्भस्म स्यात्पुटशैः पुटैः ।

त्तारे द्रुते शतगुणं वाहयेद्वज्रगम्य च ॥ ३२७ ॥

त्तारे तालकं देवि द्वात्रिंशद्गुणमावहेत् ।

चक्षुषीत्रमिदं ज्ञेयमेतत्सूते तु जारयेत् ॥ ३२८ ॥

जारणे विडयोगाः ॥

विडयोगान्प्रवक्ष्यामि जारणार्हान्पुरार्चिते ।

[१. घडधानलविडः]

सौवीरं गन्धकं कांक्षी कालीसं व्योषसैन्धवम् ॥

सौवर्चलं सर्जिका च मालतीतीरसम्भङ्गम् ।

शिग्रुमूलरसैस्सर्वं भावयेत्सप्तचासरम् ॥ ३३० ॥

विडोऽयं जारणे श्रेष्ठो नाम्ना च बडवानलः ।

[२. वैश्वानरविडः]

अर्कक्षीरैर्दग्धशङ्खं भावयेत्पुटयेत्प्रिये । ॥ ३३१ ॥

शतधाऽयं विडः प्रोक्तो नाम्ना वैश्वानरो महान् ।

[३. ज्वालामुखविडः]

गन्धकं शङ्खचूर्णं च सैन्धवं च विपं समम् ॥ ३३२ ॥

शतवारं गवां मूत्रैः शिग्रुमूलरसैस्तथा ।

भाषितोऽयं विडः प्रोक्तो नाम्ना ज्वालामुखस्मृतः ॥

[४. अग्निजिह्वकविडः]

पलाशस्य रसैर्भाज्यं टङ्गणं शतधा प्रिये ।

लोहानां जारणे श्रेष्ठो विडो नाम्नाऽग्निजिह्वकः ॥

[५. बडवामुखविडः]

कान्तास्यं गन्धकं चूली चैकैकं लोहजारकम् ।

चूलीगन्धकसिन्धूत्थतालमूलगटङ्गणान् ॥ ३३५ ॥

सक्षारमूत्रैर्विषचेन्नाम्नाऽयं वटवामुखः ।

[६. महावैश्वानरो विडः]

देवदालिं मोक्षकं च निचुलं च पुनर्नवाम् ॥ ३३६ ॥

पलाशं काञ्चनं वासामेरण्डं वास्तुकं तिलम् ।

कदलीमपि सर्वाङ्गं लण्डितं नाति शोषयेत् ॥ ३३७ ॥

मूलवर्गे चाष्टगुणे प्रक्षिपेत्तदनन्तरम् ।

समूलं मूलकं दग्ध्वा तिलकाण्डं च तत्समम् ॥

क्षारद्वयं पूर्वरसे क्षिप्त्वा स्याप्यं द्यहं खरे ।

आतपे तद्वत्प्रपूतं लोहपात्रे द्रवं पचेत् ॥ ३३९ ॥

बहयो बुद्बुदा वाप्सा उद्रवन्ति यदा यदा ।

त्रिक्षारं त्रिकटुं गन्धं कासीसं लोणपञ्चकम् ॥ ३४० ॥

सौराष्ट्रीं रामठं चूर्लिं समं चूर्णीकृतं क्षिपेत् ।

प्रचालयेल्लोहदव्यां गुडपाको यथा भवेत् ॥ ३४१ ॥

समुत्तार्य क्षिपेल्लोहसंपुटे समवासरम् ।

भूगर्भे धान्यराशौ च सप्ताहं धारयेत्पुनः ॥ ३४२ ॥

सप्ताहं धारयेद्धर्मे महावैश्वानरो विडः ।

[७. बहिविडः]

जम्बीराग्लेन शतधा वनशिग्रुरसेन च ॥ ३४३ ॥

गन्धकं भावयेदेष विडस्स्याद्बहिसंज्ञकः ।

नवसारोपि च तथा गन्धवत्स विडो भवेत् ॥ ३४४ ॥

[८. चिबभानुविडः]

गन्धकं निचुलक्षारं गुंजाबीजं च टङ्गणम् ।

मूलबीजं देवदाल्यास्समं सर्वं च भावयेत् ॥ ३४५ ॥

तिक्तकोशातकीनीरसैस्तथाऽम्लगणैस्तथा ।

विडोऽयं चित्तमानुस्सात्प्रधानं हेमजारणे ॥ ३४६ ॥

[९. महाविडः]

मूलकं शृङ्गिवेरं च वह्निं दग्ध्वा त्रयं समम् ।

गोमूत्रे निक्षिपेत्तच्च वस्त्रपूतं च कारयेत् ॥ ३४७ ॥

अनेन भावितो गन्धः शतधा स्यान्महाविडः ।

[१०. अन्यो महाविडः]

ताळं शिला टङ्कणं च शृङ्गं लवणशुक्तिके ॥ ३४८ ॥

भूतान्मूर्ध्निपचेन्मन्दं महावेष विडो महान् ।

[११ वज्रानलविडः]

अर्कक्षीरैर्दग्धशृङ्गं शतधा भावयेत्ततः ॥ ३४९ ॥

मर्दयित्वाऽग्न्यवर्गेण रुध्वा पञ्चपुटैः पचेत् ।

तत्समं टङ्कणक्षारं क्षिप्त्वाऽग्न्याणभावितम् ॥ ३५० ॥

कृत्वा मनश्शिलां गन्धं दूरदं विद्रुमं ततः ।

नृपावर्तं तु पञ्चानां शंखचूर्णं समं प्रिये ! ॥ ३५१ ॥

भावयेद्ग्न्यवर्गेण त्रिदिनं स्यान्महाविडः ।

नाम्ना वज्रानलः प्रोक्तः खोटस्मृतस्य जारणे ॥

द्वन्द्वमेळापमूपायां सारणे योजयेत्सदा ।

पारदस्तु क्षणादेव वज्रादीन्यपि जारयेत् ॥ ३५३ ॥

[१२. अन्यो विडः]

निर्दग्धशृङ्गचूर्णं च रविक्षीरशताप्लुतम् ।

पुटितं बहुशो देमि ! मयस्तो जारणे विडः ॥ ३५४ ॥

[१३. बहवागुप्तो विडः]

शतशो वा प्लुतं चूर्णं गन्धकस्य गवां जलैः ।-

निर्दग्धशङ्खचूर्णं तु शिग्रुमूलाभ्युभावितम् ॥ ३५५ ॥

शतशो विप्रसिधूत्यसंयुतं वटवामुखः ।

[१४. सर्वजारवचिडः]

गन्धकं भावयेत्कन्याधुतूरकरवीरजैः ॥ ३५६ ॥

द्रवैस्तु शतधा घर्मे बिडोऽसौ सर्वजारकः ।

[१५. अन्यो विडः]

ताम्रवल्लीदलरसैः प्लावयेद्गन्धसैन्धवम् ॥ ३५७ ॥

सप्ताहेन भवेदेनं नियुज्याद्धेमजारणे ।

[१६. सिद्धविडः]

सैन्धवं कुनटी गन्धं प्रत्येकं च पल पलम् ॥ ३५८ ॥

मूलता त्रिपलं सर्वं मर्दयेच्छोपयेत्तचेत् ।

एवं कुर्यादष्टवारं अयं सिद्धविडस्मृतः ॥ ३५९ ॥

अभ्रकजारणम् ॥

अथाभ्रजारणं कर्म वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ।

तप्तखल्वे चतुष्पष्टिनिष्कसूतं सुचारितम् ॥ ३६० ॥

भावितं गगनं चैकं निष्कं तत्र विनिक्षिपेत् ।

त्रिक्षारं पञ्चलवणं मूत्रगाम्लजवेतसान् ॥ ३६१ ॥

षोडशांशान् रसेन्द्रस्य क्षिपेज्जम्बीरवारिणा ।

मर्दयेद्याममात्रं तु कूर्मयन्त्रे बिडान्विते ॥ ३६२ ॥

पचेद्दिनं विनिक्षिप्य जीर्णग्रासो भवेद्रसः ।

एतत्सूतं तप्तखल्वे क्षिप्त्वा राजीगुडोर्णकम् ॥ ३६३ ॥

इष्टिकां गृह्ण्यं च सैन्धवं पारदस्य तु ।

एतत्सर्वं षोडशांशं गर्दभम्लगणैर्दिनम् ॥ ३६४ ॥

चण्डातपे पिण्डितं तदसे बद्धाऽथ पोटलम् ।
 अम्लवर्गेण भरिते डोलायन्त्रे पचेद्दिनम् ॥ ३६५ ॥
 अतिग्रासे त्विदं कुर्यात्पुनर्ग्रासमपेक्षते ।
 आसोऽजीर्णो यदि भवेत्पाच्यः कच्छपयन्त्रके ॥ ३६६ ॥
 एवं आसकमेपैव आरयेद्गन्नादिकम् ।
 चतुष्पष्टितमांशादि चतुष्पष्टिगुणावधि ॥ ३६७ ॥
 रसेन्द्रे आरयेद्ग्रासं दत्त्वा दत्त्वा पुनः पुनः ।

जीर्णाभ्रकरसलक्षणम् ॥

चतुष्पष्ट्यंशके सूतो व्योमसत्वे तु जारिते ॥ ३६८ ॥
 चण्डधारी जलकामो वैष द्वात्रिंशदंशके ।
 षोडशांशे धायसस्य विष्टातुल्योऽष्टमांशके ॥ ३६९ ॥
 दधिमण्डसमो देवि । चतुर्थांशे तु जारिते ।
 नवनीतसमो ब्यंशे गोलाभो जारितो भवेत् ॥ ३७० ॥
 अभ्रके समजीर्णे तु शतवेधी भवेद्रसः ।
 घने द्विगुणजीर्णे तु सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ ३७१ ॥
 चतुर्गुणेऽभ्रके जीर्णे त्र्युतायुर्भवेत्प्रिये ।
 गगनेऽष्टगुणे जीर्णे ब्रह्मायुर्लक्षवेधकः ॥ ३७२ ॥
 विष्ण्वायुष्योडशगुणे जीर्णेऽग्रे कोटिवेधकः ।
 द्वात्रिंशद्गुणिते जीर्णे रुद्रायुर्दशकोटिभिः ॥ ३७३ ॥
 चतुष्पष्टिगुणे जीर्णे नित्यायुः शतकोटिभिः ।
 अभ्रके समजीर्णे तु रसो दोषान्विमुञ्चति ॥ ३७४ ॥
 जहाति स्वगतान्सर्वान् सर्वलोहानि भक्षयेत् ।
 यन्त्रादधो न पतति नैवोत्पतति चोर्ध्वतः ॥ ३७५ ॥

नोद्वारी कपिलो वर्णे वही तिष्ठति निश्चलः ।
 विपुषो मुञ्चते देवि ! छिन्नपक्षो भवेद्रसः ॥ ३७६ ॥
 सप्तजीर्णे तु बालस्स्याद्युवा जीर्णचतुर्गुणः ।
 व्योमपङ्गुणजीर्णस्तु वृद्धसंज्ञो भवेद्रसः ॥ ३७७ ॥
 बालो विध्यति कल्केन युवा पत्रप्रलेपतः ।
 जारितस्तु रसेन्द्रोऽयं वृद्धो लोहानि विध्यति ॥
 बालस्तूतो रुजं हन्ति न समर्थो रसायने ।
 युवा रसायने दक्षो वृद्धस्याहेहलोहयोः ॥ ३७९ ॥

अन्यजारणाप्रकारः ॥

अभावे घनसत्वस्य कान्तसत्त्वं प्रदीयते ।
 तदभावे भवेत्पीक्ष्णमेव द्वन्द्वानि जारयेत् ॥ ३८० ॥
 घनजीर्णस्य सूतस्य ततो द्वन्द्वानि जारयेत् ।
 रसेन्द्रो द्वन्द्वरहितं न चरेदभ्रसत्वकम् ॥ ३८१ ॥
 तस्माद्धेमादिलोहेन युक्तमभ्रं चरेद्बुधम् ।
 नागाभ्रं वाऽपि वज्राभ्रं ताम्राभ्रं वा मुरार्चिते ! ॥ ३८२ ॥
 ताराभ्रं वापि हेमाभ्रं ताप्याभ्रं वापि जारयेत् ।
 घनसत्त्वं यथा जीर्णं तथा द्वन्द्वानि जारयेत् ॥
 द्वन्द्वनीजरसस्याथ पक्वव्रीजानि जारयेत् ।

जारणाफलम् ॥

स्वत्वन्तु पीठिका देवि ! रसेन्द्रो लिङ्ग उच्यते ॥
 मर्दनं चन्दनं तस्य आसः पूजा विधीयते ।
 क्षीयमाणे पातकौपे सुलभा रसजारणा ॥ ३८५ ॥

जारणायां च लब्धायां ज्ञानं कैवल्यम् भवेत् ।
 तावन्मुक्तिः कुतः कान्ते ! यावन्नो वेत्ति जारणाम् ॥
 जारणा साधकेन्द्रस्य मुक्तिव्यक्तिकरा प्रिये ! ।
 जारणार्थं रसो यावदिदं बहौ तु धार्यते ॥ ३८७ ॥
 शिवलोके सुखं मुक्ते तावत्कल्पसहस्रकम् ।
 धारयेद्यो रसं बहावेकाहं वा तदर्धकम् ॥ ३८८ ॥
 क्षीयन्ते तस्य पापानि बहुजन्मार्जितानि च ।
 सुवर्णरितसो मित्रं स्वर्णदेहस्तथा रसः ॥ ३८९ ॥
 भस्महृत्वं सूतमस्यै तोये मैत्रं सुवर्णतः ।
 चतुर्गुणेन वस्त्रेण पीडितो निर्मलश्च सः ॥ ३९० ॥
 गालनक्रियया ग्रासे सति निशोपनिर्गते ।
 स भवेद्वण्डधारी च जीर्णग्रासस्तदा रसः ॥ ३९१ ॥

हां हीं हूं हैं हौं हः फट् रसेश्वराय सर्वसत्त्वोपहाराय ग्रासे
 ह गृह हीं स्याहा ॥

१२. गर्भद्रुतिः ॥

गर्भद्रावणयोग्यबीजसिद्धिः ।

[प्रथमः प्रकारः]

गर्भद्रुतिं प्रयक्ष्यामि जारितस्य रसस्य च ।
 गर्भद्रावणयोग्यानि बीजानि शृणु मैरवि ! ॥ ३९२ ॥
 नागभस्म च माक्षीकं गन्धकं च समं समम् ।
 चूर्णितं वाहयेत्स्वर्णे त्रिगुणं द्राविते धमन् ॥ ३९३ ॥
 पूतिबीजमिदं सूतगर्भे द्रवति तत्क्षणात् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

स्वर्णे नागं समावर्त्य शिलाचूर्णं क्षिपन्क्षिपन् ॥

नागक्षणे पुनर्नागं दत्त्वा दत्त्वा त्रिवारकम् ।
स्वर्णशेषं भवेद्यावत्तावद्दाम्यं पुनः पुनः ॥ ३९५ ॥

एतद्बीजं द्रवत्येव रसगर्भे तु मर्दनात् ।

[तृतीयः प्रकारः]

सुवर्णं ताप्यसत्त्वं तु समं मूपागतं धमेत् ॥ ३९६ ॥

तस्मिन्द्रुते ताप्यचूर्णं तुल्यं तुल्यं क्षिपन्क्षिपन् ।

माक्षीकसत्त्वं त्रिगुणमेवं बाह्यं पुनः पुनः ॥ ३९७ ॥

एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ।

[चतुर्थः प्रकारः]

सुवर्णस्य समं ताप्यसत्त्वमावर्तयेत्ततः ॥ ३९८ ॥

कुर्यात्कण्टकवेध्यानि पैलाणि च विलेपयेत् ।

लवणेनाम्लपिष्टेन गन्धतुल्येन पार्वति ! ॥ ३९९ ॥

तानि पत्राणि च पुटे पचेद्देमावशेषितम् ।

एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४०० ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

ताप्यतुल्यं च सिन्धूत्थं मर्दयेदम्लकेन च ।

तत्संपुटे पुटे पच्यात्पुनस्संमर्दयेत्पुटेत् ॥ ४०१ ॥

पुनः पुनर्द्विपङ्कुरं मस्य तुल्यं च नागजम् ।

भस्म संमर्दयेदम्लैरनेन स्वर्णपत्रकम् ॥ ४०२ ॥

लिप्त्वा लिप्त्वा धमेत्सप्तवारं तद्बाह्येत्ततः ।

द्रुतं तं बापयेत्पूर्वं कल्कितैस्सप्तवारकम् ॥ ४०३ ॥

एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ।

[षष्ठः प्रकारः]

कासीसं टङ्गणं गन्धं ताप्यं सौवर्चलं शिलाम् ॥

तुल्यं संमर्दयेत्सर्वाश्चणकाम्लैर्दिनावधि ।

एतद्वीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४०५ ॥

गर्भद्रावणे भूपायन्त्रसिद्धिः ॥

सुवर्चलं च कासीसं यवधारं च टङ्गणम् ।

माक्षिकं सैन्धवं खुल्ली सामुद्रं राजिका तथा ॥

तुल्यं कांक्षीं च कर्पूरमर्कस्तुवक्षीरमर्दितम् ।

अनेन लेपयेन्मूषां पिडेनांगुलमात्रकम् ॥ ४०७ ॥

भूपायन्त्रमिदं श्रेष्ठं गर्भद्रावणकर्मणि ।

गर्भद्रुतिङ्कारः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

स्वर्णं ताम्रं मृत तीक्ष्णं रजितं पक्वबीजकम् ॥ ४०८ ॥

गर्भद्रावणबीजं च सपेमावर्तयेद्दृढम् ।

द्रुतेऽस्मिस्ताप्यचूर्णं च क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमन्धमन् ॥

यावत्क्षयं गते ताम्रतीक्ष्णे तावत्सुरेश्वरि ! ।

एतद्वीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४१० ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

हेम गन्धहतं नाग पक्वबीजस्य साधनम् ।

तद्द्रव्यं लिप्तमूषायां अन्ध्रयित्वा धमेद्दृढम् ॥ ४११ ॥

तच्चूर्णमभिषिक्तं च रसगर्भे द्रवत्यलम् ।

[तृतीयः प्रकारः]

सुवर्णे विद्रुते शुल्वं मृतं तीक्ष्णं ग्रनैर्दशनैः ॥

वाहयेत् पङ्गुणं यावच्चद्रो द्रवति प्रिये ! ।

[चतुर्थ प्रकार]

महारसाननुरसान्क्षीणरोहानि चाक्षये ॥ ४१३ ॥

समाश सममाक्षीकगन्धकावापयोगत ।

शतशो बाहयेदेतदक्षीणाग्रावशेषितम् ॥ ४१४ ॥

समाशं रसरजस्य गर्भे द्रवति निश्चितम् ।

[पञ्चम प्रकार]

जारितस्य रसेन्द्रस्य चतुष्पष्टितमाशकम् ॥ ४१५ ॥

गर्भद्रावणबीजं च तत्तल्लवे विनिक्षिपेत् ।

शिलारचकमाक्षीकगन्धकासीसटङ्कणै ॥ ४१६ ॥

मर्दयेच्चणकान्लेन सर्वमेतदिनावधि ।

रसम्यैतत्पोडशाश दत्त्वा बीजं च दापयेत् ॥ ४१७ ॥

मुच्यते यत् यत्रैव तत्तद्भवति तत्क्षणात् ।

[षष्ठ प्रकार]

अषामार्गपलाशोत्पलस्मक्षार समाहरेत् ॥ ४१८ ॥

टङ्कण सयवक्षार कासीसं च सुवर्चलम् ।

सामुद्र सैन्धव राजीं माक्षिकं नवसारकम् ॥ ४१९ ॥

कर्पूर माक्षिकं तुल्यं स्तुचर्कक्षीरमर्दितम् ।

मूषालेपमानेनैव कृत्वा कुर्याद्द्विडेन च ॥ ४२० ॥

लेपमङ्गुलमानेन प्राक्सूतं चात्र निक्षिपेत् ।

रुध्वा स्वेद्यं दिनैकं तु करीषाग्नौ द्रवत्यलम् ॥

इत्येव द्रावितं जार्यं यावद्बीजन्तु पङ्गुणम् ।

१३ बाह्यद्रुति ॥

शिवे ! वक्ष्यामि ते बाह्यद्रुतिकर्म यथावमम् ॥

येनोपायेनाम्रकाद्रुतिर्भवति तच्छृणु ।

अम्रकरुतिः ॥

अथाम्रकरुतिं वक्ष्ये कंचुनीमन्दमेव च ॥ ४२३ ॥

कपितिन्दौ केशतैले प्रत्येकं तु त्रिधा वपेत् ।

मूपाया द्रावयित्वा तदम्रसत्वं द्रुतिर्भवेत् ॥ ४२४ ॥

स्पर्णद्रुतिः ॥

फलपाशुर्देवदाल्याः शनगोपोऽश्मलारकाः ।

रङ्गणं जालिनीनीरैर्भावयेद्बहुधा प्रिये । ॥ ४२५ ॥

द्रावयेत्काञ्चनं तत्र वपेत्सूतसमा द्रुतिः ।

सर्घरत्नद्रुतिः ॥

त्रिशारं चणकाम्लं च रामठं चाग्लेनसम् ॥ ४२६ ॥

तथा ज्वालामुग्नीक्षारं म्यलकुम्भीरसेन च ।

पिट्टा मृग्यर्कयो क्षीमैतद्गोळे मृदु हीरकम् ॥

निक्षिपेत्तच्च जम्बीरे डोलायन्त्रे अहं पचेत् ।

एवं कृते हीरकस्य द्रुतिर्भवति सूतवत् ॥ ४२८ ॥

पद्मरागादिरत्नानां द्रुतिरेव कृते भवेत् ।

द्रुतिमेलापनम् ॥

द्रुतीनां भेलनं वक्ष्ये शृणु भैरवि ! तत्त्वतः ॥ ४२९ ॥

कृष्णामरश्च कस्तूरी ब्रह्मजीवं च माक्षिकम् ।

नारीपुष्पं विषं हिंशुं लशुनं टङ्गणं निशा ॥ ४३० ॥

एतैस्सर्पं द्रुतिं सूतं तप्तखल्वे विमर्दयेत् ।

पाठा वन्ध्या तालमूली नीली त्रिविधचित्रकम् ॥

पद्मकन्दं धीरकन्दं वला गुञ्जामृताद्रिकम् ।
 अधलाला निम्बपत्रं म्त्रीस्तन्यं च समं समम् ॥
 एतेषां ग्राहयेत्तच्छं रसं वस्त्रेण गालितम् ।
 एतद्द्रुतियुते सूते क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा विमर्दयेत् ॥ ४३३ ॥
 मिलन्ति द्रुतयस्सर्वाः पारदे नात्र संशयः ।
 द्रुतयो मिलित्वा येन यन्त्रं तेनैव कच्छपम् ॥ ४३४ ॥
 लिम्पेच्च विटयोगेन मेलयेज्जारयेत्कमात् ।
 इत्येवं रसराजस्य पङ्गुणां जारयेद्द्रुतिम् ॥ ४३५ ॥

१४. रञ्जनम् ॥

द्रुतिजीर्णस्य सूतस्य रञ्जनं शृणु पार्यति ।
 तस्माद्रञ्जकबीजानां रञ्जनं च वदामि ते ॥ ४३६ ॥

रञ्जनतैलविधिः ॥

पलाशपुष्पं मञ्जिष्ठा लोहितं करवीरजम् ।
 पुष्पं च खदिरं रक्तचन्दनं कुक्कुटी तथा ॥ ४३७ ॥
 निशाद्वयं च सरलं देवदारुं जपासुमम् ।
 अन्यानि रक्तपुष्पाणि लाक्षातोयेन मर्दयेत् ॥ ४३८ ॥
 एतच्चतुर्गुणं तैलं तैलाद्रक्तमसूनजम् ।
 द्रवं चतुर्गुणं देयं तैलशेषं यथा भवेत् ॥ ४३९ ॥
 तस्मिन्निर्पेचयेद्बीजं एकविंशतिवारकम् ।
 रञ्जयेत्पञ्चबीजानि सर्वाण्येवं सुरार्चिते । ॥ ४४० ॥

नागबीजरञ्जनम् ॥

सर्परे नागमादाय चण्डान्नि ज्वालयेदधः ।
 पलाशपर्णबीजानि क्षिपेत्तस्मिन्प्रचालयेत् ॥ ४४१ ॥

पलाशदण्डेनामयं चतुर्थामेन भस्मति ।
 तद्भस्म गन्धक तुल्यमग्ले यामं प्रपेषयेत् ॥ ४४२ ॥
 रुद्ध्वा पुटेद्वजपुटे स्वाङ्गशीतं तदुद्धरेत् ।
 तच्चतुर्थांशकं गन्धं दत्त्वा पिष्ट्वा पुटे पचेत् ॥ ४४३ ॥
 एवं द्विसप्तवारेण नागं स्याद्रक्तवर्णकम् ।
 चाशापद्याङ्गचूर्णं च तच्चूर्णं करुभस्य च ॥ ४४४ ॥
 शिमुकिंशुककोरुण्डशाकपुष्पाणि नागिनीम् ।
 अहिमारं कुमारीं च नागकन्यां च चूर्णयेत् ॥ ४४५ ॥
 एतत्सर्वं चैकभागं द्विभागं च मनश्शिलाम् ।
 भाण्डे सर्वं विनिक्षिप्य गवां मूत्रे चतुर्गुणे ॥ ४४६ ॥
 पचेत्पादावशेषं तु पूर्वनागे क्षिपन्क्षिपन् ।
 चुल्लघां पचेद्ब्रह्मदण्डैश्चालयेत्सप्तवासरम् ॥ ४४७ ॥
 इदं नागं पक्ष्मीजे द्रुते निर्वाहयेत्त्रिधा ।
 रञ्जितं जायते बीजं मुख्यं स्याद्रसरञ्जने ॥ ४४८ ॥

बीजरञ्जनप्रकारः ।

ताप्यसत्त्वं च कृष्णाग्रसत्त्वचूर्णं धमेत्समम् ।
 तस्मिन्द्रुते ताप्यचूर्णं मृतशुल्बं क्रमाद्वदेत् ॥
 त्रिगुणं तद्भवेद्बीजं रञ्जकं परमेश्वरि । ।

[अन्यः प्रकारः]

जुनटी माक्षिकं गन्धं दरदं पेपयेत्समम् ॥ ४५० ॥
 रक्तवर्गस्य गोमूत्रे पेपितस्य रसे प्रिये । ।
 पेपयेच्छोपयेत्समवारं तच्चूर्णयेत्क्षिपेत् ॥ ४५१ ॥
 द्वन्द्विते तीक्ष्णताप्रे च तुल्यं क्षिप्त्वा धमेद्दृढम् ।
 ज्योतिष्मतीतैलपुक्ते रक्तवर्गे विपेचयेत् ॥ ४५२ ॥

पुनश्च पूर्वचूर्णं तु तुल्यं क्षिप्त्वा धमेत्विये । ।
 सेचयेत्सप्तधा त्वेवं स्याद्द्वीजं रसरञ्जकम् ॥ ४५३ ॥

[अन्यः प्रकारः]

तारं च विमलासत्वं समांशं द्रावयेत्ततः ।
 सरक्तवर्णं गोमूत्रे भावितं दरदं त्रिधा ॥ ४५४ ॥
 तत्तुल्यं निक्षिपेत्तस्मिन्धमेदेवं तु सप्तधा ।
 क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा च दरदं स्याद्द्वीजं रसरञ्जकम् ॥

[अन्यः प्रकारः]

घनसत्वमहिं स्वर्णं समांशं द्वन्द्वितं धमेत् ।
 खर्परे रक्तवर्णं च माक्षिकं गैरिकं शिलाम् ॥
 समं संचूर्णयेत्तस्मिन्वापयेच्च समं समम् ।
 दशवारं भवेदेतद्द्वीजं सूतेन्द्रारञ्जकम् ॥ ४५७ ॥

[अन्यः प्रकारः]

यवविञ्चारसौर्भान्या रक्तवर्णा मनदिशला ।
 विंशद्भारं प्रयत्नेन तेन कल्केन लेपयेत् ॥ ४५८ ॥
 नागपत्रं पुटे पच्याचावच्चूर्णमुपागतम् ।
 रसकस्य तु भागान्त्रीन्नागैकं दरदस्य च ॥ ४५९ ॥
 शिलागन्धविपाणां च त्रयाणामेकभागकम् ।
 सेचयेन्मातुलुङ्गाश्लैः तेन कल्केन लेपयेत् ॥ ४६० ॥
 भूषागर्भे क्षिपेत्तत्तत्पूर्वनामं धमेत्ततः ।
 द्रुतं यावत्समुद्धृत्य लिप्त्वा भूषां पुनर्धमेत् ॥ ४६१ ॥
 इत्येवं सप्तधा धाम्य नागं स्वर्णनिभं भवेत् ।

[अन्यः प्रकारः]

पी(सिः)ताग्रकस्य सत्वं तु पूर्वेनागं च तत्ताम्रम् ॥

द्वन्द्वितं पूर्वयोगेन ह्यभिपिक्तं च कारयेत् ।
अनेन द्वन्द्वयोगेन वापो देवो द्रुतस्य च ॥ ४६३ ॥
पक्वबीजस्य वारांस्त्रीन् तद्बीजं रञ्जितं शुभम् ।

तारबीजरञ्जनम् ॥

अथातस्तारबीजानां रञ्जनं शृणु पार्वति ! ॥ ४६४ ॥
नानामूलहसंभूतश्चेतपुष्परसे प्रिये ! ।
चतुर्भागे चैकभागं कहुणीतैलकं क्षिपेत् ॥ ४६५ ॥
सैलावशेषं विपचेत्तारबीजानि तत्र वै ।
भूयो भूयो द्रापयित्वा सेचयेदेकविंशतिम् ॥ ४६६ ॥
बीजानि रञ्जितान्येवं भवेयु रसरञ्जने ।
एवं बह्वस्य बीजानि रञ्जयेत्परमेश्वरि ! ॥ ४६७ ॥

रञ्जननमः ॥

द्वितीजिर्णस्य सूतस्य चतुष्पष्टितमांशकम् ।
निक्षिपेद्रञ्जकं बीजं तप्तखल्वे दिनावधि ॥ ४६८ ॥
मर्दयेत्तप्तखल्वे तु पचेत्कच्छपयन्त्रके ।
एवं भ्रासक्रमेणैव षड्गुणं जारयेत्प्रिये ! ॥ ४६९ ॥

१५-१७. सारणावयवम् ॥

सारणार्थं वज्रबीजसाधनम् ।

[प्रथमः प्रकारः]

रञ्जितस्य रसेन्द्रस्य प्रवक्ष्ये सारणावयवम् ।
सारणा योग्यबीजानि दिव्यानि च सुरार्चिते ! ॥
स्वर्णं द्वादशभागं स्यात्तदर्थं शुद्धपारदम् ।
रसेन्द्रार्थं नागभस्म चतुर्भागं गृह्यते पविम् ॥ ४७१ ॥

एतच्चतुष्टयं चाम्लैर्मर्दयेत्तप्तसत्वके ।
 दृढृत्य द्वन्द्वमेळापमूषायां रोषयेद्धमेत् ॥ ४७२ ॥
 दृढात्तच्च मिलत्येव वज्रवीजमिदं प्रिये ! ।

[द्वितीयः प्रकारः]

भावयेच्छारिवाक्षीरैर्मृतं वज्रं दिनं ततः ॥ ४७३ ॥
 मर्दयेद्गोळकं कृत्वा शोषयेच्चैकभागकम् ।
 त्रिभागं रसरजं च चतुर्भागं सुवर्णकम् ॥ ४७४ ॥
 अम्लेन मर्दयेत्पिष्टिं कृत्वा तद्वज्र(च)गोळकम् ।
 तत्पिष्ट्या वेष्टयेत्तच्च मूर्जपत्रेण वेष्टयेत् ॥ ४७५ ॥
 पक्षं न्यसेद्धान्यराशौ तदुद्धृत्य पुनः प्रिये ! ।
 धमेद्धठान्मिलत्येव वज्रवीजमिदं भवेत् ॥ ४७६ ॥
 वज्रगोडशभागेन स्वर्णपत्रेण वेष्टयेत् ।
 तत्क्षिप्त्वा लिप्तमूषायां स्वर्णांशं श्वेतकाचजम् ॥
 चूर्णं वा नृकपालं वा चूर्णं कृत्वा विनिक्षिपेत् ।
 निरुध्य च धमेत्तीव्रमेव कुर्यात्पुनः पुनः ॥ ४७८ ॥
 क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा श्वेतकाचं नृकपालमथापि वा ।
 सप्तधैव मिलत्येव वज्रवीजमिदं भवेत् ॥ ४७९ ॥

[सारणातैलम्]

अतः परं सारणायां प्रवक्ष्ये तैलसाधनम् ।
 ज्योतिष्मतीकलंजाक्षकटुतुम्भीसमुद्भवम् ॥ ४८० ॥
 तैलं कूर्मवराहादिमेषमत्स्यसमुद्भवम् ।
 जलकाभेकजाता च वसा ग्राह्या विधानतः ॥ ४८१ ॥
 रक्तवर्गः पीतवर्गः काथ्यः क्षीरैश्चतुर्गुणैः ।
 पुष्पाणां रक्तपीदानामनेकानां द्रव्यं हरेत् ॥ ४८२ ॥

पाटलीकाकतुण्ड्युत्यमहाराष्ट्रीद्रवं तथा ।
एकांशं तैलमेकांशा वसा काथश्चतुर्गुणः ॥ ४८३ ॥
अंशैः पुष्पद्रवैर्द्व्यंशान्पाटल्यादिद्रवानपि ।
सर्वं ताम्रमये पात्रे मृदुना वह्निना पचेत् ॥ ४८४ ॥
तस्मिन्क्षिपेत्योडशांशं मूलतामलताप्यकम् ।
विख्यातं सारणातैलं रसराजस्य जारणे ॥ ४८५ ॥
रञ्जितं रसराजं तु सारणातैलसयुतम् ।
निक्षिपेत्सारणायन्त्रे नाळमूपां गतं द्रुतम् ॥ ४८६ ॥
चीजं तु ढालयेत्सूते चतुष्पष्टितमांशकम् ।
उद्धृत्य तप्तस्त्रवे तु पट्टम्लैर्मर्दयेद्दिनम् ॥ ४८७ ॥
ततः फच्छपयन्त्रे तु सविष्ये(१)पाचयेद्दिनम् ।
इत्येवं षड्गुणं सार्यं सारितो जायते रसः ॥ ४८८ ॥
पयं द्वितीयवारे तु कृते सूतोऽनुसारितः ।
तथा तृतीयवारे तु रसस्स्यात्प्रतिसारितः ॥ ४८९ ॥

१८. वेधः ॥

सारितस्य रसेन्द्रस्य हरिताळं समांशकम् ।
मर्दयेद्भूततैलैश्च दिनं दिव्यौषधिद्रवैः ॥ ४९० ॥
ततोद्धृत्य क्षिपेद्भ्रजमूपायां विपचेद्दिनम् ।
करीषामाविति पुनर्मर्द्यं पाच्यं त्रिधा प्रिये ! ॥ ४९१ ॥
अनेन कर्मणा देवि ! सूतो बद्धमुखो भवेत् ।
बद्धवक्त्रस्य सूतस्य भागमेकं मुरार्चिते ! ॥ ४९२ ॥
मुतारताम्रतीक्ष्णानां चूर्णानामेकभागकम् ।
सर्वं संमर्दयेद्देवदालीनीरैर्दिनं ततः ॥ ४९३ ॥

मध्वाज्यैश्च दिनं मर्द्य तेन कुर्यात्सुगोळकम् ।
 निक्षिपेद्ब्रजमूपायां रुध्वा तीन्नाग्निना घमेत् ॥ ४९४ ॥
 ॥ रसः खोटबद्धस्यात्तत्खोटं काचटङ्कणैः ।
 नेजःपुञ्जो भवेद्यावत्तावत्कुर्याद्दमन्धमनू ॥ ४९५ ॥
 तं रसं योजयेद्देहे लोहे रोगे च पार्वति ।।

देहवेधक्रमः ॥

देहवेधं प्रवक्ष्यामि सावधानं शृणु प्रिये ! ॥ ४९६ ॥
 पाचनस्नेहनस्वेदघमनारेचनैः क्रमात् ।
 शरीरं शोधयेत्फोणक्षाराम्लादिविवर्जितः ॥ ४९७ ॥
 ततस्त्वारोटकं सूतं भक्षयेत्परमेधरि ।।
 क्षेत्रं कृत्वा शरीरं तु ततस्सिद्धरसं क्षिपेत् ॥ ४९८ ॥
 दशवेधिरसं पूर्वं ततस्साहस्रवेधकम् ।
 दशसाहस्रवेधं च लक्षवेधकं रसम् ॥ ४९९ ॥
 वेधकं दशलक्षस्य कोटिवेधं सुरार्चिते ।।
 गन्धकेन युतं सूतं क्रमेणानेन सुवते । ॥ ५०० ॥
 स रसः क्रमते देहे सिद्धयस्तस्माद्वन्ति हि ।
 रसायने तु याः प्रोक्ता मूलिका देहसिद्धिदाः ॥
 ताम्भिर्युक्तो रसेन्द्रस्तु देहे सङ्क्रमते प्रिये ।।
 क्रमति तनी हि सूतो जनयति पुत्रांश्च देवतागर्भान् ॥
 स्वे गमनेन च नित्यं सञ्चरणं सकलभुवनेषु ।
 धाता भुवनत्रितये सष्टाऽऽद्यो ब्रह्मयोनिरिव ॥ ५०३ ॥
 विष्णुरिव पालनार्थं संहर्ता रुद्रदेववत्सत्कलम् ।

लोहवेधक्रमः ॥

क्रामणं लोहवेधस्य वक्ष्यामि शृणु भैरवि ! ॥ ५०४ ॥

दरदं माक्षिकं कान्तं शिलां गन्धं विषं घनम् ।

रसकं भूलतां हिङ्गुं कांतास्यं दृक्कणं प्रिये ! ॥ ५०५ ॥

गन्धकेन हतं ताम्रं मुजङ्गं शिलया हतम् ।

दरदेन हतं तीक्ष्णं महिषीकर्णसम्भवम् ॥ ५०६ ॥

मलं वायसविष्टां च प्रथमार्तवरक्ततः ।

अनेन वेष्टयेत्सिद्धसूतं लोहेषु वेधयेत् ॥ ५०७ ॥

तारकृष्टघट्टनवतिः स्वर्णमेकं तथा रसः ।

शतवेधी तु विख्यातस्त्वेवं साहस्रवेधकः ॥ ५०८ ॥

वेधयेद्दशसाहस्रं लक्षं कोटिमथार्जुदम् ।

जारणायां बलं यावत्तायल्लोहानि वेधयेत् ॥ ५०९ ॥

[१. क्रामणयोगः]

माक्षिकं भूलतां सूतं कुनटीं दृक्कणं तथा ।

स्त्रीस्तन्यरक्तं संपिष्टं क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ ५१० ॥

[२. क्रामणयोगः]

हिङ्गुलं रसकं कान्तं इन्द्रगोपं विषं तथा ।

मर्दयेत्तैलरक्ताभ्यां क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ ५११ ॥

[३. क्रामणयोगः]

गण्डोलविषमेकास्यमहिषीनेत्रजं मलम् ।

रुधिरेण समायुक्तं रससङ्क्रामणे हितम् ॥ ५१२ ॥

[४. क्रामणयोगः]

रोचनं गुग्गुलुं स्तन्यं इन्द्रगोपं विषं तथा ।

सर्वं संमर्दयेद्देवि । रससङ्ग्रामणे हितम् ॥ ५१३ ॥

[५. क्रमणयोगः]

विष्णुकान्ता मधूच्छिष्टं माहिषं कर्णजं मलम् ।

मूलता काकविष्टा च लङ्गली द्विपदी रजः ॥ ५१४ ॥

नररक्तं ब्रह्मसोमा सुरसा शैलजं प्रिये ! ।

शृङ्गी च लक्ष्मणा गृध्रकर्णो च कामर्ण परम् ॥

[६. क्रमणयोगः]

ध्रीवेष्टनिबनिर्यासस्त्रीस्तन्यविपटक्कणैः ।

गोघृतेन समायुक्तो लोहे सङ्ग्रामते रसः ॥ ५१५ ॥

[७. क्रमणयोगः]

परमं कामर्णं वङ्गं मृगनाभं च पार्वति ! ।

मातृवाह कुलीरश्च शङ्खाभ्यन्तरजो मलः ॥ ५१७ ॥

तथा कपित्थनिर्यासो रससङ्ग्रामर्णं परम् ।

कामर्णं रसराजस्य वेधकाले प्रदापयेत् ॥ ५१८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ पञ्चम उल्लासः ॥

॥ विशोषजारणाक्रमः ॥

श्रीभैरवी—

सामान्यजारणा प्रोक्ता त्वया पूर्वं सदाशिव ! ।
विशोषजारणं ब्रूहि यथा जानाम्यहं प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

शृणु^१ देवि ! प्रवक्ष्यामि भूचराण्येवं तु जारणम् ।

भूचरी जारणा ॥

कृष्णं पीतं तथा^२ रक्तं शुक्ले तीक्ष्णे च मेळयेत् ॥

शुक्लं^३ शुद्धं यदा जीर्णं द्वाविंशतिगुणं मते^४ ।
गन्धनागं ततोऽर्धं तु क्रमेणैव तु मेळयेत् ॥ ३ ॥

हेम्ना तु सह दातव्यं सूतककेन षोडश ।
गन्धनागं यदा जीर्णं तदा चन्दो भवेद्रस ॥ ४ ॥

हेग्निं जीर्णं ततोऽर्धेन मृतन्नेहेन रत्तयेत् ।
गन्धकेन हतं शुक्लं माक्षिकं दरदायसम् ॥ ५ ॥

पुटेन मारयेच्छुद्धं हेम दद्यात्तु षड्गुणम् ।
सूतके हेमधीजं च यदा जीर्णं चतुर्गुणम् ॥ ६ ॥

चक्षरागं विनानीयाद्वेगामो जायते रस ।
मारणायन्वमध्यमं तेनैव मह मारयेत् ॥ ७ ॥

त्रिभागं सारितं कृत्वा पुनर्मन्त्रेण जारयेत् ।
जारितं सारितदेनैव पुनर्जोरितमारितं ॥ ८ ॥

१. उच्चारणे एवादेशे षट्के एते जारणाप्रसंगाः अनुनैव पाठेन कर्तव्ये । मन्त्रोपलब्ध्यमानाः पाठभेदा इमे ।

२. रक्तमङ्गं । ३. शुक्ले तीक्ष्णं । ४. मते ।

सप्तशृङ्खलिकायोगात्कोटिवेपी भवेद्रसः ।

भूचरी जारणा प्रोक्ता खेचरीं जारणां शृणु ॥ ९ ॥

खेचरी जारणा ॥

हीन^१रागानि रत्नानि रसोच्छिष्टानि कारयेत् ।

फटुलुवस्य वीजानि तस्यार्धेन तु दापयेत् ॥ १० ॥

महाजारसमायुक्तं कल्कं कुर्याद्विचक्षणः ।

वज्रमूषामुखे चैव तन्मध्ये स्थापयेद्रसम् ॥ ११ ॥

कतकं कनकं चैवमेकीकृत्य विमर्दयेत् ।

पद्मरागप्रलेपं तु^२ रसे ग्रासं तु दापयेत्^३ ॥ १२ ॥

भक्षितव्यं प्रयत्नेन नत्वा च गुरुदेवयोः ।

सर्वसिद्धान्तमस्कृत्य देवताश्च विशेषतः ॥ १३ ॥

मूर्च्छाऽऽहश्च ततो जायते नात्र संशयः ।

आत्मानमुत्थितं पश्येद्दिव्यदेहो महाबलः ॥ १४ ॥

शङ्खाहलनिर्घोषैस्सिद्धविद्याधरैस्सह ।

इच्छया विचरेल्लोकान् कामरूपी विमानगः ॥ १५ ॥

देवा वै यत्र लीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ।

अन्यो जारणाप्रकारः ॥

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि जारणायोगमुत्तमम् ॥ १६ ॥

सुष्टुष्टं पातितं सूतं सर्वदोषोज्झितं ततः ।

शाकमलवसारेण विष्णुक्रान्तारसेन च ॥ १७ ॥

१. हीरमुख्यानि रत्नानि । २. पद्मरागं प्रयत्नेन ।

३. इतः परमयमंशोऽधिकः । एकादशगुणं यावत्पद्मरागं तु सूतके ।
रागजीर्णस्तु देवेशि ! लिङ्गाकारो भवेद्रसः । रक्षितव्यं प्रयत्नेन होत्रपालाष्टकेन
च । पट्टभागं सूतकेन्द्रस्थं तेषु सर्वेषु दापयेत् ।

पालाशपुष्पतोयेन भावित गन्धक समम् ।
 सम कृष्णाग्रसत्त्वं च रसक चाष्टक गुणम् ॥ १८ ॥
 तीक्ष्णशुल्भोरग चैव रूमयन्त्रेण जारयेत् ।
 काञ्चन जारयेत्पश्चाद्निडयोगेन पार्वति ! ॥ १९ ॥
 ततस्त्रिसद्विजानीयाद्द्वैधं शुल्भस्य दापयेत् ।
 कर्मसख्याप्रमाणेन नागो भवति काञ्चनम् ॥ २० ॥
 अतः परं प्रयक्ष्यामि जारणाक्रममुत्तमम् ।
 बीजचूर्णानि तैलेन भावयित्वा पुनः पुनः ॥ २१ ॥
 षोडशांशेन तं आसमङ्गुल्या मर्दयेच्छनैः ।
 आर्द्रकादि ततो योगाद्दातव्यं षोडशांशतः ॥ २२ ॥
 भूर्जे दत्त्वा ततो देयं डोलायन्त्रे विनिक्षिपेत् ।
 अटोरात्रेण तद्बीजं सूतको ग्रसति प्रिये ! ॥ २३ ॥
 समुद्धृत्य रसं देवि ! स्वल्पे समर्दयेत्ततः ।
 ततो यन्त्रे विनिक्षिप्य दिवारात्रं दृढाग्निना^१ ॥ २४ ॥
 तप्तं समुद्धृतं यन्त्रात्तप्तसंज्ञे विमर्दयेत् ।
 मर्दयित्वाऽर्द्रके पिण्डे क्षिप्त्वाऽथ^२ त्रिपुटं दहेत् ॥
 ततो गर्भे पतत्याशु जरते तत्सुग्धेन तु ।
 डोलायन्त्रे ततो दद्यादार्द्रपिण्डेन सयुतम् ॥ २६ ॥
 तृतीयदिवसे भूतो जरते ग्रसते ततः ।
 समजीर्णं ततो यावत् डोलायन्त्रे विचक्षणं ॥ २७ ॥
 पश्चात्कच्छप्यन्त्रेण समजीर्णं तु पार्वति ! ।
 ताम्राश^३द्द्वादशांशेन कच्छपेन तु जारयेत् ॥ २८ ॥

१ तुपाग्निना ।

२ तत्र पुटं ददेत् ।

३ तैः आमद्वादशांशेन ।

प्राग्वाद्रार्द्रकयोगं च गर्भद्रावणमेव च ।

पश्चात्तं देवि ! निक्षिप्य पुटं दद्याद्विचक्षणः ॥ २९ ॥

अष्टांशेन ततो आसं गर्भद्रावं च पूर्ववत् ।

कन्दोदरे सूरणम्य तं विनिक्षिप्य सूतकम् ॥ ३० ॥

पुटयेद्वार्तिक^१स्तावत् यावत्कन्दो न दधते ।

पादांशेन तु मूपायां आसस्सूते विधीयते ॥ ३१ ॥

पूर्ववत्तं विडं दद्याद्गर्भद्रावणमेव च ।

एवं चतुर्गुणे जीर्णे सूतको बलयान् भवेत् ॥ ३२ ॥

ततश्छल्लकया आसमग्निस्थो असते रसः ।

ततो रत्नानि जार्याणि वक्ष्यमाणक्रमेण तु ॥ ३३ ॥

अम्रकं आमकं चैव शङ्खनामि तथैव च ।

रसानुपरसान्दत्वा महाज्वारसमन्वितम् ॥ ३४ ॥

^२वज्रकन्दलता ब्राह्मीपेषशृङ्गमृतायसम् ।

कटुनुग्मस्य बीजानि मृतलोहानि पाचयेत् ॥ ३५ ॥

सर्वाणि समभागानि शिखिशोणितमर्दितम् ।

तावत्तं मर्दयेत्पाजो यावत्कर्म दृढं भवेत् ॥ ३६ ॥

मूपा मल्लाकृतिश्चैव कर्तव्याऽऽच्छादनैस्सह ।

मध्ये स्थापयेत्सूतमधोवातेन धामयेत् ॥ ३७ ॥

दौ तावत्प्रकर्तव्यं वज्रमौषधलेपितम् ।

ते नात्र सन्देहो यथा तीव्रहुताशने ॥ ३८ ॥

लिशादि भवेद्दग्धं करीषा तेन मर्दयेत् ।

देकादशगुणं कुलिशं जासयेद्बुधः ॥ ३९ ॥

तस्मिन्स्तावत् ।

२. वज्रकन्दं वज्रलता ।

हृलिशेन पुटे दग्धे कर्पूग्नौ तेन मर्दयेत् ।

अमृतोकरणाविश्रान्तौ—पञ्चमोऽक्षः ।

सन्दग्धा शङ्खनाभिश्च मातुलङ्गरसप्लुता ।
मुक्ताफलं ततो देयं वज्रजीर्णं तु सूतके ॥ ४० ॥
अनेन क्रमयोगेन होकादशगुणं भवेत् ।
केवलं शिखिपित्तं च नीलीनिर्यासमिश्रितम् ॥ ४१ ॥
नीलोत्पलानि लिप्तानि निक्षिप्तानि तु सूतके ।
रसः पिवेन्महारागान्हीनरागान्परित्यजेत् ॥ ४२ ॥
रक्ता(न्ना)नि शिखिपित्तं च महारक्त(न्न)समन्वितम् ।
सद्रत्नं लेपयेत्तेन प्रक्षिपेद्रसमध्यतः ॥ ४३ ॥
रजनी चैव कंकुष्ठं ब्रह्मनिर्यासभाषितम् ।
जारणं पुष्परागस्य तेनैव सह दापयेत् ॥ ४४ ॥
बहुरत्नेषु जीर्णेषु भृङ्गराजेषु सुप्रते ।
रसेन्द्रो दृश्यता देवि ! नीलपीतारुणच्छवि ॥ ४५ ॥

धूमवेधीरसः ॥

शुद्धानि हेमपत्राणि शतांशेनानुलेपयेत् ।
पुटेन मारयेदेतदिन्द्रगोपनिभं भवेत् ॥ ४६ ॥
रास्पशद्विधयेत्सर्वं इदं हेम मृतं प्रिये ! ।
त्रिभागं सूतकेन्द्रस्य तेनैव सह का(सा १)रयेत् ॥
मूपामध्ये स्थिते तस्मिन्पुनस्तेनैव जारयेत् ।
धूमवेधी भवेद्देवि ! पुन^१ पुनः प्रसारितः ॥ ४८ ॥
अनेन क्रमयोगेन यदि जीर्णा त्रिशृङ्खला ।
वेधयेन्नात्र सन्देहो गिरिपाषाणभूतलम् ॥ ४९ ॥
पार्श्वे ज्योतिः प्रदृश्येत ऊर्ध्वं दृश्येत तेन(नैव)वै ।
भूचरं ते विजानीयाद्रसेन्द्रं नात्र भक्षय ॥ ५० ॥

१. पुनः प्रसारितजारितः ।

तेनाथ्रान्तगतिर्देवि ! योजनानां शतं व्रजेत् ।
 दिव्यतेजा महाकायो दिव्यदृष्टिर्महाबलः ॥ ५१ ॥
 सर्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
 तस्य मूलपुरीषं तु सर्वलोहानि विध्यति ॥ ५२ ॥

अन्ये वेधप्रकाराः ॥

समजीर्णेन व्रजेण हेम्ना च सहितेन च ।
 अग्निस्थो जारयेत्लोहान् बन्धमायाति सूतकः ॥ ५३ ॥
 सारयेत्तेन बीजेन सहस्रमपि वेधयेत् ।
 सारितं जारयेत्पश्चात् लेप्यं श्लेप्यं सहस्रतः ॥ ५४ ॥
 सारयेत्तेन बीजेन लक्षवेधमवाप्नुयात् ।
 अनेन क्रमयोगेन कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ५५ ॥
 केवलं तु यदा वज्रं समजीर्णं तु कारयेत् ।
 मदस्सूतस्तदा ज्ञेयो निष्कंपो निरुपद्रवः ॥ ५६ ॥
 अग्निस्थो जायते सूतः शलाकां असते क्षणात् ।
 हठाग्निना धाम्यमानो असते सर्वमादरात् ॥ ५७ ॥
 असते जरते सूतं आयुर्द्रव्यप्रदायकः ।
 मूपास्थं धमयेत्सूतं हठान्मौ नैव कंपयेत् ॥ ५८ ॥
 जारयेत्सर्वरत्नानि बद्धः खेचरतां नयेत् ।
 अष्टलोहेऽष्टगुणिते बीर्णे स्याद्रसबन्धनम् ॥ ५९ ॥
 लोहानि सर्वास्त्रिगुणं^१ त्रिगुणं कनकं तथा ।
 धूमावलोके वेधी स्यात् भवेन्निर्वाणदोऽम्बरः ॥ ६० ॥
 आदावष्टगुणं जार्यं ज्योमसत्वं महारसे ।
 समं हेमदशांशेन वज्ररत्नानि जारयेत् ॥ ६१ ॥

समं च जारयेद्वज्रं तदासौ खेचरो रसः ।

क्रमे प्रदक्षिणावर्तः कोटिवेधी च जायते ॥ ६२ ॥

जीर्णद्रव्यमानमेदात् वेधे विशेषः ॥

समे तु पन्नगे जीर्णे दशवेधी भवेद्रसः ।

द्विगुणे शतवेधी स्यात्सहस्रं त्रिगुणे भवेत् ॥ ६३ ॥

चतुर्गुणेऽयुतं देवि ! क्रमेणानेन वर्धयेत् ।

उत्तरोत्तरवृद्ध्या तु जारयेत्तत्र पन्नगम् ॥ ६४ ॥

कुटिलं पन्नगं जायं नवसंख्याक्रमेण तु ।

दत्त्वा क्रमेण देवेशि ! कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ६५ ॥

गन्धकादिमपापाणे षड्गुणे जीर्णतां गते ।

रोगहर्ता रसः स्यात्तु समुखे तवदा(?) भवेत् ॥ ६६ ॥

तस्मिन् शतगुणे जीर्णे रुज्ररामृत्युहा भवेत् ।

अन्नकादिमपापाणसत्त्वान्यात्मसमं असन् ॥ ६७ ॥

रुज्जरा मरणं जित्वा शतवेधी रसो भवेत् ।

शतायुर्द्विगुणे जीर्णे सूतम्साहसवेधकः ॥ ६८ ॥

चतुर्गुणे सहस्रायुः पारदोऽयुतवेधकः ।

रसश्चाष्टगुणे जीर्णे लक्षायुर्लक्षवेधकः ॥ ६९ ॥

ब्रह्मायुष्पोडशगुणे कोटिवेधी भवेद्रसः ।

द्वात्रिंशद्गुणिते जीर्णे खेचरत्वादिसिद्धिदः ॥ ७० ॥

विष्णोरायुर्बलं दत्ते पारदस्पर्शवेधकः ।

चतुष्पष्टिगुणे जीर्णे शिवायुर्दशब्दवेधकः ॥ ७१ ॥

षड्गुणाभ्रकजारणेन सर्वदोषनाशः ॥

रसस्य सर्वदोषास्तु षड्गुणेनाभ्रकेण तु ।

जीर्णेन नाशमायान्ति नात्र कार्या विचारणा ॥ ७२ ॥

तदा ग्रसति लोहानि त्यनेच गतिमात्मन ।
 धूमश्चिष्टिचिष्टिश्चैव मण्डूकप्लुतिरेव च ॥ ७३ ॥
 सकपथ विकपथ पञ्चापसा रसस्य तु ।
 समजीर्णो भवेद्दालो यौनस्थश्चतुर्गुण ॥ ७४ ॥
 घृद्धप्पङ्गुणजीर्णस्तु सर्वकर्मकरश्शुभ ।

जारणे व्रम. ॥

गन्धक जारयेदादौ सर्वसत्वान्यत परम् ॥ ७५ ॥
 ततस्सर्वाणि लोहानि द्वन्द्वानि त्रिविधानि च ।
 पक्ष्मीजानि रत्नानि द्रुतिसत्ये च जारयेत् ॥ ७६ ॥
 चतुष्पष्टयसके पूर्व द्वात्रिंशांशे द्वितीयक ।
 तृतीयपञ्चोदशांशे तु चतुर्थधाष्टमेन च ॥ ७७ ॥
 पञ्चमोऽथ चतुर्यांशे षष्ठो व्यंशे प्रकीर्तित ।
 क्षतांशे सप्तमो ज्ञेयो ग्रासमान रसस्य तु ॥ ७८ ॥

ग्रासमानमेदेन स्वरूपमेद ॥

चतुष्पष्टयसके ग्रासे दण्डधारी भवेद्रस ।
 जलकाभो द्वितीये ॥ ग्रासयोगे सुरेश्वरि । ॥ ७९ ॥
 ग्रासे रसात्तृतीये च काकविष्टासमो भवेत् ।
 चतुर्थो गोलकाकार पञ्चमे दहनप्रभ ॥ ८० ॥
 षष्ठे सूर्यप्रभस्तस्तेज पुञ्जश्च सप्तमे ॥
 रसरानस्य देवेशि । क्रमाज्जीर्णस्य रक्षणम् ॥ ८१ ॥
 समाश द्विगुण ग्रासे ततस्सूते चतुर्गुणम् ।
 तथा चाष्टगुण देवि । जारयेच्च कलागुणम् ॥ ८२ ॥
 द्वात्रिंशद्गुणित देवि । चतुष्पष्टिगुण क्रमात् ।

संस्कारैर्जायमाना गुणाः ॥

सीत्रित्वं जवयेत्त्वेदादमलत्वं च मर्दनात् ॥ ८३ ॥

मूर्च्छनाद्दोषराहित्यमुत्थानात्पूतिनाशनम् ।

रसायनं पातनेन रोधादाप्यायनं भवेत् ॥ ८४ ॥

अचापल्यं नियमनादीपनात्समुखो ज्वलेत् ।

वासनाद्योगसांगत्यं चारणाद्बलचारिता ॥ ८५ ॥

जारणाद्बन्धनं सम्यगेकत्वं द्रावणद्वयात् ।

रक्तत्वं रज्जनात्तस्य व्यापित्वं सारणात्रयात् ॥ ८६ ॥

क्रामित्वं क्रामणाद्देहलोहेष्वपि च वेधनात् ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चमोलासः ॥

॥ षष्ठ उल्लासः ॥

॥ देहवेधक्रमः ॥

प्रणम्य शिरसा शम्भुं पप्रच्छ गिरिजात्मजा ।

भीमैरवी—

देहवेधस्त्वया पूर्वं संक्षेपात्कथितः प्रभो ! ॥ १ ॥

तं देहवेधमाचक्ष्व सम्यक् जानाम्यहं यथा ।

भीमैरवः—

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि देवानामपि दुर्लभम् ॥ २ ॥

योगिनां भोगयुक्तानां देहवेधं सुरेश्वरि ! ।

पाचनादि प्रकुर्वीत पञ्चकर्मविधानतः ॥ ३ ॥

पञ्चकर्माणि ॥

[१. पाचनम्]

लवणादिसमुत्कृष्टान्दोषान्संशोधयेत्क्रमात् ।
 ततो जीर्णरसं चाद्यात्क्रमादेवं सुरेश्वरि ! ॥ ४ ॥
 लघ्वाहारो दिवा मूत्रा मुद्राधान्याकनागरम् ।
 एतत्त्रयं पलौन्नेयं उदकेष्वबलोढयेत् ॥ ५ ॥
 अष्टावशिष्टं संकाय्य प्रतिरात्रं पिबेत्त्र्यहम् ।
 अनन्तरं वराकाशं पूर्ववत्त्रिदिनं पिबेत् ॥ ६ ॥
 इति पाचनमातन्यादथ स्नेहनमाचरेत् ।

[२. स्नेहनम्]

घृतोदनं छागरसं दिवा भुञ्जीत मातया ॥ ७ ॥
 आज्यान्नं वा मुद्गरसं लघ्वाशी स्यादिने सुधीः ।
 रात्रौ पिबेद्घृतं गर्भ्यं सैन्धवेन समन्वितम् ॥ ८ ॥
 निष्क्रमेकं सैन्धवं च घृतं निष्कचतुष्टयम् ।
 भृङ्गामल्लक्ष्मैलेन सर्वाङ्गमभिषेचयेत् ॥ ९ ॥
 एवं सप्तदिनं कुर्यात्स्नेहनं परमं हितम् ।

[३. स्वेदनम्]

मत्स्यमांसं मापतिलयवजामलसक्तवः ॥ १० ॥
 सर्वमेतद्भवेत्पत्यमेकाष्टीलागरुबला ।
 रात्रौ व्याधी घनापत्रं कौशिकातिविषा निशा ॥ ११ ॥
 सर्वमेतद्भूयपलं तक्रक्षीरांबुकांजिकम् ।
 व्यादके निक्षिपेत्सर्वं मृत्पात्रे क्वाथयेत्सुधीः ॥ १२ ॥
 कुर्यात्तस्योष्मणा गात्रं स्विन्नं द्विघटिकावधि ।
 एवं सप्तदिनं कुर्यात्स्वेदनं परमं हितम् ॥ १३ ॥

[४. वमनम्]

मदनस्य फलं चैकं पाठां षोडशिकं जलम् ।
पादावशिष्टं संक्वाय्य तज्जले वस्त्रशोधने ॥ १४ ॥
पिप्पलीन्द्रयवा यष्टिलवर्णं कर्पमात्रकम् ।
निक्षिपेच्च पिबेत्पातर्वान्तिस्स्यात्सर्वरोगहा ॥ १५ ॥

[५. विरेचनम्]

सूतटङ्कणगन्धाश्च त्रिकटुं त्रिफलां समम् ।
एतैस्समं वा जेषालं श्लक्ष्णं तत्परिमर्दयेत् ॥ १६ ॥
गुजाद्वितयमात्रं तु गुडेन सह भक्षयेत् ।
विरेचनमिति प्रोक्तं सर्वव्याधि विनाशनम् ॥ १७ ॥
पञ्चकर्मेति कथितं क्रमात्कुर्याद्विरेचनैः ।

क्षोषशोधकयोगाः ॥

केतकीन्तनजम्बीरं मत्स्यहं कुङ्कुमं पिबेत् ॥ १८ ॥
सप्तबासरपर्यन्तं मानर्लवणक्षोषहृत् ।
सलिले षोडशपले त्रिफलैकमलं क्षिपेत् ॥ १९ ॥
क्वाथयेत्पादक्षोषं ततस्मिन् शीते मधोऽपलम् ।
पिबेत्प्रभाते त्रिदिनं क्षारदोषहरं परमं ॥ २० ॥
विडङ्गं सवचाकुष्ठं केतकीन्तनसंयुतम् ।
क्वथितं त्रिदिनं पीतमम्लदोषहरं पिबेत् ॥ २१ ॥
अथवा तित्तिणीक्षारसलिलं पलमात्रकम् ।
यवक्षारसिताकर्षं संयोज्य त्रिदिनं पिबेत् ॥ २२ ॥
अम्लदोषविनाशोऽयं कथितश्च रसायने ।
चचाविडङ्गपालाशबीजजन्तुप्रकर्षकम् ॥ २३ ॥

कर्षं गुहं च तत्सर्वं मण्येदुष्णवारि च ।
 पिबेत्प्रातस्त्रिदिवसं भवेत्तत्किमिपातनम् ॥ २४ ॥
 श्यामावद्विविडङ्गानि वाक्षा ज्यूषं फलत्रयम् ।
 सैन्धवं देवदारुं च मुस्ता चैतत्समं समम् ॥ २५ ॥
 घृतैः कर्षं लिहेत्प्रातः सप्ताहात्सर्वरोगजित् ।
 एवं कृत्वा देहशुद्धिं शाल्यन्त क्षीरमोजनम् ॥ २६ ॥
 सम्यग्जातबलो भूत्वा ततः कुर्याद्रसायनम् ।

रसायनोपयोगः ॥

क्षीराज्यामलकरसक्षौद्रैस्सुरतल्लवणम् ॥ २७ ॥
 तैलं निर्मय्य तत्सर्वं द्विपलं प्रत्यहं विधेत् ।
 मासेन कान्तिर्मेधा च भवत्येव न संशयः ॥ २८ ॥
 द्वितीयमासि पूर्वोक्तं तत्पिबेच्चतुःपलम् ।
 तेन शाम्यन्ति दोषाश्च विकासो नेत्रसम्भवाः ॥ २९ ॥
 पुनस्तृतीये मासे तु सैन्यं षट्पलमातकम् ।
 तेनामरवपुर्भूयान्महातेजा भवेद्भुवम् ॥ ३० ॥

आरोटरससेवाक्रमः ॥

अथारोटरससेव्यः क्रमेण परमेधरि । ।
 अयश्शुक्लाम्रताप्येभ्यः पातितो मारितः कृपात् ॥
 अथमारोटफरसो देहसिद्धिजनः परः ।
 स्वेदनापैश्च संस्कारैस्सप्तभिस्संस्कृतो रसः ॥ ३२ ॥
 मूर्च्छितो रंजितो देवि । सूतस्त्वारोटकः स्मृतः ।
 रसायने रोगशान्त्यां श्रेष्ठस्सर्वशुणप्रदः ॥ ३३ ॥

कान्ताभ्रसत्वारोटश्च समं गुञ्जाद्वयोन्मितम् । -
मध्वाज्यत्रिफलाभिश्च मासमेकं भजेदिति ॥ ३४ ॥
एवं क्रमेण संसेव्यं द्वित्रिवेदेपुष्टक्रमात् ।
एवं षोडशमासान्तं गुञ्जाषोडशमात्रकम् ॥ ३५ ॥
आरोटरसे चैत्थं कुर्यान्मित्राणवल्लभे ! ।
चलीपल्लिनिर्मुक्तो जीवेच्च शरवश्शतम् ॥ ३६ ॥

अरोटरसः ॥

कान्ताभ्रसत्वाभ्रसत्वं च स्वर्णजीर्णरसस्तथा ।
'सर्वमेतत्समीकृत्य भजेदारोटकं तथा ॥ ३७ ॥
क्षेत्रीकरणमेतद्धि सहस्रायुष्यकारकम् ।
अमूमौ योजितस्तूतो न प्ररोहति कुत्रचिद् ॥ ३८ ॥
तस्मात्क्षेत्रमकृत्वैव योजयेद्यस्तु सूतकम् ।
न प्ररोहेदशुद्धस्य शुभं बीजमिवोषरे ॥ ३९ ॥

खोटयद्धरससेवाक्रमः ॥

पूर्वोक्तखोटयद्धस्य सूतस्य विधिमुत्तमम् ।
क्रामणं च क्रमाद्वक्ष्ये तथा विधिनिषेधनम् ॥ ४० ॥
शृणु पार्वति ! कर्त्तुं त्वद्वीत्या कथयाम्यहम् ।
कान्ताभ्रस्वर्णवज्राणि रसस्य क्रामणं परम् ॥ ४१ ॥
क्रामणेन विना सूतो न सिद्धयेद्देहलोहयोः ।
गुञ्जामात्रं खोटनद्ध क्रामणक्षौद्रसंयुतम् ॥ ४२ ॥
मासमेकं भजेदित्यं पुनर्विधिक्रमेण वै ।
मासषोडशपर्यन्तं यथाऽऽरोटरसस्तथा ॥ ४३ ॥

स शतायुष्यमाप्नोति सर्वरोगविवर्जितः ।

पलमात्रोपयोगेन व्याधिभिर्नाऽभिमूयते ॥ ४४ ॥
 द्वितीये शुक्रवृद्धिस्स्यात्तृतीये बलवान् भवेत् ।
 चतुर्थे पलितं हन्ति बलिं जयति पञ्चमे ॥ ४५ ॥
 षष्ठे श्रुतिधरो वाम्नी सप्तमे नेत्ररोगहृत् ।
 अष्टमे सार्धैर्दृष्टिस्स्याद्भ्रायुर्वैश्विकम् ॥ ४६ ॥
 उपयुञ्ज्यात्तवपलं सिद्धिमेलापकं भवेत् ।
 विनियुञ्ज्यादशपलं द्वितीयश्शङ्करो भवेत् ॥ ४७ ॥
 सहस्रायुष्यकरं सूतं माषमात्रं भजेन्नरः ।
 अयुतायुष्यकरं सूतं यवमात्रं भजेत्प्रिये ! ॥ ४८ ॥
 लक्षायुष्यकरं सूतं वीहिमात्रं भजेत्सुधीः ।
 कोट्यायुष्यं भजेत्सूतं स्वादयन्मुद्रमातकम् ॥ ४९ ॥
 एतत्सर्वं रसानां तु कामणं पूर्ववद्भवेत् ।
 सहस्रायुःप्रदस्सूतो ब्रह्मत्वं विदधाति सः ॥ ५० ॥
 अयुतायुष्यकरस्सूतो विष्णुतां प्रददाति च ।
 लक्षायुष्यकरस्सूतो रुद्रत्वमुपपादयेत् ॥ ५१ ॥
 कोट्यायुष्यप्रदस्सूतश्शिवत्वं विदधाति च ।
 माक्षीकजीर्णसूतस्तु धनदत्वं ददाति वै ॥ ५२ ॥
 इन्द्रत्वं विमलजीर्णस्त्वअजीर्णोऽर्कतां ददेत् ।
 ब्रह्मतां शुल्बजीर्णश्च विष्णुतां तारजारितः ॥ ५३ ॥
 रुद्रतां हेमजीर्णं स्यादीशत्वं वज्रजारिते ।
 सदाशिवत्वं च वदेत्पारदो द्रुतिजारितः ॥ ५४ ॥
 सच्चिदानन्दरूपत्वं सूतको बीजजारितः ।
 सामान्येन तु तीक्ष्णेन रुद्रत्वं प्राप्नुयान्नरः ॥ ५५ ॥

एवं यो लोहजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
 जलेन जरुरूपी स्यात्स्थलेन स्थलता व्रजेत् ॥ ५६ ॥
 तेजस्त्व तेजसा देवि । वायुना वायुरूपभाक् ।
 कर्ता हर्ता स्वय साक्षाच्छापानुग्रहकारक ॥ ५७ ॥
 यत्न मूलपुरीषं तु साधकस्तु परित्यजेत् ।
 पापाण मृग्यं तत्र स्पृष्टं भवति काचनम् ॥ ५८ ॥
 प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।
 तत्सर्वं कनकं दिव्यं भक्षिते द्वादशे पले ॥ ५९ ॥
 अथवा तारजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
 शुल्बान् वज्रघोषं च तत्स्वेदापारता भवेत् ॥ ६० ॥
 अथवा तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
 मूत्रेण तस्य स्पृष्टं तु वज्रं व्रजति तारताम् ॥ ६१ ॥
 एकैकेन निपेकेन स्तम्भनं नागवह्नयो ।
 गुजामात्रं रसं देवि ! हेमजीर्णं तु भक्षयेत् ॥ ६२ ॥
 द्विगुञ्जं तारजीर्णस्य रविजीर्णस्य च त्रयम् ।
 तीक्ष्णाभ्रकातमापैकं गुर्जकां द्वेऽथवा भवेत् ॥ ६३ ॥
 वज्रवैक्रातजीर्णं तु भक्षयेत्सर्पपोम्नितम् ।
 नागवह्नवसाकीटविषोपविषसयुतम् ॥ ६४ ॥
 मूतयुक्तं हठाद्धृद्धं त्यजेत्कल्कं रसायने ।
 हेमतारप्रवेशेन जातो योऽग्निसहं क्रमात् ॥ ६५ ॥
 बद्धश्च रसराजोऽयं देहसिद्धिप्रदो भवेत् ।
 वज्रायस्कातमाक्षीकैः क्रान्ताभ्रकाचनम् ॥ ६६ ॥
 एतैर्जीर्णो यथा लाभं रसश्शस्तो रसायने ।
 पडेरपरसाश्चैव भक्षणार्थं रसायने ॥ ६७ ॥

भस्मनस्तीक्ष्णजीर्णस्य पलमेकं तु भक्षयेत् ।
 दशवर्षसहस्राणि वज्रकायस्य जीवति ॥ ६८ ॥
 एवञ्च द्वादशपलं तीक्ष्णजीर्णस्य भक्षयेत् ।
 एवं जीवन्महाकल्पं प्रळयान्ते शिवं व्रजेत् ॥ ६९ ॥
 भस्मनश्शुक्लजीर्णस्य पलेन ब्राह्मणायुषम् ।
 द्विपले वैष्णवायुष्यं रुद्रायुस्त्रिपलेन तु ॥ ७० ॥
 चतुर्थे तु पले देवि । शिवत्वं प्राप्नुयान्नरः ।
 हेमजीर्णं भस्मसूते त्रिपले भक्षिते क्रमात् ॥ ७१ ॥
 अष्टाशीतिसहस्राणि योगिन्यो मददर्पिताः ।
 तस्य तिष्ठन्ति किंकर्यः कामरूपी भवेन्नरः ॥ ७२ ॥
 यद्यद्वाययते रूपं तत्तद्रूपधरो भवेत् ।
 यत्नं यत्नं विलीयन्ते सिद्धिस्तत्रैव लीयते ॥ ७३ ॥
 मिते पले द्वादशभिर्हमभस्मानि भक्षिते ।
 गुणैकमात्रं देवेशि । ज्ञात्वा चाग्निबलं निजम् ॥ ७४ ॥
 घृतेन मधुना चाद्यात्ताम्वूलं कामिनीं भजेत् ।
 एको हि दोषस्तूक्ष्मोऽपि भक्षिते भस्मसूतके ॥ ७५ ॥
 त्रिस्सप्ताहाद्वारोहे कामान्धो जायते नरः ।
 कामिनीनां सहस्रं तु क्षोभयेद्दिवसान्तरे ॥ ७६ ॥
 नारीसङ्गाद्वारोहे देहे कामति सूतकः ।
 नारीसङ्गाद्विना देवि ! ह्यजीर्णं तस्य जीर्यते ॥ ७७ ॥
 मैथुनाचलिते शुक्ले त्रिस्सप्ताहादधः कृतात् ।
 जायते प्राणसन्देहस्तावत्तन्मैथुनं त्यजेत् ॥ ७८ ॥
 युवत्या जल्पनं कार्यं युवत्या चाङ्गमर्दनम् ।
 यस्यास्त्वप्यशनमात्रेण रसः कामति विप्रहे ॥ ७९ ॥

यथा तथा हृदयते सुस्त्रीरूपनिरीक्षणम् ।
 तथा कामति देवेशि ! सूतकोऽसौ तंतं क्षणत् ॥ ८० ॥
 अधस्त्यसदृशो यस्या आचारश्च समर्द्धशुभं ।
 तादृशस्तु भगो देवि ! भाजने तु रसायने ॥ ८१ ॥
 निर्मासश्चैव दीर्घश्च भगदंशुष्कगिरास्तथा ।
 दुःस्वदास्त्रिकर्तारं वर्जयेत्तं रसायने ॥ ८२ ॥
 पक्षे शुक्ले शुभदिने चन्द्रताराबलान्विते ।
 सुमुहूर्ते चिन्त्य शिषानलपिप्रगुलं द्विजं ॥ ८३ ॥
 सन्तुष्टस्सुमना भूत्वा रसे सैवेतं सिद्धिदम् ।
 पयसा हेमशुण्ठीभ्यां नत्य कामणमुत्तमम् ॥ ८४ ॥
 हेमादि पङ्क्तोद्दृष्टतमज्ञान कामणं परम् ।

रससेवायां पथ्यापथ्यम् ॥

अत परं प्रवक्ष्यामि रससेवाहिताहितम् ॥ ८५ ॥
 रक्तशाल्यन्नगोधूम गन्ध क्षीर घृतं दधि ।
 जागल पललामुद्ग शर्करा मधु सैन्धवं ॥ ८६ ॥
 हसोदक वास्तुक च मेघनाद पुनर्नवा ।
 पटोलालावुकदलीधान्यकेक्षुकद्वाडिमम् ॥ ८७ ॥
 नालिकेरावु विश्व च सदा ताम्बूलचर्वणम् ।
 गन्धसार कुङ्कुमं च मृगनाभि विलेपयेत् ॥ ८८ ॥
 सुरभीणि सुपुष्पाणि भृदुशय्येष्टकामिनी ।
 शिवात्मज्ञानकथनं मृदुभाषा सुखासिका ॥ ८९ ॥
 दिव्याम्बराणि शुद्धानि ज्ञाया चात्पर्विपर्यटम् ।
 मृत्युजायजपो हर्षो मन्दहासश्च शुद्धता ॥ ९० ॥

नर्तनालोकनं गीतश्रवणं शिवपूजनम् ।
 देवाम्निगुरुविप्राणां वन्दनं श्रुतिपालनम् ॥ ९१ ॥
 समाधिः प्राणिकरुणा सत्यवाक्यं हितं प्रियम् ।
 वाग्देहमनसां चेष्टा यथा दुःखनिरोधिनी ॥ ९२ ॥
 एतत्सर्वं रसेन्द्रस्य क्रामणं कथिनं प्रिये ।
 अहितं रससेवायाः कथयामि शृणु प्रिये ॥ ९३ ॥
 अत्यशनं चातिपानमतिनिद्राऽतिजागरम् ।
 अकाले भोजनं स्त्रीणामतिसङ्गोऽप्यसङ्गिता ॥ ९४ ॥
 अस्थानमदहासाश्च हर्षः कोपोऽधिकस्पृहा ।
 बहुजल्पो जलक्रीडा दुःखमत्यन्तचिन्तनम् ॥ ९५ ॥
 कलिङ्गं कारयेल्लं च कूडमाण्डं कर्कटी तथा ।
 काकमाची कुलुत्थं च कार्कोटी च कुसुमिङ्का ॥ ९६ ॥
 तिलातसीतैलमापकपोतकमसूरकाः ।
 तक्रमक्तं च सौवीरं तिक्तकटुम्ललावणम् ॥ ९७ ॥
 क्षारं क्षौद्रं पिच्छिलं च पित्तलं च परूपकम् ।
 माहिषीः क्षीरविकृतीर्विदरं सहकारकम् ॥ ९८ ॥
 नारङ्गविल्वलिकुचशिग्रुनैवेद्यमोजनम् ।
 अग्निस्पर्शनमंघ्रिभ्यां ताटनं गोद्विजन्मनो ॥ ९९ ॥
 कुमारीबालतुरगपश्वादीनां च ताडनम् ।
 पातकं प्राणिहिंसा च छेदनं भूरुहामपि ॥ १०० ॥
 अक्षादिसप्तज्यसनं छायाश्चत्यकपित्तयोः ।
 लिङ्गस्त्रीनरस्वट्टानां तथा द्वीपिविभीतयोः ॥ १०१ ॥
 चतुष्पथातिनिर्विकस्थाने विष्णुत्रमोचनम् ।
 शिवद्विजगुरुस्त्रीणां वीरयोनियतात्मनाम् ॥ १०२ ॥

समयश्रुतिसूतानां नदीतीर्थभ्रमां नृणाम् ।
 पलाण्डुहिङ्गुलशुनराजिकावृहतीद्वयम् ॥ १०३ ॥
 निष्पावलङ्घनोद्वर्तिनिशाशाभरणन्दिता(?) ।
 सुप्तिर्मद्यासवौ ताम्रचूडश्च जलजामिपम् ॥ १०४ ॥
 तीक्ष्णोष्णगुरुविष्टभिरुक्षशुष्कामिषं मधु ।
 कदलीपत्रकांस्येषु भोजनं धर्मसेवनम् ॥ १०५ ॥
 एतानि द्रव्यजालानि निषिद्धानि रसायने ।

अपथ्यजनिता रोगाः ॥

सेवेत चेत्प्रगादेन विहृतिर्जायते क्षणात् ॥ १०६ ॥
 रसाजीर्णं भवेत्कान्ते ! शोषो मूर्च्छा भ्रमो ज्वर ।
 क्लमः कंपः शङ्कुमूत्ररोधनं शूलवेपथुः ॥ १०७ ॥
 अनिद्रालस्यदृष्टिश्च कासश्वासयिजृम्भिकाः ।
 अरोचकातिसारश्च लिङ्गास्तम्भोऽक्षिरुक्षिषु ॥ १०८ ॥
 वक्ष कर्णोदरांधौ च मेढ्रे शिरसि सन्धिषु ।
 दाहोऽङ्गभङ्गस्सर्वेऽन्ये व्याधयस्संभवन्ति वै ॥ १०९ ॥
 रसाजीर्णप्रशान्त्यर्थं योगोऽयं कथ्यते मया ।
 राजकोशातकी पुष्पा गरुडी कारवल्लिका ॥ ११० ॥
 काकोटी काकमाची च देवदाली पराजिता ।
 सर्वमेतच्चैकपलं गोमूत्रे तु चतुष्पले ॥ १११ ॥
 काथयेत्पादशोषं तु कार्षिकं खच्छसैन्धवम् ।
 निक्षिपेत्तत्पिप्पलेवायं रसाजीर्णं हितंकरम् ॥ ११२ ॥
 सुखीभवेत्त्रिदिवसे रसस्य कामणं भवेत् ।
 रसो व्यथयते तत्तदङ्गं संपरिमर्दयेत् ॥ ११३ ॥

वा स्तनेन च तन्वहया निर्व्यथः क्रमते रसः ।

सप्तधातुवेधः ॥

त्वग्वेधः प्रथमं देवि । रक्तवेधो द्वितीयकः ॥ ११४ ॥

तृतीयो मांसवेधस्त्यान्मेदोवेधश्चतुर्थकः ।

अस्थिवेधः पञ्चमः स्यात्पष्ठो मज्जात्मको भवेत् ॥

सप्तमश्शुक्लवेधस्तथा नाडीवेधस्तथाऽष्टमः ।

नवमश्शुण्डो वेधो दशमस्सर्ववेधकः ॥ ११५ ॥

रसवेधेन भुजगः स्वर्णं स्याद्रक्तवेधतः ।

त्रपु स्वर्णं भवेन्मांसवेधात्तीक्ष्णं च काञ्चनम् ॥ ११७ ॥

मेदोवेधेन शुक्लं तु स्वर्णं स्यादस्थिवेधतः ।

रूप्यं स्वर्णं भवेन्मज्जावेधात्लोहानि काञ्चनम् ॥ ११८ ॥

शुक्लवेधेन मृत्पात्रं काञ्चनं भवति प्रिये ।

वज्रजीर्णो वीर्यवेधी मज्जामभकजारितः ॥ ११९ ॥

हेमजीर्णस्त्वस्थिवेधी रूप्यजीर्णो रसं प्रिये ।

मेदोवेधी ताप्यजीर्णो मांसवेधी तु पारदः ॥ १२० ॥

शुक्लजीर्णो रक्तवेधी कान्तजीर्णो रसात्मकः ।

तीक्ष्णबद्धेन नीलाभस्ताम्रेणारुणसप्रभः ॥ १२१ ॥

रजतेनेन्दुसंकाशो हेम्ना काञ्चनसप्रभः ।

धूमावलोकी वक्रस्थो म्मासात्स्वेचरतां नयेत् ॥ १२२ ॥

स्पर्शवेधी तु वक्रस्थो द्विमासात्सिद्धिदायकः ।

शतकोटिस्त्रिभिर्मसिश्चतुर्भिर्दशकोटिहृत् ॥ १२३ ॥

पञ्चभिः कोटिवेधी स्यादष्टमिश्चायुतं पुनः ।

साहस्रं नवभिर्मसिर्दशमासे शतं पुनः ॥ १२४ ॥

तस्य मूत्रपुरीषैस्तु श्लेष्मणाङ्गमलैस्तथा ।
 लेपाद्धेमत्वमायान्ति यानि लोहानि मूत्रले ॥ १२५ ॥
 चतुष्पष्ट्यंशतो वेधी मासमेकादशस्य तु ।
 द्वात्रिंशकवेधी तु वर्षाद्देहं तु वेधयेत् ॥ १२६ ॥
 सर्वैरोगैर्विनिर्मुक्तो बलीपलितवर्जितः ।
 नासौ छिद्येत शस्त्रैश्च पावकेन न दधते ॥ १२७ ॥
 वायुवेगी महातेजा कामदेव इवापरः ।
 इच्छया जायते दृश्योऽप्यदृश्यैव जायते ॥ १२८ ॥
 यस्य संस्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि काञ्चनम् ।
 तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टे स्थावरजङ्गमे ॥ १२९ ॥
 देवा यत्र विलीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ षष्ठ उद्भासः ॥

॥ सप्तमोऽङ्कासः ॥

पञ्चरागादिरत्नोत्पत्तिः ॥

पुरा कैलासशिखरे गह्वरेऽद्भिसुतेश्वरी ।
 चिरमाक्षां क्रीडमानौ जिगूषू तौ परस्परम् ॥ १ ॥
 तदा रेतस्सूतरूपप्रवाहोऽभूत्तयोर्महान् ।
 तत्प्रवाहप्रभावेन वेधिता दृषदोऽभवन् ॥ २ ॥

पद्मरागादिमणयो लोहा हेमादयस्तथा ।
 गन्धकाद्याश्च पाषाण्य दिव्या ओषधयो रताः ॥ ३ ॥
 नानावर्णा बहुविधा नानासिद्धिप्रदायकाः ।
 पूर्वोक्तानां समस्तानां वज्रं श्रेष्ठतमं महत् ॥ ४ ॥
 तज्जातिलक्षणं देवि ! संस्कारं भजनं फलम् ।
 क्रमाद्वक्ष्यामि ते देवि ! सावधानं शृणु प्रिये ! ॥ ५ ॥

घञ्जलक्षणं घञ्जभेदाश्च ॥

द्विजन्मानश्च राजन्या ऊरव्या वृषलाः क्रमात् ।
 शुभ्रशोणहरिद्राभाः काला नानाविधास्तथा ॥ ६ ॥
 स्त्रीपुत्रपुंसकाश्चैव ज्ञातव्यास्ते क्रमात्प्रिये ! ।
 शुक्लाः फलकसंपूर्णा ज्योतिष्मन्तो महतराः ॥ ७ ॥
 पुमांसरते तु विज्ञेया रेखाबीजविवर्जिताः ।
 बलाढ्यास्सत्वसहिता लोहकमणहेतवः ॥ ८ ॥
 रसगन्धकराः क्षिप्रं सर्वेषां सिद्धिदायकाः ।
 रसायनकरास्स्थूला ह्यष्टसिद्धिप्रदायकाः ॥ ९ ॥
 पट्टकोणबीजरेखाभिरुज्ज्वलास्तास्त्रियः स्मृताः ।
 देहज्योतिःप्रजनना भोगकान्तिसुखप्रदाः ॥ १० ॥
 दीर्घास्त्र्यधाश्च तनवो निबोद्धव्या नपुंसकाः ।
 क्षीणसत्त्वास्स्वल्पवीर्याः क्रामकास्सुरनाथिके ॥ ११ ॥
 क्लीबा नपुंसके स्त्रीणां स्त्रियस्सर्वहिता मराः ।
 जात्यानुरूपाश्चोत्साहं यथा सत्वं तथा गुणम् ॥ १२ ॥
 यथा कान्तिस्तथा शीलं कुर्वन्त्येवं द्विजातयः ।
 वलीपलितरोगघ्नाः क्षत्रिया मृत्युहारिणः ॥ १३ ॥

देहस्थैर्येकरा वैश्या लोहानां वेधकारिणः ।

वयस्तन्भकराश्शूद्रा नानामयविनाशनाः ॥ १४ ॥

वज्रसंस्कारः ॥

वज्रसंस्कारमधुना कथयामि शृणु प्रिये ! ।

श्यामा शमी मेघनादा वर्षामूधूर्तकोद्रवाः ॥ १५ ॥

मेघशृङ्गघातुर्कर्णौ च कुलुत्थं चाम्लवेतसः ।

मदनागस्त्यनिर्गुण्डी चैतेषां स्वरसैर्युते ॥ १६ ॥

डोलायन्त्रे पाचयेच्च व्याघ्रीकन्दगतं दिनम् ।

उद्धृत्य गाहिषशकृत्स्लिप्तं कारीषबहिना ॥ १७ ॥

दहेद्रात्रौ चतुर्यामं रात्र्यन्ते परिपेचयेत् ।

हयमूत्रस्तुहीक्षीरकुलत्पकरसैस्तथा ॥ १८ ॥

पाचयेद्वाहयेदेवं सेचयेत्सप्तवारकम् ।

एवं द्विजातिजातीयाश्शोधितास्तस्युश्च सिद्धिदा ॥ १९ ॥

वज्ररसायनम् ॥

रसायनार्हं वक्ष्यामि वज्रभस्म सुरेश्वरि ! ।

वैक्रान्तताप्यगन्धाश्मशिलामाक्षिकतालकम् ॥ २० ॥

कान्तात्पटङ्गणक्षारकुलीरास्थीनि पेपयेत् ।

स्तन्येन गोलके क्षिप्त्वा मूषायां निक्षिपेत्ततः ॥ २१ ॥

धमेद्दृढतरं पूर्वं पश्चाद्गजपुटे पचेत् ।

तदेव वज्रमादाय तस्मिन्पोडशमात्रके ॥ २२ ॥

एकांशं पारदं तस्मिन्पक्वबीजेन जारितम् ।

स्तन्येन मर्दयेत्तौ द्वौ पुनर्गजपुटे पचेत् ॥ २३ ॥

वज्रभस्मगुणाः ॥

वज्रभस्म यथा तद्वद्दुतिमार्दवयोरपि ।
 भवेद्भस्म वरारोहे जरादारिद्र्यमृत्युजित् ॥ ४५ ॥
 रसायने भवेत्सौख्यं भस्म दुतिमृद्भूवम् ।
 रसायने तु स्त्रीपुंसौ क्रामणे तु नपुंसकः ॥ ४६ ॥
 षड्सं हिमवीर्यं च सर्वमयविनाशनम् ।
 सर्वदोषप्रशमनं सर्वसौख्यं रसायनम् ॥ ४७ ॥
 विद्रुप्तभां देहदाढ्यं स्वच्छं स्निग्धं च लेखनम् ।
 सौन्दर्यं बलगायुष्यं महालक्ष्मीविनाशनम् ॥ ४८ ॥
 शुद्धिर्मृदुद्रुतीभस्म वैकान्तस्य तु वज्रवत् ।

स्वर्णम्—तद्देदाः ॥

अथ वक्ष्ये श्रेष्ठतमं शृणु हेमरसायनम् ॥ ४९ ॥
 हेमोत्पत्तिः पुरा प्रोक्ता तथाऽपि त्रिविधा भवेत् ।
 रसवेधाद्भवेच्चैकं इतरक्षेत्रसम्भवम् ॥ ५० ॥
 लोहसङ्करजं चान्यच्छ्रेष्ठमध्यकनीयसः ।
 क्रमेण पीतरक्ते च पीतरक्तं च वर्णतः ॥ ५१ ॥
 निकर्षच्छेददाहेषु कुट्टकुमश्चेतशोणितम् ।

स्वर्णशुद्धिः ॥

द्विल्यमेवंविधं स्वर्णं षट्कं कणशः कृत्तम् ॥ ५२ ॥
 हलिनीकंबुकीकन्दस्तुगर्भग्निकरजकम् ।
 घृतगुञ्जद्विनीरमूलतालध्वगन्धिकाः ॥ ५३ ॥
 पिष्टेन्द्रवारुणी चैषां मूलानि मथितेन वै ।
 लेपयेत्स्वर्णपट्टानि तापयेज्जातवेदसि ॥ ५४ ॥

गोमूत्रे मथिते तैले कुलुत्थाम्भसि काञ्जिके ।

जम्बीरार्कपयोमध्ये प्रत्येकं सप्तधा क्षिपेत् ॥ ५५ ॥

लेपयेत्तापयेत्तिसञ्ख्याद्भूयो भूयोऽपि सप्तधा ।

बल्मीकमृद्धमसारमिष्टकापटुगैरिकम् ॥ ५६ ॥

पिष्ट्वा जम्बीरनीरेण लिप्त्वा पत्रं पुटीकृतम् ।

चतुर्वर्णाभ्रकं ताप्यं दरदं तालकं शिलाम् ॥ ५७ ॥

कान्तकङ्कुष्ठरसकविमलासूतमूलताः ।

पिष्ट्वाऽग्लेन बटी कुर्यान्निष्कमात्तास्तुरेश्वरि ! ॥ ५८ ॥

पलादूनं न कर्तव्यमधिकं च चतुष्पलात् ।

पुटितं हेम शुल्बं च द्रावयेच्च समीकृतम् ॥ ५९ ॥

तन्मध्ये तद्द्वीमूते चैकैकां वटिका क्षिपेत् ।

स्वर्णाद्दशगुणा बाह्या वटिकाः शोपिता क्रमात् ॥

यावच्छेषं भवेत्स्वर्णं तावदेवं धमेच्छनैः ।

शुद्धं तज्जायते दिव्यं जरामरणरोगहृत् ॥ ६१ ॥

स्वर्णभस्म ॥

चिञ्चापत्रनिभं स्वर्णं पत्रं शुद्धं च पारदम् ।

एकान्तं मर्दयेदग्लैस्तृप्तिपिष्टिमपि लेपयेत् ॥ ६२ ॥

समगन्धकताप्याभ्यां पिष्टिं मूषागतां धमेत् ।

षोडशांशं सूतभस्म हेमचूर्णे विनिक्षिपेत् ॥ ६३ ॥

अग्लेन मर्दयेद्वाढं पचेत्तद्भूषरे पुटे ।

एवं षोडशपर्यन्तं रसं प्रतिपुटं क्षिपेत् ॥ ६४ ॥

निरत्यं हेमभस्मेदं जायते सर्वसिद्धिदम् ।

हेमरसायनम् ॥

विरेकवमनाद्यैश्च शुद्धदेहशुभे दिने ॥ ६५ ॥

अर्चयेदीशविप्राग्निगुरुवैद्यपुरस्सरान् ।
 सेवेत शुद्धहृदयो दिव्यं हेमरसायनम् ॥ ६६ ॥
 कान्ताभ्रयोस्सत्वभस्म चैकगुज्ञापमाणकम् ।
 मापोन्मितं हेमभस्म वरामध्वाज्ययुग्लिहेत् ॥ ६७ ॥
 पूर्वोक्तवद्वज्र(विधौ ?)मासपोडशिकावधि ।
 पूर्वोक्तवद्विधिन्याज्यं प्रकुर्वीत रसायनी ॥ ६८ ॥
 शृणु चित्तां गिरिसुते ! सेवां हेमरसायने ।
 पलमात्रोपयोगेन सर्वरोगविषर्जितः ॥ ६९ ॥
 ततो द्विपलयोगेन वलीपलितवर्जितः ।
 वाक्सिद्धिर्दिव्यदृष्टिश्च त्रिपलेन भवेत्त्रिये ! ॥ ७० ॥
 चतुष्पलोपयोगेन विषव्याघ्राहिभीर्नि हि ।
 तथा पञ्चपलेनैव दिव्यात्मज्ञानिता भवेत् ॥ ७१ ॥
 देवि ! षट्पलयोगेन सिद्धसाध्यपदं भवेत् ।
 तथा सप्तपलेनापि विद्याधरपदं भवेत् ॥ ७२ ॥
 तथाऽष्टपलयोगेन स्वेच्छाविहरणे पटुः ।
 पलेन नवमेनापि चाष्टैश्वर्यगुणान्वितः ॥ ७३ ॥
 तथा दशपलेनापि महेन्द्रत्वमवाप्नुयात् ।
 एकादशपलैर्देवि ! ब्रह्मत्वं नात्र संशयः ॥ ७४ ॥
 द्वादशभिः पलैः कान्ते ! विष्णुत्वं समुपैति च ।
 तयोदशपलेनापि रौद्रं पदमवाप्नुयात् ॥ ७५ ॥
 तथा चतुर्दशपलैरैश्वरं लभते पदम् ।
 पलैः पञ्चदशैरेति सदाशिवपदं परम् ॥ ७६ ॥
 तथा स्यात्षोडशपलैः सच्चिदानन्दविग्रहः ।
 सर्वज्ञसर्वकर्ता च हर्ता गोप्ता स सर्वगः ॥ ७७ ॥

हेमद्रुतिः ॥

हेमद्रुतिं प्रवक्ष्यामि शृणु संपत्तिं पार्वति ! ।

फलपांशुर्देवदाल्यादशक्रगोपोऽश्वलालिका ॥ ७८ ॥

रङ्गणं जालिनीनीरैर्भावयेद्बहुधा प्रिये ! ।

द्रावयेत्काञ्चनं तत्र यपेत्सूतसमा द्रुतिः ॥ ७९ ॥

इमां द्रुतिं काञ्चनवद्भस्म सेवाद्य कल्पयेत् ।

स्याद्दु तित्तं कपायं च शीतमुष्णं रसायनम् ॥ ८० ॥

हृद्यं कान्तिप्रदं शुद्धं चक्षुष्यं गुरु लेखनम् ।

धृतिस्मृत्यायुरारोग्यनयवाक्सिद्धिदायकम् ॥ ८१ ॥

क्षयोन्मादादिरोगाणां नाशनं दोषशान्तिकृत् ।

स्निग्धं रुच्यं दीप्तिकरं वीर्यकृद्बलवर्धनम् ॥ ८२ ॥

कान्तम्—तद्भेदा लक्षणञ्च ॥

अथ कान्ते ! प्रवक्ष्यामि कान्तं कान्तरसायनम् ।

दिव्या औषधयस्सन्तु सर्वसिद्धिप्रदायिका ॥ ८३ ॥

तेभ्य कान्तं श्रेष्ठतमं बलीरुषपलितापहन् ।

कल्पान्ते ताण्डवं शमुदशर्वाणीसहितस्त्वयम् ॥ ८४ ॥

उच्चण्डं व्यतनोत्तलं सज्जातास्त्वेदविन्दव ।

तत्र तत्र गतास्तेऽपि क्षयस्कान्तत्वमाययुः ॥ ८५ ॥

जाग्रले बहवो जाता देशे साधारणे क्वचित् ।

जलप्रायेऽस्ति वा नास्ति जात्या पद्मविधास्मृता ॥

आमकं चुम्बकं देवि ! कर्मकं द्रावकं तथा ।

रोमकं च तथैरुद्धिचतुस्सर्वनोमुष्या ॥ ८७ ॥

तेषां पद्मविधानां तु पीनं कृष्णं च शोणितम् ।

मिश्रं पृथक्पृथक्तेषां क्रमात्पुनरपि देवता ॥ ८८ ॥

ब्रह्मविष्ण्वीशमृतात्ममातृकाः परिकीर्तिताः ।

पीतवर्णं स्पर्शवेधि कृष्णं श्रेष्ठं रसायने ॥ ८९ ॥

रसबन्धकं रक्तं मिश्रं सर्वरुजापहम् ।

रोमकं ग्रहभीतिघ्नं द्रावकं चोत्तमोत्तमम् ॥ ९० ॥

उत्तमं मध्यमं नीचं कर्पकं चुम्बकं क्रमात् ।

आमकं लक्षणं वच्मि लोहन्तु आमयेत्ततः ॥ ९१ ॥

तस्मान्नामकमित्युक्तं चुम्बकं लोहचुम्बकम् ।

कर्पकं कर्पयेल्लोहं द्रावकं द्रावयेत्ततः ॥ ९२ ॥

स्फुटनाद्रोमजननं तद्रोमकमुदाहृतम् ।

अत्युत्तमं बहुमुखं चतुःपञ्चास्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥

मध्यमं स्याद्द्वित्रिमुखं नीचमेकमुखं भवेत् ।

आमकं चुम्बकं सर्वरोगाणां नाशने हितम् ॥ ९४ ॥

कर्पकं द्रावकं श्रेष्ठं रसयोगे रसायने ।

रसद्विपाकुशमिव कान्तं पञ्चविधं प्रिये ! ॥ ९५ ॥

समीरणात्पस्पृष्टं न ग्राह्यं तत्कदाचन ।

हस्तद्वयं समुत्थाय कान्तं ग्राह्यं वरानने ! ॥ ९६ ॥

कान्तसत्यपातनम् ॥

आद्री संपूज्य दुर्गां च गणेशं भैरवं प्रिये ! ।

तीव्राग्निना दहेत्कान्तं सेचयेत्त्रिफलांबुना ॥ ९७ ॥

तत्कान्तं चूर्णयेत्सूक्ष्मं कान्तसामुद्रटङ्गैः ।

लाक्षागुण्डुगुल्माभिरूर्णाज्यमधुसिक्थकैः ॥ ९८ ॥

दाशास्थिशुद्रमीनेश्च भस्माततिलकल्कैः ।

सर्जेश्वरयवक्षाररात्रैश्चिरगुलैः(?)स्त्रया ॥ ९९ ॥

न्यङ्कुसैरिभदन्तीनां विपाणैश्च समांशकैः ।
 एतत्समांशं तत्कान्तमजाक्षीरेण मर्दयेत् ॥ १०० ॥
 मेलयेत्पञ्चमाहिष्यैर्दध्याद्यैर्गोमयान्तकैः ।
 श्लक्ष्णं पिष्ट्वा वटीः कुर्यात्कर्पमात्रास्सुरेश्वरि ! ॥ १०१ ॥
 कोष्ठीयन्त्रे वङ्कनाले खदिराङ्गारकैर्दृढम् ।
 पञ्च पञ्च वटीस्तत्र निक्षिपेच्च शनैश्शनैः ॥ १०२ ॥
 त्रियाममथनादेव कान्तात्सत्त्वं पतेच्छुचि ।
 तत्सर्वं कणशः कृत्वा काचाद्यैरौषधैस्समैः ॥ १०३ ॥
 मूपागतं धमेत्तीव्रमेवं धाम्यं त्रिधा प्रिये ! ।
 एषं कृतं तु तत्कान्तसत्त्वं सत्त्वतमं भवेत् ॥ १०४ ॥

कान्तस्वरूपम् ॥

कान्तलोहस्य पात्रस्थजले तैलस्य बिन्दवः ।
 न सर्पन्ति चणाम्बेता. कृष्णास्स्युर्नात संशयः ॥ १०५ ॥
 घृष्टहिंर्गोर्न गन्धस्यात्क्षीरोर्मिश्रस्वराकृतिः ।
 न कदाचिद्भुवि पतेच्छिवा मुञ्चति तिक्तताम् ॥ १०६ ॥
 तल्लोहक्षिप्तमुष्णांबु क्षीतलं भवति क्षणात् ।

लोहशुद्धिः ॥

ऊनं पञ्चपलन्नैव नोर्ध्वं पञ्चदशात्पलात् ॥ १०७ ॥
 त्रिफला षोडशपला तच्चतुर्गुणमम्बु च ।
 काथयेत्पादशेषं तु तस्मिन्पत्राणि ढालयेत् ॥ १०८ ॥
 शशरक्तप्रलिप्तानि शोषयेदातपे पुनः ।
 तापितानि पुनस्तक्रतैलसौवीरसर्पिषि ॥ १०९ ॥

क्षौद्रार्कक्षीरजम्बीर कुलत्थकरसेष्वपि ।
 लेपनं शोषणं दाहं सेचनं च क्रमात्प्रिये ॥ ११० ॥
 प्रत्येकं सप्तधा कुर्याद्गिरिदोषं त्यजेदयः ।

लोहसंस्कारमन्त्राः ॥

आदौ मन्त्रस्ततः कर्म कर्तव्यो मन्त्र उच्यते ॥ १११ ॥
 उद्भवोद्भवशब्दस्स्याच्चतुर्थ्यन्तोऽमृतात्परः ।
 स्वाहान्तः प्रणवश्चादौ मन्त्रोऽयं मर्दने स्थितः ॥ ११२ ॥
 ॐ अमृतोद्भवोद्भवाय स्वाहा ।

रक्षायै लोहनरयोरयमेकोद्भवो मनु ।
 विना स्वाहापदं स्थाने फडन्तं यस्तमुच्चरेत् ॥ ११३ ॥
 “ ॐ अमृतोद्भवाय फट् ”

प्रणवोर्ध्वन्नमश्चण्डवज्रपाणय इत्यपि ।
 ततः परं महायक्षसेनाधिपतये नमः ॥ ११४ ॥
 द्विरुक्तं सुरुशब्दस्य महाविद्याबलाय च ।
 ततस्स्वाहेति मन्त्रोऽयं बलिर्कर्त्तुं कीर्तितः ॥ ११५ ॥
 ॐ नमश्चण्डवज्रपाणये महायक्षसेनाधिपतये नमः
 सुरु सुरु महाविद्याबलाय स्वाहा ॥

लोहमस्म ॥

एतानि लोहपत्राणि सूक्ष्मं सञ्चूर्णयेत्ततः ।
 अय.पात्रे कान्तचूर्णं निक्षिप्य त्रिफला रसैः ॥ ११६ ॥
 सेचयेत्तदयोदव्यां चालयन्वाचयेदिति ।
 पिण्डीभूतं तदादाय मृत्तिकापटले शुभे ॥ ११७ ॥

सम्पुटे निक्षिपेत्सम्यक् षोडशाङ्गुलमर्तके ।
निधायारण्यकारीषमध्यगं कारिषं दहेत् ॥ ११८ ॥

अहोरात्रं प्रकुर्वीत वातातपविवर्जितम् ।

पुनः प्रातस्तप्तादाय चराकायेन मर्दयेत् ॥ ११९ ॥

स्थालीसंपुटयोरेव कुर्यात्पाकपुटैः क्रमात् ।

एवं विदध्यात्सप्ताहं तस्मिन्शेष्यं च हिङ्गुलम् ॥ १२० ॥

लोहस्य षोडशांशं च नारीस्तन्येन मर्दयेत् ।

स्थाल्या पाकं संपुटे च पुटं कुर्वीत षोडश ॥ १२१ ॥

निरुत्थं तद्वेद्वत्सा देवि ! योज्यं रसायने ।

लोहभस्मनोऽमृतीकरणम् ॥

यावत्स्थारित्रफला वस्त्राद्भवेद्वारि चतुर्गुणम् ॥ १२२ ॥

अष्टावशेषं यवयवेत्क्वायस्य सदृशं धृतम् ।

धृततुल्यं कान्तमस्म ताम्रपात्रे पचेत्त्रिप्रसे । ॥ १२३ ॥

लोहदर्व्या प्रचलयन्वायच्छुष्यति तद्रसः ।

तावन्मृद्वग्निना पाच्यं लोहतुल्यां सितां क्षिपेत् ॥

अमृतीकरणमित्युक्तं सर्वयोगवहं परम् ।

लोहपाकभेदाः ॥

लोहपाकं प्रवक्ष्यामि तद्वेत्त्रिभिधं प्रिये । ॥ १२५ ॥

मृदुमध्यखराः प्रोक्ता जम्बीरसदृशो मृदु ।

मध्यमः पिण्डसदृशो चालुकासदृशः खरः ॥ १२६ ॥

कान्तलोहरसायनसेवाक्रमः ॥

अथ सेवां प्रवक्ष्यामि कान्तलोहस्य भस्मन ।

सुमुहूर्ते शुभदिने पूजितेशादिदेवत ॥ १२७ ॥

सेवेत सिद्धिदं दिव्यं कान्तभसा रसायनम् ।
 शुद्धदेहो विरेकचैरग्रभसा मुरा प्रिये ! ॥ १२८ ॥
 मासमेकं तु सेवेत तस्माच्छुद्धवपुर्भवेत् ।
 मापमात्रं कान्तसत्स गुञ्जामाताग्रभसा च ॥ १२९ ॥
 द्विनिष्कं त्रिफलाचूर्णं मधुसर्पिस्समान्वितम् ।
 लिहेन्मातृर्विशुद्धात्मा ज्ञानदानादिकर्मभिः ॥ १३० ॥
 अनुपेयं ततो लोहाद्व्यं पष्टिगुणं पयः ।
 धारोष्यं तदभावे तु कृत्वा क्षीरं समावुक्तम् ॥ १३१ ॥
 यावत्क्षीणजलं काथ्यं क्षीरं चानुपिवेत्प्रिये ! ।
 तदसाल्ये वराववाधं शुद्ध्या वा कषायकम् ॥ १३२ ॥
 इत्येकमासं सेवेत क्रमाद्द्वित्रिचतुष्टयम् ।
 प्रतिमासं मापगुञ्जामृद्धिः कान्ताग्रभस्सन्नोः ॥ १३३ ॥
 एवं षोडशमासान्तं वृद्धिष्णोडशमालकाः ।
 पूर्वोक्तवद्विधिं त्याज्यं कुर्यात्सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १३४ ॥
 अस्य धत्सरयोगेन क्षुद्रामयविनाशनम् ।
 एतद्विर्वर्गयोगेन महारोगप्रणाशनम् ॥ १३५ ॥
 त्रिवर्षात्पलितं हन्ति चतुर्वर्षाद्वह्निं हरेत् ।
 पञ्चमादपमृत्युध्मं श्लेष्मे स्थादायुषश्शतम् ॥ १३६ ॥
 सप्ताब्दे सूर्यवद्दीप्तिं दशमे सिद्धिमेलनम् ।
 वैयाधरं समाप्नोति वर्षे चैकादशे प्रिये ! ॥ १३७ ॥
 त्रयोदशाब्दे देवत्वमिन्द्रत्वं च चतुर्विंशे ।
 तथा पञ्चदशाब्दे च सर्वलोकाप्रियो भवेत् ॥ १३८ ॥
 षोडशाब्देऽष्टसिद्धिस्स्यात्सत्यं सत्यं महेश्वरि ! ।

कान्तद्रुतिक्रमः ॥

सुवर्णद्रुतिवत्कान्तद्रुतिस्स्यात्पूर्ववक्ष्ये । ॥ १३९ ॥

कान्तद्रुतिर्भवेद्भस्म कान्तलोहस्य भस्मवत् ।

लोहमेवास्तद्गुणाश्च ॥

किट्टं मुण्डं तथा तीक्ष्णं कान्तं पूर्वोत्तरोत्तरम् ॥ १४० ॥

गुणाढ्यास्त्युर्दशशतसहस्रं लक्षकं क्रमात् ।

शताधिको भवेत्कान्तस्त्वौषधानां रसायनम् ॥ १४१ ॥

त्रिदोषशमनं दिव्यं सर्वरोगापहारकम् ।

कान्तिं रुच्यं च वसुपुं हृद्यमायुष्यदं शुचि ॥ १४२ ॥

स्थैर्यं दाढ्यं च धातूनां बलवच्च रसायनम् ।

अभ्रकोत्पत्तिः—तद्भेदा लक्षणम् ॥

अथाभ्रकं प्रवक्ष्यामि तदुत्पत्त्यादिकं क्रमात् ॥ १४३ ॥

पुराऽऽदिशक्तिर्भवती श्वेतद्वीपे मनोरमे ।

इन्द्राणीकमलायाणीगायत्रीप्रमुखैस्सह ॥ १४४ ॥

अरुन्धतीमुखैर्दिव्यमुनिदारैश्च संयुता ।

संचिक्रीडे महामाया चित्सदानन्दरूपिणी ॥ १४५ ॥

आनन्दाद्युक्ता क्षौमे न्यपतन्बहवो दृशोः ।

तदा ऋतुमती जाता ततस्त्वादु सरित्यतेः ॥ १४६ ॥

तीरे त्यक्त्वा च तद्वस्त्रं ध्यात्वा कैलासमाययौ ।

वात्यावशेन तद्वस्त्रं क्षीराब्धौ न्यपतत्तदा ॥ १४७ ॥

देवासुरैर्मध्यमानात्तस्मात्क्षीराम्बुधेस्तदा ।

समभूतद्रजोवस्त्रं चतुर्धाऽभ्रकसंज्ञकम् ॥ १४८ ॥

कृष्णाभ्रकं साज्जनाभं पीतं देव्यङ्गलेपनात् ।
 रक्तं तस्य रजोरूपं क्षौमं श्वेतमभूदिति ॥ १४९ ॥
 चतुर्विधं तदालोक्य रसवन्धनकारणम् ।
 रसायनं रोगहरं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १५० ॥
 इत्युचिरे सुरासर्वे साक्षादमृतसंमितम् ।
 श्वेतं रजतकार्येषु त्रयमन्यत्सुवर्णके ॥ १५१ ॥
 सर्वं रसायने योज्यं रक्तपीतसितासितम् ।
 श्वेताच्छतगुणं रक्तं रक्तात्पीतं सहस्रकम् ॥ १५२ ॥
 पीतालक्षगुणं कृष्णं ज्ञेयं लोहे रसायने ।
 प्रत्येकं तानि जायन्ते चतुर्धा जातितः क्रमात् ॥ १५३ ॥
 पिनाकं दर्दुरं नागं वज्रं चेति चतुर्विधम् ।
 वज्रं समाहरेन्मुख्यं त्रीण्यन्यानि विवर्जयेत् ॥ १५४ ॥
 पिनाकमग्निनिक्षिप्तं भुञ्जते दलसञ्चयम् ।
 तत्सेवितं मलं वद्ध्वा मारयेद्रोगकारणम् ॥ १५५ ॥
 दर्दुरं वह्निनिक्षिप्तं कुरुते भेकनिस्तनम् ।
 तदुत्पादयते रोगमश्मर्याख्यमसाध्यकम् ॥ १५६ ॥
 नागगन्धौ विनिक्षिप्तं फल्कारं वितनोति यत् ।
 तत्सेवया महानुष्ठं मण्डलाख्यं भवेद्भवम् ॥ १५७ ॥

ग्राह्यलक्षणम् ॥

एतत्त्रितयसेवाभिर्जायते रोगसञ्चयः ।
 वह्निस्थितं तु वज्राग्रं विकाराच्चाचरेत्त्ववचित् ॥ १५८ ॥
 तस्माद्वज्राभ्रकं सेव्यं वलीपलितमृत्युजित् ।
 राजहस्तात्परं आह्वयं सनित्वेन तदाक्रान्तम् ॥ १५९ ॥

भारयुक्तं पृथुदलं स्निग्धं मोच्यदलं सुखम् ।
काचचन्द्रककिट्टाभं न योज्यं तत्कदाचन ॥ १६० ॥

धान्याभ्रकम् ॥

पूर्वोक्तलक्षणयुतं वज्राग्रं धमयेद्भृदम् ।
अर्कक्षीरारनाले च गोमूत्रे त्रिफलारसे ॥ १६१ ॥
मेघनादरसे चैत्थं निक्षिपेत्तेषु तस्त्रिधा ।
सम्यग्दलं मोचयित्वा मेघनादाम्लयोर्द्रवैः ॥ १६२ ॥
भावयेदातपे तीव्रे श्लक्ष्णं पिष्ट्वाऽथ वल्लके ।
निक्षिप्य धान्यसहितं बद्ध्वा तत्काञ्जिके पुनः ॥ १६३ ॥
कराभ्यां घट्टयेद्वाढं सूक्ष्मं तत्काञ्जिके सवेत् ।
तत्कुर्यादातपे शुष्कमेतद्धान्याभ्रकं स्मृतम् ॥ १६४ ॥

अभ्रकसत्त्वपातनम् ॥

कान्तवत्सत्त्वपातनमभ्रकस्य भवेत्प्रिये । ।
हेम रूप्यं माक्षिकं च वैक्रान्तं मधु टङ्कणम् ॥ १६५ ॥
गुग्गुला गुडं घृतं भल्ल(वित्त्व)मेकैकं दशनिष्ककम् ।
पिष्ट्वाऽर्कपयसा कार्या वटिकाः कर्पमात्रकाः ॥ १६६ ॥
शतनिष्केऽभ्रसत्त्वेऽस्मिन्विद्रुते वटिकाः क्षिपेत् ।
एकैकवटिकामात्रं वट्यः श्लेष्प्याश्शनैश्शनैः ॥ १६७ ॥
यावत्तत्सत्त्वशेषं स्यात्तावद्दाम्यमतन्द्रितैः ।
इदमभ्रकसत्त्वं तु देवयोम्यं रसायनम् ॥ १६८ ॥

अभ्रकसत्त्वभस्म ॥

चूर्णीकृत्याभ्रसत्त्वं तन्मेघनादः पुनर्नवा ।
सूरणोऽर्कदलं मुस्ता जम्बीरस्तालमूलिका ॥ १६९ ॥

त्रिफला वज्रवल्ली च शोद्धेरी गरिचं तथा ।
 अम्लमर्गो चटंजटा कार्पासमुनिशिशुक्रम् ॥ १७० ॥
 एकवीरा कोकिलाक्षी सर्पाक्षी तुलसी वचा ।
 पेठारी वाकुची कन्या चैकैक्य रसैः पृथक् ॥ १७१ ॥
 मर्दनं घर्मपाकं च स्थालीपाकं पुटं क्रमात् ।
 एकैकाहं प्रकुर्वीत ततो दरदमाक्षिके ॥ १७२ ॥
 सत्वपोडशभागेन योज्यं पेप्यं धरारसैः ।
 पुटपोडशपर्यन्तं कुर्यादेवं हि भैरवि । ॥ १७३ ॥
 पूर्वोक्तवत्स्यादमृतीकरणं कान्तसत्ववत् ।
 निरुतं भस्म भवति चायुरारोग्यदायकम् ॥ १७४ ॥

अभ्रकसत्वसेवाक्रमः ॥

अथ सेवां प्रवक्ष्यामि धनसत्वरसायने ।
 वमनादिविशुद्धात्मा पूजितस्वेष्टदेवतः ॥ १७५ ॥
 गुज्जामात्राभ्रतत्वं च द्विनिष्कं त्रिफलारजः ।
 मध्वाज्याभ्या लिहेत्प्रातरेकमासं भजेदिति ॥ १७६ ॥
 एवं षोडशमासान्तं मासवृद्धिक्रमेण वै ।
 गुज्जावृद्धिर्भवेद्देवि । सेवेतेतत् रसायनम् ॥ १७७ ॥
 पूर्वोक्तवद्विधिं त्याज्यं प्रकुर्वीत सुरेश्वरि । ।
 वर्षेण देहशुद्धिस्स्याद्विषादामयाच्युतः ॥ १७८ ॥
 त्रिवत्सरान्महारोगनाशनं भवति ध्रुवम् ।
 चतुर्वर्षान्महाकान्तिबलवीर्यप्रवर्धनम् ॥ १७९ ॥
 पञ्चवर्षाद्देहदाढ्यं षष्ठे वाक्सिद्धिमेति हि ।
 सप्तमे दिव्यदृष्टिस्त्यादष्टमे विपनाशनम् ॥ १८० ॥

नवाब्दे सिद्धतामेति ततो विद्याधरो भवेत् ।
 एकादशाब्दे त्विन्द्रत्व द्वादशे ब्रह्मता भवेत् ॥ १८१ ॥
 त्रयोदशाब्दे विष्णुत्व रुद्रत्व च चतुर्दशे ।
 ईशत्व पञ्चदशके षोडशाब्दे सदाशिव ॥ १८२ ॥
 अणिमादियुतस्त्वैरी सर्वज्ञस्सर्वरूढवेत् ।

अभ्रकद्रुति ॥

अथाभ्रकद्रुतिं वक्ष्ये कन्सुकीकन्द एव च ॥ १८३ ॥
 कपितिन्दौ केशतैले प्रत्येकं तु त्रिधा वपेत् ।
 मूपाया द्रावयित्वा तदभ्रसत्वद्रुतिर्भवेत् ॥ १८४ ॥
 भस्मीकुर्यात्प्रयत्नेन द्रुतिमभ्रकसत्ववत् ।

अभ्रकगुणा ॥

पद्मसस्सर्वरोगघ्नस्त्रिदोषशमनः परः ॥ १८५ ॥
 वीर्यायुष्यबलप्रज्ञाकातिरूपविवर्धनः ।
 वपुर्दाढ्यस्थैर्ययुक्तो बलीपलितगृत्नुहा ॥ १८६ ॥
 रुच्यो घृष्यो लघुदशीतो मेध्यस्त्रिगुणो रसायनम् ।
 अभ्रकः दीपनः प्राणिं श्रेष्ठं पारदबन्धनम् ॥ १८७ ॥
 यक्षजित्सूतराजस्य भस्मीभूताभ्रसत्वकः ।
 अभ्रस्य पत्रं रोगघ्नं तच्च सत्व दृढङ्करम् ॥ १८८ ॥
 चेतसत्व(१) मृदु हरेर्द्रुतिस्ताश्च दरिद्रताम् ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ सप्तमोऽङ्कः ॥

॥ अष्टम उल्लासः ॥

रसायनसेवा ॥

सूतो बज्रं सुवर्णं च कान्तलोहं तथाऽन्नकम् ।
पञ्चैतान्यमृतानि स्युः कल्पितानि नृणां मया ॥ १ ॥
मत्तकाशिनि ! यो वेत्ति सोऽपि साक्षान्महेश्वरः ।
अहं रसो रसश्चाहमावयोरन्तरं न हि ॥ २ ॥
तेन युक्तास्तु वज्राद्यास्तिद्धिदास्त्युर्न संशयः ।
पुरुषं रससेवाहं यदामि शृणु पार्वति ! ॥ ३ ॥
स्त्रीमलीनबालकानां च न हि योज्यं रसायनम् ।
बालाः पञ्चदशाब्दा ये कुमारस्त्रिंशदब्दकाः ॥ ४ ॥
पञ्चाशद्वर्षदेशीया युवानः परिकीर्तिताः ।
अतः परं च स्थविराः भवेयुस्ते रसायने ॥ ५ ॥
यथोक्तकाले सिद्धिस्त्यात्कुमारस्य रसायनात् ।
तस्माद्द्विगुणकालेन यूनस्तिद्धिर्भवेद्भवम् ॥ ६ ॥
तस्मात्त्रिगुणकालेन वृद्धस्तिद्धिमवाप्नुयात् ।
ज्ञातव्याः क्रमशो देवि ! ह्युत्तमो मध्यमोऽधमः ॥ ७ ॥

रसायनसेवाक्रमः ॥

पूर्वमन्नकमग्नीयात्ततः कान्तरसायनम् ।
अथ कान्तान्नकं देवि ! पश्चाद्देवरसायनम् ॥ ८ ॥
अथान्नकं स्वर्णयोगं कान्तहेमरसायनम् ।
धनकान्तस्वर्णयोगं ततो वज्ररसायनम् ॥ ९ ॥

अथागवज्रसेवा च कान्तवज्रमत परम् ।
 यनायस्कान्तहीरे च हेमवयं ततो भवेत् ॥ १० ॥
 पश्चादग्रस्पर्णवय कान्ताष्टापदवज्रम् ।
 घनकान्त हेमवज्रमत पारदमक्षणम् ॥ ११ ॥
 तथाऽभ्ररसयोग स्याच्चत कान्तरसं भवेत् ।
 घनकान्तरम् देवि ! पश्चाद्देमरस भवेत् ॥ १२ ॥
 घनहेमरसे पश्चात्कान्तहेमरसे तत ।
 घनकान्त हेमसूतमतो वज्ररसं भवेत् ॥ १३ ॥
 घनवज्ररस देवि ! कान्तवज्ररसे तत ।
 घनकान्तं वज्रसूतं हेमवज्ररसं तत ॥ १४ ॥
 घनहेमपथीमूत कान्तहेमपथीरसम् ।
 घनकान्तस्पर्णवज्ररसमम्मात्परं न हि ॥ १५ ॥
 उत्तरोत्तरतमसर्वे चैते सर्गुणोत्तरा ।
 रसायनानि पथ स्युरेकैकानि यरानने । ॥ १६ ॥
 रसा द्विष्यौषधभ्याम्लिष्यौषधमवा दश ।
 चतुश्चतुर्भवा पथ त्येक पन्चौषधोद्भव ॥ १७ ॥
 एफत्रिशद्वरारोहे ! रसायनमिति प्रिये । ।
 घन कान्त हेम वज्र पास्वद्वैतरेतरम् ॥ १८ ॥
 पूर्वोत्तरोत्तरगुणा भवन्ति प्राणयज्ञभे । ।
 रसस्य कामणं वज्र हेमकान्तघन भवेत् ॥ १९ ॥
 वज्रसकामणं हेम कान्तं व्योम भवेत्प्रिये ! ।
 हेम कान्तमव योज्यं कान्तस्य कामणं घनम् ॥ २० ॥
 अग्रस्य कामण चाग्रसत्त्व सिद्धिप्रद यत ।
 एकैकौषधसेवाया यथोक्तं कामण भवेत् ॥ २१ ॥

युक्तो द्विविचतुःपञ्चमैषज्यैः कामर्णं न हि ।

त्रिकलामधुसर्पायि सामान्यकामर्णं भवेत् ॥ २२ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते, आनन्दकण्ठे अमृतीकरणविग्रान्तौ अष्टमोऽङ्काः ॥

॥ नवम उल्लासः ॥

रसायनाहंरससंस्कारः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

श्रीभैरवी—

रसायनाहं सतस्य संस्कृतिं बद्ध मे विभो ! ।

श्रीभैरवः—

शृणु पार्षति ! यत्नेन संस्कारं शोधनादिकम् ॥ १ ॥

पुनर्नगरसैः पेय्यं धान्याभू पारदं समम् ।

तप्तखल्वे दिनं देवि ! वज्रमूपागतं रसम् ॥ २ ॥

पचेद्मूधरयन्त्रे च पुनस्तप्तमर्दयेच्च तम् ।

पूर्वेद्रवैर्यथापूर्वं मर्दनं पाचनं पुनः ॥ ३ ॥

कृत्वैवं दशवारं तं पात्य पातनयन्तके ।

शुद्धस्स्यात्पारदो देवि ! योज्यो योमे रसायने ॥ ४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

दशमांशं रसाद्रन्ध्रं तप्तखल्वे विनिक्षिपेत् ।

वराजम्बीरकन्याग्निद्रवैर्याशं विमर्दयेत् ॥ ५ ॥

पातयेत्पातनायन्त्रे कुर्यादेवं तु सप्तधा ।
सगन्धकं मर्दनं च पातनं भवति प्रिये ! ॥ ६ ॥
शुद्धस्यात्पारदो देवि ! योग्यो योगे रसायने ।

[तृतीयः प्रकारः]

तिलतैलैर्माहिषिकैर्मूत्रैर्मधाम्लकेन च ॥ ७ ॥
गोमांसैर्हिङ्गुलं पाच्यं लोहपात्रे क्रमाम्निना ।
सप्ताहं लोहदण्डेन चालयन्सद्रवं मुहुः ॥ ८ ॥
सार्द्रमायूरपित्तेन भावयेदातपे दिनम् ।
पाचयेत्पातनायन्त्रे दरदं खरबहिना ॥ ९ ॥
शुद्धो भवेच्चतुर्यामात्पारदस्याद्रसायने ।

रसभस्मक्रमः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

ऊर्ध्वाधस्तात्खजीर्णस्य सूतस्य समगन्धकम् ॥ १० ॥
निक्षिपेत्पक्वमूपायां गर्ते द्वाभ्यां चतुर्गुणम् ।
काकमाचीद्रवं दत्त्वा निरुध्यैनां क्रमाम्निना ॥ ११ ॥
पचेद्गुण्ड(कन्दु)क्यन्त्रस्थां मूपां यामचतुष्टयम् ।
भस्मसाज्जायते सूतो योजयेत्तु रसायने ॥ १२ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

खजीर्णसूतं स्नुक्क्षीरैस्समं गन्धं विमर्दयेत् ।
दिनं ततो गर्भयन्त्रे पुटे भस्मति पूर्ववत् ॥ १३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

खजीर्णसूतं तुल्यांशं लाक्षोर्णामधुटङ्गणम् ।
गुग्गां भृङ्गरसैस्सर्वं दिनमेकं विमर्दयेत् ॥ १४ ॥

अन्ध्रितं वज्रमूपायां धमेद्रसति पारदः ।

[चतुर्थः प्रकारः]

घनजीर्णं रसं गन्धं त्र्यहं तुल्यं विमर्दयेत् ॥ १५ ॥

अहिमार्या रसैर्वाऽथ ह्यजामार्या रसेन वा ।

रसेन कीटमारिण्याः श्वेतांकोलरसेन वा ॥ १६ ॥

दिवारात्रं करीयान्नौ मृण्मये संपुटे दहेत् ।

तुपाग्निना वा त्रिदिनाद्भस्मीभवति पारदः ॥ १७ ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

तप्तस्त्रवे वज्रभस्म जीर्णे सूते समं त्र्यहम् ।

हंसपादीरसैर्मर्द्यं धीजैर्दिव्यौषधोद्भवैः ॥ १८ ॥

लेपयेद्वज्रमूपाया तत्र पूर्वं रसं क्षिपेत् ।

त्र्यहं तुपाग्निना पाच्यं हंसपादीद्रवैः पुनः ॥ १९ ॥

मर्दयेत्त्रिदिनं गाढं तद्गोलं पूर्ववत्पचेत् ।

भस्मीभवति सूतेन्द्र शङ्खकुन्देन्दुसन्निभः ॥ २० ॥

जारितरसमारणम् ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथ यक्ष्यामि देवेशि ! जारितं रसमारणम् ।

प्रथमं जारणं कुर्यात्सबीजं सुरनायिके ॥ २१ ॥

अजारितं रसं भूढः प्रमादान्मारयेद्यदि ।

मम द्रोही स पापिष्ठो महापातकवान् भवेत् ॥ २२ ॥

भ्रूणहा गुरुघाती च गोम्रस्त्रीबालघातकः ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुर्याज्जारणपूर्वकम् ॥ २३ ॥

मारणं रसरजस्य मम चीजस्य पार्वति ! ।
 धरायां गोमयं देवि ! स्थापयित्वा ततोपरि ॥
 पक्वमूपां दिनिक्षिप्य तन्मध्ये कटुतुम्बिजम् ।
 तैलं निधाय सूतं च निक्षिपेच्च ततोपरि ॥ २५ ॥
 काकमाचीरसो देयस्तैलतुल्यो वरानने ! ।
 शुद्धं गन्धं व्रीहिमात्रं दत्वा मूपां निरोधयेत् ॥ २६ ॥
 तदूर्ध्वं स्वाविराज्जारपूरितं श्रावकं न्यसेत् ।
 जाल्वा तत्स्वाङ्गशीतत्वं पुनर्गन्धं च तैलकम् ॥ २७ ॥
 काकमाचीद्रवं दत्वा वह्निमेवं पुन पुन ।
 अधस्ताद्गोमय सान्द्रमुपरिष्टाच्च पाचकम् ॥ २८ ॥
 काकमाचीद्रवस्सूतस्तैलं चैतत्त्वयं सप्तम् ।
 जारयेत्पद्मगुणं गन्धं रसस्येत्वं मुखीकृति ॥ २९ ॥
 दिने जम्बीरनीरिण मर्दयेत्तं रसं पुन ।
 चतुष्पट्ट-चशकं हेमन् पत्रं कण्टकभेदनम् ॥ ३० ॥
 मयूरपित्तं तैलं च लिपेत्सर्पपसंभवम् ।
 अभावे तैलपित्तस्य चूलिकालवणं बलिम् ॥ ३१ ॥
 जम्बीरस्य रसैर्मर्द्यं तं रसं हेमपत्रकम् ।
 पाचयेत्पूर्वबद्धद्वौ जम्बीरस्य रसं पुन ॥ ३२ ॥
 संपूर्णां रोधयेन्मूपां पूर्ववज्जारयेत्पुन ।
 द्वात्रिंशदंशकं हेम षोडशांशं ततोपरि ॥ ३३ ॥
 मर्दयेज्जारयेदेव ततस्सूतस्य मारणम् ।
 समूलां कुम्भिमादाय गवां मूत्रेण पेययेत् ॥ ३४ ॥
 दिनमेकं तद्रसेन मर्दयेत्पारदं सुधी ।
 सपुटे कान्तजे क्षिप्त्वा चोर्ध्वाधश्च नियामकान् ॥

चुस्स्यां मृद्वग्निना पाच्यं दिनं भस्म भवेद्रसः ।
अक्षीणो मृत्युनाशी स्याज्जरादारिद्र्यनाशनः ॥ ३६ ॥

[द्वितीयः प्रकरणः]

वासितं पारदं कर्पमष्टगुञ्जासुवर्णकम् ।
मृतं यजं चतुर्गुञ्जं मर्द्यं हंसपदीरसैः ॥ ३७ ॥
तप्तस्त्वये वज्रमूपागतं कृत्वा निरोधयेत् ।
पचेद्मूधरयन्त्रे च पुनरादाय तं रसम् ॥ ३८ ॥
हंसपादीरवैर्मर्द्यं तप्तस्त्वये दिनत्रयम् ।
पूर्ववद्मूधरे यन्त्रे पचेत्सूतं पुनः पुनः ॥ ३९ ॥
एवं शतपुटं कृत्वा भस्म स्याद्रक्तवर्णकम् ।
एतानि रसभस्मानि शस्तानि च रसायने ॥

रसायनयोगाः ॥

[अभ्रकरसायनम्]

एकद्वित्रिचतुष्पञ्चयोगयुक्तं रसायनम् ।
क्रमाद्वक्ष्यामि देवेशि ! तत्राप्यभ्रकसेवनम् ॥ ४१ ॥
धमनादिविशुद्धात्मा त्यक्तक्षाराम्लकादिकः ।
पूर्ववद्भस्मयेद्योमसत्वं भृङ्गवशरसैः ॥ ४२ ॥
त्रिस्सप्तधा भावनीयं प्रातर्गुञ्जाद्वयं भजेत् ।
ससितं तदनु क्षौद्रं घृतैस्सत्रिफले लिहेत् ॥ ४३ ॥
द्वात्रिंशद्गुञ्जका वृद्धिः क्रामणं कर्पमात्रकम् ।
एवं षोडशमासान्ते सर्वरोगाद्विमुच्यते ॥ ४४ ॥
स भवेत्कान्तसेवार्हस्त्वेवमभ्रकसेवया ।

[कान्तरसायनम्]

पूर्ववद्भस्मयेत्कान्तं वरानिर्गुण्डिभृङ्गजैः ॥ ४५ ॥

- रसैस्त्रिसप्तवाराणि मर्दयेद्भावयेत्कृत्वा ।
 क्षौद्राज्याभ्यां लिहेत्प्रातर्नित्यं गुञ्जाद्वयोन्मितम् ॥ ४६ ॥
 अनु भक्ष्यं सिन्दुवारवराभृङ्गमवं रजः ।
 मध्वाज्याभ्यां कर्पमात्रं शुद्धाङ्गो वमनादिभिः ॥ ४७ ॥
 द्वात्रिंशद्गुञ्जिका वृद्धिः परमावधिराश्वरि ! ।
 भवेत्पोडशमासान्ताज्जराभ्याधिभिरुज्जितः ॥ ४८ ॥
 कान्तस्य सेवया पश्चाद्भवेत्कान्ताग्रकर्हकः ।

[कान्ताभ्ररसायनम्]

- मृतं कान्तं घनं तुल्यं धात्रीमृङ्गपुनर्नवाः ॥ ४९ ॥
 द्रवैरेषां पृथग्भक्ष्यं कल्पयेत् गुञ्जाद्वयं लिहेत् ।
 शर्करामधुसर्पिर्भिश्शुद्धाला वमनादिभिः ॥ ५० ॥
 भृङ्गामलकवर्षामूचूर्णं कामणमुत्तमम् ।
 मध्वाज्यैरनु लेह्यं तद्द्वात्रिंशद्गुञ्जकावधि ॥ ५१ ॥
 मासपोडशयोगेन बलीपलितजिह्वली ।
 कान्ताभ्रसत्त्वमजनाद्धेमसेवार्हको भवेत् ॥ ५२ ॥

[स्वर्णरसायनम्]

- पूर्ववद्भस्मयेत्स्वर्णं दशमूलकपायतः ।
 एकविंशतिवारं तं मर्दयेद्भावयेत्त्रिष्ये ! ॥ ५३ ॥
 मध्वाज्याभ्यां मुद्गमानं लिहेत्प्रातर्विशुद्धधीः ।
 गुह्यचीत्रिफलाबाथं पलं चानुपिवेत्सुधीः ॥ ५४ ॥
 अष्टगुञ्जावधिर्वृद्धिर्भवेत्पोडशमासतः ।
 तेजस्वी बलवान्धीमांश्चक्षुष्मान्गवर्जितः ॥ ५५ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तस्त्रिकालत्रिपजिद्वयेत् ।

[स्वर्णाभ्ररसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं तस्माद्द्विगुणमग्रकम् ॥ ५६ ॥

दशमूलवराभृत्तीववायेर्मात्रं त्रिसप्तधा ।

प्रातर्माषत्रयं लेह्यं मध्वाज्यं क्रामणं लिहेत् ॥ ५७ ॥

पलं गुह्यचीत्रफलाववाथ तदनु पार्वति ।

चतुर्विंशतिगुञ्जाऽस्य वृद्धिस्त्यात्परमावधि ॥ ५८ ॥

मासषोडशयोगेन दिव्यतेजा महाबलः ।

धनकाञ्चनयोगेन स्वर्णकान्तार्हको भवेत् ॥ ५९ ॥

[स्वर्णकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं कान्तं स्वर्णद्विभागकम् ।

धात्रीफले द्विसप्तैव भावयेन्मर्दयेत्क्रमात् ॥ ६० ॥

सशर्करं भजेत्प्रातस्त्रिमाषं च पिबेदनु ।

धात्रीसत्वं घृतं क्षौद्रं कर्षमात्रं सुरेश्वरि ! ६१ ॥

चतुर्विंशतिका गुञ्जा वृद्धिस्त्यात्परमावधि ।

मासषोडशयोगेन वलीपलितवर्जित ॥ ६२ ॥

तप्तकाञ्चनसच्छाद्य पञ्चग्राणं हवापरं ।

हैमकान्तास्वादनेन कान्ताभवनकार्हक ॥ ६३ ॥

[स्वर्णाभ्रकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं कान्तसत्त्वाग्रसत्त्वरुम् ।

समानि त्रीणि चैतानि भावयेच्च त्रिसप्तकम् ॥ ६४ ॥

मुण्डिनिर्गुण्डिकाभृद्भवरात्रीरेण पार्वति ।

माषत्रयोन्मितं प्रातरिहेत्क्षौद्रघृताप्लुतम् ॥ ६५ ॥

मुग्डीचूर्णं कर्पमात्रं मध्वाज्याभ्या लिहेदनु ।
 गोक्षीरं पलमात्रं च सिञ्चेत्तदनु पार्वति ! ॥ ६६ ॥
 बलद्वादशसंख्याता परा वृद्धिर्भवेन्निये ! ।
 मासपोडशयोगेन दिव्यकायो भवेन्नर ॥ ६७ ॥
 हेमाद्रकान्तमज्जवाद्योग्यस्याद्वज्रमक्षणे ।

[वज्ररसायनम्]

पूर्ववद्वस्त्रयेद्वज्रं धात्रीनीरेण मर्दयेत् ॥ ६८ ॥
 भावयेत्सप्तधा धीमान्ब्रीहिमात्रं लिहेन्निये ! ।
 घृतक्षोद्रयुतं चालुपिबेद्धानीरसं पलम् ॥ ६९ ॥
 बलावधिर्भवेद्वृद्धिर्मासपोडशयोगतः ।
 चिरंजीवी वज्रकायो दिव्यदृष्टिर्महानल ॥ ७० ॥
 वज्रस्य सेवया योग्यो भवेद्वज्राभक्षणे ।

[वज्राभ्ररसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्ब्रोमं वज्रं वज्राच्चतुर्गुणम् ॥ ७१ ॥
 घनं भाज्याश्शतावर्यां रसैर्भाव्यं त्रिसप्तधा ।
 यममात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्या लिहेदनु ॥ ७२ ॥
 धात्रीशतावरीनीरं क्रामणं पलमात्रकम् ।
 चतुर्गुणा परा वृद्धिर्भवेत्पोडशमासतः ॥ ७३ ॥
 वाक्सिद्धिर्दिव्यदृष्टिस्स्यादेवतासदृशप्रभ ।
 सेवया घनवज्रस्य कान्तवज्राहंको भवेत् ॥ ७४ ॥

[कान्तवज्ररसायनम्]

पूर्ववद्वस्त्रयेद्वज्रं कान्तं वज्राच्चतुर्गुणम् ।
 कान्तं त्रिसप्तधा भाज्यमश्वगंधावरारसैः ॥ ७५ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तस्त्रिकालविषजिद्ववेत् ।

[स्वर्णाभ्रकरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं तस्माद्द्विगुणमग्रकम् ॥ ५६ ॥

रशमूलवराभृङ्गीकवाथैर्माव्यं त्रिसप्तधा ।

गतमपित्रयं लेह्यं मध्वाज्यैः कामणं लिहेत् ॥ ५७ ॥

पलं गुडूचीत्रिफलापवाथं तदनु पार्वति !

चतुर्विंशतिगुञ्जाऽस्य वृद्धिस्स्यात्परमावधिः ॥ ५८ ॥

मासपोडशयोगेन दिव्यतेजा महाबलः ।

घनकाञ्चनयोगेन स्वर्णकान्तार्हको भवेत् ॥ ५९ ॥

[स्वर्णकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं कान्तं स्वर्णद्विभागकम् ।

धात्रीफलैर्द्विसप्तैव भावयेन्मर्दयेत्कमात् ॥ ६० ॥

सशर्करं भजेत्प्रातस्त्रिमार्घं च पिवेदनु ।

धात्रीसत्वं घृतं क्षौद्रं कर्पमात्रं सुरेश्वरि ! ६१ ॥

चतुर्विंशतिका गुञ्जा वृद्धिस्स्यात्परमावधिः ।

मासपोडशयोगेन वलीपलितवर्जितः ॥ ६२ ॥

तप्तकाञ्चनसच्छायः पञ्चबाण इवापरः ।

ह्रैमकान्तास्वाद्नेन कान्ताग्रकनकार्हकः ॥ ६३ ॥

[मृणाभ्रकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्स्वर्णं कान्तसत्वाभ्रसत्त्वकम् ।

समानि त्रीणि चैतानि भावयेच्च त्रिसप्तकम् ॥ ६४ ॥

मुण्डिनिर्गुण्डिकाभृङ्गवरानीरेण पार्वति !

मापत्रयोन्मितं प्रातर्लिहेत्क्षौद्रघृतान्प्लुतम् ॥ ६५ ॥

मुग्डीचूर्णं कर्पमात्रं मध्वाज्याभ्यां लिहेदनु ।
 गोक्षीरं पलमात्रं च पिवेत्तदनु पार्वति । ॥ ६६ ॥
 चलद्वादशसंख्याता परा वृद्धिर्भवेत्त्रिये ।
 मासषोडशयोगेन दिव्यकायो भवेन्नरः ॥ ६७ ॥
 हेमाश्रकान्तभजनाद्योग्यस्याद्वज्रगक्षणे ।

[वज्ररसायनम्]

पूर्ववद्भस्मयेद्वज्रं घात्रीनीरेण मर्दयेत् ॥ ६८ ॥
 भावयेत्सप्तधा धीमान्दीहिमात्रं लिहेत्त्रिये ।
 घृतक्षौद्रयुतं चानुपिवेद्वात्रीरसं पलम् ॥ ६९ ॥
 चलावधिर्भवेद्वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
 चिरजीवी वज्रकायो दिव्यदृष्टिर्महाबल ॥ ७० ॥
 वज्रस्य सेवया योग्यो भवेद्वज्राश्रमक्षणे ।

[वज्राश्रमरसायनम्]

पूर्ववन्नारयेद्योमं वज्रं वज्राचतुर्गुणम् ॥ ७१ ॥
 घनं धान्याश्शतावर्या रसैर्भाव्यं त्रिसप्तधा ।
 यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां लिहेदनु ॥ ७२ ॥
 धात्रीशतावरीनीरं क्रामणं पलमात्रकम् ।
 चतुर्गुणा परा वृद्धिर्भवेत्षोडशमासतः ॥ ७३ ॥
 वाविसिद्धिर्दिव्यदृष्टिस्त्यादेवतासदृशप्रभ ।
 सेवया घनवज्रस्य कान्तवज्राहको भवेत् ॥ ७४ ॥

[कान्तवज्ररसायनम्]

पूर्ववद्भस्मयेद्वज्रं कान्तं वज्राचतुर्गुणम् ।
 कान्तं त्रिसप्तधा भाव्यमध्वगन्धावरारसैः ॥ ७५ ॥

ययमात्रं क्षौद्रघृतैर्युक्तं लेह्यं दिनोदये ।
 अश्वगन्धावराचूर्णं कर्पं गोपयसा पिबेत् ॥ ७६ ॥
 चतुर्गुञ्जावधिर्जेया वृद्धिस्स्यात्परमावधिः ।
 मासपोडशयोगेन बालसूर्यसमद्युतिः ॥ ७७ ॥
 महाबलो महातेजा वाक्सिद्धस्सिद्धतां व्रजेत् ।
 शैशवा वज्रकान्तस्य वज्रकान्ताग्रकार्हकः ॥ ७८ ॥

[वज्राभ्रकरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं कान्ताग्राणि च हीरकात् ।
 चतुर्गुणे च कान्ताग्रे वराभृङ्गकुरण्डजैः ॥ ७९ ॥
 रसैस्त्रिसप्तधा भाज्यं यवमात्रं लिहेत्प्रिये ! ।
 समध्याज्यं भृङ्गवराकुरण्डकरजोयुतम् ॥ ८० ॥
 पलं पिबेच्च गोक्षीरं चतुर्गुञ्जापरावधिः ।
 मासपोडशयोगेन गृध्रदृष्टिर्महाबलः ॥ ८१ ॥
 अव्याहतगतिर्धीरस्सिद्धसंघेन वर्तते ।
 कान्ताभ्रवज्रभजनाद्योग्यस्याद्धेमवज्रयोः ॥ ८२ ॥

[स्वर्णवज्ररसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं स्वर्णं वज्राद्विभागकम् ।
 सुवर्णवज्रं वर्षाभूरसैर्भाज्यं त्रिसप्तधा ॥ ८३ ॥
 व्रीहिमेयं लिहेत्क्षौद्रघृताभ्यां च पुनर्नवाम् ।
 कर्पं पलं च गोक्षीरमनुपेयं सुरेश्वरि ! ॥ ८४ ॥
 द्विगुञ्जावधि वृद्धिस्स्यान्मासपोडशयोगतः ।
 चिरकालं भवेज्जीवी बलीपलितवर्जितः ॥ ८५ ॥
 वज्रहेमोपयोगेन स्वर्णाभ्रकुलिशार्हकः ।

[स्वर्णाश्रवज्जरसायनम्]

पूर्ववद्भस्मयेद्वेमधनवज्राणि पार्वति । ॥ ८६ ॥

हीरकाद्विगुणं स्वर्णं स्वर्णादग्रं द्विभागकम् ।

मुसलीकन्दसारेण भावनीयं त्रिसप्तधा ॥ ८७ ॥

यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्याज्याभ्यां पिबेदनु ।

कर्पं स्यान्मुसलीचूर्णं गोक्षीरं पलमात्रकम् ॥ ८८ ॥

चतुर्गुञ्जावधिर्वृद्धिर्मासपोडशयोगतः ।

मृत्युं जयेज्जराहीनो वज्रकायो महाबलः ॥ ८९ ॥

एतस्य सेवया वज्रहेमकान्तार्हको भवेत् ।

[स्वर्णवज्रकान्तरसायनम्]

वज्रकान्तसुवर्णानि पूर्ववन्मारितानि च ॥ ९० ॥

वज्रात्सुवर्णं द्विगुणं स्वर्णात्कान्तं द्विभागकम् ।

धात्रीभृङ्गरसैर्मर्द्यमेकविंशतिवारकम् ॥ ९१ ॥

यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्याज्याभ्यां पिबेदनु ।

धात्रीभृङ्गमवं चूर्णं कर्पं गोदुग्धकं पलम् ॥ ९२ ॥

गुञ्जाचतुष्टयी वृद्धिर्मासपोडशयोगतः ।

बलीपलितनिर्मुक्तो दिव्यतेजा महाबलः ॥ ९३ ॥

एतस्य सेवया कान्तस्वर्णवज्राग्रकार्हकः ।

[स्वर्णकान्तवज्राश्रवज्जरसायनम्]

भस्मयेत्स्वर्णकान्ताश्रवज्राणि च यथोक्तवत् ॥ ९४ ॥

ज्योतिष्मतीरसैर्भाव्यमेकविंशतिवारकम् ।

यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्याज्याभ्यां पिबेदनु ॥ ९५ ॥

अभ्रगन्धाकन्दचूर्णं कर्पं गोदुग्धकं पलम् ।

गुञ्जाक्षतुष्टयी वृद्धिः पश्मावधिरीश्वरि ! ॥ ९६ ॥

मासपोडशयोगेन साक्षादिन्द्रसमो भवेत् ।

एतस्य सेवया देवि ! रसं सेवितुमर्हति ॥ ९७ ॥

रसभस्म ॥

धान्याञ्च पारदं मर्द्यं तप्तसल्वे दिनसयम् ।

त्रिफलाऽऽरम्बघनिशाकुमारीकृष्णधूर्तजैः ॥ ९८ ॥

पुनर्नवाग्निजंवीरभवेनीरैर्विमर्दयेत् ।

पातयेत्पातनायन्त्रे त्वेवं मर्दनपातनम् ॥ ९९ ॥

कुर्यात्त्रिवारं शुद्धस्स्यात्सारदो दोषवर्जितः ।

नियामकैर्मर्दयेत्तं मूषालेपं नियामकैः ॥ १०० ॥

कृत्वा तं मर्दितं सूतं मूषायां निक्षिपेत्सुधीः ।

अन्ध्रयित्वा भूधरारूये यन्त्रे पाच्यं सुरेश्वरि ! ॥ १०१ ॥

एवं च सप्तधा कुर्यान्मर्दनं पुटपाचनम् ।

रसभस्म भवेच्छुभ्रं योज्यं योगे रसायने ॥ १०२ ॥

आरोटकरसाः ॥

अभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

अथ आरोटकरसं देहसिद्धयेकारणम् ।

मापमात्रं लिहेत्सार्तमध्वाज्यत्रिपलैस्सह ॥ १०३ ॥

धारोष्णं गोपयः पेयं पलमात्रमनु प्रिये !

अष्टगुञ्जावधि वृद्धिं कृत्वा पोडशमासकम् ॥ १०४ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारफम् ।

एतस्य सेवया देवि ! अभ्रसुतार्हको भवेत् ॥ १०५ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—नवमोद्धासः ।

मुखीकृते रसे देवि ! चतुष्पष्टिकनिष्कके ।
अम्रसत्वं निष्कमात्रं क्षिप्त्वा जम्बीरजैर्द्रवैः ॥ १०६ ॥
तप्तसख्ये मर्दयेच्च दिनं कच्छपयन्तके ।
सविडं च पचेत्पश्चात्तमादाय विमर्दयेत् ॥ १०७ ॥
अम्रसत्वं द्विनिष्कं च जम्बीराम्लेन पार्यति ! ।
तप्तसख्ये कच्छपाख्ये यन्त्रे पचनकर्म च ॥ १०८ ॥
तृतीये च चतुर्निष्के चतुर्थे पञ्चमे क्रमात् ।
अष्टनिष्काभ्रसत्वं च दद्यात्पञ्चनपातने ॥ १०९ ॥
चनपोडशनिष्कं च षष्ठे द्वात्रिंशदंशकम् ।
चनसत्वं सप्तमे स्यात्सप्तमेव हि पार्यति ! ॥ ११० ॥
पारदेऽम्रकसत्वस्य जारणा भवति प्रिये ! ।
एवं जारितसूतेन्द्रं भस्मीकुर्याच्च पूर्ववत् ॥ १११ ॥
पलं चैतत्सूतभस्म व्योमसत्वं चतुष्पलम् ।
भृङ्गराजद्रवैर्मर्द्य मूपायामन्धयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥
कुक्कुटाख्ये पुटे पच्यात्स्वाङ्गशीतं समाहरेत् ।
त्रिफलाभृङ्गजैर्नरैर्भावयेत्तस्मिन्सप्तधा ॥ ११३ ॥
मध्वाज्याभ्यां गुञ्जमात्रं लिहेत्प्रातर्विशुद्धधीः ।
पिबेदनु वराकाथं पलं नियतमानसः ॥ ११४ ॥
गुञ्जापोडशिका वृद्धिं सेव्यं षोडशमासतः ।
आचन्द्रजार्णवं जीवेद्वर्लीषलितवर्जितः ॥ ११५ ॥
एतस्य सेवया कान्तसूतसेवार्हको भवेत् ।

कान्तजीर्णरसमस्म ॥

मुखीकृते सूतराजे यथाऽभृद्भृजजारणा ॥ ११६ ॥

तथैव कान्तसत्वस्य जारणाः सवति प्रिये । ११३ ॥
 मारयेत्पूर्वबलूतं कान्तसत्त्वेन जारितम् ॥ ११४ ॥
 एवंविधं सूतमस्म भागमेकं भवेत्पुनः । ११५ ॥
 चतुर्भागं कान्तमस्तु मर्दयेत्त्रिफलास्तुना ॥ ११६ ॥
 मूषायामन्त्रयेत्पञ्चाक्षचैलौषकुट्टिके मुष्टे । ११७ ॥
 तमादाय वरानीरैर्भगवयेच्च त्रिसप्तधा ॥ ११८ ॥
 मध्याध्याभ्यां लिहेद्गुजामात्रं प्रातरतन्द्रितम् । ११९ ॥
 अनुपेयं च गोक्षीरं पल्लवान्नं सुरेश्वरि ॥ १२० ॥
 गुज्जापोडशिका बृद्धिर्मांसपोडशयोगतः ॥ १२१ ॥
 दिव्यद्विष्टि खेचरस्यं प्रोप्नुयादैन्द्रकं पदम् ॥ १२२ ॥
 एतस्य सेवया सूतघनकान्तार्हको भवेत् ॥ १२३ ॥
 मुलीकृतरसे क्षुर्यात्पूर्वबन्धोमजारणम् ॥ १२४ ॥

कान्ताभ्रकजीर्णरससूत्रम् ॥

समं सूतस्य देवेशि ! पश्चात्कार्यं विचक्षणैः । १२५ ॥
 पूर्ववत्कान्तसत्वस्य जारणा सूतारससा ॥ १२६ ॥
 कान्तसत्त्वाभ्रसत्त्वाभ्यां जारितं पारदो यदि । १२७ ॥
 ॥ रसः पञ्चहीनस्तस्याच्चाश्चल्यरहितश्चायं ॥ १२८ ॥
 तं रसं पूर्ववद्विष्यैरौषधैर्मरितं रसम् । १२९ ॥
 पल तद्विषुण ज्योमसत्वमेतत् च तत्समम् ॥ १३० ॥
 गन्धं वैकान्तसत्वस्य मर्दमेव त्रयं त्रिधा । १३१ ॥
 मृद्गधात्रीफलरसे ततो मधुपुटे पचेत् ॥ १३२ ॥
 मृद्गधात्रीफलरसैदलायाया भावयेद्दसम् । १३३ ॥
 त्रिफलामधुसर्पिर्भिर्गुजामात्रं लिहेदनु ॥ १३४ ॥

पिवेत्पलं च गोक्षीरं वृद्धिष्णोऽशगुञ्जिका ।
मासपोऽशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १२८ ॥
एतस्य सेवया सूतस्वर्णसेवार्हको भवेत् ।

स्वर्णजीर्णरसमस्म ॥

हेमजीर्णं सूतराजं भरमीश्वर्याच पूर्वम् ॥ १२९ ॥
एवंविधं सूतमस्म यत् स्वर्णपलद्वयम् ।
भृङ्गधात्रीफलरसैश्छायायां भावयेत्त्रिधा ॥ १३० ॥
रुद्ध्वा तं संपुटे पच्यात्कुवकुटाख्ये पुटे पचेत् ।
पुनस्त्रिसप्तधा भृङ्गधात्रीनीरैश्च भावयेत् ॥
मापमानं लिहेत्पातर्मध्याज्याभ्यां युतं रसम् ।
अनुपेयं च गोक्षीरं वृद्धिष्णोऽशमापकम् ॥ १३२ ॥
मासपोऽशयोगेन देवतुल्यश्चिरायुषः ।
सेवया स्वर्णसूतस्य धनहेमरसार्हकः ॥ १३३ ॥

स्वर्णश्रिङ्गजीर्णरसमस्म ॥

मुलीकृतरसे चाश्रसत्वं जायते समं पुरा ।
ततस्वर्णं समं जायते तं सूतं भस्मयेत्ततः ॥ १३४ ॥
पूर्वोक्तवत्सूतस्य पलं स्वर्णपलद्वयम् ।
चतुष्पलं व्योमसत्वमस्माच्चैकत्र योजयेत् ॥ १३५ ॥
नीलीपत्ररसे मयं त्रिसप्तधे दिनं मिये ।
रुद्ध्वा तं संपुटे पच्यादन्यैर्विशतिगोमयैः ॥ १३६ ॥
नीलीरसवराकाथैर्भावयेत् त्रिसप्तधा ।
गुञ्जोन्मेष लिहेत्तत्त्रयैर्मध्याज्याभ्यां त्रिवेदनु ॥ १३७ ॥

पलमात्रं वराकाथं वृद्धिप्योडशगुञ्जिका ।
 मासपोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १३८ ॥
 एतस्य सेवया कान्तहेमसूतार्हको भवेत् ।

स्वर्णकान्तजीर्णरसभस्म ॥

ससुखे पारदे कान्तसत्त्वं जायं यथोक्तवत् ॥ १३९ ॥
 जारयेच्च तथा स्वर्णं द्वाभ्यां जीर्णं समं समम् ।
 विधिना भसायेत्सूतं कान्तहाटकजारितम् ॥ १४० ॥
 तं रसे पलमेकं च हेमभस्म पलद्वयम् ।
 चतुष्पलं कान्तसत्त्वभस्म युञ्ज्याद्यथाविधि ॥ १४१ ॥
 शतावरीवरानीरैर्दिनं संमर्द्य संपुटे ।
 रुध्या तं कुक्कुटपुटे पचेदादाय तं रसम् ॥ १४२ ॥
 त्रिंशत्तथा शतापर्या रसैर्मान्यं वरारसैः ।
 गुञ्जामात्रं घृतक्षौद्रयुक्तं लेह्यं पिबेदनु ॥ १४३ ॥
 शतावरीरसः पेयः पलमात्रं सुरेश्वरि ! ।
 गुञ्जापोडशिका वृद्धिर्मासपोडशयोगतः ॥ १४४ ॥
 बलीपलितनिर्मुक्तः प्रलयान्तं च जीवति ।
 एतस्य सेवया स्वर्णकान्ताभ्ररसभुम्भवेत् ॥ १४५ ॥

स्वर्णकान्ताभ्रजीर्णरसभस्म ॥

घनकान्तसुवर्णानि चैकैकानि समानि वै ।
 गुल्लीकृतस्य सूतस्य जारयेत्क्रमशः प्रिये ! ॥ १४६ ॥
 घनादिजारितं सूतं मारयेत्पूर्वबलुधीः ।
 तस्माद्रस्मीकृतात्सूताद्द्विगुणं हेमभस्म च ॥ १४७ ॥

हेमतुल्यं मृतं कान्तं कान्ततुल्यं मृतं धनम् ।
 एतत्सर्वं वराववाथमुण्डीमृत्तरसैर्दिनम् ॥ १४८ ॥
 मर्दयेत्संपुटे रुध्वा पचेत्कौक्कुटिके पुटे ।
 तदादाय वराभृद्गमुण्डिनीरैश्च भावयेत् ॥ १४९ ॥
 त्रिसप्तवारं छायायां प्रातर्गुञ्जोन्मितं लिहेत् ।
 शर्करामधुसर्पिर्भिस्तुषेयं च गोपयः ॥ १५० ॥
 गुञ्जापोडशिका वृद्धिर्मासपोडशयोगतः ।
 चलीपलितनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १५१ ॥
 एतस्य सेवया मृतवज्रसेवार्हको भवेत् ।

वज्रजीर्णरसमस्म ॥

समुत्ते पारदे कुर्यात्पूर्ववद्वज्रजारणाम् ॥ १५२ ॥
 वज्रजीर्णं रसं देवि ! भस्मीकुर्याच्च पूर्ववत् ।
 भस्मीभूतरसाद्वज्रमस्य च द्विगुणं म्रिये ! ॥ १५३ ॥
 कन्याभृद्भवरानीरैर्दिनं मर्द्यं च संपुटे ।
 कुक्कुटाख्ये पुटे पच्यात्तमादायाथ भावयेत् ॥ १५४ ॥
 कन्याभृद्भवरानीरैर्भावयेच्च त्रिसप्तधा ।
 यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्याह्न्याभ्यां पिबेदनु ॥ १५५ ॥
 गोक्षीरं पलमात्रं तु वृद्धिर्गुञ्जाचतुष्टयम् ।
 मासपोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १५६ ॥
 एतस्य सेवया वज्रसूतव्योमार्हको भवेत् ।

वज्राभ्रकजीर्णरसमस्म ॥

वनजीर्णं वज्रजीर्णं भस्मीकुर्याद्रसं सुधीः ॥ १५७ ॥

भस्मीभूताद्रसाद्वज्रं द्विगुणं व्योममस च ।
 चतुर्गुणं च तत्सर्वमेकीकृत्य विमर्दयेत् ॥ १५८ ॥
 वराकवाये भृङ्गरसैर्दिने संपुटके पचेत् ।
 कृते लघुपुटे पश्चाद्भाव्यं भृङ्गवरारसैः ॥ १५९ ॥
 त्रिसप्तधा समध्वाज्यं मापमात्रं विवेदनु ।
 गव्यं क्षीरपलं पेयं वृद्धिर्गुग्गाष्टकप्रविः ॥ १६० ॥
 एवं षोडशमासेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 एतस्य सेवया कान्तवज्रसूतार्हको भवेत् ॥ १६१ ॥

कान्तवज्रजीर्णरसभस्म ॥

कान्तं वज्रं समं जार्यं समुखे पारदे प्रिये ! ।
 कान्तहीरकजीर्णं स पारदं धारयेत्सुधीः ॥ १६२ ॥
 पूर्वोक्तविधिना कान्ते ! एतत्पारदभस्म च ।
 पारदाद्विगुणं वज्रं मज्जात्कान्तं चतुर्गुणम् ॥ १६३ ॥
 पलाशपुष्पस्वरसैर्दिनं सर्वं न संपुटे ।
 रुध्वा कुक्कुटके पश्चात्तमादायाथ भावयेत् ॥ १६४ ॥
 पलाशपुष्पनीरेण भावयेत्तं त्रिसप्तधा ।
 समध्वाज्यं मापमात्रं लिहेदनु विवेत्ययम् ॥ १६५ ॥
 अष्टगुञ्जावर्षिर्वृद्धिर्भवेत्षोडशमासतः ।
 वलीभलितनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १६६ ॥
 एतस्य सेवया वज्ररसकान्ताभ्रकार्हकः ॥

कान्तवज्राभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे व्योमकान्तवज्राणि च क्रमात् ॥ १६७ ॥

समानि जारयेत्पश्चाज्जीर्णं तं मारयेद्रसम् ।
 पूर्ववत्पारदाद्वज्रं समं वज्रचतुर्गुणम् ॥ १६८ ॥
 कान्तं कान्तसमं व्योमसत्त्वं चैतानि मर्दयेत् ।
 त्रिफलाभृङ्गरसै रुद्ध्वा संपुटके पचेत् ॥ १६९ ॥
 लघुनाऽग्निपुटेनैव तमादायाथ भावयेत् ।
 वराभृङ्गरसैरेकविंशतिं वारमातपे ॥ १७० ॥
 माषमात्रं समध्वाज्यं लिहेत्प्रातर्विशुद्धीः ।
 अनुपेयं च गोक्षीरं वृद्धिर्गुञ्जाष्टकं भवेत् ॥ १७१ ॥
 मासपोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 एतस्य सेवया हेमवज्रसूतार्हको भवेत् ॥ १७२ ॥

स्वर्णवज्रजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे तुल्ये हेम वज्रं च जारयेत् ।
 तं रसं भस्मयेद्देवि ! रसं वज्रं समं समम् ॥ १७३ ॥
 तयोस्समं मृतं हेम वराकवाथेन मर्दयेत् ।
 तत्सर्वं संपुटे क्षिप्त्वा भूधराख्ये पुटे पचेत् ॥ १७४ ॥
 तमादाय वराकवाथैर्गात्रयेच्च त्रिसप्तधा ।
 माषमात्रं लिहेत्प्रातस्तिलाज्यमधुसंयुतम् ॥ १७५ ॥
 गोक्षीरमनुपेयं स्यादष्टगुञ्जावधि क्रमात् ।
 मासपोडशपर्यन्तं जीयादाचन्द्रतारकम् ॥ १७६ ॥ -
 एतस्य सेवया व्योमहेमवज्रसार्हकः ।

स्वर्णवज्राभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे व्योमहेमवज्राणि जारयेत् ॥ १७७ ॥

पारदस्य समांशानि ततस्सूतं विमारयेत् ।
 रसतुल्यं मृतं वज्रं तयोस्तुल्यं च हाटकम् ॥ १७८ ॥
 सर्वतुल्यं रसं व्योम तत्सर्वं ब्रह्मबीजकैः ।
 तैलैश्च्यहं पेययित्वा संपुटेद्भूधरे पुटे ॥ १७९ ॥
 तं पलाशकपायेण भावनाश्चैकविंशतिः ।
 तं रसं मापमात्रं च तैलं ब्रह्मदुबीजकम् ॥ १८० ॥
 कर्पमात्रं पिवेच्चानु यावद्गुग्गुलुकावधि ।
 मासपोडशयोगेन सिद्धो भवति शाश्वतः ॥ १८१ ॥
 एतस्य सेवया कान्तहेमवज्ररसार्हकः ।

स्वर्णकान्तवज्रजीर्णरसभस्म ॥

मुखीकृते सूतराजे कान्तं स्वर्णं समं समम् ॥ १८२ ॥
 जारयेद्भस्मयेचं च तत्समं वज्रभस्म च ।
 तयोस्तुल्यं मृतं हेम कान्तं सर्वसमं प्रिये ! ॥ १८३ ॥
 वराभृङ्गरसे पिष्ट्वा भूधरे संपुटे पचेत् ।
 ततो भृङ्गवरानीरैरेकविंशतिभावनाः ॥ १८४ ॥
 वराक्षद्वैलिहेत्प्रातर्मापमात्रं रसं सुधीः ।
 गन्धं पयः पलं पेयं वृद्धिष्पोडशमायिका ॥ १८५ ॥
 मासपोडशयोगेन भवेत्सिद्धसमः प्रभुः ।
 एतस्य सेवया व्योमकान्तहेमपवीरसम् ॥ १८६ ॥
 सेवितुं जायतेऽहोऽसौ संयतात्मा महेश्वरः ।

स्वर्णकान्तवज्राभ्ररुजीर्णरसभस्म ॥

घनकान्तस्वर्णवज्रं जारयेत्समुखे रसे ॥ १८७ ॥

अत्येकं पारदसममेवं कार्यं सुरेश्वरि ! ।

ततस्त मारयेद्युक्तया रसतुल्यं मृतं पविम् ॥ १८८ ॥

तयोस्तुल्यं मृतं हेम सर्वतुल्यं मृतं धनम् ।

धनतुल्यमयस्कान्तं सर्वतुल्यं सुरद्रुजै ॥ १८९ ॥

तैलैस्ततस्सपुटे न क्षिप्त्वा भूधरके पचेत् ।

गुञ्जामान्नं रसं चैत लिह्येत्पातश्शुचिस्सुधी ॥ १९० ॥

देवदारुजतैलेन कर्पमात्रं तु पार्वति ! ।

आरोष्णं गोपय पेयं पलमान्नमनु प्रिये ! ॥ १९१ ॥

गुञ्जापोडशपर्यन्तं मासपोडशयोगतः ।

य इमं पास्व दिव्यं सेयते पथ्यमुक्त्सदा ॥ १९२ ॥

न्याधिजन्मजरामृत्युवर्जितस्सर्वसिद्धिमाक् ।

सर्वज्ञस्सर्वगस्सिद्धस्सृजतीव पितामह ॥ १९३ ॥

निष्णुबन्तायते विश्वं हरतीव हरस्स्वयम् ।

वाञ्छितार्थान्स्वयं दत्ते कल्पद्रुम इवापर ॥ १९४ ॥

कन्दर्प इव कामाक्षीस्सहस्रं रमयेत्क्षणात् ।

सच्चिदानन्दरूपोऽयं रससेवी भवेद्भुवम् ॥ १९५ ॥

धनादिपञ्चयोगोत्थमेकत्रिंशद्रसायनम् ।

भवत्तनेहेन कथितं रहस्यं देवदुर्लभम् ॥ १९६ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ नवमोऽक्षः ॥

॥ दशम उल्लासः ॥

घुटिकासिद्धिः ॥

प्रणम्य परया मक्त्या भैरवं भैरवी शिवम् ।
उवाच विनयेनेदं लोकानां हितकांक्षिणी ॥ १ ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव कृपामूर्ते ! सर्वानुग्राहक प्रभो ! ।
त्वत्प्रसादान्मया ज्ञातं रहस्यमतिदुर्लभम् ॥ २ ॥
कान्ताग्रहेमकुलिशरसमत्स्र रसायनम् ।
अतः परं महादेव ! श्रोतुमिच्छामि भैरव ! ॥ ३ ॥
एतैर्धनाद्यै रचितघुटिकानां रसायनम् ।
श्रुत्वा सविनयं वाक्यं भैरव्यास्त्वादिभैरवः ॥ ४ ॥
स्थित्वेत्युवाच वचनं तद्वक्ष्यामि रसायनम् ।

श्रीभैरवः—

१. मृतसञ्जीवनी घुटिका ॥

शृणु पार्वति ! यत्नेन सावधानेन साम्प्रतम् ॥ ५ ॥
मथ्यं जारणं कार्यं पश्चात्पारदबन्धनम् ।
तस्माज्जारणबीजानि घनादीनां वदामि ते ॥ ६ ॥
गन्धतालशिलातुत्थस्पर्षीहिङ्गुलामलाः ।
भूनागताप्यकासीसदृषावर्ताग्रगैरिकम् ॥ ७ ॥
कान्तत्रिंशद्वैकान्तास्त्वेते चूर्णसमांशकाः ।
सिद्धचूर्णमिदं ख्यातं श्रेष्ठं स्याद्बीजकर्मणि ॥ ८ ॥

द्वन्द्वमेलोपलिप्ताया मूपाया निक्षिपेत्प्रिये । ।
 कृष्णसत्वाभ्रसत्त्व च द्रावयेत्समगुल्बकम् ॥ ९ ॥
 समित्तपञ्चक तस्मिन्सिद्धचूर्णं मुहुर्मुहुः ।
 घनादशगुण क्षेप्य धमेद्राद वरानने । ॥ १० ॥
 घनसत्त्वावशिष्ट स्याद्धमनीय च तावता ।
 कालेनेद व्योमसत्त्वबीजं जार्यं रसायने ॥ ११ ॥
 समुखे पारदे बीजं चतुष्पष्ट्यशके क्षिपेत् ।
 तप्तखल्वेऽग्न्यर्गेण मर्दयेद्दिवसनयम् ॥ १२ ॥
 त सूतं कच्छपे यन्त्रे सनिडे जारयेत्प्रिये ।
 ततो द्वात्रिंशदश च षोडशाश रसस्य तु ॥ १३ ॥
 अष्टमाशं चतुर्थांशं त्र्यशं चैव समाशकम् ।
 पारदे जारयेदेव त्रमाद्बीजं सुरेश्वरि । ॥ १४ ॥
 सूतमेवविधं व्योमसत्त्व बीजसमं प्रिये ।
 तप्तखल्वेऽग्न्यर्गेण मर्दयेदेकवासरम् ॥ १५ ॥
 विष्टिं पारदराजं त अग्नीरान्तर्बिनिक्षिपेत् ।
 दोलायन्त्रेऽग्न्युक्ते त विपचेत्सप्तवासरम् ॥ १६ ॥
 तमादाय बलिं क्षिप्त्वा सिद्धचूर्णेन पार्वति ।
 ततस्त भूधरे यन्त्रे पचेत्तुष्टुपुटेन च ॥ १७ ॥
 यावत्कठिनता याति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।
 दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरके पुटम् ॥ १८ ॥
 मृतसञ्जीवनी नाम्ना घुटिका सर्वसिद्धिदा ।
 वक्त्रान्तरे गले मूर्ध्नि बाहौ कर्णेऽथवा वहेत् ॥ १९ ॥
 हेम्ना सुवेष्टिता सम्यग्वलीपलितनाशिनी ।
 वक्त्रस्था मृत्युहा वर्षाद्विषविग्रहनाशिनी ॥ २० ॥

शुद्धं गन्धं कर्ममात्रं गन्धं क्षीरं पलं पिबेत् ।
अनेन क्राणणेनैव सूतसंक्रमते तनुम् ॥ २१ ॥

२. दिव्या घुटिका ॥

क्रान्तम्लेच्छमुखं रूप्यं लिप्तमूपान्तरे समम् ।
ब्रावयित्वा सिद्धचूर्णं क्रान्ताद्दशगुणं शनैः ॥ २२ ॥

बहेन्मुहुर्मुहुर्द्राव्यं यावत्क्रान्तोऽवशिष्यते ।
क्रान्तबीजमिदं मोक्तं श्रेष्ठं कार्यं रसायने ॥ २३ ॥

समुखे पारदे चेदं बीजं चार्यश्च पूर्ववत् ।
चतुष्पष्ट्यंशकं पूर्वं समांशं तं क्रमेण वै ॥ २४ ॥

पृथ्विर्धं सूतराजं क्रान्तबीजं द्वयं समम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्पे च साम्लवर्गे दिनत्रयम् ॥ २५ ॥

पिष्टीभूतं च जंबीरे क्षिप्त्वाऽम्लप्राणपूर्विते ।
दोलायन्त्रे पचेत्तप्तम्यगेवमासप्तवारकम् ॥ २६ ॥

तमादाय लिहेद्वाहये सिद्धचूर्णेन भैरवि ।
ततो दिव्यौषधैर्लिप्ते संपुटे भूधरे पचेत् ॥ २७ ॥

यावत्कठिनता याति तावत्कुर्यात्क्रमेण च ।
दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ॥ २८ ॥

पुटे तौ जारयेद्विव्यनाम्नाऽथ परमेश्वरि ।
वक्त्रान्तरे गले मूर्ध्नि बाहौ कर्णेऽथवा बहेत् ॥ २९ ॥

हेम्ना सुवेष्टितं धार्यं बलीपलितनाशनम् ।
पूर्ववत्फलदा पुण्या धार्या यत्नेन मानवैः ॥ ३० ॥

पूर्ववत्क्रामणं कार्यं देहे सङ्क्रमते रसः ।

३. कामेश्वरी घुटिका ॥

समुखे पारदे व्योमकान्तबीजं च मारयेत् ॥ ३१ ॥

प्रत्येकं पारदसमं पूर्ववच्च शनैश्शनैः ।

चतुष्पष्ट्यंशकं चादौ समांशं तं क्रमाद्रसे ॥ ३२ ॥

अस्य सूतस्य तुल्यांशं कान्तबीजाग्रबीजकम् ।

तप्तखल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्वासरत्रयम् ॥ ३३ ॥

पिष्टीकृतं च अर्बीरे क्षिप्त्वा दोलागतं पचेत् ।

पुनरादाय तां पिष्टिं सिद्धचूर्णेन लेपयेत् ॥ ३४ ॥

दिव्यौषधिगणैर्लिप्ते संपुटे भूधरे पचेत् ।

यदा कठिनतां याति द्विधा कुर्यात्क्रमेण तु ॥ ३५ ॥

दोलास्येदं चूर्णलेपं कृत्वा भूधरपाचनम् ।

कामेश्वरीयं घुटिका वक्त्रस्या सर्वसिद्धिदा ॥ ३६ ॥

पूर्ववत्कामणं कार्यं रसेन्द्र क्रामते तनुम् ।

४. हेमसुन्दरी घुटिका ॥

स्वर्णं रूप्यं म्लेच्छमुखं कान्तसत्वाग्रसत्त्वकम् ॥ ३७ ॥

द्वन्द्वभेलोपलिप्तायां मूपायां तद्विनिक्षिपेत् ।

तस्मिन्द्रुते सिद्धचूर्णं स्वर्णादशगुणं क्षिपेत् ॥ ३८ ॥

यावत्स्वर्णविशेषं स्यात्तावद्द्राव्यं शनैश्शनैः ।

हेमबीजमिदं ख्यातं श्रेष्ठं रसरसायने ॥ ३९ ॥

समुखे पारदे देवि ! बीजं रससमं क्रमात् ।

जारयेत्पूर्ववद्देवि ! चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ॥ ४० ॥

एतद्रसं हेमबीजं समं खल्वे च तापिते ।

मर्दयेदम्लवर्गेण ज्यहातिपिष्टिर्भवेद्रस ॥ ४१ ॥

पिष्टिं जंवीरजां कृत्वा दोलयन्त्रेऽम्बूरिते ।
 षटहं पाचयेद्देवि ! सिद्धचूर्णप्रलेपनम् ॥ ४२ ॥
 तथा संपुटलेपं च तथा मूधरपाचनम् ।
 यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्याच्च पूर्ववत् ॥ ४३ ॥
 इयं तु घुटिका दिव्या विख्याता हेममुन्दरी ।
 वक्तृस्या सिद्धिदा नृणां जरामृत्युविषाणदा ॥ ४४ ॥
 पूर्ववत्क्रामणं कार्यं सूतसंक्रमते पुनः ।

५. मदनमुन्दरी घुटिका ॥

मुलीकृते रसे व्योमबीजं हाटकबीजकम् ॥ ४५ ॥
 समं समं क्रमाज्जार्यं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
 इत्येवं जारितं सूतं बीजं गगनरुक्मयोः ॥ ४६ ॥
 मर्वयेत्पारदसमं तप्तसत्त्वेऽम्बुवर्गतः ।
 त्रिदिनाज्जायते पिष्टिः पुनर्जंवीरगां कुरु ॥ ४७ ॥
 दोलयन्त्रेऽम्बूरिते पचेत्तां सप्तबासरम् ।
 लेपनं सिद्धचूर्णस्य तथा संपुटलेपनम् ॥ ४८ ॥
 तथा मूधरपाकश्च यावत्कठिनतां व्रजेत् ।
 सिद्धिदा घुटिका ह्येषा नाम्ना मदनमुन्दरी ॥ ४९ ॥
 आस्थान्तरस्थिता कुर्यात्सर्वसिद्धीश्विरायुषः ।
 व्यालव्याघ्रगजादीनां राज्ञो वश्यं स्तित्यामपि ॥ ५० ॥
 पूर्ववत्क्रामणं कार्यं कायमाक्रमते रसः ।

६. सेचरी घुटिका ॥

मुलीकृते रसे कान्तहेमबीजं समं सप्तम् ॥ ५१ ॥

रसोन्मिते पृथक्कार्यं चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ।
 इत्थं जीर्णं रसं बीजं कान्तहेम्नो रसोन्मितम् ॥ ५२ ॥
 पूर्ववत्पिष्टिका कृत्वा दोलायन्त्रे च पाचनम् ।
 यावत्कठिनता याति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ॥ ५३ ॥
 घुटिका जायते नाम्ना खेचरी सर्वसिद्धिदा ।
 पूर्ववत्क्रामणं कार्यं सुगन्धं गोपय विवेत् ॥ ५४ ॥
 तेन सक्रमते देहं घुटिकान्तर्गतो रसः ।

७. वज्रेश्वरी घुटिका ॥

समुत्खे पारदे व्योमकान्तहेम्ना समं समम् ॥ ५५ ॥
 बीजं पृथक्पृथक्कार्यं चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ।
 इत्थंभूतस्य सूतस्य समं व्योमादिबीजकम् ॥ ५६ ॥
 त्रयं तापितस्त्रलेन त्र्यहमम्लेन मर्दयेत् ।
 स सूतः पिष्टिमाप्नोति तां पिष्टिं पूर्ववत्प्रिये ॥ ५७ ॥
 दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
 यावत्कठिनता याति तावत्कार्यमतन्द्रितैः ॥ ५८ ॥
 वज्रेश्वरीति घुटिका वक्तव्या सर्वसिद्धिदा ।
 पूर्ववत्क्रामणं कार्यं गात्रं व्याप्नोति पारदः ॥ ५९ ॥

८. महावज्रेश्वरी घुटिका ॥

शुद्धं स्वर्णं वज्रमस्य लोहचूर्णाभिसत्वकम् ।
 एतच्चतुस्समं नागं मूषाया चान्ध्रितं धमेत् ॥ ६० ॥
 द्वन्द्वमेलोपलिप्ताया पुनरादाय तं प्रिये ! ।
 एकीभूतं च मूषाया प्रकटं च धमेत्पुनः ॥ ६१ ॥

धौतसत्त्वं माक्षिकं च स्वल्पं स्वल्पं मुहुः क्षिपेत् ।
 वज्रहेमावशेषं तु यावत्स्मात्तत उद्धरेत् ॥ ६२ ॥
 एतस्मिन्व्योमसत्त्वायश्चूर्णनागांश्च पूर्ववत् ।
 द्वन्द्वमेलेपलिप्तायामन्ध्रयित्वा दृढं धमेत् ॥ ६३ ॥
 एकीभूतं समादाय मूपायां प्रकट्टं धमेत् ।
 हेमवज्रावशेषं स्याद्यावत्तत्पुनराहरेत् ॥ ६४ ॥
 व्योमसत्त्वमयश्चूर्णं नागं बाह्यं पुनः पुनः ।
 पूर्ववत्क्रमयोगेन माक्षिकं धौतसत्त्वकम् ॥ ६५ ॥
 मुहुः क्षिप्य धमेत्तं तु बाह्यमेवं तु पङ्कगुणम् ।
 वज्रबीजमिदं श्रेष्ठं जार्यं रसरसायने ॥ ६६ ॥
 समुखे पारदे जार्यं वज्रबीजं रसोन्मितम् ।
 चतुष्पष्ट्यंशकाद्ये च क्रमात्सङ्क्रामयेत्प्रिये ॥ ६७ ॥
 इत्थं जारितसूतस्य समं कुलिशबीजकम् ।
 तप्तस्वल्पेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्विषसत्त्वयम् ॥ ६८ ॥
 स पिष्टिर्जायते सूतस्तां पिष्टीं च समाहरेत् ।
 दोलापाकस्त्रिद्वचूर्णलेपस्सम्पुटमूधरम् ॥ ६९ ॥
 कुर्वीत पूर्ववत्सर्वं यावत्कठिनतां व्रजेत् ।
 महावज्रेश्वरी नाम्ना घुटिका सिद्धिदायिनी ॥ ७० ॥
 यक्ष्मस्था क्रामणं कार्यं पूर्ववत्क्रामते रसः ।

९. वज्रखेचरी घुटिका ॥

गुल्लीकृते रसे व्योमवज्रबीजं रसोन्मितम् ॥ ७१ ॥
 पृथक् पृथक् जारणीयं चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ।
 अमुप्य जीर्णसूतस्य समं वज्राग्रबीजकम् ॥ ७२ ॥

तप्तस्त्रवेऽम्लवर्गेण त्रिदिनं यदयेद्दृढम् ।
 स रसो जायते पिष्टिस्तां पुनः पूर्ववत्प्रिये ! ॥ ७३ ॥
 दोलास्वेदं सिद्धचूर्णलेपं मूधरपाचनम् ।
 यावत्कठिनतां याति तावदेवं मुहुर्मुहुः ॥ ७४ ॥
 घुटिका जायते दिव्या नाम्नेयं वज्रखेचरी ।
 चक्षूसा सिद्धिदा नृणां पूर्ववत्कामणं प्रिये ! ॥ ७५ ॥

१०. कालविध्वंसिनी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्रबीजं रसोन्मितम् ।
 पृथक्पृथक्जायणीयं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ॥ ७६ ॥
 अस्य जीर्णस्य सूतस्य समं कुलिशकान्तयोः ।
 बीजं सन्तप्तस्त्रवेऽम्लवर्गे मर्द्यं दिनत्रयम् ॥ ७७ ॥
 पिष्टिर्मषत्येष सूतः पिष्टिं तां पुनराहरेत् ।
 दोलास्वेदस्त्रिचूर्णलेपस्संपुटगूषरम् ॥ ७८ ॥
 यावत्कठिनतां याति तावदेवं मुहुर्मुहुः ।
 कालविध्वंसिनी नाम्ना घुटिका जायते शुभा ॥ ७९ ॥
 मुखस्था सिद्धिदा दिव्या पूर्ववत्कामणं पिबेत् ।

११. गगनेश्वरी घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे वज्रकान्ताभ्रबीजकम् ॥ ८० ॥
 पृथक्पृथक्सूतराजे चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
 रसस्य तस्य सदृशं वज्रबीजाभ्रबीजकम् ॥ ८१ ॥
 तप्तस्त्रवेऽम्लवर्गेण व्यहारिपिष्टिस्सुमदेनात् ।
 दोलापाकस्त्रिचूर्णलेपस्संपुटगूषरम् ॥ ८२ ॥

यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ।
 गगनेश्वरीयं घुटिका वक्तृस्या सर्वसिद्धिदा ॥ ८३ ॥
 पूर्ववत्क्रामणं कार्यं देहे क्रामति सूतकः ।

१२. वज्रघण्टेश्वरी घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे बीजं वज्रसुवर्णयोः ॥ ८४ ॥
 पृथक्पृथक्समं जायं चतुष्पष्ट-चंशकादिकम् ।
 अस्य सूतस्य सदृशं हेम्नो वज्रस्य बीजकम् ॥ ८५ ॥
 तप्तखल्वेऽम्लवर्गेण व्यहातिपिष्टिर्भवेद्रसः ।
 ता पिष्टिं पुनरादाय पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ८६ ॥
 दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
 यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ॥ ८७ ॥
 वज्रघण्टेश्वरी ह-चेपा घुटिका सिद्धिदायिनी ।
 मुखस्या सिद्धिदा दिव्या पूर्वोक्तं क्रामणं विवेत् ॥ ८८ ॥

१३. वज्रभैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे हेमवज्राभ्रबीजकम् ।
 पृथक्पृथक्समं जायं चतुष्पष्ट-चंशकादिकम् ॥ ८९ ॥
 अस्य सूतस्य सदृशं हेमवज्राभ्रबीजकम् ।
 भर्दयेदम्लवर्गेण तप्तखल्वे दिनलयम् ॥ ९० ॥
 पिष्टिर्भवेत्पुनस्तां च समादाय ततः प्रिये ! ।
 दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ॥ ९१ ॥
 यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।
 घुटिका जायते दिव्या नाम्नेयं वज्रभैरवी ॥ ९२ ॥

मुखस्थिता सिद्धकरी कामणं पूर्ववत्प्रिये । ।

१४. त्रिपुरभैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्राटक्कीजकम् ॥ ९३ ॥

जार्यं पृथक्सूतसमं चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ।

जीर्णसूतसमं कान्तवज्राञ्जनवीजकम् ॥ ९४ ॥

तप्तखल्वेदम्बुवर्गेण मर्दयेद्विसत्रयम् ।

जायते पारदः पिष्टिः पूर्ववत्तां समाहरेत् ॥ ९५ ॥

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं मूधरपाचनम् ।

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ॥ ९६ ॥

घुटिका जायते दिव्यानाम्ना त्रिपुरभैरवी ।

मुखस्था सिद्धिदा ह्येषा पूर्ववत्कामणं प्रिये ॥ ९७ ॥

१५. महाभैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्राग्रखर्णवीजकम् ।

पृथक्सूतसमं जार्यं चतुष्पष्ट्यंशकादिकम् ॥ ९८ ॥

अस्य सूतस्य जीर्णस्य समं ज्योमादिवीजकम् ।

मर्दयेदम्बुवर्गेण तप्तखल्वे दिनत्रयम् ॥ ९९ ॥

पिष्टिर्भवति सूतेन्द्रस्तां पिष्टिं पुनराहरेत् ।

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं संपुटमूधरे ॥ १०० ॥

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।

नाम्ना महाभैरवीयं घुटिका सर्वसिद्धिदा ॥ १०१ ॥

धारयेन्मुखमध्ये तत्पूर्ववत्कामणं प्रियेत् ।

कामणानि ॥

त्रिफला मुसली मुण्डी मृत्तराजश्च बाकुची ॥ १०२ ॥

नीली कन्या काकमाची हयगन्धा शतावरी ।
 उत्तरा वारुणी देवदाली चित्ता पुनर्नवा ॥ १०३ ॥
 निर्गुण्डी सहदेवी च रुदन्ती गजकर्णिका ।
 भूतावरातभलातकाकलुण्डामृतालताः ॥ १०४ ॥
 पलाशः कुक्कुटश्च घात्रीफलरसः पयः ।
 पलाशनीजकं तैलं घृतं मधु शिवाम्बु च ॥ १०५ ॥
 विस्वमज्जा च तैलं च तैलं ज्योतिष्मतीमवम् ।
 एतानि कामणार्हाणि चौपधानि भवन्ति हि ॥ १०६ ॥
 एते चाष्टार्धगदिता. कामणार्थे प्रयोगतः ।
 रसभस्मप्रयोगे च घुटिकानां रसायने ॥ १०७ ॥

पञ्चदशघुटिकाफलम् ॥

म्रिये ! पञ्चदशानां च घुटिकानां फलं शृणु ।
 अम्रबीजेन रचितघुटिका रससंयुता ॥ १०८ ॥
 मुखस्थिता द्वादशाब्दं सर्वरोगविनाशनी ।
 स जीवेद्वत्सशतं पुमांश्च परमेश्वरि । ॥ १०९ ॥
 कान्तबीजेन रचिता घुटिका रससंयुता ।
 आस्यस्था सर्वरोगघ्नी द्वादशाब्दं वरानने । ॥ ११० ॥
 धातुदादर्थप्रजननी सहसायुष्यदायिनी ।
 कान्ताम्रबीजरचिता रसयुग्धुटिका शुभा ॥ १११ ॥
 द्वादशाब्दं मुखान्तस्था जरामयविनाशिनी ।
 अयुतायुष्यदा दिव्या महाबलविवर्धिनी ॥ ११२ ॥
 हेमबीजयुता सूतघुटिका मुखमध्यगा ।
 आद्वादशाब्दं देहस्य वलीपलितरोगहा ॥ ११३ ॥

लक्षायुष्यप्रदा पुण्या नागायुतवलप्रदा ।
 हेमाश्रमीजघटिता घुटिका युक्तपारदा ॥ ११४ ॥
 वक्तृस्थिताऽकेसंख्याब्दं दशलक्षान्दजीवदा ।
 दिव्यबुद्धिप्रजननी दिव्यमत्वप्रदायिनी ॥ ११५ ॥
 कान्तकाञ्चनबीजाभ्यां ससूता घुटिका कृता ।
 द्वादशाब्दं मुखान्तस्था कोट्यायुष्यविवर्धिनी ॥
 महातेज प्रजननी विलनिध्यादिदर्शिनी ।
 कान्ताभहेमघटिता घुटिका रससंयुता ॥ ११७ ॥
 मुखस्था द्वादशाब्दान्तादशकोट्यब्दजीवदा ।
 शालादलादिसर्वस्वेचरत्वप्रदायिनी ॥ ११८ ॥
 निर्मुक्तबन्धबीजेन रसयुग्धुटिका शुभा ।
 मुखस्था द्वादशाब्दान्तं सर्वलोकगतिप्रदा ॥ ११९ ॥
 यावद्भूमि स्थिरतरा तावदायु प्रवर्धिनी ।
 तरुणस्सर्वदा काम कान्ताना सुरतक्षम ॥ १२० ॥
 वज्राग्रबीजरचिता घुटिका रसगर्भिता ।
 घुटिका रससख्याब्दं मुखस्था सर्वसिद्धिदा ॥ १२१ ॥
 ब्रह्मायुष्यप्रदा पुंसां जगत्सृष्टुं क्रमात्मभु ।
 पूज्यते ब्रह्मवद्देवैर्वेदवेदाङ्गपारग ॥ १२२ ॥
 सरस्वत्या च सावित्र्या सेव्यते सर्वलोका ।
 अष्टाभिस्सिद्धिर्भिर्युक्तो ह्यणिमादिभिरीश्वरि ! ॥ १२३ ॥
 वज्रकाञ्चनबीजेन ससूता घुटिका कृता ।
 मुखस्था द्वादशाब्दान्त विष्णुवायुष्यप्रदा नृणाम् ॥
 स च विष्णुत्वमाप्नोति त्रिष्णुवत्यालितु क्षम ।
 सेव्यते सनकाद्यैश्च श्रिया युक्तो महानल ॥ १२५ ॥

स्वेच्छागतिर्महेन्द्राद्यैर्निर्जैस्सेव्यते सदा ।

हेमाश्रवज्जबीजेन रचिता घुटिका प्रिये ! ॥ १२६ ॥

सपारदा मुखान्तस्था द्वादशाब्दं वरानने ।

रुद्रायुष्यप्रदा नृणां रुद्रत्वं सा ददाति हि ॥ १२७ ॥

संहर्ता रुद्रवल्लोकं विष्ण्वन्द्राद्यैश्च सेव्यते ।

अणिमाद्यैश्च सहितस्सर्वज्ञस्सर्वलोकगः ॥ १२८ ॥

सेव्यते प्रमथश्रेष्ठैर्दिव्यशक्त्या समन्वितः ।

योगीन्द्रैर्ध्यायते धीरो महातेजा महाबलः ॥ १२९ ॥

कान्तकाञ्चनवज्राणां बीजैस्सूतयुता कृता ।

घुटिका भानुसंख्याब्दं मुखस्था सिद्धिदा नृणाम् ॥

ईश्वरायुष्यमाप्नोति स्वेचरत्वं च मानवः ।

तिरोधत्ते स्वयं लोकाद्ब्रह्मेन्द्राद्यभिवन्दितः ॥ १३१ ॥

कोटिसूर्यप्रतीकाशो महामारुतसत्त्ववान् ।

महाकल्यान्तकालेऽपि विनाशं न भजेद्भुवम् ॥ १३२ ॥

योगक्रीडाऽनुपक्तात्मा ध्यायते योगवित्तमैः ।

कान्ताग्रहेमवभ्राणां कृता बीजै रसात्मिका ॥ १३३ ॥

घुटिका रविसंख्याब्दवक्तृस्था यस्य भैरवि ।

सदाशिवायुस्त भवेत्सर्वानुग्राहकः प्रभुः ॥ १३४ ॥

सदाशिवत्वमाप्नोति देवानामधिपस्तथा ।

बहौ बहिर्जले वारि मारुते मारुतात्मकः ॥ १३५ ॥

पृथिव्यां पृथिवीरूपः शून्ये शून्यात्मको भवेत् ।

तस्याक्षिणीन्दुबह्वर्का ब्रह्मेन्द्राद्याश्च सेवकाः ॥ १३६ ॥

गायका नारदाद्याश्च नर्तक्यश्चाप्सरोऽङ्गनाः ।

तदाज्ञैव ब्रह्मेन्द्रास्सृष्टिस्थितिर्विनाशकाः ॥ १३७ ॥

सच्चिदानन्दकन्दशक्तस्सर्वगस्सर्वविच्छिन्नः ।

पराशक्तियुतः पुण्यो निर्मायो निष्कलः परम् ॥१३८॥

एव गुणाः प्रकथिता घुटिकानां मया प्रिये ! ।

शस्त्रस्तम्भकरश्चासा सर्वासामपि विद्यते ॥ १३९ ॥

रसायनस्य सर्वस्य सिद्धिदोऽयं महेश्वरि ! ।

घुटिकासिद्धौ मन्त्रप्रयोगः ॥

वक्ष्यते मन्त्ररानोऽयं सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ १४० ॥

ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं सो अमृतेश्वरभैरव अमृत कुर अमृतेश्वरभैरवाय
। सौ क्लीं श्रीं ह्रीं ऐं हुं फट् स्वाहा । सो क्लीं श्रीं ह्रीं ऐं ।

पुमाननेन मन्त्रेण शीघ्रं सिद्धिमवाप्नुयात् ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ दशमोऽंशः ॥

॥ एकादश उल्लासः ॥

जीयत पथ दिव्यदेहसिद्धिः ॥

भूतकालान्तकरसः ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव महादेव ! कथितानि त्वयाऽधुना ।
रसायनानि दिव्यानि सिद्धिदानि महेश्वर ! ॥ १ ॥
चिरकालेन देहानां कल्पानां सिद्धिदानि हि ।
सद्यस्सिद्धिर्यथा देव ! जायते परमेश्वर ! ॥ २ ॥
तद्ब्रूहि न्यूनाभ्यधिकहीनक्षीणाङ्गिणामपि ।
अथ गद्गदमूकानां कुठ्ठजानामथ कुष्ठिनाम् ॥ ३ ॥
अन्धपम्बवलानां च जराजर्जरितात्मनाम् ।
सदा रोगार्तपण्डानां कृशानां भ्रान्तचेतसाम् ॥ ४ ॥
भूतप्रेतपिशाचापसारोन्मत्तयुजामपि ।
प्रमादाज्जीवशेषाणां देहसिद्धिप्रदं नृणाम् ॥ ५ ॥

श्रीभैरव —

श्रुत्वा तद्भैरवी वाक्यं साधु पृष्ठं त्वया प्रिये ! ।
तथाविधां प्रवक्ष्यामि देहसिद्धिं वरानने ! ॥ ६ ॥
पञ्चभूतात्मिका पथं कर्तव्या घुटिका प्रिये ! ।
जीवारिमिका भवेत्पृष्ठी घुटिका पिण्डकोष्ठयुक् (१) ॥
ऋतुकाले तु या घ्न्या कुर्यात्समोममायतम् ।
तद्वराङ्गस्थितं रक्तं शुक्लं स्याद्भोमसत्त्वकम् ॥ ८ ॥

तस्यास्सद्यः प्रसूतस्य विद्या पुत्रस्य मारुतम् ।
 तत्त्वं स्यात्केवलं तस्या रजस्तेजात्मसत्वकम् ॥ ९ ॥
 तदपत्यस्य रुधिरं जलतत्त्वं प्रकीर्तितम् ।
 तत्सूतस्य वपुस्सर्वं पार्थिवं तत्त्वमुच्यते ॥ १० ॥
 सूतसेवकशुक्लं च जीवतत्त्वं भवेत्प्रिये ! ।
 कोटिवेधकरं सूतं कर्पं कर्षं नियोजयेत् ॥ ११ ॥
 एकैकतत्त्वमध्ये तु प्रत्येकं तानि मर्दयेत् ।
 तेषां च गोलकान्कृत्वा पङ्क्तं स्थापयेत्पृथक् ॥ १२ ॥
 नृमानमुन्नतं कायमायामं तु तदर्धकम् ।
 कटाहं ताम्रघटितं पिण्डस्यौत्थं पङ्क्तुलम् ॥ १३ ॥
 चतुर्मुखमयं कोष्ठं तस्योपरि कटाहकम् ।
 धारयेन्निश्चलं सम्यक्तदन्तः पूरयेत्प्रिये ! ॥ १४ ॥
 गोघृतं च महातैलं समभागमिदं द्वयम् ।
 अर्चयेद्दशदिवपालान्योगिनीश्च कुमारिकाम् ॥ १५ ॥
 श्रीगुरुं सिद्धचक्रं च भैरवं भैरवीं तथा ।
 गणाधिपं क्षेत्रपालं निजेष्टदैवतं तथा ॥ १६ ॥
 नवग्रहाग्निविप्रांश्च दैवज्ञान् भिषगुत्तमान् ।
 तथाऽन्तरायकर्तृश्च भूतप्रेतपिशाचकान् ॥ १७ ॥
 यक्षराक्षसगन्धर्वान्मन्त्रज्ञान्स्वजनानपि ।
 तर्पयेन्मद्यमांसैश्च चस्त्रभूषणकाञ्चनैः ॥ १८ ॥
 तत्तत्प्रियकरैर्दिव्यैर्वलिं दिक्षु विनिक्षिपेत् ।
 चतुर्भिर्वह्नालैश्च घमयेत्सदिराग्निना ॥ १९ ॥
 फेनहीनमधूमञ्च सन्तप्तं च यद्रा भवेत् ।
 श्रीगुरुं निजदेवं च चन्द्रसूर्याग्नितारकाः ॥ २० ॥

भुवनानि नमस्कृत्य कटाहे निक्षिपेत्तनुम् ।
 ज्ञात्वा सम्यग्द्रुत देहं पार्थिवास्य रसं क्षिपेत् ॥ २१ ॥
 धमेद्राष्टं प्रयत्नेन तत्कल्कं च यदा भवेत् ।
 ततोऽसत्वास्यरसकं निक्षिपेद्रक्ततां नयेत् ॥ २२ ॥
 तेजस्तत्परस पश्चात्क्षिपेत्तन्मांसतां व्रजेत् ।
 निक्षिपेद्वायुतत्वास्यं रसं तत्र विनिक्षिपेत् ॥ २३ ॥
 शुभ्रवर्णत्वमाप्नोति ततश्चाकाशतत्त्वकम् ।
 निक्षिपेज्जीवतत्वास्यं रसतत्त्वं च पार्वति ! ॥ २४ ॥
 रम क्षिपेत्त्वन्धितस्य स्वर्णस्य तत्समं भवेत् ।
 सजीवो जायते सिद्धो हुंकारत्रयमुचरेत् ॥ २५ ॥
 यथोदितो भानुविम्बो महाशुद्धिपराक्रमः ।
 महावपुर्महातेजा नागायुतमहाबलः ॥ २६ ॥
 मन्मथोपमरूपादयो यात्रा यागीश्वरीसमः ।
 बुद्ध्या जीवसमश्श्रीमान्विष्णुधनदोषमः ॥ २७ ॥
 त्यागे रोषे च कालाग्निर्गाम्भीर्येण महोदधिः ।
 स्रष्टा हतां च गोप्ता च सर्वानुग्राहक प्रभुः ॥ २८ ॥
 दिव्यदृष्टिर्वज्रदेह स साक्षाद्भैरवस्त्वयम् ।
 अर्धयोजनविस्तीर्णहेमकिंकिणिमण्डितम् ॥ २९ ॥
 चलद्भ्रमरसंशोभं नानामाणिक्यमण्डितम् ।
 हेममालापरिप्लवकं धष्टानादमनोहरम् ॥ ३० ॥
 दिव्यदीप्तमहानादिसङ्काहलसङ्कुलम् ।
 वीणावेणुमृदङ्गाद्यैर्वादित्रैर्भुरजैस्समम् ॥ ३१ ॥
 तालैर्बहुविधैश्चान्यैर्दिव्यघोषैस्समाकुलम् ।
 गायत्किन्नरगन्धर्वैस्तथा किंपुरुषैर्युतम् ॥ ३२ ॥

लसन्माणिक्यकेयूरहारकङ्कणमुद्रका ।

काचनूपुरसयुक्ता दिव्याभरणमूषिता ॥ ३३ ॥

दिव्यमालापरिष्कारा दिव्यगन्धानुलेपना ।

दिव्याम्बराश्चारुरूपा मत्तमन्मथविह्वला ॥ ३४ ॥

दिव्याङ्गनास्तदा चेन समाश्रित्य ब्रुवन्ति च ।

किं कर्म सिद्धसखेदास्त्वादेशो देव । दीयताम् ॥

उपासते सिद्धकन्या परशतसहस्रकम् ।

यत्र यास्यति तत्रैव चानुयामो वयं श्रुता ॥ ३५ ॥

दिव्यालयाश्च विविधान्हेममाणिक्यमण्डितान् ।

दिव्यानि स्नानपानानि स्वीर्जुर्बाणो मुहुर्मुहुः ॥ ३७ ॥

वज्रयादिसर्धलोकेषु स्वेच्छया विहरत्यसौ ।

पूज्यते देवसिद्धोऽथैव यथाऽयं भैरवस्तथा ॥ ३८ ॥

भुञ्जानस्सर्वभोगाश्च क्षुत्पिपासाविवर्जित ।

योगिनीशतसाहस्रं भोक्ता सञ्चिन्तयन्सुखम् ॥ ३९ ॥

महाकल्पान्तकालेऽपि प्रक्षीणेऽस्मिन्वरानने ।

लीयते परमे ज्योम्नि लीयन्ते यत्नं देवता ॥ ४० ॥

भूतकालान्तको नाम रसस्यास्य प्रभावत ।

अभेदोऽयमखण्डश्च त्वदाहृत्यो भवति प्रिये । ॥ ४१ ॥

रसायनस्य सर्वस्य सिद्धिदोऽयं महेश्वरि ।

वक्ष्यते मन्त्रराजोऽयं रससिद्धिप्रदायक ॥ ४२ ॥

ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं सौ श्रीभैरव ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ एकादशोऽष्टास ॥

॥ द्वादश उल्लासः ॥

श्रीशैले सिद्धिलाभः ॥

श्रीभैरवी—

श्रीशैले विविधा सिद्धिस्तयः प्रत्ययकारिणी ।

सुलभा श्रूयते देव ! तां ब्रूहि विविधां प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

वक्ष्यामि शृणु तत्सर्वं सद्यस्सिद्धिकरं प्रिये ! ।

फैलासान्मन्दरान्मेरोर्दिन्ध्याद्रेश्च हिमालयात् ॥ २ ॥

महेन्द्रान्मलयाद्रेश्च सङ्गादृश्यगिरेरपि ।

श्रेष्ठश्चपर्वतो दिव्यो सिद्धियोगीन्द्रसेवितः ॥ ३ ॥

तत्र तीर्थानि सर्वाणि सरांसि सरितः प्रिये ! ।

सिद्धिप्रदानि लिङ्गानि लतापापाणपादपाः ॥ ४ ॥

मृत्तिकाकन्दतोयानि पत्रपुष्पफलानि च ।

एवमादीनि विद्यन्ते सर्वसिद्धिकराणि च ॥ ५ ॥

धूपर्वतोऽहमीशानि ! त्वहं साक्षात्स पर्वतः ।

स्यावरं मामकं रूपं विद्धि तं सुरसेवितम् ॥ ६ ॥

अस्मिन्मयदस्ति नान्यत्र यदन्यत्र स्थितं च तत् ।

दिव्यलिङ्गस्पर्शनीयं ज्योतिर्लिङ्गमनामयम् ॥ ७ ॥

श्रीमल्लिकार्जुनमिति प्रख्यातं परमेश्वरि ! ।

वामपार्श्वेऽस्य लिङ्गस्य घण्टासिद्धेश्वरस्थितः ॥ ८ ॥

घण्टा विलम्बते द्वारे तीर्थकुण्डं च विद्यते ।

उपोषितैस्त्रिभिः कार्यं जागरूकैरतन्द्रितैः ॥ ९ ॥

निशि कृष्णचतुर्दश्यामञ्जलं स्नापयेच्छिवम् ।
 एकस्मानयेतोय कुण्टस्यमपर, प्रिये ! ॥ १० ॥
 घण्टा निनादयेदन्यश्चतुर्यामावपि प्रिये ! ।
 घण्टासिद्धेश्वरस्तुष्टो दद्यात्तेभ्योऽपि स्वे गतिम् ॥ ११ ॥
 घण्टासिद्धेश्वरस्यास्य दक्षिणे निगनेस्त्रिये ! ।
 जानुदण्डं तु तत्रैव दृश्यते रोचनप्रभा ॥ १२ ॥
 मृत्तिका ता समाहृत्य कर्पमात्रं पिबेत्प्रिये ! ।
 क्षीरयुक्ता च सप्ताहं स साक्षादमरो भवेत् ॥ १३ ॥
 श्रीगिरीशस्य पुरतो गङ्गाकारा महाशिला ।
 ज्वलत्येव दिवारान्न दिव्यगन्धं सुगुग्गुलुम् ॥ १४ ॥
 तं गृहीयात्पलाशस्य दन्त्याऽल्लवुकपालके ।
 प्रक्षिपेद्वन्धकयुतं भक्षयेत्कर्मफलम् ॥ १५ ॥
 प्रत्यहं मासपर्यन्तं ततस्त्रिंशद्दिनवाप्नुयात् ।
 सदानन्दो युवा धीरो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १६ ॥
 विद्रुते भ्लेच्छवदने गुग्गुलु तं विनिक्षिपेत् ।
 कोटिमंशं ततस्ताम् दिव्यं भवति कान्धनम् ॥ १७ ॥
 महिलकार्जुनदेवस्य चन्द्रवाप्यस्ति पश्चिमे ।
 वैशाखपूर्णिमायां तु साधयेत्साधकोत्तम ॥ १८ ॥
 निर्भयो निर्विकल्पश्च वसंस्तोयसमीपतः ।
 जपेन्मृत्युञ्जयं मन्त्रं रात्रौ वासोविवर्जित ॥ १९ ॥
 निशीथे चन्द्रसलिलं चन्द्राष्टकं भवेच्छदा ।
 तत्तीर्थच्छिद्रदेशे च स्वाञ्जलिं प्रक्षिपेदतः ॥ २० ॥
 स्पृष्ट्वा चन्द्रो यदा गच्छेच्छदा ततोयमाहरेत् ।
 पिबेच्च सहसा धीरो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ २१ ॥

वज्रकायस्सौम्यरूपशान्तात्मा स भवेत्तरः ।
 पूर्वद्वारे श्रीगिरेस्तु विद्यते त्रिपुरान्तकः ॥ २२ ॥
 देवस्य निकटे देशे चोत्तरे तिन्त्रिणीतरुः ।
 दृश्यते तत्र मूले तु स्वयं श्रीभैरवः प्रभुः ॥ २३ ॥
 नृमालां निखनेद्गूमिं तदग्रे दृश्यते तदा ।
 तत्तकुण्डं नीलजलं दिव्यसिद्धिप्रदायकम् ॥ २४ ॥
 तत्तिन्त्रिणीकपलाणि वस्त्रे वद्ध्वा विनिक्षिपेत् ।
 कुण्डे तस्मिन्तदा तानि स्थूलमीना भवन्ति च ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा तिन्त्रिणीकाष्ठैः पचेदेवं क्रमात्सुधीः ।
 तेषां शिरःकण्टकानि पुच्छानि च विवर्जयेत् ॥ २६ ॥
 मक्षयेच्छेषमखिलं साधकस्सिद्धिकाक्षया ।
 क्षणमात्रं भवेन्मूर्च्छां तेन पश्चाद्विबुध्यते ॥ २७ ॥
 वसुधायां बिलं पश्येज्जीवेद्विष्यायुताब्दकम् ।
 पश्चिमे त्रिपुरान्तस्य गन्धूतिद्वयमात्रके ॥ २८ ॥
 मणिपल्लिरिति ग्रामस्तस्य पश्चिमभागतः ।
 विद्यते कश्चन गिरिस्तत्पश्चादेकवाटकम् ॥ २९ ॥
 दृश्यते प्रविशेत्तत्र पूर्वास्यश्च ततो व्रजेत् ।
 दक्षिणाभिमुखः पश्चाद्दशचापान्तमात्रकम् ॥ ३० ॥
 तत्र चाग्नफलाकारान्पापाणाञ्ज्वलनप्रभान् ।
 गृहीत्वा बन्धयेद्वस्त्रे तद्वस्त्रं रक्ततां व्रजेत् ॥ ३१ ॥
 पापाण्युक्तं तद्वस्त्रं क्षीरमध्ये विनिक्षिपेत् ।
 ततः क्षीरं रक्तवर्णं खात्पिबेत्साधकोत्तमः ॥ ३२ ॥
 सप्ताहाज्जायते सिद्धिर्वज्रकायो महाबलः ।
 जीवेदाचन्द्रतारं च आकल्पमविलयकम् ॥ ३३ ॥

त्रिपुरान्तस्योदभागे कोकिलात्रिमुत्तमम् ।
 जगत्प्रकाशं तत्रास्ते कृत्वा देहविशोधनम् ॥ ३४ ॥
 साधको यमनाद्यैश्च तद्बिलं प्रविशेत्सुधी ।
 दशचापावधिमन्त्रं पापाणां कोकिनोपमा ॥ ३५ ॥
 सन्ति गृहीत्वा तत्पृष्ठे निला क्षितास्फुटन्ति च ।
 इत्येतत्प्रत्ययं दृष्ट्वा तादृचं घृप्य परस्परम् ॥ ३६ ॥
 दुग्धान्तं प्रक्षिपेत्तादृचं तत्क्षीरं कृष्णतां प्रचेत् ।
 तत्क्षीरं मासमात्रं च पिवेदिव्यननुर्भवेत् ॥ ३७ ॥
 ब्रह्मणस्त्रिदिनं जीवेद्वलीपलितमर्जितं ।
 चेगे समीरसदृशदिग्द्रं पश्यति मूलले ॥ ३८ ॥
 त्रिपुरान्तस्य पूर्वस्यां दिशि योजनमात्रके ।
 अस्ति स्वर्गपुरीनाथो देवन्तस्याग्रं खनेत् ॥ ३९ ॥
 जानुमात्रं च वसुधा तत्र सर्पफणोपमा ।
 स्पर्शसञ्ज्ञास्तु पापाणां निर्गच्छन्ति वरानने ॥ ४० ॥
 त्रिपुरान्तकदेवस्य पश्चिमेऽर्धार्धयोजने ।
 अस्ति दिव्यविरट्द्वारं तत्र चापत्रयान्तरम् ॥ ४१ ॥
 मजेत्सर्वैर्गृक्षोऽस्ति कृष्णवर्णं फलान्वितं ।
 तत्फलानां रसं पीत्वा तेन मूर्च्छा भवेत्क्षणम् ॥ ४२ ॥
 मधुसूतोऽसौ भवेत्सिद्धो जीवेदाचन्द्रभास्करम् ।
 श्रीगिरेर्दक्षिणद्वारे वज्रेश्वरसुरेश्वरौ ॥ ४३ ॥
 तिष्ठतो निखनेद्भूमिं तत्र श्रीफलसन्निधा ।
 पापाणां स्पर्शमेदास्युस्सग्राह्यास्ते सुरेश्वरि ॥ ४४ ॥
 तत्र रामेश्वराख्योऽस्ति निखनेत्तस्य सन्निधौ ।
 रुद्राक्षकारपापाणां स्पर्शमेदा भवन्ति ते ॥ ४५ ॥

ज्योतिसिद्धवटस्थाने दक्षिणे चैकपादपः ।
तिष्ठत्यावर्तको नाम तदासन्ने ॥ पश्चिमे ॥ ४६ ॥
पर्वतो विद्यते तत्र खनेतालफलोपमाः ।
पापाणास्तान्धमेद्वाढं तत्सर्वं काञ्चनं भवेत् ॥ ४७ ॥
तस्यैव दक्षिणे द्वारे विद्यते कुण्डलेश्वरः ॥
तन्निष्ठे जानुमात्रं खनेदूर्ध्वं समुद्धरेत् ॥ ४८ ॥
रक्ताभाः श्रीफलाकाराः पापाणास्पर्शवेधकाः ।
पुरुषेश्वरदेवस्य समीपे कुण्डमस्ति हि ॥ ४९ ॥
गुजारिड्ढौ च विद्येते वृक्षौ तत्पत्नमश्निष्यात् ।
सप्ताहाज्जायते सिद्धो जरामरणवर्जितः ॥ ५० ॥
तत्र हस्तिशिला दक्षे खनेद्वस्तप्रमाणतः ।
तत्र जङ्घफलाकारा ब्राह्मास्ते स्पर्शसंज्ञकाः ॥ ५१ ॥
ख्याता हस्तिशिरोनाम्ना ख्याता हस्तिशिलेति सा ।
एकयोजनमात्रे तु तस्या दक्षिणभागतः ॥ ५२ ॥
शिवरूपं शिवप्रोक्तं छायाच्छत्रं तु विद्यते ।
वर्तुलं शतहस्तं तु छिद्रं तस्याप्यधो प्रजेत् ॥ ५३ ॥
न कैश्चिद्दृश्यते सोऽपि सिद्धो भवति तत्क्षणात् ।
यदृच्छया रुद्रतुल्यः कीदृत्येव जगत्त्रये ॥ ५४ ॥
सिद्धयष्टकं साधयेद्वा सर्वसिद्धिप्रदायकः ।
कान्ताग्रसत्त्वकनकसूताः क्रमगुणोत्तराः ॥ ५५ ॥
अम्लेन मर्दयेद्वाढं गोलं कृत्वा तु वेष्टयेत् ।
तद्गोलं दीर्घवंशमे बद्धा श्रीकालिकामनुम् ॥ ५६ ॥
जपेन्निवेशयेत्तत्र छायाच्छत्रेण तेन च ।
वंशमग्रवद्गोलान्तर्जायते पुटिका-शुभा ॥ ५७ ॥

चक्रान्तर्धारयेत्तां तु तन्धणात्खेचरो भवेत् ।
 शिलां तालं कमण्डं कृत्वा वंशाग्रवेष्टितम् ॥ ५८ ॥
 छायाच्छत्रे निवस्यैतत्ताभ्यां नेत्रे समञ्जयेत् ।
 निधिं पश्यति भूमिम्धन्नात्र कार्या विचारणा ॥ ५९ ॥
 वंशाग्रवद्धराङ्गं च छायाच्छत्रे विनिश्चिपेत् ।
 मन्त्रयेत्कालिकात्मन्त्रं तं खड्गं धारयेत्करे ॥ ६० ॥
 त्रैलोक्यविजयी धीरो भवेद्वीरो जगत्त्रये ।
 वंशाग्रे रोचनं बद्ध्वा छायाच्छत्रे निवेशयेत् ॥ ६१ ॥
 ललाटे तिलकं तेन कृत्वा लोकं ययं नयेत् ।
 सूतोऽज्जनाजने तद्वच्छायाच्छत्रे निवेशयेत् ॥ ६२ ॥
 तेनाजनेनाब्जितोऽसौ देवैरपि न दृश्यते ।
 पादुके पूर्ववद्धृत्वा छायाच्छत्रे निधापयेत् ॥ ६३ ॥
 पादाभ्यां पादुके धृत्वा यत्नं यत्राभिवान्छति ।
 प्रयातु तत्र तत्रैव नयत्तत च पादुके ॥ ६४ ॥
 पूर्ववद्रक्तवस्त्रं च छायाच्छत्रे निवेशयेत् ।
 आयेष्टयेत्त च षट्महद्व्यो भयति क्षणात् ॥ ६५ ॥
 समुद्भिक्ते षटे पश्चाद्दृश्यतेऽमौ न सन्दय ।
 कान्तं व्योम हेम स्रुतमेकीकृत्य विगर्दयेत् ॥ ६६ ॥
 गोलीभूतं तु वस्त्रेण वंशाग्रे बन्धयेत्सुषीः ।
 छायाच्छत्रे स्थापयेत्कालीमन्त्रेण मन्त्रयेत् ॥ ६७ ॥
 स्पर्शविधी भवेदेतत्सत्यं सत्यं वरानने ! ।
 श्रीगौल्यादिचमद्गारे देवो ब्रह्मेश्वरमिष्यत ॥ ६८ ॥
 दुर्गा देवी च तत्तस्या सोपानं नवमं च यत् ।
 तुङ्गभद्राया च नद्या ततो ब्रह्माध्वरम्य च ॥ ६९ ॥

द्वारदेशे मुद्रवर्णं चत्वारस्पर्शकम् अमी ।
 चिन्मात्रं च नैर्ऋत्ये स्थितं ब्रह्मेश्वरस्य हि ॥ ७० ॥
 कुण्डं च विद्यते तत्तत्र चिन्मात्राण्डिका स्थिता ।
 एकप्रादेन सततं तच्चिन्मात्रमाहरेत् ॥ ७१ ॥
 वस्त्रेण बन्धयेत्कुण्डे क्षिप्त्वा स्नानं समाचरेत् ।
 स्नानान्ते तानि गृहीयात्प्रबन्धमाहरेत् हि ॥ ७२ ॥
 तदिन्द्रियैः पचेत्तांश्च ह्यस्थिपुच्छशिरस्त्यजेत् ।
 दद्याद्देवायैकमंशमतिथीनां द्वितीयकम् ॥ ७३ ॥
 तृतीयांशं स्वयं भक्षेन्मूर्च्छितो भवति क्षणात् ।
 दिव्यो भवति सिद्धोऽयं विलं पश्यति मृतले ॥ ७४ ॥
 जलमरणनिर्मुक्तो क्षवध्यो निर्जरैरपि ।
 अलं पुरोत्तरे ग्रामो विद्यते भीमपादुक ॥ ७५ ॥
 पार्श्वे तु तस्य ग्रामस्य हस्तमात्रं धरां खनेत् ।
 पापाणां हि फणाकारास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ॥ ७६ ॥
 योगीश्वरीति देव्यस्ति तत्रालं पुरदेवता ।
 तस्याग्रतो रम्यगुहा तस्या मध्ये स्नेहमुक्ता ॥ ७७ ॥
 पापाणां मेद(क)सङ्काशा माहा मार्जालविषया ।
 संमिश्र्य निक्षिपेद्ब्रह्मे द्रुते तत्तारतां व्रजेत् ॥ ७८ ॥
 मध्वाज्याभ्यां पिबेत्तांश्च पापाणान्सायकोत्तमः ।
 दिव्यो भवति सिद्धोऽयं यत्प्रीतमृतमृत्युञ्जित् ॥ ७९ ॥
 श्रीपर्वतोत्तरद्वारे देवो नाम्ना महेश्वरः ।
 तिष्ठति अमराग्रश्च तत्र सत्फलमाहरेत् ॥ ८० ॥
 स्फोटयेच्च तदन्तस्था निर्यान्ति अमरास्तथा ।
 सजीवा अथ तान्सर्वान्अमरांस्तान्विवर्जयेत् ॥ ८१ ॥

तत्फलानि पचेत्क्षीरे यावच्छक्यं पयः पिबेत् ।
 क्षणं मूर्च्छा भवेत्तेन मूर्च्छान्ते च पयः पिबेत् ॥ ८२ ॥
 एवं कुर्यात्प्रयत्नेन चैकविंशतिवासरम् ।
 तेन वज्रशरीरस्स्याद्वलीपलितवर्जितः ॥ ८३ ॥
 वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो जीवेदादित्यतारकम् ।
 तरसा वायुना तुल्यस्तत्क्षणाद्भवति प्रिये ॥ ८४ ॥
 तदाग्रस्य फलेनैव त्यक्तममरकेन च ।
 वज्रस्य पलसाहसू द्रावितं रजतं भवेत् ॥ ८५ ॥
 रन्ध्रमापादयेदाम्रफले मृद्वं विवर्जयेत् ।
 तन्मध्ये निक्षिपेत्सूतं कर्पं कृष्णाग्रसत्त्वकम् ॥ ८६ ॥
 निरुद्धं वक्त्रं समृद्धा गोमयेन च लेपयेत् ।
 छायायां शोषयेत्काष्ठैस्तदीयैः प्रहरं पचेत् ॥ ८७ ॥
 स्वभावशीतलं कृत्वा वक्त्रस्याकारयेत्सुधी ।
 खेचरत्वमवाप्नोति बलीपलितवर्जितः ॥ ८८ ॥
 जीवेच्चन्द्रार्कपर्यन्तं वामित्वं ब्रह्मणा समम् ।
 सूतं कृष्णाग्रसत्त्वं चाग्रफले पूर्ववत्क्षिपेत् ॥ ८९ ॥
 प्रलिप्य गोशकृन्मृद्वा पुटेदारण्यकोपलैः ।
 स्वशीतिं पारदं ग्राह्यं मधुसर्पियुतं लिहेत् ॥ ९० ॥
 गुञ्जामात्रं च मासान्तं बालो भवति मानवः ।
 नवनागोपमस्तत्त्वे जीवेद्ब्रह्मेकवासरम् ॥ ९१ ॥
 उत्तरे श्रीगिरीशस्य विद्यते शुक्लपर्वते ।
 पञ्चोपचारैस्तपूज्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं ॥ ९२ ॥
 ॐ हुं फट्कारमन्त्रेण निर्विकल्पेन साधकः ।
 पश्येत्पदिचमदिग्भागमन्तरिक्षे विमानकम् ॥ ९३ ॥

दिव्यं ह्यनेकरुचिरं सद्यः प्रत्ययकारकम् ।
 ततः पदिचमदिग्भागे व्रजेत्तीर्त्वा महानदीम् ॥ ९४ ॥
 दृश्यते च गुहा तत्र प्रविशेत्पश्चिमाननः ।
 त्रियोजनं व्रजेत्तत्र विभारेकोऽविकल्पकः ॥ ९५ ॥
 कदलीकाननं तत्र दृश्यते पद्मयोजनम् ।
 अच्छोदपूर्णा सरसी तन्मध्ये भद्रपीठकम् ॥ ९६ ॥
 तत्पीठं तु महद्दिव्यं पश्येत्स्फटिकसन्निभम् ।
 उच्चारयेन्मन्त्रमिमं दण्डवत्प्रणतिं भजेत् ॥ ९७ ॥
 “ ॐ ह्रीं विद्यावागीश्वराधिपतये ह्रीं ॐ स्वाहा ”
 तत्र आत्वा जपेन्मन्त्रं लक्षमेकं वरानने । ।
 कन्दमूलाशनो भूत्वा यथेष्टं साधकः प्रिये ॥ ९८ ॥
 सिंहासनान्तरे देवं पश्येत्स्फटिकसन्निभम् ।
 चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च विशदेन्दुकलाधरम् ॥ ९९ ॥
 नीलग्रीवं नागभूषं परधत्तमृगायुधम् ।
 वरामयं धरेण्यं तं विशिष्टविबुधार्चितम् ॥ १०० ॥
 नमस्कुर्याच्च साष्टाङ्गं मन्त्रैस्तोत्रैर्बुहुर्बुहुः ।
 ततः प्रसन्नस्स शिवो वरं दत्ते यथेष्टिनाम् ॥ १०१ ॥
 शतमायतनं तत्र कूपं नवशतं यथा ।
 आरामाश्चापि तावन्ति नन्दनानि वनानि च ॥ १०२ ॥
 वाप्यो नवशतं सन्ति विवरं चैव तत्समम् ।
 कल्पवृक्षाश्च तावन्ति एते सर्वेऽपि सिद्धिदाः ॥ १०३ ॥
 तत्रास्ते मोहली नाम्ना प्रथिता यक्षिणीष्टदा ।
 व्रते सा देहि मे भुक्तिं सिद्धिं त्वं यदि वाञ्छसि ॥

देवि ! दास्याम्यहं भुक्तिं वक्तव्यमिह चामुना ।
 कन्दमूलं फलं तस्यै पायसं वा समर्पयेत् ॥ १०५ ॥
 सा यक्षिणी पुनर्वक्ति यावद्भुञ्जे सुतं मम ।
 धारयेत्क्षसा तावद्भर दास्यामि ते महत् ॥ १०६ ॥
 विसृजेत्स्व यदि तदा भवन्ते हन्मि निर्दया ।
 एव गतभयो वीरं कुर्याच्चेत्सिद्धिमाप्नुवेत् ॥ १०७ ॥
 अजेदुदीचीदिग्भागे तत्सरो योजनार्धके ।
 तत्रास्ते नन्दनं दिव्यं पुष्पपूर्णं महेश्वरि ! ॥ १०८ ॥
 तत्पुष्पाग्राणमात्रेण क्षुत्पिपासा न बाधते ।
 भक्षयेद्यत्रा तस्य फलमेकं यथोचितम् ॥ १०९ ॥
 वज्रकायो भवेत्तस्य भक्षणादेव मानवः ।
 सरोदक्षिणदिग्भागे गच्छेद्योजनपादकम् ॥ ११० ॥
 नन्दनं दृश्यते तत्र दाडिमीशृङ्गसङ्कुलम् ।
 तत्फलं भक्षयेद्यस्तु जीवेद्युगसहस्रकम् ॥ १११ ॥
 तस्यैव सरसं पूर्वभागे क्रोशार्धमात्रकम् ।
 गच्छेद्वात्रीफलैर्युक्तं विद्यते नन्दनं वनम् ॥ ११२ ॥
 अश्नीयात्तत्फलं धीरो जीवेत्सर्ववर्तकत्रयम् ।
 सरसस्तस्य भागे च पश्चिमे योजनं व्रजेत् ॥ ११३ ॥
 तत्र श्रीफलसम्पूर्णं नन्दनं विद्यते वनम् ।
 अद्यते तत्फलं येन जीवत्याचन्द्रतारकम् ॥ ११४ ॥
 तत्रैव नन्दनवने लिङ्गं स्थानीलवर्णकम् ।
 तत्स्योदगद्वारमार्गेण विशेषागो महाबलः ॥ ११५ ॥
 तत्र सप्तफणोपेतस्तृणभीतिकरो महान् ।
 एवविधं महानागं हुहुकारं वदन्मुहुः ॥ ११६ ॥

नमस्कुर्यादयत्नेन साधकसिद्धिकांक्षया ।
 वदत्येवं महानागस्त्वदृश्यत्वं ददामि ते ॥ ११७ ॥
 याहि स्वं पश्चिमद्वारं दिव्या कन्याऽस्ति तत्र वै ।
 समुच्चरन्महामन्त्रं व्रजेत्तत्रैव साधकः ॥ ११८ ॥
 ददाति हारं सा कन्या प्रवेशं न ददाति च ।
 हारं गले धारयेत्तं तेन सारस्यत भवेत् ॥ ११९ ॥
 तस्मादक्षिणदिग्द्वारे व्रजेद्भीतिकरं परम् ।
 तत्र पश्येन्मुक्तकेशं जिह्वनेत्रं दिग्म्बरम् ॥ १२० ॥
 गदाहरतं नीलवर्णं दृष्ट्वा श्रीशेखरपालकम् ।
 वन्देत् मन्त्रमुच्चार्य स्तोत्रैर्विघ्ननिवारणम् ॥ १२१ ॥
 हाहाहेहेहुंकारं फट् हुं स्वाहान्तमेव च ।
 क्षेत्तपालोऽप्यनेनैव मन्त्रेणाशु प्रसीदति ॥ १२२ ॥
 खगत्वं वितरत्येव प्रवेशं न ददाति हि ।
 अथ व्रजेत्पूर्वदिशो द्वारं तत्र गणाधिपम् ॥ १२३ ॥
 स्थितं प्रपूजयेत्तत्र प्रविशेत्साधकोत्तमः ।
 दृश्यते दिव्यलिङ्गं च चापस्तत्र मनोहर ॥ १२४ ॥
 ॐ हुङ्कारेण मन्त्रेण पूजयेच्च तमीश्वरम् ।
 उपयासेन तत्रैव निवारणं जपेत्सुधी ॥ १२५ ॥
 प्रत्यक्षो भवतीद्यानो ददाति हि वरं परम् ।
 इत्येवमादयस्सन्ति सिद्धयः कदलीवने ॥ १२६ ॥
 तत्रैव सरसः पूर्वभागे योजनमात्रके ।
 अक्षरैर्लिखितं द्वारं तत्र पद्मावतीविलम् ॥ १२७ ॥
 वमनाद्यैर्विशुद्धात्मा प्रविशेत्तत्र साधकः ।
 तत्र चापान्तरगतं गच्छेत्तत्र मुदङ्गकम् ॥ १२८ ॥

आलोचय वादयेत्तं च तद्ग्वनिश्रवणात्तदा ।
 पद्मावती स्वयं याति क्षमृतं च ददाति च ॥ १२९ ॥
 तस्य पानेन सिद्धोऽयममरत्वं लभेत च ।
 ततस्सैनं समागम्य प्रार्थयेत्त्वं ममान्तिकम् ॥ १३० ॥
 समागच्छालये दिव्ये कन्यापद्मशताकुले ।
 स्थित्वा मम पतिर्भूया ब्रह्मायुष्यावधि प्रभो ! ॥ १३१ ॥
 तदन्ते शाश्वतं स्थानं गमिष्यसि न संशयः ।
 तस्य पूर्वतटाकस्य चान्तेभ्यां दिशि विद्यते ॥ १३२ ॥
 कदम्बेश्वरदेवोऽपि वृक्षः कदम्बकोऽग्रतः ।
 तत्र पत्राणि चादाय कटुतैलेन लेपयेत् ॥ १३३ ॥
 तद्बीजसंभवैस्तैलैर्लिपेद्वाऽथ पचेलुधीः ।
 तत्काष्ठैस्तानि मत्स्यास्त्युक्ताग्रपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ १३४ ॥
 वर्ज्यमस्थि शिरः पुच्छं क्षौद्रसर्पियुतं भजेत् ।
 तत्सेवया भवेत्सिद्धो रुद्रतुल्यो महाबलः ॥ १३५ ॥
 तद्दृक्षश्च नदीतीरे कुण्डलेशस्य सन्निधौ ।
 विद्यते पूर्ववद्युक्त्या सिद्धिर्भवति नान्यथा ॥ १३६ ॥
 अस्त्युत्तरे पुष्पगिरिः कपोतेशश्च विद्यते ।
 त्रिः प्रदक्षिणमातन्यात्तस्य मूर्धानमानजेत् ॥ १३७ ॥
 खेचरत्वं भवेत्तस्य साधकस्य न संशयः ।
 तस्य पूर्वोत्तरे भागे छेदिकीद्वारकं स्थितम् ॥ १३८ ॥
 उदङ्मुखं विज्ञेत्तत्र त्रिचापान्तरमादरात् ।
 मृषिकाकारपापाणं तत्रे पिष्ट्वा पित्रेन्नरः ॥ १३९ ॥
 क्षिप्रं मूर्च्छां भवेत्तस्य जीवेद्ब्रह्मदिनत्रयम् ।
 वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमात्राच्च संशयः ॥ १४० ॥

उपोष्य च दिवा नक्तं देवाग्रे सिद्धिगान्धुयात् ।
 विद्यते देवतायुग्मं कपोतेश्वरदक्षिणे ॥ १४१ ॥
 आनामिमात्रं निखनेद्देवताद्वयमध्यतः ।
 गोरोचनोपमास्तत्र पापाणास्सन्ति तान्हरेत् ॥ १४२ ॥
 पिष्टा क्षौद्रवृताभ्यां च पिवेद्यस्तोऽमरो भवेत् ।
 कपोतेशस्य वायव्ये निखनेद्वस्तमात्रकम् ॥ १४३ ॥
 तत्र पारायताकारपापाणास्पर्शसंज्ञकाः ।
 देवताराधनं कृत्वा तेषामेकं समाहरेत् ॥ १४४ ॥
 ऐशान्यां श्रीगिरीशस्य हस्त्येव भृगुपातनम् ।
 तत्समीपे दिव्यकुण्डं मृदं तस्मात्समाहरेत् ॥ १४५ ॥
 गव्यपञ्चकयुक्तां तां धमेखदिरवहिना ।
 तस्माल्लोहं पतेन्नीलं मध्वाज्याभ्यां प्रतापितम् ॥ १४६ ॥
 तत्सेचयेत्सप्तधौते तद्गोलं निक्षिपेन्मुखे ।
 विष्णुतुल्यो भवेत्सिद्धस्सर्वज्ञस्सर्वगस्सुखी ॥ १४७ ॥
 भृगुपातनशैलाम्बुकोशे दधिकवाटकम् ।
 अच्छतैलगिरिर्नाम्ना तदग्रे विद्यते सदा ॥ १४८ ॥
 बिलं तत्पदिचमे ह्यस्ति तन्मध्ये चापपञ्चके ।
 गते पश्येत्तत्र कुण्डं तत्र लाक्षासमं रसम् ॥ १४९ ॥
 अलानुपाग्रे गृहीयात्ससूतः कोटिवेधकः ।
 प्राकारध्वन्द्रगुप्तस्य श्रीगिरीशस्य पश्चिमे ॥ १५० ॥
 तन्मध्ये विद्यते वेश्म चैत्यं तत्पूर्वतस्स्थितम् ।
 चैत्यात्पूर्वे शिला दिव्या मुद्राभा स्पर्शसंज्ञका ॥ १५१ ॥
 तत्रास्ते मोहनो दन्ती तमारुह्य समाहितः ।
 पृष्ठात्तस्य तूर्णं ग्राहयं तत्सर्वं काञ्चनं भवेत् ॥ १५२ ॥

तद्गजस्योचरे पार्श्वे जानुदघ्नां खनेद्वराम् ।
 जम्बूफलाभाः पापाणास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ॥ १५३ ॥
 क्षितिं खनेद्रजस्याधो जानुमात्रं लभेत्ततः ।
 लक्षवेधकरा सिद्धा त्रिकोणे घुटिका परा ॥ १५४ ॥
 मल्लिन्नाथस्य वायव्ये नाम्ना देवहवः परः ।
 तीर्थे तत्रास्ति पापाणा मुद्राभास्पर्शसंज्ञकाः ॥ १५५ ॥
 लिङ्गं कूर्मोपमं तत्र स्पर्शसंज्ञं शुभं प्रिये ।
 पूर्णिमायां वृत्तिकायां पूजयित्वा समाहरेत् ॥ १५६ ॥
 तस्माद्गव्यूतियुगलात्स्मृता नीलवनी परा ।
 तस्या लिङ्गं च सलिलं नीलवर्णं प्रशस्यते ॥ १५७ ॥
 अधात्रकाकसङ्काशाः पापाणास्पर्शवेधकाः ।
 देवालयान्तर्निखनेज्जानुमात्रान्तराद्वराम् ॥ १५८ ॥
 मूपिकाकारपापाणास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ।
 श्रीगिरीशस्य नैर्ऋत्यां ख्याता गुण्डीप्रभाख्यया ॥ १५९ ॥
 तस्याग्रगते पीतामां मृत्तिकां च पुटे ददेत् ।
 तस्याग्निस्सरति स्वर्णं शुद्धदेवार्हकं परम् ॥ १६० ॥
 तत्रास्ते मृगचूतोऽपि पूर्ववत्सिद्धिदायकः ।
 तथा तंवीपुरे चास्ति तीर्थे च विपुले शुभम् ॥ १६१ ॥
 सदाफलं तु विख्यातं तस्याः पूर्वोचरे सुधीः ।
 श्रीगिरेर्नैर्ऋते भागे महानन्देति विद्युतः ॥ १६२ ॥
 ब्रजेद्वष्टापथेनैव तस्य पूर्वोचरे सुधीः ।
 तत्रास्ते कालकण्ठेशो नाम्नाऽग्रे तस्य कुण्डकम् ॥ १६३ ॥
 तत्रेन्द्रगोपसङ्काशं सिद्धिस्सूतस्य विद्यते ।
 भवन्ति सप्त लोहानि स्वर्णं तप्तानि सेकतः ॥ १६४ ॥

तेशान्ये श्रीगिरीशस्य चास्ति श्रीमालिनीश्वरः ।
 तस्योत्तरदिशि ख्यातस्तूमापर्वनसंज्ञकः ॥ १६५ ॥
 तस्याग्रे च त्रिशूलाभास्सन्ति दर्मादशुभहाराः ।
 तद्गो निखनेनाभिमात्रं नीलां मृदं हरेत् ॥ १६६ ॥
 अक्षकाष्ठैः पचेत्तां च देवातिथ्यग्नये क्रमात् ।
 एकैकभागं कल्पेत चतुर्थं स्वयं मजेत् ॥ १६७ ॥
 जीवेत्कल्पायुतं सिद्धौ महाबलपराक्रमः ।
 इलेश्वरस्य निकटे तत्र कोटीश्वरः स्थितः ॥ १६८ ॥
 पुष्पं पत्र तदग्रेऽस्ति स्पर्शवेधकरं भवेत् ।
 तत्राचलेश्वरो देवस्पर्शवेधकरः परः ॥ १६९ ॥
 तस्य योजनमात्रे च दक्षिणे चामरेश्वरः ।
 ततस्त्वर्णशिला चास्ति तदूर्ध्वं नरमांसकम् ॥ १७० ॥
 गोमांसं वा क्षिपेत्काष्ठैर्वादरैर्ज्वालयेत्सुधी ।
 प्रातः काञ्चनसङ्काशा दृश्यते सा शिला तदा ॥ १७१ ॥
 मत्स्यमपुष्पवत्याश्च रजसा भाविताशुक्लम् ।
 लोढयेत्तच्छिलाया च क्षिपेदल्पान्बुपात्रके ॥ १७२ ॥
 तस्य सस्पर्शमात्रेण लेहस्यात्क्राञ्चनं परम् ।
 श्रीगुरौ यत्र तत्रापि पिण्डभूमिस्थितोपला ॥ १७३ ॥
 कर्पमात्रं तु तच्छूर्णं भक्षयेत्त्रिफला समम् ।
 बलीपलितजिन्मासाज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १७४ ॥
 श्रीगिरीन्द्रस्य नैऋत्यां पटहकर्ण ईश्वरः ।
 तस्य पूर्वोत्तरे भागे पञ्चविंशतिचापके ॥ १७५ ॥
 द्विहस्तमात्रोर्ध्वशिला खनेत्तत्र द्विहस्तकम् ।
 शरावसंपुटाकारान्दण्डस्तान्समाहरेत् ॥ १७६ ॥

कुर्वीते तानग्निवर्णान्सिच्यात्कूष्माण्डजैर्देवैः ।
 तन्मध्यान्नवनीते तु दद्यादेवाय भागकम् ॥ १७७ ॥
 भागैकमतिथेर्देयं भागमेकं स्वयं लिहेत् ।
 दद्यान्नक्तं भवेन्मूर्च्छा विनिद्रो भवति स्वयम् ॥ १७८ ॥
 बलीपलितसंबज्यो जीवेद्वर्षायुतं नरः ।
 स्पर्शकान्तस्य सोपानं द्वितीयं भवति प्रिये ! ॥ १७९ ॥
 तद्देवपार्श्वयोस्सर्वे पापाणाश्चेतपीतकाः ।
 स्पर्शास्सर्वा भवन्त्येते तेषु चैकं समाहरेत् ॥ १८० ॥
 प्राच्यां हि तस्य देवस्य समीपे कूपमस्ति च ।
 मण्डूकामाश्च पापाणास्सन्ति च स्पर्शसंज्ञकाः ॥ १८१ ॥
 तस्येश्वरस्य चोदीच्यां लिङ्गाद्विर्विद्यते महान् ।
 तदुत्तरस्यां दिश्यति तटिनी पूर्ववाहिनी ॥ १८२ ॥
 तटिन्या पश्चिमाशायां पिङ्गाभं लिङ्गमस्ति हि ।
 पूर्णशैलोदकं कुण्डं तत्र त्याक्ष्णवेधकम् ॥ १८३ ॥
 द्वियोजने महेशस्य दक्षिणे चण्डिका स्थिता ।
 पिण्डिकाख्या सुविख्याता तस्या वायव्यकोणतः ॥
 अन्धुरस्ति हि तन्मध्ये मुद्रवर्णास्तथोपलाः ।
 केचित्पथ्यानिमास्सन्ति ते सर्वे स्पर्शसंज्ञकाः ॥ १८५ ॥
 अत्रत्यानां च सर्वेषां स्पर्शानां विधिरुच्यते ।
 यद्दि स्थूलं पेपयेत्तं श्लक्ष्णं मृषान्तरेण हि ॥ १८६ ॥
 कुर्यात्सर्वाणि लोहानि तस्यामावर्तयेत्प्रिये ! ।
 तत्सर्वं जायते स्वर्णं कुर्यादेवं यथेष्टकम् ॥ १८७ ॥
 सूक्ष्मश्चेत्सर्वलोहानां द्रुतानामन्तरेक्षिपेत् ।
 तत्स्पर्शात्सर्वलोहानि काञ्चनत्वं प्रयान्ति हि ॥ १८८ ॥

वायव्यां मल्लिनाथस्य तीर्थे सर्वेश्वराख्यकम् ।
 तस्य दक्षिणदिग्भागे राजमार्गे द्वियोजने ॥ १८९ ॥
 गते डोंगलिका तत्र दृश्यते तस्य मूर्धनि ।
 कृष्णधात्रीफलान्येव सन्ति तानि च भक्षयेत् ॥ १९० ॥
 सप्तवासरपर्यन्तमातृप्तिं वज्रविग्रहः ।
 जरामरणनिर्मुक्तो जीवेत्कल्पशतत्रयम् ॥ १९१ ॥
 तस्माच्च दक्षिणे भागे काकलारीमहावने ।
 तत्रास्ते स्तम्भकदली प्रविशेत्तत्र साधकः ॥ १९२ ॥
 क्रोशार्धमात्रं गच्छेच्च रसकुण्डं च दृश्यते ।
 अलाशुपात्रे संस्थाप्य कोटिवेधी भवेत्तु सः ॥ १९३ ॥
 शिलामयो नीलवर्णश्चिखण्डी तत्र दृश्यते ।
 तन्मुखाम्नेऽस्ति कुण्डं वितस्तिमात्रातिनीलकम् ॥ १९४ ॥
 शुष्कवर्धं च तन्मध्ये क्षणं क्षिप्तं नवं भवेत् ।
 पत्रं पुष्पं दिनैकेन भवत्येव न संशयः ॥ १९५ ॥
 तत्र प्रस्थं रसं क्षिप्त्वा तावन्मात्रं जलं हरेत् ।
 मधुतुल्यं विवेतं च मूर्च्छां भवति तत्क्षणात् ॥ १९६ ॥
 क्षणेन लब्धज्ञानस्याज्जीवेद्युगसहस्रकम् ।
 श्रीगिरेर्वर्द्धिदिग्भागे घटिकासिद्धस्वेचरः ॥ १९७ ॥
 अस्ति तस्य पुरो भूमौ पञ्चहस्तं खनेत्सुधीः ।
 चद्राकारपापाणां विद्यन्ते खगतिप्रदाः ॥ १९८ ॥
 एकं वक्ते सदा धार्यं सिद्धैः खेगतिलिप्सुभिः ।

सिद्धिक्रमः ॥

श्रीशैले सर्वसिद्धीनामुक्तानां विधिरुच्यते ॥ १९९ ॥

मन्त्रन्यासं पुरा कृत्वा पश्चादक्षं जपेन्मनुम् ।

अधोऽन्तेन च शीघ्रं तत्तस्मिन्निमवाप्नुयात् ॥ २०० ॥

अथ न्यासः ॥

ॐ ह्रीं महापर्वतवासिन्यै हृदयाय नमः । ॐ ह्रीं ज्येष्ठायै शिरसे
स्वाहा । ॐ ह्रीं रौद्रायै शिखायै वषट् । ॐ ह्रीं कनककुण्डलिन्यै कनकाय
हुम् । ॐ ह्रीं सन्तीविन्यै नेत्रेभ्यो धौपट् । ॐ ह्रीं मालिन्यै अस्त्राय फट् ॥
इत्यङ्गपदकं श्रुत्वा ॥

ॐ हु शिवाय नमः - पादयोर्न्यसेत् । ॐ वं वामदेवाय नमः - जह्म-
योः । ॐ प पश्चिन्यै नमः - गुह्ये । ॐ का कन्यायुमार्थं नमः - नामौ ।
ॐ ग्लौ नमः - कुक्षौ । ॐ द्रा ह्रीं दुर्गायै नमः - उरसि । ॐ हु विन्ध्य-
वासिन्यै नमः - कण्ठमूले । ॐ ल नमः - ग्रीवायाः । ॐ ह्रीं श्रीं अष्ट-
भुजायै नमः - भुजयोः । ॐ हु सर्वतोमुखिन्यै नमः - मुखे । ॐ
प्रकाशिकायै नमः - नेत्रयोः । ॐ महिषमर्दिन्यै नमः - कर्णयोः । ॐ हा
सर्वाङ्गमुन्दर्यै नमः - मूर्ध्नि न्यसेत् ॥

एव अक्षरक्षा कृत्वा क्षेत्रं पूजयेत् ॥

ॐ ह्रीं श्रीं नमो भगवति सर्वेश्वरि देवि नमो मण्डलवासिनि का
क्रीं कू हन हन पच पच मथ मथ शीघ्रमावेशय शीघ्रमावेशय एहोहि भुवन
वन्दिते स्वाहा । अनेन मन्त्रेण देवतामावाहयेत् ॥

ॐ हा ह्रीं ह्र त्रिभुवनेश्वर्यै नमः सान्निध्यं कुरु कुरु स्वाहा । अनेन
मन्त्रेण तत्क्षेत्रदेवता पूजयेत् ॥

ॐ कृष्णवर्णिनि अपरामुख्यै नमः - पूर्वस्मिन् । ॐ सुधावर्षिण्यै
नमः - आग्नेये । ॐ पर्वताकृष्णवर्णिनीरौद्रमुख्यै नमः - दक्षिणे । ॐ
बालार्कवर्णिनीमहालक्ष्म्यै नमः - नैऋत्ये । ॐ स्व रक्तपर्वतवर्णिनी

महामहिषासुरमर्दिन्यै नमः - पश्चिमे । ओं मां सर्ववर्णिनीहुङ्कारवाग्देव्यै
 नमः - वायव्ये । ओं सिद्धिवाहिन्यै नमः - उत्तरे । ओं शिवाशिवाशिवा
 त्रिशूलहस्तायै नमः - पेशान्ये । ओं हां ह्रीं क्लीं मनोन्मन्यै नमः - आकाशे ।
 ओं हां ह्रीं महामोहिन्यै नमः - पाताले । ओं हां ह्रीं हूं ह्रीं ह्रौं ह्रौं हः
 महाविद्ये जंभय जंभय मोहय मोहय दर्शय दर्शय मूर्च्छय मूर्च्छय क्लीं
 मथ मथ आकर्षयाकर्षय हुं फट् स्वाहा । गन्धे च पूजयेत् ॥

एवं न्यासं रक्षां पूजां कृत्वा तत्कर्मणि लक्षमेकमघोरं जपेत् ।
 ततः सिद्धिमवाप्नोति ॥

मन्त्रं यथा—

ओं हां ह्रीं हूं अघोरतर प्रस्फुर प्रस्फुर प्रकट प्रकट कह कह शम
 शन जात जात दह दह पातय पातय ओं हूं हां हूं अघोरास्त्राय फट्
 अहं मन्त्रं स्वं जपेत् ॥

ततः स्वप्ने प्रत्यक्षीभूय देवता वरं ददाति ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविधान्तौ द्वादशोऽष्टासः ॥

॥ त्रयोदश उल्लासः ॥

गन्धकः ॥

श्रीभैरवी—

प्रणम्य शिरसा शम्भुमस्तौपीत्यरमेश्वरी ।
श्रुतं तव प्रसादेन दिव्य सर्वरसायनम् ॥ १ ॥
उत्पत्ति गन्धकरयापि जाति संशोधनं तथा ।
सेवां रसायनफलं क्रमाद्बुद्धि महेश्वर ! ॥ २ ॥

श्रीभैरवः—

देवि ! शृणु प्रवक्ष्यामि गन्धकस्य रसायनम् ।
श्वेतद्वीपे पुरा देवि ! लताकल्पद्रुमोज्ज्वले ॥ ३ ॥
नानामणिगणाकीर्णे नानापुष्पफलाकुले ।
सिद्धविद्याधरस्त्रीभिः क्लृप्त्यप्सरसां गणैः ॥ ४ ॥
अनेकनिर्जरस्त्रीभिः क्रीटन्ती त्वं मदोलसा ।
वेणुवीणाविनोदेन वाद्यनादैर्मनोहरैः ॥ ५ ॥
तालैर्झल्लरिकाढ्यानिनादैः करतालकैः ।
अत्यनन्देन देवेशि ! नृत्यन्ती त्वं सुरार्चिते ! ॥ ६ ॥
तदा ऋतुमती जाता सुखाव च रजो महत् ।
सुगन्धिना तद्रजसा त्वद्वस्त्रं रक्ततां ययौ ॥ ७ ॥
विहाय तद्रक्तवस्त्रं आत्वा क्षीरमहोदधौ ।
अनेकामरकान्ताभिर्वृता कैलासमावजः ॥ ८ ॥

वायुना तद्रजो वस्त्रं क्षिप्तं क्षीरमहोदधौ ।
 मग्ने तत्रैव तद्वस्त्रं चिरकालं सुरेश्वरि ॥ ९ ॥
 मय्यमानान्महांमोघेरमृतेन सहोद्ववम् ।
 श्लाघ्येन निजगन्धेन मोदयन्नसुरान्मुरान् ॥ १० ॥
 तेनैव नाम्ना ऊचुस्ते शक्राद्यास्सुरपुङ्गवाः ।
 गन्धकोऽयं भवत्वस्य नाम्ना जातं तु मल्लिये ॥ ११ ॥
 चतुर्विधं शोणितं ते दिव्यं बलकरं परम् ।
 समर्थोऽयं गन्धकस्तु रसबन्धे च जारणे ॥ १२ ॥
 रसेन्द्रे ये गुणास्सन्ति ते गुणास्सन्ति गन्धके ।
 इत्युत्तुरिन्द्रप्रमुखा हृष्टा गन्धकगन्धतः ॥ १३ ॥
 तदा प्रभृति लोकेऽस्मिन्नन्यातोऽयं गन्धकः प्रिये ।
 जपाकुसुमसङ्काशः क्षत्रियश्चोत्तमः प्रिये ॥ १४ ॥
 पीतो वैश्यो मध्यमस्स्याच्छ्वेतो विप्रोऽधमस्मृतः ।
 कृष्णवर्णो भवेच्छूद्रः प्रिये । स्यादधमाधमः ॥ १५ ॥
 रक्तवर्णं लोहवेधि पीतवर्णं रसायनम् ।
 श्वेतवर्णं च भैषज्ये कृष्णं कुष्ठादिलेपने ॥ १६ ॥

गन्धकशुद्धिः ॥

अथ वक्ष्ये गन्धकस्य शोधनं सिद्धिदायकम् ।
 तिलपर्ण्यजमोदाश्च ब्राह्मी मृद्वी च धुत्तुरः ॥ १७ ॥
 एतेषां च रसैर्भाज्यं चूर्णितं गन्धकं दिनम् ।
 कान्तपात्रे विनिक्षिप्य समांशाज्येन पाचयेत् ॥ १८ ॥
 मृद्वग्निना तु तत्पक्त्वा ह्रजाक्षीरे विनिक्षिपेत् ।
 गोक्षीराज्यैः किञ्चिद्भूषं स्यात्प्राक् वक्त्रं तु बन्धयेत् ॥

स्वच्छाशुकेन बद्धस्य चूर्णं तदुपरि क्षिपेत् ।
तदूर्ध्वं श्रावक रुद्धा तत्स्थाप्य गर्तकान्तरे ॥ २० ॥
वनोत्पलैर्मृदुपुट दत्त्वा द्रवति गन्धकम् ।
पुनश्च तिलपण्याद्यैर्भावयेच्छोषयेत्त्रिधा ॥ २१ ॥
द्रावयेत्तत्समादाय मत्स्यपित्तेन सप्तधा ।
भावयेज्जालिनीबीजचूर्णेस्तत्परिपेपयेत् ॥ २२ ॥
ततो मृद्गद्रवैर्भाव्य सप्तकृत्वस्तपे खरे ।
जलैः प्रक्षाल्य तत्सम्यक्छोषयेत्तत्पुनः पचेत् ॥ २३ ॥
मृद्गग्निना कान्तपात्रे घृताक्ते तु क्षणं ततः ।
मृद्गराजद्रवे क्षिप्त्वा शुद्धं तद्गन्धकं भवेत् ॥ २४ ॥
रसे रसायने योगे योज्यं सुखकरं भवेत् ।

गन्धकरसायनम् ॥

पूर्वोक्तवदेहशुद्धिं कुर्याद्धान्तिविरचनैः ॥ २५ ॥
सुमुहूर्ते सुनक्षत्रे पूजयित्वा परं शिवम् ।
गणाधिपं क्षेत्रपालं श्रीगुरुं भिषजं क्रमात् ॥ २६ ॥
निष्कैकं त्रिफलाचूर्णं निष्कमेकं च गुग्गुलुम् ।
गुञ्जोन्मेयं शुद्धगन्धं लिहेदेरण्डतैलतः ॥ २७ ॥
गुञ्जाशुद्धिक्रमेणैव सेव्यं तत्प्रतिवासरम् ।
दिनपोडशपर्यन्तं गुञ्जापोडशमात्रकम् ॥ २८ ॥
तदा पोडशपञ्चान्ते सेव्यं तत्प्रतिमासरम् ।
गुञ्जापोडशिकोन्मेयमपूर्वं त्रिफला परम् ॥ २९ ॥
एतत्सादधिका वृद्धिर्न कार्या सिद्धिरिप्सुना ।
एवं मासप्रयोगेण कुष्ठमष्टादशं हरेत् ॥ ३० ॥

तथा मग्नेहान्गुल्मानि कासश्वासक्षयञ्चरान् ।

प्रणान्मगन्दरादींश्चाक्षीतिवातोद्धवान्नादान् ॥ ३१ ॥

मासद्वयप्रयोगेण बहुकान्तिं प्रयच्छति ।

सर्वव्याधिप्रक्षमनं भवेन्मासत्रयात्प्रिये ! ॥ ३२ ॥

ततःपञ्चासयोगेन वृद्धो यौवनमाप्नुयात् ।

एवमब्दप्रयोगेण सिद्धो भवति शोभवि ! ॥ ३३ ॥

तन्मूलमलयोगेन ताम् काञ्चनतां व्रजेत् ।

विधिं च प्रतिषेधं च दुर्योःपूर्वोक्तवत्सुधी ॥ ३४ ॥

रसादि पुण्यममलं यस्सेवेत रसायनम् ।

स एव कृतकृत्यस्त्यादैवतैरपि पूज्यते ॥ ३५ ॥

सर्वतीर्थेषु सत्कालं सर्वप्रतफलान्वित ।

अधमेधादिव्यजाना सर्वेषां फलमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥

धन्यं पुण्यतमश्चेष्टदक्षापनीयो मनीषिभिः ।

स योगविज्ञत्सर्वज्ञस्तर्वाग्रहकः प्रभुः ॥ ३७ ॥

शुद्धस्सर्वगतदशान्तदशारम्भस्त्वगुणोज्ज्वल ।

तस्य देहलयो नास्ति हृदयविश्रवता व्रजेत् ॥ ३८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकण्ठे अमृतीकरणविश्रान्तौ त्रयोदशोऽष्टास ॥

॥ चतुर्दश उल्लासः ॥

चिपम् ॥

[त्रिपोत्यत्ति. ।]

श्रीभैरवी—

श्रुत सर्वं मया देव । दिव्यं सर्वरसायनम् ।
त्रिपोत्यत्ति च जानिं च सेवां वद च तत्फलम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव —

क्षीरोदधौ मथ्यमाने मन्थनीकृतमन्दैरे ।
सिद्धकिन्नरगुह्येन्द्रपिशाचोरगराक्षसै ॥ २ ॥
ब्रह्माद्यैरखिलैर्देवैरेकतो दनुजाधिपै ।
दैत्यैरन्यत्र विपुलैर्महानलपराक्रमै ॥ ३ ॥
ततो जातानि रत्नानि कौमुभादीनि कामगौ ।
कल्पवृक्षो महालक्ष्मीरैरावतमहागज ॥ ४ ॥
उच्चैश्च श्रवास्तथा चेन्दुर्धन्वन्तरिभिषग्वर ।
अमृतं च लता दिव्या दिव्यसिद्धिप्रदायका ॥ ५ ॥
मन्दरभ्रमणश्चान्तनागराजमुखात्तत ।
विषज्वाला समुत्पन्ना तीव्रा लोकमयङ्करी ॥ ६ ॥
ममज्ज क्षीरजलधावत्यन्तमथनात्पुनः ।
कालकूट महाद्वैल कल्पान्तयमसन्निभम् ॥ ७ ॥
सर्वताग्निप्रतीकाश वीक्ष्य मीताम्सुरास्तदा ।
ममान्तिक समाजमुम्भुवन्तो दीनमानसा ॥ ८ ॥

स्वामिन्सर्वोत्तम ! त्राहि शरणागतपालक ! ।
 इत्यादि बहुधा स्तोत्रं कुर्वाणास्ते सुरासुराः ॥ ९ ॥
 अहं स्मितमुखं कृत्वा कालकूटं तदाऽपिवम् ।
 तत्र तत्तावशिष्टं तद्बहुधा समभूदमुवि ॥ १० ॥
 क्वचिन्मूलस्वरूपेण क्वापि त्वग्रूपतः प्रिये ! ।
 कुत्तापि पर्णरूपेण तोयरूपेण कुलचित् ॥ ११ ॥
 एवं बहुविधं जातं तत्र तत्र विपं गतम् ।
 तेषां श्रेष्ठं कन्दविषमष्टादशविपं प्रिये ! ॥ १२ ॥

[विषभेदाः ।]

क्रमाद्भेदं प्रवक्ष्यामि कालकूटं च दर्दुरम् ।
 हालाहलं मेपशृङ्गं मोहदं ग्रन्थि कर्कटम् ॥ १३ ॥
 रक्तशृङ्गि हरिद्रं च केसरं दशमं स्मृतम् ।
 एते दशविधाः श्वेला न मयोज्या रसायने ॥ १४ ॥
 श्वेतशृङ्गी वत्सनाभं सर्पपं शृङ्गि बालुकम् ।
 मुस्तक सत्कुर्कं देवि ! चाष्टमं कर्दमं भवेत् ॥ १५ ॥
 रसायने योजनीयास्त्वष्टौ भेदाः प्रकीर्तिताः ।
 कालकूटं काकबन्धुप्रभं दर्दुरसन्निभम् ॥ १६ ॥
 दर्दुरं नीलवर्णं च हालाहलविपं समम् ।
 मेपशृङ्गी तु मेपस्य शृङ्गाभं मोहदं पुनः ॥ १७ ॥
 रक्तनीलप्रभं देवि ! ग्रन्थिकं ग्रन्थिसंयुतम् ।
 कर्कटं कपिलमं च रक्तशृङ्गि महाविषम् ॥ १८ ॥
 कृष्णपिङ्गं च रक्ताभं हरिद्राभं हरिद्रकम् ।
 केसरं पद्मकिञ्जल्कप्रभं दशविधन्त्विति ॥ १९ ॥

इवेतशृङ्गीभदन्ताभ वत्सनाभ च पाण्डुरम् ।
 सर्पपाकृतिभिर्युक्त बिन्दुभिस्सर्पं भवेत् ॥ २० ॥
 शृङ्गी शृङ्गाकृतिर्ज्ञेयो वालुक वालुकाकृति ।
 मुस्ताकृतिर्मुस्तक स्याच्छ्वेतवर्णं तु सक्तम् ॥ २१ ॥
 मधूच्छिष्टाकृतिर्देवि ! कर्दमं विपमुत्तमम् ।
 विपगण्डेषु भग्नेषु दृश्यन्ते येषु विन्दव ॥ २२ ॥
 इवेतरक्तपीतवर्णा कृष्णा विप्रादय क्रमात् ।
 इवेता रसायने रक्ता वश्ये पारदकर्मणि ॥ २३ ॥
 शुद्रकर्मणि पीतास्यु कृष्णवर्णास्तु मारणे ।
 विप युक्त्याऽमृत देवि ! तदयुक्त्या विप भवेत् ॥
 तस्माद्युक्त्या विप सेव्यमयुक्त्या न कदाचन ।
 रसाग्रहेमकान्ताना वीर्येण सदृश विपम् ॥ २५ ॥

[विपशुद्धिः ।]

रक्तसर्पपतैलेन लिप्ते वस्त्रे च बन्धयेत् ।
 त्रिदिनान्ते समुद्धृत्य टङ्कणेन सग विपम् ॥ २६ ॥
 मर्दयेच्छुष्कचूर्णं तत्कारयेच्च विशुद्ध्यति ।
 रोगे रसायने योज्य सिद्धिद स्याद्विरानने । ॥ -

[विपरसायनम् ।]

शुद्धदेहो विरेकायै पथ्याशी विपमुभवेत् ।
 क्रमेण सेवनीय तत्सर्पप राजसर्पपम् ॥ २८ ॥
 मुद्गवीहियवा माषा गुञ्जामात्र परावधि ।
 शर्करासहित सेव्य इवेत तदमृतं भवेत् ॥ २९

पटोर्ला गिरिपणीं वा नृमूत्रैर्विषजित्पृथक् ।

लायावाहाचतुर्वर्णैर्गारुड सपुटीकृतम् ॥ ४१ ॥

स्तम्भस्तोभननिर्वाहनिर्विषीकरण तथा ।

“ ला प्रो ला ” अनेन मन्त्रेण स्तम्भनम् । शीतजलघट अभिमन्त्र्य विपातुरस्य मस्तके जलं दालयेत् । विषं नाक्रामति ।

“ या प्रो या ” अनेन स्तोभनमन्त्रेण विपातुरस्य शिखिनमन्थयेत् ।

“ वा प्रो वा ” अनेन निर्वाहमन्त्रेणार्कदण्डं वा धुतूरकाष्ठदण्डं वाऽभिमन्त्र्य विपातुरस्य सर्वाङ्गं स्पृष्ट्वा विषं निर्वाहयेत् ॥

“ हा प्रो हा ” अनेन निर्विषीकरणमन्त्रेण निर्विषीकरणार्थं विपातुरस्य सर्वाङ्गं दण्डेनापामार्जयेत्, स्वस्थो भवति ॥

जीर्णं क्ष्वेल शरीरे चेत्पित्तान्तं वमनं प्रिये ! ॥ ४२ ॥

आमान्तं रेचनं कार्यं तण्डुलीयकमूलभुक् ।

सेवेत मासं सप्तत विषदोषहरं भवेत् ॥ ४३ ॥

पूर्वोक्तमात्रासेवी यो महाव्याधेर्विमुच्यते ।

देवि ! यष्मासयोगेन ज्वरापलितखण्डनम् ॥ ४४ ॥

सर्वत्सरोपयोगेन जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।

हिमशीतवसन्तेषु योज्यं विपरसायनम् ॥ ४५ ॥

ग्रीष्मवर्षशरत्स्वेतस्य प्रयोज्यं कदाचन ।

वातस्यविरगर्भिण्यं क्षुत्तृड्घर्माध्वपीडिता ॥ ४६ ॥

नपुंसका गदक्षीणा पित्तक्रोधाधिकास्तथा ।

यक्ष्मिणो नैव योग्यास्त्युस्तदा विपरसायने ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकण्ठे अमृतीकरणविश्रान्तौ चतुर्दशोऽंशः ॥

॥ पञ्चदश उद्दिष्टः ॥

विद्यापराधसमाधानम् ॥

श्रीभारती—

मलमायाविहीनेषु । अयोजनमादापह ।

लक्षसाधन विहितं रसादीनां रसायनम् ॥ १ ॥

इव परमपि क्षामिनः । अश्वे किमपि मयो ।

सिखोपायोपयोग्यं च दिव्योपाधिसमायनम् ॥ २ ॥

ब्रह्म मे तद्विषयं दिव्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

श्रीभारत —

१. अयिकल्पः ॥

[अष्टादशोदकम्.]

चदस्यापि अष्टवर्षादि विन्दुपराधिसमायनम् ॥ ३ ॥

तत्रादौ अष्टादशस्य अणुं देवि । रसायनम् ।

अष्टादशस्य बीजानि विद्वान्पितृनस्त्रिपालि च ॥ ४ ॥

परिशील्यानप्यपीत्रं सूर्यमचूर्णानि कारयेत् ।

यात्रीकलेन समष्टिं यत्पुत्रपुत्रसाम्पदा ॥ ५ ॥

चकपत्रे क्षिप्यन्तानि ततस्तैरुदमाहरेत् ।

इत्यमुदमापितं तैलं बीजानां च रसायनम् ॥ ६ ॥

अक्षीजवैरुदस्य प्रत्यमाय च तत्समम् ।

निदिष्टं तिस्रस्यमाह च यान्यप्यपि विनिश्चि

मासपुण्यासं देवेभ्यः । तस्मात्तैलं समाहरेत् ।

अुददेदे विरेकाद्यैर्विवागिभिरुद्विज्ज । ॥ ८ ॥

द्विपलं च गचां क्षीरं तत्तैलं निष्कमात्रकम् ।
 संमिश्र्य च पिबेत्प्रातः पथ्याशी स्याज्जितेन्द्रियः ॥
 एवं द्वितीयेऽपि दिने ह्येकाहान्तरिते क्रमात् ।
 निष्कवृद्धिर्भवेदेवं यावत्पोडशनिष्कम् ॥ १० ॥
 एतत्तैलस्य परमा मात्रा ह्यस्यैवमीरिता ।
 पीतमात्रे क्षणं मूर्च्छा जायते सिध्येन्मुखम् ॥ ११ ॥
 प्रबुद्धं सधृतं दद्याद्गन्धानं शर्करान्वितम् ।
 एवं तैलोपयोगेन मासाज्ज्ञानी भवेन्नरः ॥ १२ ॥
 सकृद्ब्रूमाही मुक्रान्तश्च पोडशाब्द इव स्थितः ।
 द्वितीये नागबलवान् सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ १३ ॥
 इन्द्रोपमचलो धीरश्चतुर्थे मासि च क्रमात् ।
 वज्रदेहो दिव्यदृष्टिः पञ्चमे स्वेचरो भवेत् ॥ १४ ॥
 अणिमादिगुणोपेतस्सर्वगस्सर्वकालिकः ।
 पष्ठे मासि स्वयं स्रष्टा भोक्ता हर्ता त्रिमूर्तिवत् ॥ १५ ॥
 वर्षैकसेवनादेवि ! भवेत्साक्षात्सदाशिवः ।
 यावत्तैलोपजीवी स्यात्तावत्क्षीरोदनाशनः ॥ १६ ॥
 वमनादिविशुद्धान्नः कृत्वा वैद्यद्विजार्चनम् ।
 प्रातर्गोक्षीरकुडुवं तैलं किंशुकव्रीजजम् ॥ १७ ॥
 कुडुवं पूर्ववज्जातमेकीकृत्य द्वयं पिबेत् ।
 तत्तानमात्रे मूर्च्छा स्यात्कुर्यात्तं मस्मशायिनम् ॥ १८ ॥
 सप्तरात्रे प्रबुद्धस्याद्बद्धवच्छयने स्थितः ।
 नाङ्गानि चालयेदेष जायते विचलेक्षणः ॥ १९ ॥
 तैले जीर्णे समापन्ने संज्ञा भवति भैरवि ! ।
 गोक्षीरं तस्य दातव्यं प्रत्यहं दशवासरम् ॥ २० ॥

एवमेकाब्दयोगेन शुभं युदर्शनश्शुचिः ।
जीवेद्ब्रह्मदिनं ज्ञानी बलीपलितवर्जितः ॥ ४२ ॥

[ब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः ।]

पञ्चाङ्गं ब्रह्मवृक्षस्य विधिवत्तत्समाहरेत् ।
छायाशुष्कं प्रकुर्वीत चूर्णितं पटशोधितम् ॥ ४३ ॥
कर्षमात्रं लिहेच्छुद्धं क्षौद्राज्याभ्यां दिनोदये ।
बलीपलितनिर्मुक्तो बत्सराज्जायते नरः ॥ ४४ ॥

[ब्रह्मवृक्षमूलगुप्तधात्रीरूपः ।]

अतिस्थूलतरं दीर्घं भेदयेद्ब्रह्ममूल्हम् ।
मूले त्रिहस्तशेषं च तदग्रे गर्तमारचेत् ॥ ४५ ॥
धात्रीफलानि पक्वानि तत्र संपूरयेत्प्रिये ! ।
तच्छिन्नफाष्ठशेषेण तद्गर्ते च निरोधयेत् ॥ ४६ ॥
कुशैस्संवेष्टयेत्सम्यगामूलाग्रं च लेपयेत् ।
मृद्गोमयाभ्यां मतिमास्ततो वस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ ४७ ॥
पुनर्मृद्गोमयाभ्यां च लेपयेच्छोपयेत्सुधी ।
सम्यक्कुण्डके च परितः करीषैः परिपूरयेत् ॥ ४८ ॥
द्वहेत् शीतलीभूते सान्द्रं तत्फलमाहरेत् ।
भाण्डे क्षौद्राज्यभरिते क्षिपेद्धान्रीफलं च तत् ॥ ४९ ॥
भृगुहे वा निवाते वा प्रदेशे च वसन्मुत्सी ।
यथेष्टं भक्षयेन्नित्यं क्षीराहारी जितेन्द्रियः ॥ ५० ॥
यष्णासात्पश्यति छिन्नं निधानानि च मृतले ।
त्यजेत्तद्वचं सर्प इव जीवेद्ब्रह्मयुगं नरः ॥ ५१ ॥

२. श्वेतप्रह्ववृक्षकल्पः ॥

[श्वेतप्रह्ववृक्षपञ्चाङ्गकल्पः ।]

चूर्णयेच्छ्वेतपालाशपञ्चाङ्गं शोषयेत्प्रिये ।।

छायाया वस्त्रगलितं मधुना च लिहेत्प्रिये ! ॥ ५२ ॥

कर्णमात्रं त्रिमासान्तर्जरामृत्युं जयेत्तरः ।

संवत्सराच्च ब्रह्मायुस्सिद्धः सर्वगतो भवेत् ॥ ५३ ॥

[श्वेतप्रह्वशीजकल्पः ।]

श्वेतपालाशशीजानि चैकैकानि समाहरेत् ।

अजाघृतेनानुदिनं मासान्मृत्युं जरा जयेत् ॥ ५४ ॥

संवत्सराद्ब्रह्मयुगं जीवेत्सिद्धिपुरोगमः ।

ये प्रोक्ता रक्तपालाशतैलत्वक्पर्णकादिषु ॥ ५५ ॥

ते गुणाश्श्वेतपालाशे सन्ति साधकसिद्धिदा ।

[प्रह्ववृक्षकल्पसिद्धिः ।]

चक्ष्यामि ब्रह्मवृक्षस्य कल्पसिद्धिप्रदं मनुम् ॥ ५६ ॥

ॐ ह्रीं अमृतं कुरु कुरु अमृतमालिन्यै नमः ॥

पूर्वं विंशतिसाहस्रं पुरश्चरणमाचरेत् ।

सुभाकुम्भवराक्षसग्नानमुद्रां कराबुधैः ॥ ५७ ॥

विभ्राणां मौक्तिकं पाशं ध्यायेदमृतमालिनीम् ।

ग्रहणेऽष्टोत्तरशतं भक्षयेत्सप्तवारकम् ॥ ५८ ॥

चन्द्रसूर्योपरागादिकालेष्वष्टसहस्रकम् ।

मन्त्रं विना न सिद्धिस्त्याक्कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५९ ॥

समन्त्रे शीघ्रसिद्धिस्त्याचरेन्मन्त्रपुरस्सरः ।

३. मुण्डीकल्पः ॥

अथ मुण्डीं प्रवक्ष्यामि साधकेष्टार्थदायिनीम् ॥ ६० ॥

चतुर्विधा भवेत्सा च रक्ता पीता सिताऽसिता ।

पुण्यार्के पूर्णमास्यां वा रेवत्यां श्रवणेऽपि वा ॥ ६१ ॥

उपरागादिकाले वा सिद्धयोगेषु वा हरेत् ।

कैदारी मुण्डिनीं तां च बलिपूजनपूर्वकम् ॥ ६२ ॥

समाहरेत्कृतस्नानो मौनी मन्त्रं समुच्चरन् ।

ॐ अमृतोद्भवाय अमृतं कुरु कुरु स्वाहा ह्रीं सः ॥

मन्त्रं द्वादशसाहस्रं पुरश्चर्या समाचरेत् ॥ ६३ ॥

मूल नालं फलं पुष्पं पत्रं पञ्चाङ्गमीरितम् ।

स पञ्चाङ्गं हरेन्मुण्डीं सम्यक्छीतेन वारिणा ॥ ६४ ॥

प्रक्षाल्य शोषयेत्ता च छायाया चूर्णयेत्ततः ।

वस्त्रेण शोषयेत्कुम्भे नूतने स्थापयेत्कृत्वा ॥ ६५ ॥

विशुद्धदेहस्तच्चूर्णं कपे गोपयसा सह ।

पिवेज्जीर्णे च भेषजे घृतमादौ पिवेन्नरः ॥ ६६ ॥

ततो भुञ्जीत लवणतैलाम्लादिविवर्जितम् ।

घृतपक्वं समधुरं पष्टिकान्नं पयोऽधिकम् ॥ ६७ ॥

पण्मासाज्जायते सिद्धिस्त्यचं सर्प इव त्यजेत् ।

पलितादिविनिर्मुक्तो दिव्यहृष्टिर्दृढं वपुः ॥ ६८ ॥

मत्तनागबलो धीरो युवा कन्दर्पविग्रहः ।

संवत्सरात्सर्वसिद्धिर्भवेद्भद्रमायुषो नरः ॥ ६९ ॥

धृतोपयुक्ता सा मुण्डी पूर्ववत्फलदा भवेत् ।

४ देवदालीकल्प ॥

अथ वदयाम्यह देवि । देवदालीरसायनम् ॥ ७० ॥

श्वेता कृष्णा च पीता च देवदाली त्रिधा मता ।

श्वेता रोगप्रशमनी कृष्णा पीता निशेषत ॥ ७१ ॥

रसायने च फलदा लोहकर्मणि पार्वति ।।

चन्द्रसूर्योपरागेषु पूर्णिमाया सुरार्चिते । ॥ ७२ ॥

त्रयोदश्या कृष्णपक्षे पञ्चम्या वा यथाविधि ।

शुभाहे शुभनक्षत्रे चाहरेन्मन्त्रपूर्वकम् ॥ ७३ ॥

ॐ अमृतगणरुद्रगणान्ताय स्वाहा ।

अष्टोत्तरशत जप्त्वा बलिपूर्वं समाहरेत् ।

ॐ नमो भगवते रुद्राय फट् स्वाहा ॥

साधकस्य शिरसानन्धनमन्त्र ।

देवदाल्याश्च पद्याङ्ग अयाया शोषयेत्सुधी ॥ ७४ ॥

वस्त्रेण शोषयेत्सम्यग्गव्यक्षीरेण भक्षयेत् ।

पचेत्ता लोहपात्रेण ततो मन्दाग्निना सुधी ॥ ७५ ॥

मध्वाज्याभ्या लिहेत्कर्पं शुद्धाल्मा सप्तमासरम् ।

तस्य दिव्या भवेत्पञ्चा रोगहन्माससेवया ॥ ७६ ॥

द्विमासभक्षणेनैव निध्यादि पश्यति ध्रुवम् ।

धात्रीफलरस क्षोद्र देवदालीरस घृतम् ॥ ७७ ॥

प्रत्येक कर्पनात्र स्यात्प्रत्यह च पिबेत्तु ।

एकविंशद्दिनादूर्ध्वं मेधावी श्रुतधारक ॥ ७८ ॥

पद्याङ्ग चूर्णयेद्देवदाल्या वस्त्रेण शोषयेत् ।

शिवाभ्युना वा पयसा गोमूत्रेर्वा पिबेत्सदा ॥ ७९ ॥

पूर्ववत्सिद्धिदा सा स्यात्सर्वदुष्टापहारिणी ।

कामिलाप्लीहपवनशूलं हन्ति भगन्दरान् ॥ ८० ॥

तद्रसो गन्धकोपतो सर्वलोहं विलापयेत् ।

• चघ्नाति च रसं सम्यक् समं मूर्च्छति तत्क्षणात् ॥

गन्धर्वलज्जागान्धारीदेवदालीरसस्तथा ।

लेपनं मेपतैलेन स्तम्भयेदग्निमुज्ज्वलम् ॥ ८१ ॥

बीजानि देवदाल्याश्च सगुडानि च मर्दयेत् ।

तेन वर्ति प्रकुर्वीत अशोष्णी स्याद्गुदाङ्कुरे ॥ ८२ ॥

रसेन देवदाल्याश्च नयनं त्वज्जयेन्नरः ।

पश्यत्यसौ भूतजालं तस्मै सर्वं प्रपच्छति ॥ ८३ ॥

धृतं धात्रीफलरसं देवदालीरसं मधु ।

रसं च लक्ष्मणायाश्च सर्वमेकपलं पिबेत् ॥ ८४ ॥

त्रिदिने ऋतुकाले तु स्त्रीणां पुत्रप्रदायकम् ।

देवदालीरसं क्षीरं मध्वाज्याभ्यां समं लिहेत् ॥ ८५ ॥

पुसां कोमलबीजानां बीजं गर्भप्रदं भवेत् ।

भृङ्गगुडं वाकुची बहिस्तर्पाक्षी देवदालिकम् ॥ ८६ ॥

शिवांबुना चानुदिने पिबेत्कर्पं महेश्वरि ।

धरित्र्याः पश्यति छिद्रं वर्षान्मृत्युं जरां जयेत् ॥ ८७ ॥

पुनर्नवादेवदाल्योः पलं क्षीरयुते पिबेत् ।

शिवांबुना देवदालीं सप्तर्षीक्षीपलं पिबेत् ॥ ८८ ॥

पूर्ववज्जायते सिद्धिः शीघ्रमेव वरानने ।

शिवांबुना देवदाल्या निर्गुण्डयाश्च पलं पिबेत् ! ॥

संवत्सराज्जरां हन्याज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ।

“ ॐ अमृतं कुरु कुरु अमृतेश्वराय स्वाहा ”

एतन्मन्त्रं जपेदादौ देवदारुपयोगके ॥ ९१ ॥

५. श्वेतार्ककल्पः ॥

[श्वेतार्कमूलकल्पः ।]

अथ श्वेतार्कमूलस्य कल्पं वक्ष्याम्यहं शृणु ।

श्वेतार्कमूलं पुष्पाके गृहीत्वा काष्ठवर्जितम् ॥ ९२ ॥

शुद्धां त्वचं च छायायां शोषयेत्पटशोधितम् ।

चूर्णं कृत्वा कर्पमेकं सेव्यं गोपयसा सह ॥ ९३ ॥

पलद्वयेन षण्मासात्सर्वव्याधीजरां हरेत् ।

संवत्सराद्ब्रह्मदिनत्रयं जीवेन्न संशयः ॥ ९४ ॥

[श्वेतार्कपर्णकल्पः ।]

श्वेतार्कपर्णस्वरसं भृङ्गराजरसं समम् ।

एकीकृत्यातपे शोष्यं यावच्चूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ९५ ॥

चतुर्गुणे गवा क्षीरे तत्पचेन्मृदुवह्निना ।

यावत्पिण्डं भवेत्तावत्सेव्यं तत्कर्पमात्रकम् ॥ ९६ ॥

गवां क्षीरं पलं पेयं पूर्ववत्फलमाप्नुयात् ।

“ ॐ आं हंसमालिनि स्वाहा ” अयं भक्षण मन्त्रः ॥

६. हस्तिकर्णीकल्पः ॥

[हस्तिकर्णपित्तकल्पः]

अथेन्दुवारसंयुक्तत्रयोदश्यां समाहरेत् ॥ ९७ ॥

हस्तिकर्णीपलाशानि छायाशुष्काणि चूर्णयेत् ।

पलं सेव्यं गवां क्षीरं वर्षान्मृत्युं जरां जयेत् ॥ ९८ ॥

जीवेद्ब्रह्मायुषं मर्त्यस्त्रिदशसाध्यादिमेवित् ।

[हस्तिकर्णापश्चाद्भक्त्यः ।]

पञ्चाङ्गं हस्तिकर्णाश्च कुर्याच्छायाविशोषितम् ॥९९॥

मासैकमुदकैस्सार्धं कर्णं प्रत्यहमश्नुयात् ।

सौवीरदधिदुग्धाज्यतक्रक्षौद्रैर्यथाक्रमम् ॥ १०० ॥

एकैकं प्रतिमासं च सेज्य वर्षाच्च सिध्यति ।

जीवेद्ब्रह्मदिनं सिद्धो वज्रकायौ महाबलः ॥ १०१ ॥

“ ॐ अमृताय अमृतं गृह्णामि स्वाहा ॥ ”

अथ ग्रहण मन्त्रः ॥

“ अमृतकुटीजाताना अमृतं कुरु कुरु स्वाहा ॥ ”

अनेन मन्त्रेण पूजयेत् ॥

“ ॐ अमृतोद्भवाय अमृतं कुरु कुरु नित्यं नमो

नमः ॥ ” अथ भक्षणमन्त्रः ॥

७. रुदन्तीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं दिव्य रुदन्तीकल्पमुत्तमम् ।

पणपत्रोपमैः पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशैः ॥ १०२ ॥

रुदन्ती नाम विख्याता ह्यथस्ताज्जलवर्षिणी ।

रोदितीव जनान्दृष्ट्वा म्रियमाणान्गदाकुलान् ॥ १०३ ॥

चतुर्विधा च सा ज्ञेया पीता रक्ता सिताऽसिता ।

शुक्लपक्षे शुभदिने रुदन्ती ता समाहरेत् ॥ १०४ ॥

समूला शोपयेद्धीमान् छायाया वज्रशोषिताम् ।

निशुद्धदेहस्सेवेत त्रिडाल्पदमात्रकम् ॥ १०५ ॥

क्षौद्राज्याभ्यामनुदिनं मुक्तिः क्षीराज्यसयुता ।

जीर्णाया सद्यमी भूत्वा वर्षापेजोबलान्विता ॥ १०६ ॥

परमायुर्भवेन्मर्त्यो जरायाधिविवर्जित ।
 तैल कतकमूलोत्थ कुर्यात्पातालयन्त्रके ॥ १०७ ॥
 गर्भयन्त्रेऽथवा क्षाल्य पञ्चाशद्द्वारमम्बुना ।
 नालिकेरावुना वाऽथ कृत्वेत्थ तैलशोधनम् ॥ १०८ ॥
 पञ्चाङ्ग च रदन्त्याश्च छायाशुष्क विचूर्णयेत् ।
 तदर्धं मुसलीचूर्णं मुसल्यर्धपलत्रयम् ॥ १०९ ॥
 एतत्त्रिचूर्णं समिश्र कर्प कतकतैलतु ।
 लिहेदनुदिन शुद्धस्तद्वृद्धिस्त्यात्पलावधि ॥ ११० ॥
 सबत्सराद्वज्रकाय स जीवेद्भक्षणो दिनम् ।

८ निर्गुण्डीकल्प ॥

[निर्गुण्डीमूलकल्प ।]

अथ वच्मि शुभ दिव्य निर्गुण्डीकल्पमुत्तमम् ॥ १११ ॥
 प्रातः पुष्यरथौ ग्राह्या निर्गुण्डीमूलसम्भवा ।
 त्वक्छोपणीया छायाया तच्चूर्णं कर्षमात्रकम् ॥ ११२ ॥
 पलमात्राजमूत्रेण पिवेच्छुद्धोऽनुवासनम् ।
 पण्मासादिव्यदेहस्त्यान्मृतागमलान्वित ॥ ११३ ॥
 मध्याह्नक्षीरलुलिः तच्चूर्णं स्निग्धभाण्डके ।
 पिधाय धान्यराशौ तु मासमेकं तु निक्षिपेत् ॥ ११४ ॥
 मासान्ते तत्समुद्धृत्य शुद्धाग्ने द्विपलं सदा ।
 सेवेत वर्षपर्यन्त जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ ११५ ॥
 अथवाऽर्धपलं चूर्णं तदीयं सतृप्तं पिबेत् ।
 पूर्ववज्जायते सिद्धिर्निरोगविराजित ॥ ११६ ॥
 वचासुण्डीनिम्बरागुडूचीमृत्तरादसमा ।

एषां समांशं संयोज्य निर्गुण्डीमूलचूर्णतः ॥ ११७ ॥
 क्षौद्राज्याभ्यां लिहेद्वस्तादन्वहं पलमात्रकम् ।
 आयुर्विरिञ्चित्रिदिनं भवेन्मृत्युजरोद्भितम् ॥ ११८ ॥
 निर्गुण्डीमूलचूर्णं तु किमिध्नकटुकैस्समम् ।
 पलमात्रमजाक्षीरैर्नित्यं शुद्धः पिवेद्बुधः ॥ ११९ ॥
 वलीपलित्तिर्निर्मुक्तो निर्गदस्स्यात्त्रिमासतः ।

[निर्गुण्डीपत्रकल्पः ।]

निर्गुण्डीपत्रजद्रावं भाण्डे मृद्वग्निना पचेत् ॥ १२० ॥
 गुडवत्पाकमापन्नं तं पिबेन्निष्कमात्रकम् ।
 दिने दिने निष्कवृद्धिर्यावद्द्विपलिकं भवेत् ॥ १२१ ॥
 तेनवान्तिर्विरेकस्यान्निर्यान्ति क्रिययः परम् ।
 अपानतो देहगता मुखनासाक्षिर्कर्णतः ॥ १२२ ॥
 क्षयकुष्ठादिरोगाश्च नश्यन्ति मुनिवासरात् ।
 मासत्रये जरां हन्ति जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ १२३ ॥

[निर्गुण्डीपञ्चाङ्गकल्पः ।]

पञ्चाङ्गचूर्णं निर्गुण्ड्यास्तिलतैलेन सेवितम् ।
 निष्कादिपलपर्यन्तं त्रिमासेन जरां जयेत् ॥ १२४ ॥
 अक्षीतिं वातजान् रोगान् कुष्ठानपि गलामयान् ।
 आस्यार्त्यपकुशादींश्च जयेत्तत्पर्णचर्वणात् ॥ १२५ ॥
 सिन्धुवारकपञ्चाङ्गचूर्णं मधुशृतप्लुतम् ।
 पलमात्रं लिहेत्प्रातस्ततो जीर्णं गवां पयः ॥ १२६ ॥
 पिवेद्यथाऽनलबलं मुखीताम्नौ क्रमेण च ।
 निरर्तिं निवसेद्धीमान्सिद्धिमाप्नोति वत्सरात् ॥ १२७ ॥

सिद्धदेहस्य मूत्रेण म्रियेते विषमारदौ ।
 काले काले यथा प्राप्त पञ्चाङ्ग सिन्धुवारकात् ॥
 छायाया शोषित चूर्णं त्रिमधुत्रिफलायुतम् ।
 स्निग्धभाण्डे घान्यराशौ त्रिमासं स्थापयेत्ततः ॥ १२९ ॥
 निष्कादिपलपर्यन्तं सेवेताकर्षकं सुधीः ।
 सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो जरामरणवर्जितः ॥ १३० ॥
 " ॐ नमो मायागणपतये कुबेराय स्वाहा "
 अथ भक्षणमन्त्रः ॥

१. शुनकशास्मलीफलकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! कल्पः शुनकशास्मले ।
 अष्टम्या कृष्णपक्षस्य ज्ञात्वा रात्रौ समाहितः ॥ १३१ ॥
 आवेष्ट्य कृष्णसूत्रैश्च वृक्षः शुनकशास्मलिम् ।
 तत्राधोरजपेक्षीरस्सहस्रवसुसमितम् ॥ १३२ ॥

[शुनकशास्मलीमूलकल्पः ।]

तन्मूलवल्कलं ग्राह्यं छायाया शोषयेत्ततः ।
 चूर्णं कृत्वा ॥ मध्वाज्यैः स्वादेत्यातः पलं पलम् ॥
 वर्षाद्वलिजरा मुक्तस्त जीवेद्ब्रह्मणो दिनम् ।

[शुनकशास्मलीपुष्पकल्पः ।]

तस्याष्टादश पुष्पाणि गोक्षीरेऽष्टयले पचेत् ॥ १३४ ॥
 पुष्पवर्ज्यं पिवेत्क्षीरमेव च प्रतिवासरम् ।
 मासेन दिव्यदेहस्याज्जीवेद्ब्रह्मदिनतयम् ॥ १३५ ॥

[शुनकशास्मलीफलकल्पः ।]

तत्फलं ॥ गवाक्षीरे पाचयेत्कान्तपात्रके ।
 फलं त्यक्त्वा पिवेत्क्षीरं दीप्तेऽम्नौ क्षीरभोजनम् ॥

मासपट्कप्रयोगेण दिव्यदेहो भवेन्नरः ।
जीवेत्कल्पान्तपर्यन्तं वायुवेगी महाबलः ॥ १३७ ॥
तस्य मूलपुरीषाम्या शुल्वं स्वर्णं भवेद्भुवम् ।

१०. पथ्याकल्पः ॥

[पथ्योत्पत्तिः]

अथातस्संप्रवक्ष्यामि पथ्याकल्पमनूपमम् ॥ १३८ ॥
येन रोगा विनश्यन्ति सिध्यन्ति च मनोरथाः ।
पीत्वाऽमृतं शचीनाथः प्रीत्या शच्यै समापिबत् ॥
तयोर्हृष्टमुक्ताभोजगलितामृतविन्दवः ।
सप्तधा भुवि ते जाता महावीर्यास्त्रिरायुषः ॥ १४० ॥
ते सप्तदेशेषूत्पन्नास्सप्तधा नाम धारकाः ।
विन्ध्यदेशे कान्यकुब्जे सौराष्ट्रे हिमवद्गिरौ ॥ १४१ ॥
गङ्गातटे च काश्मीरे वैन्ध्यदेशे यथाक्रमम् ।
विजया रोहिणी चैव पूता स्वातिवृताऽमृता ॥ १४२ ॥
जीवन्ती त्वभया जाता देशे देशे यथाक्रमम् ।
उत्तमा मध्यमा नीचास्त्वय पकास्तु शोभनाः ॥
हरीतवया रसा पञ्च विद्यन्ते लवणोज्झिताः ।
स्वाद्वन्त्रितिककटुकतुषराश्च यथाक्रमम् ॥ १४४ ॥
स्युर्मज्जसाधुवृन्तत्वज्जासेषु क्रमशो । साः ।
अलावुकर्णी वृत्ता च चतुरङ्गचल्यचर्मका ॥ १४५ ॥
पञ्चासा मासला स्वर्णवर्णा कृष्णा स्मृताः क्रमात् ।
या मज्जन्ती जले ग्राह्या गुर्वी स्निग्धा घनाघना ॥
द्विकर्षमात्रा सा श्रेष्ठा कर्षमात्रा तु मध्यमा ।
अर्धकर्षा भवेन्नीचा पथ्या फलमुदाहृतम् ॥ १४७ ॥

किमिजुष्टा वह्निदग्धा नष्टा पञ्चजलार्द्रिता ।
स्फुटिता चोपरस्था च वर्जनीया हरीतकी ॥ १४८ ॥

[पथ्याकल्पः ।]

शुद्धदेशे पुण्यदिने ग्रहणे चन्द्रसूर्ययो ।
गन्धाद्यै पूजयित्वाऽऽदौ प्रार्थयित्वा जपेत्सुधी ॥
गायत्रीशतमावृत्य पश्यामेव समाहरेत् ।
शुण्ड्या वाऽथ गुडेनापि सैन्धवेनाथवा शिवाम् ॥
सेवेत दीपन तेन करोत्यामविनाशनम् ।
क्षौद्रेण वा गुडेनापि पिप्पल्या नागरेण वा ॥ १५१ ॥
सेन्धवेनाथवा सेव्या शुद्धाङ्ग प्रतिवासरम् ।
द्वे द्वे पथ्ये द्वादशाब्द तेन जीवेच्छत समा ॥
द्विनिष्कचूर्णं पथ्याया निष्कैक लोहभस्म च ।
रोलयित्वा गोवृतेन कान्तपात्रे च लेपयेत् ॥ १५३ ॥
अधोमुखीकृत पात्र स्थापयेत्तद्विधानिशम् ।
प्रातश्शुद्धवपुर्लेह्य जरां मृत्यु जयेत्सुधी ॥ १५४ ॥
शास्मर्ला छिद्रयित्वाऽऽदौ तदन्तर्निक्षिपेच्छिवाम् ।
आपण्मास परम्मास्तु ग्राह्या चेकैकशोऽन्वहम् ॥ १५५ ॥
सेवेत पथ्या शुद्धाङ्गस्तस्य मृत्युर्नरा न हि ।

११ आमलकीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! कल्पमामलकीभम् ॥ १५६ ॥
चैलादौ ग्राहयेद्वाय्यास्तुषक्रानि फलानि च ।
हरीनकीवद्ग्राह्यानि छायागुप्ताणि चूर्णयेत् ॥ १५७ ॥

कर्षं जलेन वाऽऽज्येन मधुना वा फलं निशि ।
 वर्धयेज्जाटरं वदिमिन्द्रियाणां प्रसादकृत् ॥ १५८ ॥
 धात्रीचूर्णं लोहमस्र क्षौद्राज्याञ्जलिं लिहेत् ।
 वलीपलितमृत्युघ्नं वत्सरात्पूर्ववद्विधिः ॥ १५९ ॥
 क्षीरपक्वं च तद्भक्ष्यं पूर्ववत्सिद्धिदायकः ।
 धात्रीचूर्णं भृङ्गचूर्णं मध्वाज्यसहितं लिहेत् ॥ १६० ॥
 वलीपलितनिर्मुक्तो वत्सराद्भवति ध्रुवम् ।
 निचामलकयोश्चूर्णं मध्वाज्यसहितं लिहेत् ॥ १६१ ॥
 पूर्ववच्च फलं देवि ! नालं कार्या विचारणा ।

१२. त्रिफलाफल्यः ॥

अथ ब्रवीमि ते देवि ! त्रिफलाया रसायनम् ॥ १६२ ॥
 एकं हरीतकीभागं द्विभागं च विभीतकम् ।
 चतुर्भागं तथा धात्री सर्वमेकत्र चूर्णयेत् ॥ १६३ ॥
 पिप्पल्या वा तुगाक्षीर्या सैन्धवैर्मधुकेन वा ।
 क्षौद्रेण वा सर्पिषा वा वचया सितयाऽथवा ॥ १६४ ॥
 सुवर्णं रजतैश्शुल्बैर्वैर्गैर्गैस्तथाऽऽयसैः ।
 संयुक्ता त्रिफला लीढा जरामरणनाशिनी ॥ १६५ ॥
 त्रिफलायास्समांशान्नु योग्याश्चैकैकशस्तु ताः ।
 पिप्पल्याद्यास्तु सौवर्णभस्मादीनां च कथ्यते ॥ १६६ ॥
 सौवर्णं पणमात्रं च द्विपणं राजतं भवेत् ।
 पणार्धं शुल्बचूर्णं च द्विपणं नागवज्रजम् ॥ १६७ ॥
 चूर्णं तथाऽऽयसं प्रोक्तं पणपञ्चकमात्रकम् ।
 एवं यस्त्रिफलासेवी जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १६८ ॥

एकां हरीतकीं प्रातर्भुक्तेः प्राग् द्विविमीतकम् ।
 चतुरामलकं रात्रौ सर्वे ते घृतपाचिताः ॥ १६९ ॥
 सेवेतावत्सरं धीमान् बलीपलितवर्जितः ।
 अन्नोदकेन संपेप्य कान्तपात्रे लिहेन्निशि ॥ १७० ॥
 सक्षौद्रं तल्लिहेत्प्रातरायुरारोग्यवर्धनम् ।
 त्रिफलं भावयेत्पूर्वं खदिरासनयूपतः ॥ १७१ ॥
 त्रिस्सप्तवारं देवेशि ! ततः क्षौद्रघृताप्लुताम् ।
 सेवेतानुदिनं कर्पं वर्षादिन्द्रायुषो भवेत् ॥ १७२ ॥
 विडङ्गभृङ्गखदिरत्रैलवृक्षरसैः पृथक् ।
 पृथक् सप्तदिनं घर्मे भावयेत्त्रिफलं म्रिये ! ॥ १७३ ॥
 भक्षयेद्गुडसर्पिर्भ्यां कर्पं वर्षात्सुरोपमः ।
 त्रिफलायाश्चतुर्फलं चूर्णं भृङ्गरसैः पुरा ॥ १७४ ॥
 त्रिस्सप्तवारं भाज्यं लिहेन्मधुघृतान्वितम् ।
 पलार्धं प्रत्यहं प्रातर्जर्णोऽद्याद्दधिभक्तकम् ॥ १७५ ॥
 वर्षात्सप्तवृष्टिश्च जीवेत्पटुतवत्सरम् ।
 महाबलः कृष्णकेशस्मृतिबुद्धिसमन्वितः ॥ १७६ ॥
 युवा शतस्त्रीरन्ता च धीरस्तः सुभगो भवेत् ।

१३. शुण्ठीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि गिरिजे ! दिव्यं शुण्ठीरसायनम् ॥
 श्रेष्ठं नागरमादाय चूर्णयेत्पट्गालितम् ।
 गुडं चास्य समं योज्यं मधुना गोघृतेन च ॥ १७८ ॥
 स्निग्धभाण्डे विनिक्षिप्य धान्यराशौ सुयन्त्रितम् ।
 द्विमण्डलात्समाहृत्य शुद्धाङ्गः पुण्यवासरे ॥ १७९ ॥

जीवेद्वर्षशतं पूर्णं वलीपलितवर्जितः ।

१५. चित्रककल्पः ॥

अथ चित्रककल्पं ते वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ॥१९१॥

चित्रकस्त्रिविधो ज्ञेयः कृष्णो रक्तस्त्रितश्शिवे ! ।

कृष्णो रसायने रक्तो लोहे रोगे सितो भवेत् ॥१९२॥

श्रेष्ठमध्यकनीयांसो न हेमन्ते समाहरेत् ।

वसन्ते कृष्णपञ्चम्यां कृष्णाम्बरधरश्शुचिः ॥ १९३ ॥

कृष्णगन्धाक्षतैः पुष्पैः पूजयेत्कृष्णसूत्रकैः ।

परिवेष्ट्य च पूर्वेषुर्दद्यात्कृष्णोदनं बलिम् ॥ १९४ ॥

प्रातर्मौनी खनेच्छुद्धस्समूलं चित्रकं हरेत् ।

न गोघ्रातं पदा स्पृष्टं शुचौ देशे विनिक्षिपेत् ॥१९५॥

क्षिप्तं क्षीरान्तरे कृष्णं वह्नौ क्षीरं तु कृष्णति ।

रक्तचित्रं परीक्ष्यैवं क्षीरं रक्तत्वमाप्नुयात् ॥ १९६ ॥

एवं च रक्तचित्तस्य रक्तपुष्पाक्षतादिभिः ।

कृष्णं वा लोहितं वाऽपि समूलमपि खण्डयेत् ॥१९७॥

सप्तधाऽऽमलकामोभिर्भावयेच्छोषयेत्क्रमात् ।

सञ्चूर्ण्य तार्क्षीतालत्वक्चित्रकत्रिफलास्समाः ॥१९८॥

एषां सधं चाग्निचूर्णं सर्वं भाण्डे नवे क्षिपेत् ।

ततश्शुद्धशुभदिने निष्कं निष्कं घृताप्लुतम् ॥१९९॥

भक्षयेन्मासमात्रेण व्रणकुष्ठादिकृन्तनम् ।

दन्तकेशनखा यान्ति पतनं च पुनर्भवम् ॥ २०० ॥

वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेच्च शरदश्शतम् ।

एवं च रक्तचित्रस्य योजना च फलं तथा ॥ २०१ ॥

१६. भस्मातकीकल्पः ॥

अथ भस्मातकीकल्पं शृणु वक्ष्यामि पार्वति ! ।
 पक्वं नवं-सुतीक्ष्णं च भस्मातकफलं हरेत् ॥ २०२ ॥
 गोक्षीरे फलमेकं तु सूचीमिन्नं पचेत्सुधीः ।
 मध्वाज्यशर्करायुक्तं फलं त्यक्त्वा पयः पिबेत् ॥ २०३ ॥
 एकद्वित्रिक्रमेणैवं यर्धयेदेकविंशतिम् ।
 फलानि च दिनान्येकविंशतिः क्रमशः प्रिये ! ॥ २०४ ॥
 सर्वे रोगा विनश्यन्ति पम्पासादिव्यविग्रहः ।

१७. भूमिकदम्बकल्पः ॥

अथ भूमिकदम्बस्य कल्पं वक्ष्यामि पार्वति ! ॥ २०५ ॥
 त्रिविधस्तु तु विज्ञेयश्श्वेतो रक्तश्च मेचकः ।
 शुक्लपक्षे च पुण्यार्के विधिवत् समाहरेत् ॥ २०६ ॥
 समूलं शोषयेत् च छायायां चूर्णयेत्ततः ।
 तच्चूर्णं कर्ममाग्नेन लिहेच्छुद्धवपुः प्रिये ! ॥ २०७ ॥
 तस्मिंशीर्णे प्रकुर्वीत क्षीरान्नं विजितेन्द्रियः ।
 तश्यन्ति बलयस्तस्य पम्पासात्पलितानि च ॥ २०८ ॥
 संवत्सरप्रयोगेण जीवेद्वर्षशतत्रयम् ।

१८. पुनर्नवाकल्पः ॥

दिव्यं पुनर्नवाकल्पं वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ॥ २०९ ॥
 पुनर्नवाख्या द्विविधा लोहिता धवला तथा ।
 रसे रसायने श्वेता रोगे रक्ता प्रशस्यते ॥ २१० ॥
 पुण्यार्के श्वेतशोफघ्नीं समूलमाहरेत्सुधीः ।
 छायाशुष्कं चूर्णयित्वा गोक्षीरेण पलार्धकम् ॥ २११ ॥

पलं वाऽथ पिवेत्मातश्शुद्धाङ्गो वत्सरावधि ।
 युवा भवति वृद्धोऽपि स जीवेच्छरदश्शतम् ॥ २१२ ॥
 गोक्षीरेण च तन्मूल क्षीरक्षीण पचेत्प्रिये ।
 चूर्णाकृत्य च तन्मूल पक्वीकृतगुडे समम् ॥ २१३ ॥
 गोघृत च क्षिपेत्तल त्वेकीकृत्यावधारयेत् ।
 पलं चानुदिनं लेह्य क्षीराक्षाशी जितेन्द्रिय ॥ २१४ ॥
 सवत्सरप्रयोगेण बलीपलितवर्जित ।
 तत्सेवकस्य नश्यन्ति विषाणि विविधानि च ॥ २१५ ॥
 त्वग्दोष कफपाण्डूद्या औदरा गुल्मपायुजा ।
 नश्यन्ति सकला रोगाश्छर्दिह्यकाक्षिकर्णजा ॥
 पुष्पिता फलिता पक्वामादाय च पुनर्नवाम् ।
 खण्डिता नागरकायमुस्विन्ना क्षीरपेपिताम् ॥ २१७ ॥
 पिबेद्दिवा च चूर्णान्ते निशि क्षीरघृताशन ।
 पण्मासात्सिद्धिमाप्नोति योपिच्छतरतो भवेत् ॥ २१८ ॥

१९. भृङ्गराजरूपः ॥

अथ श्रीभृङ्गराजस्य कल्प वन्मि महेश्वरि ! ।
 समूलं तच्च पुण्यार्के समाहृत्याथ शोषयेत् ॥ २१९ ॥
 छायायां चूर्णितं कृत्वा कर्पं सौवीरलोडितम् ।
 प्रातः पिवेच्छुद्धदेहो मासाद्रोगान्व्यपोहति ॥ २२० ॥
 तत्तप्यण्मासयोगेन बलीपलितसण्डनम् ।
 घृतक्षीराशनो नित्यं जीवेद्द्वर्षशतत्रयम् ॥ २२१ ॥
 युक्तं कृष्णतिलैर्धैर्मृङ्गराजस्य पल्लवम् ।
 उपयुञ्जीत पण्मासं बलीपलितकृन्तनम् ॥ २२२ ॥

भृङ्गराजफलं पुष्पं पत्रं मूलं च चूर्णयेत् ।
 एतच्चूर्णस्य सदृशांश्चित्राद्यान्परिकल्पयेत् ॥ २२३ ॥
 चित्रविश्वकणान्नित्वपय्याधात्रीविडङ्गम् ।
 मरीचं व्याधिघातं च चक्रमर्दस्य बीजकम् ॥ २२४ ॥
 लोध्रसर्पपराज्यश्च चूर्णिताश्च समाहृताः ।
 एकीकृत्यैव भृङ्गस्य रसेन परिभावयेत् ॥ २२५ ॥
 समघा च ततस्सर्वं चूर्णीकृत्य पुनः प्रिये ! ।
 कर्पं गोष्यसा सार्धं शुद्धकोष्ठो लिह्येत्प्रिये ! ॥ २२६ ॥
 पण्मासाज्जायते सिद्धिर्वलीपलितवर्जितः ।
 पूर्वोक्तवद्विधिः प्रोक्तस्त्वनमृङ्गस्य पार्वति ! ॥ २२७ ॥
 “ ॐ नमो भगवते रुद्राय तिष्ठ तिष्ठ संगृहाण स्वाहा ॥ ”
 अयं ग्रहणमन्त्रः ॥
 “ ॐ नमो रुद्राय अमृतात्मने स्वाहा ”
 अयं आलोढनमन्तः ॥
 ॐ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कल्याणि स्वाहा ॥
 अयं मक्षणमन्त्रः ॥

२०. कुमारीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! कुमारीकल्पमुत्तमम् ।
 नदीतीरेऽथवा ग्रामे नगरेऽब्धितटेऽथवा ॥ २२८ ॥
 मृदुकर्णकपलाणि पीतान्यहिसमानि च ।
 प्रवालसमपुष्पाणि सक्लेदहरितानि च ॥ २२९ ॥
 यस्यां पत्राणि तिष्ठन्ति सा कुमारीति कथ्यते ।
 शुचिः पुण्यदिने कन्यां सोपवासस्समाहरेत् ॥ २३० ॥
 अर्चयित्वा बलिं दत्वा कुमारीं सिद्धिदायिनीम् ।

शुद्धकोष्ठः प्रगे स्वादेचतुस्त्रुलमाततः ॥ २३१ ॥

एवं मासं ततः स्वाद्यं यथा वृद्धिदशनैश्चनैः ।

अत्यन्तं वर्जयेन्मध्यं स्वाद्यं भवति सर्वदा ॥ २३२ ॥

स्वशक्त्यनुगुणं सेव्यं स्वेच्छाहारविहारवान् ।

स्निग्धैर्मांसैरसर्क्षैर्युक्त्या सेव्या कुमारिका ॥ २३३ ॥

हरत्यखिलरोगांश्च राजयश्मादिकान्प्रिये ! ।

किन्नरैस्सदृशं गायेद्गृध्रदृष्टिर्महाबलः ॥ २३४ ॥

स्निग्धकेशश्च मतिमान्बालादित्यसमप्रभः ।

दशनागधलोपेतस्समीरसदृशो गतौ ॥ २३५ ॥

बलीपलितनिर्मुक्तो षोडशाब्दयया भवेत् ।

एवं वर्षप्रयोगेण भवत्येतेर्गुणैर्युत ॥ २३६ ॥

यस्तु द्वादशवर्षान्तं सेवेत स सुरासुरैः ।

महोरगैरवध्यश्च त्रिंशन्नागबलान्वितः ॥ २३७ ॥

मयूरदृष्टिन्सर्वजस्सर्वशास्त्रविशारदः ।

विद्याधरो भवेन्मर्त्यो नात्र कार्या विचारणा ॥ २३८ ॥

कुमार्या दलमादाय हस्तर्क्षे साधकेऽहनि ।

प्रातः प्रत्यहमास्वाद्य शुचिरग्निबलं यथा ॥ २३९ ॥

तन्मज्जां वा लिहेद्यस्तु मध्वाज्यव्योषसंयुताम् ।

मासं सेवेत नियमात्सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥ २४० ॥

पण्मासमुपयुञ्जानो बलीपलितवर्जितः ।

तस्याः क्लेदं समानीय व्योषक्षौद्राज्यसंयुतम् ॥ २४१ ॥

स्विन्नं मृद्धग्निना सेव्यं क्षीराहारो जितेन्द्रियः ।

मासाद्रोगा विनश्यन्ति द्विमासाद्दृढविग्रहः ॥ २४२ ॥

दिव्यदृष्टिश्च तेजस्वी द्विमासाद्विपहद्ववेत् ।
 पण्मासयोगाद्दृष्टोऽपि युवा स्यात्सत्यमीश्वरि ॥ २४३ ॥
 एवं वर्षोपयोगेन जीवेद्द्विशतवत्सरम् ।
 तस्या दलं युगैस्सार्धं भक्षयेच्छुद्धकोष्ठवान् ॥ २४४ ॥
 वलीपलितनाशस्त्याद्वत्सरान्नात्र सशय ।

२१. नीलीरुल्पः ॥

अथ देवि ! प्रवक्ष्यामि महानीलीरसायनम् ॥ २४५ ॥
 पुष्पाकैः शुचिरादद्यान्महानीलीं विधानतः ।
 मूलपुष्पफलोपेता छायायां शोषयेत्प्रिये ॥ २४६ ॥
 पटचूर्णं द्विनिष्कं स्यान्निष्कमग्नं च योजयेत् ।
 सर्वं च मधुनाऽऽलोऽय स्निग्धभाण्डे विनिक्षिपेत् ॥
 धान्यराशौ न्यसेन्मास उज्जत्य च ततः प्रिये ! ।
 शुद्धकोष्ठे लिहेत्प्रातर्बिडालपदमात्रकम् ॥ २४८ ॥
 पण्मासाज्जायते मर्त्यो वलीपलितवर्जितः ।
 महानीलीं च कृष्णाञ्च मुसलीममृतालताम् ॥ २४९ ॥
 समांशं चूर्णितान्कृत्वा मधुना कर्षमालिहेत् ।
 एवं वर्षोपयोगेन जीर्णोऽपि तरुणायते ॥ २५० ॥
 बलवान्मतिमान्धीरो जीवेद्द्वयशतद्वयम् ।
 अश्रकं च कुमारीं च काकजह्वां शतावरीम् ॥ २५१ ॥
 एतत्समां महानीलीं चूर्णयेत्स्निग्धभाण्डके ।
 मधुना सहितं सप्तरात्र्यन्ते च समुद्धरेत् ॥ २५२ ॥
 कर्षं लिहेत्क्षीरभोजी वर्षाद्वलिजरा जयेत् ।

२२. मुसलीरुल्पः ॥

अथ व्रजोमि देवेशि ! मुसलीरुल्पमुत्तमम् ॥ २५३ ॥

स्वर्णपुष्पी च स्वर्णरत्नवत्पत्रशोभिता ।
 अन्तर्द्वेता च नाराचमूला सा मुसली स्मृता ॥ २५४ ॥
 तन्मूलं च समुद्धृत्य छायाशुष्कं च चूर्णयेत् ।
 कर्पं मध्वाज्यलुलितं प्रातश्शुद्धतनुर्लिहेत् ॥ २५५ ॥
 जीर्णं दुग्धान्नभोजी स्याद्भक्षान्व चर्जयेत्प्रिये !
 पष्ठे मासि भवेद्दालो वृद्धोऽपि बलबुद्धिमान् ॥ २५६ ॥
 पयसा मुसलीचूर्णं दध्ना चाऽपि पिवेच्छुचि ।
 वर्षाद्यौवनमाप्नोति शतस्त्रीगमने पटुः ॥ २५७ ॥

२३. इन्द्रवल्लीकल्पः ॥

अथेन्द्रवल्लीकल्पं च व्याख्यामि शृणु पार्वति !
 मयोदिता सुरेन्द्रस्य दैत्यानां विजयाय च ॥ २५८ ॥
 तदा प्रभृति लोकेषु ख्याता सा चेन्द्रवल्लिका ।
 तामिमां भजता पुंसां देहसिद्धिर्भवेद्दुषम् ॥ २५९ ॥
 संमूलं तां समुद्धृत्य छायाशुष्कां विचूर्णयेत् ।
 तच्चूर्णं द्वादशपलं वचाचूर्णं च तत्समम् ॥ २६० ॥
 व्रणघ्नीचूर्णमेतस्य समाशं त्रिकट्वद्रवम् ।
 पट्पलं सर्वमेकत्र कृत्वा भाण्डे विनिक्षिपेत् ॥ २६१ ॥
 कर्पं कर्पं मधुयुतं प्रातः प्रातर्लिहेत्सदा ।
 पण्मासात्सर्वरोगघ्नं वत्सरादेहसिद्धिदम् ॥ २६२ ॥
 मूयो मूयश्च पण्मासान्नव चूर्णं प्रकल्पयेत् ।

२४ ज्योतिर्द्रुमकल्पः ॥

अथ ज्योतिर्द्रुमस्यापि पञ्चाङ्गं न्याहरेत्प्रिये ! ॥ २६३ ॥

एतानि समभागानि चूर्णयित्वा च कोविद ।
 तत्तैल पौडशफल तच्चूर्णं पलमात्रकम् ॥ २७४ ॥
 एकीकृत्याबलोद्ग्राथ स्नेहमाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 त्रिस्तस्रवासर धान्यराशौ माण्डे विनिक्षिपेत् ॥ २७५ ॥
 दशाहमथवा त्रिस्तपष्टिर्गं नवतिस्तथा ।
 अधिक वा यथायोग पश्चात्तैल समाहरेत् ॥ २७६ ॥
 शुद्धकोष्ठशुभदिने कृतदेवद्विजार्चन ।
 सूयोदये पिवेद्धीरो विन्दुवृद्ध्या क्रमात्प्रिये । ॥ २७७ ॥
 पलान्त साधकस्तेन निस्तजत्वमवाप्यते ।
 मन्द मन्द लब्धसञ्ज्ञो मुहुः क्रन्दति नन्दति ॥ २७८ ॥
 रोदित्येव मुहुः कृच्छ्राल्लब्धसञ्ज्ञो भवेन्नर ।
 गोक्षीर पाययेत्पश्चात्सक्षौद्र श्रान्तचेतसे ॥ २७९ ॥
 क्रमादेव भवेत्स्वल्पम्साधकोऽसौ न सशय ।
 पष्टिकान्न सगोक्षीर तैले जीर्णे च भोजनम् ॥ २८० ॥
 एव कुर्यात्प्रतिदिन मासमेक निरन्तरम् ।
 मासात्सूर्यसमस्ताक्षात्तेजसा मन्त्रशाल्वित् ॥ २८१ ॥
 साङ्गोपाङ्गश्रुतिं वेत्ति त्वनधीतोऽपि मानव ।
 मध्याह्ने भास्कर पश्येत्पूर्णचन्द्रमिवापरम् ॥ २८२ ॥
 बैनतेयसमा दृष्टिर्दिवा पश्यति तारका ।
 अन्नमज्जीर्यते क्ष्वेल सुप्तोऽप्याकर्णयेद्दध्निम् ॥ २८३ ॥
 अष्टादशविधं पुष्टं सर्वरोगान्विनाशयेत् ।
 फलं द्वितीयमासस्य शृणु वक्ष्यामि भैरवि । ॥ २८४ ॥
 गन्धवोरगरक्षोभिन्सेज्यते तैलसेवक ।
 महापातककर्तारो देवतापितृनिन्दका ॥ २८५ ॥

समयाचाररहितास्त एते मुक्तकिल्बिषाः ।
 अमुष्य सेवया मुक्ताः प्रयान्ति परमां गतिम् ॥ २८६ ॥
 फलं तृतीयमासस्य शृणु पार्वति ! वक्ष्यते ।
 देवाश्च दिव्या ऋषयो वसवोऽष्टौ महोरगाः ॥ २८७ ॥
 अमुष्य सेवा कुर्वन्ति प्रियं नित्यहितं तथा ।
 तस्य मूत्रं ताम्रघटे पूरयित्वा खनेद्भुवम् ॥ २८८ ॥
 तद्वर्ते विहितं कृत्वा पण्मासात्कनकं भवेत् ।
 चतुर्थमासस्य फलं शर्वाणि ! शृणु सांप्रतम् ॥ २८९ ॥
 अहस्योऽसौ भवेन्मर्त्यस्सर्वैश्वर्ययुतो बली ।
 दशमस्यदिनं जीवेत्सर्वलोकगतौ पटुः ॥ २९० ॥
 तन्मूत्रमलघमां नृद्वर्तनैस्ताम्रलेपनम् ।
 कुर्याद्ब्रह्मै प्रतपनं तच्छुक्लं काञ्चनं भवेत् ॥ २९१ ॥
 अथ पञ्चममामे तु सदेहः खेचरो भवेत् ।
 साक्षाद्ब्रह्मा भवेद्देवि ! शृणु पाण्मासिकं फलम् ॥ २९२ ॥
 महासिद्धैः परिवृतः सर्वलोकाम्यदृच्छया ।
 विचरेच्छिवतुल्यस्स्यान्महातेजा महायशाः ॥ २९३ ॥
 अथ सप्तममासस्य फलं कल्याणि ! वक्ष्यते ।
 नितारिपङ्कगमनाः सर्वभूतहिते रतः ॥ २९४ ॥
 शिष्यायुष्यमवाप्नोति पुण्यापुष्यविवर्जितः ।
 विचरेच्च महावीर्यश्रीमान्विष्णुरिवापरः ॥ २९५ ॥
 अष्टमासफलं वच्मि शृणु त्वं सर्वमङ्गले ! ।
 मतिप्रयो दिव्यकर्मा च सर्वज्ञो मुक्तिमाप्नुयात् ॥ २९६ ॥
 फलं नवममासस्य शृणु कात्यायनि प्रिये ! ।
 द्वितीयचिन्नामणिचद्वीरोऽसौ कामरूपवान् ॥ २९७ ॥

ब्रह्मविष्ण्विन्द्रचन्द्राणां रूपं सृजति साधकः ।
 मनसा विनित्तं यद्यत्तत्कर्तुं स्वयं प्रभु ॥ २९८ ॥
 एतद्रसायनं दिव्यं सुरं मोक्षसाधनम् ।
 पुण्यं परमगुह्यं च गोपनीयं त्वया प्रिये ! ॥ २९९ ॥
 एतस्य सदृशं नास्ति देवानामपि दुर्लभम् ।
 उहुनाऽत्र किमुक्तेन त्वत्प्रियार्थं मयोदितम् ॥ ३०० ॥
 रसायनमिदं दिव्यं न कुर्वन्ति च मानवाः ।
 अज्ञानोपहृता केचिरेकेचिन्नास्तीति शङ्कया ॥
 अन्तरायेषु केचिच्च तदलाभेन केचन ।
 तत्कल्पात्रानतः केचित्केचिद्गुरुविवजिताः ॥ ३०२ ॥
 केचिद्रोगाकुला देवि ! त्वित्येतैरपि विघ्निताः ।
 यत्र ज्योतिष्मती वल्ली सा भूमिः पुण्यभूमिका ॥ ३०३ ॥
 तत्रैव सर्वतीर्थानि सिद्धयो विविधा अपि ।
 ज्योतिष्मतीफलमवसेव्यं दिव्यरसायनम् ॥ ३०४ ॥

२७ गुग्गुलुकल्पः ॥

अथ गुग्गुलुकल्पं च शृणु त्वं चण्डिकेऽधुना ।
 चतुर्विधो गुग्गुलुस्त्रास्तुमुदः पद्यकन्तथा ॥ ३०५ ॥
 महिषाक्षं च हेमाख्यस्तत्तद्वर्णसमुज्ज्वलम् ।
 हेमाख्यं च मनुष्याणां रसायनमुदाहृतम् ॥ ३०६ ॥
 कणशो गुग्गुलुं कृत्वा गोवृतेन शनैः पचेत् ।
 डोलायन्त्रे युक्तिपरो घृतमर्जितमासकम् ॥ ३०७ ॥
 पथ्याविभीतकौ धात्री गन्धर्वाश्च पृथग्पृथक् ।
 समादा दान्निचूर्णैश्च एतत्सर्वसमं पुरम् ॥ ३०८ ॥

शुद्धकोष्ठो लिहेव्यातस्तैलं ह्येष्टसंभवम् ।
 लोलयित्वा निष्कमात्रं वृद्धिः कर्मावधिर्भवेत् ॥ ३०९ ॥
 एवं वर्षप्रयोगेण शीतवातघ्नास्तथा ।
 पिडकागण्डमालाद्या विनश्यन्ति महारुजः ॥ ३१० ॥
 द्वादशाब्दप्रयोगेण वज्रकायो भवेन्नरः ।
 यद्यद्द्रव्यं च सात्त्वं स्यात्तच्छुद्धव्येण वा भजेत् ॥
 यस्य यस्य च रोगस्य यद्यद्भेषजमीरितम् ।
 तैस्तैस्सहैव सेवेत तच्छुद्धो गहरं भवेत् ॥ ३१२ ॥

२८. विजयाकल्पः ॥

[विजयोत्पत्तिः ।]

श्रीभैरवी—

देवदेव जगन्नाथ सुरासुरनमस्कृत ! ।
 पञ्चकृत्यमधानेश नमस्तुभ्यं परात्पर ! ॥ ३१३ ॥
 सर्वेऽप्यौषधकल्याण्य मर्त्यान्त्या कथितास्त्वया ।
 आश्चर्यं भूतदेवेश ! सद्यस्तिद्विप्रदायकम् ॥ ३१४ ॥
 सुखसेव्यं सुखकरं ज्ञानदं मुक्तिदं शुचिम् ।
 अस्मत्सायुज्यदं ब्रूहि प्रीत्या मम रसायनम् ॥ ३१५ ॥
 ततस्मिन्तमुखो भूत्वा शङ्करो लोकशङ्करः ।

श्रीभैरवः—

देवि ! वक्ष्याम्यहं कल्पं स्पृहणीयं सुरासुरैः ॥ ३१६ ॥
 सिद्धैश्च मुनिभिस्त्र्योभिस्सर्ववर्णैश्च योगिभिः ।
 नारैर्वृद्धैश्च रुणैश्च पण्डैश्च बहुयोषितैः ॥ ३१७ ॥
 शृणु त्वममृतोद्भूतं सावधानेन चेतसा ।
 आग्नेयो मामर्कोऽशस्स्यात्सौम्यांशस्तावकः प्रिये ! ॥

अग्नीपोमात्मकं सर्वमौषधं जलघौ सुराः ।

असुराः प्राक्षिपंश्चक्रुर्मथनं मन्दराद्रिणा ॥ ३१९ ॥

अतीव मथनात्तत्र देव्याग्नेयो ममोशकः ।

ज्वलन्महाविषं घोरं जातं हालाहलाख्यकम् ॥ ३२० ॥

तेन व्याकुलिता म्लाना गतवेगास्सुरासुराः ।

कृपया तन्मया सर्वं विषं च कबलीकृतम् ॥ ३२१ ॥

ततो देवा दितिसुता ममन्धुर्दृष्टमानसाः ।

ततो लक्ष्मीप्रभृतयः प्रादुरासंस्ततोऽमृतम् ॥ ३२२ ॥

तदुद्भूतं परं दिव्यं जरामरणकृन्तनम् ।

तदा तदा महाविष्णुर्मम हस्ताम्बुजेऽर्पयत् ॥ ३२३ ॥

त्रिवारं बिन्दवो दत्ताः परस्मै परमात्मने ।

पराशक्तियुजे पश्चात्तुभ्यं दत्ते मया प्रिये ! ॥ ३२४ ॥

।पीतं त्वया च मे दत्तं मधुसूक्तमुदीर्य च ।

स्वीकृतं च मया कान्ते ! चिदानन्दात्मकामृतम् ॥

सान्द्रानन्देन च मया स्फूटकृतिर्लज्जया कृता ।

पतिता बिन्दवस्सूक्ष्मास्तेभ्यो जाता महौषधिः ॥

तामालोक्य शुभां दिव्यां मुद्रिताः पर्यपालयन् ।

मत्करांबुजनीतेन पीयूषेण विवर्धितम् ॥ ३२७ ॥

तस्मात्त्रिशूलसदृशपर्णं च पटलं बहु ।

तस्मान्महौषधिर्जाता मदादिष्टैर्गुणैर्वृता ॥ ३२८ ॥

कदाचिद्भैरवो दृष्ट्वा दृष्ट्वा प्रार्थयन्मया ।

दत्ता तस्मै भैरवोऽपि योगिनीभ्यः समर्पितम् ॥

ताश्च प्रीतास्त्वभक्तेभ्यो भक्तेभ्यः प्रददुश्च ते ।

निन्युश्च भूतलं दिव्यामौषधिं सर्वसिद्धिदाम् ॥ ३३० ॥

[विजयाभेदाः ।]

श्रीभैरवी—

किन्ताम्नी सा कथवीर्या सेवनीया कथ प्रभो ।

कीदृग्वर्णा कियद्भेदा कीदृग्गुणा च सा ॥ ३३१ ॥

कथ वा सिद्धिदा सा स्यात्कमान्मो ब्रूहि वल्लभ ।

श्रीभैरव —

अथ तस्याश्चतुर्वर्णा युगधर्माश्रिता प्रिये । ॥ ३३२ ॥

शुक्लवर्णा कृतयुगे त्रेताया शोणितप्रभा ।

द्वापरे पीतवर्णा च नीलवर्णा कलौ युगे ॥ ३३३ ॥

एकपर्णा त्रिपर्णा च पञ्चपर्णा मुनिच्छदा ।

दशपर्णा रुद्रपर्णा त्रयोदशदलान्विता ॥ ३३४ ॥

नवपर्णेति त्रिज्ञेया भेदा ह्येते सुरेश्वरि ।

[विजया लक्षणम् ।]

स्त्रीरूपा सफला वल्ली पुरुषा च द्रुमाकृति ॥ ३३५ ॥

सफला तु मद मूर्च्छा सुरा सत्त्व करोति च ।

योगवाहा तित्तरसा सा कटुश्चूषगन्धिनी ॥ ३३६ ॥

शिवमूली च विजया भङ्गी गज्रा विमर्दिनी ।

दिव्या सिद्धा सिद्धिदा च सिद्धमूली मनोन्मनी ॥

मधुद्रवा चिदाह्लादा पशुपाशप्रिनाशिनी ।

कालघ्नी सर्वरोगघ्नी नामान्येतानि पार्वति । ॥ ३३८ ॥

शिवो मूल भवेद्यस्यादिशिवमूलीति कथ्यते ।

त्रिलोकानरिपटुवर्गान्विजयाख्या जयेदिति ॥ ३३९ ॥

तापत्रयादिदुःखाना भञ्जनाद्भङ्गिनी स्मृता ।

गञ्जेति मादयत्येषा मदिरास्यानकारिणी ॥ ३४० ॥

सदृश मर्शन यस्यास्सैव प्रोक्ता विमर्शिनी ।
 कीडामोदद्युतिमदकान्तिदत्वाच्च दिव्यका ॥ ३४१ ॥
 स्वतस्सिद्धेति सिद्धाभ्या दिष्टसिद्धिप्रदायिका ।
 सिद्धिदेति महासिद्धैस्सा नीता सिद्धमूलिका ॥ ३४२ ॥
 मनश्चिन्तितकार्याणां साधनाच्च मनोन्मना ।
 संविदानन्ददत्वाच्च चिदाह्लादेति कीर्तिता ॥ ३४३ ॥
 ब्रह्मरन्ध्रस्थितसुधाद्रायणाच्च मधुद्रवा ।
 जन्तूनां पाशनाशत्वात्पशुपाशविनाशिनी ॥ ३४४ ॥
 मृत्युञ्जयत्वात्कालघ्नी रोगघ्नी सार्थनामिका ।

[विजयावर्धनक्रमः ।]

वर्धनक्रममाचक्षे शृणु लोकशिवङ्करि ! ॥ ३४५ ॥
 शिलालोष्टादितो वर्ज्यां बालुकाशर्करादित ।
 भूमिं कृष्णां पामुला च मृदुला सकरीपका ॥ ३४६ ॥
 भुजङ्गमाससहिता तत्र बीजानि वापयेत् ।
 अहिबक्त्रेषु सत्वब्जिं स्निग्धानि च गुल्फणि च ॥
 पुष्पाङ्के सिद्धयोगे वा श्रवणे गुरुपक्षके ।
 स्नातो लिप्ततनुर्गन्धै कृतन्यासत्रपार्चन ॥ ३४८ ॥
 उद्दङ्मुखं प्राङ्मुखं वा ध्यात्वा च गुरुपादुकां ।
 सक्षीराङ्गोलतैलेन जलेन परिषेचयेत् ॥ ३४९ ॥
 अङ्कुरे च समुत्पन्ने सिञ्चेत्समृत्तवारिणा ।
 पर्णे कीटे समुत्पन्ने सामुद्रं चारिं सेचयेत् ॥ ३५० ॥
 ततोऽस्या वितताया च शिरशिङ्गत्वा च रन्ध्रयेत् ।
 तत्र सूतं क्षिपेन्निष्कं निष्कं प्रत्येकमादरात् ॥ ३५१ ॥

निरोधयेत्तन्मुस्तानि कौशिकेन प्रयत्नतः ।

पुष्पिते फलिते मयमांसांबु च निषेचयेत् ॥ ३५२ ॥

एकैकपक्षपर्यन्तं क्षीरादि परिषेचयेत् ।

अस्यां बध्वा जटामांसीं सक्षौद्रं वारि सेचयेत् ॥

शेषं मयेन वा वारा वर्द्धनीया महौषधिः ।

आदौ वा परमं मन्त्रं पश्चात्सेवनमन्त्रकम् ॥ ३५४ ॥

“ ॐ ह्रीं क्षीं क्षूं क्षेत्रपालाय नमः सर्वार्थं कुरु
कुरु सिद्धिं देहि देहि स्वाहा ॥ ”

अयं स्थापनमन्त्रः ॥

“ ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं यरलवशषसह अमृतेश्वरि
अमृतं कुरु कुरु आं ह्रीं क्रीं स्वाहा ॥ ”

अयं सेवनमन्त्रः ॥

फाल्गुने कृष्णपक्षस्य चतुर्दश्यां च साधकः ।

स्नातशुद्धाम्बरो गन्धपुष्पभूषणसंयुतः ॥ ३५५ ॥

अर्चयेद्भैरवं तत्र नन्दीक्षं च क्रमेण च ।

मयमांसोपहारेण रक्तपीतसिताखितैः ॥ ३५६ ॥

तन्तुभिर्वेष्टयेद्देवि ! तन्मन्त्रं च निगद्यते ।

“ ॐ ग्लौं सौं ह्रीं खेचरभूचरदिव्ययोगिनि ह्रीं
रक्ष रक्ष सर्वशत्रुप्रमथिनि स्वाहा ॥ ”

अयं तन्तुबन्धनमन्त्रः ॥

सहस्रं प्रत्यहं जप्यमघोरं मन्त्रनायकम् ॥ ३५७ ॥

एवं सप्तदिनं कार्यं पञ्चम्याममृतेश्वरीम् ।

ध्यात्वा कुन्देन्दुकर्पूरसङ्काशां धवलांबराम् ॥ ३५८ ॥

पक्षद्वयं धान्यराशौ निधाय प्रत्यहं जपेत् ।

सहस्रं वा यथाशक्त्या महावटुकमन्त्रकम् ॥ ३६९ ॥

“ ह्रीं श्रीं महाकालाग्निभैरवाय सर्वसिद्धिमातृव्रता
लिङ्गितविग्रहाय सर्वापदां शोषकाय हुं फट् ठम् ॥ ”

अयं अग्निपाक मन्त्रः ॥

मासादुद्धृत्य विधिवद्ग्रसेदामलकोपमम् ।

निवातमन्दिरे स्थायी क्षीराक्षारी जितेन्द्रियः ॥ ३७० ॥

गुरुपदिष्टदेवं वा तत्त्वं वा परमं स्मरेत् ।

द्विकालं वा त्रिकालं वा यथा सेवाबलं क्रमात् ॥ ३७१ ॥

एवं त्रिवर्षाञ्जरया बलीभिश्च विवर्जितः ।

मूचरीसिद्धिमाप्नोति जीवेत्त्रिशतवत्सरम् ॥ ३७२ ॥

वाराही त्रिफला चित्रमश्वगन्धा क्रमेण च ।

एवं द्वित्रिचतुर्भागमश्वगन्धादि योजयेत् ॥ ३७३ ॥

एतत्समा च विजया मधुना लोलयेत्सुखम् ।

आतपे पक्षपर्यन्तं स्थापयेत्प्रतितापयेत् ॥ ३७४ ॥

धात्रीफलोपमं सेव्यं सूर्याभश्चाष्टमासतः ।

साधको जायते वर्षाञ्जरामरणवर्जितः ॥ ३७५ ॥

जपन्मन्त्रमिमं भक्त्या देहसिद्धयै सुरेश्वरि ! ।

“ ह्रीं श्रीं महाव्योमभास्कराय दीपिमातृकालिङ्गित-
विग्रहाय तेजसां निधिं कुरु कुरु ठम् ॥ ”

इति सूर्यपाकमन्त्रः ॥

पलत्रयं जयायाश्च यष्टीचूर्णं पलद्वयम् ॥ ३७६ ॥

पलमेलाभद्रचूर्णं चित्तमूलं पलार्धकम् ।

श्रीखण्डचूर्णं च पलं चैतत्सर्वसमा सिता ॥ ३७७ ॥

स्वर्णचूर्णं च निष्कार्धं निष्कं च हिमवालुकम् ।
 सर्वमाज्येन लुलितं ज्योत्स्नायां निक्षिपेत्सुधीः ॥३७८॥
 शुक्लपञ्चमिमारम्य पक्षान्तं शशिमाचना ।
 विधिवत्पूजयित्वा तु शुद्धकोष्ठो लिहेत्प्रिये ! ॥३७९॥
 अस्य मन्त्रं पुनर्वेत्ति सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

“ ह्रीं श्रीं महाशशाङ्ककिरणविस्फारमैरवाय अमृतेश्वरी
 मातृकालिङ्गितविग्रहाय विस्फुरणं कुरु कुरु हुं फट्
 ठम् ॥ ”

इति चन्द्रपाकमन्त्रः ॥

एवंविधस्य कल्पस्य त्रिविधं मन्त्रमीरितम् ॥ ३८० ॥
 एकैकमन्त्रमयुतं पुरश्चरणमाचरेत् ।
 चक्षुष्याकं चतुर्मासेष्वापादादिषु तन्यते ॥ ३८१ ॥
 फाल्गुनादौ प्रदुर्वीत रविपाकं सुरेश्वरि ! ।
 कार्तिकादिषु चन्द्रस्य पाकस्त्याग्निसिद्धिदायक ॥३८२॥
 मुण्डीचित्रकनिर्गुण्डीसहिता कुष्ठनाशिनी ।
 आक्षी कुमार्या युक्ता चेदपस्सारविनाशिनी ॥ ३८३ ॥
 जया वराह्योपयुता क्षयस्य क्षयकारिणी ।
 जया कार्पासमत्स्याक्षीपत्रयुक्ता च पित्तनुत् ॥ ३८४ ॥
 स्नुषार्कपत्रसारेण संयुता गुल्मशूलहृत् ।
 वचादूर्वारजोयुक्ता ज्ञानवृद्धिप्रदायिनी ॥ ३८५ ॥
 यष्टीगन्धकसंयुक्ता कुष्ठनुत्पुष्टिदायिनी ।
 शाल्मली पिच्छसंयुक्ता ससिता वीर्यवर्धिनी ॥ ३८६ ॥
 पाठातिक्तात्रिकटुकैर्युक्ता कफघ्नापहा ।
 शुक्लगुग्गायुना नृणां महाविषविनाशिनी ॥ ३८७ ॥

व्याघातचूर्णसंहिता कुष्ठरोगविनाशिनी ।
 आरप्यमरिचैरण्डयुक्ता वातविनाशिनी ॥ ३८८ ॥
 एते द्वादशयोगाश्च मासेषु द्वादशेषु च ।
 मन्त्रतयं च प्रजपेत्प्रतिमासेषु साधक ॥ ३८९ ॥
 साधकोऽनेन योगेन जरामरणवर्जित ।
 भवत्येव न सन्देहस्तत्त्वं सत्यं वरानने ! ॥ ३९० ॥
 रसत्रिगन्धकृष्णाग्ररुद्राक्षस्वर्णभस्म च ।
 जयारसेन संमर्द्य पक्षमेकं तु भावयेत् ॥ ३९१ ॥
 भूधरे सपुटे यन्त्रे पुटयेच्चूर्णयेत्ततः ।
 एतच्चतुर्गुणजया शर्कराट्टतसयुता ॥ ३९२ ॥
 सेव्या निष्कप्रमाणेन मातस्सायन्तनेऽथवा ।
 महावटुकमन्त्र च जपेत्क्ष्मावधि प्रिये ! ॥ ३९३ ॥
 यममासे भवेत्सिद्धिर्जरीमरणवर्जित ।
 दर्पान्मनोजवगतिर्नागायुतबलो भवेत् ॥ ३९४ ॥
 वज्रकायश्चे सिद्धोऽसौ जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 घटाङ्गुरस्य चूर्णेन सितामध्वाज्यसंयुता ॥ ३९५ ॥
 त्रिपक्षात्सेवितजया सर्वलोकवशङ्करी ।
 अपामार्गरजोयुक्ता जया घृतसमन्विता ॥ ३९६ ॥
 मन्त्रजापी भवेन्नित्यं यष्मासादमरो भवेत् ।
 वरा सितजया चित्रस्त्रिवृता त्रिकटुर्वृषा ॥ ३९७ ॥
 दूर्वा भृङ्गो मरीचश्च मधुकाजजिसैन्धवम् ।
 कर्पूरं च कचोरं च सर्वतुल्य जयारज ॥ ३९८ ॥
 मधुत्रयेण तुलितं स्निग्धभाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 कर्षं प्रभाते सेवेत मण्डलात्सिद्धिभागभवेत् ॥ ३९९ ॥

स्याद्वर्षदिवसदृशो जीवेद्देवदिनत्रयम् ।

अश्वगन्धा वचा व्योषं जयाचूर्णं च तत्समम् ॥ ४०० ॥

लिहेत्त्रिमधुरैर्युक्तं त्रिवर्षदिवतासमः ।

गङ्गाचूर्णं चाष्टभागं चतुर्भागां च मुण्डिका ॥ ४०१ ॥

ब्राह्मीरजो द्विभागं स्याद्वाजिगन्धैकभागिका ।

द्विभागस्यूपणस्यापि वराभागद्वयं तथा ॥ ४०२ ॥

भागमेकं शिलायाश्च भागैकं गन्धकस्य च ।

रसराडिकभागस्यात्तदधै स्वर्णभस्म च ॥ ४०३ ॥

तत्समं मौक्तिकं योज्य मुक्तातुल्यं प्रवालकम् ।

मध्वाज्याभ्या विलुलित स्निग्धभाण्डे विनिक्षिपेत् ॥

सप्तरात्रं धान्यपाकं कृत्वा लक्षतयं जपम् ।

निष्कमालवटी सेव्या क्षीराहारो जिनेन्द्रिय ॥ ४०५ ॥

मण्डलात्सर्वरोगघ्न त्वन्द्रात्पुष्पवदग्निभाक् ।

अर्धयर्षाद्भैरवस्याज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ ४०६ ॥

त्रिमुगन्धिवराव्योपैस्समांशा शिवमूलिका ।

मध्वाज्याभ्यां युता लेह्या कासघ्नी वह्निवर्धनी ॥ ४०७ ॥

मधुरप्रायभोजी चेत्सर्कासश्वासरोगजित् ।

हरिद्रया च सहिता सर्वमेहविनाशिनी ॥ ४०८ ॥

मण्डूकपर्ण्या सहिता वचसा वाच्यतिप्रदा ।

द्राक्षा सिता बलकी च सर्जरी दुग्धपिण्डिका ॥

सहिता कन्दलीनीरैस्सर्वस्वादुरिति स्मृतः ।

नारिकेलोदकयुक्ता कर्पूरसुरमीकृता ॥ ४१० ॥

सर्वस्वादुयुता सिद्धा पित्तघ्नी वीर्यवर्धनी ।

स्वादोश्चतुर्गुणं क्षीरं मधुपाकं यथा मवेत् ॥ ४११ ॥

तद्वस्त्रगालितं कृत्वा कर्पूरं तत्र निक्षिपेत् ।
 पलां च सर्वमधुरं जयां च पिवतस्ततः ॥ ४१२ ॥
 शतस्त्रीगमने शक्तिः पित्तहृत्पुष्टिवर्धनम् ।
 समांघ्रुपयसि क्षिप्त्वा जयाबीजं सवस्त्रकम् ॥ ४१३ ॥
 अवशिष्टं चतुर्याशं पचेन्मृद्वग्निना प्रिये ।
 तदधीकृत्य विधिवन्मन्ययेत्तत उद्धरेत् ॥ ४१४ ॥
 नवनीतं क्षिपेत्तत्र कर्पूरैला सिता मधु ।
 पुष्टघ्रायुष्यद्युतिकरं बलारोग्यविवर्धनम् ॥ ४१५ ॥
 शतधा स्तन्यधौतं तच्छतधौतमितीरितम् ।
 नागकेसरकच्छूरलवङ्गैलागरं तथा ॥ ४१६ ॥
 कर्पूरचन्दनमृगनाभितक्कोलकुङ्कुमम् ।
 एतत्समे जयाबीजं गोक्षीरेण च मर्दयेत् ॥ ४१७ ॥
 निष्कनिष्कप्रमाणेन विदध्याद्वटिकास्तुधीः ।
 सुपुष्पवासिताः कृत्वा सताम्बूलं मुखे क्षिपेत् ॥ ४१८ ॥
 प्रसेकमुखवैरस्यमलपूतिहरी शुचिः ।
 सौगन्ध्यवैशद्यकरी चित्तहर्षप्रदायिनी ॥ ४१९ ॥
 गोक्षीरे चार्धसलिले धातकीकुसुमं क्षिपेत् ।
 जातीफलं नागरं च तत्सर्वसदृशां जयाम् ॥ ४२० ॥
 क्षीरावशिष्टं वस्त्रेण गालयेत्त्रिमधुप्लुतम् ।
 सिद्धयोगं इति स्यातो वृष्यायुष्यबलप्रदः ॥ ४२१ ॥
 अजमोदयुता वापि निशारजोयुताऽथवा ।
 तन्मातसेविता चूर्णां पामाकिट्टिमनाशिनी ॥ ४२२ ॥
 जया तालयुता हन्यात्पदरं श्वययुं तथा ।
 कण्डूप्रशमनी ज्ञेया विजया शिलया युता ॥ ४२३ ॥

तैलेन भावयेत्स्थाल्यां जयां पश्चाच्च फाणिते ।
सान्द्रपाकं भवेद्धीमान्सघृतं मक्षयेत्सदा ॥ ४२४ ॥
साक्षात्पर्यायमदनोऽनेकयोषित्सुखप्रदः ।
पथ्या भस्त्रातकगुडं तिलाश्चैते समांशिनः ॥ ४२५ ॥
तत्समा विजया हन्ति गुदकीलांश्च पङ्क्तिघ्नम् ।
यवानी जीरकयुगमजमोदा समांशिनः ॥ ४२६ ॥
एतत्समा च विजया सर्पिषा सेव्यतां बुधैः ।
सन्धिवातं आम छर्दिमुन्मादं मस्तकव्यथाम् ॥ ४२७ ॥
शर्करां मधु विट्पत्रं च समग्रीं तत्समां जयाम् ।
कृत्वाऽऽज्यगलितां मौलीमिमां पञ्चागवं विदुः ॥ ४२८ ॥
हृद्रोगप्लीहजठरभगन्दरनिकृन्तनीम् ।
सचित्तका वह्निकरी सधरा शूलभञ्जिनी ॥ ४२९ ॥
सन्धोषा वातसंहर्त्री पित्तघ्नी शर्करायुता ।
श्वेताद्रिकर्णिकावीजं विजयां खरमूत्रतः ॥ ४३० ॥
नस्येनापस्मृतिहरा भूतप्रेतादिभञ्जनी ।
जयाचूर्णं समध्वाज्यं भजेदामलकोपमम् ॥ ४३१ ॥
बाणपाटवं वीर्यवृद्धिं कुरुते विजया परम् ।
मधुनाऽऽज्येन वा धान्या मुख्याया खरसेन वा ॥ ४३२ ॥
उपयुक्ता जया रात्रौ दृक्प्रसादकरी नृणाम् ।
यौवनस्थैर्यमातन्यादायुष्यं परमं भवेत् ॥ ४३३ ॥
गुडोऽभया च विजया दुर्नामकुलभञ्जनी ।
जयाकाष्ठेन दन्तानां शोधनं दन्तदादर्थकृत् ॥ ४३४ ॥
तैलाक्तविजयाकाष्ठाद्रसज्ञाशोधनं यदि ।
जिह्वापूतिमलान्हन्याद्ययार्था स्यादसज्जता ॥ ४३५ ॥

नालिकेरमवक्षीरे पचेन्मृद्वग्निना जयाम् ।
 त्रिमध्यक्तां पिवेद्रात्रौ ततो रामाशतं भजेत् ॥ ४३६ ॥
 शुण्ठी हरीतकी तुल्ये तत्समा च जया तथा ।
 सर्वतुल्या सिता योज्या योगस्त्रैलोक्यमोहनम् ॥
 मधूपणं मधुकं चयं चातुर्जातं फलं वरा ।
 गोस्तनी पिप्पलीमूलं समांशं परिकल्पयेत् ॥ ४३८ ॥
 प्रियालम्बजा तैस्तुल्या चैतत्सर्वसमा जया ।
 त्रिगुणेन गुडे पक्वे तेषां चूर्णं क्षिपेच्छिवे ॥ ४३९ ॥
 आलोडश्च मोदकान्कुर्यात्कामी कन्दर्पमोदकान् ।
 सर्वरोगोपशमनांस्त्रिदोषहान्बलप्रदान् ॥ ४४० ॥
 वृष्यान्पुष्टिकरान्धीमांस्त्रिसन्ध्यमनुवासरम् ।
 भक्षयेच्छुद्धकोष्ठे तु त्रिषर्पात्सिद्धिरीदृशी ॥ ४४१ ॥
 सदैवमुपयुज्जानो जरामरणवर्जितः ।
 मरीचं पिप्पली शुण्ठी त्वगेलां पत्रकं समम् ॥ ४४२ ॥
 एतैश्च विजया तुल्या समगोधूमपिष्टकैः ।
 द्विगुणेन गुडेनैव मोदकान्परिकल्पयेत् ॥ ४४३ ॥
 कर्षमात्रान्प्रतिदिनं भक्षयेन्नियतेन्द्रियः ।
 बलपुष्टियुतो वर्षाद्वलीपलितवर्जितः ॥ ४४४ ॥
 षण्णैर्माषकैर्मुद्गैरादकैर्वा तिलैस्तथा ।
 निष्पावैर्विलुपैराज्यमर्जितैर्गुडसंयुतैः ॥ ४४५ ॥
 सत्रिजातैश्च सत्र्योषैस्सजीरैस्समभागतः ।
 संयोज्य विजयां कुर्यान्मोदकान्कर्षमात्रफान् ॥ ४४६ ॥
 एकैकं प्रत्यहं सादेत्सायं प्रातर्विशुद्धधीः ।
 सर्वरोगहरान्पृष्यान्बुद्धीन्द्रियबलप्रदान् ॥ ४४७ ॥

तक्कोलं चन्दनं सेव्यं कर्पूरं नागकेसरम् ।
 एलालवङ्गमधुकं पिप्पली मरिचं तथा ॥ ४४८ ॥
 सर्वैस्समांशा विजया सिता सर्वसमा शुभा ।
 पञ्चबाणाभिधानोऽयं चूर्णं सर्वरुजापहम् ॥ ४४९ ॥
 द्वादशाब्दोपयोगेन वलीपलितहा भवेत् ।
 वरा त्रिजातकश्चन्द्रस्वण्डबीजं कटुत्रयम् ॥ ४५० ॥
 एतैस्समा सिद्धमूली सर्वतुल्या च शर्करा ।
 मधुना लोलिता लीढा दीपनी देहसिद्धिदा ॥ ४५१ ॥
 शतावर्धुत्तमाव्योपमुसलीद्विगुणान्वितः ।
 जया समा समसिता वृष्यायुष्यबलप्रदा ॥ ४५२ ॥
 आयुर्धृतयुता धत्ते प्रातश्शुष्ठीसितायुता ।
 क्षीरसिद्धा जया वृष्या वरुणा च निशि सेविता ॥
 मधुना सेविता भुक्तेः पूर्वं सा वाजिगन्धया ।
 बलपुष्टिकरा सिद्धा रसायनमिदं परम् ॥ ४५३ ॥
 निस्त्वष्मर्कटिकाबीजं माषचूर्णं समा जया ।
 क्षीरे च माहिषे पक्त्वा रात्रौ सेव्याऽतिवृष्यकृत् ॥
 विधिवच्छाल्मलीपिच्छवरीभृङ्गावृतारसैः ।
 कान्तपात्रे प्रतिरसैस्सप्तधा सप्तधाऽऽतपे ॥ ४५६ ॥
 कुर्वीत भावनां पश्चाच्चूर्णयेत्तत्समां जयाम् ।
 मधुना च लिहेत्कर्पं जरामरणनाशिनी ॥ ४५७ ॥
 पञ्चाङ्गं शाल्मलेर्ग्राह्यं तत्समं विजयारजः ।
 मध्वाज्याभ्यां लिहेत्कर्पं वलीपलितस्वण्डनम् ॥ ४५८ ॥
 अथ पुष्परवौ हस्तिकन्दं ग्राह्यं समूलकम् ।
 अनातपे च संशोष्य चूर्णयेत्तत्समां जयाम् ॥ ४५९ ॥

मधुनाऽऽलोडयेत्पश्चात्क्षिगंधमाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 एकविंशदिनं धान्यराशौ स्याप्यं ततोद्धरेत् ॥ ४६० ॥
 प्रत्यहं पलमेकं तु मक्षयेन्मण्डलद्वयम् ।
 कट्वम्लौ वर्जयेत्तावन्मृदु यूषान्नभोजनम् ॥ ४६१ ॥
 मधुरं लघु पित्तघ्नं पललं जाङ्गलं हितम् ।
 बालार्कभश्च मतिमान्पिकालापो बलान्वितः ॥ ४६२ ॥
 शतयोजनपर्यन्तं दिनेनैकेन गच्छति ।
 मुण्डीचूर्णं जयाचूर्णं समं मधुघृतान्वितम् ॥ ४६३ ॥
 कर्पूरं पातुः प्रसिद्धिं त्रिहेतुपुष्पपुष्पिकृतम् ।
 द्वावशाब्दं तु सेवेत मुञ्जीत घृतसंयुतम् ॥ ४६४ ॥
 गोक्षीरं पष्टिकान्नं च लोणाम्लक्षारहीनकम् ।
 भवेद्बलिजराहीनो दृश्यस्स्यात्तुष्टुदेहवान् ॥ ४६५ ॥
 पत्रं पुष्पं फलं श्वेतवस्त्रवृक्षस्य चाहरेत् ।
 छायायां शोषयेच्चूर्णं तत्समं विजयारजः ॥ ४६६ ॥
 मध्याज्याभ्यां लिहेत्कर्पमब्दाद्यौवनमाप्नुयात् ।
 जयावीजानि च तिलान्भर्जयेत्सगुडान्प्रिये ॥ ४६७ ॥
 विधाय लड्डुकान्प्रातर्मक्षयेद्गोघृताप्लुतान् ।
 मनस्संमोहगकरान्कान्तासङ्गमसाधकान् ॥ ४६८ ॥
 पाकहृद्व्यञ्जनैस्सार्धं जयापत्राणि पाचयेत् ।
 भर्जयेद्गोघृतेनैव गुडैलातीक्ष्णजीरकैः ॥ ४६९ ॥
 संसृज्जतसुस्तसेव्योऽयं नाग्ना व्यञ्जनयोगराट् ।
 तण्डुलान्विजयावीजं मुद्गं च विगतत्वचः ॥ ४७० ॥
 सुरन्ध्रनालिकेरान्तं क्षिपेद्बन्धं निरोधयेत् ।
 वहिर्गोमयमृत्लिप्तं शोषयेन्मृदुवहिना ॥ ४७१ ॥

पाचयेन्नालिकेरस्थं समज्जं तत्समाहरेत् ।
 मधुत्रयेण सहितं भुञ्जीत च यथाबलम् ॥ ४७२ ॥
 महावृष्यकरो योगपण्डानामपि पुंस्त्वदः ।
 गोक्षीरे विजयाबीजं वस्त्रबद्धं विनिक्षिपेत् ॥ ४७३ ॥
 अर्धावशिष्टे तत्क्षीरे व्यजनानिलशीतले ।
 चाराहीमर्कटीबीजकर्पूरैरालवङ्गकम् ॥ ४७४ ॥
 त्रिमधु त्रिसुगन्धं च निक्षिपेच्च समांशतः ।
 एकीकृत्य पिबेद्वाग्नौ महावृष्यकरः परः ॥ ४७५ ॥
 चाराहीयोग एषोऽयं षण्डत्वादिनिवृत्तनः ।
 क्षीरशृतं च तद्बीजं पेपयेच्छिलया तनु ॥ ४७६ ॥
 रसेनोत्तमकन्यायाः कांस्यपात्रे मलेपयेत् ।
 तीव्रातपे धारयेत्तं तस्मात्सनेहं समाहरेत् ॥ ४७७ ॥
 स्नेहान्तस्युजा तेन नस्यकर्म समाचरेत् ।
 जत्रूर्ध्वगतरोगांश्च कासश्वासादिकान्हरेत् ॥ ४७८ ॥
 यस्य यस्य च रोगस्य विहितं यद्यदौषधम् ।
 तेन तेन युता सिद्धा तत्तद्रोगहरा भवेत् ॥ ४७९ ॥
 गुणा मया च कथ्यन्ते तान्मृणुष्व महेश्वरि ।
 जिह्वाद्रता मनस्सौख्यं तृप्तिस्सङ्कल्पसिद्धता ॥ ४८० ॥
 चाक्पटुत्वं मुखोल्लासो भवेद्वायामपेशलः ।
 खानध्यानार्चनपरो मधुरात्वादलोलुपः ॥ ४८१ ॥
 मृष्टान्नाशी शीतवारि पिबन्नालापतत्परः ।
 यथेष्टालोकनपरः कामिनीसङ्गलोलुपः ॥ ४८२ ॥
 सर्वभूतदयाविष्टस्तत्त्वज्ञानविलीनधीः ।
 कविताख्यानविज्ञानोपन्यासैकपरायणः ॥ ४८३ ॥

चादेयु विजय कुर्यात्सद्ग्रागे मलसङ्गरे ।
अन्येऽपि बहवस्सन्ति गुणास्त्वन्यत्र दुर्लभा ॥ ४८४ ॥

[विजयाव्यापत्तिर्दीर्घा]

गतस्यास्तिस्त्रिमूल्याश्च भक्षणे लघिके सति ।
जायन्ते हि विकाराश्च शृणु तान्परमेश्वरि ! ॥ ४८५ ॥
आरक्तलोचनद्रुष्कजिह्वैष्ठपुटतालुक ।
प्रथमे शुष्कनासाग्र उष्णकृच्छ्रासपार्श्वयो ॥ ४८६ ॥
द्वितीयेऽक्षिनिमीलत्वं पटलीकृतविग्रह ।
तृतीये पादहस्ताक्षिदाहकृद्गद्गदध्वनि ॥ ४८७ ॥
चतुर्थे क्षुत्पिपासार्तो निद्रावूर्णितलोचन ।
पञ्चमे गद्गदा वाणी समोक्त विसरेरक्षणात् ॥ ४८८ ॥
षष्ठे विकारे सञ्जाते चिन्तापस्मृतिकारणम् ।
सप्तमे कससादथ देहे च रुचिरायते ॥ ४८९ ॥
महोर्मय इवोत्प्लासा जायन्ते च पुन पुन ।
अष्टमे दिग्भ्रमश्शान्तिर्भ्रूभङ्गधातिरेधनम् ॥ ४९० ॥
नवमे श्रोत्रहुङ्कारो मूर्च्छापस्मृतिकारतर ।
उद्गार कूजनं भूमौ लुठन दैन्यभाषणम् ॥ ४९१ ॥
अन्यथा भाषण गुह्यं ब्रवन्सौख्यं न वेत्ति च ।
दुःखं च मृदुकल्पोऽयं म्विज्ञातश्च भवेत्त्रिये ! ॥
अन्ये विकारा बहवस्सन्ति तेषां चिकित्सनम् ।
त्रिकोऽम्बरसदृशीर्षमान शीतानुना तत ॥ ४९३ ॥
चन्दनोद्गीरकर्पूरहिमाबुपरिलेपनम् ।
सुगन्धिशीतलीभूतमालारङ्गतविग्रह ॥ ४९४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चदशोद्भासः ।

मल्लिकाजातिचापेयैकमलोत्पलधारिणा ।

मृणालवलयोद्भासिशय्या च कदलीदलम् ॥ ४९५ ॥

कर्पूरैलालवङ्गाश्च त्वक्कोलं कटुकौफलम् ।

चर्वयेत्सहताम्बूलं तालवृन्तेन बीजनम् ॥ ४९६ ॥

सूक्ष्मकापायवस्त्राणि सुगन्धीनि च धारयेत् ।

कङ्कणे चन्द्रमापश्यन्त्योत्स्रोयां द्विमुहूर्तकम् ॥ ४९७ ॥

पीनोत्तुङ्गकुचद्वन्द्वगाढालिङ्गनतत्परः ।

शयीत शर्कराक्षीरभृतमांसरसादिकम् ॥ ४९८ ॥

पानकं मुद्गयूपं वा पेयं वा शर्करं मधु ।

केवलं शयनं कुर्याद्यद्यच्छीतं भजेच्च तत् ॥ ४९९ ॥

६९. कञ्चुकीरूपः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! कञ्चुकीकल्पमुत्तमम् ।

सप्ताष्टच्छदसंयुक्ता मूलकोपमकन्दुका ॥ ५०० ॥

क्षीरान्विता मेघशब्दाज्जायन्ते पलवान्यपि ।

सा ज्ञेया पीतरक्ताभकाण्डा श्वेततनुः प्रिये ॥ ५०१ ॥

आपाढे कार्तिके मासे चैत्यदेशे प्ररोहति ।

पिष्टां पलाष्टके क्षीरे त्वङ्गुष्ठद्वयमातकम् ॥ ५०२ ॥

कुटीप्रवेशं कृत्वाऽऽदौ पीत्वा पश्चात्पयः पिबेत् ।

जीर्णे क्षीरं पुनः पेयं पेयां वा स्नेहवर्जिताम् ॥ ५०३ ॥

स्तौकोष्णलवणान्तां तां न स्पृशेच्छीतलं जलम् ।

एवं सप्तदिनं सेव्यं खिलकुष्ठं विनाशयेत् ॥ ५०४ ॥

द्वितीये सप्तरात्रेण नश्यन्ति नितिला गदाः ।

तृतीये सप्तरात्रेण भुजङ्गः कञ्चुकं तथा ॥ ५०५ ॥

त्वक्केशनसदन्ताश्च स त्वजेत्स्वयमेव हि ।
 जीवेत्पञ्चशतं वर्षं रूपमेधावलान्वितः ॥ ५०६ ॥
 चूर्णितं कञ्चुकीकन्दं तत्क्षीरेण विभावितम् ।
 कर्पं गोक्षीरकुडुबैः पिष्ट्वा खण्डं पलं क्षिपेत् ॥ ५०७ ॥
 नसक्केशास्थिदन्तस्थान् रोगान्पानेन नाशयेत् ।
 कञ्चुक्यास्तु पलं चूर्णं प्रस्यगोक्षीरवापितम् ॥ ५०८ ॥
 चूर्णशेषं पचेत्तावद्गोघृतेन च भर्जयेत् ।
 सितया मधुना लिङ्गात्क्षीरान्नो मण्डलावधि ॥ ५०९ ॥
 महागजबलोपेतो द्विरष्टवयसोज्ज्वलः ।
 जीवेत्पञ्चशतं वर्षान्कामिनीकेलिमन्मथः ॥ ५१० ॥

३०. कुक्कुटीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि ते देवि । कुक्कुटीकल्पमुत्तमम् ।
 सुरासुरैर्मध्यमानादब्धेरमृतविन्दवः ॥ ५११ ॥
 पतितास्तेभ्य उत्पन्ना कुक्कुटी निर्जरत्यदा ।
 पत्रैर्मरतकच्छायैर्लज्जरीदलसन्निभैः ॥ ५१२ ॥
 कन्दैश्च कुक्कुटास्याभैरीपत्कटुकपिच्छलैः ।
 लक्षिता कुक्कुटी ज्ञेया महारोगहरा परा ॥ ५१३ ॥
 विशेषाद्वातरोगांश्च गुदकीलविषाणि च ।
 धृतेन भर्जयेत्कन्दं शुद्धकोष्ठः कुटीं व्रजेत् ॥ ५१४ ॥
 गुञ्जामात्रं प्रगे सेव्यं धारोष्णं गोययः पिबेत् ।
 जीर्णे क्षीराश्रमशनीयाज्जलान्नं वा विचक्षणः ॥ ५१५ ॥
 यथाचलं प्रतिदिनं वर्धयेन्मण्डलावधि ।
 जन्तुर्ध्वरोगान्पाण्डूदीन्क्षयकुष्ठादिकान्दरेत् ॥ ५१६ ॥

स्थिरकेयद्विजनसो बलीपलिनवर्जितः ।
 जीवेद्द्विंशतवर्षं च मेधाघैर्यत्रान्वितः ॥ ५१७ ॥
 शुद्धप्रतिपदारभ्य चैकैकं घृतवर्जितम् ।
 कन्दं प्राश्नीय पर्वान्तिं वर्धयेत्तद्यथायलम् ॥ ५१८ ॥
 तथैयासितपक्षादि नूनं कुर्याद्दिनाद्दिनम् ।
 भुक्ते प्रागुपयुञ्जीत पश्चात्क्षीराद्यनो भवेत् ॥ ५१९ ॥
 दर्शान्तमेवं सेवेत प्रतिमासं पुन पुन ।
 त्रिवर्षासिद्धिमाप्नोति जीवेद्द्वर्षायुतत्रयम् ॥ ५२० ॥
 कुपकुटीरुन्दचूर्णं च गोक्षीरेण यथा चम्बम् ।
 जीर्णे विरेचवागुश्च मासारिसिद्धिः प्रजायते ॥ ५२१ ॥
 नानाविधगदान्दन्ति जीवेद्द्वर्षशतद्वयम् ।

३१. सोमलताकल्पः ॥

अथ सोमलताकल्पं दिव्यं वक्ष्यामि शङ्करि ! ॥ ५२२ ॥
 सोगम्बयं मनुष्याणां हितायावनिमण्डलम् ।
 प्रनिपेदे च तन्नाम्ना स्याता सोमलता मुवि ॥ ५२३ ॥
 चतुर्विंशतिधा प्रोक्ता स्थाननामादिभेदतः ।
 पूर्वप्रतिपदारभ्य पूर्णान्तं प्रतिमासरम् ॥ ५२४ ॥
 एकैकं जायते पर्णं तथैवानरपक्षके ।
 पतन्ति क्रमशः पर्णं दग्धं सैकावशिष्यते ॥ ५२५ ॥
 पूर्णमास्यां पञ्चदशउदोपेना सदा भवेत् ।
 नानाविधदलोपेनाद्वादपञ्चदशान्विता ॥ ५२६ ॥
 क्षीरपुच्छलतारुन्दा मर्यामोमलनाम्बुना ।
 गुणाराद्रावुद्धिं च समे देवगिरी तथा ॥ ५२७ ॥

पूर्वेषुदेवि ! विष्णोःसिद्धसामायिकान्गुह्यम् ।
 योगिनीश्च कुमारीश्च बालकान्सिद्धसन्ततिम् ॥ ५४० ॥
 गन्धपुष्पाक्षताद्यैश्च धूपैर्दीपैश्च पूजयेत् ।
 भोजनैर्दक्षिणामिश्च तोपयेच्च विधानतः ॥ ५४१ ॥
 क्षीरमशुभम् । कन्दात्खर्णसूच्या विभेदितात् ।
 हेमपात्रे समादाय तत्क्षीरं कुडुबं पिबेत् ॥ ५४२ ॥
 सहृदेव पिबेत्सर्वं पीतशेष जले क्षिपेत् ।
 दिवा सुहृद्भिर्विहरेद्वाग्यतश्च वशी भवेत् ॥ ५४३ ॥
 द्रव्यदेहोपदेशज्ञैः कुरुद्यामास्तिरुद्धिमि ।
 उपवासी जपरतस्सायं सन्ध्यार्चनापर ॥ ५४४ ॥
 प्रमुष्याद्दर्भशयने कृष्णाजिनतिरोहिते ।
 पिपासितोऽपि पानीयं शीतल मात्रया पिबेत् ॥ ५४५ ॥
 प्रमृते च समुत्थाय कृतप्रागेतनक्रमः ।
 बिना सोम तथाऽऽसीत जीर्णं क्षीरे सशोणितम् ॥
 पितायसानं सकृमि वमनं भवति प्रिये ! ।
 शृतशीतं च गोक्षीरं साय पेयं सुसाधकं ॥ ५४७ ॥
 विरेको जायते तस्य तृतीयदिवसे महान् ।
 तेन प्रमुच्यते मर्त्यं पूर्वैर्दुष्टभोजनैः ॥ ५४८ ॥
 स्नानं कुर्याद्विनास्ते स शृतशीतं पिबेत्सयः ।
 दर्भशय्या सुमक्षीमल्लादिताया शयीत स ॥ ५४९ ॥
 ततश्चतुर्थे दिवसे श्वययुस्तस्य जायते ।
 अङ्गेभ्यः क्रिमयो बह्व्यम्सूक्ष्मा निर्यान्ति तद्दिने ॥
 गोत्रिङ्मसमयी शय्या शोविता मृदुला सुधी ।
 अधिशेत् पिप्वासा चेच्छृतशीतं जलं पिबेत् ॥ ५५१ ॥

साय गत्य शृत क्षीरं पीत्वा शिष्यसुद्धृत ।
 यथासुख प्रसुप्याच्च निशि पञ्चमषष्ठयो ॥ ५५२ ॥
 अहो विधिरय कार्यो द्विकाल पाययेत्सय ।
 सप्तमे दिवसे देहस्त्वगम्भिकायुशेषित ॥ ५५३ ॥
 मासरक्तविहीनस्यात्सोमस्य प्राणशेषित ।
 सुखोष्णैस्सिन्धयेत्क्षीरैर्गन्धैरेतस्य विग्रहम् ॥ ५५४ ॥
 श्रीस्त्राण्डतिलयष्ट्याहै पिष्टैस्त परिलेपयेत् ।
 क्षीराशी कटशाखी च क्षौममय्या शयीत स ॥ ५५५ ॥
 अष्टमेऽहि नख श्मश्रु त्वक्केशा रदना अपि ।
 पतन्ति सद्योजातस्य देहवज्जायते वपु ॥ ५५६ ॥
 क्षीराशी स्यात् नवमेऽणुतैलाभ्यङ्गमाचरेत् ।
 सायात्सोमलताकल्प क्वथितेन जलेन च ॥ ५५७ ॥
 ततस्तु नवमे त्वक्च स्थिरता प्रतियाति च ।
 सैवैकादशदिनं प्रारभ्य षोडश दिनम् ॥ ५५८ ॥
 अभ्यङ्ग नाचरेत्तान सोमवल्ककपायजम् ।
 दिनात्सप्तदशादूर्ध्वं चतुर्विंशतिकावधि ॥ ५५९ ॥
 स्थिरत्व त्वगवाप्नोति दन्ता वज्रनिभोज्ज्वला ।
 स्थिरा दृढतरा स्निग्धा जायन्ते समपङ्क्तय ॥ ५६० ॥
 पञ्चविंशतमे घस्ते षष्ठ्यन्न गोपयोऽन्वितम् ।
 भुञ्जीत नखरास्तस्य शुक्लचञ्चुनिभोज्ज्वला ॥ ५६१ ॥
 त्वगस्य जायते स्निग्धा भीरोत्पलसमद्युति ।
 सुलक्षणातसीपुष्पवेङ्कयौवुदसन्निभा ॥ ५६२ ॥
 मासादनन्तरं कुर्यात्तिरोशीरकचन्दनै ।
 पिष्टैः प्रलेपन पश्चात्पयसा स्नपनक्रिया ॥ ५६३ ॥

रोहन्ति चित्तुरालन्य भमराज्जनमन्त्रिणा ।
 मामगस्तदिनद्वयं द्वितीयात्तरणम्विनि ॥ ५६४ ॥
 पुनर्मृतीयावर्णे निष्ठेहिसज्जो मुहूर्तकम् ।
 तुरी निजेवभापूर्वं चलानेनान्यलेपनम् ॥ ५६५ ॥
 तुर्यादिनत्रय पश्चाच्चत्वारिंशदिनात्परम् ।
 करीषभमानोद्धृत्य देहं कर्त्तुं विनिष्यत् ॥ ५६६ ॥
 अनश्वरीत्यगुद्गुलम्पानं कोष्ठाज्जलेन च ।
 चन्दनोशीरकपूरैर्लिप्ताङ्गो मुद्रधान्वित् ॥ ५६७ ॥
 यूपप्यध्वनमदनीयात्शीरैर्मित्रमधुसधुने ।
 गृतेन वा द्वितीये तु वसेदावरणे सुधी ॥ ५६८ ॥
 त्रिस पञ्चकं तत्र किञ्चिद्वातातप सुधी ।
 मध्ये मध्ये च सेवेत तथैव दशनामरम् ॥ ५६९ ॥
 सोदशानापन्नाम्मातृतीयात्तरण भवेत् ।
 एकत्रिंशदिनं तिष्ठन् स्थिगृह्तमनास्समुत् ॥ ५७० ॥
 ततो द्वाविंशतिदिने देहसिद्धिं प्राप्नोते ।
 बहिर्निर्गत्य च तदा पूजयेद्भगवत् पुरा ॥ ५७१ ॥
 गुर्वेतिद्विजसिद्धानां चेतासि परिमोदयन् ।
 सर्वेभ्यश्चेच्छया नित्यं विहरेद्दुःखमर्जित ॥ ५७२ ॥
 वर्षायुतं ननं दिव्यं वर्षपंचे मुकान्तिमत् ।
 यत् गजसहस्राणां भवेदस्य न सञ्जय ॥ ५७३ ॥
 निपाग्नितोयश्रवास्त्रमृगादिभ्यो भयं न हि ।
 त्रशलोकादिलोकेषु त्रिचरेभ्यश्चेच्छया सदा ॥ ५७४ ॥
 फान्त्या द्वितीयश्चन्द्रस्साद्रूपेण मकरध्वज ।
 सर्वादिदकरदशान्तमस्यटङ्गपदत्रयम् ॥ ५७५ ॥

वेदान्वेति च ग्राम्नाणि भूलोकगतिनिर्जर ।
 हस्तशाखाप्रतानायास्सोमवल्लीभ्यस्समाहरेत् ॥ ५७६ ॥
 कण्टान्द्वात्रिंशति स्वर्णपात्रे पुण्ये यथाविधि ।
 रौप्ये पात्रेऽथवा योज्य द्विपल गोपयन्तथा ॥ ५७७ ॥
 सोमवल्लीरस तद्वन्मेलयित्वा पित्रेघन ।
 कुटीप्रवेश पथ्य च पूर्ववत्समुदाहृतम् ॥ ५७८ ॥
 अणिमाद्यष्टसिद्धिम्ब्यात्स साक्षादमरो भवेत् ।

३२ गुह्यस्त्रीकृत्य ॥

अथामृततरताकृत्य वक्ष्यामि शृणु भैरवि । ॥ ५७९ ॥
 साक्षात्सुधामृततरता व्याधिजन्मजरारहा ।
 अमृतायादशतपल त्रिप्रभं मधुरत्रयम् ॥ ५८० ॥
 चूर्णं लिट्तेत्कर्षमात्रमेव सवत्सरावधि ।
 सर्वव्याधिप्रशमन जीरेच शरदश्नतम् ॥ ५८१ ॥
 अथ छित्तरहाचूर्णं पञ्चविंशत्तरं सिता ।
 द्विगुणा च तपस्वीरी चाल्मगुप्ताऽध्वगन्धिका ॥ ५८२ ॥
 पुनर्नराज्य त्रत्येकं युञ्ज्यादशपल प्रिये ।
 मृद्धीकाष्टपला यष्टी तत पञ्चपला तथा ॥ ५८३ ॥
 एकीकृत्य च तत्सर्वं स्निग्धभाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 पक्षमेक भान्यराशौ निधाय प्रतिवासरम् ॥ ५८४ ॥
 परं परं प्रयुञ्जीत मास स्याद्वाधिवर्जित ।
 षण्मासाद्गुप्तादष्टिभ्याद्द्वयं जीवेच्छतायुषम् ॥ ५८५ ॥
 अमृतायादशतपल चूर्णं षष्टिपलं मधु ।
 चत्वारिंशत्तर सर्पिर्द्विमास भान्यराधिमम् ॥ ५८६ ॥

प्रत्यहं पलमात्राशी मासात्सर्वगदान्दरेत् ।
निर्व्यद्विदशत जीवेन्मेघाचलपराश्रुति ॥ ५८७ ॥

३३. तुवरककल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! कल्प तुवरकस्य च ।
वृक्षा पश्चिमपारीशतटे सिष्ठन्ति सन्ततम् ॥ ५८८ ॥
तरङ्गानिलसमुब्धशीकारार्द्रितपल्लवा ।
वर्षर्तौ च सुपक्वानि तत्फलानि समाहरेत् ॥ ५८९ ॥
शोषयित्वाऽथ मङ्गचूर्णं तिलवचैलमाहरेत् ।
अथवैरण्डवतैल प्रयत्नेन समाहरेत् ॥ ५९० ॥
पुनर्वह्नौ पचेत्तैल यावदभ क्षय भवेत् ।
तत्कर्षं निक्षिपेत्पक्ष ततोद्धृत्य प्रयत्नत ॥ ५९१ ॥
चतुर्भक्तविहीनम्सन् शुद्ध कर्षं पिवेत्प्रिये ।
शङ्खचक्रगदार्पाणस्त्वामाजापयदच्युत ॥ ५९२ ॥
मन्त्रेणानेन सेवेत सर्वो दोषो विनश्यति ।
एव पञ्चदिन सेध्यमहितानि च वर्जयेत् ॥ ५९३ ॥
मास मुद्गरसाशी स्यात्सर्वकुष्ठविघर्जित ।
तत क्षौद्रघृताभ्या च लिहेत्पाण्मासिक्वावधि ॥ ५९४ ॥
बलीपलितहीनश्च जीवेद्द्विंशतद्वयम् ।
तत्तैल दिनपञ्चाश नम्येद्वीरकवद्धिज ॥ ५९५ ॥
बलीपलितनिर्मुक्तश्च्युतपारी दृढाङ्गवान् ।
जीवेद्द्विंशतवर्षं च मेघावी गृध्रलोचन ॥ ५९६ ॥

३४ सोमराजीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! सोमराजीरसायनम् ।

सग्रहेता पुण्यरवावातपे शोषयेत्तत ॥ ५९७ ॥
 चूणिता कोष्णसलिले पिवेत्पातविशुद्धये
 त्रिदिवं च तत क्षौद्रै कर्पमात्र लिहेत्सगे ॥ ५९८ ॥
 मासेन रोगा नश्यन्ति षण्मासात्सिद्धिमाप्नुयात् ।

३५. वृद्धदारुककल्प ॥

अथ ब्रवीमि देवेशि ! वृद्धदारुककल्पकम् ॥ ५९९ ॥
 नागबल्लीदलक्षौद्रै सदुर्ध्वैर्मृदुरोमकै ।
 पत्रैर्युतापि सफला रक्तपुष्पा प्रतानिका ॥ ६०० ॥
 तिक्तोपण कायुतेति महिषाख्यलता स्मृता । *
 तुलोन्मित च तन्मूल चूर्णित सर्पपायुतम् ॥ ६०१ ॥
 धान्यराशौ न्यसेत्पक्ष उद्धृत्योन्मितकर्पकम् ।
 अनुपय च गोक्षीर जीर्णे क्षीराश्लभोजनम् ॥ ६०२ ॥
 वृद्धोऽपि तरुणो मूयाद्वर्षात्सर्वगदोऽजित ।
 एव द्वादशवर्षाणि सेवेनालस्यवर्जित ॥ ६०३ ॥
 जीवेत्पट्टशतवर्षं च वलीपलितवर्जित ।
 वृद्धदारुकचूर्णं च शुद्धं शतपलोन्मितम् ॥ ६०४ ॥
 वाजिगन्धाकन्दचूर्णं शतत्रयपले शृतै ।
 आलोऽथ भक्षयेत्कर्पं स जीवेच्छतशतम् ॥ ६०५ ॥
 तुरङ्गमसमो वेगे बले दन्तबलोपम ।
 कान्त्या द्विमासुसदृशन्तेऽनसा भास्करोपम ॥ ६०६ ॥
 शतावर्गध्वगन्धा च गोक्षुरो वृद्धदारुक ।
 स राशमग्निल सर्पिर्गुह्य कर्पं च ग्वादेयेत् ॥ ६०७ ॥
 सप्ताहात्किन्नरध्यानो वत्सरात्सिद्धिभाम्भवेत् ।

वृद्धदारुमूलं च त्रीण्यस्यपितम् ॥ ६०८ ॥

कर्पं पित्रेद्वत्सरं यस्तु जीवेच्छरद्वयम् ।

वृद्धदारुचूर्णं च धात्रीस्वरसमावितम् ॥ ६०९ ॥

एकविंशतिधा प्रातर्मध्याह्नाभ्यां तु कर्पकम् ।

लिह्येद्वत्सरं स जीवेद्य वर्षाणि च शतद्वयम् ॥ ६१० ॥

शोबसापस्तभा(?)जीवेन्नीरुजस्तु महान्भवेत् ।

गोदुग्धेन च तन्मूलं रसं धात्र्याश्च समितम् ॥ ६११ ॥

पित्रेत्सवत्सरं यस्तु स जीवेच्छरद्वयम् ।

तन्मिदं सपिरदनीयात्पूर्ववत्फलमाप्नुयात् ॥ ६१२ ॥

पुनर्नवा वरी शुण्ठी मागधी रजनीद्वयम् ।

एतत्सर्वं समं वृद्धदारुं काञ्चिकान्वितम् ॥ ६१३ ॥

पलं प्रातः पित्रेद्विमान् दच्छद्गद्गारमाचरेत् (?) ।

मासात्सर्वमियान्हन्ति वर्षादायुश्चतस्रं भवेत् ॥ ६१४ ॥

द्विषी शौण्डी वरा विश्वं मुस्तमेलं समाशकम् ।

एतत्संयोज्य सिद्धं तच्चूर्णं वेलेरिकं भवेत् ॥ ६१५ ॥

क्षौद्राज्यलुलिं सादेरुर्कर्म वर्षेण सिद्धयति ।

तत्फलं स्वरसं कर्म घृतं क्षौद्रं च तत्समम् ॥ ६१६ ॥

पित्रेदनु गवा क्षीरं माहिषं वा पलोन्मितम् ।

मासेन सर्वरोगघ्नं वर्षाज्जीवेच्छतायुषम् ॥ ६१७ ॥

चूर्णं वेलेरिकामूलं फलं पिप्पलिकामवम् ।

समवेलेरिकामूलफलजैश्च रसेस्त्रया ॥ ६१८ ॥

गुडचीस्वरसेनापि भावयेदेकविंशतिम् ।

शुष्कं घृतप्लुतं भाण्डे स्निग्धे घान्यक्षये स्थितम् ॥

त्रिसप्ताहात्तदुद्धृत्य कर्पं प्रातर्लिहेत्ररः ।
वर्षाद्वर्षसहस्रायुग्मसर्वरोगविवर्जितः ॥ ६२० ॥

३६. वज्रवल्लीकल्पः ॥

अथ व्याख्याम्यहं देवि ! वज्रवल्लीरसायनम् ।
वज्रवल्लीं समूलां च छायाशुष्कां विचूर्णयेत् ॥ ६२१ ॥
वरा धणारिमूलं च प्रत्येकं भास्करं पलम् ।
रोगानशेषान्पण्मासाद्धन्यात्सप्तसराद्धवेत् ॥ ६२२ ॥
देहसिद्धिश्च पण्मासाच्चूर्णमन्यत्रकल्पयेत् ।

३७. तिलक्षीरिणिकाकल्पः ॥

तिलक्षीरिणिकाकल्पं कथयिष्यामि शांभवि ! ॥ ६२३ ॥
तिलक्षीरिणिकामूलं मौनेनोत्पाट्य साधकः ।
कोप्येन वारिणा पिष्ट्वा मादुमुखोददुःखं पिबेत् ॥
मिलेद्वा गुलिकां कृत्वा क्षीराज्यानाशयेच्छुचिः ।
क्रमेणार्धद्वित्रिनिष्कं सेवेताब्दं स सिद्धिभाक् ॥ ६२४ ॥
दशाहाच्छुक्रवृद्धिंस्यान्निमासात्सर्वरोगजित् ।
पण्मासात्सिद्धिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ६२५ ॥

३८. ब्राह्मीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! ब्राह्मीकल्पमनुत्तमम् ।
समूलासुद्धरेद्ब्राह्मीं प्रक्षाल्य सलिलेन च ॥ ६२६ ॥
उल्लस्यले कुट्टयित्वा पात्रे तत्र समादरेत् ।
जुहुयाच्छारदामन्त्रैस्तद्रसैश्च सहस्रकम् ॥ ६२७ ॥
अर्चयित्वा गुरुन्विप्रान्प्रादनीत हुतशेषकम् ।
पलमात्रं तद्रसं च जीर्णं क्षीराजभोजनम् ॥ ६२८ ॥

एवं सप्तदिनं सेव्यं ब्रह्मचारी जपे स्तः ।

मेधावी ब्रह्मवर्चस्वी वाग्विशुद्धः प्रजायते ॥ ६३० ॥

ऊर्ध्वं सप्तदिनात्सेव्यं प्रवचनातीच्छया अपि ।

विस्मृतानपि वेत्स्येव श्रुतं शीघ्रं च धारयेत् ॥ ६३१ ॥

द्वितीये सप्तमादूर्ध्वं पूर्वयत्नद्रसं पिबेत् ।

सकृच्छ्रुतं श्लोकशतं सहस्रमपि धारयेत् ॥ ६३२ ॥

एवं त्रिसप्तदिवसं पिबेद्वाङ्मयीरसं शुचिः ।

देहादलक्ष्मीर्निर्याति वाणी विशति शाश्वती ॥ ६३३ ॥

भवेत्पुंरूपवाग्देवी सर्वशास्त्रार्थवेदिनी ।

वेदवेदान्तविख्दीमाञ्जीवेत्पञ्चशतान्द्रकम् ॥ ६३४ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ षडशोऽल्लासः ॥

॥ षोडश उल्लासः ॥

१. अङ्कोलरूपः ॥

अथ ब्रवीम्यहं देवि । कल्पमङ्कोलबीजकम् ।

चतुर्भिन्साधकैर्धीरैर्विशुद्धैश्शुद्धिकांक्षिभिः ॥ १ ॥

समवेतस्साधकेन्द्रैः पुण्यक्षेप्वारभेच्च तत् ।

अङ्कोलमूलं वितृणं कृत्वा संमार्ज्यं शोधनम् ॥ २ ॥

तत्र लिङ्गं च संस्थाप्य तदग्रे स्थापयेद्धटम् ।

एकसूत्रेण बध्नीयाल्लिङ्गाङ्कोलघटान्प्रिये ! ॥ ३ ॥

गन्धपुष्पादिभिः पूजामघोरेण प्रकल्पयेत् ।

प्रतिमासं दिवा नक्तं पुष्पादि फलितावधि ॥ ४ ॥

गृहीत्वा तत्फलं पक्वं पूरयेत्तद्वटं फलैः ।

योगिनीभैरवीप्रीत्यै महापूजां विधाय च ॥ ५ ॥

अनीय तद्वटं गेहे शोषयेद्वातपे फलम् ।

वितुपाणि च बीजानि कुर्यात्तन्मुखघर्षणम् ॥ ६ ॥

कुर्यात्ततो विशालाम्बे पात्रे मृच्चूर्णलिपनम् ।

एकैकशब्दोर्ध्वमुखं रोपयेद्भुजगाकृति ॥ ७ ॥

ततस्तु टङ्कणं तद्वत्तद्वक्त्रेषु लेपयेत् ।

तत्पात्र कास्यपात्रे च स्थापयेत्तदधोमुखम् ॥ ८ ॥

आतपे धारयेद्धीमान्पल्लवैश्च तिरोदधेत् ।

दिने दिने न्युत तैलं गृहीयाद्दिनपञ्चकम् ॥ ९ ॥

तत्तैल काचकुप्यन्तस्स्थापयेच्च सप्तन्तकम् ।

अर्धमात्राङ्गुलतैल द्विगुणं तिलतैलकम् ॥ १० ॥

नासारन्ध्रद्वये नस्यं जरामृत्युविनाशनम् ।

स जीवेत्त्रिंशत् वर्षं सर्वमयविवर्जितः ॥ ११ ॥

रोगादिजलपाशाद्यैर्भ्रमाद्यैश्च विषेण च ।

गतात्तूना नृणां नस्यं कुर्यात्पुण्ड्रवल्गुमिश्रितम् ॥ १२ ॥

मृतसूतं च तैलं ते जीवन्ति च न संशयः ।

मृतसम्जीवनीं विद्या पूर्वोक्ता कथिताऽनघे ! ॥ १३ ॥

अन्ये रसायनरूपाः ॥

गुलाऽभया वचा काकतुण्डीफलमरुकरः ।

सहदेवी निम्बपत्रं लाहलीकन्दमेव च ॥ १४ ॥

समांशं शोषयेद्यन्त्रे पाताले तैरुमाहरेत् ।

तत्तैलं नन्यमादद्यात्ससाहान्तरितं प्रिये ! ॥ १५ ॥

एवं वर्षे कृते नस्ये सहस्रायुर्भवेत्तरः ।
नीलिकामूलसंयुक्तं तैलं चार्धपलं पिबेत् ॥ १६ ॥
वत्सराज्जायते सिद्धो बलीपलितवर्जितः ।
जीवेद्ब्रह्मदिनं व्यब्दाद्वायुवेगो महाबलः ॥ १७ ॥
भृङ्गीरसं कृष्णजीरं प्रस्थं प्रस्थं प्रकल्पयेत् ।
नीलोत्पलञ्च मधुकं प्रस्थार्धं च पृथग्भवेत् ॥ १८ ॥
तिलतैलं पञ्चपलं पाचयेत्सर्वमेकतः ।
तैलावशिष्टं तत्तैलं जरा मृत्युश्च नश्यति ॥ १९ ॥
अर्धनिष्कं चैकनिष्कं सार्धनिष्कं क्रमेण च ।
तैलप्रमाणमित्युक्तमब्दाब्दीवेच्छतत्रयम् ॥ २० ॥
इष्टि(पी)काक्षिपलं क्षिप्त्वा कर्पेकमुदकैः पिबेत् ।
वत्सरात्पलितं हन्ति सहस्रायुर्भवेत्तरः ॥ २१ ॥
सर्पाक्षी काकमाची च सहदेवी च भृङ्गराट् ।
काकतुण्डीफलं निम्बं पर्णं बाकुचिवीजकम् ॥ २२ ॥
समूलां देवदालीं च ब्राह्मीमूलं फलत्रयम् ।
मूलं च वाजिगन्धाया नीलकोरण्डपत्रकम् ॥ २३ ॥
समं समं कन्यकाया द्रवैश्च परिभावयेत् ।
सप्ताहं शोपयेच्चूर्णं छायायां त्रिमधुप्लुतम् ॥ २४ ॥
द्विकर्षं प्रत्यहं सेव्यं वत्सरेण जरां जयेत् ।
आचन्द्रतारकं जीवेन्महाबलयुतस्सुखम् ॥ २५ ॥

महाकामेश्वरकल्पः ॥

चातुर्जातकचोरचन्दनजलद्राक्षातुगारेणुकं
कस्तूरीतगरेन्दुकुङ्कुमजटाकुसुमाध्वगन्धान्द्रकम् ।

क्षीणे पोषमुपादधाति विपुलं पूर्णातिजीर्णोज्ज्वलं
मन्दार्ग्निं ग्रहणीं निवृन्ततितरां दोषानशेषानपि ।
श्रेष्ठस्सर्वरसायनेषु विदुषां भोगार्थिनां योगिनां
सिद्धिं सम्यगिहातनोति वपुषस्संसेवनादन्वहम् ॥

मूलिकाकल्पेषु रसाभ्रकादिभेलनातिदेशः ॥
महावृक्षादिकल्पेषु प्रोक्तेष्वेतेषु साधकैः ।
एष साधारणो योगः कर्तव्यस्सिद्धिकांक्षिभिः ॥ ३४ ॥
गुजामात्रं शुद्धसूतं वाऽभ्रकं वा पणद्वयम् ।
कान्तलोहं तथैवोपयोजयेद्भक्षयेत्तर ॥ ३५ ॥
रसाभ्रलोहयोगेन सद्यस्सिद्धिमवाप्नुयात् ।
जीवहीनो यथा देहो गन्धहीनं प्रसूनकम् ॥ ३६ ॥
तथैव मूलिकाकल्पा रसहीना न सिद्धिदा ।
तस्माद्रसेन सहितास्सद्यस्सिद्धिप्रदायका ॥ ३७ ॥

अभ्यङ्गरसायनम् ॥

[महानीलीतैलम् ।]

महानीलीरसं प्रस्थं प्रस्थं भृङ्गरसं म्रिये । ।
घात्रीफलरसं प्रस्थं काकतुण्डीफलोद्भवम् ॥ ३८ ॥
प्रस्थं कपायतिलजं तैलप्रस्थं च गोपयः ।
आढकं योजयेत्सर्वं काकतुण्डीफलं पलम् ॥ ३९ ॥
त्रिपलं चामलं भृङ्गनीलीपत्ररजः पलम् ।
पिष्ट्वा तस्मिन्क्षिपेत्सर्वं पचेन्मन्दाग्निना म्रिये । ॥ ४० ॥
तैलावशिष्टं विपचेत्ततो वस्त्रेण शोधयेत् ।
तैलेनानेन चाभ्यञ्ज्य शिरोऽभ्यङ्गं समाचरेत् ॥ ४१ ॥

प्रत्यहं कर्णपूरं च एवं कुर्याद्रसायनम् ।
 केशा अमरसङ्काशाश्चोत्रं दिगन्तंपाटवम् ॥ ४२ ॥
 जत्रूर्ध्वरोगा नश्यन्ति तथा पादहितं भवेत् ।

[चन्दनाद्यं तैलम् ।]

चन्दनागरुकर्पूरकस्तूरीकुङ्कुमं तथा ॥ ४३ ॥
 उशीरद्वयकङ्कोलजातीफललवङ्गकम् ।
 नलिकानलदासृक्कातुरुष्कस्थानुलोचनम् ॥ ४४ ॥
 हरेणुस्तगरं लाक्षा नखं स्थौणेयकं मुरा ।
 नलदामलकं कुष्ठं चोरकं कटुकीफलम् ॥ ४५ ॥
 प्रपौण्डरीकं रज्जूरं पद्मकं जातिपत्रिका ।
 शैलेय धातकीपुष्पं सरलं चैलवालुकम् ॥ ४६ ॥
 पूगीफलं सप्तपर्णं तथा तामलकं प्रिये ।।
 एकैकं कर्षमात्रं स्यात्प्रस्थं तैलं च गोपयः ॥ ४७ ॥
 आढकं तत्पचेत्सर्वं तैलशेषं समाहरेत् ।
 तस्मिन्मृगाण्डं कस्तूरीं कर्पूरं कुङ्कुमं क्षिपेत् ॥ ४८ ॥
 पृथक्कर्षं च जात्यादिकुसुमैर्वासयेद्बुधः ।
 तेनाभ्यङ्गमधःकाये कुर्याद्दौर्गन्ध्यनाशनम् ॥ ४९ ॥
 अशीतिवर्षदेशीयोऽप्यसौ स्यात्पोडशाब्दकः ।
 कामिनीलोककन्दर्पस्सुमगश्शुक्रवृद्धिमान् ॥ ५० ॥
 योपिच्छतं च रमते स जीवेच्छन्नदश्शतम् ।

[उद्धर्तनरमायनम् ।]

अथोद्धर्तनमास्यामि वलीपलितमञ्जनम् ॥ ५१ ॥
 मूलं गन्धं समं मर्त्यं स्नानदुग्धेन योषितः ।

मुण्टिका मेघनादश्च विष्णुकान्ता मुनिस्तथा ॥ ५२ ॥

सर्पाक्षी च द्रवैरासां दिनमेकं विमर्दयेत् ।

एतद्दशगुणं क्षारम्बिलस्य च यवस्य च ॥ ५३ ॥

एतत्सर्वं समध्वाज्यमनेनोद्धर्तनं वपुः ।

बलीपलितनाशस्याद्वर्षात्रिशतवत्सर ॥ ५४ ॥

जीवेद्विष्यवपुर्भूत्वा साधको नाल संशयः ।

सनालमुत्पलं सूतं सप्ताहं परिमर्दयेत् ॥ ५५ ॥

आत्मीयशिवतोयेन ततश्चाङ्गं विमर्दयेत् ।

वत्सराज्जायते सिद्धि पूर्ववद्विष्यविग्रहः ॥ ५६ ॥

शिवांगसा च सूतेन्द्रं ब्रह्मवृण्डीयमूलकम् ।

मर्दयेत्सप्तदिवसं सम्यग्देवि । विमर्दयेत् ॥ ५७ ॥

वत्सराज्जायते सिद्धि पूर्ववद्विष्यविग्रहः ।

कटुतैलेन सुरभिं भावयेद्दिनसप्तकम् ॥ ५८ ॥

पलार्धं भक्षयेन्नित्यं वर्षाद्वज्रगुर्वयेत् ।

त्रिशतायुस्सर्णवर्णो बलीपलितवजित ॥ ५९ ॥

समध्वाज्यं कुष्ठचूर्णं कर्पं प्रातर्लिहेत्तर ।

शतपुष्पसुगन्धाङ्गो जीवेद्वलिविवर्जित ॥ ६० ॥

केशरञ्जनरुक्ताः ॥

काकतुण्डीफलं कान्तचूर्णमाग्राण्डतैलकम् ।

आलोऽयं भाण्डे निक्षिप्य मासं धान्यमये क्षिपेत् ॥

उद्धृत्य लेपयेन्नीपं नस्यकर्मायुना भवेत् ।

व्यहृत्केशास्तुनीलास्त्युप्यण्मासात्केशरञ्जनम् ॥ ६२ ॥

हरीतकी निष्कमेकं द्विवलं कान्तचूर्णकम् ।

पलमेकं नागचूर्णमग्लदन्ना प्रमर्दयेत् ॥ ६३ ॥

अम्यक्तो निक्षिपेन्मूर्ध्नि मर्दयेन्नाडिकार्धकम् ।

एरण्डपत्रैस्संवेष्ट्य पुनर्वस्त्रेण बन्धयेत् ॥ ६४ ॥

स्नायात्पुनश्च त्रिदिनं पूर्ववत्केशरञ्जनम् ।

समूलौ नीलिकामृक्तावयश्चूर्णं वरासमम् ॥ ६५ ॥

चूर्णमेढकमूत्रेण दिनमेकं च भावयेत् ।

स्नानादि पूर्ववत्कृत्वा पूर्ववत्केशरञ्जनम् ॥ ६६ ॥

नित्त्वमुआफलं चैला देवदारु च कुष्ठकम् ।

समं चूर्णं भृङ्गरसैर्भाव्यमेकदिनं प्रिये ॥ ६७ ॥

अन्यच्चतुर्गुणं तैलं पचेन्मृद्वग्निना बुधः ।

यस्य तैलघृताभ्यङ्गात्केशा अमरसन्निभाः ॥ ६८ ॥

हस्तिदन्तस्य दग्धस्य समभागं रसाञ्जनम् ।

छागीदुग्धेन संपेप्य लेपनात्केशरञ्जनम् ॥ ६९ ॥

कृष्णमृत्त्रिफलाभृङ्गरसायश्चूर्णकं समम् ।

आलोढ्यैनं समं भाण्डे मासमेकं निरोधयेत् ॥ ७० ॥

तल्लेपाच्चिकुराः कृष्णा भवेयुः पञ्चमासतः ।

धात्रीफलं जपापुष्पं किट्टं पिष्ट्वा च मूर्ध्नि ॥ ७१ ॥

लेपयेत्त्रिदिनं तेन केशास्त्युर्ध्वमरोपमाः ।

चूर्णं सिन्दूरसदृशं तयोस्तुल्या च सांभ्रणिः ॥ ७२ ॥

पिष्ट्वाभसा प्रलेपेन तत्क्षणात्केशरञ्जनम् ।

गोरोचनं कृष्णतिलान्शतपुष्पां शिवांबुना ॥ ७३ ॥

काष्माचीमिदं सर्वमयःपात्रे विमर्दयेत् ।

तेनैव दिवसादूर्ध्वं केशरञ्जनमुत्तमम् ॥ ७४ ॥

चूर्णं सिद्धार्थकं सर्जो यवक्षारं च काञ्जिकैः ।

नागपुष्परसैः पेप्यं लेपनं केशरञ्जनम् ॥ ७५ ॥

कदलीकन्दचूर्णं च सिन्दूराङ्गारकौ तथा ।
 रसैर्जम्बीरजैर्लोहमुष्ट्याय.पात्रके पिबेत् ॥ ७६ ॥
 दिनैकलेपनात्तेन केशानां रञ्जनं भवेत् ।
 कासीसं नीलिकापत्रं दधिमृद्गरसस्तथा ॥ ७७ ॥
 समांशं लोहचूर्णं च लेपनात्केशरञ्जनम् ।
 नागदण्डेन पत्ताणि कोरुण्टस्य च मर्दयेत् ॥ ७८ ॥
 दिनत्रयं च तल्लेपात्केशास्सुर्भमरोपमाः ।
 घरा भृङ्गी चूतबीजं मृणालं च प्रियङ्गुकम् ॥ ७९ ॥
 नीली निशा लोहनागौ चूर्णिता निंबतैलकैः ।
 कान्तपात्रे लोडयित्वा मासमेकं विभावयेत् ॥ ८० ॥
 तेन लिप्ताः कचाः कृष्णा रञ्जिता भ्रमरोपमाः ।
 तिलाः कृष्णाः काकमाचीबीजानि समभागतः ॥ ८१ ॥
 ततैलयन्त्रतो ग्राह्यं तेन स्यात्केशरञ्जनम् ।
 कर्पं जपारसः क्षौद्रं समाहं नस्यमाचरेत् ॥ ८२ ॥
 तदूर्ध्वं रक्षयेत्केशान्सर्वनस्योत्तमो ह्ययम् ।
 भृङ्गराजरसै पिष्ट्वा त्रिफलां लोहचूर्णकम् ॥ ८३ ॥
 तैलमेतत्समं योज्यं तथा भृङ्गरसैः पुनः ।
 मृद्वग्निना पचेत्सर्वं तैलशेषं यथा भवेत् ॥ ८४ ॥
 स्निग्धभाण्डे च ततैलं मासं मूमौ विनिक्षिपेत् ।
 तैलेन लेपयेच्छीर्षं कारवल्लीदलैः पुरा ॥ ८५ ॥
 घेष्टयेत्तत्तु वस्त्रेण निवाते क्षीरगोजनम् ।
 क्षालयेत्त्रिफलाववायैः कुर्यात्सप्तदिनं प्रिये ! ॥ ८६ ॥
 कपालरञ्जनं कुर्यादावज्जीवं न संशयः ।
 श्रियालीकाकतुण्ड्याश्च बीजं निर्गुण्डिकारसैः ॥ ८७ ॥

जपापुष्परसैर्भावं पृथक् दिनचतुष्टयम् ।
पातालयन्त्रे तत्तैलं पातयेत्तेन लेपनम् ॥ ८८ ॥
कुर्यान्मूर्ध्नि च गन्धर्वपत्रैश्च परिवेष्टयेत् ।
वस्त्रेण च ततो वातशून्यदेशे वसन्सुधीः ॥ ८९ ॥
क्षीराशी काञ्जिके स्नानं कुर्यात्सप्तदिनं त्विति ।
केशा अमरसङ्काशा यावज्जीवं न संशयः ॥ ९० ॥
जलमण्डनिकाकाकमाचीभृङ्गास्समास्समा ।
पिष्ट्वा तैलं पचेत्सूपं पुनस्तैलेन लेपयेत् ॥ ९१ ॥
मूर्धानं लेपयेत्तेन सप्ताहं केशरञ्जनम् ।
स्नानभोजनशय्या च पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ९२ ॥
वराभृङ्गरसैः पिष्ट्वा कान्तपात्रे विलेपयेत् ।
अवाङ्मुखं विनिष्ठाप्य प्रातस्तं भृङ्गराङ्गसैः ॥ ९३ ॥
पुनः पिष्ट्वा लिहेच्छीर्षं क्षालयेत्तिफलाबुजा ।
एकविंशदिनं कुर्यात्पूर्ववत्फलमाप्नुयात् ॥ ९४ ॥
गरलं कृष्णजीरं च पिष्ट्वा रुद्ध्वा च तन्मुखम् ।
गृद्धाङ्गणे षड्किले च खनित्वा स्थापयेत्सुधीः ॥ ९५ ॥
पण्मासात्तद्द्रवीभूतं कृष्णं साधु समुद्धरेत् ।
शिरोमध्ये क्षिपेत्कर्पं पूर्ववद्वेष्टनादिकम् ॥ ९६ ॥
आजन्म रञ्जयेत्केशान्तश्च कापालरञ्जनम् ।
भृङ्गी नीली वरा कृष्णायसं मदनबीजकम् ॥ ९७ ॥
कोरण्टपुष्पं चूर्णमर्जुनस्य त्वचोद्भवम् ।
अंभोजमूलं जम्बवाश्च तत्सर्वं च समांशकम् ॥ ९८ ॥
लोहभाण्डगतं कुर्यात्पक्षं भूमौ विनिक्षिपेत् ।
हरेद्भाण्डगतं कल्कं कल्कात्तैलं चतुर्गुणम् ॥ ९९ ॥

तैलाच्चतुर्गुणं भृङ्गरसस्तस्माच्चतुर्गुणः ।
 वराकवाथन्सर्वमिदं मन्दवह्नौ विभाचयेत् ॥ १०० ॥
 तैलावशिष्टं विपचेत्तत्पिष्टाऽऽयसपात्रके ।
 निक्षिपेच्च परीक्षार्थं काकपक्षं विलेपयेत् ॥ १०१ ॥
 तैलेन यदि कृष्णं तदीपधं सिद्धिदं भवेत् ।
 साधको मासमेकन्तु तस्मिन्पात्रे विपाचितम् ॥ १०२ ॥
 तेन लिप्ता कच्चास्तस्य पण्मासाद्भ्रमरोपमाः ।
 विघ्नाश्चत्थपलाशानां वासायाश्च द्रवैर्मुहुः ॥ १०३ ॥
 द्रुतं पात्रगतं नागं चालयेद्भ्रमतां घजेत् ।
 तावत्पचेत्तागभस्म पलं रोहस्य चूर्णकम् ॥ १०४ ॥
 द्विपलं च वराचूर्णं त्रिपलं दाडिमत्वचः ।
 पलं चैतत्सर्वसमं काञ्चिकं लोहभाजने ॥ १०५ ॥
 लोडयेत्पाचयेत्किञ्चित्क्षणं तल्लोडपालके ।
 आतपे धारयेद्भृङ्गकोरण्टरसभावितम् ॥ १०६ ॥
 एकविंशतिर्न भाव्य भूयो भूयो द्रव द्रवम् ।
 तेनैव लिप्ताश्चिकुरा पिञ्छतापिञ्छसन्निभा ॥ १०७ ॥
 कचरञ्जनयोगेषु कथिताकथितेषु च ।
 निशि लेपं तथैरण्डपत्रैश्च परिवेष्टनम् ॥ १०८ ॥
 प्रातस्स्नानमिदं कर्म सर्वसाधारणं स्मृतम् ।

दिव्यौषधिग्रहणयोग्यस्थलनिर्देशः ॥

श्मशाने सलिले मार्गे गृहे देवालये तथा ॥ १०९ ॥
 मलमूत्रयुतस्थाने ग्रामे गोष्ठे तरोरधः ।
 छायायां च विषप्ताये कुशीते चान्यत्र धिते ॥ ११० ॥

एवं प्रायेषु देशेषु न ग्राह्या सिद्धमूलिका ।
 अरण्ये पर्वते तीरे नद्या तपवने शुचौ ॥ १११ ॥
 शिलासङ्गिशुचिक्षेत्रे सिद्धक्षेत्रेऽन्विरोषसि ।
 श्रीपर्वते हिमगिरौ तटाके विजने हृदे ॥ ११२ ॥
 गृहीयान्मूलिका जाता देहसिद्धिप्रदायिकाः ।

दिव्यौषधिग्रहणविधिः ॥

सर्वेषां सिद्धमूलानां रक्षाबन्धनकर्मणि ॥ ११३ ॥
 खननेपूत्पाटनेषु ग्रहणेषु क्रमेण वै ।
 कथ्यन्ते मनवो दिव्यास्सर्वसाधारणास्समृताः ॥ ११४ ॥
 पूर्वेषुरेव सुज्ञातः कृतदन्तविशोधनः ।
 अनुलितश्शुद्धवात्रो हृष्टस्संयतमानसः ॥ ११५ ॥
 मौनी गन्धाक्षतोपेतो रक्षाबन्धनसूत्रिताम् ।
 पूर्वमन्वेषितां गत्वा मूलिकां स्वेष्टदायिकाम् ॥ ११६ ॥
 वितृणं परितः कृत्वा स्वात्वाऽनु परिपेचयेत् ।
 गन्धपुण्याक्षतैः पूजां कृत्वा सूत्रेण बन्धयेत् ॥ ११७ ॥
 समन्तकं साधकेन्द्रस्तोपवासो जितेन्द्रियः ।
 अत्रैव तिष्ठ कल्याणि । मम कार्यकरी भव ॥ ११८ ॥
 मम कार्यकरी सिद्धा ततस्त्वगं गमिष्यसि ।

“ओं ह्रीं नमस्तेऽमृतसंभूते बलवीर्यविवर्धिनि !
 बलमामुश्च मे देहि पापं मे जहि दूरतः । ह्रीं फट् ॥”
 अनेनैव तु मन्त्रेण त्रिधा सूत्रेण वेष्टितम् ॥ ११९ ॥
 रक्षां बन्धीत तां स्पृष्ट्वा जपेदष्टोत्तरं शतम् ।
 ततः प्रातस्समुत्थाय कृत्वा नित्यविधिं शुचिः ॥ १२० ॥

मूलिकां तां समासाद्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
 सर्वोपचारैस्संपूज्य बलिं दद्यात्सहेतुकाम् ॥ १२१ ॥
 समन्तकं खनेद्धीमान्मन्त्रोऽयमपि कथ्यते ।
 येन त्वां खनते ब्रह्मा येन त्वां खनते भृगुः ॥ १२२ ॥
 येनेन्द्रो वरुणो विष्णुस्तेन त्वामुपचक्रमे ।
 त्वामेवाहं खनिष्यामि मन्त्रपूनेन पाणिना ॥ १२३ ॥
 एषं संप्रार्थयित्वाऽऽदौ पश्चान्मन्त्रं समुच्चरेत् ।

ओं श्रीं ह्रीं सं अमृतेश्वरि एहि एहि मम सकल-
 सिद्धिं कुरु हुं फट् ।

अनेनैव तु मन्त्रेण नितनेरिसिद्धिमूलिकाम् ॥ १२४ ॥
 अथ तूत्पाटयेत्तां तु प्राञ्जलिः प्रार्थयेदिति ।
 मा उत्पते मा निपते मा च ते चान्यथा भवेत् ॥

ओं ह्रीं चण्ड हुं फट् स्वाहा ।

उत्पाटयेदनेनैव मन्त्रेण परमेश्वरि ।
 अच्छिन्नमूलाभादाय शुद्धवस्त्राभिवेष्टिताम् ॥ १२६ ॥
 क्षिप्त्वा पटलिकायां च स्ववेश्मनि शुचिस्थले ।
 निचये हृष्टमनसा निदध्यात्पारणं ततः ॥ १२७ ॥

ओं नमो भैरवाय महासिद्धिप्रदायकाय आपदुत्त-
 रणाय हुं फट् ।

अनेनैव तु मन्त्रेण गृहीत्वा गृहमानयेत् ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ षोडशोऽष्टासः ॥

॥ सप्तदश उल्हासः ॥

उपःपानरसायनम् ॥

अथ प्रीतमना देवी पप्रच्छ परमेश्वरी ।

श्रीभैरवी—

आदिभैरव देवेश सृष्टिस्थित्यन्तकारण । ॥ १ ॥

सर्वज्ञ शिव लोकेश त्वत्प्रसादान्नया विभो । ।

रसायनानि दिव्यानि श्रुतानि विविधानि च ॥ २ ॥

सुसाध्यं सुलभं दिव्यं सद्यः प्रत्ययकारणम् ।

बालस्त्रीपण्डितद्वानां रोगार्तानां विशेषतः ॥ ३ ॥

योम्यं रसायनार्हणां ब्रूहि देव कृपानिधे । ।

ततस्स्मेराननाम्भोजो भैरवो भवभैरवः ॥ ४ ॥

श्रीभैरवः—

शृणु देवि । प्रवक्ष्यामि सर्वयोम्यं सुखकरम् ।

पावनं सुलभं चान्तर्धिरंहोविनाशनम् ॥ ५ ॥

यस्माज्जगन्ति जातानि प्राणाः प्राणभृतामपि ।

तायते विश्वमखिलं सर्वदेवात्मकं प्रिये । ॥ ६ ॥

त्रिदोषशमनं सौख्यं पथ्यं सर्वरसाधिकम् ।

पङ्जीवनादिगुणयुग्मसयुक्तं बलप्रदम् ॥ ७ ॥

जीवनं च बलं प्रायः प्राणिनामग्निमूलकम् ।

तस्याग्निरिन्धनं तोयं तस्मात्तोयं पिबेद्बुधः ॥ ८ ॥

वैद्युतो वाडवो बहिर्बाठरश्च त्रयोऽग्नयः ।

अविन्धनास्तयुरन्येषां काष्ठादीनीन्धनानि हि ॥ ९ ॥

तस्मादेवि ! शिवं वच्मि शृणु तोयरसायनम् ।
 पूरयेन्मूतनपटे प्रातश्शौचैश्च वारिभिः ॥ १० ॥
 गागेयैर्वाऽथ नादेयैस्ताटाकैर्वापि सारसैः ।
 कौपैर्वा चापि वै घर्मेर्वार्षिकैर्वा यथाभवैः ॥ ११ ॥
 तद्वटं स्थापयेन्मञ्चे दिव्यभास्कररश्मिभिः ।
 नष्टदोषं निशायां च चन्द्रासूतकराप्नुतम् ॥ १२ ॥
 एलोशीरकफपूरचन्दनैरधिवासितम् ।
 पाटलीकेतकीजातिगस्त्रिकोत्पलवासितम् ॥ १३ ॥
 उशीरतालशृन्तेन तोयसिक्तेन मन्द्रतः ।
 गुह्यगुह्यबीजितं तु हंसोदकमुदाहृतम् ॥ १४ ॥
 अनुराघोदयात्पूर्वं नास्पृष्टमलमूत्रकम् ।
 पिवेत्तोयं ततः कुर्यान्मलमूत्रविसर्जनम् ॥ १५ ॥
 सन्ध्यावन्दनकर्मादि कुर्वन्स्वेच्छाशनो भवेत् ।
 एकाब्दबालको नित्यं पिवेत्तोयं पलं पलम् ॥ १६ ॥
 एयं षोडशवर्षान्तिं प्रत्यब्दं च पलं पलम् ।
 वर्षयेत्क्रमशो धीमान्पलषोडशिकावधि ॥ १७ ॥
 षोडशाब्दात्परं सेव्यं षोडशप्रसृतं जलम् ।
 एवं विंशतिवर्षान्तं नित्यं सेवेत सादरम् ॥ १८ ॥
 अनेन व्याधयस्सर्वे विनश्यन्ति न संशयः ।
 जीवेद्द्वर्षशतं बुद्धिबलेन्द्रियसुखान्वितः ॥ १९ ॥
 प्रसृतं च पिवेदष्टपलं दीर्घायुपाय च ।
 यथा वह्निवत् तोयं व्यह्नाद्वा पञ्चवासरात् ॥ २० ॥
 सप्ताहाद्वा क्रमात्पात्रः प्रसृतं प्रसृतं तथा ।
 पुनस्तु कुडवं वाऽपि वर्षयेत्तच्छनैश्चनैः ॥ २१ ॥

षोडशक्षुत्तं यावत्तापसेव्यं ततः परम् ।
 मथा मथोपुनो वृद्धिस्तथा दोषः प्रशाम्यति ॥ २२ ॥
 मज्जासो वा वत्सरं वा वाद्यन्तं वा पिवेज्जलम् ।
 यथा वृद्धिस्तथा हासो यावच्छुलुकमात्रकम् ॥ २३ ॥
 उपवासं दिवा रात्रौ पथ्याशी तत्परित्यजेत् ।
 व्यात्यन्तिके च व्यायामे सति वाज्जलिमात्रकम् ॥ २४ ॥
 पादमर्धं त्रिपादं वा यथा सेवाञ्जलिं पिवेत् ।
 मध्वाज्यतैलदुग्धाज्यजलाद्यन्यतमैर्युतम् ॥ २५ ॥
 हन्याच्छीघ्रं वातरोगमथवाऽऽस्यस्यभेषजैः ।
 तत्तद्भोगोपशमनं भक्षयित्वा च भेषजम् ॥ २६ ॥
 ततो जलं वा प्रपिबेन्मुहूर्ते वा गते सति ।
 जीर्णे वा सलिले सेव्यं भोजनान्तेऽथवा निशि ॥
 ज्वरादिरोगे सज्जात उपवासो भवेद्यदि ।
 पिवेदर्थञ्च पूर्वस्माल्पवाहारी यथा सुखम् ॥ २८ ॥
 उपवासो व्रतार्थं चेत्तत्क्षीरं वा पलं निशि ।
 रात्रावभोजनं देवि । जठरे वारि शुष्यति ॥ २९ ॥
 अर्धं वा पाञ्जलिं वारि पिवेन्नित्यं प्रयत्नतः ।
 सर्वत्राहारसत्त्वान्निसाम्यं वारि पिवेत्सुधीः ॥ ३० ॥
 विष्मूत्रोत्सर्जनं ब्राह्मणमुहूर्तात्पूर्वतो यदि ।
 ततः पीत्वैव सलिलं विष्मूत्रं च विसर्जयेत् ॥ ३१ ॥
 वारि पूतं विषं त्वल्पं विष्मूत्रोत्सर्जनात्परम् ।
 अज्जातवेले रात्रौ चेत्पिबेत्तोयं पुनः प्रगे ॥ ३२ ॥
 पादं वाथ चतुर्थांशमज्जलिं वा पिवेज्जलम् ।

जलपानकल्पे पथ्यमपथ्यञ्च ॥

गोधूमपट्टिशाल्यन्नं यवजाङ्गलनामिषम् ॥ ३३ ॥

गव्यं सर्पिर्दधि क्षीरमुददिवन्नवनीतकम् ।

मध्विक्षुदाडिमद्राक्षामोचखर्जूरशर्करा ॥ ३४ ॥

सहकारफल धात्री नालिकेरजलं नवम् ।

कूष्माण्डालाबु(कोर्वा)रुनिम्बपत्रफलानि च ॥ ३५ ॥

पलपुष्पफलं शिम्रोर्मुद्गयूपरसौ कृतौ ।

सुनिपण्णकगोरण्टी जीवन्तीद्वयकं तथा ॥ ३६ ॥

राजवृक्षकण्ठोद्यन्नी चिल्ली वाऽपि लघुच्छदा ।

शतावरी तण्डुली च मत्स्याक्षी च विदारिका ॥ ३७ ॥

उपोदकी च वार्ताकी कारवल्लीफलानि च ।

लघुकोशातकी लक्ष्मी पटोल तालमूलकम् ॥ ३८ ॥

मोचाया कुसुमं दण्डफलानि क्षुद्रदन्तिका ।

सदाफलं च मत्स्याण्डी शृङ्गवेरञ्च सैन्धवम् ॥ ३९ ॥

फलपूराम्लकं पक्वधात्रीफलमलर्ककं ।

वायसी दुन्तली चैव वसुकन्यालिका तथा ॥ ४० ॥

कुस्तुबरी च सरसी शार्ङ्गेरी चक्रमर्दकं ।

मण्डूकपर्णी पालक्या पत्रगाङ्गेरुकं तथा ॥ ४१ ॥

आलुपर्णी कासमर्दपत्रगाङ्गेरुकं तथा ।

सत्कारार्थं च कैटव्यसैन्धवोपणजारका ॥ ४२ ॥

सर्वेऽपि मधुरमायाम्स्तादुशीतस्सुम्पदा ।

कतकस्य च पथ्यायाश्शलाटु रवणाक्तकम् ॥ ४३ ॥

नीलोत्पलाब्जयोर्नालपुष्पशालककेसरा ।

म्लेहयुक्तं मधुस्नानं श्वेताम्बरधरशुचि ॥ ४४ ॥

कस्तूरीचन्दनहिमकर्पूरैरनुलेपनम् ।

मन्दानिलं पुष्पमाल्यं कौमुदीरलभूषणम् ॥ ४५ ॥

पथ्यं रुच्यं जलीयं च स्वादुप्रायं च सद्वनम् ।

घृतक्षीरयुतं भक्तं भुञ्जीतोदकसेवकः ॥ ४६ ॥

ताम्बूलचर्वणं कुर्यात्सर्कपूरं सुखासनम् ।

नारिकेलजलं सायं निशि क्षीरं सशर्करम् ॥ ४७ ॥

शाल्मली तूलशय्या च निशि निद्रा यथासुखम् ।

उन्नातिमातविष्टंभिविबन्ध्युष्णस्वराणि च ॥ ४८ ॥

रूक्षादृष्यस्थिरगुरुपिच्छिलाकालभोजनम् ।

कुल्माषघृहतीक्ष्णोपद्वयालाघुनिस्तदकम् ॥ ४९ ॥

कुलुत्ययूषकालिङ्गगुञ्जावृक्षफलं तथा ।

पलाण्डु लशुनं सर्वकन्दं सिद्धार्थकं तथा ॥ ५० ॥

अजाक्रलं फलं मत्स्यं किञ्चित्क्षीराशभोजनम् ।

अनुक्तशाकमन्नं च फलं क्षीरयुतं पलम् ॥ ५१ ॥

सर्वक्षीरयुतान्सर्वान्नसानमधुरानपि ।

तिलतैलं च तत्फल्कमेतैस्तंयुक्तमीषधम् ॥ ५२ ॥

महुभाष्यातपच्छायासपचिन्ताध्वरोपणम् ।

शोकबाह्नभीनिश्चालस्यात्यन्तरतं तथा ॥ ५३ ॥

गूर्धि भारवद्व्याभस्तरणं चोपवासकम् ।

व्याणमेष्वादिवाह्यपो निशि जागरणं तथा ॥ ५४ ॥

पुरोदातो हिमं धूलिर्वातप्रायस्सलं तथा ।

धूममायघृहं तल्पं कर्पासपरिकल्पितम् ॥ ५५ ॥

अग्निदग्धमांबुजननं तयोष्णाभ्यरधारणम् ।

कौशेयधारणं तूर्वोस्ताडनं कठिनासनम् ॥ ५६ ॥

उष्णालयक्षारकृपसलिलं कटुतिक्तकौ ।

अम्लः कषायतिक्तश्च रामठं च विरुक्षकम् ॥ ५७ ॥

मदिरा च वसा मज्जा मूत्रं दुष्टजलानि च ।

मदं शीतमनारोग्यं भोजनं तैलवर्जितम् ॥ ५८ ॥

अभ्यङ्गं काञ्चिकं शीनं रोगागावे कषायकम् ।

विदाहि शोषणं मूर्ध्नि स्नानमप्युष्णवारिभिः ॥ ५९ ॥

कारणं दोषकोपानां निन्द्यमन्यद्विबर्जयेत् ।

पीतजलजीर्णलक्षणम् ॥

स्वस्थ पीत्या सुखासीनस्तलिलं वाम्यतश्शुचि ॥ ६० ॥

विसर्जयेन्मलं मूत्रं ताम्बूलादौश्च वर्जयेत् ।

यावज्जलं पिबेत्तावन्मूत्रं निर्याति चेत्तदा ॥ ६१ ॥

जलं जीर्णं विजानीयादौषधेन विना यदा ।

निर्गच्छेत्सलिलं पीतं तदा स्वस्थतरो मतः ॥ ६२ ॥

निर्गते पीतसलिले निश्चये क्षुत्प्रजायते ।

तैलाभ्यङ्गं ततः कुर्याद्विहितं पथ्यमाचरेत् ॥ ६३ ॥

जलाजीर्णलक्षणं तत्परिहारश्च ॥

परिहारं विना रोगा जायन्ते नाविचारतः ।

श्रमं क्लमश्च वमनं शिरस्तोददिशरोग्रमः ॥ ६४ ॥

सलिलस्तम्भशोषौ चाभिप्यन्दो वेगरोधनम् ।

गुल्मोदावर्तकौ वह्निःसदनं गात्रभञ्जनम् ॥ ६५ ॥

तोदो वमनौ मेहने च वक्षणे हृदि लोचने ।

जङ्घोद्वेष्टनकश्चासो भुक्तिद्वेषम्वरोचकः ॥ ६६ ॥

अमरी पीनसः कासस्त्वतिसारश्च दुस्तरः ।
 सहृदम्भोविशोपश्चेद्रक्षायासार्द्रिकर्मभिः ॥ ६७ ॥
 स दोषो न तु विज्ञेयो दोषस्तम्भोऽसकृच्चदि ।
 प्रपीते सलिले स्तब्धे चिकित्साऽत्र विधीयते ॥ ६८ ॥
 कूटमाण्डपत्रैरुदरं वस्ति चाच्छादयेत्सुधीः ।
 मूलमोचनकृत्स्लेपं विदध्याज्जलमुक्तये ॥ ६९ ॥
 यद्वाऽऽज्यघात्रीलिप्ताङ्गस्नानं कुर्यान्नसायनम् ।
 सगुडं वा पिवेत्क्षीरं तक्र वा शर्करान्वितम् ॥ ७० ॥
 नालिकेरोदकैर्वापि ससितोषारबीजकम् ।
 कष्टाज्जीर्णं जलं यस्य मुक्ते प्राक्सर्पिराददेत् ॥ ७१ ॥
 यद्वा तिष्ठेच्चिरं चाप्सु आयाद्वाभ्यादिभिर्हिमैः ।
 यद्वा स्तब्धे जले पीते स्वादुशीतैर्विशोधयेत् ॥ ७२ ॥
 कृष्णामदनसिन्धूत्थै फल्कैर्मधुगुतैर्वमेत् ।
 पथ्याचूर्णं नालिकेरजलै पीत्वा निरेचयेत् ॥ ७३ ॥
 यद्वा त्रिजातकण्डोपक्रिमिम्भामलकाब्दकै ।
 त्रिभृत्सर्वसमा योज्या दृष्टेत्सर्वसमा सिता ॥ ७४ ॥
 सक्षौद्रगुलिका कृत्वा लिहेदम्भोविमुक्तये ।
 रात्रौ वरा सेविता चेत्सर्वदोषविनाशिनी ॥ ७५ ॥
 नाभेरधश्चाद्रपटं क्षणमात्रं निधापयेत् ।
 अवगाहेन शीताम्भो मूर्ध्नि वा शीतवारि च ॥ ७६ ॥
 निक्षिपेदथवा सार्द्रसिकतातल्पशोभिते ।
 भारागृहे वा चासीत त्रपुसोषारबीजकम् ॥ ७७ ॥
 वरीद्राक्षाम्बुना पेयं वा तु काशीरजं वृषम् ।
 द्राक्षारसेन वा पेयं कर्कटीनीजकानि च ॥ ७८ ॥

तण्डुलक्षालनजलैर्मधुकं वाऽथ शर्कराम् ।
 सद्राक्षं च गुडं दार्वीं तण्डुलोदकयोगतः ॥ ७९ ॥
 यद्वा घात्रीफलरसैर्गोस्तनी शर्करान्विताम् ।
 वरीं वा शर्करायुक्तां द्राक्षां वा गस्तुना सह ॥ ८० ॥
 जलेन वा गुडं पेयं नालिकेरजलेन वा ।
 तुगाक्षीरीभय कल्कं वापि कर्कास्वीजकम् ॥ ८१ ॥
 कर्लपं वा तामलकयाश्च मूलं वा यष्टिकल्ककम् ।
 पिशाचकदलीपकफलं क्षौद्रसितान्वितम् ॥ ८२ ॥
 नालिकेरजलैर्वापि तक्रैर्वा मस्तुनापि वा ।
 रम्भाकन्दजलैर्वापि क्षीरैर्वाऽऽमलकीरसैः ॥ ८३ ॥
 यद्वाऽगृतारसैर्वाऽपि कूडमाण्डस्वरसेन वा ।
 दाडिमस्य रसैर्वाऽपि त्वमीरोश्च रसैस्तथा ॥ ८४ ॥
 अलावोश्च रसैर्वाऽपि पिबेदेलां सशर्कराम् ।
 कदलीकन्दयष्ट्याहश्चदंष्ट्राश्च कशेरुकाः ॥ ८५ ॥
 तृणपञ्चकमूलानि शुक्रा चैव शतावरी ।
 एतेषां कदलीकन्दप्रमुखानां कषायकम् ॥ ८६ ॥
 सक्षौद्रं ससितं वापि पेयं जलविमुक्तये ।

उपःपानगुणाः ॥

एवं ब्राह्मे मुहूर्ते यत्पीतं वारि रसायनम् ॥ ८७ ॥
 दोषानशेषान्शमयेद्भोगानपि विनाशयेत् ।
 रक्तवातं च वातांश्च हृद्भोगं श्वासकासकम् ॥ ८८ ॥
 रक्तपित्तं च पित्तानि ग्रहणीछर्द्यरोचकान् ।
 क्षयमूर्च्छाकुष्ठमेहमोहगण्डार्बुदान्गदान् ॥ ८९ ॥

गुल्मप्लीहाश्मरीशूलनाहाजीर्णविपूचिकाः ।

क्रिमिं पाण्डुं कामिलां च हलीमकविसर्पकाः ॥ ९० ॥

व्रणं च श्वयथुं धित्रग्निसादं त्रिधा विषम् ।

जत्रूर्ध्वगुह्यकान्तोगानपसारं च विग्रमम् ॥ ९१ ॥

ज्वरानाध्यानजठरमूलाघातगुदाङ्कुरान् ।

बलीपलितनिर्मुक्तो जीवेत्तृणतयस्तरम् ॥ ९२ ॥

स्थिरधीर्विलयान्धीरः कान्तः कान्तामनोभव ।

नासापानरसायनम् ॥

नासापुटाभ्यां सलिलं यस्तु प्रातः पिवेन्नरः ॥ ९३ ॥

शुक्तिमात्रं प्रतिदिनं पथ्याशी विजितेन्द्रियः ।

इन्द्रियाणां पदुस्त्वं च बलीपलितनाशनम् ॥ ९४ ॥

शतायुष्यमवाप्नोति नासारन्ध्ररसायनम् ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ सप्तदशोऽङ्काः ॥

॥ अष्टादश उल्लासः ॥

सदाचाररसायनम् ॥

दिनचर्या ।

श्रीभैरवी—

देवदेव चिदानन्द सदाचारपरायण ! ।

परात्परतरं ब्रूहि सदाचारकर्म प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

साधु पृष्टं त्वया देवि ! लोकानां हितकारिणि ! ।

समासतस्सदाचारं ब्रवीमि शृणु पार्वेति ! ॥ २ ॥

आचाराज्जायते धर्मो धर्मादर्थश्च वर्धते ।

तस्मात्प्रवर्तते कामस्तेन स्वर्गफल भवेत् ॥ ३ ॥

आचारात्पापनाशस्स्यादायुर्वृद्धिर्दिने दिने ।

अधीता निगमास्सर्वे मन्त्राश्चास्त्राणि जातयः ॥ ४ ॥

समया देवतास्सर्वास्त्वाचारफलदाश्शुभा ।

आचारहीनास्सर्वे ते न फलन्ति न संशयः ॥ ५ ॥

[प्रबोधविधिः ।]

अरुणोदयवेलाया खल्वश्शय्यातलस्थितः ।

गीतैर्मङ्गलवाद्यैश्च बोधितस्सुप्रसन्नधीः ॥ ६ ॥

गुरुं तं नामपूर्वं च द्विभुजं वरदाभयम् ।

शान्तं शुद्धस्मितं ध्यात्वा मूर्ध्नि स्वेष्टा च देवताम् ॥ ७ ॥

वारस्वरसञ्चरणचूडराणिवानमः(?) ॥

रविमौमार्किवारेषु सूर्यसौम्येन्दुमार्गिवे ।

चन्द्रे गुरौ यथालाभं पश्यन्वास्तुरं प्रिये ! ॥ ८ ॥

आप्ये भौमे सुखं तत्त्वे दुःखमन्येषु चोत्थितः ।
 तत्तद्वारस्वरामावे पूर्णा नाडी पदं क्षिपेत् ॥ ९ ॥
 जीर्णाजीर्णं विचिन्त्यादौ पुमान्पाणितलं निर्जम् ।
 दक्षिणं विनतं वामे दीपं वह्निं च दर्पणम् ॥ १० ॥
 सद्यस्सधेनुं धरणिमाकाशं रत्नमुत्तमम् ।
 अन्यच्च मङ्गलं यद्यत्तत्प्रश्येत्समुत्थितः ॥ ११ ॥
 न पश्येन्मुण्डिनं पण्डं जटिलं हीनविग्रहम् ।
 नानं पापण्डिनं रुग्णं मुक्तकेशं च नास्तिकम् ॥ १२ ॥
 सशृङ्खलमतिकूरं मलिनाङ्गाम्बरं खलम् ।
 अभ्यक्तं कुष्ठिनं मर्त्तं सुप्तं कुब्जं च नापितम् ॥ १३ ॥
 अनेहमूकं दाशं च जडं भूतादिपीडितम् ।
 चकितं च सुशोकार्तं रुदन्तीं भिक्षुकीं तथा ॥ १४ ॥
 रजस्वलां च विधवामपत्नीकम्पुत्रकम् ।
 वेदाग्निगुरुदेवानां समयानां च निन्दकम् ॥ १५ ॥
 रजकं च तथा कारुं स्वराजाविभुजङ्गमम् ।
 श्वानमार्जालमहिषान्मुसलोद्वखलं तृणम् ॥ १६ ॥
 काष्ठं संमार्जनीं शूर्पं पाशं कपणकादिमान् ।

[विष्णुत्रोत्सर्जनविधिः ।]

उत्थायावश्यकं कर्म कुर्यादिशे यथोचितम् ॥ १७ ॥
 देवालये पथि शुची देशे कूपनदीतटे ।
 चैत्यवृक्षे गवां गोष्ठे छायायां भस्मवारिणि ॥ १८ ॥
 वृष्टे क्षेत्रे ससस्ये च देवताभिमुखं तथा ।
 प्रत्यग्निसूर्यचन्द्रस्त्रीगोद्विजांबुनभस्वति ॥ १९ ॥

नोत्प्रेजेन्मलमूत्राणि मौनी वस्त्रावकुण्ठितः ।
उदङ्मुखो दिवा भूत्वा दक्षिणास्यस्सदा निशि ॥२०॥
समुत्प्रेजेज्जातवेगो न तु कुच्छ्रादुदीरयेत् ।

[शौचविधिः ।]

गन्धलेपापहं शौचं मृद्मिरद्भिस्समुद्धृतैः ॥ २१ ॥
कुर्याद्यत्नेन विधिवदलक्ष्मीकलिनाशनम् ।
शौचहीनाः क्रियास्सर्वा निष्फलास्ता महेश्वरि ! ॥२२॥
हस्तौ पादौ जलैर्मृद्भिस्सम्यक्प्रक्षालयेत्सुधी ।
पादरोगप्रशमने चक्षुष्यं शुचिं वृष्यकृत् ॥ २३ ॥
श्रमापहं च रक्षोघ्नं हर्षणं शुद्धिकारणम् ।

[आचमनविधिः ।]

अथाचमनमादध्यात्माङ्मुखो वाऽप्युदङ्मुखः ॥ २४ ॥
अन्तर्जानुस्समास्थाय मूलेऽङ्गुष्ठस्य वारि च ।
त्रिः पिवेद्द्विः प्रमृज्याद्भिरिन्द्रियाणि च संस्पृशेत् ॥
प्रच्युतान्नखकेशास्थिमलधातुवसादिकान् ।
उच्छिष्टं पुरुषं चाशु स्पृष्ट्वा ह्येतानिमानपि ॥ २६ ॥
रथ्यादिगमनं कृत्वा भुक्त्वा क्षुत्वा च मज्जनम् ।
कृत्वा पीत्वा च निष्ठीवगण्डूषानृतभाषणम् ॥ २७ ॥
पतितैस्सह संलापं पादप्रक्षालनं तथा ।
वाससी परिधायैव जपसन्ध्यामिवन्दनम् ॥ २८ ॥
दानहोमार्चनं कृत्यं कुर्यादाचमनं सुधीः ।
एतेष्व्याचमनाशक्तश्चोत्राचमनमाचरेत् ॥ २९ ॥

क्षीरबुद्बुदफेनैश्च युक्तं सोष्णं सपूतिकम् ।
जलं सशब्दं नाचामेदन्यदहम्तार्पितं प्रिये ! ॥ ३० ॥
अक्षालितांध्रिहस्तश्च मुक्तकच्छकचस्थितः ।

[दन्तशोधनविधिः ।]

सतश्शुद्धतनुर्भूत्वा दन्तकाष्ठं समाचरेत् ॥ ३१ ॥
" आयुर्धार्मिकीर्तिवर्चांसि प्रजापशुधनानि च ।
ब्रह्मज्ञतायलारोग्यं देहि मर्त्यं यनस्पते ! ॥ ३२ ॥
दन्तानां शोधनार्थाय हरामि त्वां पुनीहि माम् ।"
मन्त्रेणानेन गृहीयाद्यथाहं दन्तकाष्ठकम् ॥ ३३ ॥
अर्कापामार्गखदिरकरञ्जप्लक्षचम्पकम् ।
न्यग्रोधार्जुनवासन्तीजात्याम्रातकजाबवाः ॥ ३४ ॥
आम्राशोकार्जुनोदुंबरपालांशकर्निवकम् ।
सर्जदाडिमकादन्मदारूणि हयमारकः ॥ ३५ ॥
अरिमेदाश्च सरलशिशरीषाङ्कोलकासनम् ।
व्याघ्रीमधूकश्रीपर्णीवदरीवृषमादिकम् ॥ ३६ ॥
एतेयामेकमादाय यथालाभं च वास्यतः ।
अथवा शुद्धमृज्जातं कादंबं मूलमेव वा ॥ ३७ ॥
कटुतिक्तकपायाणामन्येषां, भूरुहामपि ।
कनिष्ठिकाग्रवस्थौल्यं द्वादशाङ्गुलमायतम् ॥ ३८ ॥
सत्ववसान्द्रमृजुं शुद्धं समच्छेदमपर्वकम् ।
दन्तैर्वा शकलेनाथ शङ्कुना वाऽथ कूर्चितम् ॥ ३९ ॥
मुष्णाम्ने मृदुलं कार्यं दन्तकाष्ठं सुरेश्वरि ! ।
अयं विप्रोचितो धर्मो नृपादीनां तु योषिताम् ॥ ४० ॥

क्रमान्नवाष्ट सप्ताथ चत्वारोऽङ्गुलकास्मृताः ।
 अथ द्विजानामेकैकं (अङ्गुलं) प्रासतः कर्मात् ॥ ४१ ॥
 दशाङ्गुलं समुद्दिष्टं नारीणां चतुरङ्गुलम् ।
 प्रातश्च भोजनान्ते च द्वौ कालौ दन्तधावनम् ॥ ४२ ॥
 वराव्योपत्रिजातैश्च सक्षौद्रैर्युक्तकृत्तिकां ।
 वामाधोदन्तपट्टं च पूर्वं मन्दं च धर्षयेत् ॥ ४३ ॥
 ततोर्ध्वदन्तपट्टं च दन्तमांसमवाभयन् ।
 आयुष्कामस्तु पूर्वोऽस्यश्वासनस्यश्च नाग्यतः ॥ ४४ ॥
 घनार्थं दक्षिणास्यस्सन्कीर्तिकामस्तु पण्डितः ।
 पश्चिमास्यो दन्तशुद्धिं कुर्यान्नोददमुत्सदा ॥ ४५ ॥
 अष्टाङ्गुलं मुमुक्षूणामङ्गुलस्तु प्रशस्यते ।
 अर्केण दीप्तिजननं वश्यं स्यादन्तश्च हृत् ॥ ४६ ॥
 अपामार्गेण सुष्टिस्त्यादृष्टिश्च त्रैलोक्यमोचनम् ।
 खदिरेणार्थलाभश्च भवेदन्तास्मरोगहृत् ॥ ४७ ॥
 करञ्जेनास्यपूतिर्धर्मं लक्ष्मीं कुर्याद्रिणे जयम् ।
 प्लक्षेण कान्तिजननं चम्पकेनास्यपूतिहृत् ॥ ४८ ॥
 न्यग्रोधेन घणाम्रस्यादिर्मायैकदन्तदाहयेकृत् ।
 अर्जुनेनाधिक भाग्यं दन्तानां शोधनं भवेत् ॥ ४९ ॥
 वासन्त्या वाञ्छितार्थस्याज्जातिस्सर्ववशहरी ।
 आघ्रातको घान्यष्टाक्षं जम्बूस्त्रीवश्यकृद्भवेत् ॥ ५० ॥
 चूतस्सोमाग्न्यदायी स्यादशोकशोकनाशन ।
 इन्द्राणी दन्तशूलघ्नी यज्ञाक्षो धक्तशुद्धिर्दत् ॥ ५१ ॥
 पलाशो वश्यैर्हृद्भूष्यो निवस्तु रूचिविचदः ।
 सर्जं पापहरो भाग्यं क्षत्रिणो गुरुमर्कदः ॥ ५२ ॥

दाडिमी प्रीतिकृदेवदारस्त्रीवश्यदश्युम् । ५२ ॥
दन्तहर्षहरो हृद्यो हयमारोऽग्निवृद्धिदः ॥ ५३ ॥

अरिमेदो दन्तकान्ति सरलो दन्तदाढ्यवृत् ।
स्त्रीवश्यदशिश्रीपस्तु लक्ष्मी च स्थिरतां नयेत् ॥ ५४ ॥

अङ्गुलो दीप्तिजनको दन्तानां भोग्यदायकः ।
असमस्त्रीवश्यकारी व्याधी चायुष्यवर्धनी ॥ ५५ ॥

मधूकः पुत्रपौत्राणां वृद्धिं श्रीपणिका द्युतिम् ।
करोति भदरी वश्यं वाशा राजवशहरी ॥ ५६ ॥

कृताधिवासं प्रागेव दन्तकाष्ठं महोत्तमम् ।
पथ्याचूर्णयुते क्षिप्त्वा गोमूत्रे संस्थासरम् ॥ ५७ ॥

त्रिजातकुष्ठमरिचमध्वजनयुतेऽम्भसि ।
सनागकेसरे क्षिप्त्वा दन्तकाष्ठं क्षण-पुन ॥ ५८ ॥

उद्धृत्य शोधयेदन्ताभ्यर्पणद्रव्यसंयुतान् ।
दन्तदाढ्यप्रजननं मुखकान्तिकरं शुभम् ॥ ५९ ॥

आस्यवैश्वसौगन्ध्यजननं श्लेष्मनाशनम् ।
रुच्यं पित्तहरं श्रोत्रनाडीशोधनकारणम् ॥ ६० ॥

पावनं पुण्यजननं संभवेदन्तधावनम् ।
[विशिष्टरोगेषु दन्तकाष्ठधावनवर्जनातिदेशः ।]

ज्वरच्छर्दिश्वासकासाऽजीर्णादितमदग्रमाः ॥ ६१ ॥
मूर्च्छाऽऽस्यपाकहन्नेत्रशोथमूर्धरुजस्तथा ।

अणवलेदयुता ये च बलहीनातिसारिणः ॥ ६२ ॥
एतेश्च दन्तकाष्ठानि वर्जनीयानि पार्वति ।।

[वर्ज्यानि दन्तकाष्ठानि ।]

धन्वयासो धवोऽक्षश्च तिन्त्रिणी शिग्रुकर्णद्वयम् ॥ ६३ ॥
 शेलुश्शाल्मलिकाश्चत्यो निचुलो बिल्वतिन्दुकौ ।
 पीलुश्शमी गुग्गुलुश्च मल्लिका तिल्वकैर्गुदी ॥ ६४ ॥
 पलाश कोविदारश्च नाकुलिश्चित्तकाकुली ।
 मोचा च तिन्दुकश्चाफ फेनिल कट्टृणस्तथा ॥
 त्वक्सारशणखर्जूरपूगतालाश्च केतकी ।
 महाबटो नालिकेरो हिन्तालैरण्डको डहु ॥ ६५ ॥
 शीर्षं सविच्छिन्न छिद्र सपर्णं पूतिगन्धिकम् ।
 निस्त्वक्क च तथा शुष्कमज्ञात कण्टकान्वितम् ॥
 मधुर लवण चाम्लं वर्कं च क्रिमिदूषितम् ।
 एतानि दन्तकाष्ठानि हितार्थं परिवर्जयेत् ॥ ६८ ॥

[विशिष्टे काले दन्तवाष्पधावननियेषः ।]

जन्मर्क्षे च विपत्तारे मृत्युरे च वधर्क्षके ।
 चन्द्रेऽष्टमे तु प्रतिपन्नवमीद्वादशीषु च ॥ ६९ ॥
 पर्वपष्ठम्यो मज्जान्वेषी वर्जयेदन्तधावनम् ।
 अकीर्तिर्मात्सर्ये राजमान्य सोमे क्षितिः कुजे ॥ ७० ॥
 कान्तिर्वुधे सुख जीवे भाग्य शुके शनौ शुचि ।
 निषिद्धवारस्तद्वजे तिथौ वा दन्तधावनम् ॥ ७१ ॥
 अलब्धे सति शुद्धार्थमङ्गुल्या परिषर्पयेत् ।
 सूक्ष्म ज्योतिष्मतीचूर्णं वरामिर्वा कटुत्रये ॥ ७२ ॥
 युक्त क्षौद्रयुत वाऽपि सतैल वा ससैन्धवम् ।
 अङ्गुल्यां च समादाय शनैर्दन्तान्विषर्पयेत् ॥ ७३ ॥

तदलामे शुद्धपर्णैः कटुतिक्तकषायकैः ।
 कर्पयेदन्तपट्टिं च ततः कोष्णजलेन च ॥ ७४ ॥
 कुर्याद्द्वादशगण्डपं सुखशुद्धिर्भवेत्प्रिये ।
 उपदेहास्यदौर्गन्धैर्दलेभ्यश्च दन्तदोषहृत् ॥ ७५ ॥
 दृढत्वं दन्तपक्तेश्च भवेदङ्गुलिपर्णनात् ।
 हैमया वा रौप्यया वा नैम्यया वा शलकया ॥ ७६ ॥

शर्करादन्तशल्यानि शोद्धस्तुक्कृन्नादरेच्छन्तैः ॥

[जिह्वाविलेखनविधिः ।]

दशाङ्गुलायतं सम्यक्तजेन्यप्रमाणकम् ॥ ७७ ॥
 हैमं रौप्यं तथा ताक्ष्यं शालां वा पाटितमपि ।
 तालपत्रमव वाऽपि शुष्णं जिह्वाविलेखनम् ॥ ७८ ॥
 तेन जिह्वामलं कर्णेन्मन्दं मन्दं मुहुर्मुहु ।

जिह्वास्ययोर्मलं हन्याद्वैरस्य च प्रसेकहृत् ॥ ७९ ॥

भूतिगन्धहरं रुच्यं वैशर्षं च प्रजायते ।
 उन्मादमूर्च्छाद्विक्कातिच्छर्दिद्योषस्यैर्मुताः ॥ ८० ॥

श्वासकासाजीर्णयुताः शानाहारिर्विनिस्ताः ।
 न कुर्मुस्ते नरा नित्यं जिह्वोलेखनकर्म च ॥ ८१ ॥

[अङ्गुलविधिः ॥]

ततोऽङ्गयेद्दामदशमादौ प्रश्नाच्च दक्षिणाम् ।
 वामाक्षि वामहस्तेन दक्षहस्तेन दक्षिणाम् ॥ ८२ ॥
 मुद्रप्रमाणं सौवीरमङ्गनं नित्यशो हितम् ।
 तेनाक्षिणी निर्मले च व्यक्तवर्णं तथोज्ज्वले ॥ ८३ ॥

स्याता घनतरस्निग्धपद्मणी सूक्ष्मदर्शने ।
 नेत्रयोश्श्लेष्मणो भीतिर्विशेषस्तत्रावुण हितम् ॥ ८४ ॥
 सप्ताहाच्छ्लेष्मकृद्धारिणावर्कं चाज्जन निशि ।
 अज्जनोत्क्षलेक्षितश्श्लेष्मो नासानाडीगतो भवेत् ॥ ८५ ॥
 तस्य निर्हरणार्थाय नावनं नित्यमाचरेत् ।
 नक्षत्रविधिः ॥
 सर्वतुप्यणुतैलेन नम्य श्रेष्ठतमं प्रिये ! ॥ ८६ ॥
 अभावे त्वणुतैलस्य नस्य शुण्ठ्यादिकैर्हितम् ।
 हेमन्ते क्षिशिरे शुण्ठीपिप्पलीगुडसयुतम् ॥ ८७ ॥
 कोष्णेन वारिणा वृष्टमादौ घामपुटान्तरे ।
 षड्विन्दून्निक्षिपेदन्यन्नासारन्ध्रं पिषाय च ॥ ८८ ॥
 पश्चादितररन्ध्रे च क्षिपेद्द्वाम पिषाय च ।
 मधौ विध्वगुडस्तन्यघृष्टं नस्यमुदाहृतम् ॥ ८९ ॥
 ग्रीष्मे स्तन्ययुता शुण्ठी नस्य वृष्टौ तिलोद्भवम् ।
 तैलं शरदि सस्तन्यं शुण्ठीं कर्पूरनावनम् ॥ ९० ॥
 जन्तुर्ध्वरोमा नश्यन्ति नावनेन नः सशयः ।
 सप्तवर्षात्परं नस्य हितमाशीतिवत्सरम् ॥ ९१ ॥
 आजन्मः, मरणान्तं स्यादणुतैलं हितं हारम् ।
 मन्यास्तमो हनुस्तम्भशिरोरुवकंपनादिकम् ॥ ९२ ॥
 अप्राणसूतिरोधौ च वैल्यैः, पीनसः तथा ।
 केशच्युतिश्च खलतिर्जरा नस्येन नश्यति ॥ ९३ ॥
 स्नायुसन्धिशिरोऽस्थना च बलदाढ्यैर्धकरं प्रिये ! ।
 वृद्धिकाप्यर्धपदं केशक्षमश्रूणां सकलेन्द्रिये ॥ ९४ ॥

ओजस्करं विपहरं त्रिकलं नस्यमिष्यते ।

॥ । अणुतैलम् ॥

अभाणुतैलं वक्ष्यामि जीवन्त्यंबुदवारि च ॥ ९५ ॥

सेव्यत्कदेवदारुणि दार्ढी त्वगोपयष्टिका ।

हिमप्लवागरुवरीपुण्ड्रेक्षूत्पलवित्वकम् ॥ ९६ ॥

सुरभिस्थिरधावन्यौ रेणुकैले च पत्रकम् ।

बलाकमलकिञ्जस्कौ क्रिमिघ्न च सुरेश्वरि । ॥ ९७ ॥

पङ्क्तिशतौषधं चैतत्प्रत्येकं तु चतुःपलम् ।

तत्तर्षं खण्डशः कृत्वा दिव्येऽयुतपलेऽभसि ॥ ९८ ॥

पचेद्दशांशशेष च दशधा विपचेत्समम् ।

तस्माद्विभक्त एकांशे काये तैलं च तत्समम् ॥ ९९ ॥

पचेद्यावतैलशेष पचेत्तच्च द्वितीयके ।

भागे पुनः पचेदेवं तृतीयेऽपि चतुर्थके ॥ १०० ॥

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा तैलशेष गृयो गृय पचेदिति ।

एवं नवमभागान्तं कुर्याच्च दशमे पुनः ॥ १०१ ॥

आजं पयस्तैलसम काये क्षिप्त्वा पचेच्छनैः ।

तैलशेष नवे बस्त्रे द्विगुणे पीठयेद्दृढम् ॥ १०२ ॥

अणुतैलमिदं श्रेष्ठं नस्यकर्मणि सर्वदा ।

अतिसूक्ष्मसिरामार्गन्यापकत्वाच्च सन्ततम् ॥ १०३ ॥

इन्द्रियस्थैर्यदायित्वादणुतैलमिति स्मृतम् ।

गण्डूपविधिः ॥

ततो गण्डूपमादध्यान्मातुलुङ्गस्य केसरम् ॥ १०४ ॥

पलं निष्कत्रयं व्योषं कर्पू सैन्धवजं रजः ।

क्षौद्रं कर्पू सिता कर्पूमिति द्विपलमात्रकम् ॥ १०५ ॥

कर्णं चान्तर्मुखं क्षिप्त्वा यावच्छलेष्मावृतं मुखम् ।
 बहिः क्षिपेच्च क्वलं पुनस्तद्वच्च पूरयेत् ॥ १०६ ॥
 एवं पङ्क्त्यारमाकल्प्ये कासश्वासारुयुरोगहृत् ।
 दीपनं रुचिकृद्भूय भवेद्गण्डूषधारणम् ॥ १०७ ॥
 अथ स्नेहस्यं गण्डूषं कुर्याद्भूय घृतं पलम् ।
 मुखे क्षिप्त्वा पिघायास्यं निश्चलं किञ्चिदुन्मुखः ॥
 यावच्छलेष्मावृतस्तान्तः पश्चान्निष्ठीवयेत्प्रिये । ।
 यूपादाहयुते पाके घ्नन्त्यागन्तुके स्नेहे ॥ १०९ ॥
 अग्निक्षारविषप्लुष्टे घृतगण्डूषमुत्तमम् ।
 पञ्चवर्षात्परं कार्यं गण्डूषं सततं हितम् ॥ ११० ॥

धूमपानविधिः ॥

निशाकर्पूरशुण्ठीभिर्धूमस्सर्वर्तुषु प्रिये । ।
 पीतः कासश्वासजित्स्याच्चक्षुष्यो वक्त्रपूतिहा ॥ १११ ॥
 कालदोषानुगुण्येन भेषजेन प्रयोजितम् ।
 धूमं पिबेत्सदा प्राज्ञे नरो रोगविवर्जित ॥ ११२ ॥
 वामनासापुटेनादौ दक्षिणं च निरोधयन् ।
 यथासुखं पिबेद्धूमं तथा दक्षिणरन्ध्रतः ॥ ११३ ॥
 नासापानोत्वलेशितश्च दोषः कण्ठं समाश्रयेत् ।
 तन्निराहरणार्थं च पिबेद्धक्त्रेण धूमकम् ॥ ११४ ॥
 वक्त्रपीतं तु वक्त्रेण नोत्सर्जेत्तं च नासया ।
 नासापीतं नसोत्सर्ज्यं वक्त्रेण च न नासया ॥ ११५ ॥
 उत्सर्जेद्यद्यव्ययेन गलदृगोगमाम्भवेत् ।
 सम्यङ्निषेवितो धूमः कफवातोत्तरान्नादान् ॥ ११६ ॥

जतूर्ध्वजान्निहरेत्वा तान्जातान्करोति च ।
 मोहातिसारासिक्पिततिमिरोध्वानिलमयान् ॥ ११७ ॥
 रोहिण्याध्वानरिकाङ्गविरिक्तोदरपाण्डुकाः ।
 जागरूकशिरस्तोदकृतवस्तिमदात्ययाः ॥ ११८ ॥
 मद्यमत्स्यपयःक्षौद्रदधिश्चैलपिपासिताः ।
 त्यजेयुस्ते धूमपानं तथैव स्नेहभोजनाः ॥ ११९ ॥
 अष्टादशाब्दात्परतो धूमपानं हितं स्मृतम् ।
 धूमपानात्परं कुर्याद्विष्णुध्वं तिलकल्कजम् ॥ १२० ॥
 सुखोष्णसलिलैर्युक्तमामवातामयाप्रहम् ।

ताम्बूलचूर्णविधिः ॥

हर्षणं चलनं हन्यादन्तानां वाक्च्यकारणम् ॥ १२१ ॥
 चर्वमेदय ताम्बूलं चिकण्णादिगुणान्वितम् ।
 क्रमुकं नागवल्क्याश्च पक्वं शुभ्रदलान्नि च ॥ १२२ ॥
 चूर्णं पापाणञ्जं श्रेष्ठं कर्पूरेकदुकीफलैः ।
 तक्कोलदेवकुसुमजातीखदिरसारकैः ॥ १२३ ॥
 मूलाग्रमध्यमशिरा नागवल्क्या विवर्जयेत् ॥ १२४ ॥
 द्विपर्णं चूर्णमुक्तं च सार्द्रं बालमशोधितम् ॥ १२५ ॥
 संयुक्तं त्र्यक्षुणं धृत्वा यक्ते तच्च विवर्जयेत् ।
 क्लेशिता वक्त्रदन्तजिह्वास्त्युर्निर्वृणास्तुखाः ॥ १२६ ॥

नेत्रप्रक्षालनविधिः ॥

अथ प्रक्षालनं नेत्र उन्मील्यार्थं प्रपूरयेत् ।
 अवमृज्याजलिजलैर्निष्ठीवेन्मुखवारि च ॥ १२७ ॥

एवं त्रिधा विधायैतच्छुषोरमृतं हितम् ।
 दृक्पणवतिरोगघ्नं रुचिवैशद्यदायि च ॥ १२७ ॥
 हेमन्ते शिशिरर्तौ तु द्वादशाञ्जलिमिदृशौ ।
 वसन्तप्रावृषोरद्गमिर्विशत्यञ्जलिभिन्मुधी. ॥ १२८ ॥
 पञ्चविंशनिभिर्ग्रीष्मे द्वाविंशच्छरदि प्रिये ! ।
 पितृकाशोपपित्ताहनाडिकान्यङ्गद्वयेत् ॥ १२९ ॥
 नेत्रपक्षाळनादेवि ! दृक्प्रसादकरं हितम् ।

व्यायामविधिः ॥

व्यायाममात्रेरेन्नित्यं यथासात्म्यं सुखावहम् ॥ १३० ॥
 जातिशक्त्यानुकूल्येन स्निग्धाग्नी बलवान्भवेत् ।
 कार्यं शीते वसन्ते च स्वशक्त्याऽर्धं यथा मृदु ॥ १३१ ॥
 अन्यदा मन्दमादध्यादन्यथा रोगभाग्भवेत् ।
 कर्मक्षम क्षीणमेदा लघ्वहो दीपितानल ॥ १३२ ॥
 विभक्तघनकायस्स्यादुक्तन्यायामकमेणा ।
 बालो वृद्धो वातपित्तकोपी चाजीर्णितस्यजेत् ॥ १३३ ॥
 अतिव्यायामतन्मृग्या क्षय कासो ज्वरो भ्रमः ।
 रक्तपित्त भ्रमश्छर्दिस्तमकश्च प्रजायते ॥ १३४ ॥

उद्धर्तनविधिः ॥

कृतव्यायागकं देहं मर्दयेच्च यथासुखम् ।
 सुगन्धद्रव्यकल्केन कुर्यादुद्धर्तनं सुखम् ॥ १३५ ॥
 वलिप्तं कान्तिजननं मेदःकफविनाशनम् ।
 अङ्गस्थिरीकर्मकारि भवेदुद्धर्तनं प्रिये ! ॥ १३६ ॥

अभ्यङ्गविधिः ॥

अथ अभ्यङ्गविधिं कुर्यात्पूर्वमभ्यासनस्थितः ।

रमायनोक्ततैलेन शिरः कर्णौ च पूरयेत् ॥ १३७ ॥

शिरोऽर्हेणैव मूर्धानं शरीराहं विग्रहम् ।

विद्रोषेण शिर कर्णनासापादेषु लेपयेत् ॥ १३८ ॥

बलातैलेन वाऽन्येन सिङ्गेनाभ्यङ्गमाचरेत् ।

[बलातैलम् ।]

अथ वक्ष्ये बलातैलं चतुर्विंशत्यलानि च ॥ १३९ ॥

बलामूलानि कणश शृत्वा तत्पोडशे गुणे ।

जले क्षिप्या पादशेषं पञ्चेतत्समभागिकम् ॥ १४० ॥

गन्धं पयश्च देवेशि ! तर्कारी पाटली तथा ।

कादमरीत्रिल्ववृहतीद्वयगोक्षुरदुण्डुका ॥ १४१ ॥

कोलमशुमतीमुममुलुथप्रवकाः पृथक् ।

चतुर्निष्कप्रमाणास्त्र्युश्चतुष्पट्टिपले जले ॥ १४२ ॥

पादशेषं पचेत्सर्प तिलतैलं च पोडश ।

पलमेतत्समस्तं च तत्क्षिपेत्ताम्रभाजने ॥ १४३ ॥

नेदाकाकोलिकासूप्यपर्णीयुष्मानि जीनकः ।

ऋषभो दारुमञ्जिष्ठाचन्दनागरुमैन्धनम् ॥ १४४ ॥

शैलेयशारिवाकुष्ठतमरोत्पलशारिवाः ।

वचापुनर्नवाचोरत्रिफलात्रिसुगन्धिकम् ॥ १४५ ॥

शतावरीविदार्यध्वगन्धायष्टिशताह्वयाः ।

प्रत्येकमर्धकप्यं च श्लक्ष्णं संपेष्य कल्कयेत् ॥ १४६ ॥

सर्वं पनेचैलशेषं मृद्वग्नौ सावधानतः ।

नगद्विगुणस्तरेण पीडयेत्पुट्टं सुधी ॥ १४७ ॥

सर्ववातप्रशमनं गुल्मोन्मादग्रहापहम् ।
 मूत्राघातान्त्ववृद्धिघ्नं ज्वरघ्नं सूतिकाहितम् ॥ १४८ ॥
 बालानां च हितं चास्थिभर्मक्षतयुगामपि ।
 गक्षिणः क्षीणसत्वस्य सन्निपाते विशेषतः ॥ १४९ ॥
 पाने यस्तौ तथाऽभ्यङ्गे नस्यधारावगाहने ।
 गण्डूषधारणे देवि ! हितं स्यात्पादलेपने ॥ १५० ॥
 बलतैलमिदं श्रेष्ठं सर्वेषां सर्वदा हितम् ।

स्नानविधिः ॥

तैलापहारिक् चैश्च कषायैर्दततैलकः ॥ १५१ ॥
 कोष्णेन धारिणा ग्रीष्मे शालयेद्यथ विपहम् ।
 यथा सुखोष्णमलिलैर्भूरिभिस्सर्वस्नानि च ॥ १५२ ॥
 जरावातध्रमहर पुष्ट्यायुर्द्वयप्रमात्रकः ।
 दाहार्चनिद्रामुचमत्वकारी वृष्यो दुग्निप्रदः ॥ १५३ ॥
 उष्णांबुना शिरस्नानादह्वकेशबलहृच्छ्रमः ।
 वपुषे कोष्णमलिलं बलरूढान्शूलहृत् ॥ १५४ ॥
 नेत्रार्दिताम्यकर्णाल्यंजीर्णातीसाररोगिणाम् ।
 शाध्मानपीनमदलेप्सायुजां भुक्तवतामपि ॥ १५५ ॥
 कृत्नसशुद्धिदेहानां प्रातम्यनं तु गर्हितम् ।
 पूर्वोत्तरार्द्राश्रवणत्रिजन्मरविषङ्गम् ॥ १५६ ॥
 पर्णार्णं प्रातिपत्यर्थां चाष्टर्मां दशर्मां तथा ।
 चतुर्दशीं व्यतीपातं वैधृतिं ग्रहणद्वयम् ॥ १५७ ॥
 कुजार्कगुरुशुक्राणां वारानभ्यङ्गने त्यजेत् ।
 बालस्वविरट्स्नानां न दोषस्तस्यैवा भवेत् ॥ १५८ ॥

सन्ध्यादिनित्यकर्मविधिः ॥

ततश्चोद्गमनीयं च परिधाय विधानतः ।
 आचम्य सुखमासीनः प्राङ्मुखः प्राणसंयमम् ॥ १५९ ॥
 कृत्वा त्रिपुण्ड्रं सद्भूत्या बोध्वपुण्ड्रं मृदा लिहेत् ।
 तत्तन्नाम समुच्चार्य सन्ध्यां कुर्याद्यथोचिताम् ॥ १६० ॥
 दिवाकराख्यपूजां च कुर्याद्दण्डनमस्त्रिक्याम् ।
 तिथिवारादिपञ्चाङ्गं चन्द्रताराग्रहस्थितिम् ॥ १६१ ॥
 शृणुयात्पापदारिद्र्यरोगाद्विनिर्हणम् ।
 आयुश्श्रीविजयानन्दधर्मारोग्यमुखपदम् ॥ १६२ ॥
 गुरुध्यानपरो भूत्वा कृतदेवार्चनकर्मः ।
 तत्सन्निधौ द्विजातिभ्यो दानं दद्याद्यथावलम् ॥ १६३ ॥
 अथाग्निकार्यं कुर्वीत कपिलं च समर्चयेत् ।
 गुरुन्पुरोहितान्वैद्यान्दैवज्ञांश्च महीसुरान् ॥ १६४ ॥
 तांबूलादिप्रदानेन नत्या संभावयेत्त्रिषु ।
 आज्ये स्वमुखमालोक्य तत्पात्रं तत्सदक्षिणम् ॥ १६५ ॥
 दद्याद्द्विजन्मने नित्यमलक्ष्मीकलिनाशनम् ।

वेदकेशधूपनविधिः ॥

ततश्च घूपयेदेहं स्नानसिक्तकचादिकम् ॥ १६६ ॥
 श्रीगन्धागरुकाष्ठानि सज्जीगुगुलुयावकाः ।
 शर्करामधुसर्पिर्भिर्विलोड्य परिघूपयेत् ॥ १६७ ॥
 अत्रगुण्डितसर्वांगस्तनार्द्रचिकुरान्वपुः ।
 शिरोरोगांश्च सकलान्स जयेत्पीनसादिकान् ॥ १६८ ॥

[गन्धानुलेपनविधिः ।]

कुङ्कुमागरुकरूरकस्तूरीचन्दनानि च ।
हिमांचुना रुक्मणतरं पिष्टं देहविलेपनम् ॥ १६९ ॥
कुर्यादादौ द्विजान्निभ्यो दत्त्वा पश्चाद्विलेपयेत् ।
कीर्तिस्वरायुस्सद्वर्णकान्तिसौभाग्यवर्धनम् ॥ १७० ॥
मदमूर्च्छाभ्रमस्वेददुर्गन्धश्रमवातहृत् ।
चक्षुष्यं पित्तनुद्धृद्यं सुगन्धं विषजिह्वलम् ॥ १७१ ॥
आकारश्रीकरं पुण्यं श्रमघ्नमनुलेपनम् ।

[पुष्पधारणविधिः ।]

जातीचम्पकपुष्पागपाटली यूथिकात्रयम् ॥ १७२ ॥
केतकीकुन्दयकुलकरवीरातिमुक्तकान् ।
मल्लीरुरयनेपालमदनं शतपत्रकम् ॥ १७३ ॥
सौगन्धिकं मरुवकं वालकं कमलोत्पलम् ।
अन्यानि च सुगन्धीनि यथाकालोद्भवानि च ॥ १७४ ॥
पुष्पाणि धारयेन्मूर्ध्नि सौभाग्यायुष्यपुष्टिदम् ।
चक्षुष्य कान्तिदं श्रीदं धारिवन्द्रियबलप्रदम् ॥ १७५ ॥
स्वेदक्लेदजदुर्गन्धमलहृच्च शिरोरुहाम् ।
मृदुत्वस्निग्धताकार्प्यदैर्घ्यस्थैर्यविवर्धनम् ॥ १७६ ॥
मङ्गल्यं दाहशमनं चक्षुष्यं बलवर्धनम् ।
पुष्पाणां धारणान्तरां सौमनस्यं प्रजायते ॥ १७७ ॥

[रत्नधारणविधिः ।]

अथाभरणरत्नानि धारयेच्च यथाक्रमम् ।
पञ्चरागं रवौ मुक्तां चन्द्रे भौमे च विद्रुमम्

सौम्ये मरकतं जीवे पुण्यरागं भृगौ पविम् ।
 शनौ नीलं पर्वणोस्तु राहुकेतुप्रियाय च ॥ १७९ ॥
 धार्यो गोमेदवैडूर्यौ ससुवर्णं सुनिर्मितम् ।
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं धन्यं दुःखापहं मुपमम् ॥ १८० ॥
 काम्यमोजस्करं पुष्टितुष्टिकृद्विपनाशनम् ।
 पापघ्नं च भवेन्नित्यं रत्नाभरणधारणम् ॥ १८१ ॥
 माणिक्यमायुर्विजयमोजो वित्तं करोति तत् ।
 मौक्तिकं रक्तपित्तघ्नं दाहमूर्च्छाविपापहम् ॥ १८२ ॥
 वज्रं भाग्यायुरोजश्च्रीकीर्तिदं विषपापहृत् ।
 घोरव्यालाग्निचोराभिचारवारिभयापहृत् ॥ १८३ ॥
 नीलं लक्ष्म्यायुरारोग्यपुण्यकीर्तिबलप्रदम् ।
 म्निग्धं मरकतं सर्वदोषघ्नं विषभूतहृत् ॥ १८४ ॥
 गोमेदं कान्तिकीर्तिश्रीमङ्गल्यं विषजिह्ववेत् ।
 पुण्यरागं सुखं कीर्तिं वाक्पटुत्वं ददाति च ॥ १८५ ॥
 वैडूर्यं म्निग्धमोजस्यं मङ्गल्यं विपनाशनम् ।
 प्रवालं श्रीकरं धान्यकान्तिदं विपनाशनम् ॥ १८६ ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तो दर्पणं देवमानुषम् ।
 आलोकयेच्छुचिं देवि ! पुण्यं पापविनाशनम् ॥ १८७ ॥
 काम्यमागन्तुदोषघ्नं श्रीकरं हर्षकृत्सरम् ।

[कञ्जुकोष्णीपपादत्रधारणविधिः ।]

कार्पासयुगलच्छन्नो मध्ये पट्टांशुकावृतः ॥ १८८ ॥
 कञ्जुकोष्णीपधारी स्यात्ससन्धान(या)स्सुखासनः ।
 त्वक्प्रसादकरं वृष्यं रजश्शीघ्रात्पापहम् ॥ १८९ ॥

केदयं वातप्रशमनं कञ्जुकोष्णीपधारणम् ।
 मृदुचर्मकृतं स्निग्धं पादत्वाणं गजेत्सदा ॥ १९० ॥
 चृप्यमोजस्यमायुष्यं चक्षुष्यं बलवर्धनम् ।
 सुखप्रचारकृच्छत्यक्रिमिकण्टकनाशनम् ॥ १९१ ॥
 हृतशार्करपापाणदुःखं सर्वजनोचितम् ।
 मृद्वासने समासीनास्सुहृद्भिर्बन्धुमिस्तुतैः ॥ १९२ ॥
 आर्यैः पूज्यैः परिश्रुतस्सल्लापामृतमाचरेत् ।

[भोजनविधिः ।]

ततो मध्याह्नपेलार्यां पूजयेदिष्टदेवताम् ॥ १९३ ॥
 पञ्चयज्ञाश्च कुर्वीत दैवं पिब्य च मानुषम् ।
 आह्नं भौतं बलिं दद्यात्ततो मुञ्जीत मानवः ॥ १९४ ॥
 उत्सृष्टमलमूलश्च विशुद्धोद्गारकोष्ठवान् ।
 स्वमार्गगतदोषश्च सुद्वारानुगतानिलः ॥ १९५ ॥
 उत्पन्नजाठराग्निश्च लघ्वङ्गो विजितेन्द्रियः ।
 मृदुलासनगासीनः प्राङ्मुखो दीर्घिमायुषे ॥ १९६ ॥
 यशसे दक्षिणास्यस्स्याच्छिष्यै प्रत्यङ्मुखस्सदा ।
 नोदङ्मुखः कदाचित्सात्विपात्नीठं पुरस्तिष्ठत् ॥
 आच्छाद्य शुद्धवस्त्रेण पात्रं तदुपरि न्यसेत् ।
 रौक्मं वा राजतं कांस्यं यथालाभं सुशोभितम् ॥ १९८ ॥
 रौक्मं पथ्यं पुष्टिकरं सौमाम्यं बृंहणं परम् ।
 वातपित्तहरं वृष्यं गरघ्नं विषनाशनम् ॥ १९९ ॥
 मज्जल्यमपि रौप्यं तु वातघ्नं शुचि शीतलम् ।
 कफपित्तहरं रुच्यं लेसनं भाग्यकान्तिहृत् ॥ २०० ॥

फांस्यं च रक्तपित्तघ्नं चक्षुष्यं लेखनं रुचि ।
 हृद्यं श्लेष्महरं देवि । रूक्षं वैशद्यकारि तत् ॥ २०१ ॥
 आयसं सिद्धिदं पाण्डुकामिलाऽरुचिनाशनम् ।
 हैमे सर्पिश्च रौघ्ये तु चोष्याणि प्रद्रवाणि च ॥ २०२ ॥
 कृताकृतानूसानौक्म्यपात्रे सोष्णं पयः क्षिपेत् ।
 द्रव्याणि शुष्कद्रव्यानि कांस्ये तु कल्याणलौ ॥ २०३ ॥
 रागपाडवसट्टांश्च वज्रवैद्यनिर्मिने ।
 मृत्तिकाकाचकनकै रचिते पानकं जलम् ॥ २०४ ॥
 दक्षिणे भक्षपिशितशाककन्दफलानि च ।
 पर्पटान्वटकान्वामे चूपपानीयपानकम् ॥ २०५ ॥
 लेह्यं पयः प्रद्रवाणि रसान्पेयान्खलान्यसेत् ।
 पुरस्तादधिमध्विक्षुविकृतिं सक्तुविक्रियाम् ॥ २०६ ॥
 रागपाडवसट्टांश्च स्थापयेत्परमेश्वरि ।
 गोधूमयवशाल्यन्नं जाह्नलं पिशितं नवम् ॥ २०७ ॥
 मुद्गसैन्धवमृद्वीकापट्यामलकशर्कराः ।
 पटोलं क्षौद्रमुदकं दिव्यं गर्व्यं घृतं नवम् ॥ २०८ ॥
 दाडिमं गोपयस्सिद्धं दधि तक्रादिकं हितम् ।
 यद्यत्सस्यहितं रुच्यं रोगघ्नं तत्तदाहरेत् ॥ २०९ ॥
 मोचेक्षुचोचाग्रविसर्कारीमोदकं हितम् ।
 मक्ष्यं भोज्यं लेह्यचोष्यं सपङ्कसमनोहरम् ॥ २१० ॥
 स्निग्धोष्णं लघु श्वेतं च शुद्धं नात्रानिधानितम् ।
 अतिमात्रं हीनमात्रं न मुञ्जीत मुखाय च ॥ २११ ॥
 यथाऽर्घतृप्तिं गुरुभिर्लघुभिश्चाऽऽविपात्तया ।
 यथामात्रं समस्नीयाच्छीघ्रं जीर्यति सौख्यकृत् ॥

अतिमात्राशनादोषा वाताद्याः पीडिताः परम् ।

कुप्यन्ति हीनमात्रा या भुंक्तिरोजोमलापहा ॥ २१३ ॥

वातहृन्मात्रया भोजी मात्रा स्यादग्निवर्धनी ।

गुरुशिष्टातिथीन्बन्धून्पूज्यानन्याश्च दक्षिणे ॥ २१४ ॥

पुलपौलादिकान्वामे दौहित्रान्सकलान्पुनः ।

स्थापयेत्ताश्च श्राद्धाद्यैः पक्तिमेदमकारयन् ॥ २१५ ॥

इतिहासपुराणानि शृण्वन्नापोऽशनं ततः ।

कुर्याच्च परिविष्टान्नं सर्वं सर्वेश्वरार्पितम् ॥ २१६ ॥

भावयन्नमृतं चास्तु ब्रुवन्मुञ्जीत हृष्टधीः ।

जठराग्निप्रतापेन वातपित्ते विजृम्भिते ॥ २१७ ॥

स्यात्ता तयोः मृदान्त्यर्थमादौ मधुरमाहरेत् ।

मध्येऽम्लं लवणं चाद्याज्जठरानलवर्धनम् ॥ २१८ ॥

कटुतिक्तकपायांश्च भुञ्जीतान्ते च मात्रया ।

पानीयममृन् शीतं त्रिचतुर्वारमापिबेत् ॥ २१९ ॥

अन्यद्भयो कार्श्यमादौ मध्ये साम्यं तयोर्भवेत् ।

अन्ते स्थूलवपुर्वारि पीतं यद्भोजनस्य च ॥ २२० ॥

जलातिपानापीताभ्यां भुक्तमन्नं न पच्यते ।

तस्मादग्निविवृद्धार्थं मात्रया सलिलं मुहुः ॥ २२१ ॥

जाठरान्नौ मदीप्ते च यो न भुंक्तेऽन्यकार्यत ।

क्षीयते जाठराग्निश्च यथाऽनाहुतिपावकः ॥ २२२ ॥

जठरस्य द्विभागौ च पूर्यमन्नेन चाभसा ।

तृतीयभागं सपूर्य चतुर्थं परिशिष्यते ॥ २२३ ॥

वातादीनां प्रचारार्थमित्थं भोजनमाचरेत् ।

पर्वणोरर्कवारे च पितृपिण्डप्रदे दिने ॥ २२४ ॥

व्यतीपातेऽध्वरे चैव वर्जयेद्रात्रिभोजनम् ।
 उपोष्यादथवा रात्रौ शनेनापि विशेषत ॥ २२५ ॥
 द्विधा भुक्तिं न कुर्याच्च चतुर्दश्यष्टमीषु च ।
 द्विवार भोजनं पथ्य द्विजातीना बल हितम् ॥ २२६ ॥
 स्त्रीबालवृद्धाशक्ताना भवेदन्नं यथामुखम् ।
 आरोग्यमेकभुक्तेन वक्ष्य वृष्य द्विभोजनम् ॥ २२७ ॥
 त्रिवारभुक्त्या रोगास्स्युर्मुञ्जीताऽऽरोग्यरूपतः ।
 असाक्षिणैकवस्त्रेण न तिष्ठथ न निद्रित ॥ २२८ ॥
 अतिमात्रं न भोक्तव्यमामदोषप्रदायकम् ।
 अमित्रनीतगणिकासङ्कीर्णगणकाशनम् ॥ २२९ ॥
 अपक्वदुग्धविष्टमि शीतलाशुचिरूक्षकम् ।
 विदाहिशुरुशुष्काक्षप्लावितं च पुरातनम् ॥ २३० ॥
 विहगोच्छिष्टगोघ्रातमार्जारादिविदूषितम् ।
 उदक्या स्पृष्टसकिलभुक्तशेषा विदूषितम् ॥ २३१ ॥
 सीमन्तसूतिकात्नादि पथ्याय परिवर्जयेत् ।
 समान्नं विषमानं यदधिकान्नं च वर्जयेत् ॥ २३२ ॥
 क्रोधशोकक्षुधातापयुक्तं पथ्यमपथ्यकम् ।
 मिथं भुक्तं तदन्ने तु समञ्जमिति कीर्तितम् ॥ २३३ ॥
 अल्पं वा बहुभुक्तं यदकाले विषमाशनम् ।
 भुक्त्यन्ते भोजनं सद्यश्चाधिकान्नं तदुच्यते ॥ २३४ ॥
 एतत्त्रयान्नं नयति मृत्युं वा तीनभामयम् ।
 सदोपमतिमात्रं वा गुरु भुक्तं च यत्क्षणात् ॥ २३५ ॥
 प्रनीर्यते तदन्नं च यथोक्तादनुपानतः ॥ २३६ ॥

अनुपानविधिः ॥

अनुपानं हितं श्रेयं देहदाढ्यं मनोज्ञताम् ॥ २३६ ॥

व्याप्तिं तृप्तिं च कुरुते भुक्तान्नस्य विशेषतः ।

संघातमपि शैथिल्यं विकृतिं ज्वरणं तथा ॥ २३७ ॥

पीनसोरःक्षतश्वासकासजन्तुर्ध्वरोगहृत् ।

गीताध्ययनसंभाष्यस्वरसादे च तद्धितम् ॥ २३८ ॥

षोढानुपानमन्नस्य सात्स्यं वीर्यघ्नकं ततः ।

अनुलोमं वैपरीत्यं शोधनीयं च जीर्णकम् ॥ २३९ ॥

सात्स्यं तु शीतलं वारि स्वादुरुष्णं घृतस्य च ।

वीर्यघ्नमजमांसस्य स्वादिरोदकमिष्यते ॥ २४० ॥

अनुलोमं सौकरस्य मांसस्याम्लकलावणे ।

तज्जातविकृतेदशान्तिं नयत्येवानुलोमतः ॥ २४१ ॥

वैपरीत्यं तु पुष्टिस्थालवणाम्भः प्रकीर्तितम् ।

वैपरीत्येन यत्तस्य हितं तद्विपरीतकम् ॥ २४२ ॥

शोधनीयं तु भुक्तान्नं मांसवच्छोधयेदतः ।

तेन शोधनमित्युक्तं जीर्णकं तेन जीर्यते ॥ २४३ ॥

मांसं यतो जीर्णकं तद्विख्यातं भुवनेश्वरि ।

यवगोधूमयोऽक्षीतमनुपानं जलं हितम् ॥ २४४ ॥

विषमद्यदधिक्षौद्रपिष्टकेषु कटुष्णकम् ।

मुद्गशाकादिविकृतौ तक्रमस्त्वम्लकाञ्जिकम् ॥ २४५ ॥

कृशानां पुष्टिकृन्मबं स्थूलानां सोदकं मधु ।

पुष्टिकृत्क्षयरोगे च कोष्णमांसरसो हितः ॥ २४६ ॥

घात्वग्निबलहीनेषु मद्यं मांसं हितं बलम् ।

रत्यध्वमारोगार्तिभेषजानशनातपैः ॥ २४७ ॥

बलेशितानां क्षये बालवृद्धानाममृतं पयः ।

व्रणाक्षिगलमेहार्ताऽयजेयुः क्लिन्नविग्रहाः ॥ २४८ ॥

अनुपानं च निद्राध्वभापणानि च सङ्गमम् ।

भुक्त्वा स्नात्वा च पीत्वा च वाहनाभ्यासपायसम् ॥

व्यायामयानप्रवनकर्माणि परिवर्जयेत् ।

विषयुक्तं भक्ष्यभोज्यलेखचोप्यादि वर्जयेत् ॥ २५० ॥

विषयुक्तौदनलक्षणम् ॥

विषयुक्तौदने चिह्नं साम्यविस्तान्यतोऽञ्जितम् ।

पाकश्चरेण भवति पक्वः पर्युपितोपमः ॥ २५१ ॥

केकिप्रीवोपमोष्मा स्याद्गन्धवर्णविवर्जितः ।

विलसन्न चन्द्रिकायुक्तो मूर्च्छाऽज्ञानप्रसक्तदः ॥

इयावकथितशुष्कोर्ध्वराजीसीमन्तभाञ्जि च ।

फेनबुद्बुदतन्तूनि व्यञ्जनानि भवन्ति च ॥ २५२ ॥

रागपाडवमांसानि विच्छिन्नरिरसानि च ।

कृष्णा राजी मांसरसेऽरुणा क्षीरे मदेभरिः ॥ २५३ ॥

इयावा दध्न्यसिता पीता तके नीरनिभा घृते ।

कपोताभान्तु सूपे स्यात्कृष्णा राजी तुषोदके ॥ २५५ ॥

काली मद्ये च सलिलेऽरुणा तैले प्रशम्यते ।

हरिद्वर्णा मयेत्सोद्रे त्वामं पक्व भवेत्कल्म ॥ २५६ ॥

पक्वं तु बुधितं, अपि मद्यद्वयं, ऐरिः ।

आर्द्राणि म्रानतां यान्ति शुष्काणि च विवर्णताम् ॥

मृदूनि यान्ति कठिन्यं कठिनानि च मार्दवम् ।

विषान्नममौ निक्षिप्तं चैकारनं शुटत्यनि ॥ २५८ ॥

धूमार्चिणी मयूरस्य कण्ठाभातुम्रगन्धवान् ।
 गतार्चिर्वा भवेदग्निर्निर्वा प्राश्य मक्षिका ॥२५९॥
 भक्षणादेव काकश्च वैमर्यं यान्ति तत्क्षणात् ।
 शारिकाश्शुकदात्यृहा कुर्वन्त्युन्मोशमुच्चकै ॥ २६० ॥
 हसम्स्वारित्यमाप्नोति प्रौढम्य म्यान्मदोदय ।
 जीवजीवस्य च ग्लानिश्चक्रोराक्ष्णोविरागिता ॥ २६१ ॥
 प्राणास्त्यजन्ति परमृद्दक्षचक्रकपोतका ।
 उद्विग्नता विडालाश्च यान्ति मुञ्चन्ति वानरा ॥
 कपोताश्शुकसारङ्गाश्शारिका भीषिता क्रमात् ।
 मत्वा मयूरा नृत्यन्ति विषान्नस्य तिलोक्तात् ॥२६३॥
 एतेषा दृष्टिपातेन भवेदन्नादि निर्विषम् ।

विरद्धानस्वरूपम्, तद्वर्जनोपदेशश्च ॥

विरद्धान्न न भुञ्जीत तत्प्याद्वरविषोपमम् ॥ २६४ ॥
 त्रिष क्षौद्रं निरुद्धैश्च मायक्षीरैरनूपजम् ।
 मास विषोपमं सद्यः प्राणानपहरेक्षणात् ॥ २६५ ॥
 गुडेन पयसा वाऽपि मूलकैर्मत्स्यभक्षणम् ।
 तस्मिन्निचलिचिमा वर्ज्या क्षीरेणाम्लफलसह ॥
 सर्वं शाककुलुत्थं च कोद्रवो वरकस्तथा ।
 वेरुलो मृदुष्टकश्चेते विज्या पयसा सह ॥ २६७ ॥
 गुडमूलकदुग्धैश्च वर्ज्यं हरितकसह ।
 श्यामिधा कोलमास च दध्ना पृषदकुक्कुरौ ॥ २६८ ॥
 पित्तेनापकपिशितमूलकैर्माषगूपकम् ।
 अविमास च कौसुमैर्विसैसह विरुद्धकम् ॥ २६९ ॥

मध्वाज्यमापसूपैश्च दध्ना सिद्धगुडेन च ।
 लकुत्तं वर्जयेत्तत्र दधि तालफलैस्सद ॥ २७० ॥
 रंभापक्कफलं वर्ज्यं गुडक्षौद्रकणोपणैः ।
 काकमाची विषसमा सुरया सह पायसम् ॥ २७१ ॥
 कृसरान्नं घृतक्षौद्र वसातैलजलानि च ।
 द्विशम्भ्रिशो वा चैकत्र समभागगतानि चेत् ॥ २७२ ॥
 अन्योन्यं विषतुल्यानि तिलकल्कैरुपोदकी ।
 वारुण्या वक्कुल्मापौ वर्ज्यौ कौलवसा कृता ॥ २७३ ॥
 बलाका तु हरेत्प्राणान् लवतितिरिगोषिकाः ।
 कपिञ्जलश्च पत्राढ्य एरण्डेन्धनपाचिताः ॥ २७४ ॥
 एरण्डतैलसभृष्टाम्सद्यः प्राणान्हरन्ति ते ।
 हारिद्राग्नौ विषयवं चेत्प्रेत हारिद्रशूलके ॥ २७५ ॥
 हारीतमास प्राणघ्नं सविपाणि विवर्जयेत् ।
 कृमिकेशतृणैर्युक्तं पुनरुष्णीकृतं त्यजेत् ॥ २७६ ॥
 अत्युष्णावरशाकानि निन्द्यैकरसनीरसम् ।
 शुक्ताममूलकदधिकारकीलाटकूर्चिका ॥ २७७ ॥
 गोवराहाविमहियमल्म्याश्च परिवर्जयेत् ।
 पूतिशुष्ककृशभ्याधिविषयार्थादिभिर्हतम् ॥ २७८ ॥
 शालकविसनिप्पावपिष्टमापविबूढकम् ॥
 फाणितं यवकान्शुष्कशाकानि च विवर्जयेत् ॥ २७९ ॥
 अत्यन्तकटुतिक्ताम्लकपायलवणान्वितम् ।
 अज्ञातदोषजननं कुत्स्यं शास्त्रविगर्हितम् ॥ २८० ॥
 असंस्कृतमदेवाहं स्पृष्टं च पशुरोमभिः ।
 हस्तदघं लेह्यपेयशयसं लवण घृतम् ॥ २८१ ॥

तैलं च समशाकानि व्यञ्जनानि च वर्जयेत् ।
 त्रैण चैकशफं चौष्ट्रं मासं वन्यामिह त्यजेत् ॥ २८२ ॥
 अकालजानि पुष्पाणि प्ररुद्धानि फलानि च ।
 सधिन्यवत्साऽस्तपूर्णदशाहायश्च गो पयः ॥ २८३ ॥

[भोजने वर्ज्याः प्रकाराः ।]

न प्रातरेव भुञ्जीत सायं सन्ध्याऽर्धरात्रके ।
 अन्धकारातपज्योन्मालोमपादपमूलके ॥ २८४ ॥
 शय्यायां द्वारि मार्गेषु कोणे घूसरितस्थले ।
 न भुञ्जीत त्रियादुष्टे भिन्ने भावादिदूषिते ॥ २८५ ॥
 स्वल्पे पात्रेऽन्यमोज्ये च पात्रभोजनमर्हिते ।
 उन्नम्य तर्जनीं राजदेवतागुरुसन्निधौ ॥ २८६ ॥
 अन्यचेता न भुञ्जीत न क्षीघ्रं न चिरेण च ।
 बुभुक्षितोऽम्बु न पिबेत्पिपासार्ताशनं भजेत् ॥ २८७ ॥
 गुल्मी भवेत्पिपासार्तो बुभुक्षुश्च मगन्दरी ।
 पशुवद्ब्रह्महस्तेन तोयमज्जलिना न च ॥ २८८ ॥
 परहस्तेन वा पीतशेषं च त्वणोदकम् ।

[भोजनान्तरवर्तक्यम् ।]

एव भुक्त्वा ततः कुर्यादमृतस्य पिबानकम् ॥ २८९ ॥
 उत्थायासनमास्थाय क्षालयेदाननं करम् ।
 सुखोष्णवारिणा शश्वद्गण्डूषं धीवयन्मुहुः ॥ २९० ॥
 दन्तशोधनं च कार्यं दन्तसन्धिविशोधनम् ।
 प्रातरेव बुभुक्षुणां दन्तशोधनमुच्यते ॥ २९१ ॥

प्रातर्भुक्ता च कर्तव्यं बुभुक्षुणां विधानतः ।

ततो विधिवदाचम्य मृद्धासनमुपेयिवान् ॥ २९२ ॥

आलोलहृष्टचेताश्च संस्मरन्स्वेष्टदेवताम् ।

प्राणादीनां च वायूनां धातूनां पुष्टिकृत्सदा ॥ २९३ ॥

तवाक्षामृतमेवास्तु बलमारोग्यमुज्ज्वलम् ।

पीताब्धितोयो वातापिभक्षितः स्वादितं मया ॥ २९४ ॥

पीतं संजरयेत्सर्वं लोपामुद्रापतिर्मुनिः ।

बडवार्ग्निं दिनाधीश नासत्यौ सप्तजिह्वकम् ॥ २९५ ॥

कुम्भकर्णं शनिं स्मृत्वा शीघ्रमाहारजीर्णकृत् ।

अनेनैव तु मन्त्रेण खनाभिं पाणिना स्पृशेत् ॥ २९६ ॥

भुक्तोत्तरोद्धवकर्फ धूमेन शमयेत्प्रिये ।

अथवा कटुकैस्तिकैः कपायैर्वा मनोहरैः ॥ २९७ ॥

ततश्चर्विततांबूलो मन्दं शतपदं चरेत् ।

वामे च दक्षिणे पार्श्वे मध्ये तु क्रमशः स्मृतम् ॥

द्वात्रिंशत्पञ्चविंशच्च मात्रा स्याद्वादश क्रमात् ।

शयीतापि च नो कुर्यात्प्रायामं चासनं सुधीः ॥ २९९ ॥

भुक्ता दिनोत्तरं भूरि खानुकूलं समाचरेत् ।

भुक्तोपविष्टस्थूलस्याचिघ्नस्तु बलवान् भवेत् ॥ ३०० ॥

सखरन्मुखमायुष्यं लपन्धावन्मृतिं व्रजेत् ।

भुक्ताऽऽतपास्त्रियानांबुध्वावनं च परित्यजेत् ॥ ३०१ ॥

स्पर्शं शब्दं रसं गन्धं रूपं चानुभवेत्सुखम् ।

तेनान्नं जीर्यते क्षिप्रमौद्धत्यं कर्म नाचरेत् ॥ ३०२ ॥

अन्ये स्वस्वद्विता धर्म्या आचाराः ॥

कथा धर्तोरराः पुण्याश्चष्ट्वेन्दुष्वपरायणैः ।

परोपकारनिरतैरास्तिकैस्तिग्धमानसैः ॥ ३०३ ॥

रागादिरहितैश्चान्तैर्वेदशास्त्रार्थवेदिभिः ।

स्वजनैस्सहितो नित्यं लोकयात्रानुसारिभिः ॥ ३०४ ॥

क्षणं तद्वित्तैस्सार्धं न यदेक्ष यसेत्कचित् ॥ ।

न स्निग्धेन द्वियेत्किञ्चिन्न दद्यान्न समाचरेत् ॥ ३०५ ॥

वेगान्निहन्त्यात्मानैव बलान्नोदीरयेत्सदा ।

सति वेगे नान्यकारी साध्यरोगाननाशयन् ॥ ३०६ ॥

ऐहिकामुष्मिकमुखं विना धर्मं न लभ्यते ।

सर्वेषां प्राणिनां सर्वं कार्यं मुख्यनिमित्तकम् ॥ ३०७ ॥

भवेद्धर्मरतस्तस्मात्सुखार्थं सततं भरः ।

पूज्यैस्सद्भिमसहासीत न नैर्दुष्टकर्मभिः ॥ ३०८ ॥

कायेन मनसा वाचा न कुर्यात्पापलेशकम् ।

अगम्यागमनं स्तेयं हिंसाताडनघातनम् ॥ ३०९ ॥

पाणिपद्भ्यां दृशा स्त्रीणामन्येषां च विलोकनम् ।

श्रुतिं पापकथानां च वृक्षादीनां च भञ्जनम् ॥ ३१० ॥

आदा(धा)नं सर्वकाले च सप्तादा(धा)नं च सर्पतः ।

त्रोदचिन्तां पापचिन्तां परद्रव्याभिलाषिताम् ॥ ३११ ॥

शास्त्रदृष्टे वैपरीत्यं महावाक्यान्यथाकृतिम् ।

नास्तिव्यचिन्तामज्ञानमसतामादरं तथा ॥ ३१२ ॥

असंबद्धप्रलापं च पारुष्यमनृतं तथा ।

निष्ठुरोक्तिं च पैगुन्यमर्मोद्धाटनकं तथा ॥ ३१३ ॥

विरोधशोकजननमहितं बहुभाषणम् ।

- सन्त्यजेत्सततं विद्वान् देवि ! त्रिपुरभैरवि ! ॥ ३१४ ॥
- शोकदारिद्र्यरोगार्तान्तोषयेच्च यथाबलम् ।
ब्रह्मादिकीटपर्यन्तं पश्येदात्मवदीश्वरि ! ॥ ३१५ ॥
- मानयेद्देवताविप्रगोमिपगृद्धभूमिपान् ।
गुरुनभ्यागतान्वन्धूनतिथीन्प्रतिनो यतीन् ॥ ३१६ ॥
- याचकान्नावमन्येत नाक्षिपेत्तान्कदाचन ।
अहितार्थगरे शत्रावुपकारपरस्सदा ॥ ३१७ ॥
- सुखे दुःखे चैकमनाश्श्रुतत्यागादिहेतुके ।
रूपामरण्यस्त्राद्यैः फले चेष्ट्या न कारयेत् ॥ ३१८ ॥
- प्राप्तकाले हितं स्वल्पं सत्यं मृदु मनोरमम् ।
सदाचारं कृपालुश्च स्मितास्य पूर्वभाषकः ॥ ३१९ ॥
- न सर्वत्रापि विश्वन्तो न च सर्वत्र शक्तिः ।
नैक एव सुखार्था स्यात्किञ्चिच्छल्यं न कारयेत् ॥
- स्वयं पराहितो न स्यात्प्रभोर्निम्नेहतामपि ।
अपमानं न प्रकाश्यं स्वरूतं धर्ममीश्वरि ! ॥ ३२१ ॥
- पराराधनदक्षस्तु यस्य चित्तं यथा भवेत् ।
तथैव तमनुब्रूयात् तस्य सन्तोषहेतवे ॥ ३२२ ॥
- धर्मार्थकामहीनं च कर्म नैव भजेत्सदा ।
तथा परस्परैरेव विरोधं न समाचरेत् ॥ ३२३ ॥
- लालनं पीडनं नित्यमिन्द्रियाणां न चाचरेत् ।
सर्वधर्मेषु सामान्यं कर्म नित्यं समाचरेत् ॥ ३२४ ॥
- अदीर्घनस्त्रिशुद्धहस्तपादेन्द्रियस्सदा ।
स्निग्धकेशदंशुवर्णस्त्वसौभाग्यमनुदत्तः ॥ ३२५ ॥

सुवेपथ्वाननिरतश्छत्रोपानट्समन्वितः ।
 युगप्रमाणमापश्यन्धारयेद्दलभूषणम् ॥ ३२६ ॥
 दिव्यौषधं विपहरं सिद्धमन्त्रमुयन्त्ररुम् ।
 रात्रावात्यन्तिके कार्ये नैको गच्छेन्न दण्डभृत् ॥ ३२७ ॥
 न वेष्टितशिरा नैव तमिसे शङ्कितस्थले ।
 तुपोच्छिष्टाशुचिस्नानशर्कराबलिभूमयः ॥ ३२८ ॥
 लोष्टमस्यध्वजाशस्तचैत्यार्यवनिताश्रिताः ।
 छाया नाक्रमणीया स्यान्न दोभ्यां तटिनीं तरेत् ॥
 उरसा स्यन्दनगजशिबिकानौमहीरुहान् ।
 नारोहेन्न च वह्निं च दुष्टसत्वान्प्रति मजेत् ॥ ३३० ॥
 क्षुतं विजृम्भहास्यं च न कुर्याद्विवृताननः ।
 न पीडयेद्गुणान्स्थून् लिखेद्भूमिमकारणम् ॥ ३३१ ॥
 अह्नानि न विचेष्टेत विपरीतानि भैरविः ।
 नोर्ध्वजानुदिचरं तिष्ठेत्तथा नोत्कटकासनः ॥ ३३२ ॥
 श्रमो वा यदि वाशायमनसा च प्रजायते ।
 तस्मात्पूर्वं त्यजेत्कर्म वृक्षच्छायां त्यजेन्निशि ॥ ३३३ ॥
 दिवा कपित्थच्छायायां रात्रौ बोधिद्रुमस्य च ।
 दिवानिश विभीतस्य छायां च परिवर्जयेत् ॥ ३३४ ॥
 चैत्यान्तश्चत्वरं देवभवनं च चतुष्पथम् ।
 नक्तं न सेवेत दिवा बध्यक्षून्यगृहाटवीम् ॥ ३३५ ॥
 पितृभूमिं चण्डेरिम् न संपश्येत्कदाचन ।
 सूक्ष्मं मग्निममादीप्तमग्नेर्ध्वं न विलोकयेत् ॥ ३३६ ॥
 न धार्यश्शिरसा भारो विक्रियं नासवं क्वचित् ।
 तथा रसांश्च पुरुषवातवात्यापुरोऽनिलान् ॥ ३३७ ॥

रजोहिमातपान्वादे महद्भिश्च विवर्जयेत् ।

मैथुनक्षवथूद्धारकासनिद्राक्षपानकम् ॥ ३३८ ॥

यकाङ्क्षो न च सेवेत दष्टाहियालशृङ्गिणाम् ।

तटच्छायानीचदुष्टानार्यराजद्विषामपि ॥ ३३९ ॥

बालातिचतुराणां च स्त्रीणां मेवा विवर्जयेत् ।

निद्राध्ययनसम्भोगभोजनानि न सन्ध्ययो ॥ ३४० ॥

नस्त्राङ्गास्यैश्शब्दवाच केशानां धूनने करे ।

पूज्याब्जग्न्यन्तरायानं सवधूर्नं च वर्जयेत् ॥ ३४१ ॥

स्त्रीषु वैरस्यविश्वासव्यातन्व्याधिकसक्तताम् ।

व्यसनेषु च सर्वेषु वर्जयेदतिसक्तताम् ॥ ३४२ ॥

दैवानिगुरुराजानामनृताप्रियकोपनम् ।

लीलारूपविनोदस्त्रीमामण शयनान्तरम् ॥ ३४३ ॥

वाणिज्यद्वयगदानि हासोच्छिष्टाशुचित्वकम् ।

आकुण्ठनं च शपथ सदा वासं विवर्जयेत् ॥ ३४४ ॥

स्त्रायान्न नम्र कर्माणि निष्फलानि न चाचरेत् ।

न बोधयेच्छयालुं च नाद्राघ्नियुगलस्त्वपेत् ॥ ३४५ ॥

सकलेशो नाजयेद्वित्तं मर्मस्पृष्टनैव कस्यचित् ।

दैवानिगुरुवृद्धानां पूज्यानां योषितामपि ॥ ३४६ ॥

वेदशास्त्रकुमारीणां वाममार्गानुसारिणाम् ।

ऊनातिरिक्तदेहानां विद्याहीनमुखपिणाम् ॥ ३४७ ॥

दरिद्राणां च हीनानां निन्दा कुर्यात्कदापि न ।

न स्त्रीपरयुतोऽश्नीयाञ्जृम्भमाणा समानताम् ॥ ३४८ ॥

नम्रान्ययुता ह्रीणा सवन्ती च रजस्वलाम् ।

यदृच्छया समासीनां न पश्येत्सुदृतीं स्त्रियम् ॥

न कण्डूयेद्द्विहस्ताभ्या मूर्धानं निजमीश्वरि । ।
 स्वरु जन्मक्षलम् च गृहच्छिद्रं घनं वय ॥ ३५० ॥
 जप्यं मन्त्रं न कथयेच्छुनान्वयधनस्य च ।
 वयोवाग्मेपवुद्धीना कर्मणा सदृशीं प्रिये ! ॥ ३५१ ॥
 शङ्काकोटिल्यरहिता शुभा वृत्तिं समाचरेत् ।
 वृद्ध्याजीये रोगिभिश्च स्तेनै पातकिभिस्तद ॥ ३५२ ॥
 न निदैर्न वसेद्भुभर्न जीरेत्क्षेत्रकर्मणा ।
 विद्वद्भूतकर्मणा वाऽपि हीनवृत्त्या द्विजम्सदा ॥ ३५३ ॥
 अयुरारोग्यवित्तेषु योऽनेष्वस्थिर स्मरेत् ।
 अवैद्ये व्याधिगुह्ये दुर्बले जलवर्जिते ॥ ३५४ ॥
 अधर्मिलोकेऽद्वितटे वने नायकवर्जिते ।
 बहुनाथेऽनलानाथे बालनाथे ह्यदातृके ॥ ३५५ ॥
 उपद्रुते देवप्रियन्धुभिश्च विवर्जिते ।
 ऋणदातृविहीने च विद्याधनविवर्जिते ॥ ३५६ ॥
 मियसमानरहिते देशेऽस्मिन् वसेद्दिनम् ।
 स्वयं न कुर्यात्पुष्पस्रकृक्षौरचन्दनघर्षणम् ॥ ३५७ ॥
 पादाम्बुजोद्धर्तनानि केशशुद्धिं च पादयो ।
 क्षालनं च स्वयं कुर्यान्मुखप्रक्षालनं तथा ॥ ३५८ ॥
 शौचं नवमलद्वारशोधनं दानभोजनम् ।
 अवरोधं कोशगृहं गच्छेत्तिष्ठेच्चिरं न च ॥ ३५९ ॥
 अल्पलाभे तुष्टचेता बहुलाभेऽपि नोद्धत ।
 राजाग्निस्त्रीयुक्ता च ह्यत्यासत्तातिदूरताम् ॥ ३६० ॥
 वर्जयेद्भुजगङ्गीडा लीलया निषभक्षणम् ।
 आतपं पृष्टभागेन सर्वलोकानुजुत्वत ॥ ३६१ ॥

नेर्प्यालु परवृद्धौ च सयोगी बन्धुभिस्मह ।
 उद्ग्रस्मृतिमान्वाग्मी वली ह्रीमाश्च बुद्धिमान् ॥
 अरिषड्गुरहितो वृद्धसेवापरायण ।
 पितृपिण्डप्रदाता स्यात्तृपालुर्यागहोमकृत् ॥ ३६३ ॥
 क्रुद्धानुनेता भीतानामाश्वासी शान्तलोचन ।
 निमृश्यकारी दक्षश्च क्षमी दाक्षिण्यतत्पर ॥ ३६४ ॥
 कुलत्रिधाधैर्यशौर्यशिल्पनिनानतत्पर ।
 इन्द्रियद्विरदान्स्थे तीक्ष्णज्ञानाद्भुशेन च ॥ ३६५ ॥
 प्रेरक चेन्द्रियाणा यत्तन्निरुध्यान्मनस्सदा ।
 तस्मिन्नद्धे तु बद्धानि भवन्त्येवेन्द्रियाणि च ॥ ३६६ ॥
 सेवेत काले विषयान् मनेत्तदधीनताम् ।
 इच्छेच्छिष्य च मरण विद्याज्ञानार्जन तथा ॥ ३६७ ॥
 प्रियवाक्येन लोकानां चित्तमाह्लादयेत्सुधी ।
 विश्राणितार्थोऽप्यसदृशवाक्यज्यते भयात् ॥ ३६८ ॥
 आत्मनोऽप्यहिते याते परेषां हितभाग्भवेत् ।
 धर्मं सर्वप्रियं तथ्य हितमर्थं वचो वदेत् ॥ ३६९ ॥
 अश्राव्यमुग्रमसहमप्रत्यक्षं न तद्वदेत् ।
 नारीं भृत्यं सुतं प्रीतिदानैर्लुब्धं च दानत ॥ ३७० ॥
 अन्यान्दाक्षिण्ययोगेन मूर्खान्दण्डानुभाषणात् ।
 प्रणत्या स्तब्धहृदयान्निद्रासं सत्यभाषणात् ॥ ३७१ ॥
 त्रिधावयोनन्धुवित्तयुक्ता पूज्या यथाक्रमम् ।
 न कुर्यात्स्पर्धया चैर महद्भिश्च प्रधानकै ॥ ३७२ ॥
 सुखे सुखाधिकान्दृष्ट्वा दुःखे दुःखाधिकास्तथा ।
 अहिताभ्यामिवोभाभ्यां न दद्यादात्मजीवितम् ॥ ३७३ ॥

धर्मज्ञान्दु खसंभार्यान् वन्धुश्च सुहृदः प्रियान् ।
 दासानकुपितान्कुर्यत्तिपां दोषान्न च स्मरेत् ॥ ३७४ ॥
 परस्परं न कण्डूयेत्क्षालनीये पदे न च ।
 पादं पदेन नाक्रम्य जुहुयान्नाशुचिस्सदा ॥ ३७५ ॥
 अनर्चिषं हव्यवाहं नैकशय्यस्त्रिया सह ।
 परासनगृहारामशय्यायानांशुकं त्यजेत् ॥ ३७६ ॥
 कोऽयं कालः कश्च देशः सहायः को व्ययागमौ ।
 कोऽन्यहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं क्षणे क्षणे ॥
 सदाचारप्रवृत्तानां महतां शीलवर्तनम् ।
 समाचरेत्परीक्ष्यैव शिष्टास्त्वाचार्यका नृणाम् ॥ ३७८ ॥
 दानी कृपाद्रचित्तश्च वाग्यत कामविग्रहः ।
 परकार्योद्यतो नित्यं भवेन्मुक्तिपरायण ॥ ३७९ ॥
 दिनानि मे किं सुकृतैः दुष्कृतैर्वा प्रयान्ति किम् ।
 दिवा नक्तमिति ज्ञात्वा न भवेत्स तु दुःखभाक् ॥
 एवं संशेषतः प्रोक्तमाचरन्त्यो भवेन्नरः ।
 कीर्त्यारोग्यधनार्थानि मुक्तिमन्ते च गच्छति ॥ ३८१ ॥

रात्रिचर्या ॥

एवमशेषं दिवसं क्षपयेच्च पितृप्रसूम् ।
 प्रणम्यार्घ्याञ्जलिं दत्त्वा कल्ये वास्तमिते रवौ ॥ ३८२ ॥
 गायत्रीं च जपेच्चैव बह्व्यौपासनमाचरेत् ।
 गुरुन्प्रणम्य विप्रांश्च तैः कृताशीस्ततः परम् ॥ ३८३ ॥
 भजेन्नीराजनं दीपं दिव्यांभस्सुरपार्श्वयोः ।
 कृत्वा पिष्टमय दीपराजनं घृतपूरितम् ॥ ३८४ ॥

अच्छवर्तियुतं स्थाल्यां पुष्पदूर्वातिलानपि ।
 सुरसां सहदेवी च विष्णुकान्तां च सर्पपम् ॥
 स्थापयित्वादीपयेत् दिनं नीराजनं प्रिये ! ।
 सशङ्खघोषं कान्ताभिर्जयशब्दपुरस्सरम् ॥ ३८६ ॥
 सुवासिनीभिस्सस्त्रीकं कृतनीराजनक्रमः ।
 ईतयस्सकला रोगाः शाम्यन्तु दुरितानि च ॥ ३८७ ॥
 बुद्धिदोषाश्चेष्टांसि चारोग्यायूपि सन्तु ते ।
 एवं समुचरन्तीभिर्ब्राह्मणैश्च शुभं कृतम् ॥ ३८८ ॥
 घृताक्तवर्तिसान्द्रश्च दीर्घैर्काग्रो विनिश्चलः ।
 प्रदक्षिणार्चिरुचिरस्तप्तहाटकदीप्तिमान् ॥ ३८९ ॥
 वैडूर्याभ्रमयो दीपो ज्ञेयो मङ्गल्यदः परम् ।
 निष्टप्तनित्या(१)यज्ञे दीप्तिमाननलो यदि ॥ ३९० ॥
 प्रदक्षिणार्चिर्वेद्यां च तस्यैश्वर्यमराण्डितम् ।
 यथोक्तलक्षणाब्दीना दीपहोमामयो यदि ॥ ३९१ ॥
 लक्ष्म्यै तदशुभं ज्ञेयं शूलभानिलनाशितम् ।
 सङ्गीतशास्त्रचतुरैस्सर्वशास्त्रविशारदैः ॥ ३९२ ॥
 धर्मज्ञैर्योगिभिर्युक्तं पुराणार्थप्रवर्तकैः ।
 एवं पण्णाडिका नीत्वाऽऽग्नीयात्मक्षालितांभिकं ॥

रात्रिभोजननियमाः ॥

प्रातर्भुक्तिरजीर्णा चेद्रात्रिभुक्तिं विवर्जयेत् ।
 रात्रिभुक्तिरजीर्णा चेद्दिवाभुक्तिं विवर्जयेत् ॥ ३९४ ॥
 अर्कोदये तु हृदयं बुध्यते कमलं यथा ।
 तस्मात्स्रोतांसि सर्वाणि विवृतानि भवन्ति च ॥

इन्द्रियाणां विकासाच्च व्यायामाच्च विशेषतः ।
चित्तविशेषतो यान्ति घातवः क्लेदहीनताम् ॥ ३९६ ॥
तस्मान्निशि कृता भुक्तिरधिकाऽपि हि पच्यते ।
दिवाभुक्तिविदाहे तु पित्तकोपः प्रजायते ॥ ३९७ ॥
तस्मात्पयो हितं रात्रौ नान्यद्भुञ्जीत पित्तकृत् ।
रवावस्तमिते तेजो विशति ज्वलनं निशि ॥ ३९८ ॥
प्रकाशन्तेऽमयस्सर्वे जाठरश्च विशेषतः ।
तस्माद्वात्रौ हि भुञ्जीत न कुर्यात्तं निरिन्धनम् ॥ ३९९ ॥
न लघयेन्नाडिकां च दशमीं रात्रिमोजने ।
अष्टनाड्यन्तरे चैव निशि भोजनमुत्तमम् ॥ ४०० ॥
दिवा द्वादशनाड्यास्तु पूर्वं भुक्तिं न चाचरेत् ।
नातिक्रमेत् घटिकां षोडशीं चान्वहं प्रिये ॥ ४०१ ॥
निस्तालितैस्समरिचैस्स्नेहपक्वैर्हितैर्मितैः ।
व्यञ्जनैश्चोपभुञ्जीत क्षीरान्नं मधुसितायुतम् ॥ ४०२ ॥
क्षीरप्राया निशा भुक्ती रम्भाग्रपनसैः फलैः ।
हितं भुक्त्वा लघुतरं हस्तास्ये क्षालयेन्नरः ॥ ४०३ ॥
आचम्य विधिवत्पुष्टचेता भूत्वा सुखासनः ।
मुहूर्तमात्रेऽतीते तु कुर्यात्तान्मूलचर्चणम् ॥ ४०४ ॥
सर्करूरं च सूक्ष्माच्छवस्त्रैश्च परिशोधितः ।
यक्षकर्मलिस्त्राङ्गस्सुगन्धिकुसुमोज्ज्वलः ॥ ४०५ ॥

कामसेवाप्रकारः ॥

स्नातां शुद्धांबरधरामङ्गरागविलेपिताम् ।

सुगन्धि पुष्पसुरभिं तांबूलापूरिताननाम् ॥ ४०६ ॥

हृष्टां शुद्धान्वयां फान्तां युवतीं चतुरां रतौ ।
 संज्ञच्छेत प्रियां हृष्टो विसन्धः कागलोलुपः ॥ ४०७ ॥
 प्रियवाक्यैस्तदुचितैस्तां च सन्तोषयेद्युवा ।
 ऋज्वङ्गो मुक्तमूत्रादिरक्रोधोऽनन्यचिन्तनः ॥ ४०८ ॥
 अस्नातां मलिनामार्तां मलिनाम्बरधारिणीम् ।
 उदक्यां चेटिकां क्रुद्धामप्रियां मर्मभेदिनीम् ॥ ४०९ ॥
 वयोऽतीतां कृशा स्थूलां पिङ्गाक्षीं मधुपिङ्गलाम् ।
 अतिहृष्टां च विषवां कन्यकां व्रतचारिणीम् ॥ ४१० ॥
 तपस्विनीं कुरूप्यां च दुर्गन्धामशुचिं शयाम् ।
 परस्त्रियं स्वैरिणीं च दाक्षिण्या च स्वर्गोत्तमाम् ॥ ४११ ॥
 वर्णाधिका गुरुभ्रातृमातुलानीत्ययमुताम् ।
 मित्तवन्धुस्यालकानां नृपादीनां च त्योषितः ॥ ४१२ ॥
 वर्जयेत्पार्श्वशयनामनुष्ठानामधोमुखीम् ।
 अनुजां पुत्रकामीयो न गच्छेत्कामिनीं प्रिये ॥ ४१३ ॥
 पशुयोनावयोनौ च न कुर्याच्छुक्रमोचनम् ।
 उद्याने सलिले रम्ये गिरौ पयसि चाध्वरे ॥ ४१४ ॥
 चतुष्पथे च चैत्ये च पितृमौ नदीतटे ।
 देवद्विगुरुक्ष्मापभोगेषु परिवर्जयेत् ॥ ४१५ ॥
 अहि सन्ध्यासु जन्मर्क्षे व्यतीपाते च सङ्क्रमे ।
 पर्वस्ववल्गुसङ्कल्पो वृष्यभेषुजवर्जितः ॥ ४१६ ॥
 क्षुधार्तश्चातिमुक्तश्च श्रान्तस्तृष्णायुतो नरः ।
 अतिबालोऽतिवृद्धश्च न रमेत् वधू प्रिये ॥ ४१७ ॥
 अत्युमा प्राणसहस्रीं विधवा रोगमृत्युदा ।
 पराङ्मना हरेदायुरैहिकामुष्मिकं फलम् ॥ ४१८ ॥

दुःखआधोगतिर्वाच्यमुदक्या इग्विनाशनम् ।
 पुण्यायुष्यक्षयं कुर्यादितिसारं च दुस्तरम् ॥ ४१९ ॥
 बलवान्वृष्यभैषज्यं भक्षयित्वाऽनुवासरम् ।
 हेमन्ते शिशिरे चैव स्त्रियं गच्छेत्तरस्सदा ॥ ४२० ॥
 त्रिवासराद्वसन्ते च शरदि स्याच्च पक्षतः ।
 ग्रीष्मे वर्षासु सेवेत नाभुक्तं च कदाचन ॥ ४२१ ॥
 पतनाभिमुखं शुक्रं न रूच्यात्सुखकाङ्क्षया ।
 पूर्वं षोडशवर्षाच्च परं सप्ततिवत्सरात् ॥ ४२२ ॥
 स्त्रियं न गच्छेद्बलवानपि रोगयुतोऽन्यथा ।
 अपूर्णधातुर्बालस्तु यदि गच्छेत्स्त्रियं प्रिये ॥ ४२३ ॥
 क्षुभ्यन्ति धातवो घर्मात्तटाकोऽल्पजलो यथा ।
 क्रिमिदष्टं जर्जरितं काष्ठं शुष्कं च रूक्षितम् ॥ ४२४ ॥
 स्पृष्टमात्राद्विशीर्णस्स्याद्रत्या धृद्धस्तथा भवेत् ।
 शुक्रं तनोः प्रसन्नोऽच्छस्त्वन्नसारात्सुसारकम् ॥ ४२५ ॥
 तस्मिन्पुरक्षिते देहे दाढ्यं स्यात्सततं तथा ।
 रतान्ते सेवनीयानि श्रमविच्छिन्नये नरैः ॥ ४२६ ॥
 श्वानं विलेपनं तालवृन्तं शीतं जलं पयः ।
 मधं मांसं तथा ज्योत्स्नामिक्षुं भक्ष्यान्सर्करान् ॥ ४२७ ॥
 रसालां मधुरप्रायरसां निद्रां च भैरवि ।

शयनीयप्रकाराः शयनीविधिश्च ॥

खट्वां सुरक्षितां तन्तुनिर्मितायतपट्टकैः ॥ ४२८ ॥
 संवीतां तूलसंघातशयनीयविराजिताम् ।
 स्वच्छोच्चरच्छदयुतामुपधानयुगोज्ज्वलाम् ॥ ४२९ ॥

शय्यामासाद्य निद्रां च मजेत्स्मृत्वेष्टदेवताम् ।
 पूर्वस्यां दक्षिणस्यां वा दिशि संस्थापयेच्छिरः ॥ ४३० ॥
 मेधावी पूर्वमूर्धा स्यादायुष्मान्यमगद्दिशि ।
 मनस्तापश्च वारुण्यागुदीच्यां मरणं भवेत् ॥ ४३१ ॥
 प्रवासे पश्चिमशिरा न कदाचिदुद्विष्टराः ।
 हंसपुच्छोदरोद्भूतमृदुपक्षविनिर्मिता ॥ ४३२ ॥
 चर्मणा मृदुना बद्धा सा श्रेष्ठा हंसतूलिका ।
 त्रिदोषशमनी राज्ञां मृद्धी सौभाग्यवर्धनी ॥ ४३३ ॥
 अजीजैश्शात्मलीतूलैस्सुपक्वफलजैः कृता ।
 सान्द्रवस्त्रैः पिष्टयत्ना शाल्मलीतूलिका मता ॥ ४३४ ॥
 सर्वदोषप्रशमनी वृष्या रक्तप्रदायिका ।
 मृद्धी च शीतला लघ्वी सौकुमार्यप्रदायिनी ॥ ४३५ ॥
 बीजवर्जं च सहितं कार्पासं गुणताडितम् ।
 सवस्त्रं सीवयेत्तच्च ख्याता कर्पासतूलिका ॥ ४३६ ॥
 सोष्ण्या घातकफघ्नी स्याद्दुःखदोदकसेविनाम् ।
 केसरैः पद्मजैर्वाऽपि नागपुष्पसमुद्भवैः ॥ ४३७ ॥
 सुगन्धिपुष्पजनितैर्यद्वा कुङ्कुमसम्भवैः ।
 चमित्रं पट्टवस्त्रेण ख्याता केसरतूलिका ॥ ४३८ ॥
 चक्षुष्या वृष्यदा राजस्सुस्तसौगन्ध्यदा शुभा ।
 कल्हारोत्पलपद्मानां कङ्केलिकन्दलीभवैः ॥ ४३९ ॥
 कल्पिता पल्लवैस्ता तु ख्याता पल्लवतूलिका ।
 शीतला दाहपित्तघ्नी ग्लानितृङ्गज्वरनाशिनी ॥ ४४० ॥
 पाटलीमल्लिकार्जुनातिथूथीचम्पककेसरैः ।
 केतकीकोमलदलैः कल्हारैर्वा सुगन्धिभिः ॥ ४४१ ॥

अमृतैरन्यपुष्पैर्या रचिता पुष्पतूलिका ।
 स्यूता निर्मलवस्त्रेण वृष्यदा कामकेलिषु ॥ ४४२ ॥
 क्लमश्रमधी शैत्यं च कामजरनिर्हणी ।
 सान्द्रश्लक्ष्णाजिने पूर्णा वारुणी तोयतूलिका ॥ ४४३ ॥
 रक्तपित्तप्रशमनी निदाघेऽह्नि सुखमदा ।
 हेमन्ते शिशिरप्रावृट्काले कर्पासतूलिका ॥ ४४४ ॥
 वसन्ते हसतूली स्याद्ग्रीष्मे मध्येऽह्नि तोयजा ।
 शाल्मलीतूलिका ग्रीष्मरात्रौ शरदि सर्पदा ॥ ४४५ ॥
 ग्रीडाया पुष्पजा सेव्या तथा पल्लवतूलिका ।
 भूमिशय्याऽनिलहरा वृष्या वृषणदायिनी ॥ ४४६ ॥
 जानुद्वयं च मृदुल समास्तीर्णमुवखनम् ।
 भजेत शयनं वातश्रमघ्नं बलपुष्टिदम् ॥ ४४७ ॥
 निद्रालुसमदं हृष्यं तत्तद्भोग्यगुणावहम् ।
 असवामविशाला च नायता निमिदृषिनाम् ॥ ४४८ ॥
 ममाम्बु मलिना शय्या नामृतता न भवेत्प्रचित् ।
 सर्पप्रेतपिशाचैर्भ्यन्तातुमात्मानमीश्वरि ॥ ४४९ ॥
 वैदिकान्निग्नमन्त्राश्च जपित्वा गारुडान्मनून् ।
 धातुशुष्कपदोऽगस्त्य मुमुक्षुन्द च माधवम् ॥ ४५० ॥
 आस्तिकं च श्वपल्लवं च हनूमन्तं पट्टननम् ।
 गरुडं नर्मदा देवं भैरवं भैरवीं तथा ॥ ४५१ ॥
 दुर्गां च त्वरितां वीरमघोरं नरसिंघकम् ।
 वीरभद्रं स्मरेन्नित्यं षोडशैतान्सदा निशि ॥ ४५२ ॥
 भूतप्रेतपिशाचादिवृश्चिकादिमयापहान् ।
 यक्षराक्षसहृष्माण्डग्रहज्वरविनाशकान् ॥ ४५३ ॥

स्मृत्वा स्वप्यात्सुखं यम्मान्निद्रालुश्चाप्रबोधितः ।

निद्रास्वरूपम् ॥

निद्रा हि लोके सृष्टाऽऽदौ प्रकृतिश्चादिमा स्मृता ॥

सा मूलं तमसो देवि । तमोरूपा च सा भवेत् ।

सर्वप्राणिशरीरेषु प्रकृतिस्साऽभिधीयते ॥ ४५५ ॥

प्रकृतिः पुरुषं यायाद्यदा निद्रेति सा स्मृता ।

सैव सृष्टिं स्थितं नः शं सूचयत्यनुवासरम् ॥ ४५६ ॥

प्रातर्ब्राह्मी सृजत्येषा मध्याह्ने वैष्णवी जगत् ।

श्रान्तिं चास्तमये रौद्री सदा संहरति क्रमात् ॥ ४५७ ॥

एतया मोहिता देवा बोधिताश्चानया सदा ।

तस्मात्प्रायेण सा निद्रा मोहयेत्सर्वजीविनः ॥ ४५८ ॥

धर्मात्स्वकर्मविरतेष्विन्द्रियेष्वखिलेषु च ।

श्लेष्मापूर्णैः खिले द्वारे निद्रा प्राणिषु वर्तते ॥ ४५९ ॥

क्लान्ते चित्ते स्वपिष्यान्मुक्ते कर्मेन्द्रिये यदा ।

ह्रमान्विते तदा निद्रा जायते प्राणिनां सती ॥ ४६० ॥

सर्वेन्द्रियक्रियाशून्ये मनोविषयवर्जिते ।

पश्येद्बहुविधान्मयमान्सर्वेन्द्रियगुणानुगान् ॥ ४६१ ॥

निद्रासेवने नियमाः ॥

बलाबलं पुष्टिक्लेशं सुखदुःखं च पण्डिता ।

वृष्यमजानिता ज्ञानमायुष्यं मरणं भवेत् ॥ ४६२ ॥

निद्रायाम्सर्वमेतच्च युक्तयुक्तनिषेवणात् ।

योपित्वाहनगीताञ्चमद्याध्ययनकर्मसु ॥ ४६३ ॥

भारव्यायामयोरसक्ताश्चिशुश्रूषाबलाः कृताः ।

उपोषिता क्षीणकफा दिवानिद्रोचिता नराः ॥ ४६४ ॥

एते सर्वे स्वपन्त्यदि पूर्वं मुक्तेर्यथासुखम् ।
 दिवास्वापोचिता ये च न स्वप्युस्ते दिवा यदि ॥
 चातादय प्रकुपितास्तेषामेव भवन्ति हि ।
 दिवास्वप्नोचिताना च धातुसाम्यं बलं भवेत् ॥४६६॥
 श्लेष्मा पुष्टिस्थिरायुश्च दिवास्वापेन पार्वति ।।
 आदानत्वाद्वृक्षता स्याद्ग्रीष्मे वासाधिको यत ॥
 अल्पत्वाच्च त्रियामाया दिवास्वापस्ततो भवेत् ।
 स्नेहानित्याश्च कफिनो भेदेषुक्ता विषादिता ॥४६८॥
 श्लेष्मलाहारनिरता न स्वप्युस्ते दिवा कचित् ।
 अङ्गमर्दो गुरुत्वं च शिरस्तोदो हलीमक ॥ ४६९ ॥
 स्तैमित्यमग्निसादश्च हृष्टासोऽर्धशिरोऽब्जवा ।
 पीनस हृत्प्रलेपश्च शोफ कर्णरुजाऽरुची ॥ ४७० ॥
 गलामय कासकोठपिडकास्मृतिवैकृतम् ।
 तन्द्रा ज्वर प्रमेहाश्च सूतोरोधो विषोद्धति ॥४७१॥
 अपाटवं चेन्द्रियाणां दिवास्वापात्मजायते ।
 निशि जागरणाद्भ्रूक्षो वातकोपश्च जायते ॥ ४७२ ॥
 दिवास्वापात्तया स्निग्धश्लेष्मा पित्तं च कुप्यति ।
 निषण्णोच्चलनत्वापाद्भ्रूक्षणास्यन्दिता भवेत् ॥ ४७३ ॥
 निद्रानाशो जृम्भिकाङ्गमर्दगौरवतन्दिता ।
 अगलस्य वातकोपश्च अगलानिजडत्वकम् ॥ ४७४ ॥
 पक्तिशूल मन्त्रयेव वत्तशोपम्बरक्षय ।
 स्वात्मानुरूपं स्वप्याच्च दिवा च निशि वा सदा ॥
 रात्रिप्रजागरात्कालादर्थं स्वप्यादिवा नर ।
 नित्याचारस्समाप्तेन प्रोक्तमिन्द्रपुरमैरवि ! ॥ ४७६ ॥

य इत्थमाचरेन्नित्यमावयोर्भक्तिमान्म हि ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्ती अष्टादशोऽङ्कः ॥

॥ एकोनविंश उल्लासः ॥

ऋतुचर्या ।

। , फाट्टिमाग. ॥ ।

श्रीभैरवी—

भगवन् ! स्वल्पसादेन नित्यचारममद्व्युत ।
स्वामिन्नैवित्तिकाचार श्रोतु बाञ्छाऽस्ति मे वद ॥ १ ॥

श्रीभैरव —

तच्छृणु त्व महादेवि । नृमि नेभित्तिकी विधिम् ।
कालाधीनस्स तु भगवदपायोऽमितस्सदा ॥ २ ॥
धनादिनिधनस्सूक्ष्मस्थूलो यासम्सदानन ।
ब्रह्मादयश्च सूर्याद्या महाभूतादय परे ॥ ३ ॥
कालानुसारिणस्सर्वे प्रयत्ने कालरूपिण ।
कालादेव हि जायन्ते लीयन्ते तत्र सर्वदा ॥ ४ ॥
य कालस्सोऽहमेवेति त्व च कालप्रवर्तिनी ।
तस्माज्जन्ममृता जन्मनिधनाय निवेद्यते ॥ ५ ॥
अनिमाज्यो हि कालोऽय तथाऽपि प्रविभज्यते ।
तीक्ष्णसूच्याऽब्दपत्रं तु यावत्कालेन भिद्यते ॥ ६ ॥
स कालो एव इत्युक्तस्तुटी त्रिशङ्खेर्भवेत् ।
तद्योऽय स्यात्तुटि कालो माता स्यात्तद्भयान्विता ॥ ७ ॥

दृक्पक्षमेणोः परिक्षेपस्तु मात्रा प्रशस्यते ।
 मात्राष्टादशभिः काष्ठा काष्ठात्रिंशद्युता कला ॥ ८ ॥
 कलात्रिंशत्क्षणः प्रोक्तः क्षणेष्पट्मिथ नाडिका ।
 नाडीद्वयं मुहूर्तस्यातैश्चतुर्भिश्च यामक ॥ ९ ॥
 यामैश्चतुर्भिर्दिवसस्तथा रात्रिर्भवेत्त्रिये ।
 एवं दिवाऽनिश किं तु पूर्वाह्णे दश नाडिकाः ॥ १० ॥
 मध्याह्ने दश नाडी स्यादपराह्णस्तथैव च ।
 पूर्वरात्रं चार्धरात्रं तथैवापररात्रकम् ॥ ११ ॥
 दिवसै पञ्चदशभिः पक्षस्याच्छुक्लसंज्ञकः ।
 द्वितीयः कृष्णपक्षस्याद्वाभ्यां मासस्तु जायते ॥ १२ ॥
 मासाभ्यामृतुसंज्ञा स्यादृतुभ्यां कालसंज्ञकः ।
 ऋतुद्वयं स्यादयन द्वाभ्यां संवत्सरो भवेत् ॥ १३ ॥
 अष्टादशमकारेण कालस्तस्माद्विमज्जते ।
 माघादिमासाः क्रमशो भवन्ति शिशिरादयः ॥ १४ ॥
 शिशिरश्च वसन्तश्च ग्रीष्मो वर्षा शरद्धिमः ।
 ऋतयो दक्षिण तेषां कथयामि शृणु प्रिये ! ॥ १५ ॥

हेमन्ततुम्बरूपम् ॥

तत्र सूर्यो दिशश्चैव हिमानीकलुपीकृताः ।
 धूमधूम्ररजोमन्दो वायुश्शीतप्रबोधनः ॥ १६ ॥
 रोमाञ्चकारी कौवेरो लवलयः पुष्पितास्तदा ।
 पुन्नागलोध्रफलिनीपुष्पामोदितषट्पदाः ॥ १७ ॥
 गजवाजीगोमहिषीकाकाजायाश्च गर्विताः ।
 सरिद्यालेयपटलसञ्जलशकुनादयः ॥ १८ ॥

सोष्णवाष्पजलाः कृपाः पश्य ह्रमन्तिके श्रुतौ ।

शिशिरर्तुस्वरूपम् ॥

एवं हि शिगिरे काले चयं याति कफस्त्वतः ॥ १९ ॥

वसन्तर्तुस्वरूपम् ॥

वसन्ते विमला दिक्षास्सूर्यधारुणदीधितः ।

मलयानिलसञ्चारो नवपल्लवशोमिताः ॥ २० ॥

नवीनत्वक्पलाशाढ्या वृक्षाम्सर्वत्र पुष्पिताः ।

सहकाशोक्यकुलमाधवीचम्पकोद्भवैः ॥ २१ ॥

पलाशकादिमै पुष्पैः प्रणिभाति वनस्थली ।

भ्रमद्भ्रमरनिध्वानकोकिलालापसङ्कुला ॥ २२ ॥

श्लेष्मकोपश्च भवति कालस्सर्वोत्तमो ह्ययम् ।

ग्रीष्मर्तुस्वरूपम् ॥

ग्रीष्मे तीक्ष्णकरश्चण्डोऽतसीकुसुमसन्निभः ॥ २३ ॥

सन्तापितमहीदिग्दग्धोपिताशेषभूरसः ।

दावाग्निनाऽतिज्वलिता दिशो भूमिश्च धूसराः ॥ २४ ॥

नैर्ऋतो वायुरस्यग्रे वात्या चोग्राऽसुखा भवेत् ।

आतपस्वेदपवनैः प्राणिनो ज्वरिता इव ॥ २५ ॥

सन्तप्तक्रोडमहिपमातङ्गैराकुलीकृताः ।

चण्डांशुकिरणोत्तप्तगुष्कस्त्वल्पजलान्विताः ॥ २६ ॥

कल्लोलितास्तटाकाद्यास्सन्तप्तजलजन्तवः ।

जीर्णगुष्कविशीर्णैश्च पर्णैश्च पतितैर्द्रुमाः ॥ २७ ॥

सोष्माश्लग्रायाविहीनाश्च वायुव्याकुलिता भृशम् ।

शुष्कपत्रलतागुल्मादिशरीपाः कुसुमोज्ज्वलाः ॥ २८ ॥

श्लेष्मक्षयश्चानुदिन तस्माद्वायोश्चयो भवेत् ।

वर्षर्तुस्वरूपम् ॥

वर्षर्तौ पश्चिमो वायुर्मही नवतृणावृता ॥ २९ ॥

भिन्नैस्तथाऽऽज्जनाभैश्च जलदैश्चादिताऽसिला ।

शक्रगोपावृता पृथ्वी सर्वसस्यमनोहरा ॥ ३० ॥

भूलतानिवहच्छला जलविलन्ना च पङ्किला ।

मत्तकेकिजुलक्रीडानृत्तविस्तीर्णपिञ्छका ॥ ३१ ॥

मेकमीकरनिध्वाननधिरीकृतदिङ्मुखा ।

षडम्बकदलीजातिकुट्टजामोदमेदुरा ॥ ३२ ॥

धाराधराम्बुधाराभिघातनष्टसरोरहा ।

प्रभूतसलिलापूर्णसोपाना दीर्घिका भृशम् ॥ ३३ ॥

पतिसंयोगसदृशमहाकारा महाजला ।

पूर्णोभयतटान्ताश्च नद्यस्सक्लुपोदका ॥ ३४ ॥

नभस्तनितजीमूतप्रोचद्विद्युत्प्रदीपितम् ।

अन्योन्याम्बुदसघट्टजातनिर्घोषभीकरम् ॥ ३५ ॥

इन्द्रचापलसन्मेषच्छादितार्केन्दुमण्डलम् ।

चन हृष्टाजमहिपकिटिचातकसङ्कुलम् ॥ ३६ ॥

श्लेष्मा क्षीणतरो वायो कोप पित्तचयस्तदा ।

शरदृतुस्वरूपम् ॥

शरदि स्फुरिताभाश्च भानोन्तीक्ष्णा मरीचय ॥ ३७ ॥

प्रक्षीणवारिनिमलारिदोन्मुत्तमार्गका ।

ज्योत्स्नाग्रतरसासिक्तमोदिताम्बिलजन्तवः ॥ ३८ ॥

स्फुरितोटुकुलाकीर्णा रात्रयश्च मनोहरा ।
 विमलाकाशरुचिराः कामलीलोत्सवप्रदाः ॥ ३९ ॥
 मही चाश्यानपद्मा च कणिकापूर्णशालिका ।
 सदस्यः फुल्लकमलकुमुदोत्पलमण्डिताः ॥ ४० ॥
 प्रहृष्टमीनहंसालीलील्यलोलनरङ्गिकाः ।
 अमलाबुसराकीर्णास्नानपानहितप्रदाः ॥ ४१ ॥
 दिशः प्रफुल्लरुचिरकाशचामरशोभिताः ।
 विमलमोदितक्रोच्चमल्लिकापरिमण्डिताः ॥ ४२ ॥
 सप्तच्छदरजोयोगदत्तदन्तिकुलं वनम् ।
 प्रक्षीयते तदा वायुः पित्तं कुप्यति पार्वति ! ॥ ४३ ॥

आदानविस्र्गकालस्वरूपम् ॥

विधानिशादिमध्यान्ते श्लेष्मपित्तसमीरणाः ।
 कुप्यन्ति ऋतवस्सर्वे प्रवर्तन्ते क्रमाच्छिवे ! ॥ ४४ ॥
 दिनमग्नेयरूपं स्याद्रात्रिस्तौम्यमयी भवेत् ।
 द्वौ च पक्षौ तदा देवि ! ऋतू हेमन्तशैशिरौ ॥ ४५ ॥
 तौ ऋतू हिमकालमस्यादुष्णौ मधुनिदापकौ ।
 माशृद्दशरद्वतू ज्ञेयौ वर्षाकालस्स उच्यते ॥ ४६ ॥
 ऋतुभिर्दिशिशिराद्यैस्तप्त्रिभिस्स्यादुत्तरायणम् ।
 तदा ज्ञेयमिति ज्ञेयमादानं तद्वेत्तिप्रिये ! ॥ ४७ ॥
 सूर्यानिर्लौ स्वभावेन भूमिसौम्यरसापहौ ।
 किन्तु मार्गवशादेतावत्युष्णसररूक्षकौ ॥ ४८ ॥
 आददाते बल तेज प्राणिना प्रतिवासरम् ।
 तित्त कषायकटुकौ प्रबलास्त्युर्यथोत्तरम् ॥ ४९ ॥

प्रावृडाद्यैश्च ऋतुभिस्तिमिस्याद्दक्षिणायनम् ।
 एतत्सोमात्मकं विद्धि विसर्गाख्यमिति स्मृतम् ॥ ५० ॥
 प्रकृत्या शीतला वृष्ट्या वायुसोमांबुदा परम् ।
 बलिनस्त्युर्यतस्तस्मात्सूर्य क्षीणरुचिर्भवेत् ॥ ५१ ॥
 गते भूतलतापेऽस्मिन् प्राणिनां प्रतिवासरम् ।
 कालो बलं विसृजति प्रबलास्त्युर्यथोत्तरम् ॥ ५२ ॥
 अलाम्ललवणौ स्वादू रसास्त्रिगधा भवन्ति हि ।
 हेमन्ते शिशिरे पूर्णं मधौ शरदि मध्यमम् ॥ ५३ ॥
 ग्रीष्मे प्रावृषि शीतं स्यात्सर्वेषां प्राणिनां बलम् ।

॥

हेमन्तर्तुचर्या ॥

रसस्य बलिनश्शीतसंश्रुतत्वाद्धिमागमे ॥ ५४ ॥
 कोष्ठाग्नेश्चाविकीर्णत्वात्पिण्डतो जठरे यतः ।
 ततो बलीयान्कोष्ठाग्निस्तस्मिन्स्वरूपाशनो यदि ॥ ५५ ॥
 वायुना ढीप्यते वह्नि पचेद्वातूनरसादिकान् ।
 तसाद्धिमागमे सेन्यो मधुरो लवणाम्लकः ॥ ५६ ॥
 अथ वैष्णान्निशानां तु क्षुधा प्रातस्तरां भवेत् ।
 दिनचर्याप्रकारेण विसृजन्मलमूत्रकम् ॥ ५७ ॥
 वन्तकाष्ठादिकं सर्वं विदध्यात्परमेश्वरि ! ।
 ततो मूर्धाह्वातप्रतैलेनाभ्यङ्गमाचरेत् ॥ ५८ ॥
 गात्राभ्यङ्गं मर्दनं च यावच्छक्यं च यथा सुखम् ।
 कुशलैर्बाहुयुद्धं च यावच्छक्यं भजेत्ततः ॥ ५९ ॥
 गोधूमचणकैर्मुद्गैर्हृततैलो यथाविधि ।
 स्नात्वा कौशेयेके रक्ते लघुन्युष्णे सुसान्द्रके ॥ ६० ॥

वाससी परिधायैव कस्तूरी कुङ्कुमेन च ।
 कालागरुद्रवेणैव चर्चा कुर्वीत विग्रहे ॥ ६१ ॥
 धूपयेद्देहचिह्नुरान्नालागरुजधूपत ।
 चम्पक वकुल पुष्प शतपत्र च कैतवम् ॥ ६२ ॥
 जवाद्यैरुपलितानि कृत्वा शिरसि धारयेत् ।
 गुडासव मधमण्ड मध मास च मेदुरम् ॥ ६३ ॥
 स्निग्ध मासरस सोष्ण माषगोधूमपिष्टजान् ।
 हस्तुक्षीरविकाराश्च सोष्णमन्न तिलोद्भवम् ॥ ६४ ॥
 शोचे सुखोष्ण सलिल सोष्मल चारु मन्दिरम् ।
 शयन कौथकश्लक्ष्णमृदुलाजिनकम्बले ॥ ६५ ॥
 प्राचारैश्शुभकौशेयै क्रमेणास्तुतमुज्ज्वलम् ।
 भजेदबुद्धसूर्यामृन्मृष्टमार्गेण शाम्बि । ॥ ६६ ॥
 स्वेद चोपानह नित्य हसन्तीतीनतापिते ।
 गर्भगेहे नियास च वृत्तपीनोन्नतस्तनी ॥ ६७ ॥
 रथान्नवृत्तसुश्रोण्यो रम्भास्तम्भोरुमण्डिता ।
 मद्यपानमदोन्मत्ता वल्लसगन्धशोभिता ॥ ६८ ॥
 प्रिया प्रीतास्समादिलप्येन्न बाधा शीतदोषजा ।
 कस्तूरी कुङ्कुम चन्द्र लवङ्ग जातिकाफलम् ॥ ६९ ॥
 प्रत्येक निष्कमेक स्यात्सार खदिरसम्भाव ।
 युन्म्यात्पोडशनिष्क च सर्वं पेप्य हिमावुना ॥ ७० ॥
 गुल्फिका मन्त्रिकाकरा कुर्यादौर्गन्ध्यनाशिनीम् ।
 चातश्लेष्महरा रुच्या गुटिकैया प्रकीर्तिता ॥ ७१ ॥
 गुटघन्वित च ताम्बूल यथेष्ट भक्षयेत्सदा ।
 एवं हेमन्तचर्या स्यात्

शिशिरर्तुचर्या ॥

शिशिरेष्वमुमाचरेत् ॥ ७२ ॥

इलेष्मा चितस्स्थान्तितरां मजेद्वैमन्तिकं विधिम् ।

अत्रादानमवै रुक्षं मवेच्छीतो महत्तरः ॥ ७३ ॥

वसन्तर्तुचर्या ॥

शिशिरे तु चितइलेष्मा वसन्तेऽर्कांशुविद्रुतः ।

नाशयेज्जाठरे बहि स्वये तोयस्माचतः ॥ ७४ ॥

अनयेद्रोगमखिलं तस्माच्छीघ्रं कृष्णं जयेत् ।

बृथ वासन्तिका चर्या कथयामि मम प्रिये ! ॥ ७५ ॥

तीक्ष्णाञ्जनच्छर्दिनस्यैर्व्यायामोद्वर्तनैरपि ।

पादाभ्यां मर्दनेनोष्णवारिखानेन त्वं हरेत् ॥ ७६ ॥

कापायरक्तकौसुम्भकौशेयवसनानि ज्ञ ।

परिधाय सकर्षूरागरुणाऽङ्गानि धूपयेत् ॥ ७७ ॥

कस्तूरीकुङ्कुमहिमैध्वन्दनैर्लेपयेत्तनुम् ।

चूतचम्पकपुन्नागपूगकेसरपुटलम् ॥ ७८ ॥

माधवीकेतकीमल्लिकाशोकनवमालिकाः ।

जवाधैर्लेपिताः कृत्वा बहेत्कल्हारगुण्डलम् ॥ ७९ ॥

मधं पञ्चविधं प्रोक्तं सर्वव्याधिहरं परम् ।

माधवारिष्टमाह्वीकासवशीधुरितीरिताः ॥ ८० ॥

क्षौद्रैर्मदकरद्रव्यै रचितो माधवसमृत्तः ।

चिरं मदकरद्रव्यं स्वनित्वा स्थापितं भुवि ॥ ८१ ॥

अरिष्टोऽयमिति ज्ञेयो माह्वीको गोस्तनीभवः ।

आसवो मदकृद्द्रव्यसवनाद्वा समुद्भवः ॥ ८२ ॥

शीधुरिहुरसाज्जातस्तेज्याः पञ्च मेयो मेताः ।

कामिनीवदनाम्भोजवासिताश्चिच्छेदारिणः ॥ ८३ ॥

पुष्पादिमासिता हृद्याः केकान्तानयनरञ्जिताः ।

पुराणाः कटुकास्तिकाः कपायाश्चलेष्महारिणः ॥ ८४ ॥

मातुलुङ्गाग्रजम्बूनां पत्रपुष्पफलान्विताः ।

सुहृद्भिस्सह जंवीरसौद्रकेपलाण्डुकम् ॥ ८५ ॥

जाङ्गलं पल्लं शूल्यं सद्रसं च कृतं नवम् ।

पुराणक्षौद्रगोधूमयवपष्टिकंशालिकान् ॥ ८६ ॥

भजेत्कफघ्नं शार्कं च व्यञ्जनं पानकं तथा ।

अमद्यपस्तु शुण्ठ्यम्बु मुस्ताम्बु क्षौद्रवारि वा ॥ ८७ ॥

खदिरासनसारोत्थकथितं वारि वा पिबेत् ।

उद्याने सौधकाचाद्यैर्मणिनीकाशरोचिभिः ॥ ८८ ॥

कुट्टिमैर्मण्डिते चारुमण्डपे सुरतोचिते ।

कोकिलालापहचिरे सुगन्धिकुसुमोज्ज्वले ॥ ८९ ॥

बहुपावपसच्छायावारितोष्णांशुशीपितौ ।

समन्तात्सलिलापूर्णकुल्याभिदृशीतलीकृते ॥ ९० ॥

मलयानिलसञ्चारशमितश्रमवारिणि ।

नानामसूनेषुभगशाखिनीनालनन्दिते ॥ ९१ ॥

लम्बमानसुगन्धलम्पकैरन्दाभिपेक्षिते ।

उशीरपाटलीपत्किशोगिते विसृष्टे ॥ ९२ ॥

पुष्पैराकीर्णिते मन्दतालवृन्तानिलोज्ज्वले ।

समांसीनेः प्रियालोपचतुराः कामलोत्तपाः ॥ ९३ ॥

कन्दर्पदर्पसर्वस्तोस्सूक्ष्मसञ्छात्राः प्रियाः ।

तरुणी रमयन् भोषीः कुर्वन्ताभिर्मनोहराः ॥ ९४ ॥

सुहृद्भिराप्यैस्सहितो मध्याह्नं गमयेत्सुखी ।
अतिशीतगुरुस्निग्धस्वाद्वल्लवणानि च ॥ ९५ ॥
तिलेक्षुक्षीरविकृतिदिवास्वप्नातिषिच्छिलम् ।
मत्स्यं क्षारोदकं पूष श्लेष्मलं वर्जयेन्मधौ ॥ ९६ ॥

श्रीपद्मर्तुचर्यो ॥

श्रीपद्मे ह्यत्यर्थतीक्ष्णस्याद्धर्ममानुर्भुवो रसान् ।
स्निग्धान्गुणांश्च क्षपयेत्कफस्तप्तात्क्षयं व्रजेत् ॥ ९७ ॥
तेन वायुश्चित्तस्याच्च पूरितैश्शीतलैर्जलैः ।
चन्दनागरकस्तूरीकुङ्कुमैश्च सुगन्धिभिः ॥ ९८ ॥
प्रसूनैर्विविधै, फुल्लैर्वासिते मल्लिकादिभिः ।
कामिनीपीनवक्षोजदङ्गांस्तुनि सुशोधिते ॥ ९९ ॥
हृदे वा दीर्घिकायां वा सेस्कृतायां यथाविधि ।
आकर्णपूर्णनयनविराजितमुखेन्दुभिः ॥ १०० ॥
मृणालमूपणोद्भासि शिरीषमृदुबाहुभिः ।
कर्पूरसुक्ताकुसुममालामलयजोज्ज्वलैः ॥ १०१ ॥
सूक्ष्मकौस्तुभवसनमद्धमध्यनितम्बिभिः ।
स्वनूपुररवाकृष्टसारसारावरञ्जितैः ॥ १०२ ॥
जलक्रीडातिचतुरैस्संयुक्तः कामिनीजनैः ।
संकीर्णैश्च करोन्मुक्तवारिसिक्ताङ्गणमुखः ॥ १०३ ॥
द्रुतिशृङ्गमुखोत्सृष्टवारिसेचितविग्रहः ।
ताभिर्भुजान्तरं श्लिष्यन्कुर्वन् लीलां मुहुर्मुहुः ॥ १०४ ॥
उत्तीर्य च वपुर्वस्त्रैरुद्धत्यै चिह्नुरान्सुखम् ।
स्वच्छे सूक्ष्मे कपाये च वसने धारयेत्ततः ॥ १०५ ॥

चन्दनागरुर्धूपयेत्केशविग्रहौ ।

श्रीखण्डचन्द्रकस्तूरीपङ्कचर्चितविग्रहः ॥ १०६ ॥

नेपालमालतीमल्लीपाटलीशतपलकाः ।

सौगन्धिकं मरुवकं ह्रीवेरं च शृगाण्डजैः ॥ १०७ ॥

मुगन्धतैलैर्लिप्तानि धारयेत्कुसुमानि च ।

अत्र मद्यं न पेयं स्यादथवा मद्यंसात्म्यकैः ॥ १०८ ॥

स्वल्पं पेयं तु तेनैषन्नं वृत्तिश्चेत्तदा जलैः ।

स्वादुभिर्बहुभिर्युक्तं पिबेन्मद्यं यथासुखम् ॥ १०९ ॥

तथा नोचेद्भवेद्वातुशोषोऽन्तर्दोहमोहभाक् ।

शिथिलावयवक्षीणप्राणवृद्धिवलः प्रिये ! ॥ ११० ॥

मधुरं शीतलं स्निग्धं द्रव्यं लघु हितं भजेत् ।

सद्यस्सर्शकरं लिङ्गाच्छालेयं जातल पलम् ॥ १११ ॥

अमेदुरं मांसरस रसालां पानकं पिबेत् ।

पञ्चसारं च रागं च पाडवं चाऽथवा हितम् ॥ ११२ ॥

[रसालापानके ।]

शर्करामरिचोपेतं दधि हस्ताविलेडितम् ।

एतद्रसाला विख्याता रम्भापनसचूतजैः ॥ ११३ ॥

फलैस्सर्शकराम्भोगिभिर्नवमृत्पालयं कृतम् ।

ईपदम्लमिति ख्यातं पानकं तद्धितद्वयम् ॥ ११४ ॥

[पञ्चसारः ।]

मृद्धीकाराजखर्जूरमधूकुसुमानि च ।

श्रीपर्णाशुद्रतर्जरीपरिपक्वफलानि च ॥ ११५ ॥

सशर्कराम्बु निक्षिप्य दृढं हस्तेन पेययेत् ।

संस्थाप्य नवमृद्गाण्डे हान्येद्युर्बलशोधितम् ॥ ११६ ॥

पञ्चसार इति ख्यातो हृद्यो वातकफापहः ।

[रागपाडवौ ।]

सिताक्षौद्रादिमधुरद्रव्ययुक्तं फलं च यत् ॥ ११७ ॥

खच्छं राग इति ज्ञेयस्सर्वसन्तापनाशनः ।

अयमेव तु सान्द्रश्चेत्लेह्यं पाडव ईरितं ॥ ११८ ॥

स च वस्त्रेण संशुद्धः पेयपाडव उच्यते ।

एतत्पञ्चविधं पानं पाटलीचम्पकादिभिः ॥ ११९ ॥

एल्या वासितं शुद्धं मृद्गाण्डे स्थापिते नवे ।

उशीरतालवृन्तस्य वायुना शीतलीकृतम् ॥ १२० ॥

मोचचोचदलोपेतमेपा सामान्यसंस्कृतिः ।

अथ नूतनभाण्डान्तः पूरितं स्वादु निर्मलम् ॥ १२१ ॥

पाटलीकेतकीपुष्पकर्पूरसुरभीकृतम् ।

सान्द्रांबरेण संधीतं तालवृन्तैस्सुशीतलम् ॥ १२२ ॥

पिवेज्जलं तालसालपूगखर्जूरपादपैः ।

नालिकेराभ्रपनसजम्बूपुन्नागचम्पकैः ॥ १२३ ॥

करमचेयव्यालम्बिफलपुष्पकमुच्छकैः ।

द्राक्षास्तकसम्बन्धनशखान्तरितराजिपैः ॥ १२४ ॥

माधवीस्त्रानकालीनमृद्गगीतामिनन्दितैः ।

नानामुगन्धितरुभिर्वार्यमाणाकंदीधितौ ॥ १२५ ॥

हंससारसकारण्डशोभमानसरोवरे ।

परितः प्रवहत्कुल्यातरङ्गानिलशीतले ॥ १२६ ॥

नृत्यत्केकिकलाकीर्णकोकिलालापशोभिते ।
 शारिकाशुकसंल्लापमुख्यन्मानवतीजने ॥ १२७ ॥
 उद्याने बालकोशीरवृत्तौ सलिलसेचिते ।
 मृणालपद्मकल्हारोत्पलपल्लवनिर्मिते ॥ १२८ ॥
 सुगन्धिपुष्पमालाभिर्लम्बमाने, सुशीतले ।
 आर्द्राम्बरैश्च रचितच्छायावपटालिके ॥ १२९ ॥
 माधवीमण्डपे रम्ये सर्वसन्तापहारिणि ।
 फदलीमृणालकुसुमपल्लवैः परिकल्पिताम् ॥ १३० ॥
 चारुतमच्छदपटां हिमांशुपरिपेचिताम् ।
 शय्यामत्यन्तमृदुलां सन्तापथमहारिणीम् ॥ १३१ ॥
 तुषारशीतलतरैश्चर्मवस्त्राभिपूरितैः ।
 सूक्ष्मैर्जललवैस्सिक्तस्सवयोमिस्समन्वितः ॥ १३२ ॥
 मध्याह्न गगयेदेवं तथा धारागृहेऽथवा ।
 दीन्यन्पुस्तमयीकान्तास्तनहस्तमुत्सृज्युतैः ॥ १३३ ॥
 बालोशीराम्बुभिर्दशीते स्वच्छस्फटिकमट्टके ।
 कर्पूरचन्दनालिप्ते छटंस्तापप्रशान्तये ॥ १३४ ॥
 प्रत्यप्रक्षानशीतांग्यो मुक्ताभरणभूषिताः ।
 मृणालचन्दनालेषा मृणालबलयान्विताः ॥ १३५ ॥
 स्वच्छाम्बराऽतिरुचिरा, प्रमदास्तापहारिणी ।
 चुम्बनालिङ्गनस्पर्शस्तोपयन्परिहासयन् ॥ १३६ ॥
 पुष्पमालाविरचितवितानपरिशोभिते ।
 शीतांशुकिरणस्पर्शद्रवचन्द्रोपलोज्ज्वले ॥ १३७ ॥
 चन्द्रिकाकान्तिलसिते मन्दानिलविराजिते ।
 सौधस्थले समासीनदशशाङ्गकिरणाह्वयान् ॥ १३८ ॥

मक्षानदनीत तारेन्दुकिरणैश्शीतलीकृतम् ।
 सशर्करं पिवेत्क्षीर माहिषं बलकृद्धितम् ॥ १३९ ॥
 निदाघहं शरीरस्य गालचन्दनधारिणः ।
 स्वच्छांशुकवृताङ्गस्य समाप्सरतिकर्मणः ॥ १४० ॥
 जलाद्रांशुकवातेन तालवृन्तानिलेन च ।
 विस्तारिताब्जपत्रस्य धीजनैश्चाम्बुवर्षिभिः ॥ १४१ ॥
 मयूरतालवृन्तैश्च तथा च हरिचन्दनैः ।
 कर्पूरमल्लिकामुक्तामालाभिर्मधुरैः प्रिये ॥ १४२ ॥
 शारिकाशुकवालाणामालापैर्विसभूषणैः ।
 फुल्लकल्हारकमलनीलोत्पलविराजितैः ॥ १४३ ॥
 कर्पूरचन्दनालेपैः कान्तैश्च ग्रमदाजनैः ।
 तापस्संह्रियते चास्य चादानोष्णाभितापिनः ॥ १४४ ॥
 सक्तुकट्फलवर्णरूक्षायासातपांस्त्यजेत् ।

घर्पन्तु चर्या ॥

अथातो चार्षिकीं चर्यां शृणु वक्ष्यामि भैरवि ! ॥ १४५ ॥
 आदानक्षीणधातूनां नराणां जठरानलः ।
 क्षीणोऽपि वर्षासमये दोषैस्सीदति सत्वरम् ॥ १४६ ॥
 सवारिवारिव्याततिरोहितदिवाकरे ।
 व्योम्नि शंखासमीरेण शीतलेन तुषारिणा ॥ १४७ ॥
 वातस्याल्फुपितोऽत्यन्तं मत्तसाया निदाघतः ।
 भूमेर्मेघादिसिक्ताया बाष्पैः कालस्वभावतः ॥ १४८ ॥
 अम्लपाकैश्च लतादिमल्लिनैस्सलिलैश्च यथा ।
 पित्तं कुप्यति चात्यर्थं दुर्दिनत्वाच्च जाठरः ॥ १४९ ॥

वह्निंसीदति तेनैव श्लेष्मा कुप्यति दुस्तरः ।
 एवमन्योन्यदुष्टास्त्युर्दोषाम्साधारणं ततः ॥ १५० ॥
 मर्दनं च शिरोऽभ्यङ्गं तैलैर्नारायणैर्मजेत् ।
 उष्णोदकैश्च बहुभिम्बितांश्च सम्भार्जयेत्तनुम् ॥ १५१ ॥
 रक्तं चाप्यथवा शुक्लं माजिष्ठं वाऽथ धारयेत् ।
 सान्द्रेणागररूपेण शरीरं घूपयेच्छिवे ॥ १५२ ॥
 कस्तूरीं कुङ्कुमं चारु भजेत्कालागरुद्रवम् ।
 कुटज केतकीं जातिं मरुव करवीरकम् ॥ १५३ ॥
 सिङ्गजङ्गलमासानि संस्कृतांस्तद्रसानपि ।
 मुद्गाढककुलत्थानां पिवेद्यूप च संस्कृतम् ॥ १५४ ॥
 अरिष्टाख्यं च मैत्रेय पुराणमथवा पिवेत् ।
 सौवर्चलयुतं मन्तु पञ्चकोलरजोयुतम् ॥ १५५ ॥
 भजेदुष्णकरं सर्वं शुद्धकोष्ठो भवेन्नरः ।
 कुर्यात्कपायवस्ति च जीर्णधान्याशनं भजेत् ॥ १५६ ॥
 विष्णुं वा कौपमुदकं शृतं तेषां सुखावहम् ।
 अत्यन्तवातवर्षेऽहि प्रायेण लवणाम्लकम् ॥ १५७ ॥
 मधुरं लघु सक्षौद्रं शुष्कनिम्तालितानि च ।
 व्यञ्जनानि च तैलं च वटकान्पर्पटान्भजेत् ॥ १५८ ॥
 यथासुखं च ताम्बूलं कस्तूरीफलसंयुतम् ।
 नेतेवनी(१)स्यादगरुधूपितानरमावहेत् ॥ १५९ ॥
 सुगन्धावयवस्तिष्ठेत्सौधे, भूवाप्यवर्जिते ।
 तुपारशीतरहिते सुरम्येऽगरुधूपिते ॥ १६० ॥
 दिवाभुषितं नदीतोयं सक्तुं जलघृताप्लुतम् ।
 व्यायाममर्ककिरणान्सगमात्यन्तिकं, त्यजेत् ॥ १६१ ॥

शरदृतुचर्या ॥

अथातश्शारदीं चर्यां वर्क्ष्यामि शृणु वाङ्मयि । ।
 वर्षर्तौ शीतवृष्टिभ्या सहसैव रवे करै ॥ १६२ ॥
 तप्ताक्षाना नृणा पिच चित वृष्टौ तु शारदे ।
 सुतरा कुप्यति तदा तस्मात्पिचपनुत्तये ॥ १६३ ॥
 पिचघ्नतैलेनाभ्यङ्ग मर्देन मृदु कल्पयेत् ।
 सुखोष्णवारिणा स्नान शुक्लकापायमभ्यरम् ॥ १६४ ॥
 धृत्वा चागरुकर्पूरधूमेनाङ्गानि लेपयेत् ।
 भद्रश्रीहिमलिताङ्ग केतकीमल्लकानि च ॥ १६५ ॥
 चम्पकाम्बुजपत्राणि वह्नेर्मृगमदान्वितम् ।
 विरेचन शिरामोक्ष तिक्ताज्यास्यादन भजेत् ॥ १६६ ॥
 शालिगोधूममुद्गं च पटोलक्षौद्रशर्करा ।
 नाङ्गल पिशितं तिक्त कपाय मधुरान्मनेत् ॥ १६७ ॥
 बुभुक्षितस्तु लघ्वन्न धान्नीं शीथु घृत पय ।
 पानक यावस चक्षुनालिकेरोदक नवम् ॥ १६८ ॥
 अगस्त्योदयसशुद्धनिर्विषं लघु शीतलम् ।
 अर्केन्दुकिरणोत्तप्तशीत हसोदक पिबेत् ॥ १६९ ॥
 मौढ्रयूप प्रदोषे तु हिमचन्दनचर्चित ।
 सुगन्धमालानिर्घोतवसनारङ्कृतस्सुखी ॥ १७० ॥
 मुक्तामालापरिष्कारम्मुगन्धोदीरलेपित ।
 रम्यारामापरिवृते हर्म्ये ज्योत्स्नातिसुन्दरे ॥ १७१ ॥
 समासीनश्चन्द्रपादोन् सेवेत तरुणीयुत ।
 स्वादन्वादनक्षुद्रापित्तघ्नमदिरामपि ॥ १७२ ॥

पायं पायं सुखं तिष्ठन्क्रीडयन्कामिनीजनम् ।
 यवक्षारादिकान्क्षारान्हिममावृप्तिं भोजनम् ॥ १७३ ॥
 तिलतैलं रविकरान्दिवा निद्रां वसां दधि ।
 तीक्ष्णं मद्यं त्यजेद्वस्तु प्राचीवायुं च पित्तकृत् ॥ १७४ ॥

सर्वतुंसाधारणी चर्या ॥

अथ साधारणी चर्या संक्षेपाद्ब्रूयते शिवे । ।
 स्वाद्वल्लवणान्प्रायो हिमवर्षागमे भजेत् ॥ १७५ ॥
 तिक्तोषणकपायांश्च वसन्ते नितरां भजेत् ।
 निदाघे मधुरप्रायं भजेद्वर्षात्यये पुनः ॥ १७६ ॥
 तिक्तस्वादुकपायांश्च वर्षर्तौ च भजेत्क्रमात् ।
 मधौ रूक्षोष्णमश्नीयाद्भीष्मे स्निग्धं च शीतलम् ॥
 प्रावृट्शिशिरहेमन्ते स्निग्धं शोष्णतरं भजेत् ।
 मैपात्यये रूक्षशीतं विधिनानेन सेवयेत् ॥ १७८ ॥
 तपहृतूकानधिकान्मुसन्सेवेत् चान्वहम् ।
 अन्यानपि रसान्सर्वानल्पमात्रं यथारुचि ॥ १७९ ॥
 एकस्नान्त्ये च सप्ताहमन्यस्य दिनसप्तकम् ।
 एवं चतुर्दशदिनमृतुसन्धिरिति स्मृतः ॥ १८० ॥
 वर्तमानामृतोश्चर्या भन्दं भन्दं समुत्सजेत् ।
 आगामिन ऋतोश्चर्यामृतुसन्धौ भजेत्क्रमात् ॥ १८१ ॥
 सात्प्यद्रव्यविसर्गाच्च स्वात्प्यद्रव्यसेवनात् ।
 रोगा भवन्ति तस्मात्तच्छीलत्यागौ ज्ञानैर्व्रजेत् ॥ १८२ ॥
 ऋतुचर्यामिति भजन्नायुरारोग्यमाप्नुयात् ।

अन्नपाकक्रमो धातुमलाद्युत्पत्तिक्रमश्च ॥
 अन्नपाकक्रमं वक्ष्ये समासेन सुरार्चिते । ॥ १८३ ॥
 भुक्तमन्नं च सकलं कोष्ठकं प्राणवायुना ।
 आहतं तद्द्रवैर्भिन्नसंघातं मर्दितं पुनः ॥ १८४ ॥
 स्नेहेन नीतं कोष्ठान्निरामाशयगतं पचेत् ।
 समानवायुनोदीप्तो जाठरस्तु यथा बहिः ॥ १८५ ॥
 स्यालीस्थं तण्डुलं तोय पचेदन्नं च पावकः ।
 भुक्तमात्रेण तत्सर्वं षड्सं मधुरायते ॥ १८६ ॥
 पच्यमानं कफोत्पाद्यैः फेनस्स्यान्मधुरादिभिः ।
 फेनस्तु कफतत्त्वं यात्यमृतां च विदाहतः ॥ १८७ ॥
 आमाशयाच्च्युतं तच्च पित्तं भवति निर्मलम् ।
 पचवाशयमनुप्राप्तमग्निना परिक्षोषितम् ॥ १८८ ॥
 विण्डितं परिपक्वं स्यान्महतः पाकतः कटुः ।
 पार्थिवश्चाप्यग्नेयो वायव्यश्चेति नाभसः ॥ १८९ ॥
 पञ्चोष्माणः पार्थिवादीनन्नाननु पचन्ति च ।
 पश्चाद्धारगुणान्यववांस्तथा गूतगुणानपि ॥ १९० ॥
 पृथक् पृथक् यथास्वं च पुष्पान्त्येते यथासुखम् ।
 भीमो भीमांस्तथैवान्यान्ये देहगतान्क्रमात् ॥ १९१ ॥
 पक्वं तदन्नं द्विविधं किट्टसारप्रभेदतः ।
 किट्टं ॥ द्विविधं चाच्छं मूत्रं सान्द्रं शकृद्भवेत् ॥
 पुनस्सारं पचन्त्येव यथास्वं सप्त बह्वयः ।
 धातुगास्तु ततो देवि । रसाद्रकं भवेत्ततः ॥ १९३ ॥
 मांसं मांसाद्भवेन्मेदस्तस्मादस्थि प्रजायते ।
 अस्थ्यो मज्जा ततश्शुक्रं शुक्राद्गर्भो भवेत्त्रिये ॥ १९४ ॥

प्रसादशेषजान्वक्ष्ये रसात्स्तन्यमसृक्ततः ।
 सिराश्च कण्डरा मांसात्पट् त्वचश्च वसा भवेत् ॥१९५॥
 मेदसस्त्यायुसन्धी च शेषं नश्यत्यतः परम् ।
 रसस्य किट्टं श्लेष्मा स्यादसृजः पित्तमेव च ॥१९६॥
 मांसस्य किट्टं खमला मेदसो घर्मवारि च ।
 अस्थनो रोमाणि केशास्त्युर्मज्जायास्त्वक्षिविट्त्वचाम् ॥
 स्नेहश्शुक्रस्य चैजस्यात्कमाद्घातुमलास्मृताः ।
 किट्टं प्रसादो भवति धातूनां परिपाकतः ॥ १९८ ॥
 इतरेतरसंस्तम्भा धातुस्नेहपरम्परा ।
 आहारात्साधु जीर्णाद्यो जातस्सारो रसो हि सः ॥
 तस्माद्रसस्तु धातूनां रक्तादीनां च वर्धनः ।
 नराणां धातयस्सप्त सन्ति स्त्रीणां यथा तथा ॥२००॥
 पुंसां शुक्लं च शिरसि नारीणां हृष्टमानसे ।
 पतिसङ्गे तु तच्छुक्लं खवन्ति स्मरमन्दिरे ॥ २०१ ॥
 तच्चाम्बुसदृशं खच्छं सौम्यं गर्भाय नो भवेत् ।
 भुक्तमन्नं दिवारात्रं शुक्रवृद्धिं करोति तत् ॥ २०२ ॥
 सप्ताहादच्छुक्लं स्यान्मासाद्गर्भक्षमं हि तत् ।
 एवं पाकक्रमेणैव भवेत्पाण्मातुराविके ! ॥ २०३ ॥
 दृष्यौषधप्रभावेण सद्यश्शुक्रादि जायते ।
 चङ्क्रमद्भोज्यधातूनां परिवृत्तिस्सदा भवेत् ॥२०४॥

पाचकाग्निस्वरूपम् ॥

जाठरो भौतिकश्चैव धातवीयोऽग्नयस्समृताः ।
 एतेषु जाठरदश्रेष्ठो येनान्नं परिपच्यते ॥ २०५ ॥

स एव मूलं सर्वेषामग्नीनां तत्क्षये क्षयः ।
 तद्दृष्ट्वा च भवेद्दृष्टिस्तन्मूलं जीवितं बलम् ॥२०६॥
 देवि ! तस्माद्वितैस्सात्त्वैरन्नपानास्यदामभिः ।
 पालयेत्तं प्रयत्नेन तदायत्ता क्षरोगता ॥ २०७ ॥
 चतुर्विधस्त एषाग्निस्तीक्ष्णो मन्दस्समोऽसमः ।
 पित्ताभिर्मूर्च्छिते वायौ समाने तीक्ष्णपावकः ॥२०८॥
 असम्यग्बहु वा भुक्तं पचेच्छीघ्रं तु पित्तजान् ।
 रोगान्कुर्यात्तु मन्दाग्निस्समाने कफपीडिते ॥ २०९ ॥
 सम्यग्भुक्तं मितं वाऽपि हितं चान्नं चिरात्पचेत् ।
 वक्तृशोषाध्मानताश्च गौरवं चान्नकूजनम् ॥ २१० ॥
 धाटोपमसकृत्कुर्याच्छ्लेष्मजानामयानपि ।
 स्वस्थानस्थे समाने तु समोऽग्निरभिधीयते ॥ २११ ॥
 सम्यग्भुक्तं पचेत्काले त्वारोम्यफलदो भवेत् ।
 असमोऽग्निरमार्गस्थे समाने स्यात्सुभोजनम् ॥२१२॥
 चिरात्पचेत्तु दुर्मुक्तमचिराद्वातजान्मादान् ।
 कुर्यात्तस्मादप्रमत्तरसमग्निं रक्षयेत्प्रिये ! ॥ २१३ ॥
 यामद्वये पचेत्तीक्ष्णप्यढ्यामान्मन्दपावकः ।
 कृच्छ्रादन्नं समानिस्तु चतुर्यामात्पचेत्सुखम् ॥२१४॥
 असमाग्निः कदाचित्तु शीघ्रं वा मन्दमेव वा ।
 नाभिस्थाने स्थितो वह्निस्सर्वेषां प्राणिनामपि ॥२१५॥
 गजोप्स्तुरगादीनां वह्निरद्भुष्टमात्रकः ।
 पशुमत्स्यमृगाणां च यवमात्रानलो भवेत् ॥ २१६ ॥
 गृध्रोल्कवकादीनां जाठराग्निलिलोन्मितः ।
 कृमिकीटादिजन्तूनां केशमात्रो हुताशनः ॥ २१७ ॥

प्रदीप्तो जाठरो यद्विरावावन्न पचेत्तन ।
 अन्नाभावे पचेदोषान्दोषे क्षीणे पचेत्तन ॥ २१८ ॥
 घातून्घातुक्षये प्राणान्सहरेव्याणिना परम् ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ एकोनविंशोऽध्यास

॥ विंश उल्लासः ॥

योगरसायनम् ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव कृपामोर्धे ! फलकन्दर्पनाशन ! ।
 अष्टमूर्ते महामूर्ते पञ्चकृत्यपरायण ! ॥ १ ॥
 प्रपञ्चित जगत्सर्वं ध्यमकन्निपुरान्तक ! ।
 जटाकलितभोगी द्रष्टृत्कारवलयान्तचन्द्रम ! ॥ २ ॥
 सूर्यन्दुवह्निनयन स्मेरपञ्चानन प्रभो ! ।
 तुण्डलादिफणारत्नद्योतमानकपोलभू ! ॥ ३ ॥
 कुन्दाग्रदन्तसुभगपङ्कवाधरशोभित ! ।
 हलहलसितगल सप्तभोगीन्द्रभूषण ! ॥ ४ ॥
 महादिवलयप्रोधदष्टादशमुजोज्ज्वल ! ।
 सर्वदिव्यायुधोपत वरव्याघ्राग्निनावर ! ॥ ५ ॥
 नमस्तुगस्तुगधीश्वरस्तुत्यलरश्मिभिः ।
 नीरानितपदद्वन्द्व योगिजन्मजरापह ! ॥ ६ ॥
 सच्चिदानन्दविभव प्रसन्न करुणाबुधे ! ।
 ओङ्कारगम्य विमलातर्क्याचिन्त्याप्रमेय भो ! ॥ ७ ॥

स्तोता स्तुत्यस्तुतिस्त्व हि कर्ता कार्यं च कारक ।
 सर्पोऽपि हि त्वमेवासि प्रसीद परमेश्वर । ॥ ८ ॥
 तन्माथया जगत्सर्वं सृष्ट त्रात हत तथा ।
 त्वं भूस्त्वमापस्त्व वहिस्त्व वायुस्त्व नभश्शशी ॥ ९ ॥
 रविस्त्वं परमात्मा त्वं गुणास्त्व प्रकृतिस्तथा ।
 पुरपस्त्व मनस्त्व च बुद्धिश्चित्तमहकृति ॥ १० ॥
 रसायन च सरलमाख्यातु च सविस्तरम् ।
 आज्ञापयाह यदि ते हृद्या प्राणप्रिया विमो । ॥ ११ ॥
 जीवन्मुक्ति कथं नाथ ! योगरूपं च कीदृशम् ।
 अनुगृहीष्व देवेश ! सुखोपायं भवापहम् ॥ १२ ॥
 श्रुत्वा स्तुतिं स्मितमुखो भैरव परया मुदा ।
 उवाच देवीं कल्याणीं पर्वताधिपनन्दिनीम् ॥ १३ ॥

श्रीभैरव —

साधु साधु महामाये ! सर्वं वेत्सि सनातने ! ।
 तथाऽपि पृच्छसीशानि ! लोकानां हितकाम्यया ॥ १४ ॥
 प्रयक्ष्यामि समासेन सावधानं शृणु प्रिये ! ।
 त्वत्तोऽन्या वल्लभा का मे रहस्यार्थनिभाषणे ॥ १५ ॥

जीवन्मुक्तलक्षणम् ॥

शृणु यक्ष्यामि देवेशि ! जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ।
 काम क्रोध भय लोभ मद मोह च मत्सरम् ॥ १६ ॥
 मान रज्जा कुलं शीलं दुस्सा दम्भं च वद्वनाम् ।
 अविद्या जडता गर्वः शीतमुष्णं तथाऽऽतपम् ॥ १७ ॥

वातं सुखं च दुःखं च पापं पुण्यं हिताहितम् ।
 तापलयं पुत्रमित्रकलत्रादीनि यस्त्यजेत् ॥ १८ ॥
 न सक्तस्सर्वविषये तत्त्वचिन्तापरायणः ।
 पद्मपलमिवाम्भोभिर्निर्लिप्तहृदयो भवेत् ॥ १९ ॥
 मेत्रीकृता(पा)तटोपेक्षामदैतैर्मण्डिताशयः ।
 ऐहिकामुष्मिकमुखप्राप्तिकार्याभिरक्तधीः ॥ २० ॥
 नित्यानित्यविवेकज्ञो ह्यन्तःकरणनिग्रहः ।
 जरामरणहीनश्च शिवसामरसात्मवान् ॥ २१ ॥
 जीयन्मुक्तस्स विज्ञेयस्तीर्णससारसागरः ।
 देवदैत्यादिभिर्वन्द्यस्स सेव्यस्स गुरुश्शिव ॥ २२ ॥
 यथाऽहं सर्वलोकेषु पूजनीयो महेश्वरि । ।
 तथाऽसौ सर्वलोकेषु सर्वस्संपूज्यते सदा ॥ २३ ॥
 देहान्तेषु तु मुक्तिर्या प्राणिनां साऽप्रयोजना ।
 देहान्ते देहिनस्सर्वे मुक्तिं यान्ति न संशयः ॥ २४ ॥
 भगसन्द्रावणान्मुक्तिर्भवेच्चेद्वर्द्धभादयः ।
 पक्षिगो वृणभा मेपा किं मुक्तास्त्रिपुराम्बिके । ॥ २५ ॥
 रेतोनिष्मृतसेवाया यदि मुक्तिर्भवेत्प्रिये ! ।
 कपिश्च सूकराद्याश्च कथं मुक्ता भवन्ति ते ॥ २६ ॥
 न केवलामरत्वाच्च न शिखत्वाद्भवेत्तथा ।
 तद्द्वयोर्मेलेनाच्च स्याज्जीवन्मुक्तिरियं स्मृता ॥ २७ ॥
 सर्वस्मिन्समये शास्त्रे मुक्तिरस्त्यन्तकालजा ।
 न दृश्यते परान्तस्थमणिवत्सा च शाम्भवि ! ॥ २८ ॥
 अतिगोप्यमवाच्य यद्देवानामपि दुर्लभम् ।
 कथयिष्यामि देवेशि । देहस्थैर्यं सदातनम् ॥ २९ ॥

जीवन्मुक्तिसाधकशरीरस्थैर्यसपादनोपायः ॥

योगसिद्धि ॥

शिवत्वं स्वेचरत्वं च सर्वसिद्धिप्रदं शुभम् ।

देहं विना न किञ्चित्स्यादेहोऽयं सर्वसाधनम् ॥ ३० ॥

तस्मादेहं प्रयत्नेन रक्षयेत्सर्वतस्तदा ।

देहपाते धर्मनाशो धर्मनाशो क्रियाच्युतिः ॥ ३१ ॥

क्रियाच्युतौ कुतो योगो योगभंशे न चिद्वयेत् ।

चिदभाये कुतो मोक्षो मोक्षे त्रष्टे न किञ्चन ॥ ३२ ॥

अन्योपायशतेनापि न देहो धार्यते सदा ।

पारदं पवनश्च स्यात्सर्वसिद्धिदं उत्तमम् ॥ ३३ ॥

सम्पूच्छितौ मृत्तौ बद्धाबुधौ पवनपारदौ ।

क्रमाद्रोगहरौ नित्यं मृत्पुष्पौ स्वेचरप्रदौ ॥ ३४ ॥

रसं पूर्वं मया ख्यातोऽधुना वायुः प्रशस्यते ।

वायोऽस्सन्धारणाग्ज्ञानं ज्ञानान्मोक्षं प्रजायते ॥ ३५ ॥

सर्वेपा देहमूलं स्यात्तत्तथैव पवनं प्रभुम् ।

परस्मादक्षरात्तस्मादाकाशं समनूयते ॥ ३६ ॥

वायुस्तस्माच्च दहनस्तस्मादापस्ततो मही ।

एतेषां पञ्चभूतानामक्षरं कारणं परम् ॥ ३७ ॥

ज्योमं शब्दात्मकं वायुश्च शब्दस्पर्शात्मको भवेत् ।

यद्विशब्दस्पर्शरूपमयस्तत्तिलमुच्यते ॥ ३८ ॥

शब्दरूपस्पर्शरसात्मकं भूमिर्विशेषतः ।

शब्दरूपरसस्पर्शगन्धरूपा भवेत्त्रिये ॥ ३९ ॥

भूवाप्यन्यनिलाकाशाधिष्ठात्र्यश्चैव देवताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च महेश्वरस्तदाशिर्वा ॥ ४० ॥

भूमिर्नष्टाम्बुसंमग्ना ताश्च प्रस्ता महाग्निना ।
 स च अण्डसमीरेण शमितस्सोऽपि पार्वति ॥ ४१ ॥
 व्योम्नि लीनः क्रमात्तस्मादाकाशोदुद्धेवन्ति ते ।
 अन्तर्बहिसिस्थितं व्याप्तं निराधारं निराश्रयम् ॥ ४२ ॥
 आकाशं चेतसा ध्यायन्प्रच्छिन्नाद्भवबन्धनम् ।
 जगत्प्राणमयं वायुं चिदानन्दप्रदं जलम् ॥ ४३ ॥
 निश्चलीकुरुते युक्तं च वायुवत्स्यात्सं खेचरः ।
 अनन्तार्कग्निसन्दीप्तं दहन्तं जगतां त्रयम् ॥ ४४ ॥
 तेजो ध्यात्वा स्वहृदये नाग्निना स तु बाध्यते ।
 सुधातरङ्गनिकरप्लव्यमानमहीतलम् ॥ ४५ ॥
 अक्षयं भावयन्स्वान्ते वारि तं न हि बाधते ।
 अभूतलचराकान्तं भूतलं भूतसंप्लवम् ॥ ४६ ॥
 हृदये भावयन्नित्यं तस्य नो पार्थिवं भयम् ।
 यद्यद्भावयते चित्ते तत्तद्रूपमवाप्नुयात् ॥ ४७ ॥
 यथाग्नित्वं व्रजेत्काष्ठः कीटो अमरतां यया ।

योगाङ्गानि ॥

आसनं प्राणनियमः प्रत्याहारश्च धारणा ॥ ४८ ॥
 ध्यानं समाधिष्योढा स्युर्योगाङ्गानि क्रमेण च ।

१. आसनविधिः ॥

चतुरङ्गीतिलक्षाणि आसनानि भवन्ति हि ॥ ४९ ॥
 तेषु मुख्यासने द्वे च सिद्धपद्मासने स्मृते ।

[सिद्धासनम् ।]

स्योर्नि पादमूलेन चैकेन घटयेद्दृढम् ॥ ५० ॥

अन्यचरणमूलं च मेहनोपरि विन्यसेत् ।
 अवक्राङ्गस्समासीनो वशीभूतेन्द्रियः प्रिये ! ॥ ५१ ॥
 निश्चलाक्षो भ्रुवोर्मध्यं पश्यन्निश्चलमानसः ।
 सिद्धासनमिदं ज्ञेयं मुक्तिमार्गप्रदायकम् ॥ ५२ ॥

[पद्मासनम् ।]

दक्षिणोरौ पदं वामं वामोरौ दक्षिणं पदम् ।
 विन्यस्य करयुग्मेन पृष्ठभागगतेन च ॥ ५३ ॥
 विपरीतेन चाङ्गुष्ठं वामं वामकरेण च ।
 दक्षिणं दक्षिणेनैव दृढं धृत्वा निजोरसि ॥ ५४ ॥
 विन्यस्य चुबुकं ध्यायेन्नासाग्रं संयतेन्द्रियः ।
 एतत्पद्मासनं ख्यातं सर्वरोगनिघर्हणम् ॥ ५५ ॥

२. प्राणायामः ॥

[अजपामुद्रा ।]

आधारं तु शुदस्याने चतुर्दलसरोरुहम् ।
 बादिसान्ताक्षरोपेतं बालारणसमप्रभम् ॥ ५६ ॥
 स्वाधिष्ठानं षड्दलाढ्यं बादिलान्ताक्षरान्वितम् ।
 विद्युत्प्रभं ततो देवि ! रत्नार्गं मणिपूरकम् ॥ ५७ ॥
 डादिफान्तार्णसंयुक्तं नाभौ दलशतात्मकम् ।
 अनाहतं सुवर्णमिं द्वादशच्छदपद्मजम् ॥ ५८ ॥
 हृदये कादिठान्तार्णं विशुद्धिस्तु प्रशस्यते ।
 षोडशारं महापद्मं षोडशत्वरभूषितम् ॥ ५९ ॥
 आशाचरं हृदयदलं पद्मस्तविराजितम् ।
 श्वेतमेवं क्रमादेवि ! पद्मचरं समुद्राह्वनम् ॥ ६० ॥

नाभेरधस्तान्मेढ्रस्योपरिष्ठात्कन्द उच्यते ।
 विहङ्गनाण्डसङ्घाशस्तत्र नाडीसमुद्भवः ॥ ६१ ॥
 सप्ततिद्विसहस्रास्त्युस्तासु मुख्या दश स्मृताः ।
 इडा च प्रथमा नाडी पिङ्गला च द्वितीयका ॥ ६२ ॥
 सुषुम्ना च तृतीया स्याद्गान्धारी च चतुर्थिका ।
 पञ्चमी हस्तिजिह्वा स्यात्पष्ठी पूषा तरस्विनी ॥ ६३ ॥
 सप्तम्यलम्बुषा नाडी चाष्टमी च कुहूस्मृता ।
 नवमी शंखिनी चैव दशमी च क्रमेण हि ॥ ६४ ॥
 एतास्तु प्राणवाहिन्यो वायवस्तु जप्रास्मृताः ।
 प्राणापानौ तथा व्यानोदानौ चैव समानकः ॥ ६५ ॥
 नागः कूर्मश्च कृकलो देवदत्तो घनञ्जयः ।
 सर्वेषु नाडीचक्रेषु वर्तन्ते दश वायवः ॥ ६६ ॥
 वामदक्षिणमार्गाभ्यामथ ऊर्ध्वं च चक्षलाः ।
 प्राणापानवशो जीवः प्रधावति न दृश्यते ॥ ६७ ॥
 हस्ताभ्यामाहतो भूमौ कन्दुको न स्थिरो यथा ।
 प्राणापानपरिक्षिप्तस्तथा जीवोऽपि न स्थिरः ॥ ६८ ॥
 प्राणापानसमाकर्षे तथा प्राणमपानतः ।
 वह्निर्गच्छद्भकारेण सकारेणान्तराविशेत् ॥ ६९ ॥
 हंसस्सोर्ह मनुममुं सदा जीवो जपेत्त्रिये ।
 एकविंशत्सहस्रं च षट्शताधिकमीश्वरि ! ॥ ७० ॥
 हंसमन्तस्य संख्या स्यादहोरात्रेण सर्वदा ।
 हंसारूयोऽयं महामन्त्रो ध्वजपेति प्रकीर्तितः ॥ ७१ ॥
 जपारूयेयं च गायत्री यमिकैवल्यदायिनी ।
 एतत्समं तपो ज्ञानं जपः पुण्यं न किञ्चन ॥ ७२ ॥

अनुचार्या क्षवर्णा च कुण्डलिन्यास्समुद्रना ।
 प्राणसञ्चारिणी ह्येषा ज्ञातव्या योगिभिस्सदा ॥ ७३ ॥
 माता कुण्डलिनी शक्तिः कृन्दादूर्ध्वं प्रतिष्ठिता ।
 अष्टधा परिवृत्ता च प्रमुत्तभुजगाकृतिः ॥ ७४ ॥
 ब्रह्मद्वारमुखं सा तु स्वमुखेन पिधाय च ।
 तां च प्रबोधयेदादौ बह्वियोगेन पार्वति ! ॥ ७५ ॥
 वायुना मनसा सार्धं मध्यनाड्या व्रजेच्छिवे ! ।
 हठादाकुञ्चनाद्ब्रह्मद्वारमुद्घाटयेत्तु सा ॥ ७६ ॥
 यथा नयेद्गुणं सूची तद्ब्रह्मबिलं ॥ सा ।
 सुखं पद्मासनासीनः पाणी चोचानितौ प्रिये ! ॥ ७७ ॥
 अङ्गमध्ये निधायैव चुबुकं वक्षसि न्यसेत् ।
 हृदं गुदमुखं गाढमाकुञ्च्यपानरन्ध्रकम् ॥ ७८ ॥
 मुहुर्मुहुर्वायुमूर्ध्वं चालयेत्स्वरितं प्रिये ! ।
 प्राणं मुञ्चन्कुण्डलिन्याः प्रभावाम्मोक्षवर्त्मजम् ॥ ७९ ॥
 उपैति सत्प्रबोधं च देवानामपि दुर्लभम् ।
 तदोद्भूतैश्चमजलैस्स्वाङ्गानि परिमार्जयेत् ॥ ८० ॥
 क्षीराहारी मितान्नाशी कटुम्ललवणं त्यजेत् ।
 जितेन्द्रियो ब्रह्मचारी कुटीस्थः कर्मवर्जितः ॥ ८१ ॥
 एवमभ्यासनिरतो वत्सरात्सिद्धिमेति सः ।

प्राणायामो मुद्राः ॥

जालन्धरं मूलबन्धमोड्डीयाणं च खेचरीम् ॥ ८२ ॥
 महामुद्रां च यः कुर्यात्स भवेद्देहसिद्धिभाक् ।
 एषां वक्ष्ये लक्षणानि गोप्यानि तव शाम्भवि ! ॥

- । [जालन्धरबन्धः ।]

जालन्धरं कण्ठशिरसमूहानां च बन्धनम् ।
 कृत्वाऽधो नमयित्वा कं तदा स्यन्दति मूर्धतः ॥ ८४ ॥
 नभस्तस्यन्दमाना च सुधा दोग्धौ यत्तेज च । -
 न धावति मरुत्तलकर्णसंकोचने कृते ॥ ८५ ॥
 कर्णमयसमूहघ्नं मृत्युघ्नं तत्परं भवेत् ।

[मूलबन्धः ।]

मूलबन्धं पार्थिवाभागाद्योनिस्थानं प्रपीडयेत् ॥ ८६ ॥
 गुदभाकुञ्चयेद्योर्गी नयेदूर्ध्वमपानकम् ।
 एवं कृते मूलबन्धे क्षीयते मलमूलकम् ॥ ८७ ॥
 प्राणापानौ च संयुक्तौ स्यातां वृद्धोऽपि यौवेनम् ।
 प्राप्नुयान्मूलबन्धेन मृत्युधोपि विवस्त्रताम् (१) ॥ ८८ ॥

[ओङ्घ्राणबन्धः ।]

ओङ्घ्रिद्वयाणे नाभिविवरमूर्ध्वं जठरे दृढम् ।
 आकृष्य पश्चिम तानं बन्धयेत्पवनस्तदा ॥ ८९ ॥
 विश्रान्तस्स्यान्महामाये । ओङ्घ्राणोऽयं प्रकीर्तितः ।
 मृत्युद्रावानलो दीप्तो जरारोगाब्धिबाढवः ॥ ९० ॥

[खेचरी मुद्रा ।]

आस्यान्तर्विवरे जिह्वां ताल्लरन्ध्रे प्रवेशयेत् ।
 विपरीतां भ्रुवोर्मध्ये पश्येन्निश्चलया दृशा ॥ ९१ ॥
 एषा हि खेचरी मुद्रा गोपनीयाऽतिदुर्लभा ।
 जिह्वा तु स्वगता यस्मान्मनश्चरति खे ततः ॥ ९२ ॥

खेचरीति प्रसिद्धेय मृत्युरोगजरापदा ।
 निद्रा क्षुधा तृषा नास्ति खेचर्या मुद्रितस्य च ॥९३॥
 मूर्च्छा भवति साब्दी च कर्मबन्धभयं न हि ।
 रमण्या सङ्गतस्यापि रेतो न पतति ध्रुवम् ॥ ९४ ॥
 यावच्छुक्रं स्थिरं देहे तावत्कालगमं न हि ।
 येन बद्धा नभोमुद्रा बीजस्तस्य न गच्छति ॥ ९५ ॥
 यदि गच्छेत्तस्य बीजो हुताशनमुपैति हि ।
 स बीजश्चोर्ध्वमायाति शक्त्या प्रतिहतस्त्वयम् ॥९६॥
 योनिमुद्रानिवद्ध सन्सा मुद्रा तेन दुर्लभा ।
 बीजस्तु द्विविध प्रोक्तश्शुक्रं चैव महारज ॥ ९७ ॥
 शिरस्स्थानगत शुक्रं योनिस्थानगतं रज ।
 शुक्रं ॥ श्वेतवर्णं स्यात्प्रवालाम रजस्मृतम् ॥ ९८ ॥
 शुक्रं चन्द्रगत नित्यं रजस्सूर्येण सङ्गतम् ।
 शुक्रं शिवो रजश्शक्तिस्तया योगस्सुदुर्लभः ॥ ९९ ॥
 मरुता शक्तिचारेण रजश्चोर्ध्वं प्रणीयते ।
 ऐक्यं तद्बिन्दुना याति तदा दिव्यं वपुर्भवेत् ॥१००॥

महामुद्रा ॥

वामाङ्घ्रिमूलभागेन योनिस्थानं प्रपीडयेत् ।
 दक्षिणाङ्घ्रिं च वितत हस्ताभ्यामभिधारयेत् ॥१०१॥
 हनु वक्षसि निक्षिप्य वायुना जठरं ततः ।
 आपूर्य रेचयेद्देहि । स्थित्वा बद्धासनो यमी ॥ १०२ ॥
 एषा ख्याता महामुद्रा मलसंशोषणी वरा ।
 सूर्येन्दू घटयेज्जिह्वाशोषणी पापनाशिनी ॥ १०३ ॥

तथा दक्षिणपादेन योनिस्थानं प्रपीडयेत् ।
 वितत्य वामपादं च कराभ्यां धारयेत्प्रिये ! ॥ १०४ ॥
 शेषं पूर्वोक्तमनुकुर्यादेवं सन्यापसन्वयोः ।
 भागयोस्तमकालस्यादभ्यासस्तां विवर्जयेत् ॥ १०५ ॥
 तस्य पथ्यमपथ्यं च पटूसा नीरसा अपि ।
 घोरं विषं वातिमुखं पीयूषमिव जीर्यते ॥ १०६ ॥
 गुल्मोदावर्तनुष्ठाद्या रोगा नश्यन्त्यसंशयम् ।
 सिद्धिदेयं महासुद्रा कालं हन्ति जराभयम् ॥ १०७ ॥
 न प्रकाश्या न देया च यस्मैकस्मैचन प्रिये ! ।

३. प्रत्याहारः ॥

मुक्तासनस्थितो योगी ऋज्वङ्गग्रीवमस्तकः ॥ १०८ ॥
 घोणाग्रलोचनस्त्वस्थः कुटीस्थः प्रणवं जपेत् ।
 त्रिलोकश्च त्रिकालश्च त्रिदेवास्त्रीश्वरा अपि ॥ १०९ ॥
 त्रिज्योतीपीन्दुमुख्यानि त्रिवेदाश्चाग्नयस्त्रयः ।
 शक्तित्रयं त्रिपदवीं ब्राह्मीं चैन्द्रीं च वैष्णवीं ॥ ११० ॥
 वर्णत्रयं च भासन्ते यत्र तज्ज्योतिरोमिति ।
 तमोङ्कारं च मनसा बचसा कर्मणा तु यः ॥ १११ ॥
 ध्यायेज्जपेदभ्यसेच्च स मुक्तो भवबन्धनात् ।
 गच्छतिष्ठजपज्ञाप्रच्छुचिर्वाऽप्यशुचिर्यदि ॥ ११२ ॥
 न कर्मणा च लिप्तस्याज्जलेनाब्जदले यथा ।
 वायौ चलति सर्वेऽपि चलन्तीन्द्रियधातवः ॥ ११३ ॥
 स्थिते वायौ स्थिरे सर्वं वपुः प्रभृतिं शाम्भवि ! ।
 तस्माद्वायुं निबन्धीयात्स्थिरे वाते स्थिरं मनः ॥ ११४ ॥

स्थिरे मनसि जीवश्च स्थिरो भवति भैरवि ! ।
 यावत्संयमितो वायुर्यावच्चेतोऽपि सुस्थिरम् ॥ ११५ ॥
 बीजं यावद्भ्रुवोर्मध्ये तावत्कालमयं न हि ।
 षट्त्रिंशद्द्वयह्रलं नित्यं ततः प्राणः प्रकीर्तितः ॥ ११६ ॥
 चन्द्रपद्मासने स्थित्वा ऋज्वंगस्थिरमानसः ।
 वामनासापुटेनैव पूरयेत्प्राणमारुतम् ॥ ११७ ॥
 यावत्पौडशमात्रं च कुंभयेद्द्वादश प्रिये ! ।
 रेचयेद्दशमात्रं च दक्षनासापुटेन च ॥ ११८ ॥
 पुनश्च सूर्यमार्गेण पूरयेत्पूर्ववत्प्रिये ! ।
 कुंभयित्वा रेचयेच्च वामनासापुटेन च ॥ ११९ ॥
 प्राणायामविधिः प्रोक्तस्त्रिविधो योगिवन्दिते ! ।
 अधमो मध्यमो देवि ! ह्युत्तमोऽसि यथाक्रमम् ॥ १२० ॥
 प्रोक्तोऽयमधमस्तस्माद्द्विगुणो मध्यमस्मृतः ।
 उत्तमस्त्रिगुणः प्रोक्तः प्राणायामोऽयमीधरि ! ॥ १२१ ॥
 यदा तु वामनासायां पूरयेच्चन्द्रमक्षरम् ।
 ध्यायेदमृतवारीशमध्यस्थं क्षीरसन्निभम् ॥ १२२ ॥
 यदा तु दक्षनासायां पूरयेत्सूर्यमक्षरम् ।
 प्रबलज्ज्वलनसङ्घातं नाभिस्थं चिन्तयेत्तदा ॥ १२३ ॥
 एवं बीजद्वयं ध्यात्वा नासारन्ध्रद्वयेन च ।
 पूरयेद्यस्तुं मतिमान्नाडीशुद्धिरतो भवेत् ॥ १२४ ॥
 एवं मासत्रयमभ्यासाद्यथेष्टं वायुधारणम् ।
 प्रदीप्तो जाठरो बहिर्नादव्यक्तश्च जायते ॥ १२५ ॥
 आरोग्यं प्राप्नुयाद्देहि ! नित्यमभ्यासयोगतः ।
 प्रथमेयं न(यत्र ?) धर्मस्स्याद्द्वितीये कम्पते वपुः ॥

उत्तिष्ठति तृतीये 'तु वद्वपद्मासनस्थितेः ।
 प्राणायामादिपट्टकेन प्रत्याहारो भवेच्छिवे ॥ १२७ ॥
 तद्विपट्टकेन विधिना धारणा तु प्रशस्यते ।
 धारणाद्वादशेन स्याद्वगानं तद्द्वादशात्मकं ॥ १२८ ॥
 समाधिः कथ्यते देवि । तेन दृश्यं परात्परम् ।
 तस्मिन्परापरे धाम्नि क्षीयते कर्मसङ्घयः ॥ १२९ ॥
 जन्ममृत्यू न भवतो जरारोगश्च नश्यति ।
 युक्तियुक्तेन योगेन चिरायुश्च सुखी भवेत् ॥ १३० ॥
 अयुक्त्याऽभ्यासनाद्विककार्णरोगशिरोव्यथाः ।
 श्वासकासादयो रोगा दोषास्त्युर्वहवस्तथा ॥ १३१ ॥

[विपरीतकरणीमुद्रा ।]

सौम्यस्थानात्समायाता द्वाभ्या चैका तु भुज्यते ।
 ततस्तृतीयो यः कश्चित्स स्याज्जन्मजरोज्झितः ॥
 मज्जलज्जलनाकारो नाभिमध्ये स्थितो रविः ।
 तालुमध्ये शशी भाति सुधां वर्षत्यधोमुखः ॥ १३३ ॥
 तां मसत्यूर्ध्ववदनो भास्करः किरणत्विषा ।
 एतस्य विपरीतं यत्करणं विपरीतकम् ॥ १३४ ॥
 काकचञ्चुवदास्यं च कृत्वा वायुं ससूक्तम् ।
 आदाय नासारन्ध्रेण पुनस्तं श्वसनं त्यजेत् ॥ १३५ ॥
 शीतलीकरणाख्योऽयं योगस्तु ज्वरपिच्छत् ।
 अमृतं शीतलं तस्य पिबतश्च जरा न हि ॥ १३६ ॥
 जिह्वया तालुमूलेन प्राणं यः पिबति प्रिये ।
 तस्य षण्मासतस्तस्यै रोगा नश्यन्ति योगिन ॥ १३७ ॥

रसनामूर्ध्वतः कृत्वा सोमं पिबति यः प्रिये ! ।
 सिद्धिर्मासार्धं आयाति रोगास्तस्य न सन्ति हि ॥
 जिह्वाग्रेण च सपील्य रसनान्तर्विलं महत् ।
 ध्यात्वाऽमृतक्षरीमम्बामर्धाब्देन भवेत्कविः ॥ १३९ ॥
 अमृताप्लाविततनोर्योगिनो वत्सरत्रयात् ।
 रेतश्चोर्ध्वं प्रयात्येव सिध्यन्ति ह्यणिमादयः ॥ १४० ॥
 त्रिविधं गरलं तस्य शरीरे च न सङ्क्रमेत् ।
 जरा च मरणं नास्ति दुष्टसत्त्वभयं तथा ॥ १४१ ॥

४. धारणम् ॥

उक्तासनसमारूढः प्राणायामरतस्सदा ।
 प्रत्याहारप्रसन्नस्सन्नम्यसेद्धारणं ततः ॥ १४२ ॥
 चेतसो निश्चलत्वं यद्धारणा सा स्मृता शिवे ! ।
 पृथ्व्यादिपञ्चभूतानां या पृथग्धारणा हृदि ॥ १४३ ॥
 चतुरश्रां सुवर्णां सलकारा च हृदि स्थिता ।
 ब्रह्मणा सहिता भूमिर्ध्यातव्या पञ्च नाडिकाः ॥ १४४ ॥
 प्राण तत्रैव मनसा धारयेत्सह शोभवि ! ।
 एषा स्तम्भकरी विद्या पृथ्वीजयमवाप्नुयात् ॥ १४५ ॥
 अर्धचन्द्रप्रतीकां कर्पूरहिमनिर्मलम् ।
 कण्ठस्थानगतं नित्यं सुधाप्लुतवकारयुक् ॥ १४६ ॥
 जलतत्त्वं च संयुक्तं विष्णुना तत्र धारयेत् ।
 प्राणं चित्तेन सहितं ध्यातव्यं पञ्चनाडिकाः ॥ १४७ ॥
 एषा हि वारुणी विद्या विषपित्तज्वरापहा ।
 असने कालकूटस्य मयैव परिकल्पिता ॥ १४८ ॥

ब्रह्मानन्दमयो योगी भवत्येव न संशयः ।
 आज्ञाचक्रमिति ख्यातं परे व्योम्नि निरामये ॥१७२॥
 शिवमात्मानमाचिन्त्य भवेज्ज्ञानमयो वशी ।
 गगनाकारममलं मृगतृष्णाम्बुसन्निभम् ॥ १७३ ॥
 ध्यात्वाऽऽत्मानं सर्वगतं मोक्षं व्रजति संयमी ।
 अपानमेदौ नाभिश्च हृदयं घण्टिका तथा ॥ १७४ ॥
 लम्बिका च भ्रुवोर्मध्यं नभश्च ब्रह्मरन्ध्रकम् ।
 तव चक्रमिति ख्यातं देयं स्थानं च योगिनाम् ॥
 धारणा पञ्चघटिका पण्णाडी ध्यानमुच्यते ।
 समाधिर्द्वादशाहं स्यात्प्राणसंयमनात्प्रिये ॥ १७६ ॥

६- समाधिः ॥

जलसैन्धवयोर्योगादेकत्वं च यथा भवेत् ।
 चित्तात्मनोस्सामरस्यं समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७७ ॥
 मनः प्रलीयते चान्ते यदा प्राणक्षयो भवेत् ।
 सामरस्यं तदा स्याच्च समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७८ ॥
 प्रणष्टाखिलसङ्कल्पो जीवात्मा परमात्मना ।
 यदेकत्वं भजेद्देवि ! समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७९ ॥
 परापेक्षोद्भूतं चित्तमिन्द्रियेषु प्रवर्तते ।
 यदा नीवो गतदन्तैक्यं तदा नैवेन्द्रियं मन ॥ १८० ॥
 शब्दं स्पर्शं च रूपं च रसं गन्धं परं तथा ।
 आत्मानं च सुखं दुःखं मानामानं प्रियाप्रिये ॥ १८१ ॥
 शीनाशीतं तथा वातमातपं यो न वेत्ति च ।
 न बाध्यते स्वकर्मोपैर्न कैश्चिदपि बाध्यते ॥ १८२ ॥

न शस्त्रैर्बाध्यते मन्त्रैर्यन्त्रैस्तन्त्रैर्न गृह्यते ।
 नाग्निना न जलेनापि वायुना न च पीड्यते ॥ १८३ ॥
 अवध्यो देहिभिस्सर्वैर्माननीयस्पुरैरपि ।
 आहारे च विहारे च निद्रायामवबोधने ॥ १८४ ॥
 सर्वकर्मसु युक्तस्सन्तः तत्त्वं वेत्ति योगिनि ।
 निरालम्बं निराकारगनाद्यन्तं निराश्रयम् ॥ १८५ ॥
 अनालयं निष्पपञ्चं निष्क्रियं निर्मलं महत् ।
 निश्चलं निर्मलं नित्यं निर्गुणं व्योम चिन्मयम् ॥
 सदानन्दमनन्तं च सर्वगं विभु सन्ततम् ।
 एतद्ब्रह्मपदं तत्त्वं विद्धि त्वं विन्ध्यवासिनि ॥ १८७ ॥
 अनामये निरालम्बे निरातङ्के महाद्युनौ ।
 निराभासे परे तत्त्वे योगयुक्तं प्रलीयते ॥ १८८ ॥
 दुग्धे दुग्धं घृते चाज्यमग्रावग्निर्जले जलम् ।
 क्षिप्तं प्रजेतन्मयत्वं तथा ब्रह्मणि लीयते ॥ १८९ ॥

योगाभ्यासफलम् ॥

भयोदितमिदं सर्वं दिव्यवायुरासायनम् ।
 यस्सेवेत स पुण्यात्मा कृतकृत्यो जगत्त्रये ॥ १९० ॥
 सर्वयज्ञफलोपेतस्स आतस्सर्ववीर्यके ।
 स यशस्वी स योगीन्द्रस्स एवामरवन्दितः ॥ १९१ ॥
 स एव सिद्धश्शुद्धश्च मम तुल्यो वरानने ।
 तस्मिन्निगच्छति मे चेतस्तच्चित्तं मे निवासम् ॥
 सफलं जीवनं तस्य पूतं तदुभयं कुलम् ।
 तत्पदव्यासमात्रेण धरित्री पावनीकृता ॥ १९३ ॥

यत्रोपितं क्षणं तेन पुण्यक्षेत्रं हि सा गही । ।
 धन्या तज्जनयित्री च पुण्यस्तज्जनकः प्रिये ! ॥ १९४ ॥
 तद्दर्शनात्सजीवास्सुदूरात्प्रोतादयश्शवाः ।
 तद्वाक्येनैव सर्वेऽपि लभन्तेऽपि शुभाशुभम् ॥ १९५ ॥
 तन्मूत्रमलसंस्पर्शाल्लोहा यान्ति सुवर्णताम् ।
 किं पुनः कथ्यते देवि ! मम तुल्यपराक्रमः ॥ १९६ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ विंशोऽङ्काः ॥

॥ एकविंश उल्लासः ॥

योगसिद्धिदकुटीनिर्माणचिन्धिः ॥

तीर्भरणी—

कुटी प्रोक्ता त्वया पूर्वं कथं कार्या च कीदृशी ।
 तत्र कालं विच्युच्छो ! वस्तुनं नूदि मे प्रभो ! ॥

श्रीभैरवः—

बध्नामि तां कुटीं सम्पक् शृणु त्रिपुरसुन्दरि ! ।
 मेदिनीमुदानीरुत्य पुनन्तां मुहूर्धं प्रिये ! ॥ २ ॥
 स्नानांश्च कमण्डपं च पट्टं चक्षिणस्त्राग्नेहजून ।
 तुलां च चारोप्य दारुणि मुहूर्तानि च ॥ ३ ॥
 स्वाग्नेदिशं च पश्चात्पुनश्च आन्द्रमालिकम् ।
 परितो चलन्ति कृत्वा भित्तिं त्रिपुरयां शुभाम् ॥ ४ ॥
 कुर्यात्कुटीं च नन्मये मृतीसवरणैः पुनः ।
 निम्बनेष्टुग्धं च दशमादेशमावकम् ॥ ५ ॥

पञ्चप्रादेशमात्रे च स्वधोनिम्नं तथोर्ध्वतः ।
 एवं दशवितस्त्यामिरचिन्त्यां तां मनोहराम् ॥ २६ ॥
 प्राग्द्वारं बाह्यवलये द्वितीये वलयेऽश्वे ।
 याम्यद्वारं तृतीये तु प्रत्यग्द्वारं विधीयते ॥ २७ ॥
 द्वाराणां च प्रमाणं हि वितस्तिद्वयमुच्यते ।
 सकटाटं प्रतिद्वारमच्छिद्रं चार्गलान्वितम् ॥ २८ ॥
 सुधाप्रलेपितं कुर्याद्भिर्भित्तिः शुद्धतरे स्थलम् ।
 दक्षिणे चोत्तरे चैव कुट्यन्तर्वेदिकाद्वयम् ॥ २९ ॥
 सार्धत्रयं वितस्तीनां विशालं चायतं वश ।
 प्रादेशमात्रमुत्सेधं मध्यं प्रादेशिकलयम् ॥ ३० ॥
 तत्र गोमयसम्भूतं भस्म चस्त्रेण गालितम् ।
 पूरयेच्च कुटीभित्तौ चित्रं बहु सुविस्तरम् ॥ ३१ ॥
 भैरवं कालमेघाम् ज्वलदूर्ध्वशिरोरुहम् ।
 फालाक्षं धक्कदंष्ट्रं च नागकुण्डलमण्डितम् ॥ ३२ ॥
 नागयज्ञोपवीतं च किंकिणीमुण्डमालिनम् ।
 दिगम्बरं च कांकोटीभूषितांघ्रिशिरोरुहम् ॥ ३३ ॥
 हारकेयूरकटकमुद्रिकादिविभूषितम् ।
 दशहस्तं च डमरुमङ्कुशं खड्गशूलकम् ॥ ३४ ॥
 चरदं सव्यहस्ताब्जैर्नीगं पाशं च घण्टिकाम् ।
 मधुपात्रं भयहरं विभ्राणं कामचाहुभिः ॥ ३५ ॥
 कृष्णांगरागमालाढ्यं सर्वव्याधिविनाशनम् ।
 व्याधिभूतादिशत्रुघ्नं ह्येलाद्रिभयनाशनम् ॥ ३६ ॥
 ततो मृत्सुजयं शान्तं वटुकं विलिखेत्प्रिये ! ।
 पारदेन्दुहिमश्वेतं बालं द्विमुजशोभितम् ॥ ३७ ॥

किंकिणीमालया ध्वक्कर्णनूपुरशोभितम् ।
 बालं कुण्डलसच्छोभं त्रिनेत्रं नमस्कृषिणम् ॥ १८ ॥
 श्वेतमाल्यानुलेपं च पूर्णपात्रं च वामतः ।
 दण्डं दक्षिणहस्तेन दधानं मृत्युनाशनम् ॥ १९ ॥
 मायावीजं च वटुकं ह्येनं प्रथममुचरेत् ।
 आपदुद्धारणायेति लिखेत्पञ्चाक्षरद्वयम् ॥ २० ॥
 वटुकायेति मायां च वटुकस्य मनुस्मृतः ।
 भूर्तिद्वयोः यं मन्त्रः कथितस्सुरवन्दिते ! ॥ २१ ॥
 मन्त्रस्यास्य च यद्यन्त्रं तद्यन्त्रं तत्र संलिखेत् ।
 रमां च भुवनेशीं च कामं चिन्तामणिं क्रमात् ॥ २२ ॥
 कर्णिकायां लिखेत्पूर्वं वटुकायेति वीक्षितम् ।
 अपपत्रे लिखेच्छेषाण्यक्षराण्यष्टपत्रके ॥ २३ ॥
 बहिष्योऽक्षपत्रेषु विलिखेत्पोऽश्वं स्वरात् ।
 द्वात्रिंशद्वलके कादिसान्तद्वात्रिंशदक्षरात् ॥ २४ ॥
 अन्ये दले हलक्षांश्च विलिखेद्भूमिं वहिः ।
 आपदुद्धारणं यन्त्रमपमृत्युनिवारणम् ॥ २५ ॥
 रक्षाकरं ग्रहार्तानां सर्वेषां प्राणिनामपि ।
 स्त्रीवश्यं राजवश्यं च पुंवश्यं पशुवश्यकम् ॥ २६ ॥
 नानासिद्धिप्रदं नित्यं सर्वरोगविषापहम् ।
 हारकेयूररुचिरं कान्त्या विश्वनिमोहनम् ॥ २७ ॥
 महामृत्युञ्जयं देवं भावयेन्मृत्युजिह्वयेत् ।
 एवं द्वितीयवर्गस्य तृतीयं पञ्चमेन च ॥ २८ ॥
 स्वरेण बिन्दुना युक्तं सोऽन्तं साध्यपदं ततः ।
 रक्षशब्दयुगं पश्चात्पूर्वं बीजत्रयं पुनः ॥ २९ ॥

प्रतिलोमं समुच्चार्य मन्त्रं मृत्युञ्जयं जपेत् ।
 तारं मध्ये ससाध्याख्यं दिग्दले भं समालिखेत् ॥ ३० ॥
 आग्नेयादिदलेष्वन्त्यमक्षरं क्रमशो लिखेत् ।
 बाह्ये मूपुरमालिख्य दिक्षु सान्द्रं समालिखेत् ॥ ३१ ॥
 चतुष्कोणे ठकारं च यन्त्रं मृत्युञ्जयात्मकम् ।
 अपमृत्युञ्जरव्याधिह्वेलमोऽविनाशनम् ॥ ३२ ॥
 तत्र चिन्तामणिं देवं चिन्तितार्थप्रदं लिखेत् ।
 नीलप्रवालरुचिरं त्रिनेत्रं रुचिराननम् ॥ ३३ ॥
 पाशारुणोत्पलं यामे दक्षे शूलकपालकौ ।
 दधानमिन्दुमकुटं ध्यायेदर्धाम्बिकेश्वरम् ॥ ३४ ॥
 वह्निप्रथमवर्गादिपमरेफाः क्रमात्ततः ।
 प्राणसद्यांतसहितप्पष्ठस्वरसचिन्दुकः ॥ ३५ ॥
 इदं चिन्तामणेर्मन्त्रं चिन्तितार्थप्रदं शुभम् ।
 षोडशस्वरसंवीतं चिन्तामणिमभीष्टदम् ॥ ३६ ॥
 ठकारावेष्टितं कुर्याज्ज्वरापस्मृतिमृत्युहम् ।
 ततश्च शारदादेवीमालिखेत्सिद्धिदायिनीम् ॥ ३७ ॥
 शङ्खकुन्देन्दुधवलां मकुटेन्दुकलाधराम् ।
 सुधाकुम्भं वराक्षस्रक्संविन्मुद्रां करांबुजैः ॥ ३८ ॥
 विभ्राणां श्वेतयसनां मौक्तिकाभरणोज्ज्वलाम् ।
 वाग्मीजं भुवनेशीं च वदवाक्यद्वय ततः ॥ ३९ ॥
 वाग्वादिनीं ससंबुद्धिमग्निपत्नीं समुच्चरेत् ।
 एष श्रीमातृकामन्त्रः प्रोक्तस्तारस्वतप्रदः ॥ ४० ॥
 आदिवीजद्वयं हित्वा शेषं पूर्ववदुचरेत् ।
 दशार्णशारदामन्त्रो वाग्विलासप्रदायकः ॥ ४१ ॥

वियद्वर्णसुकारश्च सधान्तं सविसर्गकम् ।
 कर्णिकायां लिखेत्पूर्वं किञ्जल्केषु खरानपि ॥ ४२ ॥
 अष्टच्छदेष्वष्टवर्गान्यशहाद्यैः परैस्त्रिभिः ।
 काद्यैश्च पञ्चभिर्वर्णैरेष्टवर्गास्समीरिताः ॥ ४३ ॥
 लिखेद्भृशपुरकोणेषु ठकारान्दिक्षु विन्यसेत् ।
 इदं हि मातृकायन्त्रं विपमृत्युगदापहम् ॥ ४४ ॥
 अघोरं विलिखेदेवि । नीलजीमूतसन्निभम् ।
 क्रूरदंष्ट्रं त्रिणेत्रं च नागेन्द्राष्टविभूषितम् ॥ ४५ ॥
 रक्ताक्षरागवसनं रक्तमालाविराजितम् ।
 परधनुं च डमरुं खड्गं खेटमिषुं धनुः ॥ ४६ ॥
 त्रिशूलं पूर्णपात्रं च बिभाणं चाष्टबाहुभिः ।
 भुवनेशीं स्फुरद्वन्द्वं ततः प्रस्फुरवीप्सितम् ॥ ४७ ॥
 घोरं ततोऽघोरतरं तनुरूपं चटद्वयम् ।
 प्रक(च)टद्विगुणं चैव कहलशब्दयुगं ततः ॥ ४८ ॥
 वमशब्दद्वयं देवि । बन्धशब्दं च बीप्सितम् ।
 घात(खाद)यद्वितयं देवि । कवचं च फडन्तकम् ॥ ४९ ॥
 एकोत्तरोऽयं पञ्चाशद्वर्णोऽघोरस्समृतो मनुः ।
 वक्ष्यार्थं तप्तदेवामं पूर्वोक्ताकृतिसंयुतम् ॥ ५० ॥
 मुक्तौ मृत्युञ्जयार्थं तु श्वेतं पूर्वोक्तविग्रहम् ।
 सर्वार्थसिद्धिदं शान्तमघोरास्त्रं लिखेत्प्रिये ॥ ५१ ॥
 मायाबीजं सप्ताध्वं, स्थान्मध्यं च खरसंयुतम् ।
 तद्बहिःकैसरेष्वेवं विलिखेदष्टवर्गकम् ॥ ५२ ॥
 ततस्त्वष्टदले मन्त्रवर्णान्गुणमितान् लिखेत् ।
 अमशेषेषु तद्वत्तत्पट्टकोणे कवचास्त्रकौ ॥ ५३ ॥

तद्वहिर्भूपुरं लेख्यमेनदाघोरयन्त्रकम् ॥ ।
 स्फुरद्वयावृतं मध्ये शक्तिबीजं लिखेत्ततः ॥ ५४ ॥
 षट्कोणे प्रस्फुरयुगं ततश्चाष्टदले क्रमात् ।
 षड्भिश्चतुर्भिर्विदैश्च रसैर्वस्त्रैश्च गोपदैः ॥ ५५ ॥
 ऋतुभिर्दिशष्टमन्त्राणैरमीभिर्विलिखेत्ततः ।
 षट्कोणे वह्निचा(श)स्त्राभ्यामुद्धृतं बीतकोष्णकम् ॥ ५६ ॥
 भूपुरेणावृतं यन्त्रमघोरं विलिखेत्प्रिये ।
 ज्वालाश्चोर्ध्वद्रापसारमृतप्रहापहम् ॥ ५७ ॥
 अथो महागणपतिं लिखेद्विद्रुमसन्निभम् ।
 कोटीरचन्द्रशकलं गजास्यं लोचनत्रयम् ॥ ५८ ॥
 तुन्दिलं रक्तवसनं रक्तमालानुलेपनम् ।
 दशदोर्दण्डसुभगं वामोरुस्थितयोषितम् ॥ ५९ ॥
 हारकेयूरकटकमुद्रिकाकुण्डलोज्ज्वलम् ।
 फलपूरं गदामिक्षुकोदण्डं च त्रिशूलकम् ॥ ६० ॥
 चक्रं सरसिजं पादमुत्पलं शालिमञ्जरीम् ।
 स्वदन्ततुण्डया रत्नकलशं दशभिः करैः ॥ ६१ ॥
 विभ्राणं पद्मकरया वामोरुस्थितया श्रिया ।
 आलिङ्गितं भक्तलोकचिन्तितार्थघुरद्रुमम् ॥ ६२ ॥
 प्रणवं कमलां मायां कामराजं वसुन्धराम् ।
 क्रमाद्वर्णपतेर्वीजं महागणपतिं ततः ॥ ६३ ॥
 चतुर्थ्यतं ससंभुजिं वरं च वरदं तथा ।
 ततस्सर्वजनं मे च, वशमानय शब्दकम् ॥ ६४ ॥ ।
 अग्निपत्नीं समालिख्य चाष्टाविंशतिवर्णकम् ।
 मन्त्रं महागणपतेर्मृत्युदारिद्र्यनाशनम् ॥ ६५ ॥

त्रिकोणे वीजमालिरय सनारे च गणेशितु ।
 दिक्षु श्रीशक्तिमदनभूवीजानि वहिर्लिखेत् ॥ ६६ ॥
 पट्कोणे वीजपट्कं च तत्संधिष्वङ्गमन्तकम् ।
 ततोऽष्टदलमध्येषु मन्त्राणि गणशो लिखेत् ॥ ६७ ॥
 अन्त्याक्षरे चान्त्यदले मातृकामनुलोमत ।
 लेखे च प्रतिलोभेनाङ्कुशपाशावृतं तत ॥ ६८ ॥
 भूमन्दिरेण सुभग यन्त्रं गणपतेश्शुभम् ।
 गजान्तं श्रीपदं दिव्यमायुष्यारोग्यवर्धनम् ॥ ६९ ॥
 एतानि यन्त्रजालानि कुट्यन्तर्देवता लिखेत् ।
 कुटीभिर्चित्रहिर्भागे भैरवं वर्णमालिखेत् ॥ ७० ॥
 असिताङ्गं रुरुं चण्डं क्रोधमुन्मत्तभैरवम् ।
 कपालिनं भीषणं च संहारं भैरवं क्रमात् ॥ ७१ ॥
 द्वितीयावरणस्यान्तर्भिर्चावेकादश क्रमात् ।
 रुद्रास्तिलोचनाश्चन्द्रफलाजूटजटान् लिखेत् ॥ ७२ ॥
 तद्बाह्वे नव नाथाश्च नव सिद्धाश्च पौडश ।
 सनत्कुमारसनकसनन्दादीन् लिखेत्तत ॥ ७३ ॥
 तृतीयावरणस्यान्तर्भिर्चौ ब्राह्म्यादिमातर ।
 चतुष्पष्टिश्च योगिन्यो लेखनीया यथाविधि ॥ ७४ ॥
 तद्भूमिर्चाह्वे देवेन्द्रमुखा दिक्पतय क्रमात् ।
 ग्रहाश्च चन्द्रसूर्याद्या अश्विन्याद्याश्च तारका ॥ ७५ ॥
 मेधाया शरयो लेख्यास्तत्क्षराश्च सायुका ।
 कुटीद्वारविपार्श्वे च गणेशं भैरवं लिखेत् ॥ ७६ ॥
 द्वितीयावरणद्वारपार्श्वे द्वौ शैलपद्मकौ ।
 गरुत्मन्तं हनुमन्तं तृतीयावरणस्य च ॥ ७७ ॥

द्वारस्य पार्श्वयोर्देवि । विलिखेद्वयमञ्जनौ ।
यस्मिन्देशे कुटी दिव्या कल्पिता योगिसत्तमैः ॥ ७८ ॥
देशो धन्यतरश्छाद्यः पुण्यक्षेत्रं च पावनम् ।
तत्रत्याश्च प्रजा धन्यास्स्फीतार्याः पुण्यकर्मिणः ॥ ७९ ॥
राष्ट्रं सुभिक्षमारोग्यमनामयसुखावहम् ।
इतिहीनं कालवृष्टिसहितं धान्यसङ्कुलम् ॥ ८० ॥
तत्करोपद्रवव्याघ्रसर्पादिभयवर्जितम् ।
तत्र तीर्थानि सर्वाणि गङ्गादीनि वसन्ति च ॥ ८१ ॥
इन्द्रादयोऽपि विबुधास्तूर्यचन्द्रादयो महा ।
योगिन्यो भैरवास्तिस्रदा गणेशगुहमातरः ॥ ८२ ॥
तत्रस्थस्य महीपस्य जयार्थावाप्तिरायुषः ।
संभवेच्चक्रवर्तित्वं पुनर्नित्योत्सवोज्ज्वलम् ॥ ८३ ॥
बन्ध्यानां पुत्रसपत्तिः कुटीसन्दर्शनाद्भवेत् ।
कुष्ठापसारभूतादिमहान्याभिविनाशनम् ॥ ८४ ॥
कुटीगता भवेयुस्ते ये सेवन्ते रसायनम् ।
सिद्धिं यान्ति सुखेनैव देवानामपि दुर्लभाम् ॥ ८५ ॥

अमरीकल्पः ॥

देवि ! चित्रं प्रवक्ष्यामि दिव्यं गुह्यतमं शिवम् ।
अमरीकल्पमनघ सुलभं निजदेहजम् ॥ ८६ ॥
अणिमाद्यष्टकैश्वर्यदेहलोहादिसिद्धिदम् ।
वमनादिविशुद्धाङ्गो लवणाम्लविवर्जितः ॥ ८७ ॥
कुटीगतस्तु देवेशि ! शिवतोयमुदारधीः ।
स्थूलस्य कतकस्यैव दारुणा पानपात्रकम् ॥ ८८ ॥

कुर्याच्च त्रिफला पिष्ट्वा लेपयेच्चपकान्तरे ।
 कर्पं शिवाम्बुना राजौ पात्र चाधोमुख प्रिये ॥ ८९ ॥
 स्थापयित्वा पुन प्रातराद्यन्तं प्रसव त्यजेत् ।
 मध्यधाराश्च तत्पात्रे क्षिपेत्तत्त्रिफला तत ॥ ९० ॥
 लोडयेदमरीयुक्तं पिवेत्प्रागननम्सदा ।
 इष्टदेवान्गुरुन्मृद्वान्नत्वार्चितगणेश्वर ॥ ९१ ॥
 मिताहारो युक्तचेष्टो वातातपविवर्जितः ।
 एकमण्डलमात्रेण वाह्यान्तश्शुचिभागभवेत् ॥ ९२ ॥
 मण्डलेन द्वितीयेन सर्वदुष्टघनाशनम् ।
 मण्डलेन तृतीयेन चतुर्विधत्रिपापहम् ॥ ९३ ॥
 मण्डलेन चतुर्थेन नालिकेरायुष्ययेत् ।
 आत्मतोयं पञ्चमेन मलदौर्गन्धनाशनम् ॥ ९४ ॥
 षष्ठमण्डलयोगेन देहदौर्गन्धनाशनम् ।
 सप्तमण्डलयोगेन भवेद्विन्द्रियपाटवम् ॥ ९५ ॥
 ततोऽष्टमे मण्डले तु रजनीचूर्णकर्षयुक् ।
 सेवेत शिरतोये च यावद्द्विम्सप्तमण्डलम् ॥ ९६ ॥
 घलीपलितहीनम्स्थान्महाविषमयोऽक्षितः ।
 मण्डले पञ्चदशवे कर्षांशौ शृङ्गगन्धकौ ॥ ९७ ॥
 शिवतोयेन सम्मिश्रं प्रपिबेदेऽऽविशतिम् ।
 मण्डलं च तदन्ते म्यात्सिद्धिमाग्देहलोहयो ॥ ९८ ॥
 द्वाविंशन्मण्डले देवि । चाभ्रक वरया युजम् ।
 एव भजेद्यमी यावदष्टाविंशन्मण्डलम् ॥ ९९ ॥
 मत्तहस्तिरलोपेतो गृध्रदृष्टिरनामयः ।
 एकोनत्रिंशतिं प्राप्ते मण्डले वरया युजाम् ॥ १०० ॥

सकान्तचूर्णविमलां गोधामपि पिबेत्प्रिये ! ।
 पञ्चत्रिंशन्मण्डलान्तं वज्रकायो भवेन्नरः ॥ १०१ ॥
 षट्त्रिंशन्मण्डलादि स्वर्णघात्रीरजोऽन्वितम् ।
 आत्मगोधान्वितं पेये तत्तु यावद्द्वयाधिकम् ॥ १०२ ॥
 चत्वारिंशन्मण्डलान्तं सशरीरः स्वर्गो भवेत् ।
 त्रिचत्वारिंशन्मण्डले तु प्राप्ते पारिदसंयुतम् ॥ १०३ ॥
 चरायुतं पिबेदूनपञ्चाशन्मण्डलावधिः ।
 अणिमाविगुणोपेतो वज्रकायश्च स्वचरः ॥ १०४ ॥
 सिद्धैर्युक्तो निरातंको निरपायो निरञ्जनः ।
 यदृच्छया सर्वलोके विहरत्येव सर्वदा ॥ १०५ ॥
 आरभ्य प्रथमं देवि ! मण्डलान्नित्यमाचरेत् ।
 आत्मतोयेन धुत्तूरसेन परिलोडयेत् ॥ १०६ ॥
 भस्म तेनैव सर्वाङ्गमसकृत्परिमर्दयेत् ।
 अन्यकालसमायातमात्मतोयं विशेषतः ॥ १०७ ॥
 मूर्ध्नि नासापुटे कर्णे दृशि पादकेरद्वये ।
 शीलयेत्सततं देवि ! शुद्धदेहो भवेन्नरः ॥ १०८ ॥
 कदाचिदप्यात्मगोधां भूमौ न विसृजेत्प्रिये ।
 अमरीसेविनः पुंसश्शियतोयेन जायते ॥ १०९ ॥
 सर्वलोहं च कनकं दिव्यं मनुजदुर्लभम् ।
 विजयासहितां गोधां प्रतिवासरमोर्षिबेत् ॥ ११० ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ एकविंशोऽष्टासः ॥

क्षौद्रवृष्टेन तेनैव कृतं चक्षुष्यमञ्जनम् ।

वध्नकमुदुम्बरमव रोहिण्यां गृह्य वलयकं कुर्यात् ।

तद्वलयोपरि विनिहितभाण्डस्थितमोदकं क्षयं नैति ॥२२॥

अश्वत्थस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ॥२३॥

गृहे स्थिते च वन्दाके नित्यैश्वर्यं प्रजायते ।

फतकस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ॥२४॥

अन्नने नेत्रयुगले निधिं पश्यति निश्चितम् ।

तदेव बन्धयेद्धस्ते सर्ववश्यो भवेद्भूवम् ॥ २५ ॥

उदुम्बरस्य वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ।

हस्ते बध्वा निहन्त्याशु ज्वरं चातुर्थिकं प्रिये ! ॥२६॥

रोहिण्यां मातुलुङ्गस्य वध्नकं तु समाहरेत् ।

धारयेद्दक्षिणे कर्णे जगद्वश्यकरं परम् ॥ २७ ॥

रोहिण्यां विल्ववन्दाकं करे बध्वा जगत्प्रियः ।

मृगशीर्षे शिरीषस्य वन्दाकं सम्यगाहृतम् ॥ २८ ॥

हस्ते बध्वा स्पृशेन्नारीं नरं वा वशयेद्भूवम् ।

मृगशीर्षे तु वन्दाकं तिन्त्रिणीशृङ्गसम्भवम् ॥ २९ ॥

क्षीरेण पिष्ट्वा प्रपिवेददृश्यो जायते नरः ।

तदध्ना यः पिवेत्प्रातस्तत्सर्वव्याधिहरो भवेत् ॥ ३० ॥

महिषीतक्रपिष्टेन तेन सर्वाङ्गलेपनम् ।

कृत्वा वद्विगतो यस्तु वद्विना च न दहते ॥ ३१ ॥

तिन्त्रिणीशृङ्गस्य वन्दाकं गृहे यस्य प्रतिष्ठितम् ।

तस्य चोरभयं नास्ति करे द्यूतजयो भवेत् ॥ ३२ ॥

उदुम्बरस्य वन्दाकं मृगशीर्षे समाहरेत् ।

हस्ते बध्वा स्पृशेन्नारीं सा नारी वशगा भवेत् ॥३३॥

स्त्रीणां हस्ते तु बन्धीयादन्ममध्ये विनिक्षिपेत् ।
जायते चान्नवृद्धिस्तु नात्र कार्या विचारणा ॥ ३४ ॥

न्यग्रोधस्य तु वन्दाकं मृगशीर्षे समाहरेत् ।
बन्धीयादक्षिणे हस्ते जनवश्यो भवेद्बुधम् ॥ ३५ ॥

आदाय माटरूपस्य वन्दाकं समुदाहृतम् ।
बध्वा हस्ते जनैर्दीव्यन् स्याद्द्यूतेष्वपराजितः ॥ ३६ ॥

आर्द्रायां तौबुरं ग्राह्यं वन्दाकं विधिना हरेत् ।
क्षीरेण प्रपिबेद्यस्तु तस्य स्याल्लोहमोटनम् ॥ ३७ ॥

आर्द्रार्किं वा पुप्यरबौ वन्दाकं तुम्बुरोर्हरेत् ।
बन्धीयादक्षिणे हस्ते बाणस्तम्भः प्रजायते ॥ ३८ ॥

पुनर्वसोर्द्वितं बंशवन्दाकं क्षीरपेपितम् ।
पीत्वा स्त्रीपुरुषौ बन्ध्यौ प्रसुवाते सुतान्बहून् ॥ ३९ ॥

नक्तमालस्य वन्दाकमाहरेच्च पुनर्वसौ ।
क्षीरेण पिष्ट्वा प्रपिबेदखिलामयनाशनम् ॥ ४० ॥

तच्चूर्णनस्य मात्रेण नश्यन्ति महाराक्षसाः ।
पुप्ये बन्धूकवन्दाकं गृहीत्वा तं निधापयेत् ॥ ४१ ॥

क्षेत्रमध्ये रिपोस्तत्र सस्यनाशश्च जायते ।
आश्लेषायां कर्णिकारवन्दाकं सम्यगाहृतम् ॥ ४२ ॥

बध्वा हस्ते दृढं तेन स्पृशन्वशति तेजनात् ।
मधूकस्य च वन्दाकमाश्लेषायां समाहरेत् ॥ ४३ ॥

बन्धयेदक्षिणे हस्ते व्याघ्रादिभयनाशनम् ।
मधामु मुचुकुन्दस्य वन्दाकं विधिनाऽऽहृतम् ॥ ४४ ॥

निधापयेद्धान्यमध्ये तद्धान्यं त्वक्षयं भवेत् ।
विभीतकस्य वन्दाकं फल्गुन्योः पूर्वयोर्हृतम् ॥ ४५ ॥

स्थापयेद्धान्यमध्येन तदक्षयं क्षणाद्भवेत् ।
 फल्गुन्योरन्ययोर्हस्तेऽप्ययमेव विधिः स्मृतः ॥ ४६ ॥
 शाकवृक्षस्य वन्दाकं मघायां विधिनाऽऽहरेत् ।
 धान्यसंचयंकृद्द्वारे धान्यवृद्धिश्च जायते ॥ ४७ ॥
 मौञ्जीवृक्षस्य वन्दाकं मघाके विधिनाऽऽहरेत् ।
 शिरसा धारयेन्नित्यं तस्य श्रीर्विशम्भान्पुत्रात् ॥ ४८ ॥
 पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तक्षेपे विधिनाऽऽहरेत् ।
 करे शिरसि घञ्जीयाभ्यामादिमहद्भवेत् ॥ ४९ ॥
 तिन्दुकस्य च वन्दाकं चित्रायामाहृतं तथा ।
 बद्ध्वा हस्ते समस्तानां सध्वधो भवति द्विषाम् ॥ ५० ॥
 कुण्डलस्य तु वन्दाकं चित्रायां विधिनाऽऽहरेत् ।
 घञ्जीयादक्षिणे हस्ते दुर्लभं चेप्सितं लभेत् ॥ ५१ ॥
 स्वात्यां लिङ्गचपन्दाकं गृहीत्वा यत्र वस्तुनि ।
 निधापयति तत्सर्वमक्षयं नात्र संशयः ॥ ५२ ॥
 बल्लूबध्नकं स्वात्यां बदर्यास्त्वनुराधके ।
 बध्नन्यो धारयेद्वस्ते तत्स्पृष्टा स्त्री वशा भवेत् ॥ ५३ ॥
 आहृत्य धात्रीवन्दाकं विशाखायां यथाविधि ।
 शुक्लकारस्य भवने विरुद्धस्य निधापयेत् ॥ ५४ ॥
 सर्वं मघमपेयं स्यान्मोक्षस्तस्मिन्समुद्भूते ।
 अनुराधासु विधिना ऐन्द्रीवन्दाकमाहृतम् ॥ ५५ ॥
 धान्यमध्ये विनिक्षिप्तं धान्यमक्षयतां नयेत् ।
 ज्येष्ठायामाग्नवन्दाकं हत्वा वेश्यागृहे स्नेहे ॥ ५६ ॥
 सा दुर्भगा भवेत्सात्यमुद्भूते मोक्ष उच्यते ।
 मूले सदिरवन्दाकं गृहीत्वा विधिपूर्वकम् ॥ ५७ ॥

बध्वा हस्ते नर क्षिप्र दुर्भगस्सुभगो भवेत् ।
 तदेव पिष्ट क्षीरेण पीत कुष्ठादिनाशनम् ॥ ५८ ॥
 मूलार्के गोदृक्त्रयाश्च वन्दाक विधिनाऽऽहरेत् ।
 दक्षिणे बन्धयेद्वस्ते स्त्रीवश्य भवति ध्रुवम् ॥ ५९ ॥
 तदेव शिरसा धार्य सर्वसिद्धिर्भवेद्भवम् ।
 करवीरस्य वन्दाक पूर्वापादासु साधितम् ॥ ६० ॥
 धारयेच्छिरसा युद्धे स भवेदपराजित ।
 पूर्वापादासु वन्दाक बदरीरक्षसम्भवम् ॥ ६१ ॥
 पिनेक्षीरेण या बन्ध्या सा बहूश्च सुताहमेत् ।
 बुरवस्य तु वन्दाक पूर्वापादार्कवारके ॥ ६२ ॥
 बन्धयेदक्षिणे हस्ते बहस्यो जायते नर ।
 उत्तरापादनक्षत्रे ग्राह्य गन्दारवन्नरम् ॥ ६३ ॥
 पलाशनन्नर वाऽथ करे बध्वा वशैकरम् ।
 श्रवणे चित्तकोद्भूत वन्दाक प्राप्यते न तु ॥ ६४ ॥
 कर्मुणीतैलघृष्टेन ताम्रपत्र च लेपयेत् ।
 पुटपाकविधानेन तत्क्षणं भवति ध्रुवम् ॥ ६५ ॥
 एरण्डस्य तु वन्दाक श्रवणार्के समाहरेत् ।
 बन्धयेदक्षिणे हस्ते सदा द्यूतनयो भवेत् ॥ ६६ ॥
 धनिष्ठाया तु बदरीवन्दाक विधिनाऽऽहतम् ।
 बध्वा करे स्पृशेद्य य स स दासो भवेद्भवम् ॥ ६७ ॥
 हत पुत्रागवन्दाक वारुणेषु यथाविधि ।
 क्षीरेण पिष्ट्वा प्रपिबन्महानागबलो भवेत् ॥ ६८ ॥
 नक्तमालस्य वन्दाक मयार्के विधिनाऽऽहरेत् ।
 विधिना धारयेद्वाहौ पिशाचाना च दर्शनम् ॥ ६९ ॥

तिन्त्रिणीकम्य वन्दाकं पुत्र(पूर्व ?)र्क्षे विधिनाऽऽहरेत् ।

बन्धयेद्दक्षिणेऽहस्ते नित्यं शूतजयो भवेत् ॥ ७० ॥

पुत्र(पूर्व ?)र्क्षेऽविशवन्दाकमदृश्यो जायतेऽकरे ।

शिरिपस्य तु वन्दाकमुचरे विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७१ ॥

करे शिरसि वन्धीयाद्याग्राविग्रहद्वयेत् ।

मघायां स्थापयेत्क्षेत्रे वन्दाकं मधुकोदयम् ॥ ७२ ॥

पक्षिणां भूपिकानां च जायते तुण्डवन्धनम् ।

पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तर्क्षे विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७३ ॥

लिङ्गलेपं प्रकुर्वीत वीर्यस्तम्भो भवेद्भुवम् ।

क्षीरेणालोढ्य चल्लीकं क्षौद्रं पिष्ट्वा निपेचयेत् ॥ ७४ ॥

वज्रं तु सप्तधा देवि ! तद्वज्रं रजतं भवेत् ।

पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तर्क्षे विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७५ ॥

क्षीरेण मपिबेद्यस्तु दृढस्यो जायते नरः ।

तिन्दुकस्य च वन्दाकं चित्रायामाहृतं तथा ॥ ७६ ॥

मध्वा हस्ते समस्तानामवध्यो भवति द्विषाम् ।

हरीतक्यास्तु वन्दाकं पूर्वभाद्रपदाहृतम् ॥ ७७ ॥

क्षीरेण कल्कितं पीत्वा चरेद्वररुचेस्समः ।

उचरास्वर्कवन्दाकं हृतं भाद्रपदासु तत् ॥ ७८ ॥

प्रलेपाद्यैः परं हन्याद्विषं स्थावरजङ्गमम् ।

रेवत्यां बोधिवन्दाकलतया कृतकौतुका ॥ ७९ ॥

बन्ध्याऽपि लभते गर्भं पीत्वा गोपयसा च तत् ।

रेवत्यां वटवन्दाकं चल्लीकमधुषर्षितम् ॥ ८० ॥

अक्षिदोषेन्वतिश्रेष्ठमक्षरावरणादिषु ।

रेवत्यां वटवन्दाकं गृहीत्वा धारयेद्भुजे ॥ ८१ ॥

महानागवलोपेतो महागणश्च जायते ।
 समुद्धृतं विशाखायां वन्द्याकं राजवृक्षकम् ॥ ८२ ॥
 निवारयति गेहस्थं वैश्वानरस्यं गृहे ।
 रोहिण्यां च द्यवन्दाकं कटिस्थं वीर्यवर्धनम् ॥ ८३ ॥
 अश्वत्थभववन्दाकं रेवत्यां गर्भदे मुष्टवम् ।
 विषपृक्षोऽयवन्दाकं पूर्वाषाढोद्धृतं यदि ॥ ८४ ॥
 प्रलिप्तं तनुते मृतपिशाचादिप्रमापणम् ।
 चुल्लिकान्तर्गतं कुर्यात्सभक्तां पानसन्तुतिम् ॥ ८५ ॥
 द्यूते जांघववन्दाकं रेवत्यां ज्ञयकारकम् ।
 कुर्यात्कुरववन्दाकं हस्तस्थं बाणवारणम् ॥ ८६ ॥
 मधुकषवन्दाकं धान्यस्थं धान्यवृद्धिवम् ।
 पलाशतरुवन्दाकं वाक्प्रदं क्षीरसेवितम् ॥ ८७ ॥
 वेद्यायां निम्बवन्दाकं गृहान्तर्निहितं यदि ।
 वश्यं करोति साध्यमाजन्ममरणान्तिकम् ॥ ८८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविधान्तौ त्रयोविंशोऽङ्काः ॥

॥ त्रयोविंश उल्लासः ॥

विशिष्टास्संस्काराः ॥

श्रीभैरवो—

श्रुतं सर्वं मया देव । दिव्यं सर्वसायनम् ।
 शंभो । तव प्रसादेन कृपामोघे सुरेश्वर । ॥ १ ॥

विज्ञापयिष्याम्यपरं सर्वलोकहितकरम् ।

वृद्धस्त्रीबालपण्डानामन्येषा रोगिणामपि ॥ २ ॥

रसायनेष्वशक्तानां कथं सौख्यं भवेत्प्रभो ! ।

सर्वानुग्राहकं श्रीमन् ! तद्वाज्ञापय भैरव ! ॥ ३ ॥

श्रुत्वा देव्यास्तुतिपरं सर्वलोकहितप्रदम् ।

श्रुत्वा मन्दस्मितं देवो जगादेत्यं परं वचः ॥ ४ ॥

भैरवः—

साधु साधु महाभागे ! लोकानां जननी यतः ।

तस्मात्सर्वलोकहितं पृष्टं तद्वक्ष्याम्यहमीश्वरि ! ॥ ५ ॥

रसादिसंस्कारविधिं सर्वरोगनिवर्हणम् ।

यथाक्रमं प्रवक्ष्यामि श्रूयतामवधानतः ॥ ६ ॥

रसेन्द्रो रसरजश्च रसस्सूतश्च पारदः ।

शिवबीजं शिवो जैत्रो रसलोहो महारसः ॥ ७ ॥

रसोत्तमो महातेजास्सूतराट् चपलोऽमृतः ।

धुतुरो लोकनाथश्च प्रभुरिन्द्रो भवस्तथा ॥ ८ ॥

रुद्रतेजा खेचरश्च रसधातुरचिन्त्यजः ।

अमरो देहदस्त्वनन्दस्त्वनन्देशो मृत्युनाशनः ॥ ९ ॥

देवो रसायनश्श्रेष्ठो यशोदः पावनस्समृतः ।

प्रोक्ता दिव्यरसाश्चैव त्रयस्त्रिंशच्च नाम च ॥ १० ॥

दोषयुक्तस्सूतराजो विषमेव वरानने ।

दोषहीनो रसस्साक्षादमृतं नात्र संशयः ॥ ११ ॥

तस्मात्पारदसंस्कारं दोषघ्नं शृणु पार्वति ! ।

रसाचार्यो मिषकश्श्रेष्ठो यतात्माऽधोरमन्त्रवित् ॥ १२ ॥

रसशोधनसंस्काराः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुभर्क्षे शुभलक्ष्णे सुमुहूर्ते सुवासरे ।
 पूर्वोक्तवत्सूतपूजां कुर्यादादौ शुचिस्थले ॥ १३ ॥
 शतं पलानां पञ्चाशत्पञ्चविंशति च पुनः ।
 दश वा पञ्च वा देवि । नैतस्माद्भूतमिष्यते ॥ १४ ॥
 लोहजे वा शिलोत्थे वा स्वस्त्वे सूतं विनिक्षिपेत् ।
 कलांशं सूतराजस्य चूर्णेष्टकनिशारजः ॥ १५ ॥
 जम्बीराम्लेन संमर्ष्य सप्तस्वस्त्वे दिनं प्रिये ! ।
 क्षालयेदुष्णसौवीरैर्नागदोषो विनश्यति ॥ १६ ॥
 अंकोलेनेन्द्रवारुण्या बङ्गदोषो विनश्यति ।
 धारगवधेन च मलं चित्तके नागदूषणम् ॥ १७ ॥
 कृष्णधूर्तेन चाञ्चल्यं त्रिफलाभिर्विवं हरेत् ।
 गिरिदोषं त्रिकटुकैरसह्यामिस्तु गोक्षुरैः ॥ १८ ॥
 चङ्गादिसप्तदोषाणां नाशार्थं सप्तवासरम् ।
 सप्तचूर्णैः कलाशैश्च कुमार्या रससंयुतैः ॥ १९ ॥
 मर्दयित्वा रसं पश्चात्क्षालयेदुष्णकांजिकैः ।
 पारदस्तकलैर्देपिर्मुच्यते सप्तकञ्चुकैः ॥ २० ॥
 वैद्यकर्मणि योज्यश्चेद्रसस्तथात्सर्वरोगहा ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

देवदारुमलयजजयावायसतुण्डिका- ॥ २१ ॥
 कुमारीमुसलीविन्ध्याकर्कोटीरससंयुतम् ।
 सूतं दिनं मर्दयेच्च पुनः पातनयन्त्रके ॥ २२ ॥

पातयेद्योजयेत्सूतं शुद्धं वैद्यस्य कर्मणि ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

दग्धं पापाणचूर्णं च निशाकन्यारसै रसम् ॥ २३ ॥

मर्दयेद्दिनमेकं च पूर्वयन्त्रे च पातयेत् ।

एवं संस्कारसंशुद्धं योजयेद्द्वैद्यकर्मणि ॥ २४ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

दुरदं याममात्रं तु पारिभद्रद्रवैः प्रिये । ।

अथवा जम्बीररसैर्मर्दयित्वा तु पाचयेत् ॥ २५ ॥

यन्त्रे पातनके देहि ! दोषकञ्चुकवर्जितः ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

पुनर्नवारसैः पेप्यं धान्याभ्रं पारदं सगम् ॥ २६ ॥

तप्तखल्वे दिनं कृत्वा वज्रमूपागतं रसम् ।

पचेद्भूभरयन्त्रे च पुनत्संगर्दयेच्च तम् ॥ २७ ॥

पूर्वद्रवैर्यथापूर्वं मर्दनं पाचनं पुनः ।

कृत्यैत दशवारं तं पात्यं पातनयन्त्रके ॥ २८ ॥

शुद्धस्स्यात्पारदो देवि ! योज्यो योगे रसाग्ने ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

दशमांशं रसाद्रन्ध्रं तप्तखल्वे विनिक्षिपेत् ॥ २९ ॥

घराजम्बीरकन्याग्निद्रवैर्योगं विमर्दयेत् ।

पातयेत्पातनायन्त्रे कुर्यादेवं तु सप्तधा ॥ ३० ॥

सगन्धकं मर्दनं च पातनं भवति प्रिये !

शुद्धस्स्यात्पारदो देवि ! योज्यः पारदकर्मणि ॥ ३१ ॥

[सप्तम-प्रकारः ।]

तिलतैलैर्माहिषिकैर्मूत्रैर्मद्याम्लकेन च ।
गोमांसैर्हिङ्गुलं पाच्य लोहपात्रे क्रमाम्निना ॥ ३२ ॥
सप्ताहं लोहदण्डेन चालयेत्तद्द्रवमुहुः ।
सार्द्रं मयूरपित्तेन भावयेदातपे दिनम् ॥ ३३ ॥
पातयेत्पातनायन्त्रे दरदं स्त्रवेहिना ।
शुद्धो भवेच्चतुर्यामात्पारदो योगवाहकः ॥ ३४ ॥

जारणाहो वडवानलविडः ॥

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि जारणाहं विड प्रिये ! ।
चूर्णं कृत्वा दग्धशङ्खं घर्मेऽर्कक्षीरभावितम् ॥ ३५ ॥
कुर्याद्दिनं ततो देवि ! धूमसारं च भावयेत् ।
दिनं जम्बीरफरसैरातपे चातितीव्रके ॥ ३६ ॥
चतुर्याममजामूत्रैः षोडशांशं सुवर्चलम् ।
यथा सान्द्रत्वमाप्नोति तावत्कार्थ्यं वरानने ! ॥ ३७ ॥
नरमूत्रे षोडशांशे कष्टकारी समूलकम् ।
यावद्धनीभवेत्तावत्कार्थ्यनीया प्रयत्नतः ॥ ३८ ॥
तिन्नित्रणीक्षारकासीससर्जक्षाराश्शिलाजतु ।
जम्बीरस्य रसैस्सर्वं चतुर्यामं पृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥
जेपालं तत्त्वचाहीनं मूलकक्षारसैन्धवम् ।
गुज्जां च टङ्गणं शिशुद्रवैर्भाव्यं पृथक्पृथक् ॥ ४० ॥
जम्बीराणां द्रवैर्भाव्यं शङ्खाद्यं तत्तूयोदश ।
सर्वं समाशं च दिनमेकीकृत्य तु गालितम् ॥ ४१ ॥
रक्षयेत्सर्वदा ज्ञेयो नाम्ना च वडवानलः ।
सुवर्णादिमलोहानां रत्नानां जारणे तथा ॥ ४२ ॥

अन्नाद्युपरसाना च योजनीय प्रयत्नत ।

पारदमसविधिः ॥

[प्रथम प्रकारः ।]

शुद्धसूत शुद्धगन्ध मर्दयेद्गोशृतैस्समम् ॥ ४३ ॥

पिण्डीभूत कुमार्याश्च दलगर्भे निवेशयेत् ।

सम्यक्सूत्रेण सवेष्ट्य तमयस्कान्तसपुटे ॥ ४४ ॥

निरुध्य त मृदुपुटे त्रिधा पाच्य पुन प्रिये ! ।

आदाय दृढमूपायामन्धयित्वा धमेत्सुधी' ॥ ४५ ॥

भस्मीभवेत्सूतराजो योज्यो योगे रसायने ।

[द्वितीय प्रकारः ।]

छायाशुष्काणि कुर्वीत शाकपकफलानि च ॥ ४६ ॥

मर्दयेदर्कपयसा तेन मूषोदर लिपेत् ।

अम्रप्रसूतगोजातजरायोश्शिवित रज ॥ ४७ ॥

मूषामध्ये क्षिपेत्पश्चात्सूतं गन्धश्च तद्रज ।

क्षिप्त्वा निरुध्य च धमेद्भस्मीभवति पारद ॥ ४८ ॥

[तृतीय प्रकारः ।]

वन्ध्या कार्कोटकी काकतुण्डी च कटुतुचिका ।

कचुकी नलिका काकमाची वै कालमञ्जरी ॥ ४९ ॥

काकजघास्त्वमास्सर्वा पिष्ट्वा मूषान्तरे क्षिपेत् ।

पूर्वोक्तवन्ध्यामुख्याभिरष्टाभिर्मर्दयेद्रसम् ॥ ५० ॥

तद्रसं लिप्तमूषाया क्षिप्त्वा रुध्वा च मूधरे ।

पचेदेव चाष्टवारमेव मूषाप्रलेपनम् ॥ ५१ ॥

मर्दनं धमनं कुर्याद्भूयो भूयस्सुरेश्वरि ! ।

मृतो भवति सूतेन्द्रो योम्यो रोगे रसायने ॥ ५२ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

नियामकौपथैर्गर्घ्यं चतुर्यामं रसं दृढम् ।

द्विगुणे गन्धतैले च शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ ५३ ॥

यावद्वोढत्वमाप्नोति तावदेवं पचेत्तस्मिन् ।

तत्त्वोढं सपुटे रौहे क्षिप्त्वा रुन्ध्याद्दृढं सुधीः ॥ ५४ ॥

पथ्याजलैर्लोहकिट्टं पिष्ट्वा सन्पुटमालिखेत् ।

तत्सोर्ध्वं श्रावके काचं कृत्वा नागं निनिक्षिपेत् ॥ ५५ ॥

स नागो द्रवते यावदावदेवं धमेत्प्रिये ! ।

यावन्न याति कठिन्य तावन्नैव धमेत्सुधीः ॥ ५६ ॥

पुनः कठिनता प्राप्ते धमेत्पूर्वोक्तवन्मुहुः ।

नियामधमनादेवं भस्मीभवति पारव ॥ ५७ ॥

भस्मीकृते मूलिकाभिर्जारणारहितो रसः ।

देहे लोहे न योज्यस्स्याद्योज्यो भेषजकर्मणि ॥ ५८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

द्विगुणे गन्धतैले च शुद्धभूतं विमर्दयेत् ।

एकाहं तं पुनर्मर्द्य सर्पाक्षीमृक्कराडपि ॥ ५९ ॥

विष्णुकान्ता ज्यहं चैषा रसैश्शृङ्गं विमर्दयेत् ।

पचेद्यन्त्रे त्रिसप्तदे श्वप्वारमिति प्रिये ॥ ६० ॥

कुर्याद्भस्मति सूतेन्द्रो रोगसंघातनाशनः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

श्वेताक्रोलस्य मूलोत्थरसैर्मर्द्यज्यह रसः ॥ ६१ ॥

मूपायां निक्षिपेद्गुध्वां पचेद्भूधरयन्त्रके ।
 पारदो भस्मतां याति सर्वरोगहरः परः ॥ ६२ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

विष्णुकान्तां वेदिकां च काञ्चिकेन विमर्दयेत् ।
 तत्कल्केन रसो मर्धेत्सप्तधा मूर्च्छितोत्थितः ॥ ६३ ॥
 तं रसं श्रावके क्षिप्त्वा सिञ्चयेत्तद्रसैर्मुहुः ।
 दीपाग्निना दिनं पच्याद्भस्म स्याद्वपणाकृतिः ॥ ६४ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

काकोदुम्बरिकाक्षीरैर्भावयेत्सोमरामठम् ।
 पुनः पुनस्तप्तधैवं शोषयेन्मर्दयेत्सुधीः ॥ ६५ ॥
 काकोदुम्बरपञ्चाङ्गं षोडशांशे जले क्षिपेत् ।
 यथैकांशोऽवशिष्टस्यात्तेन तद्विज्जु मर्दयेत् ॥ ६६ ॥
 तद्गोलके रसं क्षिप्त्वा मूपायां तं च रोधयेत् ।
 भूधरे च पुटेदेवमष्टवारं पुनः पुनः ॥ ६७ ॥
 पुटे पुटे च तद्विज्जु दद्यात्सूतो मृतो भवेत् ।

[नवमः प्रकारः ।]

उरूबकस्य बीजानि तथाऽपामार्गजानि च ॥ ६८ ॥
 पूर्णयेत्तच्च मूपाया क्षिप्त्वा सूतं तत् क्षिपेत् ।
 तदूर्ध्वं पूर्वचूर्णं च सम्यग्मूषां निरोधयेत् ॥ ६९ ॥
 पचेत्पुष्पुटैरेव चतुर्भिर्ममता व्रजेत् ।

[दशमः प्रकारः ।]

कुड्डुहुञ्ज्या. कन्दमध्ये कान्तास्तन्यपरिप्लुते ॥ ७० ॥

रसं क्षिप्त्वा मुखं रुध्वा तन्मज्जकलकतस्सुधीः ।
तं गोमयैस्समालिप्य स्वेदयेद्गोमयाग्निना ॥ ७१ ॥
एवं कृते सप्तवारं रसो भस्मत्वमाप्नुयात् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

अङ्कोलस्य शिफानीरैस्सूतं गन्धं समं समम् ॥ ७२ ॥
दिनमेकं मर्दयेच्च मूषागर्भं निरोधयेत् ।
पुटेद्भूधरयन्त्रे च दिनान्ते भस्म जायते ॥ ७३ ॥

[द्वादशः प्रकारः ।]

सूतं धान्याअकं तुल्यं मारकौषधिजै रसैः ।
मर्दयेदिनमेकं तु तत्कल्कैर्बल्ललेपनम् ॥ ७४ ॥
तद्वस्त्रं वर्तिकां कृत्वा धृत्वा देशेन दीपयेत् ।
तद्द्रुतिं पतितां कांस्ये कृष्णवर्णं च तद्ववेत् ॥ ७५ ॥
तत्पुनर्मारकैर्मर्द्य पातनायन्त्रके पचेत् ।
मृतो भवेद्दिनैकेन तद्भस्माखिलरोगहृत् ॥ ७६ ॥

[त्रयोदशः प्रकारः ।]

कालधुत्तुरैलेन मर्दनीयश्च पारदः ।
ततो नियामकैर्मर्द्याद्दिनकं कूर्मयन्त्रके ॥ ७७ ॥
पाचयेद्भस्मतां याति शुभ्रस्स्यात्सर्वरोगहा ।

[चतुर्दशः प्रकारः ।]

शुद्धसूतादर्धभागं शुद्धं गन्धं विमर्दयेत् ॥ ७८ ॥
मारकौषधिजैर्द्राविर्दिनं मूषागतं पचेत् ।
यन्त्रे भूधरसंज्ञे च दिनेनैकेन भस्मति ॥ ७९ ॥

[पञ्चदश. प्रकारः ।]

सूतमग्नं वटशीरैस्त्रियाम मर्दयेत्त्रिये । ।

मूयागर्भे विनिक्षिप्य करीपान्नौ दिनं पचेत् ॥ ८० ॥

भस्मीभवति सूतेन्द्रशुभ्रस्सर्वार्तिनाशन ।

१

[षोडश. प्रकारः ।]

मुखीकृते वासिते च पारदे समकाञ्चनम् ॥ ८१ ॥

जारयेत्पूर्वयोगेन ततो गन्धं सम क्षिपेत् ।

दिव्यौषधिद्रवैर्मघं दिनं मूपाधृतं रसम् ॥ ८२ ॥

दिधानक्तं करीपान्नौ पचेद्वा तुषवहिना ।

स्वेदयेत्तं समुद्धृत्य मूयो दिव्यौषयोद्भवै ॥ ८३ ॥

दीजैस्समाशैस्समर्थं चतुर्यामं सुरेश्वरि ! ।

वज्रमूपागतं धाम्ग्यं भस्मीभवति पारदः ॥ ८४ ॥

तद्गन्धं दिव्यं युञ्जीत सदा रोगे रसायने ।

[सप्तदश. प्रकारः ।]

खजीर्णे पारदे स्वर्णं सममग्लेन मर्दयेत् ॥ ८५ ॥

पिष्टीभूतं काञ्जिकेन प्रक्षाल्यादाये ता पुन ।

पिष्टचर्षं शुद्धगन्धं च तदर्धं टङ्कणं क्षिपेत् ॥ ८६ ॥

सर्वतुल्या निशो नारीपुष्परक्तद्रवैर्दिनम् ।

मर्दयेत्ता दिनान्ते च कुर्याच्चद्रगोलकं तत ॥ ८७ ॥

पचेद्भृङ्गुकयन्त्रे च दिनं मन्दाम्बिना मुधी ।

समादाय विचूर्ण्यैव दत्त्वा तत्समगन्धकम् ॥ ८८ ॥

गर्भयन्त्रे त्र्यहं पाच्यं लघुना तत्तुपाग्निना ।

रसो भग्म भवेद्देहि ! निरत्यस्याद्रसायनम् ॥ ८९ ॥

[अष्टादशः प्रसारः ।]

कर्पत्रयं शुद्धसूतं कर्पं ताग्रजः प्रिये ! ।
 अम्लैस्तमर्दयेद्वाटं दिनं स्वस्त्वे ततो भवेत् ॥ ९० ॥
 पिष्टिस्तां क्षालयेत्तुल्यैश्चतुर्धा धान्यान् निर्मलम् ।
 माक्षीकसत्त्वं तत्सर्वं चकमर्दच्छदद्रवैः ॥ ९१ ॥
 त्रिदिनं मर्दयेद्वाटं तां पिष्टिं गर्भयन्त्वके ।
 तुपाग्निना पचेद्देवि ! त्रिदिनं वा दिवानिशम् ॥ ९२ ॥
 करीषाम्नी भवेत्सूतमस्य रोगजरापहम् ।

[एकोनविंशः प्रसारः ।]

सूतं स्वर्णं ज्योमसत्त्वं समं स्वर्णसमं विडम् ॥ ९३ ॥
 रम्भादण्डद्रवैस्तैश्च तत्सर्वं मर्दयेद्दिनम् ।
 ततो दिव्यौषधोद्भूतैर्वीजैस्तुल्यं दिनद्वयम् ॥ ९४ ॥
 राहं संमर्दयेद्रम्भातोयैस्तद्गर्भयन्त्वके ।
 पूर्यक्रमेण विपचेद्रसमस्य भवेच्छुभम् ॥ ९५ ॥
 जरामरणरोगज्जं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

[विंशः प्रसारः ।]

रसेन्द्रं विमलासत्त्वं तुल्यं मर्चं दिनत्रयम् ॥ ९६ ॥
 सिन्दुवारच्छदरसैः पिष्टिस्स्यातां विनिक्षिपेत् ।
 काचकूप्यन्तरे कूर्पी सप्तमृत्कर्पटैर्लिपेत् ॥ ९७ ॥
 शोषयेद्वालुकायन्त्रे दिनं मन्दाग्निना पचेत् ।
 रसमस्य भवेद्दिव्यं रुजरामरणापहम् ॥ ९८ ॥

[एकविंशः प्रसारः ।]

कर्पद्वयं रसेन्द्रं च तदर्थं शुद्धगन्धकम् ।

माक्षीकसत्त्वं गन्धार्शं तत्सर्वं मर्दयेद्दिनम् ॥ ९९ ॥
 निर्गुण्डीपत्रसारैश्च त गोल निक्षिपेत्प्रिये ।
 मृषामध्ये ततो मृषावर्तुं स्थित्वा निनिक्षिपेत् ॥ १०० ॥
 ता मृषां गड्डुकायन्त्रे पचेन्मन्दाग्निना दिनम् ।
 रसभस्म भवेद्दिव्य सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ १०१ ॥
 ज्वरामरणरोगघ्न सर्वसिद्धिप्रद शुभम् ।

[द्वाविंश-प्रकार ।]

पद्ममूषोदरे तुल्यगन्धकान्तरित रसम् ॥ १०२ ॥
 तयोश्चतुर्गुण दत्त्वा काफमाचीरस पुन ।
 आच्छाद्य गड्डुकायन्त्रे ता निधाय पचेत्क्रमात् ॥
 मृदुमध्यमचण्डाख्यवह्नौ यामचतुष्टयम् ।
 ततश्च सर्वरोगघ्न रसभस्म भवेच्छुभम् ॥ १०४ ॥

[त्रयोविंश-प्रकार ।]

सुहीक्षीरैर्दिन सूत मर्दयेत्तदभावत ।
 जम्बवल्ल्या रसैरेव त रस गन्धकैस्सामम् ॥ १०५ ॥
 गर्भयन्त्रे निनिक्षिप्य पूर्ववद्विपचेद्बुध ।
 मृतो भवेद्रसस्सोऽय सर्वरोगहरो भवेत् ॥ १०६ ॥

[चतुर्विंश-प्रकार ।]

गुजाफल रससमं नक्षुटङ्कर्णयावके ।
 भृङ्गपत्ररसैर्युक्त दिनमेकं विमर्दयेत् ॥ १०७ ॥
 छादित पद्ममूषाया घमयेन्मृदुवह्निना ।
 अय रसायनो वृष्यो रसमस्याच्छशिसन्निभ ॥ १०८ ॥

[पञ्चविंश प्रकार ।]

सम गन्धरस शुद्ध कीटमारिणिकाद्रवै ।
 अजमायेहिमार्योर्वा श्वेताकोलरसेन वा ॥ १०९ ॥
 मर्दयेत्त्रिदिन क्षिप्त्वा मृण्मये सपुटे तत ।
 दिनमेक करीषाम्नौ तुषाम्नौ वा दिनत्रयम् ॥ ११० ॥
 पचेत्तत्सूतभस्म जायते रुग्जरापहम् ।

[षड्विंश प्रकार ।]

ताम्राभ्रपातनायोगाच्छोधित पारद प्रिये । ॥ १११ ॥
 बज्रभस्म सम हसपादीद्रवैर्विमर्दयेत् ।
 दिव्यौषधिमवैर्ज्ञैर्बज्रमूपान्तर लिपेत् ॥ ११२ ॥
 तस्मिन्पूर्वरस क्षिप्त्वा रुध्वाऽथ त्रिदिन पचेत् ।
 तुषाग्निना ततोद्धृत्य तत्तुल्य द्रुतपारदम् ॥ ११३ ॥
 हसपादीरसैस्सर्व मर्दयेत्त्रिदिन तत ।
 पूर्ववत् पचेत्सोऽय रसो भस्मति निश्चय ॥ ११४ ॥
 जरामरणरोगघ्नस्सर्वसिद्धिप्रदश्शुभ ।

[सप्तविंश प्रकार ।]

वासित पारद कर्पमष्टगुञ्ज सुवर्णकम् ॥ ११५ ॥
 मृतवज्र चतुर्गुञ्ज मर्द्य हसपादीरसे ।
 तप्तखल्वे बज्रमूपागत कृत्वा निरोधयेत् ॥ ११६ ॥
 पचेद्भूधरयन्त्रे च पुनरादाय त रसम् ।
 हसपादीद्रवैर्मर्द्य तप्तखल्वे दिनत्रयम् ॥ ११७ ॥
 पूर्ववद्भूधरे यन्त्रे पचेत्त च पुन पुन ।
 एव शतपुट कृत्वा भस्म स्याद्रक्तवर्णकम् ॥ ११८ ॥

जरामरणदारिद्र्यनाशनं भवनाशनम् ।

[अष्टाविंश. प्रकारः ।]

युगांशदशुद्धसूतस्यादेकांशं ताम्रचूर्णकम् ॥ ११९ ॥

अग्ले दिनं मर्दयेत्तं प्रक्षाल्यादाय पिष्टिकाम् ।

ताप्यसत्त्वं पिष्टिसमं चक्रमर्ददलद्रवैः ॥ १२० ॥

मर्दयेत्त्रिदिनं सर्वं गोलकं गर्भयन्त्रके ।

निक्षिप्य त्रिदिनं पाच्यं तुषाम्नौ वा सुरेश्वरि ! ॥ १२१ ॥

द्विवारात्रं करीषाम्नौ पचेद्भस्म भवेद्रसः ।

[एकोनविंश. प्रकारः ।]

मुखीकृतरसं चाग्नसत्त्वं स्वर्णं तथैव समम् ॥ १२२ ॥

रंभाद्रवेण सम्मर्द्यं दिनं सर्वसमं विडम् ।

ततो दिव्यौषधीनां च बीजैर्गर्द्यं दिनतयम् ॥ १२३ ॥

गर्भयन्त्रे पचेत्पश्चात्करीषाम्नौ मृतो भवेत् ।

[त्रिंश. प्रकारः ।]

खजीर्णसूतं विमला समं निर्गुण्डिकारसैः ॥ १२४ ॥

मर्दयित्वा व्यहं काचकूपिकायां विनिक्षिपेत् ।

सिकतायन्त्रके पाच्याच्चतुयमिन भस्मितः ॥ १२५ ॥

[एकत्रिंश. प्रकारः ।]

ताप्यसत्त्वं समं गन्धं द्वाभ्यां तुल्यं च आरितम् ।

सूतं निर्गुण्डिकां मर्द्यं दिनं तद्गोलकं पुनः ॥ १२६ ॥

वज्रमूषान्धितं कृत्वा धमेद्वा गड्ढयन्त्रके ।

पचेत्तद्रक्तवर्णं स्यात्स रसस्सर्वरोगहा ॥ १२७ ॥

रसमस्मलक्षणम् ॥

अक्षयित्वं निरुत्थत्वं निर्लेपत्वं सुगम्भता ।

मारकत्वं च लोहानां लक्षयेद्रसभसतः ॥ १२८ ॥

१. गन्धपिष्टी ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सञ्चूर्ण्य शोधितं गन्धं धूर्तपत्ररसेन च ।

सप्तधा भावयेद्धर्मे स्त्रीणां च रजसा तथा ॥ १२९ ॥

तथा मानवपित्तेन लोलयेद्गन्धकं पुनः ।

पलमेकं शुद्धरसं कपरे चातपे न्यसेत् ॥ १३० ॥

तदूर्ध्वं लोलितं गन्धं विन्यस्याङ्गुष्ठमर्दितम् ।

कुर्यात्सूतो भवेत्पिष्टिस्सर्वकर्मसु सिद्धिदः ॥ १३१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः—स्वर्णगन्धपिष्टी ।]

गन्धकं शोधितं देवि । तिलपर्णीरसेन च ।

सप्तधा मर्दयेच्छोष्यं छायायां भावयेत्कृत्वा ॥ १३२ ॥

मूषायां पारदं शुद्धं पलमात्रे विनिक्षिपेत् ।

सुवर्णनिष्कगुलिकां मूषायां निक्षिपेत्ततः ॥ १३३ ॥

ततः नारीरजोमूत्रमलमात्रं विनिक्षिपेत् ।

बालुकायन्त्रमध्ये च तां मूषां स्थापयेच्छिवे ॥ १३४ ॥

अल्पमल्पं पूर्वगन्धं वारं वारं विनिक्षिपेत् ।

मृद्वग्निना पचेद्यावत्कर्पेगन्धं च जीर्यते ॥ १३५ ॥

अवतार्य स्वर्णशीतमाहरेत्स्वर्णगोलकम् ।

स्वर्णपिष्टिर्भवेद्दिव्या सर्ववाञ्छितदायिनी ॥ १३६ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

भावयेन्मर्कटीतोयैश्चतुर्धा शुद्धगन्धकम् ।

छायायां शुद्धसूतं च घर्मे मृत्कर्परे क्षिपेत् ॥ १३७ ॥

किञ्चित्किञ्चित्पूर्वगन्धं निक्षिपेन्मर्कटीरसम् ।

जीर्णं गन्धे द्रवं देयं मुहुर्गन्धं मुहुर्देवम् ॥ १३८ ॥

यावत्पादांशकं जीर्णं गन्धं च पिष्टिका भवेत् ।

दिव्या सा सर्वकर्माह्वा देवानामपि दुर्लभा ॥ १३९ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

शुद्धगन्धं चूर्णयित्वा त्रिवारं काञ्चिकेन च ।

जम्बीराम्लैस्त्रिवारं च हंसपादीरसेन च ॥ १४० ॥

सप्तधा क्षालयेदेवं कर्पूरं भावयेत्पृथक् ।

श्वेताद्रिकर्णिकातोयैरातपे च त्रिवारकम् ॥ १४१ ॥

द्विगुणमात्रं कर्पूरं यन्तान्तः परिलेपयेत् ।

तल गन्धं सार्धनिष्कं भावितं चूर्णितं क्षिपेत् ॥ १४२ ॥

तदूर्ध्वं च पलं सूतं निक्षिपेत्तस्य पृष्ठतः ।

पूर्वमात्रं च कर्पूरं तदूर्ध्वं सार्धनिष्ककम् ॥ १४३ ॥

गन्धकं च पुनः क्षिप्त्वा ततो गोमूलकेन च ।

श्वेताद्रिकर्णिकामूलं पिष्ट्वा तत्कल्ककेन च ॥ १४४ ॥

आच्छाद्य तच्छरावेण रोधयेत्पात्रयेत्कृत्वा ।

जालिकायन्त्रमध्ये च दिव्यं पश्चात्तमुद्धरेत् ॥ १४५ ॥

एवं कुर्यात्त्रिवारं च गन्धपिष्टिर्भवेद्देवम् ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

स्नेहलिप्ते खल्वमध्ये शुद्धसूतं पलं न्यसेत् ॥ १४६ ॥

कर्पं च शोधितं गन्धं देवदालीद्रवं क्षिपेत् ।

कराङ्गुल्या खरे घर्मे मर्दयेत्पिष्टिका भवेत् ॥ १४७ ॥

[पष्ठ प्रकारः ।]

ताम्रखल्वे पलं सूतं कर्पारं गन्धकं क्षिपेत् ।

मृद्वग्निना पचेद्यामं कराङ्गुष्ठेन चालयेत् ॥ १४८ ॥

गन्धपिष्टिर्भवेद्दिव्या सर्वकर्मकरी शुभा ।

पिष्टीस्तम्भनम् ॥ (२).

पिष्टीनां स्तम्भन वक्ष्ये तिक्तकोशातकीभवत् ॥ १४९ ॥

बीजं चण्डालिनीकन्दं तुल्य कान्तास्तनोद्भवैः ।

क्षीरैः पिष्ट्वा च तां पिष्टीं लेपयेदङ्गुलं दृढम् ॥ १५० ॥

वन्ध्याकन्देऽथवा क्षीरकन्दे वा सूरणोद्भवे ।

कन्दे वा वज्रकन्दे वा कन्दे वा कुङ्कुमचिजे ॥ १५१ ॥

तापिष्टिं निक्षिपेत्तन्मज्जया रोधयेन्मुखम् ।

तत्कन्दं च मृदा लिप्त्वा पुटेद्भूधरयन्त्रके ॥ १५२ ॥

दिवानक्तं करीषाम्नावूर्ध्वाध परिवर्तनम् ।

यथा कन्दं तु न दहेत्तथा पाकक्रमस्मृत ॥ १५३ ॥

अथ पिष्टिं समानीयाद्भवेत्सा स्तम्भिता प्रिये ! ।

पिष्टीजारणम् ॥ (३)

पिष्टीनां स्तम्भितानां च जारणा वक्ष्यते शिवे ! ॥

स्तनयन्त्रे लोहकृते गन्धकं पिष्टितुल्यकम् ।

क्षिपेद्दूर्ध्वं च देवेशि ! स्तम्भिता गन्धपिष्टिकाम् ॥

तद्दूर्ध्वं पिष्टितुल्यं च गन्धकं चूर्णित क्षिपेत् ।

निरुध्य भूधरे यन्त्रे पाचयेज्जारयेत्क्रमात् ॥ १५६ ॥

गन्धं पुनः पुनर्देयमेवं शतगुणं प्रिये ! ।

जीर्णे शतगुणे गन्धे यन्त्रात्पिष्टिं समाहरेत् ॥ १५७ ॥

सर्वासां गन्धपिष्टीनां जारणं स्याच्च रञ्जनम् ।

पिष्टीमारणम् ॥ (२)

जारितानां च पिष्टीनां प्रवक्ष्ये मारणक्रमम् ॥ १५८ ॥

तत्तत्स्वल्वे विनिक्षिप्य जारितां गन्धपिष्टिकाम् ।

दिव्यौषधिरसैः पिष्ट्वा दिनं कुर्याच्च गोलकम् ॥ १५९ ॥

दिव्यौषधीनां बीजानि पिष्ट्वा दिव्यौषधोद्भवैः ।

स्वरसैर्बज्रमूपान्तर्लेपयेत्पूर्वगोलकम् ॥ १६० ॥

क्षित्वा निरुध्य मूपास्यं पचेद्मूषरयन्तके ।

प्रवर्तयश्चोर्ध्वमधो दिनमेकं पुनः प्रिये ॥ १६१ ॥

समाहृत्य यथापूर्वं पूर्वतोयैश्च मर्दयेत् ।

पुटयेत्पूर्ववदेवि ! दशवारमिति क्रमात् ॥ १६२ ॥

असशय गन्धपिष्टिर्म्रियते सर्वकार्यकृत् ।

गन्धपिष्टिकमाज्जातरसभस्मानि भैरवि ! ॥ १६३ ॥

सर्वकर्मसु मुख्यानि विशेषाद्वादकर्मणि ।

रसबन्धाः ॥

[प्रथम प्रकार - वैक्रान्तबन्धः ।]

पक्ष्यामि रसबन्धानि शृणु भैरवि ! सम्प्रति ॥ १६४ ॥

शोधितं पारदं स्वल्वे दशनिष्क विनिक्षिपेत् ।

निष्कैकं शुद्धगन्धं च स्वल्पं स्वल्पं विनिक्षिपेत् ॥ १६५ ॥

कुट्टयेन्मर्दयेद्ग्राण्या पिष्टिम्स्यायागमालके ।

क्षीरकन्देऽथवा वन्ध्याकन्दे वा कुल्लुहुञ्चिजे ॥ १६६ ॥

कन्दे वा निक्षिपेत्पववे शुभे गन्धरुपिष्टिकाम् ।

निष्कार्थं भस्म वैक्रान्तमूर्ध्नाधो निक्षिपेत्सुधी ॥ १६७ ॥

स्तत्कन्दमज्जया वक्तुं निरुध्य च मृदा बहिः ।
 ईलम्पेदङ्गुलिमात्रेण शोषयित्वाऽथ सर्वतः ॥ १६८ ॥
 अष्टवारं पचेद्यन्त्रे भूधरे कौक्कुटे पुटे ।
 करीपान्नौ पुनः कुर्यादूर्ध्वभागमधः प्रिये ! ॥ १६९ ॥
 अधोभागे तथोर्ध्वं च भूयो भूयः प्रवर्तनम् ।
 एवमेकदिनं पश्चात्पचेद्युगकरीपकैः ॥ १७० ॥
 पक्वदाडिमबीजाभो बद्धो भवति पारदः ।
 चैकान्तबद्धनामा स्याच्चूर्णितो योगवाहकः ॥ १७१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः— गन्धकबन्धः ।]

पूर्वोक्तां गन्धपिष्टीं तां वस्त्रे बन्धाऽथ संपुटे ।
 लोहजे षोडशीं स्थाप्य चोर्ध्वमधस्समगन्धकम् ॥ १७२ ॥
 निरुध्य संपुटं सम्यक् पचेत् भूधरयन्त्रके ।
 यथा जीर्णो भवेद्गन्धो भूयो भूयस्तथाऽपि च ॥ १७३ ॥
 एव षड्गुणगन्धस्तु जारणीयो महेश्वरि ! ।
 एवं गन्धकबद्धोऽयं रसस्सर्वामयापहः ॥ १७४ ॥

[तृतीयः प्रकारः— गन्धकबन्धः ।]

षोडशाङ्गुलदीर्घां च जम्बीरफलविमृता ।
 पक्वमूषा दृढतरा चालुकायन्त्रमध्यतः ॥ १७५ ॥
 त्रिभागमग्नां कुर्वीत बहिः पादांशसंस्थिताम् ।
 तस्यां क्षिपेद्गन्धसूतं पलमेकं सुरेश्वरि ! ॥ १७६ ॥
 सूतादयोर्ध्वभागे तु द्विपलं शुद्धगन्धकम् ।
 निक्षिपेत्तन्मुग्वं सम्यग्मोधयेन्मन्दबहिना ॥ १७७ ॥
 पत्रेन्निर्धूमता यावत्तावद्भूमे गते पुनः ।
 काकमाचीद्रवैः पूर्या तद्द्रवे जीर्णता गते ॥ १७८ ॥

रसेन नागवल्ल्याश्च पूरणीया पुनः प्रिये ! ।
 उन्मत्तकरसैः पूर्या शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ १७९ ॥
 गन्धकं जीर्यते यावत्काकमाच्यादिकद्रवैः ।
 धतूरान्तैः पचेदेवं वद्धो भवति पारदः ॥ १८० ॥
 नाम्ना गन्धकवस्त्रोऽयं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः— गन्धकस्वर्णवन्धः ।]

पूर्ववद्गन्धपिष्टिं च विधायाऽऽदौ विचक्षणः ॥ १८१ ॥
 सप्तार्धनिष्कसूतस्यादध्यर्चं शुद्धहाटकम् ।
 याममन्लेन सम्मर्द्य ख्यातोऽयं हेमपिष्टिका ॥ १८२ ॥
 गन्धपिष्टिं हेमपिष्ट्या समयाऽऽवेष्ट्य बाह्यतः ।
 स्तनाकारे लोहमये संपुटे वस्त्रबन्धिताम् ॥ १८३ ॥
 कृत्वा तां पिष्टिकां क्षिप्त्वा पिष्ट्यूर्ध्वाधश्च गन्धकम् ।
 सर्वतुल्य क्षिपेत्सन्धिं रुच्चाऽम्ललवणैस्सुधीः ॥ १८४ ॥
 पचेद्भूधरयन्त्रे च जीर्णे जीर्णे पुनः पुनः ।
 षड्गुणं गन्धकं दद्यात्ततो वस्त्रं शनैर्हरेत् ॥ १८५ ॥
 समांशं गन्धकं भूयो भूयो आर्यं शनैश्शनैः ।
 निदर्शयं गन्धकं नैव कुर्याच्चेत्पारदच्युतिः ॥ १८६ ॥
 एवं शतगुणे जीर्णे गन्धपिष्टिं समाहरेत् ।
 तत्समांशसुवर्णस्य संपुटे पिष्टिकां क्षिपेत् ॥ १८७ ॥
 काचं कन्याद्रवैः पिष्ट्वा लेपयेद्वाह्यतोऽङ्गुलम् ।
 ततश्चक्षणकैर्लिप्त्वा पश्चान्मृत्लवणैः क्रमात् ॥ १८८ ॥
 एकैकं लेपनं कार्यं चेष्टयमङ्गुलमानकम् ।
 प्रतिलेपं शोपयेद्य कोष्ठीयन्तर्गतं धमेत् ॥ १८९ ॥

वक्त्रालेन तीक्ष्णेन वह्निना प्रहरं भवेत् ।

उदयादित्यसङ्काशं खोटं दिव्यरसायनम् ॥ १९० ॥

गन्धहाटकगन्धोऽयं जराव्याधिदरिद्रहा ।

[पञ्चमः प्रकारः— गन्धवगन्धः ।]

अथवा गन्धपिष्टं ता वस्त्रे बध्नाऽथ गन्धकम् ॥

तुल्यं दत्त्वा निरध्याय सपुटे लोहजे दृढम् ।

पुटेऽद्भुतधरे तावद्यावज्जीर्यति गन्धकम् ॥ १९२ ॥

एव पुन पुनर्देयं यावद्गन्धं तु पङ्गुणम् ।

इत्येव गन्धके बद्धम्भूतस्म्यात्सर्वरोगजिन् ॥ १९३ ॥

[षष्ठः प्रकारः— मूलिगन्धः ।]

कार्कोटीमूलजैर्द्रवैः पारदं मर्दयेद्दिनम् ।

मर्कटीमूलजे पिण्डे क्षिपेत्त मर्दितं रसम् ॥ १९४ ॥

तं पिण्डं वज्रमूपाया रुध्या तीनाग्निना पचेत् ।

जायते खोटबद्धोऽयं सर्वकार्यकरश्शुभः ॥ १९५ ॥

[सप्तमः प्रकारः— मूलिगन्धः ।]

अर्कमूलं रविक्षीरैः पिष्ट्वा मूपां प्रलेपयेत् ।

तन्मध्ये रज्जितं सूतं क्षिप्त्वा बध्नाऽथ रोधयेत् ॥ -

मृण्मये सपुटे तं च निरध्याल्लोहसपुटे ।

पचेद्भजपुटे पश्चात्पारदो बन्धमाप्नुयात् ॥ १९७ ॥

[अष्टमः प्रकारः— मूलिगन्धः ।]

जलकुम्भीरसैस्सूतं मर्दयेद्दिवसत्रयम् ।

जलकुम्भीदलेर्मूपां कृत्वा तत् क्षिपेद्भ्रसम् ॥ १९८ ॥

रुध्या ता वज्रमूपाया छायाशुष्कं पुटेऽलघु ।

ह्यणैरेकवृद्ध्या तु त्रिंशद्भारं पुटैः पचेत् ॥ १९९ ॥
ततो गजपुटे देये सम्यग्गन्धो भवेद्रसः ।

[नवमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

एकवीराद्रवैर्मर्द्यं दिनं शुद्धं तु सूतकम् ॥ २०० ॥
एकवीराकन्दफलैर्ध्वजमूपां प्रलेपयेत् ।
तस्यां पूर्वरसं क्षिप्त्वा ध्याते बद्धो भवेद्रसः ॥ २०१ ॥

[दशमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

भारतक्षीरकन्दोत्थद्रवैस्त्रीस्तन्यसंयुतैः ।
त्रिदिन पारदं मर्द्यं वज्रकन्दद्रवैस्त्र्यहम् ॥ २०२ ॥
क्षीरकन्दस्य कल्केन वज्रमूपां प्रलेपयेत् ।
तत्र पूर्वरसं बध्या(त्त्वा) ध्याते बद्धो भवेद्रसः ॥ २०३ ॥

[एकादशः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

अर्कमूलफलं विष्टा मूपां तेन प्रलेपयेत् ।
तन्मध्ये निक्षिपेन्मूषा पुष्कामूलविनिर्मिताम् ॥ २०४ ॥
तन्मध्ये सूतकं क्षिप्त्वा पुष्कामूलसमुद्भवैः ।
पूरयित्वा रसैर्मूपां निरुध्यात्तन्मुखं दृढम् ॥ २०५ ॥
एवमन्धीकृता मूपां क्षिपेत्सम्पुटमध्यतः ।
ततस्तं लेपयेद्यत्नाल्लवणेन मृदा तथा ॥ २०६ ॥
ततोऽसौ पुटयोगेन सूतो बन्धमवाप्नुयात् ।
राजिकाद्वयमात्रेण चित्रकद्रवसैन्धवै ॥ २०७ ॥
चूर्णितो भक्षितः प्रातस्सर्वरोगप्रिनाशकः ।

[द्वादशः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

कपित्थस्य जिपानीरैर्मर्द्यं सूतं विमर्दयेत् ॥ २०८ ॥

अन्यस्यामन्धमूपायां सूतमूपा निरोधयेत् ।
 तथा धमेत्ततो मूपा यथा सिन्धूवद्भवेत् ॥ २०९ ॥
 एव कृते रसेन्द्रोऽसौ बध्यते नात्र सशयः ।
 मूर्च्छिकावन्धनं ह्येतद्रसेन्द्रस्य प्रकीर्तितम् ॥ २१० ॥
 इत्येते मारितास्सूता मूर्च्छिता बन्धमागताः ।
 अस्त्येक योजितामृतं प्रयोगैर्योगवाहिनः ॥ २११ ॥

रसमूर्च्छनाविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

अथ शुद्धस्य सूतस्य मूर्च्छनाविधिरुच्यते ।
 जेषवाद्बचाहिङ्गुलशुनैर्मर्दयेद्रसम् ॥ २१२ ॥
 पदिनं पिष्टं तु तद्गोलं हिङ्गुना वेष्टयेद्बहिः ।
 अचेष्टयण्यन्तस्थं दिनेकं चण्डगहिना ॥ २१३ ॥
 ऊर्ध्वलतनं समादाय दृढं वस्त्रेण बन्धयेत् ।
 ऊर्ध्वाधो गन्धकं तुल्यं दत्त्वा सोमानले पचेत् ॥ २१४ ॥
 जीर्णं गन्धं पुनर्देयं षड्भिर्वारैस्समं समम् ।
 षड्गुणे गन्धके जीर्णं मूर्च्छितं रोगहा भवेत् ॥ २१५ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

गन्धकं धूमसारं च शुद्धं सूतं समं समम् ।
 यामैकं चूर्णयेत्स्वल्वे काचमुष्या निवेशयेत् ॥ २१६ ॥
 रुध्या द्वादशयामान्तं वालुकायन्त्रके पचेत् ।
 स्फोटयेत्सागशीलं तमूर्ध्वस्थं गन्धकं त्यजेत् ॥ २१७ ॥
 अधस्तं रसमादाय सर्वयोगेषु योजयेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

शुद्धसूतं तथा गन्धं सूतार्धं सैन्धवं क्षिपेत् ॥ २१८ ॥

द्रवैस्सितजयन्त्याश्च मर्दयेद्द्रविसवयम् ।

कृत्वा गोलं तु संशोष्य मूषायां तं निरोधयेत् ॥ २१९ ॥

शोषयित्वा धमेत्किञ्चित्सुतप्तेऽथ जले क्षिपेत् ।

तस्माद्रसं समुद्धृत्य त्रिकन्दरसभाषितम् ॥ २२० ॥

योजयेत्सर्वरोगेषु धमेद्वा मूधरे पचेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

रसार्धं गन्धकं गर्घ्यं घृतैर्युक्तं तु गोलकम् ॥ २२१ ॥

कृत्वा तद्वन्धयेद्दस्त्रे ढोलायन्त्रगतं पचेत् ।

गोमूत्रे तद्गतं यामं नरमूत्रैर्दिनत्रयम् ॥ २२२ ॥

शोषयेत्तत्पुनर्धस्त्रैर्वेध्या वेष्टयं मृदा दृढम् ।

शुष्कं निरुध्य मूषायां पचेदधं क्षुपान्निना ॥ २२३ ॥

ऊर्ध्वमागमधः कृत्वा त्वधोभागमथोर्ध्वगम् ।

इत्यादिपरिवर्तेन स्वेदयेद्दिवसत्रयम् ॥ २२४ ॥

पश्चादुद्धृत्य तं सूतं योगैर्वाहं रुजापहम् ।

सद्योजातस्य बालस्य विष्ठां पालाशबीजकम् ॥ २२५ ॥

चण्डालीरुधिरं सूतं सूतपादं च टङ्गणम् ।

जयन्त्या मर्दयेद्द्रवैर्दिनमेकं तु गोलकम् ॥ २२६ ॥

पिष्टया सहदेन्याऽथ लेपयेत्ताम्रसम्पुटम् ।

तन्मध्ये गोलकं क्षिप्त्वा द्वियामं स्वेदयेत्क्षु ॥ २२७ ॥

बालकायन्त्रमध्ये तु समुद्धृत्य ततः पुनः ।

चित्तकैस्सहदेन्या च गन्धकं लेपयेद्दहिः ॥ २२८ ॥

सम्पुटं बन्धयेद्वस्त्रे मृदा लेप्यं च शोषयेत् ।
 तं रुध्वा चान्यमूपायां धाते सम्पुटमाहरेत् ॥ २२९ ॥
 सूक्ष्मचूर्णं हरेद्रोगान्योगवाहो महारसः ।
 सम्पुटं सूततुल्यं स्याच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ २३० ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

धुतूरकद्रवैर्मर्द्यं दिनं गन्धांशसूतकम् ।
 अन्धमूपागतं स्वेद्यं मूधरे मूर्च्छितो दिनात् ॥ २३१ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

कृत्वा पङ्क्तुलां मूपां सुपका मृण्मयी दृढाम् ।
 मूपागर्भे विलिप्याथ मूर्च्छितुलपत्तजैः ॥ २३२ ॥
 तन्मध्ये सूतकं क्षिप्त्वा मूपां पूर्याणु तद्द्रवैः ।
 रुध्वा तां वालुकायन्त्रे चुल्यां दीपाग्निना पचेत् ॥
 सप्ताहान्ते समुद्धृत्य योजयेत्तं जरापहम् ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

कुरण्डकरसैस्सान्द्रमातपे मर्दयेद्रसम् ॥ २३४ ॥
 लताकरञ्जपत्रोत्थैः पादांगुष्ठेन मर्दयेत् ।
 दिनैकं मूर्च्छितं सम्यक् सर्पयोगेषु योजयेत् ॥ २३५ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

कोसीसं सैन्धवं सूतं तुल्यं तुल्यं निमर्दयेत् ।
 कांसीसस्याप्यभावे तु दातव्या फुल्लतूरिका ॥ २३६ ॥
 स्तोकं स्तोकं क्षिपेत्स्वल्वे तयमेकत्र मूर्च्छयेत् ।
 प्रत्येकं शतनिष्कं स्याद्भूतं नैवाधिकं क्वचित् ॥ २३७ ॥

स्थालीसम्पुटवन्त्रेण दिनं चण्डाग्निना पचेत् ।
ऊर्ध्वलग्नं ततश्शुभं मूर्च्छितं चाहरेच्छुभम् ॥ २३८ ॥

[नवमः प्रमारः ।]

अथ शुद्धस्य सूतस्य मूर्च्छितस्यापरो विधिः ।
सूततुल्यं मृतं स्वर्णं द्वाभ्यां तुल्यं च गन्धकम् ॥
रविक्षीरैर्दिनं मध्यमन्धयेद्भूषरे पुटे ।
दिनैकेन भवेत्सिद्धो रसो हैरण्यगर्भकः ॥ २४० ॥
शुभ्रदशोणोऽथवा कृष्णवर्णो गुरुतरो रसः ।
पुनरुत्थानवान्यन्तु मूर्च्छितस्तस्य उदाहृतः ॥ २४१ ॥

मूलिकायन्धाः ॥

भैरवी—

१कीदृशी ओषधी नाथ ! रसमूर्च्छां करीं शुभा ।
केन वा भस्म सूतश्च केन वा खोटवन्धनम् ॥ २४२ ॥

भैरवः—

शृणु भैरवि ! तत्त्वेन रहस्ये रसबन्धनम् ।
ब्रह्मनिष्णुसुरेन्द्राद्यैर्न ज्ञातं सुरवन्दिते ! ॥ २४३ ॥

[निशाचरमूलिकाकल्पः ।]

गङ्गायमुनयोर्मध्ये प्रयागो नाम राक्षसः ।
तस्यासने(न्ने) वरारोहे ! क्षणाद्भ्येत सूतकः ॥ २४४ ॥

1. इत आरभ्य चतुर्भिः शोलासावधिर्भागो रसार्णवे १२-१५
पत्रेनैव पाठेनोपलभ्यते । परं अत्रानुपलब्धाः केचन श्लोका रसार्णवे
लभ्यन्ते ; ये क्वचिद्भावपोषणाय अर्थविशदनाय क्वचित् संभावि
पोद्दनाय चावश्यमनुसन्धेया इति तत्तत्स्थलेऽङ्कनेन पृष्ठस्याधस्तत्र त
यन्ते । मुख्याश्च पाठशेदास्तत्र तस्य () मुद्रया दीयन्ते ॥

निशाचरस्य पत्वाणि गृहीयात्साधकोत्तमः ।
 सतो निपीड्यते देवि ! रसो भवति चोत्तमः ॥ २४५ ॥
 रसं सम्मर्द्य तेनैव दिनानि त्रीणि वार्तिकः ।
 आरोष्टं बन्धयेत्क्षिप्रं गगनं तत्र जारयेत् ॥ २४६ ॥
 तेन पत्तरसेनैव साधयेद्गन्धकं पुनः ।
 सप्तधा भाधितं तेन धूपणेन सहैकतः ॥ २४७ ॥
 यन्त्रे विद्याधरे देवि ! गगनं तत्र जारयेत् ।
 मासमात्रेण देवेशि ! जीर्यते तु सप्त समम् ॥ २४८ ॥
 समजीर्णं तु गगने शतवेधी भवेद्रसः ।
 निशाचररसे देवि ! गन्धकं भावयेत्ततः ॥ २४९ ॥
 भावयेत्सप्तवारं तु द्विपद्याश्च रसेन तु ।
 तारस्य पत्रलेपेन अर्धर्षिं काष्ठनोत्तमम् ॥ २५० ॥
 गन्धके समजीर्णंऽस्मिन्शतवेधी भवेद्रसः^१ ।
 निशाचररसैर्भाव्यं सप्तवारं तु तालकम् ॥ २५१ ॥
 तेनैव घातयेद्द्वन्द्वं ना(व)ग तारे तु निर्वहेत् ।
 सप्तारं जारयेत्सूते तत्सूतं बन्धितं भवेत्^२ ॥ २५२ ॥

१ पुनस्तं गन्धकं दत्त्वा पत्रलेपे रविं हरेत् ।
 त रविं तारमभ्ये तु त्रिगुणं बाहयेत्ततः ॥
 हेमार्धं मिलितं हेमं भातृफार्समतां ध्रजेत् ।
 पुनस्तं गन्धकं साक्षाद्द्रावयित्वा द्रुतं पुरु ॥
 रसेन्द्रं मर्दयेत्तेन गतदेहं तु फारयेत् ।
 लेपमात्रेण तेनैव पुष्टानष्टादश प्रिये । ॥
 अशौ भगन्दरं लुतां शिरोरीगांश्च नाशयेत् ।

२. लेपमात्रेण तेनैव चतुष्पष्टितमो भवेत् ।

चतुष्पष्टितमे भागे शुल्चवेधं तु दापयेत् ।
 तदंशं(चारं) जायते श्रेष्ठं धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ २५३ ॥
 निशाचरस्य पुष्पाणि सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत् ।
 पलानि दशचूर्णस्य रसैर्घाव्यास्तु भावयेत् ॥ २५४ ॥
 घृतेन मधुनाऽऽलोलघं नवभाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 धान्वराशौ निधातव्यं त्रिस्सप्ताहं सुरेश्वरि ! ॥ २५५ ॥
 तेन भक्षितमात्रेण बलीपलितवर्जितः ।
 बल्कलं सूक्ष्मचूर्ण तु मधुना सहितं लिह्वेत् ॥ २५६ ॥
 अर्धमासप्रयोगेण प्रत्ययोगं(क्षोऽयं) भवेत्प्रिये ! ।
 तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्चं भवति काञ्चनम् ॥ २५७ ॥
 मासमातप्रयोगेण पद्मगः काञ्चनं भवेत् । -
 ग्राह्यं तत्फलतैलं तु यन्त्रे पातालसंज्ञके ॥ २५८ ॥
 तेन तैलेन देवेशि ! रसं संकोचयेद्बुधः ।
 तत्क्षणाज्जायते देवि ! पाटवन्धो महारसः ॥ २५९ ॥
 कटकं कङ्कणं कार्यं रसलिङ्गं धरानने । ।
 संकोचमरणं तेन कर्तव्यं परमाद्भुतम्^१ ॥ २६० ॥

[अह्ननायिकाकल्पः १]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ।

१. निशाचररसे क्षिप्तं सप्तवारं तु भास्करम् ।
 आलिकारहितं तेन जायते फनकप्रभम् ॥
 सत्तारेण समं वाह्यं तेन सिक्तं तु वापितम् ।
 दशांशं वेधयेत्सूतं दश पीतं शतेन च ॥
 शतं वेधयते लघं सहस्रं कोटिवेधकम् ॥
 दशांशं कोटिवेधि स्वात्कोटिवेधि समेन च ।

त्रैलोक्यजननी या सा ओषधी अह्नायिका ॥२६१॥
 तथा संपर्कमात्रेण बद्धस्तिष्ठति पारदः ।
 सप्ताहं मर्दितस्यास्य महौषध्या रसै रसः ॥ २६२ ॥
 गतांशेनैव वेधेन कुरुते दिव्यकाञ्चनम् ।
 त्रिस्तप्ताहं रसे तस्या मर्दनाद्वरवर्णिनि ! ॥ २६३ ॥
 लक्षवेधी रसस्साक्षादष्टौ लोहानि विध्यति ।
 त्रिस्तप्ताहेन देवेशि ! दशलक्षाणि विध्यति ॥ २६४ ॥
 चतुर्थे चैव सप्ताहे षोडशवेधी भवेद्रसः ।
 स्वेदतापनिघर्षेण महौषध्या रसेन तु ॥ २६५ ॥
 ददाति खेचरीं सिद्धिमनिवारितगोचरः ।
 कामयेत्कामिनीनां तु सहस्रं दिवसान्तरे ॥ २६६ ॥
 नष्टच्छायो हृद्दृश्यश्च त्रैलोक्यं च भवेदसौ ।
 महौषध्या रसेनैव मृतसंजीवनं भवेत् ॥ २६७ ॥
 अनेन घातयेत्सूतं पञ्चावस्थं कुरु प्रिये ! ।
 मृतस्य दापयेन्नस्थं हस्तौ पादौ तु मर्दयेत् ॥ २६८ ॥
 तस्य तु प्रविशेज्जीवो मृतस्यापि वरानने ! ।

[नरसारकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ २६९ ॥
 नर(क)सारस्पर्शनेन क्षणाद्वध्येत सूतकः ।
 नर(क)साररसं दत्त्वा द्विपदीरजसा रसे ॥ २७० ॥
 दिनान्ते बन्धमायाति सर्वलोहानि रञ्जति ।
 नर(क)साररसेनैव भावयेत्तु मनश्शिलाम् ॥ २७१ ॥
 निर्गन्धा जायते सा तु घातयेत्तेन पन्नगम् ।
 द्विपदीरजसा सार्धं निरुद्धः पन्नगो भवेत् ॥ २७२ ॥

नर(क)साररसेनैव जीर्णे षड्गुणपन्नगे ।
 तारे ताम्नेऽपि वा देवि ! कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ २७३ ॥
 नरसाररसे स्वन्ये भावितं सप्तधा पृथक् ।
 रसस्य दापयेद्ग्रासं यन्त्रे विद्याधराहये ॥ २७४ ॥
 जीर्यते गगनं देवि ! निर्मुक्ते च वरानने ! ।
 नर(क)साररसेनेक्षि ! कौटमारीरसेन च ॥ २७५ ॥
 द्वाययेद्गगनं देवि ! तीक्ष्णलोहं च पन्नगम् ।
 नर(क)साररसेनेक्षि ! हनुमत्या रसेन च ॥ २७६ ॥
 जायते काञ्चनं दिव्यं निषेकाद्भास्करः प्रिये ! ।
 नर(क)साररसे दत्त्वा मञ्जिष्ठां रक्तचन्दनम् ॥ २७७ ॥
 स्वरसैर्मदयन्त्याश्च पन्नगं देवि ! सेनयेत् ।
 तत्क्षणात्काञ्चनं दिव्यं सप्तवारा निषेचितम् ॥ २७८ ॥
 अष्टमांशयुतं हेम हेमकर्मणि चौपधम् ।
 नर(क)साररसे भाव्यं सप्तवारं तु हिङ्गुलम् ॥ २७९ ॥
 तेनैव घातयेत्तीक्ष्ण भस्मीभूतत्वमाप्नुयात् ।
 तद्भस्म ताम्रगिण्डं तु त्रिगुणं तेन निर्वहेत् ॥ २८० ॥
 तच्छुल्बं हेमसद्भाशं तारे वांऽष्टांशयोजितम् ।
 तारं हेमसमांशं तु द्विवर्णं पतितं भवेत् ॥ २८१ ॥
 नर(क)साररसे भाव्यं रसकं सप्तवारतः ।
 नर(क)साररसेनैव रमेन्द्रं सप्तवारतः ॥ २८२ ॥
 तं रसं रसकं चैव तीक्ष्णलोहं च पन्नगम् ।
 नर(क)साररसेनैव तेनैकत्र विमर्दयेत् ॥ २८३ ॥

१. रविघृष्टं तु तं देवि ! पन्नगं त्रिगुणं प्रिये ! ।
 तच्छुल्बं तारसद्भाशं तारपद्भांशयोजितम् ॥

तत्क्षणाज्जायते वद्धो रसस्य रसकस्य च ।
 तत्क्षणागं तथा शुद्धं रसकेन तु रज्जयेत् ॥ २८५ ॥
 दृष्टात्तज्जायते हेम कूटमाण्डकुसुमप्रभम् ।

[कङ्कालखेचरीकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवन्धं सुदुर्लभम् ॥ २८६ ॥
 कङ्कालखेचरी नाम्ना ओषधी परमेश्वरि ! ।
 तस्य तैलं तु संग्राह्यमाद्य(माघ)खेचरिसंयुतम् ॥ २८७ ॥
 स्थापयेद्दिनमेकं तु पात्रे भास्करनिर्मिते ।
 द्वितीये वासरे प्राप्ते वज्ररत्नं तु घातयेत् ॥ २८८ ॥
 अनले धामयेत्तु सुतप्तं प्रज्वलत्प्रभम्^१ ।

[मन्त्रसिद्धासनीकल्पः ।]

सवीजा चौषधी ग्राह्या काचिद्गुल्मलता प्रिये ! ॥
 मन्त्रसिद्धासनी नाम तृतीया देवि ! खेचरी ।
 पातालवन्त्रे तत्तैलं गृह्णीयात्ताम्रभाजने ॥ २९० ॥
 तस्य तैलस्य मध्ये तु प्रक्षिपेत्खेचरीरसम् ।
 मेदिनीयन्त्रमध्ये तु स्थापयेच्च वरानने ! ॥ २९१ ॥

१ कङ्कालखेचरीतैले वज्ररत्नं निषेचयेत् ।
 दशवारं निषिक्तं तु भस्मान्नारं हि जायते ॥
 तद्धेमपक्ववीजं तु तेन भस्मसमं कुरु ।
 विभागं दृष्ट्वा दत्त्वा अन्धमूपागतं धमेत् ॥
 तत्क्षणाग्निलति द्वन्द्वं वज्ररत्नं च काञ्चनम् ।
 चन्द्रदेम वरारोहे समं जायते यदि ॥
 कोटिवेधी रसो देवि ! लोहान्यष्टौ च निध्यति ।
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवन्धं सुदुर्लभम् ॥

पूर्वोपध्यां तु तदेवि ! गगनं मेदिनीजले ।
 रसे मा(आ)सं ततो दत्त्वा मर्दनाद्गोलकं कुरु ॥२९२॥
 बध्वा षोडशिकां तेन गगनं जारयेत्प्रिये ! ।
 समे तु गगने जीर्णे बद्धस्तिष्ठति पारदः ॥ २९३ ॥
 भस्त्राभूत्कारयुक्तेन धान्यमानो न नश्यति ।
 काकविष्टासमं रूपं समजीर्णस्य जायते ॥ २९४ ॥
 द्विगुणे गगने जीर्णे षष्ट्यलोहानि संहरेत् ।

[हरिन्दिरीकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ २९५ ॥
 शिवदेहात्समुत्पन्ना ओषधी तु हरिन्दिरी ।
 जारयेद्बन्धकं सा तु जारयेत्साऽपि तालकम् ॥२९६॥
 काष्ठं न जारयेत्सा तु रसेन्द्रं सा च बन्धयेत् ।
 प्रवालं द्रावयेत्सा तु द्रावयेद्गगनं तथा ॥ २९७ ॥
 वज्रं च घातयेत्सा तु सर्वसत्त्वं च घातयेत् ।
 जारयेत्सर्वलोहानि सत्त्वान्यपि च जारयेत् ॥ २९८ ॥
 हरिन्दिरीरसे न्यस्य गोशृङ्गे तु धरानने ।
 धान्यराशौ निघातव्यं द्रुतस्तिष्ठति पारदः ॥ २९९ ॥
 द्विष्योपध्या रसेर्नैव रसेन्द्रस्सुखन्दिते ! ।
 समे तु कनके जीर्णे दशकोटिं तु वेधयेत् ॥ ३०० ॥
 पद्ममे लक्षकोटिं तु षड्गुणे स्पर्शवेधकः ।
 सप्तमे धृष्टवेधी स्यादष्टमे त्वलोकतः ॥ ३०१ ॥
 नवमे शब्दवेधी स्यादत ऊर्ध्वं न विद्यते ।
 भ्रमन्ति पशवो मूढाः कुलौपधिविवर्जिताः ॥ ३०२ ॥

तृणौषधिरसाना च नैन मिद्धि प्रजायते ।
 तस्मात्सर्पप्रयत्नेन ज्ञानया तु कुर्णौषधि ॥ ३०३ ॥
 द्विधौषधश्चतुष्पष्टिः कुलमध्ये व्यपन्थिता ।
 नैन जानानि मृदाम्नादिशमोहेन मोहिना ॥ ३०४ ॥
 शत्रिव्याम्नु तृणौषध्यो जायन्ते गिरिगह्वरे ।
 तृणौषध्या रसे सूनो नैन बद्ध कटाचन ॥ ३०५ ॥
 अक्षयो नैन निष्ठेत् कुलौषधिविवर्जितः ।
 कुलौषध्या विहीनाम्नु गगन चारयन्ति ये ॥ ३०६ ॥
 स रसम्नु वरारोहे ! वह्निमध्ये न निष्ठति ।
 न ग्मोष्टं न च वा भस्म नैव द्रव्यं करोति स ॥
 किञ्चिद्द्रव्यं प्रतुर्गन्ति धाम्यमान न तिष्ठति ।
 पत्रे पात्रे कप्रे च्छेदे नैव तिष्ठति काञ्चनम् ॥ ३०८ ॥
 न वेधं च शतादूर्ध्वं करोति स रस प्रिये ! ।
 यावन्न चाब्द(बद्ध)मेकं तु विमान्त(क्रीतं)वपु (तत्तु) काञ्चनम् ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु नैव दद्यात्तन प्रिये ! ।

श्रीभैरवी—

निर्जीवत्व गतस्तूत कथं जीवं ददाति स ॥ ३१० ॥
 निर्जीवेन तु निर्जीवं कथं जीवति शंकर ।

श्रीभैरवः—

दिव्यौषध्या यदा देभि ! रसेन्द्रो मर्दितो भवेत् ॥
 कालिकारहितस्तूतन्ना भवति चार्धति ।
 परस्परं हरते कालं कालिकारहितो रस ॥ ३१२ ॥
 अष्टानां चैन लोहानां मङ्गं शगयति क्षणात् ।
 महामूर्च्छागतं सूत को वा विकथयेन्मृतम् ॥ ३१३ ॥

दिव्योपध्या रसेनैव जायते नष्टचेतन ।
पद्मभूतात्मकस्सुतस्तिष्ठत्येव सदाशिव ॥ ३१४ ॥

[दम्भापालवत्प ।]

पुनरन्य प्रवक्ष्यामि रसग्रन्थनमीश्वरि ! ।
क्ष्मापालेन हरेर्द्वज्ज् अनेनैव तु काञ्चनम् ॥ ३१५ ॥
वज्रभसा हेमभस्म तद्वा एकत्र बन्धयेत् ।

[अन्ये कुलमूलिकावल्पा ।]

निशाचररसे जार्यं नरजीवेन जारयेत् ॥ ३१६ ॥
त सूत मारयेच्छ्रे ! जागरिर्दिव्य ओषधि ।
भक्षितस्स रसो येन सोऽपि साक्षात्सदाशिव ॥ ३१७ ॥
भक्षिते तोलकैनेन स्पर्शवेधी भवेन्नर ।
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य अष्टौ लोटानि काञ्चनम् ॥ ३१८ ॥
रक्षवर्षसहस्राणि स जीवेत्साधकोचम ।
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य रसराजश्च बध्यते ॥ ३१९ ॥
अजापनि कृष्णतेजा क्षणाद्ब्रूनाति सूतकम् ।
जागरीस्पर्शनादेवि ! क्ष्मापालेन च बध्यते ॥ ३२० ॥
तुरु(वज्र)घल्त्या रसेनैव भावित गगन प्रिये ! ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ३२१ ॥
दु(मृ)तगोलकमापैक मापैक हेमगोलकम् ।
एकीकृत्य तु सम्मर्धं लुङ्गाम्लेन दिनत्रयम् ॥ ३२२ ॥
कर्पक नागपक्षाणि रसकल्केन लेपयेत् ।
वेष्टयेद्गुश्चिकार्ली च तत्पिण्डं लेपयेत्तत ॥ ३२३ ॥

मारयेत्पन्नग देवि ! शक्रगोपनिभ भवेत् ।
 कर्पेकं तारपर्णानि मृतनागेन लेपयेत् ॥ ३२४ ॥
 लेपयेद्दृदिचक्रास्त्री च तत्पत्र लेपयेत्तत ।
 तत्तार म्रियते देवि ! सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ३२५ ॥
 सहस्राशेन तेनैव शुल्बवेधं प्रदापयेत् ।
 जायते कनक दिव्य देवामरभूषणम् ॥ ३२६ ॥
 क्षीरयुक्ता बहुफला मन्थियुक्ता च पार्वति ।
 नाम्ना बर्तुलपत्राणि क्षस्यते रसगन्धने ॥ ३२७ ॥
 एकवार कन्दकल्ले मूकमूपागत रसम् ।
 धमेन्मुखानिलैर्धन्वो भक्षणाय प्रशस्यते ॥ ३२८ ॥
 रक्तकञ्चुकिन्द तु स्त्रीस्तन्येन तु पेपितम् ।
 मूपाया पूर्वयोगेन पुरुते सूतबन्धनम् ॥ ३२९ ॥
 शुद्धिचकापत्रिकाबीज नारीक्षीरसमन्वितम् ।
 धमयेत्पूर्ववत्सूत भक्षणार्थाय वार्तिक ॥ ३३० ॥
 चञ्चकन्द समादाय रस मध्ये विनिक्षिपेत् ।
 गजेन्द्राख्य पुट दद्यात्सप्तधा बन्धता नयेत् ॥ ३३१ ॥
 भक्षयेत्त रस प्राञ्जल्पणासादमरो भवेत् ।
 लाङ्गलीकन्दमादाय कर्कोटीकन्दमेव च ॥ ३३२ ॥
 रस तन्मध्यग कृत्वा स्वेदयेन्मर्दयेत्पुन ।
 म्रियते नात्र सन्देहो धातस्तीग्नलेन तु ॥ ३३३ ॥
 शुक्चञ्चुगत सूत पुटयेद्द्वामयेत्तत ।
 शताशवेधकर्ताऽय देहसिद्धिकरो भवेत् ॥ ३३४ ॥
 हसपादीरस सूत शुष्ककन्दोदरे क्षिपेत् ।
 गनेन्द्रपुटन दद्यान्म्रियते नात्र सशय ॥ ३३५ ॥

सहस्रवेधकर्ता च जायते नात्र संशयः ।

हंसांघ्रिं शुक्लवन्तुं च मृहीन्ना मर्दयेत्प्रसम् ॥ ३३६ ॥

क्रौञ्चपादोदरे क्षिप्त्वा ततो दद्यात्पुटत्रयम् ।

म्रियते नात्र सन्देहो लक्षवेधी महारसः ॥ ३३७ ॥

[तृणज्योतिःकल्पः १]

तृणज्योतिरिति ख्यातां शृणु दिव्यौषधिं प्रिये ! ।

निशा तु प्रज्वलेन्नित्यं नाहा ज्वलति पार्वति ! ॥

तस्य गूले तु संक्षिप्ते क्षीरं रक्तं भवेत्क्षणात् ।

तन्मूलरसगन्धभैर्मातुलङ्गाम्लपेपितैः ॥ ३३९ ॥

शुक्लपत्रं विलिप्तं ॥ भवेद्धेम पुटत्रयात् ।

तन्मूलचूर्णसयुक्तो रसराजम्सुरेश्वरि ! ॥ ३४० ॥

मातुलङ्गरसे घृष्टमभक्तं चरति क्षणात् ।

[उष्णाटाकल्पः १]

अथोष्णाटा प्रवक्ष्यामि रसबन्धकर्त्रीं प्रिये ! ॥ ३४१ ॥

एकमेव भवेन्नालं तस्या रोमप्रवेष्टनम् ।

तस्याग्रे च भवेत्पुष्पं शुक्लपुण्डस्य सन्निभम् ॥ ३४२ ॥

तत्पत्राणि च देवेशि ! शुक्रपिण्डनिभानि च ।

तत्कन्दं कूर्मसंस्थानं क्षीरं सिन्दूरसन्निभम् ॥ ३४३ ॥

जलं सवेन्मधूच्छिष्टे तत्तमादाय पार्वति ! ।

वेधयेत्सर्वलोहानि कश्चनानि भवन्ति च ॥ ३४४ ॥

रसतालकतुल्यानि मर्दयेदुच्चटारसैः ।

आतपे म्रियते तप्तो रसो दिव्यौषधीबलात् ॥ ३४५ ॥

वेधयेत्सर्वलोहानि लक्षाशेन वरानने ! ।

आवर्तित भवेद्यावज्जायतेऽर्कसमप्रभम्^१ ॥ ३४६ ॥

[रक्तम्नुहीकल्पः ।]

रस रक्तम्नुहीक्षीर कुनटी गन्धमात्रम् ।

दरद चैव लोटानि सहसाशेन वेधयेत् ॥ ३४७ ॥

म्नुहीक्षीरं समादाय निशाचूर्णेन वेष्टयेत्^२ ।

घुटिकीकृत्य तेनैव नागं विध्यति तत्क्षणात् ॥ ३४८ ॥

[स्थलपद्मिनीकल्पः ।]

अथातस्थलपद्मिन्या दिव्यौषध्या विधिं शृणु ।

पद्मिनीसदृशा पत्रे पुष्पैरपि च तादृशी ॥ ३४९ ॥

भङ्गे चैव सवेक्षीर रक्तवर्णा सुगोभना ।

आक्रम्य धामपादेन पश्येद्गगनमण्डलम् ॥ ३५० ॥

पश्येच्च तारकायुक्त ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।

लक्षयोजनतो देवि ! सा ज्ञेया स्थलपद्मिनी ॥ ३५१ ॥

तस्या पञ्चाङ्गमादाय हरगौरीसमन्वितम् ।

मनश्चिलातालयुक्तं माक्षिकेण समन्वितम् ॥ ३५२ ॥

मर्दयेत्सप्तरात्रं तु तेन शुल्वञ्च वेधयेत् ।

सहसाशेन देवेशि ! विद्ध भवति काञ्चनम् ॥ ३५३ ॥

तस्या पञ्चाङ्गमादाय पूर्वोक्तविधिना प्रिये ! ।

चारयेत्सूतराजं तु मूकमूपागम धमेत् ॥ ३५४ ॥

१. अथातस्तिष्ठतैलेन पाचयेच्च दिनवयम् ।

तथा शुल्वञ्च पत्राणि वेध्य जावूनदं भवेत् ॥

२. स्नुहीक्षीरं समादाय निशार्धं हेम चोभयम् ।

कुनटीं गन्धचूर्णं च सर्वमेकत्र मर्दयेत् ॥

अनेनैव प्रकारेण निशार्धं हेम शोधयेत् ।

म्रियते मूषिकामध्ये संकोचेन न संग्रयः ।

तेनैव सर्वलोहानि सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ ३५५ ॥

२

[चित्रककल्पः ।]

नितकस्य यथा गुह्यं कथयामि समासतः ।

त्रिविधश्चित्रको ज्ञेयः कृष्णो रक्तो रसायनम् ॥ ३५६ ॥

शुक्लो व्याधिप्रशमनश्चेष्टमध्यकनीयसाः ।

कृष्णं रक्तं सितं वाऽपि हेमन्ते नोद्धरेद्बुधः ॥ ३५७ ॥

कृष्णचित्तकमुत्पाटय गोभिर्नाघ्रातमीश्वरि ! ।

क्षीरमध्ये क्षिपेत्क्षीरं कृष्णवर्णं भवेत्क्षणात् ॥ ३५८ ॥

तस्य पञ्चाङ्गचूर्णेन पारदं सह मर्दयेत् ।

धमेच मूकमूपायां खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ३५९ ॥

रक्तांबरधरो मूल्या रक्तमाल्यानुलेपनः ।

कृष्णपक्षे तु पञ्चम्या रक्तमाल्यौदनेन तु ॥ ३६० ॥

बलिं दत्त्वा महादेवि ! रक्तचित्रकमुद्धरेत् ।

रक्तचित्तकचूर्णेन घृणं पामैः(स्तापैः)स्त्रिमिम्त्रिभिः ॥

सर्वशोषविनिर्मुक्तस्तम्भमायाति तत्क्षणात् ।

तन्मूलं सूतकं ताम्रं कुंकुणीतैलसेचनात् ॥ ३६२ ॥

1. [कुमुदिनीकल्पः ।]

अथातस्मिन्प्रवक्ष्यामि कुमुदिन्या निधिं प्रिये ! ।

भित्त्वा काश्मीरिपाषाणे पूर्णिमायां ॥ कारयेत् ॥

तस्याः पञ्चाङ्गमादाय भावयेत्तु मन्दिशिलाम् ।

रुपरे धारयित्वा तु भावयेत्तु पुनः पुनः ॥

रुपरे द्रावितं नागं तत्कल्हेन युतं कुरु ।

काश्मीरद्रवतुल्यं हि जायते कनकं ध्रुवम् ॥

एकविंशतिचारेण शुद्धं शुल्वं भविष्यति ।
 रक्तचित्रकमल्लततैललिप्तं पुटेन तु ॥ ३६३ ॥
 चन्द्रार्कपत्र देवेशि १ जायते दिव्यकाञ्चनम् ।
 नाग्निनीकन्दसूतेन्द्ररक्तचित्रकसंयुतम् ॥ ३६४ ॥
 पत्रलेपप्रतीवापैश्चन्द्रार्क काञ्चनं भवेत् १ ।

[ज्योतिष्मतीतैलकल्पः १]

ज्योतिष्मतीतैलविधिं वक्ष्यामि शृणु पार्वति ॥ ३६५ ॥
 ज्योतिष्मती नाम लता या च काञ्चनसन्निभा ।
 बल्लीवितानबहुला हेमवर्णफला शुभा ॥ ३६६ ॥
 आपाढपूर्वपक्षेऽस्या गृहीत्वा बीजमुत्तमम् ।
 तिलवत्कृत्वाथयित्वा वा हस्तपादैरथापि वा ॥ ३६७ ॥
 तस्यास्तैल समादाय कुम्भे ताम्रमये क्षिपेत् ।
 स्नापयेद्भूगुप्त कुम्भं कणादूर्ध्वतुपाग्निना ॥ ३६८ ॥
 पण्मासे तु व्यतिक्रान्ते स घट काञ्चनं भवेत् ।
 ताम्रं हेमसमं कृत्वा तैलमाक्षीकमिश्रितम् ॥ ३६९ ॥
 प्रतिवापेन सि(निपि)ञ्चेत्तद्धेम ताम्रसमं भवेत् ।
 तथा च शतवेधी स्याद्विद्यारत्नमनुत्तमम् ॥ ३७० ॥

[दग्धरुद्राकल्पः १]

दग्धरुद्रां प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरीं प्रिये ।
 स्पर्शोपधीति सा ज्ञेया सर्वकामार्थसाधनी ॥ ३७१ ॥
 शशच्छिलना महादेवि ! दग्धा सा पावकेन तु ।
 प्ररोहति क्षणाद्भुवि दग्धा सा तु महौपधी ॥ ३७२ ॥

१. रक्तचित्रकसंयुक्तो रसोऽपि सर्वदो भवेत् ।

रक्तं पीतं सितं कृष्णं तस्याः पुष्पं प्रजायते ।
 चणकस्येव पत्राणि सुप्रसूतानि लक्षयेत् ॥ ३७३ ॥
 सा स्थिता गोमतीतीरे गङ्गायामर्बुदे गिरौ ।
 उज्जयिन्या दक्षिणतो वनान्तेषु च दृश्यते ॥ ३७४ ॥
 तस्याः कन्दरसं दिव्यं कृष्णराजीसमन्वितम् ।
 ताम्बूलेन समं कृत्वा धुटिकां कारयेद्बुधः ॥ ३७५ ॥
 सर्वेषामेव लोहानां द्रुतानां बहिमध्यतः ।
 सहस्रं वेधयित्वा तु काञ्चनं कुरुते क्षणात् ॥ ३७६ ॥
 तथैव म्रियते सूतः कान्तहेमाभ्रसंयुतः ।

[कटुतुम्बीकल्पः ।]

कटुतुम्बी तु विल्याता देवि ! दिव्यौषधिं शृणु ॥
 तस्या बीजानि सङ्गृह्य सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ।
 एकविंशतिवारानि भाव्यं धात्रीरसेन च ॥ ३७८ ॥
 पयसा सह तेनैव विश्वमेपजसंयुतम् ।
 बीजं यन्त्रे विनिक्षिप्य तैलं संगृह्य पिण्डितः ॥ ३७९ ॥
 रसं मूर्च्छार्पयेत्तेन चक्रमर्देन मर्दयेत् ।

[लोहदण्डकल्पः ।]

गोपितं शिबिपितं च कांक्षीकासीससंयुतम् ॥ ३८० ॥
 तारतुल्यानि चैतानि सर्वेषां सूतकं समम् ।
 मेघशृङ्गे निघातव्यं मासमेकं निरन्तरम् ॥ ३८१ ॥
 लोहदण्डेन संसिक्तं सर्वलोहानि वेधयेत् ।
 गन्धकं लोहदण्डेन एकविंशतिभावितम् ॥ ३८२ ॥

युक्त लोहकुले(मने)नैव जम्बीररससयुतम् ।
 सत्रीज सूतकोपेतमन्धमूपानिवेशितम् ॥ ३८३ ॥
 भूगत मासमेक तु तार काञ्चनता नयेत् ।
 दलस्य भागमेक तु तारपञ्चाक्षमेव च ॥ ३८४ ॥
 शुल्न च पञ्चभाग च बीजस्यैक च योजयेत् ।
 एते द्वादशभागास्म्युत्सर्गं तद्वारयेत्क्षितौ ॥ ३८५ ॥
 स्थानस्यास्य निपेक तु सुदण्डेन तु कारयेत् ।
 पञ्चविंशद्दिनान्ते तु जायते कनकोत्तमम् ॥ ३८६ ॥

[क्षीरकन्दकल्पः ।]

क्षीरकन्दविधिं षड्ये सर्वसिद्धिकरं तथा ।
 चतुर्वर्णं विष तन रक्तकन्दं प्रशस्यते ॥ ३८७ ॥
 भग्नमेतत्सवेत्क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ।
 मेघानां तु निनादेन सज्जातैरुपशोभितम् ॥ ३८८ ॥
 पत्रेस्तुहीसमैस्त्रिग्वैत्समभिर्हेमसत्प्रभैः ।
 बन्धन रसराजस्य सर्वसत्त्ववशकरम् ॥ ३८९ ॥
 तस्य क्षीरं तु सङ्गृह्य तारं निर्गाहयेद्बुधः ।
 धमेद्धठाम्निना चैव जायते हेम शोभनम् ॥ ३९० ॥
 तिन्त्रिणीपत्रनिर्यासमीपत्तार्रजोयुतम् ।
 मर्दयेत्पारदं प्राज्ञो रसबन्धो भविष्यति ॥ ३९१ ॥
 तोयमध्ये विनिक्षिप्य गुलिकां वज्रवद्भवेत् ।

[शाकशृङ्गकल्पः ।]

शाकशृङ्गस्य देवेशि । निष्पीड्य रसमुत्तमम् ॥ ३९२ ॥

रक्तचन्दनसंयुक्तं सर्वलोहानि जारयेत् ।

^१मिलन्ति सर्वलोहानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥३९३॥

गन्धकं रसकं ताप्यं पारदं रक्तचन्दनम् ।

रुदन्त्या रससंयुक्तं तारमायाति काञ्चनम् ॥ ३९४ ॥

शाकवृक्षस्य निर्घासं यत्नतः परिगालयेत् ।

शिमुमूलस्य चूर्णं तु तद्रसेन तु मर्दयेत् ॥ ३९५ ॥

प्रलिप्तशुल्बपत्राणि पुटेत्क्षिप्त्वा विपाचयेत् ।

तद्द्रुत काञ्चनं दिव्यं भवेत्क्षणसंयुतम् ॥ ३९६ ॥

फलानि शाकवृक्षस्य परिपकानि संगृहेत् ।

तद्रसेन तु संमाज्ज. सप्तरात्रं तु भावयेत् ॥ ३९७ ॥

तद्रसेन समायुक्तं मञ्जिष्ठामिश्रितं तथा ।

लेपयेत्तारपत्राणि ध्यातं भवति काञ्चनम् ॥ ३९८ ॥

[देवदालीकल्पः ^१]

देवदाल्या महौषध्या विधिं वक्ष्याम्यतः परम् ।

सा श्वेता ध्यादिशमने कृष्णा पीता रसायने ॥३९९॥

पौर्णमास्यां त्रयोदश्यां राहुग्रस्ते दिवाकरे ।

अथवा कृष्णपञ्चम्याग्निमां विधिवदुद्धरेत् ॥ ४०० ॥

देवदालीफलं देवि ! विष्णुकान्तां च सूतकम् ।

मूर्च्छयेद्दन्धयेत्क्षिप्रं शुल्बं हेम करोति च ॥ ४०१ ॥

देवदालीफलं मूलमीधरीरसमेव च ।

तोषेण मर्दितं कृत्वा वज्रं स्तम्भयति क्षणात् ॥४०२॥

१ गन्धपापाणगन्धेन आयसे विनियोजयेत् ।

[श्वेतगुञ्जाकरूपः ।]

अथातस्संप्रवक्ष्यामि श्वेतगुञ्जाविधिं प्रिये । ।

कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां च सुरार्चिते ॥ ४०३ ॥

कपाले मृत्तिकां न्यस्य सेचयेत्सलिलेन तु ।

चीजानि सितगुञ्जायाः पुष्पयोगे तु चापयेत् ॥ ४०४ ॥

चक्ष्यमाणेन योगेन कुर्यात्सङ्ग्रहणं तथा ।

ओं नमो भगवति श्वेतवह्नि श्वेतपर्वतवासिनि । ॥

सर्वकार्याणि कुरु कुरु अप्रतिहतं नमो नमस्त्वाहा^१ ।

शुद्धशुल्यं तु सङ्गृह्य भूपामध्ये तु संस्थितम् ॥ ४०५ ॥

त्रिपञ्चपलसंख्या तु कर्पार्धसितगुञ्जया ।

सहैकत्र भवं तारं तस्य गन्धविमर्जितम् ॥ ४०६ ॥

अक्षरीतिसमायुक्तं गुञ्जाचूर्णं सहैकतः ।

देवीनां भूषणं देवि ! जायते हेम शोभनम् ॥ ४०७ ॥

[कर्तरीरसबन्धः ।]

अथातस्संप्रवक्ष्यामि कर्तरीरसबन्धनम् ।

असुराणां समायोगे क्रोधाविष्टेन चेतसा ॥ ४०८ ॥

शुद्धशेनं महाचक्रं प्रेषितं मुरवैरिणा ।

भालपट्टाचतस्तस्य निपेतुम्वेदविन्दवः ॥ ४०९ ॥

ते भूमौ पतिता दिव्यास्तज्ञाताः कर्तरीरसः ।

रक्षार्थं स्थापितं तत्र विष्णुना च मुदर्शनम् ॥ ४१० ॥

चक्रशुल्यं अमत्येतदायुधानि निकृन्तति ।

कुरुते गर्जनं नादं धूमज्वालां विमुञ्चति ॥ ४११ ॥

१. अनेन मनुना प्रोक्ता सिद्धिर्भवति नान्यथा ।

पण्मासेन तथा बल्ली भन्तपूतेन रक्षयेत् ॥

कर्तरीदृष्टिमात्रेण तथाऽन्या शब्दकर्तरी^१ ।
 लोकानां तु हितार्थाय घोरशक्तिर्न्यवस्थिता ॥ ४२३ ॥
 रसरूपा महाघोरा सा सिद्धानां तु चेदिनी
 तस्य क्षेत्रं यदा गच्छेद्घोरास्त्रं जपेत्तदा ॥ ४२४ ॥
 पुनर्घोरं न्यसेत्तत्र अथान्य(स्त्र) विन्यसेद्बुधः ।
 अनुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य कर्तरीम् ॥ ४२५ ॥
 मुद्रया मुद्रयेत्तां तु अघोरास्त्रेण योनिताम् ।
 दीप्ते(पे)न रोधयेत्तां तु स्तम्भयेद्दी(धू)पनेन तु ॥
 निष्ठया मुद्रया तां तु स्थानयोगेन योजयेत् ।

उद्बन्धः ॥

[चन्द्रोदकपथः ।]

अथ चन्द्रोदकेनेति । वक्ष्यामि रसबन्धनम्^२ ॥ ४२७ ॥
 दृष्ट्वा चन्द्रोदकं मन्त्री पौर्णमास्या विशेषतः ।
 प्रष्टुं तत्र कर्तव्यं पौर्णमास्यां प्रयत्नतः ॥ ४२८ ॥
 निर्गच्छति मही भित्वा चन्द्रवृद्ध्या तु वर्धते ।
 क्षेपकं पुरा कृत्वा देयमभ्यर्च्य शङ्करम् ॥ ४२९ ॥
 चतुर्दश्यां तु तत्क्षेत्रं पूजयित्वा विचक्षणः ।

- १ सा स्पर्शकर्तरी छायाकर्तरी धूमकर्तरी ।
 सा ज्वालाकर्तरी चैव शान्तिर्घोरस्य कर्तरी ॥
- २ शुक्लपक्षे पौर्णमास्यां दृष्ट्वा पूर्णेन्दुरगण्डलम् ।
 निर्गच्छन्ति मही भित्त्वा चन्द्रतोयान्यनेकधा ॥
 कानिचिन्मृत्तियर्णानि रमेन लग्नानि तु ।
 कानिचिच्चन्द्रतुल्यानि ज्योत्स्नाभासानि कानिचित् ।
 चन्द्रवृद्ध्याऽभिवर्धन् क्षीयेरस्तक्षयेण तु ॥

अहोरात्रोपितो मूत्रा बलि तत्र निवेदयेत् ॥ ४२० ॥

पौर्णमास्या च रात्रौ च गत्वा तस्य समीपत ।

चन्द्रोदकं तु सङ्गृह्य मन्त्रयुक्तमसुमन्त्रितम् ॥ ४२१ ॥

आलोच्य मधुसर्पिभ्यां पिवेत्तत्तु समाहित ।

पीतमात्रेण तेनेव मूर्च्छितो भवति क्षणात् ॥ ४२२ ॥

चन्द्रोदये तथोत्तिष्ठेत्क्षीरं तस्य तु दापयेत् ।

सप्तरात्रप्रयोगेण चन्द्रवन्निर्मलो भवेत् ॥ ४२३ ॥

एकविंशतिरात्रेण जीवेद्ब्रह्मदिनत्रयम् ।

एकमासप्रयोगेण ब्रह्मायुस्स भवेन्नर ॥ ४२४ ॥

चन्द्रोदकेन गगनं रसं हेमं च मर्दयेत् ।

मूपामध्यगतं ध्यात् तत्क्षणाद्घुटिका भवेत् ॥ ४२५ ॥

अथ तु स्पर्शमात्रेण लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।

तद्रसं तु रसं चान्यं वज्रेण समजारितम् ॥ ४२६ ॥

चतुष्पष्ट्यशतो विधेद्विगुणेन सहस्रकम् ।

वशासङ्कलिकाबद्धं गुञ्जामात्रं रसं ततः ॥ ४२७ ॥

त्रिलोहवेष्टितं बध्ने धृत्या चादृश्यतां व्रजेत् ।

“ ओं नमो रुद्राय दष्टोक्त्याय विघ्नं नाशय
नाशय दिशो रक्ष रक्ष रुद्रो ज्ञापयति हुं फट्
स्वाहा ”

इति दिग्मन्त्रमन्त्रः ।

“ ओ नमो भगवते रुद्राय त्रिशूलहस्ताय अमृतोद्भव
रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा । ”

इति पानं मन्त्रः ॥

[विपोदकवन्धः ।]

अथातस्संप्रवक्ष्यामि विपोदरसवन्धनम् ॥ ४२८ ॥

सितपीतादिवर्णाढ्यं तत्र देवि ! रसोत्तमम् ।

तत्र गत्वाऽचलोद्देशे स्मरेद्घोरं सहस्रकम् ॥ ४२९ ॥

केशाः क्षिप्तास्फुटन्त्यस्मिन्नात्मच्छायां न दृश्यते ।

तैलं च गोलकाकारं घृतं तेन विसर्पति ॥ ४३० ॥

गन्धकस्य हरेद्गन्धं पललं लवणायते ।

ज्ञात्वा पलाशपात्रेण कटुकालावुके क्षिपेत् ॥ ४३१ ॥

विपोदकं गन्धकं च हरबीजं च तत्समम् ।

अजाक्षीरेण पिष्ट्वा तु शुल्बपात्रे तु लेपयेत् ॥ ४३२ ॥

तत्पुटेन भवेद्देवि ! सिन्दूरारुणसन्निभम् ।

शतांशेनैव तद्देवि ! सर्वलोहानि वेधयेत् ॥ ४३३ ॥

अनेन विधिना देवि ! नागस्सिन्दूरतां व्रजेत् ।

सहस्रांशेन तस्यैव तारं भवति काञ्चनम् ॥ ४३४ ॥

रक्तं पीतं तथा कृष्णमुत्तरोत्तरकार्यकृत् ।

त्रिफलाकान्तपात्रे वा पात्रेऽलावुमयेऽपि वा ॥ ४३५ ॥

गृहीत्वा पूर्वगतान्नैः पालाशैर्विष्टयेद्बहिः ।

स्थापयेद्धान्यमध्ये तु दिवसानेकविंशतिम् ॥ ४३६ ॥

महिषीक्षीरमध्ये तु बिन्दुमेकं तु साधयेत् ।

पायसं भक्षयेद्यन्तु पयोमध्वाज्यसंयुतम् ॥ ४३७ ॥

यावत्पूर्णं बलं देवि ! जीवेत्तद्बिन्दुसंख्यया ।

लाङ्गली गृहधूमश्च सिन्दूरं रजनीद्वयम् ॥ ४३८ ॥

मेघस्य शृङ्गं शृङ्गी च कृष्णोन्मात्ताथमारकम् ।

सत्रीजसूतकं चैव विपतोयेन मर्दयेत् ॥ ४३९ ॥

विषतोयेन मेधावी सप्तवाराणि भावयेत् ।
 अथवा भावयेत्तु तु यावच्चूर्णं तु मर्दयेत् (तद्भवेत्) ॥
 तेन नागं प्रतीवाप्य षोडशांशेन खं(सं)भवेत् ।
 मूपास्थे वेणुयन्त्रे च त्रीणि धाराणि भावयेत् ॥४४१॥
 धूम परिहरेत्तस्य अङ्गव्याधिकरं परम् ।
 स्थापयेन्नागसिन्दूरं पात्रेऽलानुमये च तत् ॥ ४४२ ॥
 तच्चूर्णं तु शतांशेन तारताम्रादि वेधयेत् ।
 विषपानीयमादाय वङ्गमावर्तितं शुभम् ॥ ४४३ ॥
 निषिक्तं चैव तत्रोयैस्तारं भवति कायनम् ।
 विषपानीयमादाय प्रक्षिपेच्च रसोत्तमे ॥ ४४४ ॥
 कुनटीगन्धपापाणविषटङ्गणलाङ्गली ।
 नष्टपिष्टं कृतं खल्वे तारपत्राणि लेपयेत् ॥ ४४५ ॥
 अन्धमूपागतं ध्यातं निर्बीजं कनकं भवेत् ।

ओं ह्रीं नीलकण्ठाय ठ ठ । अस्य अयुतं जपेत् ।
 इति विषोदकग्रहणपानमन्त्रः ॥

[सञ्जीवनीजलरूपः ।]

सञ्जीवनीजलस्याथ विधिं वक्ष्यामि पार्वति ! ॥ ४४६ ॥
 शुक्रेणाराधितो देवि ! प्रागहं सुरवन्दिते ।
 दानवानां हितार्थाय मृतानां देवसङ्करे ॥ ४४७ ॥
 मया सञ्जीवनीं त्रिधा दत्तां चोदकरूपिणी ।
 तथा सञ्जीवितां दैत्या ये मृता देवसङ्करे ॥ ४४८ ॥
 निक्षिप्ता मर्त्यलोके सा सम्यक् ते कथयाम्यहम् ।
 अस्ति मर्त्या महापुण्या पवित्रा दक्षिणापदे^१ ॥४४९॥

१. नदी गोदायरी नाम प्रसिद्धा जाह्नवी यथा ।

दक्षिणे तु तटे तस्या उत्पली(कद्रली)नगरं परम् ।
तस्य दक्षिणतदशैलस्सर्वलोकेषु विश्रुतः ॥ ४५० ॥

नाम्ना कृष्णगिरिश्चेति दृश्यते सर्वमङ्गले ।।
मुप्रसिद्धाश्विका नाम ग्रामस्तस्यास्ति सन्निधौ ॥

तत्राप्युदकमालोक्य परीक्षेत सुरार्चिते ! ।
गृहीत्वा शुष्कवंशं तु क्षिपेत्तोयस्य मध्यतः ॥ ४५२ ॥

जायते हरितं म्लिग्धमहोरात्रेण निश्चितम् ।
मुञ्चत्यङ्कुरमत्राणि दृश्यतेऽतिमनोहरम् ॥ ४५३ ॥

बलिपुष्पोपहारेण ततो देवि ! समर्चयेत् ।
क्षेत्राधिपं गणेशं च चन्द्रं योगिगणं तथो ॥ ४५४ ॥

ओं चन्द्राय पिनाकिने शूलपाणये ओं दिशो
बन्ध बन्धय दिशो बन्ध बन्धय ठः ठः ।

तिलांश्च सर्पपांश्चैव मन्त्रेणानेन सर्पपान् ।
सप्ताभिमन्त्रितान्कृत्वा साधको दिक्षु निक्षिपेत् ॥ ४५५ ॥

कटुकालानुके तोयं कृतरक्षस्समाहितः ।
गृहीत्वा तत्प्रयत्नेन निजं स्थानं समाश्रयेत् ॥ ४५६ ॥

ओं नमो अमृते अमृतरूपिणि अमृतं कुरु कुरु
एवं रुद्र आज्ञापयति स्वाहा ।

सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा मन्त्रेणानेन सज्जलम् ।
दिनमेकं तथा सूतं स्वर्णमापद्भयान्वितम् ॥ ४५७ ॥

मर्दयेत्तेन तोयेन पिबेत्तु विचक्षणः ।
एकविंशतिरात्रं तु क्षीराहारोऽथ यत्नतः ॥ ४५८ ॥

जीवेत्कल्पायुतं सार्धं कामेरूपो मेहाबलः ।
योजनानां शतं गत्वा पुनरेव निवर्तते ॥ ४५९ ॥

अवध्यस्सर्वभूतानां स्वेच्छाहारस्त रोजर ।
 कनक पारद व्योम सममेकत्र योजयेत् ॥ ४६० ॥
 गर्दयेत्तेन तायेन सप्ताहं स्वेदयेत्ततः ।
 स रसस्सर्वलोहानि पृष्ट्यशेन तु वेधयेत् ॥ ४६१ ॥
 अथ वा तं रसं दिव्यं गङ्गुना सह मक्षयेत् ।
 मासमात्रप्रयोगेण जीवेद्ब्रह्मदिनायुतम् ॥ ४६२ ॥
 तस्य मूत्रमलस्वेदैश्शुष्य भजति काञ्चनम् ।
^१निर्वाते तोयमादाय पारदं च मनश्शिलाम् ॥ ४६३ ॥
 गर्दयेत्तत्त्वल्पापाणे नष्टपिष्टं भवेत्ततः ।
 स्वेदयेत्सप्तरात्रं तु त्रिलोहेन च वेष्टयेत् ॥ ४६४ ॥
 अतर्धानं क्षणाद्गच्छेद्विद्याधरपतिर्भवेत् ।
 सिद्धक^२याशतशृतो यावत्कल्पाश्चतुर्दश ॥ ४६५ ॥
 दिनेषु तेषु सर्वेषु दद्याच्छाल्योदनं शृतम् ।
 पयसा च समायुक्तं नित्यमेव च कारयेत् ॥ ४६६ ॥

[उष्णोदककल्पः ।]

उष्णोदकविधिं वक्ष्ये समाहितमनादशृणु ।

- १ निर्वाते तोयमात्राय अङ्गुलित्रितयं पिबेत् ।
 पीतमात्रे भजे मूत्रार्जं स्नातव्यं स्वात्प्रहरवयात् ॥
 एकत्रिंशद्दिनान्येव क्षीराहारो भवेत्ततः ।
 अष्टवर्षावृत्तिं प्राप्तिं कामरूपो महावत् ॥
 पश्येच्छिद्रा गृहीतं सर्वां मत्तपनालमयुतान् ।
 अवध्यो देवर्ष्यानां कल्पायुश्च प्रजायते ॥
 अथ उदकमादाय पारदं च मनश्शिलाम् ।

पश्यत्युष्णोदकं यत्र वासं तत्रैव कारयेत्^१ ॥ ४६७ ॥

शर्वरीमुपितां तत्र चणकान्तु दिने दिने ।

भक्षयेन्मासमात्रं तु जीवेद्वर्षशताष्टकम् ॥ ४६८ ॥

^२तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्बं भवति काञ्चनम् ।

उष्णोदकं च कासीसं गन्धषापाणसंयुतम् ॥ ४६९ ॥

चतुर्थांशेन रसकं दशभागं विनिक्षिपेत् ।

शुल्बं च मर्दयेत्सर्वं नष्टपिष्टे क्षणेन तु ॥ ४७० ॥

तेन लेपितमात्रेण शुल्बं भवति काञ्चनम् ।

निपिक्तं तेन तोयेन प्रतिघापं ददेद्युधः ॥ ४७१ ॥

शुल्बं च जायते हेम तरुणादित्यवर्चसम् ।

तारं च तेन मार्गेण निपिक्तं हेमतां प्रजेत् ॥ ४७२ ॥

उष्णोदकेन भक्षात् तिलमुष्टि च भक्षयेत् ।

मासद्वयमयोगेण जीवेद्वर्षशततयम् ॥ ४७३ ॥

रसगन्धाश्मरसकतुल्ये दरदमाक्षिकम् ।

याममुष्णाम्बुना घृष्ट्वा तारपत्राणि लेपयेत् ॥ ४७४ ॥

१. अस्ति गोदावरी नाम महाराष्ट्रेऽतिविश्रुता ।
तस्या उत्तरभागे तु सह्याद्रिः पुण्यपर्वतः ॥
तत्र मातापुरं नाम प्रसिद्धं देवतागृहम् ।
तस्मादुत्तरतो देवि ! कम्पारयं नगरं परम् ।
तत्र कम्पेश्वरो देवस्तथास्युष्णोदकं ध्रुयम् ॥
प्रणीतारया नदी तत्र स्नात्वा वै साधवोत्तमः ।
पश्चादुष्णोदके कुण्डे विधिं कुर्याद्यथोदितः ॥

२. वर्षमेकं प्रयुञ्जीत जीवेद्वर्षायुतं सुखी ।
वलीपण्डितनिर्मुक्तो भोगी चैव पुरन्दरः ॥
वर्षमेकं पिबेत्तोयं जीवेशन्द्रार्णेतारकम् ।

विश्राम्य तु धमेदेवि ! स्याच्चतुर्दशवर्णकम् ।
 क्रमेणानेन देवेशि ! शुल्बं षोडशवर्णकम् ॥ ४७५ ॥
 एकैकं हेमतारांशं द्वयं कांताग्रयोः पृथक् ।
 उष्णोदकेन सम्मर्द्य धमनात्खोटतां नयेत् ॥ ४७६ ॥
 तं मुखे धारयेन्मासं यज्ञकायो भवेत्ततः ।
 तच्चूर्णं यवमात्रं तु भक्षयेन्मधुसर्पिणा ॥ ४७७ ॥
 यावत्पलं तस्य मलैश्शुल्बं भवति काञ्चनम् ।
 उष्णोदपाचितान्वादेत्कुलुत्थान्क्षीरपो भवेत् ॥ ४७८ ॥
 स्नानमुष्णाभसा कुर्याद्वर्षाद्वर्षाच्छतायुषः ।
 क्षीरमुष्णोदकं क्वथं त्रिफलायाश्च पाचयेत् ॥ ४७९ ॥
 पाचयेत्पायसं कान्तपात्रे भुक्त्वा महायुषः ।

[शैलोदककल्पः ।]

अतः परं प्रवक्ष्यामि शैलोदकविधिं प्रिये । ॥ ४८० ॥
 कर्दमापो महीशैलशिला चेति चतुर्विधम् ।
 कानिचिर्क्षणेध्वीनि दिनवेधीनि कानि च ॥ ४८१ ॥
 पक्षमासादिपण्मासवेधनानि महीतले ।
 क्षिप्तं जले यदा काष्ठं शैलीमूतं च दृश्यते ॥ ४८२ ॥
 बहिरन्तश्च देवेशि ! वेधकं तत्प्रकीर्तितम् ।
 हिङ्गुलं हरितालं च गन्धकं च मनश्शिलाम् ॥ ४८३ ॥
 एषां गन्धापहारं तु कुरुते तच्च वेधकम्^१ ।
 अन्यथा चे(वे)ष्टकं देवि तदग्राह्यं निरर्थकम् ॥

१. गन्धकं तालकञ्चैव तोयपूर्णं घटे क्षिपेत् ।
 यदा तद्बुद्बुदाकारं तदा शैलोदकं भवेत् ॥

श्रीशैले श्रीवनप्रान्ते पर्यङ्काख्ये शिलातले ।
 ततस्थं क्षणवेधि स्यात्तद्यां भगवतीतटे ॥ ४८५ ॥
 एकाहे वेधकं तत्र गोकर्णे तु दिनत्रयम् ।
 भद्रांगे दिनवेधि स्यात्तिस्यलान्ते त्रिवत्सरम् ॥ ४८६ ॥
 धारेश्वरे पाक्षिकं स्यात्कर्मापुर्या दिनेकनः ।
 ब्रह्मेश्वरे मासिकं स्यात्प्राघपुर्यां तु वासरम् ॥ ४८७ ॥
 अघोरेऽशौ मासिकं स्यात्सिंहद्वीपे तथा पुनः ।
 दिनमेकं ब्रह्मगिरौ विन्ध्ये तु क्षणवेधकम् ॥ ४८८ ॥
 वासरं माल्यवन्ते तु क्षणवेधी तु तत्र च ।
 किष्किन्धे पर्वते रम्ये पंपातीरे क्षणोदकम् ॥ ४८९ ॥
 तस्य पश्चिमतो देवि । योजनद्वितये पुनः ।
 मूलैलमस्ति तत्रैव त्रिदिनं वेदपर्वते ॥ ४९० ॥
 १ अन्यत्र यत्र यत्रापि ब्रह्मविष्णुशिवोद्भवम् ।
 अमृतं तत्र तत्रापि बज्रीकरणमुत्तमम् ॥ ४९१ ॥
 तस्योत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि यथा जानाति साधकः ।
 महीं समुद्धृतवतो वराहस्य कलेचरात् ॥ ४९२ ॥
 यम्येदः पतिनस्तस्माज्जातं शैलोदकं परम् ।
 तं मुखे क्षणिकं जातं कर्णदेशे तु वासरम् ॥ ४९३ ॥
 बाहुभ्यां द्यहवेधी स्थान्मासवेधी तु पार्श्वयोः ।
 धन्मासमपराज्जे च सर्वं समफलं च तत् ॥ ४९४ ॥
 अघोराम्ब्रेण तत्क्षेत्रे रक्षां कृत्वा दिशां बलिम् ।

1. महाचले पुरे देव्या. क्षीरक्षेत्रस्य सन्निधौ ।
 शैलोदकं चोष्टिवेधि दुर्जदेष्टोऽपि वासरम् ॥
 लक्ष्म्येधि नृसिंहस्य नगरे गोष्ठ्याभिधे ।

दत्त्वा लक्ष जपित्वा तु गृहीयादमृत परम् ॥ ४९५ ॥

शरद्ग्रीष्मवसन्तेषु हेमन्ते वा सुराचिते ।

आयसे ताम्रपत्रे वा कान्तलोहमयेऽयम् ॥ ४९६ ॥

शिला-बुपलमष्टौ तु पल क्षीरस्य निक्षिपत् ।

क्षीरावशेष सकाथ्य त्रिसप्ताह विवेचर ॥ ४९७ ॥

जीवेद्वर्षसहस्रं तु बलीपलितवजित ।

अथवाऽष्टपल क्षीर परैकेनाम्बुमिश्रितम् ॥ ४९८ ॥

क्षीरावशेष सेवेत पूर्वोक्त लभते फलम् ।

कुलुत्थाष्टगुण वारि पचेदष्टावशेषितम् ॥ ४९९ ॥

चतुर्गुणेन तेनाऽऽज्य पानयेद्दृष्टशेषितम् ।

लिङ्गान्मधुसितोपेत त्रिसप्ताहाद्बृहस्पति ॥ ५०० ॥

द्विरष्टवार्षिकाकारस्सहस्रायुर्नसशय ।

अवशिष्टकुलुत्थ तु पादाशमधुसपिपा ॥ ५०१ ॥

भक्षयेत्कर्षमेकं तु मासेनायुतजीवित ।

तत्सिद्धतैलेनाभ्यङ्ग ग्रक्षणे चैव कारयेत् ॥ ५०२ ॥

पामाविचर्चिकादद्रुमुष्णानि सहसा जयेत् ।

बलीपलितनिर्मुक्तस्सहस्रायुश्च जायते ॥ ५०३ ॥

य विवेत्प्रातरुत्थाय शैलाम्बु चुलुकं पय ।

पण्मासात्स्यात्सहस्रायुर्निर्वलीपलिनश्च स ॥ ५०४ ॥

अथवा सूतकं देवि ! वारिणा सह मर्दयेत् ।

मासेनेकेन देवेशि ! नष्टपिष्टिर्भविष्यति ॥ ५०५ ॥

मासमात्रं समश्नीयात्स भवेदजरामर ।

अथवा तं रसं हेम्ना घामयेत्त्वदिराग्निना ॥ ५०६ ॥

गुलिका सुन्दरी नाम सर्वायुधनिवारिणी ।
 कर्ता हर्ता स्वयं सिद्धो जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥५०७॥
 अथ तेनोदकेनैव क्षीरार्धं पायसं पचेत् ।
 मासमात्रप्रयोगेण दलीपलितवर्जितः ॥ ५०८ ॥
 पक्त्वा तेनाम्भसा पथ्याप्पष्टिस्त्रीणि शतानि च ।
 गधु संयोज्य भाण्टस्थं भूमौ सर्वं निधापयेत् ॥५०९॥
 दिने दिने तदेकैकं भक्षयेत्प्रातरुत्थितः ।
 पलीपलितनिर्मुक्तो जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ५१० ॥
 शैलीभूतं कुल्लुत्थं वा भक्षयेन्मधुसर्पिणा ।
 पण्मासात्तु प्रयोगेण जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ५११ ॥
 कूडमाण्डगादितः कृत्वा यानि कानि फलानि च ।
 जले क्षितानि लोहानि शैलभूतानि भक्षयेत् ॥ ५१२ ॥
 क्षीराहारश्च जीर्णान्ते वज्रकायो भवेन्नरः ।
 तेनोदकेन सम्मर्द्यमग्नकं काथयेत्त्रिये ! ॥ ५१३ ॥
 कटुत्रययुतं स्वादेज्जीवेद्वर्षसहस्रकम् ।
 अथवा रसकर्पिकं तज्जलेन तु मर्दितम् ॥ ५१४ ॥
 इहुदीफलमध्यस्थं तच्छैलोदकमध्यगाः ।
 कालेन त्रिगुणेनैव काठिन्यं तस्य जायते ॥ ५१५ ॥
 पण्मासं तन्मुखे धार्यं वज्रकार्यं करोति तत् ।
 दशनागसमप्राणो देवैस्सह स मोदते ॥ ५१६ ॥
 गृहीत्वा निफलां तत्र शैलवारिणि निक्षिपेत् ।
 यदा भवति तच्छैलं गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः ॥ ५१७ ॥
 कान्तजीर्णरसं तेन सार्धं घृतमधुप्लुतम् ।
 भक्षयेद्वर्षमेकं तु ततः क्षीराशनो भवेत् ॥ ५१८ ॥

उदयादित्यसद्भाशो मेधावी प्रियदर्शन ।
नीलबुधितकेशश्च जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ५१९ ॥
पारद हरिताल च शिला माक्षिकमेव च ।
दरद च विष चैव सर्वमेकत्र कारयेत् ॥ ५२० ॥
मर्दयेत्स्वल्पपापाणे मातुलुङ्गरसेन तु ।
गोलक कारयित्वा तु वारिमध्ये विनिक्षिपेत् ॥ ५२१ ॥
तेन तार च शुल्व च काचन भवति ध्रुवम् ।
उपयुञ्जीत मासैक बलीपन्तिवन्ति ॥ ५२२ ॥
सहस्र जीवित तस्य महानरपरकम् ।
शैलीभूतहरिद्रा तु तच्चूर्णावापमात्रव ॥ ५२३ ॥
हेमत्व लभते नागो बालार्कसदृशप्रभ ।
शैलोदके विनिक्षिप्य भूशैले कर्दमेऽपि वा ॥ ५२४ ॥
ज्ञात्वा कालप्रमाणेन बन्धयेत्पारद तत ।
रक्तक्षारयुत ध्मात् सुवर्णसमसारितम् ॥ ५२५ ॥
शताशेन तु लोहाना संवेपा हेमकारकम्^१ ।
द्वितीयसारणा प्राप्य सहस्राशेन विध्यति ॥ ५२६ ॥
त खोट धारयेद्वक्त्रे दिव्यत्व लभते ध्रुवम् ।

[वेचन घुटिकायोगा ।]

निचुले ककुभे चैव किशुके मधुकेऽपि वा ॥ ५२७ ॥
इङ्गुदीफरमध्ये वा रजनीद्वयमार्द्रके ।
अमृते कन्दके वाऽथ उक्तकन्दोपधीषु च ॥ ५२८ ॥

- १ द्वितीयसारणा प्राप्य भक्षयेन्मधुसर्पिणा ।
तत्कार्त्त चित्तनाताना ऊर्ध्व भवति चानिल ॥
याज्ञान भवेत्तरा जीवेद्युतपञ्चरम् ।

विधाय कोटरं तत्र क्षिप्त्वा तेनैव होरयेत् ।
 त्रिफलाज्योषकल्केन वेष्टयित्वा प्रयत्नतः ॥ ५२९ ॥
 पादेन कनकं दत्त्वा पारदं तत्र योजयेत् ।
 शैलोदके क्षिपेत्तत्र गुलिका वज्रवद्भवेत् ॥ ५३० ॥
 पूर्ववत्सारणा कार्या पूर्ववत्सिद्धिदा भवेत् ।
 धार्यमाणा मुखे सा तु सहस्रायुष्करी भवेत् ॥ ५३१ ॥
 द्वितीयसारणायोगादयुतं वेचयेत् सा ।
 धार्यमाणा मुखे सैवमयुतायुष्यदा भवेत् ॥ ५३२ ॥
 तृतीयसारणायोगाज्जायते लक्षवेधिनी ।
 तं खोटं धारयेद्भक्ते लक्षायुर्जायते नरः ॥ ५३३ ॥
 चतुर्थी सारणा देवि ! कोटिवेधी न संशयः ।
 कोट्यायुर्जीयते तस्य खेचरत्वं च लभ्यते ॥ ५३४ ॥
 पञ्चभिर्दशकोटिस्स्यात्पद्मिः कोटिशतं भवेत् ।
 यावच्चन्द्रार्कजीवित्वमन्तर्गलवीर्यवान् ॥ ५३५ ॥
 ददाति सप्तमी चापि सारणा गुलिका परा ।
 खेचरी नाम विख्याता भैरवेण प्रचोदिता ॥ ५३६ ॥
 यस्तु तद्राजिकामार्गं मासमेकं तु भक्षयेत् ।
 वज्रदेहस्त सिद्धस्याद्दिव्यस्त्रीजनवल्लभः ॥ ५३७ ॥
 क्रीडते खेचरैर्भोगैस्स्वेच्छया शिवतां व्रजेत् ।
 नानाविधफलाश्वास्या घुटिकां शृणु सुन्दरि ! ॥ ५३८ ॥
 शुद्धबद्धं रसेन्द्रं तु गन्धकं तत्र जारयेत् ।
 त्रिगुणे गन्धके जीर्णे तेन हेम तु कारयेत् ॥ ५३९ ॥
 कारयेद्भस्म सूतं तु काञ्चनं तेन सूतकम् ।
 तद्भस्म सूतके जार्यं रसेन्द्रस्य समे समम् ॥ ५४० ॥

तेन सूतरुज्जीर्णेन वज्ररत्न तु घातयेत् ।
 तद्वज्रं जायते भस्म सिन्दूरारणसन्निभम् ॥ ५४१ ॥
 तद्वस्म जारयेत्सूते त्रिगुणे तु सुरार्चिते ।
 हाटकं सारयेत्तु घुटिका तेन कारयेत् ॥ ५४२ ॥
 त्रिलोहावेष्टितं तं तु मुखे प्रक्षिप्य साधक ।
 नष्टच्छायो भवेत्सोऽयमदृश्यो देवदानवै^१ ॥ ५४३ ॥
 लक्षवर्षसहस्राणि निर्वलीपलितो भवेत् ।
 शूलिन शक्तिसयुक्तं रत्नादिगुणभूषितम् ॥ ५४४ ॥
 वक्त्रे करे च विभृयात्सर्वायुधनिवारणम् ।
 व्योम नाक्षिकसत्त्व च तारं ताम्रं सुरायुधम् ॥ ५४५ ॥
 सारलोह सूतकं च रत्नादिगुणभूषितम् ।
 घुटिका सा धरारोहे ! मधुरत्नयस्युता ॥ ५४६ ॥
 वक्त्रस्था नाशयेत्साक्षात्पलितं नात्र सशयः ।
 शिवश्शक्तिश्च देवेशि ! रत्नानि सितगोनसा ॥ ५४७ ॥
 हेम तारं तथा भानुस्समभागानि कारयेत् ।
 स्त्रीरजो व्याघ्रमध्यस्थ पद्मसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ५४८ ॥
 सि(त्रि)तयेन तथा वेष्ट्यं गुह्यस्थाने निवेशयेत् ।
 रणे राजकुले धूते दिव्ये कामे जयो भवेत् ॥ ५४९ ॥
 वैक्रान्ताभ्रककान्त तु सस्यकं तु सुरायुधम् ।
 विभीतकादिसमूतकाजिक्रम्य स्पर्शं भवेत् ॥ ५५० ॥
 समावर्त्य ततस्सूते योजयेत्पादयोगतः ।
 कुमारीरसङ्घट्टा कृतैषा घुटिका शुभा ॥ ५५१ ॥

रोगमृत्युजरा हन्ति वक्तृस्था नात्र संशयः ।
 पञ्चतारं वरारोहे ! सूतकद्वयमेव च ॥ ५५२ ॥
 त्रयो गगनभागास्युरेकैकं हेमकान्तयोः ।
 अर्धं शुल्वं विभागेन गुलिकाऽमरसुन्दरी ॥ ५५३ ॥
 अक्षयो ह्यजरश्चैव भवेत्तेन महाबलः^१ ।
 भस्म सूतपलैकं च मृतकान्तपलं तथा ॥ ५५४ ॥
 माक्षिकस्य पलं चैव शिलाजतु पलं तथा ।
 पलमेकं विडङ्गस्य पट्याचूर्णपलं तथा ॥ ५५५ ॥
 एकीकृत्य तु तत्सर्वं मध्वाज्येन तु पेपयेत् ।
 गुलिकाः कारयेत्तेन पट्याऽधिकशतत्रयम् ॥ ५५६ ॥
 एकैका भक्षयेन्नित्यं वर्षमेकं निरन्तरम् ।
 जीवेद्वर्षशतायुस्स यथा रुद्रो महाबलः ॥ ५५७ ॥

[केचन रसायनकल्पाः ।]

अतः परं प्रवक्ष्यामि रसमस्सरसायनम् ।
 विज्ञेयं निष्परिहारं साक्षाद्दिव्यौषधं परम् ॥ ५५८ ॥
 आमलक्यादि कान्तं च पारदं च मनश्शिलाम् ।
 बाकुचीसमभागानि क्षीरिणीरसपेषितम् ॥ ५५९ ॥
 मेघनादरसोपेतं भूकम्पपागतं पचेत् ।
 माषं द्विमाषं त्रिगुणं भक्षयेत्तत्क्रमेण तु ॥ ५६० ॥
 वर्षत्रयं परं देवि ! पादनिष्कार्धकं क्रमात् ।
 षट् सप्ताष्टौ च वर्षाणि क्रमान्निष्कप्रमाणतः ॥ ५६१ ॥

१. सर्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेद्वक्त्रे विधारणात् ।

मुञ्जीत स च दिव्यान्नं जरावैरूप्यवर्जितः ।

किञ्चित्काञ्चनसंयुक्तं निष्कं निष्कार्घमेव वा ॥ ५६२ ॥

यो भक्षयेत्त्रिभिर्वर्षैस्सर्वव्याधीजयत्ययम् ।

अष्टवर्षसहस्रासुर्द्वादशे लक्षवेधकः ॥ ५६३ ॥

पोडशे वत्सरे देवि ! दिव्यरूपस्स जायते ।

उत्तमो मूलबन्धस्तु मध्यमं सारबन्धनम् ॥ ५६४ ॥

अधमः पाकबन्धस्तु एवं त्रिविधबन्धनम् ।

शतपलमभयानामक्षधाज्योस्तथैव

क्वथितजलसमाष्टौ भागमष्टावशिष्टम् ।

घृतमधुसितयादय व्योपचित्र दक्षैव

रसपलदशसिद्धं लोहजीर्णं मृतं च ॥ ५६५ ॥

गिरियुत(जतु)सममभ्रं कान्तभृङ्गं विडङ्गं

रससहितविभाव्य तण्डुलैर्विल्वमज्जै ।

रहमकरकृतफलकं लोहपात्रस्थमासं

त्रिदिनतनुविशुद्धं कल्कमेनं वरिष्ठम् ॥ ५६६ ॥

लिहति शयनकाले वामनेतार्धसेवी

घननिबिडसमाधिर्मत्तगातद्गदर्पः ।

विगतसकलदोषस्सर्वदृक् दिव्यचक्षुः

मदन इव सुकान्तिः कामिनीनां प्रवीरः ॥ ५६७ ॥

जलद इव वपुष्मान्कुञ्चिताग्राग्रकेशः

तुरग इव विशुद्धस्सत्कविश्चित्रकारी ।

घृपभगतिविचेष्टो मन्दगम्भीरघोषः

सुरगज इव लोके चन्द्रतारार्कजीवी ॥ ५६८ ॥

कान्तहेमरविचन्द्रमग्रकै-

गोलकं निहितमिहुंदीफले ।

शैलवारिवरिसिद्धगोलकं

सुन्दरी छमरसंज्ञिका शुभा ॥ ५६९ ॥

कान्तहेमरविचन्द्रमग्रक

वज्ररत्नरस(महि)राजगोलकम् ।

क्षिप्तमामलककाष्ठकोदरे

भूमिशैलनिहितं समुद्धृतम् ॥ ५७० ॥

शैलतां गतमथाहितं मुखे

वज्रकायकरक(म)ल्पवासरैः ।

तारहेमपरशुल्वसूतकै-

गोलकं वरणकाष्ठयन्त्रितम् ॥ ५७१ ॥

शैलवारिरुतसुन्दरीरसैः

खेचरीति गुलिका निगद्यते ॥ ५७२ ॥

शैलाम्बुनिक्षिप्तयलाशवीजं

शैलीकृतं क्षौद्रघृतेन खादेत् ।

त्रिसप्तत्रात्रं दिनमेकमेकं

सहस्रजीवी त्रिदितो नरस्स्यात् ॥ ५७३ ॥

सूतकं चाग्रकं चैव वज्रतीक्ष्णसमन्वितम् ।

हाटकेन समायुक्तं गुलिका खेचरी भवेत् ॥ ५७४ ॥

करजफलमध्यस्थं सूतं तत्रैव निक्षिपेत् ।

घृतशैलाम्बुमध्यस्थस्सहसायुः प्रवच्छति ॥ ५७५ ॥

तिन्दुके द्विसहस्रायुर्जम्बीरे त्रिसहस्रकम् ।
 मातुलुगे च नारङ्गे चतु पञ्चसहस्रकम् ॥ ५७६ ॥
 रम्भाफले षट्सहस्रं पनसे सप्तसहस्रकम् ।
 निमीतकफले चैव दशसाहस्रसहस्रकम् ॥ ५७७ ॥
 नालिकेरे महाभागे । सहस्राणि चतुर्दश ।
 त्रिंशत्सहस्रं पञ्चाया लक्षमामरके पुन ॥ ५७८ ॥
 अभ्रपत्रभवात्काथादहोरात्र शिलोदके ।
 वध्नाति चोद्धृत सूत मृत्युदारिद्र्यनाशनम् ॥ ५७९ ॥
 सारणान्मयोगेन वज्रज्जायते वपु ।
 रसे रसायने चैव लक्षणेधी न सशय ॥ ५८० ॥
 कर्दमं तु कुमार्याश्च रसेन कृतपिण्डिकम् ।
 धमनात्पतते सत्त्व मुखस्थ धारयेन्नर ॥ ५८१ ॥
 पण्मासोपप्रयोगेण क्षजरामरता व्रजेत् ।
 स्रोतोऽञ्जनयुत ध्मात सत्त्व पारदमिश्रितम् ॥ ५८२ ॥
 तत्खोट धारयेद्वक्त्रे हृदयो भवति ध्रुवम् ।
 यस्य यो विधिराम्नात उदकस्य शिवागमे ॥ ५८३ ॥
 शतेन वत कालेन कुर्याद्देहे रसायनम् ।

वद्धजारणविधिः ॥

या पूर्वा निर्मिता सेयमधमा बालजारणा ॥ ५८४ ॥
 उत्तमा दुर्लभा चैव श्रूयता वद्धजारणा ।
 अवद्ध जारयेद्यस्तु क्षीय(जीर्य)माण क्षय व्रजेत् ॥
 वद्धस्य जीर्यते ग्रासो जीर्णस्य च मुख भवेत् ।
 समुखो दुर्मुख दत्ते सागान्योत्तमलक्षणम् ॥ ५८६ ॥

[चन्धप्रकारः १]

सामान्योऽग्निसहत्वेन महारत्नादिजारफः ।
 सामान्यः प्रथमः कार्यस्सग्रासस्तु समन्ततः ॥ ५८१
 वसुदेहकरो देवि ! सामान्यो हि भवेदयम् ।
 ग्रासहीनस्तु यो बद्धो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ५८
 उत्तमो मूलबन्धस्तु मध्यमं सारबन्धनम् ।
 अधमः पाकबन्धस्तु एवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ५८९
 मूलबन्धस्तु यो बन्धो मूलसंकुचितं महत् ।
 सारबन्धस्तु यो बन्धो सारसङ्गावन्ध उच्यते ॥ ५९८
 स्याच्चतुष्पट्टिमूलेभ्य किञ्चिन्मूलेन बन्धनम् ।
 प्राण्यङ्गं दैत्यादीनां मूलाङ्गं देवतामयम् ॥ ५९९ ॥
 पापाणां चैव सिद्धानां मानुषाणां च पूजितम् ।
 पीटि(पिण्ड)काद्रुतिसंकोचैस्त्रिविधे बन्धने भवेत् ॥
 दिव्याभिरौषधीभिः प्रागुक्तं संकोचबन्धनम् ।

[द्रुतिग्रन्थः १]

द्रुतिभिर्वध्यते सूतः क्षणबन्ध उदाहृतः ॥ ५९३ ॥
 अग्रकं हरबीजं च षोडशांशेन काञ्चनम् ।
 ध्यातं प्रकाशमूषायां शोधयेत्काचटड्गैः ॥ ५९४ ॥
 दक्षिणावर्तिनं ध्यातं हरबीजेन मेलकम् ।
 मूषां त्यक्त्वा वरारोहे ! तिष्ठते स्वर्ग(बद्ध)वद्रसः ॥
 रक्तिकार्धमात्रेण पर्वतानपि वेधयेत् ।
 भक्षणात्तस्य देवेशि ! रुद्रतुल्यो भवेत्तरः ॥ ५९६ ॥

क्रीडते सतलोकेषु शिवतुल्यपराक्रमः^१ ।^४

द्रुतिमेलनविधिः ॥

चञ्चकन्दं गुडूची च उच्चटादिसमन्वितम् ॥ ५९७ ॥

अग्रकं क्रमते शीघ्रमन्यथा नास्ति सङ्गमः ।

कृष्णागरुनाभिसितैः (शङ्खनाभि)रसोनपितरामठैः ॥

नारीकुसुमपालाशबीजतैलसमन्वितैः ।

सोष्णैर्मिलन्ति मृदिता द्रुतयस्सकला रसे ॥ ५९९ ॥

यज्ञवन्धः ॥

[दशसङ्कलिमाविधिसिद्धः^१]

पुनरन्य प्रवक्ष्यामि यज्ञवन्धं सुरार्चिते ।

गन्धकं भक्षयेन्नारी दिनानामेकविंशतिम् ॥ ६०० ॥

तद्रजो रसराजस्य बन्धने जारणे हितम् ।

चञ्चभस्म तु भागैकं भागाश्शुद्धरसात्रय ॥ ६०१ ॥

द्विपदीरजसा मर्द्य यावत्तत्कल्कता गतम् ।

पादाशेन सुवर्णेन(र्णस्य) पत्रलेपं तु कारयेत् ॥ ६०२ ॥

सो(व्यो)मवल्लीरस कान्तं टङ्कणाल सुचूर्णितम् ।

दद्यात्तमष्टमाशेन गर्दमेच प्रयत्नतः ॥ ६०३ ॥

नष्टपिष्ट च शुष्कं तदन्धयित्वा पुटे तत ।

अन्यमूपागतं च्यातं आमणैः समन्वितम् ॥ ६०४ ॥

खोटन्तु जायते देवि ! शतवेधी महारसः ।

सौवीरं टङ्कण काचं दत्त्वा दत्त्वा विशोधयेत् ॥ ६०५ ॥

१ द्रुतीनां मेलनं देवि ! दिव्यौषधिपरं गृणु ।

अक्षीणो मिलते हेम्ना समावर्तश्च जायते ।
 एकोत्तरक्रमे वृद्ध्या सङ्कलैः क्रामयेत्ततः ॥ ६०६ ॥
 एकगुणेन सूतेन एका सङ्कलिकोच्यते ।
 त्रिगुणेन तु सूतेन द्वितीया सङ्कलोच्यते ॥ ६०७ ॥
 पङ्गुणेन तु सूतेन तृतीया सङ्कली भवेत् ।
 दशगुणेन सूतेन चतुर्थी सङ्कली भवेत् ॥ ६०८ ॥
 पञ्चादशगुणेनेति ! पञ्चमी सङ्कली भवेत् ।
 एकविंशद्गुणेनेति ! षष्ठी सङ्कलिका भवेत् ॥ ६०९ ॥
 अष्टाविंशद्गुणेनेति ! सप्तमी सङ्कली स्मृता ।
 पद्त्रिंशद्गुणिते बद्धा भवेत्सङ्कलिकाऽष्टमी ॥ ६१० ॥
 पञ्चचत्वारिंशगुणे सङ्कली नवमी मता ।
 पञ्चाध्यधिकपञ्चाशदशसङ्कलिका स्मृता ॥ ६११ ॥
 एव च कमवृद्ध्या तु सङ्कली दशवन्धिता ।
 प्रथमे दशवेधी च शतवेधी द्वितीयके ॥ ६१२ ॥
 तृतीये सहस्रवेधी स्याच्चतुर्थेऽयुनवेधिकः ।
 पञ्चमे लक्षवेधी स्यादशलक्षन्तु षष्ठके ॥ ६१३ ॥
 सप्तमे कोटिवेधी स्यादशकोटिं तथाऽष्टमे ।
 धूमवेधी तु नवमे दशमे शब्दवेधकः ॥ ६१४ ॥
 सङ्कलैः सकलैर्वेधैः वेधो दशगुणो भवेत् ।
 दशसकृत्कावद्भस्मन्दवेधी महारसः ॥ ६१५ ॥
 मथा लोहे तथा देहे कामते नात संशयः ।
 वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातूरचैव शरीरकम् ॥ ६१६ ॥
 कारयेद्घुष्टिकां दिव्या बदरास्थिप्रमाणतः ।
 महाकार्त्तं पूजयित्वा धारयेत्सततं बुधः ॥ ६१७ ॥

“ ओं ऐं ह्रीं श्रीं

कालि कालि महाकालि मांसशोणितभोजनि ! ।

हां ह्रीं हूं

रक्ष कृष्णमुखि ! देवि ! रससिद्धिं ददस्व मे ॥

श्रीं ह्रीं ऐं ॥ ”

पूजयित्वा ततो देवी सिद्धचक्रं विशेषतः ।

तां क्षिपेच्चक्रमध्ये तु घुटिकां दिव्यरूपिणीम् ॥ ६१९ ॥

शतवेधेन या बद्धा रसेन घुटिका प्रिये ! ।

मासमेकं तु वक्तृस्था जीवेच्चैव यथा विधि ॥ ६२० ॥

तथा सहस्रवेधेन बद्धा या घुटिका शुभा ।

मासद्वयं तु वक्तृस्था जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ६२१ ॥

दशसहस्रवेधेन बद्धा या घुटिका यदि ।

शक्तुल्यं तदायुष्यं त्रिभिर्मासैस्तु जायते ॥ ६२२ ॥

लक्षवेधेन या बद्धा घुटिका दिव्यरूपिणी ।

चतुर्मासं तु वक्तृस्था ब्रह्मायुष्यं प्रयच्छति ॥ ६२३ ॥

दशलक्षेण या बद्धा घुटिका दिव्यरूपिणी ।

सप्तमासं तु वक्तृस्था वैष्णवं लभते फलम् ॥ ६२४ ॥

कोटिवेधेन या बद्धा घुटिका दिव्यरूपिणी ।

पञ्चाससंस्थिता वक्तृ साक्षाद्वै रुद्रतां नयेत् ॥ ६२५ ॥

दशकोटिप्रभेदेन घुटिका दिव्यरूपिणी ।

सप्तमासं तु वक्तृस्था स भवेद्वापको नर ॥ ६२६ ॥

कर्ता हर्ता स्वयं भोक्ता शापानुग्रहकारकः ।

सर्वज्ञस्सर्वकर्ता च सूक्ष्मरूपो निरञ्जनः ॥ ६२७ ॥

इच्छया कुरुते सृष्टिमिच्छया संहरेज्जगत् ।

स्वच्छन्दगमनो भूत्वा शिवरूपो भवेन्नरः ॥ ६२८ ॥

पूज्यते सर्वदेवैश्च ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रबन्ध सुदुर्लभम् ॥ ६२९ ॥

समाशमक्षणं हेम शुद्धसूतेन कारयेत् ।

सूतवज्रं कलाशेन मर्दयेद्विषदीप्तैः ॥ ६३० ॥

प्रागवच्छेषं क्रियाजातं पूर्ववच्च फलं भवेत् ।

वज्रबन्धो भवेत्सिद्धो देवदानगर्जयः ॥ ६३१ ॥

चतुर्विंशतिसिद्धानां नायकस्सर्वसिद्धिमान् ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

वज्रचूर्णसम सूतं हंसपाद्या विमर्दितम् ॥ ६३२ ॥

पुटित्वा मारयेत्तत्र पुनस्तुल्य रसं क्षिपेत् ।

ध्मात खोटो भयत्याशु शोधितः काचटक्कणैः ॥ ६३३ ॥

यावच्छुक्रोदयप्रख्यो जायते च रस प्रिये ! ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

वज्रसत्त्वं च गगनं रस हेम च मेलयेत् ॥ ६३४ ॥

अमरत्वमवाप्नोति वक्त्रस्थेन मुराधिपे ! ।

जारयित्वा रसं तन्नि पुनस्तेनैव जारयेत् ॥ ६३५ ॥

कोटिवेधी न सन्देहो वक्त्रस्थं खेचरं परम ।

वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातुंश्चैव अरीरकम् ॥ ६३६ ॥

कारयेद्गुटिकां दिव्यां वज्रसिद्धेन काञ्चने ।

अनेन क्रमयोगेन यावच्छुक्रं तु मारयेत् ॥ ६३७ ॥

स्तद्धस्य सूतकं देवि ! सर्वरोगनिर्हणम् ।

हेम्ना च सारयित्वा तु चन्द्रार्कं लेपयेत्ततः ॥ ६३८ ॥

द्वाविंशोद्धासं हेमार्धं मातृकार्य(भ्य)धिकं भवेत् ।

यदरास्थिप्रमाणेन धारयेद्गुलिकां बुधः ॥ ६३९ ॥

यथा खोहे तथा देहे क्रमते नान्यथा क्वचित् ।

[अन्यो घञ्यन्धः ।]

चजेण द्वन्द्वितं हेम कान्तगुल्फकंपालिना(योजितम्) ॥

रजयेत्सप्तवाराणि तं खोटं सूक्ष्मचूर्णितम् ।

भावितं स्त्रीरजेनैव भूजपत्रे निवेशितम् ॥ ६४१ ॥

द्रुतगूतेन संयुक्तं बध्ना वस्त्रेण पोटलीम् ।

स्वेदयेद्देवदेवेशि ! यावद्भवति गोलक ॥ ६४२ ॥

लाङ्गली जीवनी चैव गन्धार्युत्तरचारुणी ।

एतेषां निक्षिपेत्पिण्डे यज्ञगोलं तु वेष्टयेत् ॥ ६४३ ॥

मूपामध्ये विनिक्षिप्य सन्धयित्वा प्रयत्नतः ।

भूमौ मूपा विनिक्षिप्य पुटं मूर्ध्नि प्रदापयेत् ॥ ६४४ ॥

अनेनैव प्रसाधेन बन्धमेति महारसः ।

गोलकं धारयेद्दक्षे वर्षमेकं यदा प्रिये ! ॥ ६४५ ॥

जीवेत्कल्पसहस्राणि यथा नागो महाबलः ।

वर्षद्वौदशभिस्साक्षाज्जायते रसपूरुषः ॥ ६४६ ॥

गात्रस्य तस्य प्रस्वेदादष्टौ लोहाम्बु कायनम् ।

यज्ञभक्त्य तथा सूनं कायनेन समन्वितम् ॥ ६४७ ॥

वक्तृभ्यं कुरते यन्मु अञ्दासन्निवर्जितः ।

अन्ये चोपयोगिनो यन्त्राः ॥

कृष्णाग्रकस्य सत्त्वं च तारं ताम्रं च हाटकम् ॥ ६४८ ॥

माश्रिकं कान्ततीक्ष्णं च समभागानि कारयेत् ।

अन्धमूयागतं ध्मातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥ ६४९ ॥

तं खोटं सूक्ष्मवूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलयेत् ।

भृतसत्त्व(वन्न)स्य भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकम् ।

मर्दयेत्तप्तखल्वेन मम्मीभवति सूतकः ।

मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६५० ॥

गुजामात्रं तु तद्भस्म मध्याज्येन तु लेहयेत् ।

सवत्सरयोगेण ह्ययुतायुर्भवेन्नरः ॥ ६५१ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तो महाबलपराक्रमः ।

तद्भस्म पलमेकं तु पलैकं गन्धकस्य च ॥ ६५२ ॥

अन्धमूयागतं ध्मातं खोटं भवति तत्क्षणात् ।

जीवेत्करूपसहस्राणि यथा नागो महाबलः ॥ ६५३ ॥

सम्यग् मूत्रपुरीषेण लोहान्यष्टौ च काश्चनम् ।

तत्खोटं रजयेत्तथाद्दृक्कभक्रफालिना ॥ ६५४ ॥

रजयेत्सप्तवाराणि भवेत्कुङ्कुमसन्निभः ।

हेम्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ॥ ६५५ ॥

शतांशेन तु तेनैव शुल्बमध्ये(वेधे) प्रदापयेत् ।

-
1. सहस्रांशेन तेनैव सर्वलोहानि वेधयेत् ।
 कृष्णाग्रकस्य सत्त्वं च तारं ताम्रं च हाटकम् ॥
 तीक्ष्णं च वद्धसूतं च माश्रिकं च समन्वितम् ।
 अन्धमूयागतं ध्मातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥
 हेम्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ।

जायते कनक दिव्य देवाभरणभूषणम् ॥ ६५७ ॥

बुद्धसूत्रस्य भागैकं भागैकं कुटिलम्य च^२ ।

अन्यमूयागत धर्मे यावद्वृत्तावशेषितम् ॥ ६५८ ॥

अनेन कर्मयोगेन बद्ध निर्भलि पट्टगुणम् ।

अनेन क्रमयोगेन यहन्नाग च षड्गुणम् ॥ ३५९ ॥

तनन्त रञ्जयेत्तथाचीक्ष्णु~रकशालिनः³ ।

परमूत(वीन)स्य भागेक भागेक द्रुतसूतकम् ॥६६०॥

मर्दयेन्मध्यमाश्लेन गौहक भवति क्षणात् ।

मृतवज्रस्य भागैक मगाध्यक्षारि गोलकम् ॥ ६६१ ॥

मर्त्येक्षतराणेन भस्मीभवति सूतक ।

गारुधेयभूषणे यन्त्रे सप्तसकलिनः समात् ॥ ६६२ ॥

तद्वत्स तु पुन पश्चान्मध्यम म्लेन मदीयत् ।

पुट दयात्मयत्नेन पट्ट्याऽधिकशतत्रयम् ॥ ६६३ ॥

- 1 यद्धस्तु स भागैः भागैः पन्नगस्य च ।
हादस्य तु भागैः भागैः चाभ्रनातयो ॥
एरीकृत्य च तद्वान्य रसे जीण तु जारयेत् ।
शताशेनेन तेनैव शुष्कमेध प्रपयेत् ॥
- 2 अन्धमूपागतं ध्मात योऽभयति तत्थणात् ।
तयोऽभागेऽभयति च भागैः गन्धकस्य च ॥
- 3 रणयेत प्रयत्नेन यावत्तु शुष्कसन्निभम् ।
हेम्ना सद् समावर्त्य सारणात्रयसंरितम् ॥
शताशे वेधयेच्छुष्कं दिव्यं हेम प्रपायते ।
पुनरप्यप्रवक्ष्यामि त्रयसत्सारमुत्तमम् ॥
रणयेच्छुष्कं स तीक्ष्णपुत्रपाणिना ।

तद्भस्मा जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ।
 तेनैव वेधयेत्तारं सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ६६४ ॥
 मृतयज्ञस्य भागैकं भागाप्पोडंश्च सूतकम् ।
 देवदालीशं पुष्पीरसेन मृदितं क्रमात् ॥ ६६५ ॥
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे भस्मीभवति तत्क्षणात् ।
 पूष्काराणां सहस्रेण धाम्यमानं न गच्छति ॥ ६६६ ॥
 ईदृशं भस्म सूतं च देहे लोहे च योजयेत् ।
 तद्भस्म पलमेकं तु पलमेकं च गन्धकम् ॥ ६६७ ॥
 अन्धमूषागत ध्मातं खोटं भवति तत्क्षणात् ।
 तं खोटं रजयेत्पश्चात्कपालिक्रमयोगतः ॥ ६६८ ॥
 सारणात्रययोगेन शुल्बवेधं प्रदापयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं च पलैकं पन्नगस्य च ॥ ६६९ ॥
 कान्तपात्रेण तं कृत्वा मर्दयेत्लोहमुष्टिना ।
 मृद्वग्निना ततः पाच्यं यावन्नागेन मेलकम् ॥ ६७० ॥
 पुटेन जायते भस्म सिन्दूरारुणसप्रभम् ।
 तद्भस्म तु पुनः पश्चाद्गोपितेन तु मर्दयेत् ॥ ६७१ ॥
 तच्चतुर्दशवारांस्तु पुटयेद्भस्मयेत्ततः ।
 तद्भस्म भागमेकं तु भागैकं हेमगोलकम् ॥ ६७२ ॥
 एकीकृत्याऽथ सम्मर्द्य क्रामणेन सहैकतः ।
 तारपि(रि)ष्टं तु तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ६७३ ॥
 अनेन क्रमयोगेन बह्वभस्म प्रजायते ।
 सदृसांशेन तेनैव शुल्बवेधं प्रदापयेत् ॥ ६७४ ॥
 तच्छुल्बं जायते तारं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
 श्वेताभ्रकं च सत्वं च कांशी कान्तं तथाऽऽयुष्म ॥

है कान्तं (तारं) तथा श्वेतं वैकान्तं च कदंबकम् ।
न्धमूपागतं ध्मातं खोटं कुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६७६ ॥

खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलकम् ।
तवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकः ॥ ६७७ ॥

द्वयेत्तत्तत्खल्वेन भस्मीभवति सूतकः ।
रयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६७८ ॥

तथ जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
द्रुतस्य पलमेकं तु पलमेकं तु गन्धकम् ॥ ६७९ ॥

न्धमूपागतं ध्मातं खोटं भवति तद्रसः ।
रेण च समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ॥ ६८० ॥

हस्ताशेन तेनैव शुल्बवेधं प्रदापयेत् ।
तीक्ष्णचूर्णपलान्यष्टौ पलाष्टौ द्रुतसूतकम् ॥ ६८१ ॥

मर्दयेत्तत्तत्खल्वेन टेटंचिल्ली(कुष्ठच्छल्ली)रसेन च ।
तत्क्षणाज्जायते पिण्डं तीक्ष्णेन सह गोलकम् ॥ ६८२ ॥

मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकम् ।
मर्दयेत्तत्तत्खल्वेन भस्मीभवति तत्क्षणात् ॥ ६८३ ॥

मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ।
पोडशाशेन तेनैव वज्रवेधं प्रदापयेत् ॥ ६८४ ॥

तद्रसं पलमेकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।
अन्धमूपागतं ध्मातं खोटं भवति तद्रसात् ॥ ६८५ ॥

तस्य खोटस्य भागं च तीक्ष्णचूर्णं च तत्समम् ।
द्वौ भागौ द्रुतसूतस्य सर्वमेकत्र मर्दयेत् ॥ ६८६ ॥

तत्तत्खल्वे तु सम्मर्द्य गोलकं भवति क्षणात् ।
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६८७ ॥

तत्सर्वं जारयेद्भस्मा शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।

तद्भस्मा कारयेत्खोटं तीक्ष्णेन द्वन्द्वितं सह ॥ ६८८ ॥

अनेन क्रमयोगेन सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ।

तं खोटं जारयेत्पश्चात्सारणात्रयसारितम् ॥ ६८९ ॥

लक्षांशेन तु तेनैव बद्धवेधं प्रदापयेत् ।

भस्मसूतपलैकं तु शुद्धवज्रं प्रदापयेत् ॥ ६९० ॥

मर्दयेदायसे पात्रे वज्रं तु म्रियते क्षणात् ।

द्विपलं मृतवज्रस्य तारचूर्णपलद्वयम् ॥ ६९१ ॥

द्विपलं गन्धकं दद्यात्पलैकं टङ्कणम्य च ।

अन्धमूपागतं ध्मातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥ ६९२ ॥

पलैकं खोटचूर्णस्य पलैकं द्रु(मृ)तसूतकम् ।

मर्दयेन्मातुलुङ्गाम्लैर्गोलको भवति क्षणात्^१ ॥ ६९३ ॥

योडशांशेन तेनैव तारारिष्टं तु वेधयेत् ।

मृतवज्रपलैकं तु पलैक सूतकस्य च ॥ ६९४ ॥

सर्व(त्व)चूर्णं पलैकं तु त्रयमेकत्र कारयेत् ।

मर्दयेन्मातुलुङ्गाम्लैर्गोलको भवति क्षणात् ॥ ६९५ ॥

मृतवज्रम्य भागैकं भागश्चात्वारि गोलकम् ।

एकत्र मर्दयेद्भद्रे । ओषधीद्रवसंयुनम् ॥ ६९६ ॥

मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां संसर्गेन तु ।

तत्सर्वं जायते भस्म वज्रस्यैव प्रभावतः ॥ ६९७ ॥

१. योडशांशेन तेनैव शुन्ववेधं प्रदापयेत् ।

वज्रस्थाने ददेन्नागं तारस्थाने च पाश्चान्तरम् ॥

पूर्वपक्षमयोगेन रसं खोटं तु कारयेत् ।

तं खोटं सूदमचूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलकम् ॥

- सामुद्रं त्रिपलं देवि ! भस्ममध्ये प्रदापयेत् ।
 एकीकृत्याऽयं सम्मर्द्य वज्रीक्षीरे दिनत्रयम् ॥ ६९८ ॥
 विश्वामित्रकपालस्थं पुटं दद्यात्तु भूधरे ।
 तत्सर्वं जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६९९ ॥
 तेनैव यवमात्रेण वद्मं स्तम्भयति क्षणात् ।
 वद्मं तारे तथा सत्त्वं समसूतेन गोलरुम् ॥ ७०० ॥
 अनेन क्रमयोगेन मारयेच्च पृथक् पृथक् ।
 तत्सर्वं जायते भस्म वज्रस्यैव प्रभावतः ॥ ७०१ ॥
 भस्मसूतपलकं च वद्मभस्म पलद्वयम् ।
 द्वे पले मृततारस्य सत्यभस्म पलद्वयम् ॥ ७०२ ॥
 शङ्खचूर्णं पलं पञ्च सामुद्रस्य पलायकम् ।
 टङ्कणस्य पलान्यष्टौ सर्वमेकत्र जारयेत् ॥ ७०३ ॥
 वज्रीक्षीरेण संवेष्ट्य पुटं दद्याच्चतुर्दश ।
 एष सिद्धरसस्ताक्षाद्दुर्लभस्त्रिदशैरपि ॥ ७०४ ॥
 वद्मं तु दाप(द्राव)येत्तश्चाद्भाण्डे चैव तु मृणये ।
 सिद्धं भस्म भवेल्लोहशलाकेन च चालयेत् ॥ ७०५ ॥
 दापयेच्च प्रयत्नेन यावत्कठिनतां व्रजेत् ।
 अन्धमूपागतं घ्मातं तारं भवति शोभनम् ॥ ७०६ ॥
 कदाचित्स्फा(पु)टिते तारे पुनर्वद्मं प्रदापयेत् ।
 पत्रे दाहे कपे छेदे तत्तारं शाश्वतं भवेत् ॥ ७०७ ॥
 सन्ति(स्तंभि)तं दनु(तत्तु)गोलं च षोडशांशसमन्वितम् ।
 मृतवज्रस्य भागैकमेकत्रैव तु कारयेत् ॥ ७०८ ॥
 देवदाली शङ्खपुष्पं तद्रसेन ॥ मर्दयेत् ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन ॥ ७०९ ॥

तद्वस्त्रं तु पुनः पश्चाद्दीपयन्त्रेण पाचयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं च श्वेताग्रकद(प)लद्वयम् ॥ ७१० ॥
 शङ्खचूर्णपलैकं तु पलैकं टङ्कणस्य तु ।
 एकीकृत्याथ तत्सर्वं वज्रीक्षीरेण पेपयेत् ॥ ७११ ॥
 अरण्योत्पलकैः पश्चात्पुटं दद्याच्चतुर्दश ।
 रसोऽयं यवमात्रेण वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ७१२ ॥
 कृष्णाग्रकपलैकं तु द्विपलेनैव सूतकम् ।
 गन्धकस्य पलैकं च एकीकृत्याथ मर्दयेत् ॥ ७१३ ॥
 मर्द्यमानं प्रयत्नेन गोलकं भवति क्षणात् ।
 मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकम् ॥ ७१४ ॥
 मर्दयेत्प्रहरैकं तु मग्नीभवति सूतकः ।
 आरण्यगोमयेनैव पुटं दद्यात्तु भूधरे ॥ ७१५ ॥
 अनेन क्रमयोगेन सप्तसङ्कलिकां कुरु ।
 शतांशेन तु तेनैव नागवेधं प्रदापयेत् ॥ ७१६ ॥
 तं खोटं रज्जयेत्पश्चाच्छुल्बाग्रककपालिना ।
 पुनस्तं रज्जयेत्पश्चात्तीक्ष्णशुल्बकपालिना ॥ ७१७ ॥
 पुनस्तं रज्जयेत्पश्चान्नागाग्रककपालिना ।
 हेन्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ॥ ७१८ ॥
 सहसांशेन तेनैव शुल्बवेधं प्रदापयेत् ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ७१९ ॥
 वज्रकल्ली(भस्म)मनुदीक्षीरे पुष्टितं दशभिः पुटैः ।
 तत्तुल्यं मर्दयेत्सूतं देवदाल्या रसैः पुटेत् ॥ ७२० ॥
 तत्तुल्यं पुटयेत्तीक्ष्णं त्रिफल्याया रसेन तु ।
 तत्तुल्यं पुटयेन्नागमहिमाराटरूपकैः ॥ ७२१ ॥

हेमवर्णप्रदं तद्धि विंशत्यंशेन योजितम् ।
चतुष्पष्ट्यंशकेनेदं शुद्धतारं च रज्जयेत् ॥ ७२२ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागपत्राणि लेपयेत् ।
पुटयेन्मारयेन्नागं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ७२३ ॥
तत्तुल्यं मारयेद्धेम काञ्चनाररसे पुटेत् ।
तत्तुल्यं मारयेच्छुल्बं गृहकन्यारसेन च ॥ ७२४ ॥
पश्चादभ्लेन पुटयेद्यावत्सिन्दूरसन्निभम् ।
चन्द्रार्कौ रज्जयेत्तेन शतांशेन तु पाचितम् ॥ ७२५ ॥
सवीजं बीजवर्जं वा वस्त्रेण सह सूतकः ।
तद्गुल्लं मर्दयेत्पश्चात्स्वर्णपत्ररसेन च ॥ ७२६ ॥
तेनैव वेधयेच्छुल्बं शुल्बं तारेण योजयेत् ।

वज्रहेमद्वन्द्वमेलापनम् ॥

वज्रेण द्वन्द्वयेद्धेम हेम्ना च द्वन्द्वयेद्रसम् ॥ ७२७ ॥
रसेन द्वन्द्वयेद्देहं स देहो बजरामरः ।
कदलीटङ्कसौवीरं कण्टकारीरसप्लुतम् ॥ ७२८ ॥
कामर्णं सर्वधातूनां सर्वद्वन्द्वेषु मेलनम् ।
तिमिरस्य तु पञ्चाङ्गं पेडा(मार्ज)रीबीजसंयुतम् ॥ ७२९ ॥
एकीकृत्याऽथ सम्मर्द्य वज्रं तेनैव वेष्टयेत् ।
वज्रमूपागतं धातं हेमद्वन्द्वं तु कारयेत् ॥ ७३० ॥
कान्तपापाणचूर्णे तु मूलता रामठं मधु ।
गुञ्जाटङ्गणकाचं च कर्कटास्थि स्नुहीपयः ॥ ७३१ ॥
तत्सर्वं तु समं योज्यं स्त्रीस्तन्येन तु मर्दयेत् ।
मूपालेपः कृतः प्राज्ञो वज्रमेलापकस्सुखम् ॥ ७३२ ॥

हठान्मौ वज्रमूषामिच्छेदं वज्रा मिलन्ति च ।
 सुमूक्ष्मा स्वका भूत्वा ऐक्यभावं व्रजन्ति च ॥ ७३३ ॥
 काचटङ्कणयोगेन ध्मातश्शुद्धिमवाप्नुयात् ।
 बहुभिश्चैव मूषाभिस्तेजं पुञ्जोऽपि जायते ॥ ७३४ ॥
 मृतवज्रस्य भागैक भागाप्पोटश्च द्वाटकम् ।
 श्वेनकाचस्य सूतं तु भागं षोडश द्वापयेत् ॥ ७३५ ॥
 अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रद्वन्द्वन्तु कारयेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन सप्तवारांश्च दापयेत् ॥ ७३६ ॥
 मिलने तत्क्षणाद्वज्रं हेम्ना तु सलिलं यथा ।
 चूर्णं नरकपालस्य मृतवज्रं च दापयेत् ॥ ७३७ ॥
 अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलनि तत्क्षणात् ।
 मृगपत्रं नृकेशं च मुरा कान्तस्य टङ्कणम् ॥ ७३८ ॥
 बालयत्सपुरीषं च म्नीस्तन्येन तु पेपयेत् ।
 अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रं मिलति तत्क्षणात् ॥ ७३९ ॥
 क्षीरेणोत्पलमारिण्या मृतवज्रं तु भावयेत् ।
 हेमपिष्टिकया मध्ये वज्रं तत्रैव निक्षिपेत् ॥ ७४० ॥
 वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण बाह्ये वस्त्रेण वेष्टयेत् ।
 धान्यमध्ये तु संस्थाप्य पक्षमेकं निरन्तरम् ॥ ७४१ ॥
 उद्धरेत्तत्प्रयत्नेन वज्रबन्धं तु कारयेत् ।

स्तन्द्रुतियन्धः ॥

द्रुता वज्रास्तु सूतेन मेलनीयान्तु पार्वति ! ॥ ७४२ ॥
 द्रुतियन्धस्य विज्ञेयश्चतुर्साहस्रवेधकः ।
 रत्नानां द्रुतयस्सर्वा मेलयित्वा यथाविधि ॥ ७४३ ॥

शतसहस्रवेधी च देहसिद्धिप्रदायकः ।

मुसली चित्रकं वन्ध्या कुक्कुटीकन्दपद्मिनी ॥७४४॥

कञ्चुकी नीलिसिन्दूरी पाठा नागबला यथा ।

कंसपात्रे रसश्चैव रत्नानां द्रुतयस्तथा ॥ ७४५ ॥

आतपे धारयित्वा वै-अधः कर्पानलं यथा ।

ओषधीनां रसं दत्त्वा स्वच्छं कृत्वा पुनः पुनः ॥७४६॥

याममात्रं तु घर्मे च द्रुतिर्मिलति वै रसम् ।

न तेषां क्रामणे शक्तिर्यत्कुं वक्तुं शतैरपि ॥ ७४७ ॥

सैन्धवं निम्बपत्राणि पाकुन्दी द्वेपिणीजके ।

द्रुताभ्रस्य रसेनैव मेलनं परमं मतम् ॥ ७४८ ॥

वज्रद्वन्द्वानमीशानि ! वज्रेण रसमारणम् ।

सबीजं सारणं प्रोक्तं खोटबन्धनमेव च ॥७४९॥

तन्ममाचक्ष्व देवेशि ! किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ त्रयोविंशोऽङ्काः ॥

॥ चतुर्विंश उद्भासः ॥

महारसरूपरसैर्लोहैश्च रसस्य वेधोपयोगिनो बन्धाः ॥

मी भैरवः—

महारसरूपरसैर्लोहैश्च परमेश्वरि ! ।

आज्ञापय समस्तं तं रसराजस्य बन्धनम् ॥ १ ॥

वैक्रान्तवन्द्याः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

वैक्रान्तस्य तु भागैकमष्टभागं तु सूतकम् ।
 कनकस्य तु सप्तांशं द्विषड्वीरसटशणम् ॥ २ ॥
 नष्टपिष्टं च शुष्कं च धातुं स्रोतो भवेत्प्रिये ! ।
 सौवीरं टङ्कण काचं दत्त्वा दत्त्वा तु शोधयेत् ॥ ३ ॥
 समहेम्नि समावर्त्य भूकमूपागतं ततः ।
 समांशमक्षणं तत्तु शुद्धसूतेन कारयेत् ॥ ४ ॥
 वैक्रान्तं षोडशांशेन पूर्वयोगेन धामयेत् ।
 दशसङ्कलिकायोगाद्वेधो दशगुणोत्तरः ॥ ५ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि प्रयोगं भुवि दुर्लभम् ।
 वैक्रान्तसत्त्व देवेशि ! पारदेन समन्वितम् ॥ ६ ॥
 जारितं समहेम्ना तु शिलाभाण्डे निधापयेत् ।
 मासमात्रोपितं भूमौ समुद्धृत्य प्रयत्नतः ॥ ७ ॥
 एष देवि ! रसो दिव्यो देहद्रव्यकरो भवेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

वैक्रान्तकास्तु ये केचित्त्रिफलाया रसेन च^१ ॥ ८ ॥
 एकैकं देवि ! सप्ताहं स्वेदिता मर्दितास्तथा ।
 सुध्माता भूकमूपायां स्रोतो भवति चाक्षयः ॥ ९ ॥
 का(का ?)न्तं रूप्यं च कनकं पारदं चैव योजयेत् ।
 शुल्ब तृतीयभागं तु सूतोऽञ्जनसमन्वितम् ॥ १० ॥

1. भूम्यामलकसारेण चमुद्धृतरसेन च ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्विंशोऽष्टासः ।

तद्ध्रमातं खोटतां यातं देहलोहकरं भवेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः— श्वेतवैक्रान्तसिद्धः ।]

श्वेतवैक्रान्तचूर्णं तु हयमूत्रेण मर्दयेत् ॥ ११ ॥

आदौ सुस्विन्नमादाय पले पलशतं क्षिपेत् ।

तारस्य जायते भस्म विशुद्धस्फटिकाकृति ॥ १२ ॥

तद्भस्म मेलयेत्सूते समभागं विचक्षणः ।

चारयेद्रजतं सूते हयमूत्रेण मर्दयेत् ॥ १३ ॥

पुटयेदन्धमूषायां क्रमेण मृदुबहिना^१ ।

अहोरात्रं त्रिरात्रं वा भवेदग्निसहो रसः ॥ १४ ॥

स्पर्शनात्सर्वलोहानि रजतं च करिष्यति ।

[पञ्चमः प्रकारः— रक्तवैक्रान्तसिद्धः ।]

रक्तस्य बक्ष्यते कर्म जरादारिद्र्यनाशनम् ॥ १५ ॥

सप्तधा भावयेत्तस्य व्याघ्रीकन्दाभसा रजः ।

पलं तस्य पलं हेम्नः पलं शुद्धरसस्य च ॥ १६ ॥

शुद्धभस्म भवेत्सर्वं पुनर्हेम्नश्शतं क्षिपेत् ।

तद्भस्म जायते सर्वं शुद्धहेमसमप्रभम् ॥ १७ ॥

तद्भस्म रसराजे तु पुनर्हेम्ना तु मेलयेत् ।

भवेदग्निसहो देवि ! ततो रसवरो भवेत् ॥ १८ ॥

सर्ववेधी भवेत्सूतः कोटिवेधी महारसः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

रक्तवैक्रान्तसत्त्वं तु हेम्ना तु सह मेलयेत् ॥ १९ ॥

समं तु जारयेत्सूते सारयित्वा समेन तु ।

१. क्रामणेन संगायुक्तं मूषामध्ये विचक्षणः ।

सहमाशेन लोहानि वेधयेन्नात संशयः ॥ २० ॥

[सप्तम. प्रकार.— कृष्णवैक्रान्तसिद्ध. १]

कृष्णवैक्रान्तभागैकं शुद्धसूतं दत्तांशकम् ।

एकत्र मर्दयेत्खल्वे चूर्णं भवति तद्द्वयम् ॥ २१ ॥

अन्य चूर्णम्य भागैकं हेमभागसहस्रकम् ।

एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्भस्म तु जायते ॥ २२ ॥

धमेत्तदन्धमूपाया यावत्खोटो भविष्यति^१ ।

समाशभक्षणं तस्य पीठि(पिष्टि)कां तस्य कारयेत् ॥

वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमात्रेण हेमताम् ।

तच्चूर्णमभ्रकं चैव रसेन सह मर्दयेत् ॥ २४ ॥

स्वेदयेज्जारयेच्चैव ततो वह्निसहो भवेत् ।

स रसश्चा(स्सा)रितश्चैव सर्वलोहानि विध्यति ॥ २५ ॥

[अष्टम. प्रकार.— पीतवर्णवैक्रान्तसिद्ध. १]

पीतवर्णेऽपि वैक्रान्ते रक्तकृष्णविधिस्मृतः ।

पीतवैक्रान्तचूर्णं ॥ हेमचूर्णसमन्वितम् ॥ २६ ॥

पीताभ्रकस्य चूर्णं तु मेलयित्वा महारसः ।

स्वेदितो मर्दितश्चैव मासादग्निसहो भवेत् ॥ २७ ॥

[नीलवैक्रान्तभस्मरसायनम् १] -

नीलवर्णं तु वैक्रान्तं म्रियते रससयुतम् । -

१. समांशभक्षणं तस्य शुद्धसूतं तु कारयेत् ।

वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमात्रेण पार्यति ! ॥

तच्चूर्णमभ्रकं चैव रसेन सह मर्दयेत् ।

एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्भस्म प्रजायते ।

धमेत्तदन्धमूपायां यावत्खोटो भविष्यति ॥

कृष्णाभ्रकेण सहितं मधुसर्पिर्युतं च तत् ॥ २८ ॥
 भक्षयेन्मण्डलं देवि ! जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
 यम्य यस्य हि यो योगस्तस्य तस्य प्रयोगतः ॥ २९ ॥
 मेलयित्वा रसं गुञ्जामानं त्रिमधुसंयुतम् ।
 स्वादेत्क्षीराज्यशाल्यन्नं भोज्यमन्यच्च वर्जयेत् ॥ ३० ॥

[नवमः प्रकारः ।]

वैकान्तसत्त्वसंयुक्तं लुङ्गाम्ले मर्दयेद्रसम् ।
 तापयेदुष्णतोयेन जलेन परिपूरयेत् ॥ ३१ ॥
 सत्त्वं सूतं च समिधं धमेत्प्याद्रसबन्धनम् ।
 बद्धं रसं मुखे क्षिप्त्वा भूमिच्छिद्राणि पश्यति ॥ ३२ ॥

[दशमः प्रकारः ।]

निष्कमेकं रसं कान्तमश्वमूत्रेण मर्दयेत् ।
 दिनमेकमिदं देवि ! मर्दयित्वा मृतो भवेत् ॥ ३३ ॥
 चतुर्विंशमिदं कृत्वा समसूतं समं नयेत् ।
 मर्दनं स्वेदनं चैव पूर्ववच्छुद्धमानसः ॥ ३४ ॥
 सप्तद्वन्द्वजमेकैकं सप्तमेऽष्टपलं भवेत्^१ ।
 शल्याविशल्यामूलस्य वारिणा मर्दयेद्दिनम् ॥ ३५ ॥

-
१. मर्दयेन्मातुलुङ्गाम्लैश्चतुष्पष्टिपुटं ददेत् ।
 उदयारुणसङ्क्रांशस्सर्वलोहानि वेधयेत् ॥
 कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च रसं हेमसमं भवेत् ।
 निक्षिप्य चक्रमूपायां धमित्वा खोटतां नयेत् ॥
 बद्धं रसं मुखे क्षिप्त्वा ह्यजरामरतां व्रजेत् ।
 तेनैव भस्म समिधं कृष्णाभ्रकसमं भवेत् ॥

मूषरीयन्तमप्यम्यं पुटं मासदिनं ददेत् ।

तद्गन्धं शुभं सौम्यं स्याद्गुणमात्रं तु मण्डनम् ॥ ३६ ॥

• पकार्यं पद्मं मध्यं पुनरेकं प्रशम्यते ।

पूर्ववद्वन्धनं देवि ! कोटिवेधी भवेद्रमः ॥ ३७ ॥

फान्धन्यन्धः ॥

रक्तवर्णमयस्कान्तं लाक्षारससमप्रभम् ।

मिन्नस्त्रीरक्तसंकाशं तच्छूर्णं सूतसंपुनम् ॥ ३८ ॥

मर्दयेच्छागरक्तेन घ्यातं खोटो भवेत्प्रिये ! ।

स सूतदशतवेधी तु स तु व्याधिहरो भवेत् ॥ ३९ ॥

गुलिकां धारयेद्वक्त्रे जीवेद्वर्षसहस्रकम् ।

पीतवर्णमयस्कान्तं मिन्नहेमसमप्रभम् ॥ ४० ॥

वेपथोऽम्बुजमात्रेण स तु लोहानि मुन्दरि ! ।

चपलयन्धः ॥

[प्रथमः प्रकाटः ।]

राक्षसीं करवीरं च चित्तकं गिरिकर्णिकाम् ॥ ४१ ॥

स्त्रीस्तन्यटङ्कसौवीरं मूषालेपं तु कारयेत् ।

चपलाद्द्विगुणं सूतं सूताद्द्विगुणकाञ्चनम् ॥ ४२ ॥

नपिष्टं च तत्कुर्यादन्धमूषागतं धमेत् ।

तत्र स्थितो रसेन्द्रोऽयं खोटो भवति शोभनः ॥ ४३ ॥

शतांशं वेपथेन्नागं गुञ्जावर्णस्तु जायते ।

तेन नागशतांशेन शुल्वं रक्तनिभं भवेत् ॥ ४४ ॥

तेन शुल्वशतांशेन तारं विध्यति काञ्चनम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

चपलस्य तु षड्भागास्वारभागास्तु सप्त च ॥ ४५ ॥
 अष्टौ कनकभागास्तु नव भागा रसस्य च ।
 विशदभागा मिलित्वा तु भवन्ति सुरवन्दिते ! ॥ ४६ ॥
 चित्रकं कण(र)वीरं च लाज्जली गृध्रविट् तथा ।
 मर्दितं मातुलुङ्गाम्लैर्मूपालेपं तु कारयेत् ॥ ४७ ॥
 अन्ययित्वा धमेदूदेवि ! खोटो भवति शोभन ।
 तेन खोटदशाशेन विद्धो नागोऽरुणो भवेत् ॥ ४८ ॥
 तेन नागेन विद्धं तु शुल्बं गुञ्जारुणं भवेत् ।
 तेन शुल्बेन तार तु विद्ध भवति काञ्चनम् ॥ ४९ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

हेमाञ्ज(मं) चपलं देवि ! पारदार्षेन सयुतम् ।
 पारदे(देन)कनकं दत्त्वा कुनट्या मर्दयेत्क्षणम् ॥ ५० ॥
 लाज्जली चित्रक चैव स्त्रीस्तन्यं कण(र)वीरकम् ।
 गृध्रविष्टा तथा सर्वं मूपालेपं तु कारयेत् ॥ ५१ ॥
 तन्मध्ये ॥ स्थितं घ्मातं खोटो भवति शोभन ।
 पूर्वोक्तं वेधवेदेतन्निर्बीज कनकं भवेत् ॥ ५२ ॥
 सुतसलोहपात्रे च क्षिपेद्यपलचूर्णकम् ।
 सबीजं पारदं कृत्वा चपलस्य तु वापयेत् ॥ ५३ ॥
 लाक्षामो बध्यते सूतोऽह्कृशेनेव महागजः ।

गन्धकगन्धः ।

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुद्धसूतपलैकं च पलैकं गन्धकस्य च ॥ ५४ ॥

एकीकृत्याऽथ संमर्द्य धुचूरकरसेन च ।
 मारयेच्चक्रयोगेन भस्मीभवति सूतकः ॥ ५५ ॥
 अन्धमूपागतो घ्मातः खोटो भवति शोमनः ।
 सितं हेम च नागं च चन्द्रार्कं चापि वेधयेत् ॥ ५६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

पलैकं शुद्धसूतम्य कर्पैकं गन्धकस्य च ।
 मर्दयेत्स्निग्धखल्वेन देवदालीरसप्लुतम् ॥ ५७ ॥
 मर्दयेत्तु कराङ्गुल्या गन्धपिष्टिम्बु जायते ।
 जम्भीरस्य रसेनैव दिनमेकं तु मर्दयेत् ॥ ५८ ॥
 पञ्चद्रावकसंयुक्तां वटिकां कारयेच्छुभाम् ।
 पलाशमूलकल्केन वटिकां तां प्रलेपयेत् ॥ ५९ ॥
 धमेत्खोटो भवेच्छुल्लकाचटङ्गणयोगतः ।
 शोधयेत्तु प्रयत्नेन यावन्निर्मलतां व्रजेत् ॥ ६० ॥
 स खोटो जायते देवि ! त्रिगुणं पञ्चगं ततः ।
 शतशो रञ्जयेत्पश्चाच्छुल्लगाम्रककपान्निता ॥ ६१ ॥
 शुल्बे तारे च खोटोऽयं सहस्रांशेन वेधकः ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

गन्धकेन हते सूते भूतलोहानि बाहयेत् ॥ ६२ ॥
 पुनर्हम समावर्त्य समांशं भक्षणं कुरु ।
 सारितश्शुल्बतारैर्घोषं विध्यति सूतकः ॥ ६३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

रसं हेमसमं कृत्वा पिष्टिकार्धेन गन्धकम् ।
 द्विपदीरजसा युक्तं मर्दयेदृङ्गणान्वितम् ॥ ६४ ॥

नष्टपिष्टं च शुष्कं च घातः स्तोमो भवेत्ततः^१ ।
 चन्द्रार्कषोडशांशेन विद्धं भवति काञ्चनम् ॥ ६५ ॥
 हेमार्धमिलितं तं तु मातृकासमतां व्रजेत् ।
 कुर्यात्सङ्कलिकायोगाद्वेधो दशगुणोत्तरः ॥ ६६ ॥
 यथा हेम्नि तथा तारे व्याटि(पि)त्रीजेन योजितम् ।
 तृतीयसङ्कलाबद्धं षट्शते नागवेषकम् ॥ ६७ ॥
 चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन।काञ्चनम् ।
 अनेन कामयोगेन सप्त सङ्कलिका यदि ॥ ६८ ॥
 कुरुते काञ्चनं।दिव्यमष्टलोहानि पार्वति । ।
 तं पुनश्चूर्णयित्वा तु पुटयेद्भस्म जायते ॥६९॥^२
 सर्वव्याधिजयो देवि ! पल्लैकेन शुभक्षिते ।
 द्विपले ब्राह्ममायुष्यं त्रिपले वैष्णवं भवेत् ॥ ७० ॥
 चतुष्पले च पञ्चत्यमीशः पञ्चपले भवेत् ।
 षट्पले भक्षिते देवि ! सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ७१ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

सूतकं गन्धकं तारं मेपवल्लीवसा समा ।
 त्रिदिनं मर्दयेत्क्षं(तीक्ष्णं) वज्रं पादेन लेपयेत् ॥७२॥
 अन्धमूषागतं घ्मातं वज्रं स्तम्भयति क्षणात् ।

1. सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा च शोधयेत् ।
 अक्षीणो मिलते हेम्नि समावर्तस्तु जायते ॥ ।
 समांशं भक्षणं हेम्नि शुद्धसूतेन परयेत् ।
 नष्टपिष्टं च तच्छुद्धत्वं घ्मातं स्तोमो भवेत्ततः ॥
 द्विपदीरजसा युक्तं मर्दयेदृष्टुणान्वितम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

[गन्धपिष्टिविधिः ।]

चूर्णितं गन्धकं देवि ! मर्कटीरसमावितम् ॥ ७३ ॥

भावयेच्छतवाराणि जीवमस्य तु गच्छति ।

दापयेन्मृण्मये पात्रे रसेन सह संयुतम् ॥ ७४ ॥

तापयेद्रवितापेन मर्कटीरससंयुतम् ।

गन्धकं ग्रसते सूतः पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ७५ ॥

तिलपर्णीरसेनैव गन्धकं भावयेत्ततः ।

सप्तवारास्तु देवेशि ! छायाशुष्कं पुन पुन ॥ ७६ ॥

शोधितं पातितं सूतं पलैकप्रमितं म्रिये ! ।

मूपामध्ये विनिक्षिप्य नरेन्द्रीरससंयुतम् ॥ ७७ ॥

जारयेद्वालुकायन्त्रे भावितं गन्धकं तु न ।

त्रुटि त्रुटि प्रदातव्यं गन्धकं च पुन पुन ॥ ७८ ॥

जनेन क्रमयोगेन जायते गन्धपिष्टिका ।

गन्धपापाणचूर्णं तु कर्नकस्य रसेन तु ॥ ७९ ॥

भावयेत्सप्तवारास्तु स्त्रीरजेन (पुष्पेण) तु सप्तधा ।

शुद्धसूतपलैकं च स्वर्परे दापयेत्ततः ॥ ८० ॥

भावितं गन्धकं दद्यान्नरपित्तेन संयुतम् ।

होलेयेद्रवितापेन पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ८१ ॥

गन्धकं सूक्ष्मचूर्णं तु चणकाम्लेन पार्वति ! ।

भावयेत्सप्तवाराणि स्त्रीपुष्पेण च समधा ॥ ८२ ॥

द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूरं गन्धकं रसम् ।

दापयेन्निक्षिपेद्गोष्ठे सप्ताहान्गन्धपिष्टिका ॥ ८३ ॥

छायाशुष्क ततो गोल भूकमूषागतं प्रिये ! ।
 दत्त्वा लघुपुटं ध्यात खोटो भवति शोभन ॥ १२६ ॥
 रंभा वीरा म्नुहीक्षीरं कञ्जुक्षी यत्रचिञ्चिका ।
 दीनारी चैव गोरम्भा मीनाक्षी काम्पाचिका ॥ १२७ ॥
 एभिर्मर्दितसूतस्य पुनर्जन्म न विद्यते ।
 पूर्ववत्स्वयोगेन खोटो भवति शोभन, ॥ १२८ ॥
 विष्णुकाम्ता च च(च)नाका(मी)नला च तुलसी तथा ।
 महासोमाऽहिवल्ली च सूर्यास्तं च सुन्दरि ! ॥ १२९ ॥
 एभिस्तु मर्दितसूत पूर्ववत्खोटसा नयेत्^१ ।
 म्नुहीक्षीरं च कञ्जगीरं(क) बीजानि कनकम्य च ॥
 कञ्जुक्षी लाहली चेन्द्रवारणी विपमुष्टिका ।
 पालाशमूलतोयञ्च मर्दयेत्तेन सूतकम् ॥ १३१ ॥
 समद्वेष्णि सम सूत पिष्टिका कारयेद्बुध ।
 महारसान्पिष्टिकार्धं मर्दयेदोषधीरसै ॥ १३२ ॥
 यामलय मर्दयित्वा गोलक कारयेद्बुध ।
 पिष्टिका गन्धयित्वा तु गन्धतैले विपाचयेत् ॥ १३३ ॥
 अन्धमूषागत गोल छायाशुष्क तु कारयेत् ।
 ततो लघुपुटं दत्त्वा सविराम्नी तु धामयेत् ॥ १३४ ॥

-
1. मुखेन ग्रसते ग्रासं जारणा तेन सुन्दरि ! ।
 रसोनराजिकामूलैर्मर्दितं वरवर्णिनि ! ॥

दिन्यौपधिपुटं पाच्यं रसखोटस्य लक्षणम् ।
 एतत्ते कथितं गुह्यं विज्ञेयं रसवादिभिः ॥
 मत्प्रसादेन देवेशि ! तस्य सिद्धिर्न संशयः ।

अत्रोरात्र त्रिगत्र वा चूर्णबन्ध भवेत्तत ।
 तच्चूर्णबन्ध कुम्भे वेच दशगुणोत्तरम् ॥ १४७ ॥
 शूलिनीरसमूतं च सूतोऽञ्जनममन्वितम् ।
 पूर्वपत्रिपट्टिकायोगात्स्योदो भवति शोभन ॥ १४८ ॥
 सूतोऽञ्जन सतगर सृष्टिबन्धुत रसम् ।
 भवेद्बह्विषह क्षिप्र सूतकृत्सर्वकर्मदृत् ॥ १४९ ॥
 हेमाञ्च चैव ताराञ्च शुक्रराञ्च चाग्रतीक्ष्णकम् ।
 चङ्गाञ्च चैव नागाञ्च सह सूतेन बन्धयेत् ॥ १५० ॥
 यत्रालाभोपधीगृष्ट महारससमन्वितम् ।
 हेम्ना सारेण शुक्रमेन तीक्ष्णपदारगेन्मथा ॥ १५१ ॥
 एभिर्त्र्यम्बैस्त्र्यम्बैर्वा पिष्ट कृत्वा समे समाम् ।
 मारयेत्पूर्वनिधिना गर्भयन्त्रे तुपाग्निना ॥ १५२ ॥
 समाश मूतक दत्वा वार वार पुन पुन ।
 जायते त्रिविध खोट कान्तनद्धो महारस ॥ १५३ ॥
 भवेत्सङ्कलिकयोगाद्वेधो दशगुणोत्तर ।

निगलबन्ध ॥

खोट पोटस्तथा भस्म धूलीकल्पश्च पञ्चम ॥ १५४ ॥
 एते निगलयोगाभ्या सर्वबन्धफलोदय ।
 मृग्यकंसमत्र क्षीर बन्ध(ब्रह्म)बीजानि गुग्गुलु ॥ १५५ ॥
 सैन्धव द्विगुण दत्वा मर्दयेत विचक्षण ।
 पिष्टिकाबन्धन कृत्वा ऋकेनानेन सुन्दरि । ॥ १५६ ॥
 त्रिविधप्रमाण कृत्वा तु मृषामतिदृढा शुभाम् ।
 ऊर्ध्वाधो रमण.दत्वा मृषामध्ये रस क्षिपेत् ॥ १५७ ॥

मूषामध्ये प्रदातव्यं दग्धशङ्खादिचूर्णकम् ।
 मुखं तस्या दृढं बध्वा लोणमृत्तिकाया बुधः ॥ १५८ ॥
 कारयेत्सन्धिलोणं च छायागुष्कं तु कारयेत् ।
 उक्तो निगलन्मोऽयं पुत्रस्याऽपि न कथ्यते ॥ १५९ ॥
 तुषकर्पाग्निना भूमौ मृदुम्वेदं तु कारयेत् ।
 अशोरात्रं त्रितात्रं वा पुटं दत्त्वा प्रयत्नतः ॥ १६० ॥
 सुगाने सदिराज्ञौरै रमेन्द्रं रोटतां नयेत् ।
 मीदीरे दृढणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु शोऽयेत् ॥ १६१ ॥
 लक्ष्मीगो मिलाते दैम्नि समावर्त्तश्च जायते ।
 ममाशभक्षणं तप्तं शुद्धमूत्रेण कारयेत् ॥ १६२ ॥
 धमयेत्पूर्वयोगेन रमेन्द्रं रोटतां नयेत् ।
 भयेत्सङ्कलिकायोगाद्वेधो दशगुणोपर ॥ १६३ ॥
 पलाशबीजनिर्गम कोकिन्मोन्मत्तवारगी ।
 शूलिनीगुग्गुलुं पेषयेत्तैम्बुशान्पिपप ॥ १६४ ॥
 पिष्टिकाग्रद्वेन दृढा निगलेन तु बन्धयेत् ।
 अत्रकथ्य तु पत्रेण बज्जार्कशीरभिन्नुना ॥ १६५ ॥
 तप्तयेन मोदविट्टेन मिश्रतामृगयेन च ।

सामुद्रं शाम्बरं चैव लवणं निगमोत्तमः ।
 स्नुषार्कसम्भवं क्षीरं ब्रह्मबीजानि कारयेत् ॥ १६९ ॥
 कन(त)कस्य च बीजानि लोणाष्टेन च मर्दयेत् ।
 निगलोऽन्यस्तु गोजिह्वामूलानि स्त्रीरजोऽपरः ॥ १७० ॥
 बाकुची ब्रह्मबीजानि स्नुषार्कक्षीरसैन्धवम् ।
 ज्वालिनी काकविष्टा च प्रशस्तो निगलोत्तमः ॥ १७१ ॥
 लवणं टङ्कणं क्षारं शिलातालकगन्धकम् ।
 तथाऽम्लवेतसं ताप्यं हिङ्गुलं समभागिकम् ॥ १७२ ॥
 स्नुषार्कपयसा युक्तं पेपयेन्निगलोत्तमम् ।
 पिष्टिकां वेष्टयेदेषामेकेन निगलेन तु ॥ १७३ ॥
 लोणमूषागर्भं प्राग्बत्स्रोऽटं कृत्वा तु वेधयेत् ।
 द्वितीयं गोरुक् वक्ष्ये पिष्टिकास्तम्भमुत्तमम् ॥ १७४ ॥
 द्विपदीरजमूत्रेण सैन्धवाभ्रं सगुग्गुलम् ।
 पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन मृदा ॥ पुनरष्टधा ॥ १७५ ॥
 उपकर्षाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
 अहोरात्रं त्रिरात्रं वा पूर्ववत्स्रोऽटतां नयेत्^१ ॥ १७६ ॥
 बाकुची ब्रह्मबीजानि गगनं विमलं मणिम् ।
 सौवर्चलं सैन्धवं च टङ्कणं गुग्गुलुं तथा ॥ १७७ ॥
 द्विपदीरजसा मूत्रं सुशुष्यं तं च मर्दयेत् ।
 पिष्टीमावेष्ट्य कल्केन पूर्ववत्स्रोऽटतां नयेत् ॥ १७८ ॥

1. त्रयोविंशोऽध्यायसमाप्तमूलिकाग्रन्थात् (पृ. ४०८) एव
 त्पर्यन्तं पाठो रसार्णवेऽमुनैव सन्दर्भेणोपलभ्यते ।

रसमूच्छाविधि ॥

[प्रथम प्रकार ।]

अथ मूच्छां प्रवक्ष्यामि रसस्य परमेश्वरि ! ।
 बाहीक सैधव कन्या घृशरो रशुन वचा ॥ १७९ ॥
 मेघनादा काकमाची सर्वाश मर्दयेद्रसम् ।
 रुक्ष्ण त गोरक कृत्वा हिंशुना वेष्टयेद्बहि ॥ १८० ॥
 समेन लोणयत्रस्थ कृत्वा तद्विपचेद्दिनम् ।
 चण्डाग्निना स्वाङ्गशीतमध पात्रे स्थित रसम् ॥ १८१ ॥
 चूर्णीभूत समादाय सान्द्रद्विगुणवाससा ।
 बध्वा सोमानले यन्त्रे ह्यथोर्ध्वं गन्धक समम् ॥ १८२ ॥
 दत्त्वा पचेत्पुनर्गन्धमेव गन्ध तु षड्गुणम् ।
 जारयेत्स रसो देवि ! मूर्च्छिततन्मसर्वरोगहा ॥ १८३ ॥

[द्वितीय प्रकार ।]

गन्धक नवसार च शुद्धसूतसम समम् ।
 याम सम्मर्दयेच्छुक्ष्ण काचकूप्या विनिक्षिपेत् ॥ १८४ ॥
 मसमृत्पटैरिप्त्वा कूपीं धर्मो विशोपयेत् ।
 कूपिका बालुकायन्त्रे द्वादशप्रहर पचेत् ॥ १८५ ॥
 स रसो जायते देवि ! मूर्च्छितो रञ्जितो भवेत् ।

[तृतीय प्रकार ।]

रसार्धं गन्धक मर्द्यं यामयुग्म खरातपे ॥ १८६ ॥
 ततस्सितजयन्त्याश्च रसैस्समर्दयेत्त्रयहम् ।
 तन्मन्तु गोरक कृत्वा मूषाया सन्निरोपयेत् ॥ १८७ ॥

शोषयित्वा धमेत्किञ्चित्सन्तप्ता ता जले क्षिपेत् ।
त रसेन्द्र समादाय भावयेद्गोक्षुरद्रवै ॥ १८८ ॥
मूर्च्छितो जायते सूतम्सर्वरोगहरश्शुभ ।

धद्धरसलक्षणम् ॥

अक्षयश्च लघुद्रावी तेजस्वी निर्मली गुरु ॥ १८९ ॥
स्फुटन पुनरावर्तो बद्धस्तूतस्त उच्यते ।

जल्लूकायन्धा. ॥

[मर्दनजल्लूका ।]

रसस्याष्टमभागं तु स्वर्णं वा नागमेव वा ॥ १९० ॥
इलेप्मातकफल पक्व कोकिलाक्षकनीजकम् ।
तिलपिण्याकृचूर्णं च तप्तखल्वे विमर्दयेत् ॥ १९१ ॥
शाल्मल्याश्चैव पद्याङ्ग रस तत्र विनिक्षिपेत् ।
जल्लूका जायते यावत्तावन्मर्दात्तत क्षिपेत् ॥ १९२ ॥
कर्पूर बाकुचीतैल सैन्धव टङ्गण कणाम् ।
कपिकच्छुरुरोमाणि तत्सर्वं पेपयेज्जलै ॥ १९३ ॥
एतत्पूर्वजल्लूका त्रिसप्ताह तप्तखल्वे ।
जल्लूका जायते दिव्या मर्दनारुया सुवर्चिते ॥ १९४ ॥
नारीणामृतुकाले तु सा योज्या योनिगह्वरे ।
मददर्पहरा तासा मदविह्वलकारका ॥ १९५ ॥
बाल्ये चाष्टाङ्गुला योज्या यौवने सा दशाङ्गुला ।
द्वादशाङ्गुलिका योज्या प्रगल्भाना जल्लूका ॥ १९६ ॥
यस्तु ता धारयेन्मूर्ध्नि वीर्यं तस्य स्थिर भवेत् ।

[मन्मथजल्लूका ।]

रसेन्द्रस्याष्टम भागं स्वर्णं वा नागमेव वा ॥ १९७ ॥

शाल्मलीत्वग्घस्तिक्न्दनीलामूलमुनिच्छदम् ।
 एषां द्रवैस्तप्तस्त्ववे सर्वं मर्द्यमतन्द्रित ॥ १९८ ॥
 श्लेष्मातकफलं पक्वं कोकिलाक्षकनीजफम् ।
 सुपक्वविल्वमज्जां च तस्मिन्क्षिप्त्वा विमर्दयेत् ॥ १९९ ॥
 जलका जायते यावत्कर्पूराद्यं च पूर्ववत् ।
 तस्मिन्क्षिप्त्वा त्रिसप्ताहं मर्दयेत्तप्तस्त्ववे ॥ २०० ॥
 मन्मथाख्या जलका स्यात्पूर्ववत्फलदायिनी ।

[कन्दर्पजलका ।]

सूतकस्याष्टमं भागं हाटकं सीसमेव वा ॥ २०१ ॥
 शुण्ठी भृङ्गी वरा क्षौद्री छागक्षीरघृतं गवाम् ।
 मूत्रं त्रिस्तप्तदिवसं मर्दयेत्तप्तस्त्ववे ॥ २०२ ॥
 जलका जायते यावत्कर्पूराद्यं च पूर्ववत् ।
 एकविंशद्दिनं मर्द्यं जलका जायते शुभा ॥ २०३ ॥
 कन्दर्पाख्या सुरेशानि ! पूर्ववत्फलदायिनी ।

[मदनजलका ।]

त्रिदिनं मर्दयेत्स्त्ववे सूतनिष्कचतुष्टयम् ॥ २०४ ॥
 त्रिपलं चाग्निर्यासं स्तोकं स्तोकं विनिक्षिपेत् ।
 पयश्चैव महाशय्या दातव्यं मर्दनक्षमम् ॥ २०५ ॥
 जलका मदनाख्येयं जायते शुभदा नृणाम् ।
 रामाणां मददर्पाणां-द्राविकाऽग्निघृती यथा ॥ २०६ ॥
 पूर्ववत्क्षमयोगेन दीर्यस्तम्भकरं भवेत् ।
 नानावर्णं तथा स्वच्छं धृतं योनौ जलकवेत् ॥ २०७ ॥
 कथ्यते सूतको यस्तु जलकाबन्धलक्षणम् ।

। इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे ऋषीकर्मणविश्रान्तौ चतुर्विंशोऽध्यायः ।

॥ पञ्चविंश उल्लासः ॥

परिभाषा ॥

परिभाषां प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं सावधानतः ।

वैद्यभागः ॥

अर्थं सिद्धरसं देहि ! त्रिप्येकं हेमभस्म च ॥ १ ॥

पादांशकं रूप्यभस्म षष्ठांशं ताम्रभस्म च ।

अष्टमांशं हि कान्ताभूं कलांशं नवरत्नकम् ॥ २ ॥

रसेश्वरं समुद्दिश्य रसवैद्याय धीमते ।

रसाचार्याय सिद्धाय दद्यादिष्टार्थसिद्धये ॥ ३ ॥

कज्जली पट्टरसश्च ॥

धातुभिर्गन्धकाद्यैश्च निर्द्रवैर्मर्दितो रसः ।

सुशुक्षणः कज्जलाभोऽसौ कज्जली साऽभिधीयते ॥

सद्रवे मर्दितस्सोऽपि इति पा(प)करसस्त्वृतः ।

पिष्टी ॥

अर्कांशतुल्याद्रसतोऽथ गन्धा-

न्निष्कर्षतुल्यात्पट्टिशोऽपि खल्वे ।

अर्कातपे तीव्रतरे विमर्द्या-

रिपट्टिर्भवेत्सा नवनीतरूपा ॥ ५ ॥

खल्वे विमर्द्य गन्धेन दुग्धेन सह पारदम् ॥ ६ ॥

पेषणात्पिष्टितां याति सा पिष्टीति मता परैः ।

पातनपिष्टी ॥

चतुर्थांशमुवर्णेन रमेन कृतपिष्टिका ॥ ७ ॥

भवेत्पातनपिष्टी सा तथा रूप्यादिभिः कृता ।

हेमपिष्टी तारपिष्टी च ॥

रूप्यं वा जातरूप वा रसगन्धादिभिर्हितम् ॥ ८ ॥

समुत्थितं च बहुशस्त्रा कृष्टी हेमतारयोः ।

कृष्टीं शिप्त्वा सुवर्णान्ते न वर्णो हीयते तथा ॥ ९ ॥

स्वर्णकृष्ट्या कृतं बीजं रसस्य परिरञ्जनम् ।

यरलोहकम् ॥

तारं तीक्ष्णसमायुक्तं द्रुतं निक्षिप्य भूरिशः ॥ १० ॥

सगन्धे लिङ्गुचद्रावे निर्गतं यरलोहकम् ।

हेमरक्ती ताररक्ती च ॥

तेन रक्तीकृतं स्वर्णं हेमरक्तीत्युदाहृता ॥ ११ ॥

निक्षिप्त्वा सा द्रुते स्वर्णे वर्णोत्कर्षविधायिनी ।

तारम्य रञ्जनी चापि बीजरागविधायिनी ॥ १२ ॥

एवमेव प्रकर्तव्या ताररक्ती मनोहरा ।

रञ्जनी खलु रूप्यस्य बीजानामपि रञ्जनी ॥ १३ ॥

चन्द्रानलद्वलम् ॥

मृतेन वा चद्रसेन वान्य

लोहेन वा साधितमन्यलोहम् ।

सितं हि पीतत्वमुपागतं त-

द्वलं हि चन्द्रानलयो प्रसिद्धम् ॥ १४ ॥

आभास(१)मृतवन्धेन रसेन सह योजितम् ।
साधितं वाऽन्यलोहेन सितं पीतं हि तद्वलम् ॥ १५ ॥

अयोनागम् ॥

साप्येन निहतं कान्तं सप्तवारं समुत्थितम् ।
तद्वद्वयं द्विपलं चाऽथ साग्रभस्म पलद्वयम् ॥ १६ ॥
सर्वं निक्षिप्य मूषायां सप्तवारं घमेद्दृढम् ।
तदयोनागमित्युक्तं साधकं देहलोहयोः ॥ १७ ॥
रसेन सारणायन्त्रे तदीया गुलिका कृता ।
सा धृता बदने हन्ति मेहरोगानशेषतः ॥ १८ ॥
कुरुते दन्तदाढ्यं च दृशौ गृध्रदृशाविव ।
तथाऽन्यान्क्षेत्रजान् रोगान् रोगाञ्जन्तुर्ध्वंसंभवान् ॥ १९ ॥

शुल्यनागम् ॥

माक्षिकेण हतं ताम्रं दशवारं समुत्थितम् ।
तद्वद्विशुद्धनागं हि द्वितमं तच्चतुष्पलम् ॥ २० ॥
नीलाञ्जनहतं मूयस्सप्तवारं समुत्थितम् ।
इति संसिद्धमेतद्वि शुल्यनागं प्रकीर्तितम् ॥ २१ ॥
साधितस्तेन सूतेन्द्रो बदने विधृतो नृणाम् ।
निहन्ति मासमात्रेण मेहव्यूहमशेषतः ॥ २२ ॥
पथ्याशनस्य वर्षेण पलितं बलिभिस्सह ।
गृध्रदृष्टिर्लसद्दृष्टिस्सर्वारोग्यसमन्वितः ॥ २३ ॥

पिञ्जरी ॥

लोहं लोहान्तरे क्षिप्तं ध्यातं निर्वापितं द्रवे ।
पाण्डुपीतप्रभं जातं पिञ्जरीत्यभिधीयते ॥ २४ ॥

। चन्द्रार्कम् ॥

मागाप्षोडश तारस्य तथा द्वादश भासतः ।

एकवाचर्तितास्ते तु चन्द्रार्कमिति कथ्यते ॥ २५ ॥

निर्वाप(दृ)णम् ॥

घार्य(म्य)(साध्य)लोहेऽन्यलोहश्चेत्प्रक्षिप्तो वङ्गनालत ।

निर्वापणं तु तत्प्रोक्तं वैद्यैर्निर्वाहण खलु ॥ २६ ॥

क्षिपेन्निर्वाहणं द्रव्ये निर्वाहये समभागिकम् ।

आवाप्यं वापनीयश्च भागे दृष्टे च दृष्टवत् ॥ २७ ॥

लोहभस्मसिद्धिलक्षणम् ॥

मृत तरति यत्तोये लोहं वारितरं हि तत् ।

अङ्गुष्ठतर्जनीघृष्ट यत्तद्रेखान्तरे विशेत् ॥ २८ ॥

मृत लोह तदुद्दिष्ट रेखापूर्णाभिधानतः ।

निरुध्यभस्मलक्षणम् ॥

गुडगुञ्जामुखस्पर्शमध्वाज्यैस्सह योजितम् ॥ २९ ॥

न याति प्रकृतिं ध्मादपुनर्भवमुच्यते ।

लोहेन सह सयुक्त ध्मातं रूप्येण चेत्स्लिहे(लगे)त् ॥

तदा निरुत्यमित्युक्तं लोह तदपुनर्भवम् ।

एव रूप्य सताम् चेद्द्ग्धातं ताम् लगेन्न हि ॥ ३१ ॥

तदानिरुत्यं मन्तव्यं रगतं च भिषग्वरैः ।

बीजम् ॥

निर्वाहणविशेषेण तद्वर्णं भवेद्यदा ॥ ३२ ॥

मृदुलं चित्रसङ्काशं तद्बीजमिति कथ्यते ।

उत्तारणम् ॥

इदमेव हि निर्दिष्टं वैद्यैरुत्तारणं खलु ॥ ३३ ॥

संसृष्टलोहयोरेकलोहस्य परिनाशनम् ।

ताडनम् ॥

मध्मातं वङ्गनालेन तत्ताडनमुदाहृतम् ॥ ३४ ॥

धान्याभ्रम् ॥

चूर्णाभ्रं शालिसंयुक्तं वस्त्रवस्त्रं हि काञ्चिके ।

निर्यातं मर्दनाद्वस्त्राद्धान्याभ्रमिति कथ्यते ॥ ३५ ॥

सत्त्वम् ॥

क्षाराम्लद्रावकैर्युक्तं धातमाकरकोष्ठके ।

यस्ततो निर्गतस्सारस्सत्वमित्यभिधीयते ॥ ३६ ॥

एककोलीसफः ॥

कोष्ठिकाशिस्वरापूर्णैः कोकिलाध्मानयोगतः ।

मूपाकर्ण(ण्ठ)मनुप्राप्तैरेककोलीशको मतः ॥ ३७ ॥

स्वेदनाचर्हाः कोकिलाः ॥

शिखिन्नाः पावकोच्छिष्टा मृताङ्गाराश्च कोकिलाः ।

कृष्णाङ्गाः कोकिलाश्चेति पर्यायास्ते परस्परम् ॥ ३८ ॥

द्रावणे सत्वपाते च मायूकाः खादिराश्शुभाः ।

दुद्रवि वंशजापे(ता)स्तु स्वेदने बादराश्शुभाः ॥ ३९ ॥

हिङ्गुलाकृष्टरसः ॥

विद्याधराख्ययन्त्रस्यादारद्रकद्रवमर्दितात् ।

समाकृष्टो रसो योऽसौ हिङ्गुलाकृष्ट उच्यते ॥ ४० ॥

घोषाकृष्टं चङ्गम् ॥

स्वल्पतालयुतं कांस्यं वङ्गनालेन ताडितम् ।

मुक्तचङ्गं हि तच्चाङ्गं घोषाकृष्टमुदाहृतम् ॥ ४१ ॥

गुह्यनागम् ॥

पलविंशति नागस्य शुद्धस्य कृतचक्रिकम् ।

रूपिकादुग्धसंषिष्टशिलायां (ल्या) परिलेपितम् ॥ ४२ ॥

शरावसंपुटे रुध्वा पचेत्क्रोडंपुटेन तांम् ।

तावद्भारं पचेद्यत्नाद्यावद्भस्म प्रजायते ॥ ४३ ॥

गुडगुग्गुलुगुञ्जाऽऽज्यटङ्कणैः परिमर्द्य तम् ।

मूपामध्ये निरुध्वाऽथ ध्यानादुत्थापितं पुनः ॥ ४४ ॥

चक्रीं तेन पुनः कृत्वा पलप्रमितपारदैः ।

लिप्त्वा लिम्पेदिसर्तार्कस्य पयसा शिलयाऽपि च ॥ ४५ ॥

पचेद्भजपुटैरेवं धाराणां खलु विंशतिः ।

पुटे पुटे च नागम्य कुर्यादुत्थापनं खलु ॥ ४६ ॥

नीलज्योतिर्द्रवैस्सम्यग्दशधाराणि ढालयेत् ।

इति सिद्धं हि तत्सीसं कर्षमात्रावशेषितम् ॥ ४७ ॥

गुह्यनागाख्यया प्रोक्तं श्रेष्ठं रसरसायने ।

निष्कमात्रं तु नागेऽस्मिन् लोहाख्ये या द्रुते सति ॥

स्वतो लक्षगुणां हैमीं शलाकां असते ध्रुवम् ।

लोत्तैलप्रतप्तं तत्स्वर्णमुद्गिरति ध्रुवम् ॥ ४९ ॥

गुह्यनागोऽयमुद्दिष्टशक्तिस्वच्छन्दभैरवः ।

घरनागम् ॥

तीक्ष्णं नीलाञ्जनोपेतं ध्यातं हि बहुशो हृदम् ॥ ५० ॥

मृदु कृष्णं द्रुतद्रावं वरनागं तदुच्यते ।

उत्थापनम् ॥

मृतस्य पुनरुद्भूतिस्सा प्रोक्तोत्थापनाख्यया ॥ ५१ ॥

ढालनम् ॥

द्रुतद्रव्यस्य विश्लेषो द्रवे तत् ढालनं मतम् ।

चपलः ॥

त्रिंशत्पलगितं नागं भानुदुग्धेन मर्दितम् ॥ ५२ ॥

विमृद्य पुटयेत्तावद्यावत्कर्पायशेषकम् ।

न तत्पुटसहस्रेण क्षयमायाति सर्वदा ॥ ५३ ॥

चपलोऽयं समादिष्टो वार्तिकैर्नागसम्भवः ।

इत्थं हि चपलः कार्यो बह्वस्यापि न संशयः ॥ ५४ ॥

तत्स्पृष्टहस्तसंस्पृष्टं केवले वध्यते रसः ।

स रसो धातुवादेषु शस्यते न रसायने ॥ ५५ ॥

अयं हि कर्पणाख्येन लोकनाथेन कीर्तितः ।

आमकाश्मरजम्सूदर्मं पञ्चमांशसमन्वितम् ॥ ५६ ॥

कुमारीमूलतोयेन मर्दयेदेकवासरम् ।

शाङ्गेरीस्वरसे वाऽपि दिनमेकमनारतम् ॥ ५७ ॥

एवं मृनागधौतं च मर्दयेद्दिवसद्वयम् ।

अथैकपलनागेन तावता त्रपुणाऽपि च ॥ ५८ ॥

दशनिष्करसेन्द्रेण श्लक्ष्णपिष्टं समाचरेत् ।

योजयित्वाऽऽद्यकल्केन यथापूर्वं विमर्दयेत् ॥ ५९ ॥

ततश्शाणरसेन्द्रेण सत्वेन रसकस्य च ।

पिष्टीं कृत्वा तु पूर्वेण पूर्वकल्कैश्च योजयेत् ॥ ६० ॥

अथ प्रक्षाल्य सोष्णेन काञ्चिकेन प्रशोषयेत् ।
 पलार्धं शुद्धसस्येन अष्टगुञ्जारसेन च ॥ ६१ ॥
 विमर्द्य काञ्चिकैः कुर्यान्मरिचप्रमिता बटीः ।
 निरुध्य वज्रमूपायां सन्धिवन्धं विधाय च ॥ ६२ ॥
 शिल्पित्रैर्नवमिस्तस्यभस्त्राभ्यां प्रथमेत्तत्त्वत् ।
 ततो मूपागतं सत्त्वं समादाय समन्ततः ॥ ६३ ॥
 धमेत्यकटमूपायां वङ्कनालेन शोधयेत् ।
 दशशाणं हि तत्सत्त्वं भस्मना रुवणेन च ॥ ६४ ॥
 सकाञ्चिकेन संयेज्य पुटयोगेन शोधयेत् ।
 त्रिनिष्कप्रमिते तस्मिन्पूर्वप्रोक्तेन भस्मना ॥ ६५ ॥
 अशीतिगुणितं नागं ध्मात्वा निर्वाहयेत्तत्त्वत् ।
 इयता पूर्वसूतोऽसौ क्षीयते न कथञ्चन ॥ ६६ ॥
 चपलोऽयं समुद्रदिष्टो लोकनाथेन शम्भुना ।
 अनेनापि रसश्शीघ्रं पूर्ववद्बध्यते सुखम् ॥ ६७ ॥
 कारवल्लीजटाचूर्णेर्दशधा पुटितो हि सः ।
 भवेन्नागविनिर्मुक्तो ग्रासं गृह्णात्यशेषतः ॥ ६८ ॥
 सुखं प्रकटमूपायां भवेद्यातिगुणोत्तरः ।
 जीर्णग्रासो रसो ह्येषां देहलोहकरो भवेत् ॥ ६९ ॥

भूनागधौतम् ॥

मूमुजद्वदशकृतोयैः प्रक्षाल्यापहृतं मलम् ।
 कृष्णवर्णं हि तत्प्रोक्तं धौताख्यं रसवादिभिः ॥ ७० ॥

द्वन्द्वानम् ॥

द्रव्ययोर्मेलनं ध्यानाद्द्वन्द्वानं परिकीर्तितम् ।

मञ्जनी ॥

भागाद्रूप्याधिके क्षेपमनुवर्णसवर्णकम् ॥ ७१ ॥

दलैर्वा वर्णिकाग्रासो मञ्जनी वादिनिर्मिता ।

फुल्लिका ॥

पतङ्गीकल्कतो जाता लोहे तारत्वहेमता ॥ ७२ ॥

दिनानि कतिचिद्विस्थित्वा यात्यसौ फुल्लिका मता ।

पतङ्गीरागः ॥

रञ्जितार्धरसाल्लोहादन्यद्वा चिरकालतः ॥ ७३ ॥

विनिर्याति स निर्दिष्टः पतङ्गीरागसञ्ज्ञकः ।

आवापः ॥

द्रुते द्रव्यान्तरक्षेपाल्लोहाद्यैः क्रियते हि यः ॥ ७४ ॥

स आवापः प्रतिवापस्तदेवाच्छादनं मतम् ।

अभिषेकः ॥

द्रुते बहिःस्थिते लोहे विरम्याऽष्टनिमेषकम् ॥ ७५ ॥

सलिलस्य परिक्षेपस्तोऽभिषेक इति स्मृतः ।

नार्गं वा वज्रं वा प्रद्राव्य निषेचयेच्छतं बारान् ॥ ७६ ॥

उक्तद्रव्ये तद्द्रवताडनमेतद्धि सोऽभिषेकस्तु ।

निर्वापः ॥

तप्तस्याप्युपरिक्षेपो निर्वापस्तपनं च तत् ॥ ७७ ॥

प्रतिवाप्यादिकं कार्यं द्रुतलोहे सुनिर्मले ।

शुद्धावर्तः ॥

यदा हुताशो दीप्ताचिश्शुक्लोत्थानसमन्वितः ॥ ७८ ॥

शुद्धावर्तस्तदा ज्ञेयस्स कालस्सत्वनिर्गमे ।

रेखावर्तः ॥

द्राव्यद्रव्यनिमा ज्वाला दृश्यते धमने यदा ॥ ७९

द्रवम्योन्मुखता सेयं रेखावर्तस्स कथ्यते ।

स्वाङ्गशीतं वह्नि(बहिः)शीतञ्च ॥

बहिस्त्वमेव शीतं यत्तदुक्तं स्वाङ्गशीतलम् ॥ ८० ॥

अग्नेराकृष्टशीतं यद्वह्नि(बहिः)शीतं तदीरितम् ।

स्वेदनम् ॥

क्षाराम्लैरौषधैर्वाऽपि ढोलायन्त्रे स्थितस्य हि ॥ ८१ ॥

पन्नं स्वेदनाख्यं स्यान्मलशैथिल्यकारकम् ।

मर्दनम् ॥

उद्दिष्टैरौषधैस्सार्धं सर्वाम्लैः काञ्जिकैरपि ॥ ८२ ॥

पेषणं मर्दनाख्यं स्याद्बहिर्मलविनाशनम् ।

मूर्च्छनम् ॥

मर्दनादिष्टमैषज्यैर्नष्टपिष्टित्वकारकम् ॥ ८३ ॥

तन्मूर्च्छनं हि वार्यद्विमूजकञ्जुकनाशनम् ।

नष्टपिष्टिः ॥

स्वरूपस्य विनाशेन पिष्टित्वापादनं हि यत् ॥ ८४ ॥

विशुद्धि(द्वहिः)र्जितघतेन(सत्तोऽसौ) नष्टपिष्टिस्स उच्यते ।

उत्थापनम् ॥

स्वेदतापादियोगेन स्वरूपापादनं पुनः ॥ ८५ ॥

तदुत्थापनमित्युक्तं मूर्च्छाज्यापत्तिनाशनम् ।

पातनम् ॥

उक्तीपधैर्मदितवारदस्य

यन्त्रस्थितस्योर्ध्वमधश्च तिर्यक् ।

निर्यापनं पातनसंज्ञयोक्तं

इज्जाहिसंपर्कजकब्ध्युक्रमम् ॥ ८६ ॥

रोधनम् ॥

अलसैन्धवयुक्तस्य रसस्य दिवसत्रयम् ॥ ८७ ॥

स्थितिराप्यायिनी कुम्भे योऽसौ रोधनमुच्यते ।

नियमनम् ॥

रोधनाल्लब्धवीर्यस्य चपलत्वनिवृत्तये ॥ ८८ ॥

क्रियते यो घटे स्वेदः श्रोतं नियमनं हि तत् ।

दीपनम् ॥

धातुपापाणमूलाद्यैस्संयुक्तो घटमध्यतः ॥ ८९ ॥

आसार्यं त्रिदिनं स्वेदो दीपनं तन्मतं बुधैः ।

ग्रासमानम् ॥

इयन्मानस्य सूतस्य भोज्यद्रव्यात्मिका मितिः ॥ ९० ॥

इयतीत्युच्यते योऽसौ ग्रासमानमितीरितम् ।

जारणा ॥

ग्रासस्य चारणं गर्भद्रावणं जारणं तथा ॥ ९१ ॥

इति त्रिरूपा निर्दिष्टा जारणा चरवार्तिकैः ।

ग्रासः पिण्डः परीणामस्तिस्रश्चाख्याः पराः पुनः ॥ ९२ ॥

समुखा निर्मुखा चेति जारणा द्विविधा मता ।

निर्मुखा जारणा प्रोक्ता बीजादानेन भागता ॥ ९३ ॥

समुग्रजारणा ॥

शुद्धं स्वर्णं च रूप्यं च वीनमित्यभिधीयते ।
चतुष्पष्ट्यंशतो वीजप्रक्षेपो मुखमुच्यते ॥ ९४ ॥
एव कृते रसो ग्रासलोलुपो मुखवान् भवेत् ।
कठिनान्यपि लोहानि क्षमो भवति मक्षितुम् ॥ ९५ ॥
इयं हि समुखी प्रोक्ता जारणाऽमृतजार(चारि)णा ।

निर्मुष्पचारणा ॥

दिव्यौषधिसमायोगात्स्थितः प्रकटकोष्ठिषु ॥ ९६ ॥
मुक्ते निखिललोहाद्यान्योऽसौ राक्षसवक्त्रवान् ।

चारणा ॥

रसस्य जठरे ग्रासक्षेपणं चारणा मता ॥ ९७ ॥

गर्भद्रुतिः ॥

ग्रस्तस्य द्रावणं गर्भे गर्भद्रुतिरुदाहृता ।

बाह्यद्रुतिः ॥

बहिरेव द्रुतीकृत्य घनसत्त्वादिकं खलु ॥ ९८ ॥

जारणाय रसेन्द्रस्य सा बाह्यद्रुतिरुच्यते ।

द्रुतिलक्षणम् ॥

निर्लेपित्वं द्रवत्वं च तेजस्त्वं लघुता तथा ॥ ९९ ॥

असंयोगश्च सूतेन पञ्चधा द्रुतिलक्षणम् ।

औषधाज्यादियोगेन लोहघातादिकं सदा ॥ १०० ॥

उत्तिष्ठते द्रवाकारा सा द्रुतिः परिकीर्तिता ।

जारणा ॥

द्रुतग्रासपरीणामो विडयन्तादियोगतः ॥ १०१ ॥

जारणेत्युच्यते तस्या प्रकारास्सन्ति कोटिश ।

विडम् ॥

क्षारैरम्लैश्च गन्धाद्यैर्मूत्रैस्सपटुभिस्तथा ॥ १०२ ॥

रसग्रासस्य जीर्णार्थं तदुनिडं परिकीर्तितम् ।

रञ्जनम् ॥

ससिद्धनीजसत्त्वादिजारणेन रसस्य हि ॥ १०३ ॥

पीतादिरागननन रञ्जनं समुदीरितम् ।

सारणा ॥

सूते सतैल्यन्त्रस्थे स्वर्णादिक्षेपणं हि यत् ॥ १०४ ॥

घेधाधिवयकरं लोहे सारणा सा प्रकीर्तिता ।

वेध ॥

व्यवायिभेषजोपतो द्रव्ये क्षिप्तो रसः खलु ॥ १०५ ॥

वेध इत्युच्यते तज्ज्ञेयं स चानेकविधस्मृतः ।

लेपः क्षेपश्च कुन्तश्च शब्दाख्यो धूमसञ्ज्ञकः ॥ १०६ ॥

लेपवेधः ॥

लेपनं कुरुते लोहे स्वर्णे वा रजतं तथा ।

लेपवेधस्तन्निज्ञेयं पुटमतं च सौकरम् ॥ १०७ ॥

क्षेपवेधः ॥

प्रक्षेपणं द्रुते लोहे वेधस्यात्क्षेपसञ्ज्ञकः ।

कुन्तवेधः ॥

सन्दशभृतसूतेन द्रुतद्रव्याहतिश्च यः ॥ १०८ ॥

सुवर्णत्वादिकरणं कुन्तवेधस्तन् उच्यते ।

धूमवेधः ॥

बहौ धूमायमानेऽन्तःप्रक्षिप्तरसधूमतः ॥ १०९ ॥

स्वर्णाद्यापादनं लोहे धूमवेधस्त ईरितः ।

शब्दवेधः ॥

मुलस्थिते रसे नाह्या लोहस्य धमनाखलु ॥ ११० ॥

स्वर्णरूप्यत्वजननं शब्दवेधस्त कीर्तितः ।

उत्पाटनम् ॥

पिण्डद्रव्यस्य सूतेन कालुष्यादिनिवारणम् ॥ १११ ॥

प्रकाशनं च वर्णस्य तदुत्पाटनमीरितम् ।

स्वेदनम् ॥

क्षाराम्लैरौषधैस्सार्धं भाण्डे रुध्याऽतियत्नतः ॥ ११२ ॥

भूमौ निखन्यते यत्तत्स्वेदनं समुदीरितम् ।

सन्यासः ॥

रसस्यौषधयुक्तस्य भाण्डे रुद्धन्य यत्नतः ॥ ११३ ॥

सदाऽग्नियुतचुल्यन्त क्षेपस्तन्यास उच्यते ।

द्वावेतौ स्वेदसन्यासौ रसराजस्य निश्चितम् ॥ ११४ ॥

गुणप्रभावजननौ शीघ्रव्याप्तिकरौ तथा ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकण्डे अमतीकरणविश्रान्तो पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ षड्विंश उल्लासः ॥

यन्त्राणि ॥

रसो नियन्व्यते येन यन्त्रं तदिति कथ्यते ।

१. खल्वयन्त्रम् ॥

खल्वयन्त्रं द्विधा प्रोक्तं मर्दनादिकर्मणि ॥ १ ॥

खल्वं लोहमयं देवि । पाषाणोत्थमथाऽपि वा ।

खल्वयोग्या शिला नीला श्यामा स्निग्धा दृढा गुरुः ॥

खल्वयन्त्रं द्विधा प्रोक्तं रसादिमुखमर्दने ।

षोडशाङ्गुलिकोत्सेधा नवाङ्गुलिमुविस्तरा ॥ ३ ॥

चतुर्विंशाङ्गुलीदीर्घमर्पणी द्वादशाङ्गुला ।

विंशत्यङ्गुलदीर्घा वा स्यादुत्सेधे दशाङ्गुला ॥ ४ ॥

खल्वप्रमाणं तज्ज्ञेयं श्रेष्ठं स्याद्रसमर्दने ।

षोडशाङ्गुलविस्तारः खल्वो भवति चतुर्लः ॥ ५ ॥

चतुरङ्गुलनिम्नं च मध्येऽतिमसृणीकृतम् ।

मर्दनी चिपिटोऽधस्तात्सुमहा च शिखोपरि ॥ ६ ॥

अयं हि चतुर्लः खल्वो मर्दनेऽतिप्रसूतप्रदः ।

अयसा कान्तलोहेन लोहखल्वमपीदृशम् ॥ ७ ॥

अधस्ताद्द्रोणिका कार्या वह्निप्रज्वालनोचिता ।

उत्सेधेन नवाङ्गुलः खलु कलातुल्याङ्गुलायामवान्
 विस्तारेण नवाङ्गुलो रसमितैर्निम्नैस्तथैवाङ्गुलैः ।
 कण्ठे द्व्यङ्गुलविस्तरोऽतिमसृणो द्रोणाधेचन्द्राकृतिः
 पर्वश्चैव दशाङ्गुलश्च तदिदं खल्वाख्ययन्त्रं मतम् ॥
 अस्मिन्पलसूतो मर्दनीयो विशुद्धये ॥ ९ ॥
 तत्तदौचित्ययोगेन खल्वेव न्येषु शोधयेत् ।

[तप्तखल्वः ।]

लोहे नवाङ्गुलः खल्वो निम्नश्चैव षडङ्गुलः ॥ १० ॥
 मर्दकोऽष्टाङ्गुलश्चैव तप्तखल्वाभिधो षड्यम् ।
 कृत्वा खल्वाकृतिं चुल्लीमग्नौ परिपूर्य ताम् ॥ ११ ॥
 तस्मिन्निवेद्य तं खल्वं पार्श्वे भस्त्रिकया धमेत् ।
 तस्मिन्निमर्दिता पिष्टि क्षारान्मैश्च सुसयुता ॥ १२ ॥
 प्रदूषत्यतिवेगेन स्वेदिता नात्र संशयः ।
 कृतः कान्तायसा सोऽयं भवेत्कोटिगुणो रसः ॥ १३ ॥

२. खल्वभीयन्त्रम्—(घलभीयन्त्रं चा) ॥

यन्त्रे लोहमये पात्रे पार्श्वयोर्वलयद्वयम् ।
 तादृक् खल्वपतरं पात्रं वलयघो(प्रो)तकोष्ठकम् ॥ १४ ॥
 पूर्वपात्रोपरि न्यस्य खल्वपात्रोपरि क्षिपेत् ।
 रस समूर्च्छितं स्थूलपात्रमापूर्य काञ्चिकैः ॥ १५ ॥
 द्विषामं स्वेदयेदेवं रसोत्थापनहेतवे ।
 तत्स्यात्सखल्वभीयन्त्रं रससाद्गुण्यकारकम् ॥ १६ ॥
 सूक्ष्मकान्तमये पात्रे रसस्याद्गुणवत्तरः ।

३. ऊर्ध्वपातनयन्यम् ॥

अष्टाङ्गुलमिता सम्यक् वर्तुन्य चिपिटा तले ॥ १७ ॥

चतुरङ्गुलतः कण्ठादधो द्रोण्या समन्यिता ।

चतुरङ्गुलविस्तारा निम्नया दृढवद्वया ॥ १८ ॥

तद्विधा च घटी मूले षोडशाङ्गुलविमृता ।

नवाङ्गुलकपिशारकणो(ण्ठे)न च समन्यिता ॥ १९ ॥

पूर्वं घटे रसं क्षिप्त्वा न्युज्वा दद्यात्परां घटीम् ।

सौध्वं निम्ना च परितो दृढपान्क्तयाऽन्विता ॥ २० ॥

पाल्यां द्रोण्यां क्षिपेत्तोयं पावकं ज्वालयेदधः ।

ऊर्ध्वपातनयनं हि नन्दिना परिकीर्तितम् ॥ २१ ॥

४ अधःपातनयन्यम् ॥

उपरिष्ठातु तत्पाल्या क्षिपेदन्यागधोमुखीम् ।

सालिका चिपिटीमृता तलान्तर्लिप्तपारदाम् ॥ २२ ॥

क्षिप्त्वा तत्पङ्क्तिले गते ज्वालयेन्मूर्ध्नि पावकम् ।

अधःपातनयनं हि तदेतत्परिकीर्तितम् ॥ २३ ॥

५. तिर्यक्पातनयन्यम् ॥

क्षिपेद्रसं घटे दीर्घं नताधोनालसंयुते ।

तन्नालं निक्षिपेदन्यघटकुक्ष्यन्तरे सज्ज ॥ २४ ॥

बध्न रुध्वा मृदा सम्यग्वदने घटयोरधः ।

अधस्ताद्रसकुम्भस्य ज्वालयेत्तीव्रपावकम् ॥ २५ ॥

इतरस्मिन् घटे तोयं प्रक्षिपेत्त्वादुशीतलम् ।

तिर्यक्पातनमेतद्धि वार्तिकैरभिधीयते ॥ २६ ॥

पातनात्रितयम्योक्त यन्त्राणा त्रितय सलु ।
 पातनैश्च त्रिना सूतो नितरा दोषमृच्छति ॥ २७ ॥
 त्रिभिरेवोर्ध्वपातैस्स कस्माद्दोषैर्न मुच्यते ।
 द्वि(वि)भागेन विपाकेन द्रव्यान(व्येणा)न्योन्ययोगत ॥
 पात्रान्तरपरिशेषाद्गुणास्त्युचिविधा खलु ।
 त्वण्डान्युल्लसलाभोभिस्तण्डुलाम्युर्न(र्म)लोज्झिता ॥
 पातनैश्च महाशुद्धिस्तण्डुली परिकीर्तिता ।

६ कच्छपयन्त्रम् ॥

विशालवदने भाण्डे तोयपूर्णं निवेशयेत् ॥ ३० ॥
 अपर पृथुल सम्यक् प्रत(स्त)रन्तस्य मध्यमे ।
 आलवाल विडे कृत्वा तन्मध्ये पारद क्षिपेत् ॥ ३१ ॥
 ऊर्ध्वाधश्च विड दत्त्वा मङ्गलेनारुध्य यत्नत ।
 पुटमौचित्ययोगेन दीयते तन्निगद्यते ॥ ३२ ॥
 यन्त्र कच्छपसज्ज हि तदुक्त रसजारणे ।

७ आन्तरालिकयन्त्रम् ॥

कृत्वा लोहमयीं मूपा वर्तुलाधारका(धा)रिणीम् ॥ ३३ ॥
 वितस्त्या समिता कान्तलोहेन परिनिर्मिताम् ।
 मुण्डलोहोद्भवा चाऽपि कण्ठाधो ब्रह्मलदध ॥ ३४ ॥
 ब्रह्मल वलय दद्यान्मध्यदेशे च कण्ठत ।
 पिधानधारक चिञ्चापप्रविस्तीर्णकङ्कणम् ॥ ३५ ॥
 पिधानमन्तराणिष्ट सशिरा श्लिष्टसन्धिकम् ।
 तले प्रविहृतच्छिद्र भाण्ड कृत्वा ह्यधोमुखम् ॥ ३६ ॥

यन्त्रेणालम्बयेन्मूर्ध्नि निरुध्य च विशोष्य च ।
स्थालीकृष्ट ततो दद्यात्पुटानलविधारणम् ॥ ३७ ॥
एवरूप भवेद्यन्त्रमान्तरालिकसजकम् ।
अनेन जारयेद्गन्ध द्रुति गर्भकृ(ष्ट)तामपि ॥ ३८ ॥

८. तापिकायन्त्रम् ॥

तापीमूषा मृदा कृत्वा दृढा चारत्निमात्रिकाम् ।
सुदृढा मध्यदेशे च द्व्यङ्गुलच्छिद्रसयुताम् ॥ ३९ ॥
कान्तलोहमयीं स्तरीं दद्याद्द्रव्यस्य चोपरि ।
तापिका पूरयेच्छुद्धसिकताभिस्तमन्तत ॥ ४० ॥
ता च चुल्या समारोप्य क्षेप क्षेप विड्द्रम् ।
पादाङ्गुष्ठमिता ज्वाला ज्वालयेदनल तत ॥ ४१ ॥
लोहाभ्रकादिक सर्वं रसम्योपरि जारयेत् ।
तापिकायन्त्रमित्युक्तं सुकर रसजारणे ॥ ४२ ॥

९. गर्भयन्त्रम् ॥

स्थाल्या विनिक्षिप्य रसादिवस्तु
स्वर्णादि स्वोर्ध्वं प्रविधाय भूय ।
अम्लेन चोर्ध्वं लवणानि दत्वा
चुल्या पचेत्तत्प्रतिगर्भयन्त्रम् ॥ ४३ ॥
खोरीमल्ल ततःस्थालीं निरुध्यादतियत्नत ।
स्थाल्या मल्लेन वा स्वोर्ध्वं क्षिप्त्वा वस्तु निरुध्य च ॥
क्षिप्त्वा पट्टादिक रुध्वा पाकमस्याद्गर्भयन्त्रकम् ।

१०. पालिकायन्त्रम् ॥

चपक वर्तुल लोहं विनतामोर्ध्वदण्डकम् ॥ ४५ ॥

एतद्धि पालिकायन्त्रं बलिजारणहेतवे ।

११. घटीयन्त्रम् ॥

चतुःप्रस्थजलाधारं चतुरङ्गुलकाननम् ॥ ४६ ॥

घटीयन्त्रमिदं प्रोक्तं तदाप्यायनके स्मृतम् ।

१२. इष्टिकायन्त्रम् ॥

विधाय वर्तुलं गर्तं मल्लमत्र निधाय च ॥ ४७ ॥

विनिधायेष्टकां तत्र मध्यगर्तवर्ती शुभाम् ।

गर्तस्य परितः कुर्यात्पालिकामङ्गुलोच्छ्रयाम् ॥ ४८ ॥

सत्र सूतं विनिक्षिप्य गर्तास्ये वसनं क्षिपेत् ।

निक्षिपेद्गन्धकं तत्र मल्लेनास्यं निरुध्य च ॥ ४९ ॥

मल्लपालिकयोर्मध्ये मृदा सम्यङ्निरुध्य च ।

वनोत्पलैः पुटं देयं कपोताख्यं न चाऽधिकम् ॥ ५० ॥

इष्टिकायन्त्रमेतत्साद्गन्धक तेन जारयेत् ।

१३. विद्याधरयन्त्रम् ॥

स्थालिकोपरि विन्यस्य स्थालीं सम्यङ्निरुध्य च ॥ ५१ ॥

ऊर्ध्वस्थाल्या जलं क्षिप्त्वा वह्निं प्रज्वालयेदधः ।

एतद्विद्याधरं यन्त्रं द्विङ्गुलाकृष्टिहेतवे ॥ ५२ ॥

१४. डमरुकयन्त्रम् ॥

यन्त्रं स्थाल्युपरि स्थालीं न्युब्जां दत्त्वा निरुध्यते ।

यन्त्रं डमरुकाख्यं तद्रसवन्धकृते हितम् ॥ ५३ ॥

१५. नाभियन्त्रम् ॥

मल्लमध्ये चरेद्गर्तं तत्र सूतं सगन्धकम् ।

गर्तस्य परितः कुड्यं प्रकुर्यात्त्र्यङ्गुलोच्छ्रितम् ॥ ५४ ॥

ततश्चाच्छादयेत्साम्यगोस्तनाकारमूपया ।

सम्यक्तोयमृदा रुध्वा सम्यगत्रोच्यमानया ॥ ५५ ॥

[जलमृत्तना ।]

लेहयत्कृतयर्चूरकवायेन परिमिश्रितम् ।

जीर्णकिट्टरजस्सूक्ष्मं गुडेषूर्णैस्समन्वितम् ॥ ५६ ॥

इयं हि जलमृद्योक्ता दुर्भेद्या सलिलैः खलु ।

[बहिमृत्तना ।]

खटिकापटुकिट्टैश्च महिषीदुग्धमर्दितैः ॥ ५७ ॥

बहिमृत्ता भवेद्घोरवह्नितापसहा खलु ।

एतयोर्मृत्तयो रुद्धो न गन्तुं क्षमते रसः ॥ ५८ ॥

ततो जलं विनिक्षिप्य बहिं प्रज्वालयेदधः ।

नाभियन्त्रमिदं प्रोक्तं नन्दिना तत्त्ववेदिना ॥ ५९ ॥

अनेन जीर्यते सूते निर्धूमश्शुद्धगन्धकः ।

१६. ग्रस्तयन्त्रम् ॥

मूषा मूषोदराविष्टा आद्यन्तसमवर्तुला ॥ ६० ॥

चिपिटा च तले प्रोक्तं ग्रस्तयन्त्र मनीषिभिः ।

सूतेन्द्रवन्धनार्थं हि रसाविद्धिरुदीरितम् ॥ ६१ ॥

१७. तुलायन्त्रम् ॥

घृन्ताकाकारमूपे द्वे तयोः कण्ठादधः खलु ।

प्रादेशमात्रां नलिकामृज्वीं लम्बां सगन्धकाम् ॥ ६२ ॥

तत्रैकस्यां क्षिपेत्सूतमन्यस्यां गन्धचूर्णकम् ।
 निरुध्य मूपयोर्वक्तुं बालुकायन्त्रके क्षिपेत् ॥ ६३ ॥
 अधोऽग्निं ज्वालयेदेतत्तुलायन्त्रमुदाहृतम् ।
 गिलातालकगन्धाश्मजारणाय प्रकीर्तितम् ॥ ६४ ॥

१८. स्थालीयन्त्रम् ॥

स्थाल्यां ताम्रादि निक्षिप्य मल्लेनाभ्यं निरुन्य च ।
 पच्यते स्थालिसंस्थं यत्स्थालीयन्त्रमिति स्मृतम् ॥

१९. कोष्ठिकायन्त्रम् ॥

स्थूलभाण्डोदरम्यान्तर्बालुकां निक्षिपेच्छुभाम् ।
 चितस्तिमगितोत्सेधां ततस्तत्र निवेशयेत् ॥ ६६ ॥
 सुपक्वां मृण्मयीं कोष्ठीं द्वादशाङ्गुलकोच्छ्रयाम् ।
 षडङ्गुलकविन्तीणां मध्येऽतिममृणीकृताम् ॥ ६७ ॥
 पञ्चाङ्गुलपिधानं च तीक्ष्णग्रं मुकुलीकृतम् ।
 न न्यूनं नाधिक कोष्ठे कण्ठनो मसृणा बहिः ॥ ६८ ॥
 कोष्ठ्यां च निक्षिपेद्गन्धं पट्पलं क्षुब्धचूर्णितम् ।
 ततस्त्रैपादिकीं लौहीं निवेश्य च स्थिरीकृताम् ॥ ६९ ॥
 तस्यां च विन्यसेत्खोरीं लौहीं वा कान्तलोहजाम् ।
 तस्यां सूतं क्षिपेच्छुद्धं पलविंशतिमानतः ॥ ७० ॥
 टङ्कगन्धकंसूतं च भावयेत्तुल्यशुनद्रवैः ।
 अधश्शिखरेण पूर्वोक्तपिधानेन पिधाय च ॥ ७१ ॥
 संधिवन्धं प्रकुर्वीत सुषामृत्स्नागुडादिभिः ।
 सन्धिवन्धे विशुष्के च क्षिपेदुपरि बालुकाम् ॥ ७२ ॥

भाण्डवक्तुं निरुध्याऽथ ज्वालेत्तदधोऽनलम् ।

एवं यामलयं यावत्ततो गन्धकसम्भवः ॥ ७३ ॥

पिधानलग्नधूमोऽसौ गलित्वा निपतेद्रसे ।

एवं च पङ्गुणं गन्धं मुक्त्वा सूतोऽरुणो भवेत् ॥ ७४ ॥

करोति कल्पनिर्दिष्टान्विशिष्टानखिलान्गुणान् ।

कोष्ठिकायन्त्रमेतद्धि नन्दिना परिकीर्तितम् ॥ ७५ ॥

२०. बालुकायन्त्रम् ॥

पञ्चादबालुकाचूर्णं भाण्डे निक्षिप्य यत्नतः ।

वध्यते रसगोलाद्य बालुकायन्त्रकं हि तत् ॥ ७६ ॥

२१. लवणयन्त्रम् ॥

एव लवणनिक्षेपात्प्रोक्तं लवणयन्त्रकम् ।

२२. धूपयन्त्रम् ॥

विधायाष्टाङ्गुल पात्र लोहमष्टाङ्गुलोच्छ्रयम् ॥ ७७ ॥

कण्ठाधो द्व्यङ्गुले देशे जाताधारं च तत्र च ।

तिर्यग्लोहशलाका च तस्मिंस्तिर्यग्विनिक्षिपेत् ॥ ७८ ॥

तनूनि स्वर्णपत्राणि तस्यामुपरि विन्यसेत् ।

पात्राधो निक्षिपेत्स्वर्णवक्ष्यमाणमिहैव हि ॥ ७९ ॥

तत्पात्रं न्युज्जपात्रेण छादयेदपरेण हि ।

मृदा विलिप्य सन्धिं च वह्निं प्रज्वालयेदधः ॥ ८० ॥

तेन कृष्णानि पत्राणि हतान्युक्तविधानतः ।

रसश्चरति वेगेन द्रुतिर्गर्भे द्रवन्ति च ॥ ८१ ॥

गन्धालकशिलानां हि कज्जल्या वा मृतादिना ।

धूपनं स्वर्णपत्राणां परमं परिकीर्तितम् ॥ ८२ ॥

वारार्थं तारपत्ताणि मृतवज्रेण धूपयेत् ।
 धूपयेच्च यथायोगै रसैरुपरसैरपि ॥ ८३ ॥
 धूपयन्त्रमिदं प्रोक्तं जारणाद्रव्यशोधने ।

२३. कन्दुकयन्त्रम् ॥

स्थूलस्थाल्यां द्रव क्षिप्त्वा वासो बध्वा मुखे दृढम् ॥
 दत्र स्वेद्यं विनिक्षिप्य मृदाऽऽस्यं प्रपिधाय च ।
 अधस्ताज्ज्वालयेदग्निं यन्त्रं तत्कन्दुकाद्यम् ॥ ८५ ॥

२४. डेकीयन्त्रम् ॥

भाण्डकण्ठादधदिलद्रे वेणुनालं विनिक्षिपेत् ।
 कान्त(कांस्य)पात्रद्वयं कृत्वा सम्पुटं जलगर्भितम् ॥
 नालास्यं तत्र सयोज्यं दृढं तच्चापि कारयेत् ।
 युक्तद्रव्यैर्विनिक्षिप्तः पूर्वं तत्र पुटे रसः ॥ ८७ ॥
 अग्निना तापितो नालातोये तस्मिन्पतत्यधः ।
 यावदुष्णं भवेत्सर्वं भाजनं तावदेव हि ॥ ८८ ॥
 जायते रससन्धानं डेकीयन्त्रमिदं भवेत् ।

२५. सोमानलयन्त्रम् ॥

ऊर्ध्वं बहिरधश्चापो मध्ये तु रससद्ग्रहः ॥ ८९ ॥
 सोमानलमिदं प्रोक्तं जारयेद्गगनादिकम् ।

२६. नालिकायन्त्रम् ॥

कोहनालगतं सूतं भाण्डे लवणपूरितम् ॥ ९० ॥
 निरुद्धं विपचेदेतन्नालिकायन्त्रमीरितम् ।

२७ पातालयन्त्रम् ॥

सुसन्धि सन्धितं कृत्वा दिव्यभाण्डे तु सम्मुखम् ॥

अष्टाङ्गुलमुग्रं तं तु दीर्घं स्यात्पोडशाङ्गुलम् ।

सुसन्धि सन्धितं कृत्वा वस्त्रमृत्तिकलेपनम् ॥ ९२ ॥

बल पातालयन्त्रे तु सूतकादि निपातयेत् ।

२८. दीपिकायन्त्रम् ॥

कच्छपयन्त्रान्तर्गतमृण्मयपीठस्थदीपिकासस्थः ॥ ९३ ॥

यस्मिन्निपतति सूत प्रोक्तं तद्दीपिकायन्त्रम् ।

२९. गङ्गासागर(भट्टी)यन्त्रम् ॥

द्वादशाङ्गुलमुत्सेधं पोडशाङ्गुलमायतम् ॥ ९४ ॥

ताम्रं मृण्मयं वाऽथ सुशुद्धं चिपिटं शुभम् ।

पात्रं कर्णा(ण्डा)दधो द्रोणी व्याङ्गुलोत्सेधमात्रकाम् ॥

द्रोण्या पात्र न्यमेदन्यत्तावन्मात्र सुसन्धितम् ।

न्युवजं सन्धौ तयोर्नाल कुर्याद्गोमुखसन्निभम् ॥ ९६ ॥

पाच्यद्रव्यमथ पात्रे द्रवद्रव्येण योजितम् ।

क्षिप्त्वा निधाय मृत्सन्धि यन्त्रोर्ध्वे जलसेचनम् ॥ ९७ ॥

चुल्यामारोप्य तद्यन्त्रं चण्डाग्निं ज्वालयेदथ ।

तस्मान्नान्यद्विनिर्याति तत्तद्द्रव्याश्रितो रसः ॥ ९८ ॥

गङ्गासागरयन्त्रं हि भट्टियन्त्रमिदं स्मृतम् ।

गुडपुष्पफलादीनामाहरेद्द्रुतिमुत्तमाम् ॥ ९९ ॥

३०. डो(दो)लायन्त्रम् ॥

द्रवद्रव्येण भाण्डस्य पूरितार्धोदरस्य च ।

शुखे तिर्यक्कृते दण्डे रसं सूत्रेण लम्बितम् ॥ १०० ॥

स्वेदयेत्तत्तत्गत दोषायन्त्रमिति स्मृतम् ।

३१ कोष्ठीयन्त्रम् ॥

शुक्लं चतुर्मुखीं कृत्वा तत्र भाण्ड निवेशयेत् ॥१०१॥

तत्रोपध विनिक्षिप्य रक्षा तद्भाण्डकाननम् ।

कोष्ठीयन्त्रमिदं नाम्ना तत्रत्यै परिकीर्तितम् ॥१०२॥

३२ गर्भयन्त्रम् ॥

अङ्गुला परिणाहेन दैर्घ्येण चतुरङ्गुराम् ।

मृण्मयीं सुदृढा मूषा वर्तुल कारयेन्मुग्गम् ॥ १०३ ॥

लोणम्य त्रिशति भागान्भागमेकं तु गुग्गुलो ।

सुश्नश्च पेपयित्वा तु बार बार पुन पुन ॥१०४॥

मूषालेपं दृढं कृत्वा तत्रणार्धमृदा बुध ।

कारीपे वा तुपाग्नौ वा भूमौ तु स्वेदयेन्मृदु ॥१०५॥

अहोरात्र त्रिरात्र वा रसेन्द्रो भम्पता व्रजेत् ।

गर्भयन्त्रमिदं प्रोक्तं पिष्टिकाभस्मकारकम् ॥ १०६ ॥

३३ हस्तपाकयन्त्रम् ॥

खर्पेण सिकतापूर्णं कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ।

अपरं खर्परं तत्र जनैर्मृद्वग्निना पचेत् ॥ १०७ ॥

पञ्चक्षौरैस्तथा मूर्त्रैर्लघुनैश्च निडं तत ।

हस्तपाकस्समाख्यातो यन्त्रं तद्वार्तिकोत्तमै ॥ १०८ ॥

३४ मूषायन्त्रम् ॥

लोहमूषाद्वयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानत ।

मूषयोर्मुग्गयोर्नारं दत्वा सम्यङ्निरोधयेत् ॥ १०९ ॥

एकस्यां सूतकं शुद्धमन्यस्या शुद्धगन्धकम् ।
 देयं जलं सूतकाधो वह्निं गन्धोपरि क्षिपेत् ॥ ११० ॥
 जारयेत्पङ्गुणं गन्धमनेनैव क्रमेण हि ।
 मूषायन्त्रमिदं ज्ञेयं सिद्धनागाजुनेस्तिम् ॥ १११ ॥

३५. स्तनयन्त्रम् ॥

कान्तलोहमयं पालमायतं द्वादशाङ्गुलम् ।
 दीर्घमष्टाङ्गुलं देवि !-पात्राधन्व्यङ्गुलं शुभम् ॥ ११२ ॥
 निम्नं पात्रं पिधानीं च लोहोत्था चिपिटा शुभाम् ।
 स्तनयन्त्रमिदं सूतपिष्टीना जारणे वरम् ॥ ११३ ॥

३६. नागमायूरयन्त्रम् ॥

वृन्ताकमूषायुगलं पञ्च(वर्त)लोहेन कारयेत् ।
 एकस्या निक्षिपेत्सूतमन्यस्या गरलं क्षिपेत् ॥ ११४ ॥
 नागाकारं वक्त्रनालं विषमूषामुखे न्यसेत् ।
 मयूराकारनालं हि रसमूषामुखे न्यसेत् ॥ ११५ ॥
 मयूरवदने नागमुखं संयोजयेत्सुधी ।
 सन्धिप्रथमं वज्रमृदा लेपं कुर्याद्यथा दृढम् ॥ ११६ ॥
 सलिलं रसमूषाधो विषाधोऽङ्गाग्पावकः ।
 नागमायूरयन्त्रं हि विषधूपे वरं प्रिये ! ॥ ११७ ॥

३७. चक्रयन्त्रम् ॥

हस्तमात्रायतं गर्तं वितस्तिद्वयनिम्नकम् ।
 कोष्ठीं गर्तस्य मध्ये तु द्वादशाङ्गुलमायताम् ॥ ११८ ॥
 वितस्तिद्वयमुत्सेधा कोष्ठ्यामापूरयेच्छुभाम् ।
 वालुका तद्वह्निदणवर्हिं कोष्ठ्यां रसं प्रिये ! ॥ ११९ ॥

चक्रयन्त्रमिदं सूतभम्भकमेणि शस्यते ।

३८ खेचरयन्त्रम् ॥

सुस्थान्या कटलीपुष्पनिभा मच्छिद्रमूषिकाम् ॥ १२० ॥

अधोमुखीं प्रजुर्वीत लिपेद्वज्रमृदा दृढम् ।

उपरिष्ठादधोवक्त्रा म्यालीमन्या सुसन्धिताम् ॥ १२१ ॥

मूषाया वत्सनाभ तु निक्षिपेदूर्ध्वभाजने ।

रस विलेपयेद्युक्ताद्या यन्त्रोर्ध्वं कंसवो रस ॥ १२२ ॥

अधो मृद्वग्निना पाकम्त्रेतत्खेचरयन्त्रकम् ।

प्रायस्त्रिद्वारसेन्द्रस्य विषधूपं वर प्रिये ॥ १२३ ॥

३९ कापालियन्त्रम् ॥

स्थाल्या सूतादिकान्क्षिप्त्वा हेमरूप्यादि खोरिकाम् ।

न्युव्वा सन्धि मृदा लिप्त्वा बालुका खोरिकान्तगाम् ॥

दृत्वा मृद्वग्निना पाकम्त्रेतत्कापालियन्त्रकम् ।

४० बालुकायन्त्रम् ॥

सरसा गूढवक्त्रा च मृद्वस्त्राङ्गुलसयुताम् ॥ १२५ ॥

शोपिता काचकल्शीं पूरयेत्त्रिषु भागयो ।

भाण्डे वितस्तिगभीरे बालुकासु प्रतिष्ठिता ॥ १२६ ॥

भागस्य पूरयित्रीभिरन्याभिरवसुष्ठयेत् ।

भाण्डवक्त्रं मणिकया सन्धि लिम्पेन्मृदा पचेत् ॥ १२७ ॥

चुल्क्या तृणम्य चादाहान्मणिकापृष्ठवर्तिन ।

एतद्धि बालुकायन्त्रं रसगोलादिकान्यचेत् ॥ १२८ ॥

४१. लवणयन्त्रम् ॥

एवं लवणनिक्षेपात्त्रोक्तं लवणयन्त्रकम् ।

अन्तःकृतरसालेपताग्रपात्रमुखस्य च ॥ १२९ ॥

लिप्त्वा मृलवणेनैव सन्धि भाण्डतलस्य च ।

तद्भाण्डं पटुनाऽऽपूर्य क्षौरैर्वा पूर्ववत्पचेत् ॥ १३० ॥

४२. भूधरयन्त्रम् ॥

घालुकागूढसर्वाङ्गां यन्त्रे मूपां रसान्विताम् ।

दीप्तोत्पलैस्संशृणुयाद्यन्त्रं तद्भूधराह्वयम् ॥ १३१ ॥

४३. नालिकायन्त्रम् ॥

कुम्भस्य पार्श्वे सुपिरं कुर्यादकुष्ठमात्रकम् ।

तावत्स्थूलमयोनालं वेणुनालमथापि वा ॥ १३२ ॥

छिद्रे संयोजयेन्नालं नालाग्रे घटिका न्यसेत् ।

कुम्भे सर्जादिनिर्यासं क्षिप्त्वा वक्त्रं निरोधयेत् ॥ १३३ ॥

अधोऽग्निं ज्वालयेदेतन्नालिकायन्त्रमुच्यते ।

४४. पुटयन्त्रम् ॥

शरावसम्पुटान्तस्थं करीपेप्यग्निमानयित् ॥ १३४ ॥

पचेत् चुल्यां याम वा रस तत्पुटयन्त्रकम् ।

४५. पातालयन्त्रम् ॥

विशालवदनां स्थालीं गर्ते सजलगोमये ॥ १३५ ॥

विन्यस्य वदनान्तस्थं पूरयेदपरं घटम् ।

पञ्चसच्छिद्रसहितां स्थालीं वक्त्रे निवेशयेत् ॥ १३६ ॥

तद्वटं पूरयेत्तैलप्रात्यंद्रव्यैर्निरोधयेत् ।

भाण्डवक्त्रं शरावेण पुटं दद्यात्समन्ततः ॥ १३७ ॥

छिद्रेभ्यः पतितं तैलं तत्तद्योगेषु योजयेत् ।
 इदं पातालयन्त्रं हि सर्वतैलं निपातयेत् ॥ १३८ ॥
 काष्ठत्वग्बीजमांसास्थिवंशतैलं समाहरेत् ।

४६. धूपयन्त्रम् ॥

स्याख्यां लद्दिं खरादीनां क्षिप्त्वाऽऽस्ये कांस्यपात्रकम् ॥
 सजलं विन्यसेद्देवि ! वह्निं प्रज्वालयेदधः ।
 कान्तपालस्थितं तैलं सर्वव्रणविरोपणम् ॥ १४० ॥
 धूपयन्त्रमिदं देवि ! नन्दिना परिकीर्तितम् ।

४७. अधःपातनयन्त्रम् ॥

वृणालावुसमस्थूलं दीर्घनालं सरन्ध्रकम् ॥ १४१ ॥
 तस्मिन्क्षिपेत्तैलपात्यद्रव्यं बीजादिकं प्रिये ! ।
 तन्मुखे निक्षिपेत्केशविन्यसेत्तद्दधोमुखम् ॥ १४२ ॥
 सच्छिद्रे च घटे नाल भाण्डच्छिद्रे निवेशयेत् ।
 घटमध्ये पुट दद्यालालाधो घटिकां न्यसेत् ॥ १४३ ॥
 अधःपातनयन्त्रं हि श्रेष्ठं स्यात्तैलपातने ।

४८. अन्यत्- अधःपातनयन्त्रम् ॥

विशालकांस्यपात्रान्तर्न्यसेदुत्तममनं समम् ॥ १४४ ॥
 तद्दूर्ध्वे मृण्मयं पात्रं सुदृढं चतुरङ्गुलम् ।
 विन्यसेदपरं पात्रं सन्तप्तं पूर्वपात्रके ॥ १४५ ॥
 विन्यस्य तस्मिन्थ्रीखण्डकृष्णागरुमधुप्लुतम् ।
 एवं द्वितीयं पात्रं तु तृतीयमपि तद्विधम् ॥ १४६ ॥

उपर्युपरि विन्यस्य तदूर्ध्वं मृत्कटाहकम् ।
न्युब्जं न्यसेत्कास्यपात्रे कटाहं मार्जयेज्जलैः ॥ १४७ ॥
अध.पातनयन्त्रं हि गन्धतैलं निपातयेत् ।

मूषा ॥

मूषा हि क्रौञ्चिका प्रोक्ता कुमुदी करहाटिका ॥
पाचनी वह्निमित्रा च रसवादिभिरिष्यते ।
मुष्णाति दोषान्मूषेयं सा मूषेति निगद्यते ॥ १४९ ॥
उपादान भवेत्तस्या मृत्तिका लोहमेव च ।
मूषामुखविनिष्क्रान्ता धरमेकाऽपि काकिनी ॥ १५० ॥
दुर्जनप्रणिपातेन धिग्लक्ष्मपि मानिनाम् ।
मूषापिधानयोर्वन्धे रन्ध्राण सुबिलेपयेत् ॥ १५१ ॥
अन्ध्रण रन्धनं चैव सक्षिप्तं सन्धिवन्धनम् ।

[मूपार्थे श्रेष्ठा मृत ।]

मृत्तिका पाण्डुरस्थूलशोणपाण्डुरमूषरा ॥ १५२ ॥
चिराध्मानसहा सा हि मूपार्थमतिशस्यते ।
तदभावे च चाल्मीकी कौलाली वा समीर्यते ॥ १५३ ॥
या मृत्तिका दग्धतुपैश्शणेन
शिखित्रकैर्वा ह्यलहिना च ।
लोहेन दण्डेन च कुट्टिता सा-
साधारणा स्यात्स्खलु मूपिकार्थम् ॥ १५४ ॥
श्वेताश्मानस्तुषा दग्धादिशिखिनाश्शणकर्पटम् ।
लक्षिकिट्ट यथायोम्यं संयोज्या मूपिकामृदि ॥

वज्रमूषा ॥

मृदस्त्रिभाग शणलद्विभागौ

ना(भा)गश्च निर्दग्धतुषोपलादे ।

किष्टार्धभाग परिरण्ट्य वज्र-

मूषा विदग्धात्त्वलु सत्वपाते ॥ १५६ ॥

योगमूषा ॥

दग्धाक्षरतुषोपेतमृत्त्वा वल्मीकसम्मवा ।

तत्तद्विडसमायुक्ता तत्तद्विडविलेपिता ॥ १५७ ॥

तथा या विहिता मूषा योगमूषेति कथ्यते ।

अनया साधितस्सूतो जायते गुणवत्तर ॥ १५८ ॥

वज्रद्रावणमूषा ॥

गारमूनागधौताभ्या शणैर्दग्धतुषैरपि ।

समैस्समा च मूषामृन्महिषीदुग्धसयुता ॥ १५९ ॥

क्रौञ्चिका वक्ष्यमाणा हि बहुधा परिकीर्तिता ।

तथा विरचिता मूषा वज्रद्रावणके हिता ॥ १६० ॥

यामयुग्मपरिध्मानान्नासौ द्रवति बहिना ।

गारमूषा ॥

दग्धपङ्गुणगाराद्या किष्टाक्षरशणान्विता ॥ १६१ ॥

कृष्णमृद्भि कृता मूषा गारमूषेत्युदाहृता ।

वज्रमूषा ॥

वज्राक्षरतुषास्तुल्यास्तच्चतुर्गुणमृत्तिका ॥ १६२ ॥

गाराश्च मृत्तिका तुल्या सर्वैरतैर्विनिर्मिता ।

वज्रमूषेति निर्दिष्टा यामममि सहेत सा ॥ १६३ ॥

स्वर्ण(चर)मूपा ॥

रक्तवर्गरजोयुक्ता रक्तवर्गाबुसाधिता ।
चरमूपेति निर्दिष्टा स्वर्णमूपेत्युदाहृता ॥ १६४ ॥
मृण्मया साधिता मूपा क्षितिस्वेचरलेपिता ।
वर्णमूपेति सा प्रोक्ता वर्णोत्कर्षे नियुज्यते ॥ १६५ ॥

रूप्यमूपा ॥

एव हि श्वेतवर्गेण रूप्यमूपा समीरिता ।

विडमूपा ॥

तत्तद्विडमृदोद्भूता तत्तद्विडविलेपिता ॥
देहलोहार्थयोगार्थं विडमूपेत्युदाहृता ।
सहतेऽग्निं चतुर्यामं द्रवेण व्यथिता सती ॥ १६७ ॥

मूपाऽऽप्यायनम् ॥

द्रवीभावमुपेयोश्च मूपाया ध्यानयोगतः ।
क्षणमुद्धरणं यत्तन्मूपाऽऽप्यायनमुच्यते ॥ १६८ ॥

घृन्ताकमूपा ॥

घृन्ताकाकारमूपाया नालं द्वादशकाङ्गुलम् ।
धुत्तूरपुष्पवच्चोर्ध्वं सुदृढं श्लिष्टमन्धिकम् ॥ १६९ ॥
अष्टाङ्गुलं च सच्छिद्रं सा स्याद्घृन्ताकमूपिका ।
अनया स्वर्परादीनां मृदूना सत्वमाहरेत् ॥ १७० ॥

गोस्तनी मूपा ॥

मूपा या गोस्तनाकारा निस्त्रायुक्तपिधानका ।
सत्वानां द्रावणे शुद्धौ मूपा सा गोस्तनी भवेत् ॥

मल्लमूषा ॥

निर्दिष्टा मल्लमूषा या मल्लद्वितयसम्पुटात् ।
पर्यट्यादिरसादीनां स्वेदनाय प्रकीर्तिता ॥ १७२ ॥

पक्वमूषा ॥

कुलालभाण्डरूपा या दृढा च परिपाचिता ।
पक्वमूपेति सा प्रोक्ता पोष्टल्यादिविपाचने ॥ १७३ ॥

गोलमूषा ॥

निर्वक्ता गोलकाकारा पुटनद्रव्यगर्भिणी ।
गोलमूपेति सा प्रोक्ता गत्वरद्रव्यरोधिनी ॥ १७४ ॥

मञ्जुमूषा ॥

तले या कूर्पराकारा क्रमादुपरि विस्तृता ।
स्थूलवृन्ताकवत्स्थूला मञ्जुमूपेति सम्भृता ॥ १७५ ॥
सा चायोऽभ्रकसत्वादेः पुटाय द्रावणाय च ।

मञ्जूषामूषा ॥

मञ्जूषाकारमूषा या निम्नतायामविस्तरा ॥ १७६ ॥
षट्कुलप्रमाणेन मूषा मञ्जूषासंज्ञका ।
भूमौ निखन्य तां मूषा दद्यात्पुटमधोपरि ॥ १७७ ॥

मुसलमूषा ॥

मूषा या चिषिता मूले वर्तुलाऽष्टाङ्गुलोच्छ्रया ।
मूषा सा मुसलाख्या च चक्रिबद्धरसे तथा ॥ १७८ ॥

अन्या वज्रमूषा ॥

दग्धाहारस्य षड्भागा गैरिक कृष्णमृत्तिका ।
गारमङ्गारकिट्ट च वज्रमूषा प्रकीर्तिता ॥ १७९ ॥

गारा दग्धाम्बुषा दग्धा वल्मीकमृत्तिका ।

शणत्वक् च समायुक्ता मूषा वज्रोपमा मत्ता ॥ १८० ॥

अन्धमूषा प्रकाशमूषा च ॥

प्रकाशा चान्ध्रमूषा च मूषा च द्विविधा स्मृता ।

प्रकाशमूषा विज्ञेया शराबाकारसयुता ॥ १८१ ॥

द्रव्यनिर्ग्रहणे सा च वार्तिकैस्तु प्रशस्यते ।

अन्ध्रमूषा च कर्तव्या गोमूत्राकारसन्निभा ॥ १८२ ॥

पिधानेन समायुक्ता किञ्चिदुन्नतमस्तका ।

पत्रलेपे तथा रक्ते द्वन्द्वमेल्यपके हितम् ॥ १८३ ॥

सैव छिद्रान्विता नन्दगम्भीरा सारणोचिता ।

भस्ममूषा ॥

तिलभस्म द्विरश तु इष्टकाशसमन्वितम् ॥ १८४ ॥

भस्ममूषेति विज्ञेया तारसशोधने हिता ।

अन्या वज्रमूषा ॥

तुप वस्त्र सम दग्ध मृत्तिका चतुरशिका ॥ १८५ ॥

कृपीपापाणसयुक्ता वज्रमूषा प्रकीर्तिता ।

मूषावङ्गनालकोष्ठिकोपयुक्तमृल्लक्षणम् ॥

कृष्णा रक्ता च पीता च शुक्लवर्णा च मृत्तिका ॥

आद्या श्रेष्ठ कनिष्ठाऽन्त्या मध्यमे मध्यमे मते ।

गजाध्वाना मल दग्धा यावत्कृष्णत्वता गतम् ॥ १८७ ॥

वाशा वज्ररता पत्र वल्मीकस्य मृदा सह ।

पेपयेद्वज्रतोयेन यावच्छुक्लत्वता गतम् ॥ १८८ ॥

मर्दयेतेन वघ्नीयाद्बहुनालं च कोष्ठिकाम् ।
 बल्मीकमृत्तिकालोहकिट्टश्वेताश्मनां पृथक् ॥ १८९ ॥
 एकांशौ द्वौ तु दग्धस्य तुपस्य स्त्रीशिरोरहाम् ।
 समांशस्तत्समस्तं तु छागीदुग्धेन मर्दयेत् ॥ १९० ॥
 यामद्वयं दृढं तेन कुर्यान्मूषां च सम्पुटम् ।
 क्षोपयित्वा रसं क्षिप्त्वा तत्र कंस निरोधयेत् ॥ १९१ ॥
 वज्रमूषादिकं प्रोक्तं सम्यक्सूतस्य मारणे ।
 मोक्षक्षारस्य मागौ द्वाविष्टिकाशसंयुतौ ॥ १९२ ॥
 यत्कृतौ सा तु मूषा स्यादुत्तमा तारशोधने ।
 रक्तवर्गेण समिश्रा रक्तवर्गपरिप्लुता ॥ १९३ ॥
 रक्तवर्गकृतालेपा समुक्ता स्वर्णकर्मसु ।
 शुक्लवर्गेण समिश्रा शुक्लवर्गपरिप्लुता ॥ १९४ ॥
 शुक्लवर्गकृतालेपा शुक्लशुद्धिषु शस्यते ।
 विड्वर्गेण तु समिश्रा विड्वर्गेण परिप्लुता ॥ १९५ ॥
 विड्वर्गेण कृतालेपा मूषा स्याद्दुत्तिजारणे ।
 क्षारवर्गेण समिश्रा क्षारवर्गपरिप्लुता ॥ १९६ ॥
 क्षारवर्गकृतालेपा मूषा निर्वहणे हिता ।

मूषायामावर्तनविधिः ॥

विपटङ्गगुञ्जाभिर्मूषालेपं तु कारयेत् ॥ १९७ ॥
 प्रकाशायां प्रकुर्वीत यदि वाऽङ्गारलेपनम् ।
 तभ्यां विन्यस्य मूषायां द्रव्यमावर्तयेद्बुधः ॥ १९८ ॥
 लेपवर्गे पुटे योज्या रक्तमृत्पटुगुणैः ।

आवर्तितद्रव्यस्वरूपम् ॥

आवर्तमाने कनके पीता तारे सितप्रभा ॥ १९९ ॥

शुल्के ज(नी)लनिमा तीक्ष्णे शुक्लवर्णा प्रशम्यते ।
यन्तमेवौषधीभ्यस्स्याच्छ्रेष्ठ रूतस्य यन्त्रणे ॥ २०० ॥
ओषधीसहितेऽप्येषा रसो यन्त्रेण बध्यते ।

कोष्ठी ॥

सत्वाना पातनार्थाय पतिताना विशुद्धये ॥ २०१ ॥
कोष्ठिका विविधाकारास्तासां लक्षणमुच्यते ।

आकरकोष्ठी अङ्गारकोष्ठी वा ॥

राजहस्तसमुत्सेधा तदर्धायामविस्तरा ॥ २०२ ॥
चतुरश्वा च पुङ्खयेन वेष्टिता मृष्मयेन सा ।
एकभित्तौ चरेद्द्वारं नितस्त्याभोगेसमुत्तम् ॥ २०३ ॥
द्वारं सार्धवित्तस्या च सम्मितं सुदृढं शुभम् ।
दोहल्यधो विधातव्यं धमनाय यथोचितम् ॥ २०४ ॥
प्रादेशप्रमिता भित्तिरुत्तराङ्गस्य चोर्ध्वतः ।
द्वारं चोपरि कर्तव्यं प्रादेशप्रमितं खलु ॥ २०५ ॥
ततश्चेष्टिकया रुध्वा द्वारसन्धिं विलिप्य च ।
शिखित्रेस्तां समापूर्य धमेद्रस्त्राद्वयेन च ॥ २०६ ॥
शिखित्राघमनद्रव्यमूर्ध्वद्वारेण निक्षिपेत् ।
सत्वपातनगोलाश्च पञ्च पञ्च पुनः पुनः ॥ २०७ ॥
भवेदाकर(दङ्गार)कोष्ठीयं स्वराणां सत्वपातने ।

पातालकोष्ठी ॥

दृढमूमौ चरेद्वर्तं वितमत्या सम्मितं शुभम् ॥ २०८ ॥
 वर्तुलं चाऽथ तन्मध्ये गर्तमन्यं प्रकल्पयेत् ।
 चतुरङ्गुलविस्तारनिम्नत्वेन समन्वितम् ॥ २०९ ॥
 गर्ताद्वरणिपर्यन्तं तिर्यग्दल(द्वार)समन्वितम् ।
 किञ्चित्समुन्नतं बाह्यगर्ताभिमुखनिम्नकम् ॥ २१० ॥
 मृच्छक्रीं पञ्चरन्ध्रादद्यां गर्भगर्तोपरि क्षिपेत् ।
 आपूर्य कोकिलैः कोष्ठं प्रथमेदेकमस्त्रया ॥ २११ ॥
 पातालकोष्ठिका ह्येषा मृदूनां सत्त्वपातने ।
 ध्यानसाध्यपदार्थानां नन्दिना परिकीर्तिता ॥ २१२ ॥

गारकोष्ठी ॥

द्वादशाङ्गुलनिम्ना या प्रादेशप्रमिता तथा ।
 चतुरङ्गुलतश्चोर्ध्वं बलयेन समन्विता ॥ २१३ ॥
 मूरिच्छिद्रयतीं चक्री बलयोपरि निक्षिपेत् ।
 शिखित्रांस्तत्र निक्षिप्य प्रथमेद्वङ्गनालतः ॥ २१४ ॥

[वङ्गनालम् ।]

मूषामृद्भिः प्रकर्तव्यमरस्निप्रमितं दृढम् ।
 अधोमुखं च तद्वक्त्रे नालं पञ्चाङ्गुलं स्रुज ॥ २१५ ॥
 वङ्गनालमिति प्रोक्तं दृढाध्मानाय कीर्तितम् ।
 गारगोष्ठीयमादिष्टा सृष्टलोहविनाशिनी ॥ २१६ ॥
 कोष्ठी बन्धरसादीनां विधानाय विधीयते ।
 द्वादशाङ्गुलकोत्सेधा सा युष्मा(ध्ने) चतुरङ्गुला ॥ २१७ ॥
 तिर्यग्प्रधमना या सा मृदुद्रव्यविशोधनी ।

पुटम् ॥

रसादिद्रव्यपाकानां प्रमाणज्ञापनं पुटम् ॥ २१८ ॥
 नेष्टो न्यूनाधिकः पाकस्सुपाकं हितमौषधम् ।
 लोहादेरपुनर्भावो गुणाधिक्यं तथोग्रता ॥ २१९ ॥
 अनप्सु मज्जनं रेखापूर्णता पुटतो भवेत् ।
 पुटाद्रागो लघुत्वं च शीघ्रं व्याप्तिश्च दीपनम् ॥ २२० ॥
 जारितादपि सूतेन्द्राल्लोहानामधिको गुणः ।
 यथाऽश्मनि विशोद्वर्हिर्बहिस्स्थः पुटयोगतः ॥ २२१ ॥
 चूर्णत्वाद्धि गुणावाप्तिस्तथा लोहेषु निश्चितम् ।
 पाच्यमानौषधं क्षिप्त्वा क्षरावद्वयसम्पुटे ॥ २२२ ॥
 रुध्या गरुण्डपचनं पुटं तदिति कथ्यते ।

महापुटम् ॥

निम्नविस्तरतः कुण्डे द्विहस्ते चतुरश्रके ॥ २२३ ॥
 वनोत्पलसहस्रेण पूरिते पुटनौषधम् ।
 कोष्ठ्यां रुद्धं प्रयत्नेन पिष्टिकोपरि निक्षिपेत् ॥ २२४ ॥
 वनोत्पलसहस्रार्धं कोविकोपरि निक्षिपेत् ।
 बहिः प्रज्वालयेत्तत्र महापुटमिदं स्मृतम् ॥ २२५ ॥

गजपुटम् ॥

राजहस्तप्रमाणेन चतुरश्रं च निम्नकम् ।
 पूर्णं चोपलप्यग्रीमिः कप्यावध्यञ्ज विन्यसेत् ॥ २२६ ॥
 विन्यसेत्कुमुदीं तत्र पुटनद्रव्यपूरिताम् ।
 पूर्वच्छगणतोऽर्द्धानि गरुण्डानि विनिक्षिपेत् ॥ २२७ ॥
 एतद्गजपुटं प्रोक्तं महामुणविधायकम् ।

वाराहपुटम्

इत्थं चारत्तिके कुण्डे पुटं वाराहमुच्यते ॥ २२८ ॥

कुम्भपुटम् ॥

पुटं भूमितले यत्तद्वितस्तिद्वितयोच्छ्रयम् ।

तावच्च तलविस्तीर्णं तत्सारकुम्भपुटकं पुटम् ॥ २२९ ॥

कपोतपुटम् ॥

यत्पुटं दीयते मूमावष्टसस्यैर्वनोत्पलैः ।

तद्बालसूतभसार्थं कपोतपुटमुच्यते ॥ २३० ॥

गोर्धरपुटम् ॥

गोष्ठान्तर्गोखुरक्षुण्णं शुष्कं चूर्णितगोमयम् ।

गोर्धरं तत्समादिष्टं वरिष्ठं रससाधने ॥ २३१ ॥

गोर्वैर्वा तुपैर्वाऽपि पुटं यत्र प्रदीयते ।

तद्गोर्धरपुटं प्रोक्तं रसभस्मप्रसिद्धये ॥ २३२ ॥

भाण्डपुटम् ॥

स्थूलभाण्डे तुपापूर्णं मध्ये मूपासमन्विते ।

बहिना विहिने पाके तद्भाण्डपुटमुच्यते ॥ २३३ ॥

बालुकापुटम् ॥

अधस्तादुपरिष्ठाच्च कोविका छाद्यते खनु ।

बालुकाभिः प्रतप्ताभिर्यन्त्रं तद्बालुकापुटम् ॥ २३४ ॥

भूधरपुटम् ॥

बहिमत्या क्षितौ सम्यङ्निखन्याद्ब्रह्महृत्पदः ।

उपरिष्ठात्पुटं यन्त्रं पुटं तद्भूधराद्वयम् ॥ २३५ ॥

... लाघरुपुटम् ॥

ऊर्ध्वं षोडशिकामात्रैस्तुपैर्वा गोवैरैः पुटम् ।

यन्त्रं तत्तावकाख्यं स्यान्मृदुद्रव्यसुसाधने ॥ २३६ ॥

अगुक्तपुटमाने तु साध्यद्रव्यवलाबलात् ।

पुटं विशाय दातव्यमूहापोहविचक्षणैः ॥ २३७ ॥

कूपिकादिस्वरूपम् ॥

काचाग्रोत्पृद्धटीनां च कूपिका चपकाणि च ।

रूपिका कूपिका सिद्धा गोलं चैव करण्डकम् ॥ २३८ ॥

चपकं च कठोरी च वाटिका खोरिका तथा ।

कञ्चोली माहिका चेति नामान्येकार्थकानि हि ॥ २३९ ॥

रसोपरसलोहानां त्रिधा संस्कारबह्वयः ।

गरुण्डकाष्ठकोलीशसाधनास्ते पृथक्त्रिधा ॥ २४० ॥

गरुण्डसाधनास्तेषु पुटं कुक्कुटसंज्ञकम् ।

चराहपुटसंज्ञं हि गजसंज्ञं पुटे भवेत् ॥ २४१ ॥

श्रेष्ठा धनोद्भवच्छाणा मध्यमा गोष्ठसम्भवाः ।

अधमाः कृत्रिमं काष्ठं स्वदिरासनसम्भवम् ॥ २४२ ॥

अथवा सारवृक्षोत्थं वितस्तिद्वयदीर्घिकम् ।

स्थूलप्रकोष्ठमात्रं तु श्रेष्ठं सूतेन्द्रपाचने ॥ २४३ ॥

मृदुमध्यमचण्डाग्निसंज्ञं स्याद्दारुसाधनम् ।

अङ्गाराः स्वदिरोद्भूतास्त्रिफला वृक्षसम्भवाः ॥ २४४ ॥

कर्पांस्तारतरुद्भूताश्चैष्ठा धमनकर्मणि ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्ती षड्विंशोऽङ्काः ॥

॥ इति अमृतीकरणविधान्तिः समाप्ता ॥

॥ क्रियाकरणं नाम द्वितीया विश्रान्तिः ॥

॥ प्रथम उल्लासः ॥

उपरसशोधनमारणविधिः ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव चिदानन्द सच्चिदानन्ददायक ! ॥

त्वयैव प्रतिबुद्धाऽस्मि पूर्वं रसविधानकम् ॥ १ ॥

इदानीं त्वत्प्रसादेन श्रोतुमिच्छाम्यहं प्रभो ! ।

गन्धाद्युपरसाना च लोहानां हेमपूर्विणाम् ॥ २ ॥

पद्मरागादिरत्नाना लक्षणे जातिमाह्वयम् ।

सत्कारं च गुणान्ब्रूहि यथा जानाम्यहं प्रभो ! ॥ ३ ॥

उपरसाः ॥

श्रीभैरवः—

गन्धतालशिलाताप्यघनहिङ्गुल्लौरिकाः ।

चपलाश्मजभूनागहरिद्राश्माग्निजारकः ॥ ४ ॥

सर्परीतुल्यरुद्रकुष्ठगिरिसिन्दूरटङ्गणाः ।

कम्पिलविपकासीसगौरीपापाणभूखगाः ॥ ५ ॥

पोदारशृङ्गी सिन्दूरस्तुवरिश्च रसाञ्जनम् ।

नीलाञ्जनं च सौवीरं सूतोञ्जनमफेनकम् ॥ ६ ॥

पुष्पाञ्जनं शङ्खशुक्तिशम्बूकाश्च वराटकाः ।

सावुणी च नवक्षारचीनक्षाराखुमारकाः ॥ ७ ॥

सर्वगुगुलुलाक्षाश्च क्षाराश्च लवणानि च ।

गोरोचनोऽम्लवेतश्च काचच्छलगणवालुकाः ॥ ८ ॥

एते उपरसा ख्याता रसराजस्य कर्मणि ।

द्वादश लोहाः ॥

स्वर्णरूप्यार्ककान्ताग्रसत्त्व तीक्ष्ण च मुण्डकम् ॥ ९ ॥

भुजङ्ग त्रपुस चैव रीति काम्य च वर्तकम् ।

द्वादशैतानि लोहानि मण्डूरो लोहकिट्टकम् ॥ १० ॥

मयरत्नानि ॥

माणिक्यमुक्ताफलविद्रुमाणि

ताक्ष्यं च पुष्प मिदुर च नीलम् ।

गोमेधक चाऽथ विह्वरक च

क्रमेण रत्नानि नवग्रहाणाम् ॥ ११ ॥

नव उपरत्नानि ॥

सूर्यकान्तश्चन्द्रकान्तस्तारकान्तस्तु कान्तक ।

वैकान्तश्च नृपावर्तस्सस्यको विमला तथा ॥ १२ ॥

पेरोजश्च नवैतानि ह्युपरत्नानि निर्दिशेत् ।

गन्धक - गन्धकशुद्धिः ॥

[प्रथम प्रकार ।]

उत्पत्तिलक्षण जार्ति गन्धक शोधयेदत् ॥ १३ ॥

साज्य भाण्डे पय क्षिप्त्वा मुख वस्त्रेण बन्धयेत् ।

तत्पृष्ठे चूर्णित गन्ध क्षिप्त्वा श्रावेण रोधयेत् ॥ १४ ॥

भाण्ड निक्षिप्य भूम्यन्तरूर्ध्वं देय पुट लघु ।

तत क्षीरे द्रुत गन्ध शुद्ध योगेषु योजयेत् ॥ १५ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

कङ्कणीसर्पैरण्डतैलं वाऽथ कुसुम्भजम् ।

मेपीक्षीरं घृतं वाऽथ गोक्षीरं चारनालकम् ॥ १६ ॥

एतेष्वेकं तु भाण्डान्तः किञ्चिद्गुणं प्रपूरयेत् ।

रुद्ध्वा वस्त्रेण तद्वक्तुं गन्धचूर्णं ततोपरि ॥ १७ ॥

लोहपात्रेण रुद्ध्वाऽथ षष्ठे म्याप्य च स्पर्शम् ।

सान्निमुत्पलकैः पूर्णमेवं द्राव्यं समुद्धरेत् ॥ १८ ॥

तद्दधुत्तूरद्वयं पिष्ट्वा शुष्कं द्राव्यं च पूर्ववत् ।

पुनरेवं प्रकर्तव्यं सुशुद्धो गन्धको भवेत् ॥ १९ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

यामैकं गन्धकं मद्यं बृहत्या चाज(श्व)गन्धया ।

भृङ्गीधुत्तूरयोर्वाऽथ तिलपर्ण्याश्च तद्द्वयैः ॥ २० ॥

तमादाय घृतैस्तुल्यैर्लोहपात्रे क्षणं पचेत् ।

बध्वाऽग्निना द्रुतं तं वै क्षजाक्षीरे विनिक्षिपेत् ॥ २१ ॥

इत्येवं सप्तधा कुर्याच्छुद्धिमायाति गन्धकः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

करञ्जैरण्डतैलं च छागीदुग्धं च भाण्डके ॥ २२ ॥

क्षिप्त्वा तस्य मुच्यं बध्वा स्वच्छवस्त्रेण बुद्धिमान् ।

गन्धकं धूर्तजैर्द्रवैर्दिनं भाव्यं विशोपयेत् ॥ २३ ॥

तच्चूर्णं पूर्वभाण्डस्य वस्त्रोपरि निधापयेत् ।

आच्छाद्य श्रावकेनैव षष्ठे देयं पुटं लघु ॥ २४ ॥

द्रुतं गन्धं समादाय भाव्यं धुत्तूरजैर्द्रवैः ।

तद्द्वद्वाव्यं पुनर्भाव्यं द्रावयेच्च पुनस्ततः ॥ २५ ॥

आदाय मत्स्यपित्तेन सप्तधा मान्यमातपे ।
 ततः कोशातकीबीजचूर्णेन सह पेययेत् ॥ २६ ॥
 भावयेद्भृङ्गजैर्द्रावैस्सप्ताहमातपे खरे ।
 तोयेन क्षालितं शोष्यं ततो मृद्वग्निना क्षणम् ॥ २७ ॥
 घृताक्ते लोहपात्रे तु द्रावितं ढालयेत्ततः ।
 भृङ्गराजद्रवान्तस्थस्सम्यक् शुद्धस्स जायते ॥ २८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

गन्धकं याममात्रं वा मर्द्यं ग्राह्यजगन्धयो ।
 भृङ्गबुत्तूरयोर्वाऽपि तिलपर्णीरसेन वा ॥ २९ ॥
 तदादाय घृतोपेतं लोहपात्रे क्षणं पचेत् ।
 लवमिना द्रुतं तच्च मेथीक्षीरे विनिक्षिपेत् ॥ ३० ॥
 एवं कृतं सप्तवारं शुद्धं भवति गन्धकम् ।

गन्धकतैलम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

देवदाल्यम्लपर्णी वा नारङ्ग वाऽथ दाडिमम् ॥ ३१ ॥
 मातुलुङ्गं अथालाभं द्रवमेकस्य चाऽहरेत् ।
 गन्धकस्य तु पादांशं टङ्कणं द्रवसयुतम् ॥ ३२ ॥
 आतपे त्रिदिनं शुष्कं द्रवं देयं पुन पुन ।
 घुत्तूरतुलसीकृष्णलशुनं देवदालिका ॥ ३३ ॥
 शिग्रुमूले काकमाची कर्पूरं शंखिनीद्वयम् ।
 कृष्णागरु च कस्तूरी वन्ध्या कर्कोटकी समम् ॥ ३४ ॥
 मातुलुङ्गरसैः पिष्ट्वा क्षिपेदेरण्डतैलके ।
 अनेन लोहपात्रस्थं भावयेत्पूर्वगन्धकम् ॥ ३५ ॥

त्रिवारं क्षौद्रतुल्यं तज्जायते गन्धवर्जितम् ।
इदं गन्धकतैलं स्यात्सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ३६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अथवाऽर्कस्तुहीक्षीरैर्वस्त्रं लेप्यं तु सप्तधा ।
गन्धकं नवनीतेन पिष्ट्वा वस्त्रं लिपेतु ताम् ॥ ३७ ॥
तद्वर्तिं ज्वलितां दंशे धृतां कुर्यादधोमुखीम् ।
तैल पतेदधो भाण्डे ग्राह्यं योगेषु योजयेत् ॥ ३८ ॥

गन्धकसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गन्धकम्तु कुबेराक्षीनैलेन चिरमर्दितः ।
इदं प्रकटमूषायां ध्यातस्सत्त्वं विमुञ्चति ॥ ३९ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

यद्वा भाण्डोदरे क्षिप्त्वा गन्धकं पूर्वशोधितम् ।
पिधाय ताम्रपात्रेण तस्मिन्शीतोदकं क्षिपेत् ॥ ४० ॥
मन्वं प्रज्वाल्य तदधो वह्निमुष्णं जलं हरेत् ।
एवं पुनः पुनश्शीतजलमूर्ध्वं विनिक्षिपेत् ॥ ४१ ॥
गन्धकस्थानितस्सत्त्वं स्वर्णार्भं सर्वकार्यकृत् ।
न चास्य सत्त्वमादद्यात्सत्त्वरूपो हि गन्धकः ॥ ४२ ॥
इति गन्धकतत्त्वज्ञाः केचिदन्ये प्रचक्षते ।

गन्धकद्रुतिः ॥

यद्वा सञ्चूर्णितं गन्धं कटुतैलसमन्वितम् ॥ ४३ ॥
वस्त्रे निक्षिप्य तद्वस्त्रं कारयेद्वर्तिकां दृढाम् ।
ततस्सूत्रेण संवेष्ट्य गोघृतेन परिप्लुताम् ॥ ४४ ॥

सन्दंशेनोद्धतं कृत्वा वर्ति चाऽधः प्रदीपयेत् ।
पक्वाग्रफलसम्मूतरसवर्णा भवेद्द्रुति ॥ ४५ ॥

गन्धरुस्य गुणाः ॥

गन्धक कटुक पाके वीर्योष्णो विमलम्सरः ।
विसर्पकुष्ठकण्डूतिक्रिमिगुल्मक्षयापह ॥ ४६ ॥
अक्षिरोगप्रशमनो शृष्यो विषगदार्तिजित् ।
सर्वसिद्धिप्रदो बल्यस्तिदोषघ्नो रसायन ॥ ४७ ॥

हरितालम् ॥

हरितालञ्च गोदन्ती तालकं नटमण्डनम् ।
गिरिजाललितं पीतमतिगन्ध विडालकम् ॥ ४८ ॥

[हरितालभेदाः ।]

हरितालं द्विधा प्रोक्त पत्राल्यं पिण्डसञ्ज्ञकम् ।
स्वर्णवर्णं गुरु म्निग्धं तनुपत्रं च भासुरम् ॥ ४९ ॥
तत्पत्रतालकं प्रोक्तं बहुपत्रं रसायनम् ।
निष्पत्रं पिण्डसदृशं स्वल्पसत्त्वं तथा गुरु ॥ ५० ॥
स्त्रीपुष्पहरणं तत्तु गुणाल्यं पिण्डतालकम् ।

[अशुद्धहरितालसेवनं दोषाः ।]

वातश्लेष्मप्रमेहादिकरमायुर्निर्वहणम् ॥ ५१ ॥
तापस्फोटारुसङ्कोचं हरितालमशोषितम् ।

हरितालशुद्धिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

तालकं कणशः कृत्वा दशांशेन तु टङ्गणम् ॥ ५२ ॥

जम्बीरोत्पद्रवै क्षाल्यं काञ्जिकै क्षालयेत्पुनः ।

वस्त्रे चतुर्गुणे बध्वां डोलायन्त्रे दिनं पचेत् ॥ ५३ ॥

सचूर्णेनारनालेन दिनं कूश्माण्डजे रसेः ।

स्वेद्यं वा शाल्मलीतोयैस्तालकं शुद्धिमाप्नुयात् ॥ ५४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

मधुतुल्ये घनीभूते कषाये ब्रह्ममूलजे ।

त्रिवारं तालकं माष्यं पिष्ट्वा सूत्रेऽथ माहिषे ॥ ५५ ॥

उत्पलैर्दशमिर्देयं पुटं कुर्यात्पुनः पुनः ।

एवं द्वादशधा पाच्यं शुद्धं योगेषु योजयेत् ॥ ५६ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

तालकं पोष्टलं बध्वा सचूर्णे काञ्जिके पचेत् ।

डोलायन्त्रेण यामैकं ततः कूश्माण्डजे रसे ॥ ५७ ॥

तिलतैले पचेद्यामं यामं च त्रिफलाजले ।

एवं यन्त्रे चतुर्यामं पाच्यं शुध्यति तालकम् ॥ ५८ ॥

तालकसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

लाक्षा राजी तिलादिशम्रु टङ्कणं लवणं गुडम् ।

तालकार्द्येण(१) सम्मर्द्य छिद्रमूषां निरोधयेत् ॥ ५९ ॥

पुटेत्यातालयन्त्रेण सत्त्व पतति निश्चयम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

तालकं मर्दयेद्दुग्धैस्सर्पाक्ष्या वा कषायकै ॥ ६० ॥

पूर्ववज्जनयेत्सत्त्व छिद्रमूषानिरोधितम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

लाक्षा राजी गुडं शिग्रु टङ्कणं लवणं तिला ॥ ६१ ॥

एभिस्तुल्यं सत्वतालं मर्दयेद्रविदुग्धकैः ।
 दिनं वा वज्रिणीदुग्धैः कूटमाण्डस्य द्रवैश्च वा ॥ ६२
 तेन कल्केन लिप्त्वान्तश्छिद्रगूपां निरोधयेत् ।
 पुट्याद्वा धमनात्सत्त्वं ग्राह्यं पातालंयन्त्रके ॥ ६३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

तालकादष्टमांशेन देयं सूतं च टङ्गणम् ।
 कूटमाण्डस्य रसैस्सुद्धाः क्षीरैर्मर्याद्दिनलयम् ॥ ६४ ॥
 तद्गोलं छिद्रगूपायां ग्राह्यं सत्त्वं च पूर्ववत् ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

भागाप्पोडश तालम्य विपसारदटङ्गणा. ॥ ६५ ॥
 श्वेताभ्रवज्रयोश्चूर्णं प्रतिभागं विमिश्रयेत् ।
 समं स्नुद्यर्कपयसा मर्दयेद्दिवसद्वयम् ॥ ६६ ॥
 तद्गोलं काचकुप्यन्तः क्षिप्त्वा ता काचकूपिकाम् ।
 सर्वतोऽङ्गुलमानेन लिम्पेद्वस्त्रे मृदा दृढम् ॥ ६७ ॥
 शुष्कां तां बालुकायन्त्रे शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ।
 शुष्के द्रवे निरुध्याऽथ सम्यग्मृत्तुल्यवैर्मुसम् ॥ ६८ ॥
 षण्डाग्निना पचेद्योर्वतावद्द्वादशयामकम् ।
 स्वाङ्गशीतं समुद्धृत्य मित्वा कूर्पीं समाहरेत् ॥ ६९ ॥
 कूर्ध्वलग्नं तालसत्त्वं स्फटिकोपलसन्निभम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

भावितां स्नुवपयस्सिक्तं स्नुहीद्रावैर्द्विसप्तथा ॥ ७० ॥
 तिलसर्पपशिग्रूणि लवणं मितपञ्चकम् ।
 एभिस्तुल्यं शुद्धतालं दिनमेकं विमर्दयेत् ॥ ७१ ॥

मूधरे च्छिद्रमूपान्तर्घातं सत्त्वं विमुञ्चति ।

तालकस्य गुणाः ॥

तालकं शोधितं श्रेष्ठं कुष्ठमृत्युजरापहम् ॥ ७२ ॥

सौभाग्यसौगन्ध्यकरं परमायुर्विवर्धनम् ।

मनःशिला ॥

मनःशिला स्यात्कुनटी नागास्या रक्तगन्धकः ॥ ७३ ॥

नेपास्तिका नागजिह्वा कल्याणी सप्तनामका ।

[मनःशिलाभेदाः ।]

मनःशिला त्रिधा प्रोक्ता श्यामाङ्गी कणवीरका ॥ ७४ ॥

खण्डाख्या चैव तद्रूपं विविच्य परिकल्प्यते ।

श्यामा रक्ता खराङ्गा च माराङ्गा श्यामिका मता ॥

तेजस्विनी च निर्भारा ताम्राभा कणवीरका ।

चूर्णीभूताऽतिरक्ताङ्गी सभारा खण्डपूर्विका ॥ ७६ ॥

उत्तरोक्ता गुणैश्श्रेष्ठा भूरिस्तत्वा प्रकीर्तिता ।

[अशुद्धमनःशिलासेवायाम् दोषाः ।]

अश्मरी मूत्रकृच्छ्रं च मन्दार्गिं मलयद्धताम् ॥ ७७ ॥

करोति कुष्ठं तापं च शुद्धिहीना मनःशिला ।

मनःशिलाशुद्धिः ॥

अजामूत्रैस्त्यहं पच्याद्दोलायन्त्रे मनःशिलाम् ॥ ७८ ॥

सप्तधा दध्यजापितैर्घर्म ताप्यं विशुद्धये ।

बीरन्तीमृक्षराड्कागम्यद्रावैर्मनःशिलाम् ॥ ७९ ॥

दोलायन्त्रे पचेद्याम याम छागोत्थमूत्रकै ।
क्षालयेदारनालेन सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ८० ॥
अगस्त्यस्य रसे भाव्या सप्ताहाच्छोधिता शिला ।

मनःशिलासत्त्वपातनम् ॥

[प्रथम प्रकार ।]

तालवच्च शिलासत्त्व पातनं शोधनं तथा ॥ ८१ ॥
गोमासैर्मातुलुङ्गान्मैर्दिनं भाव्या मनःशिला ।
ता रक्तपीतपुष्पाणां रसैः पीतैश्च भावयेत् ॥ ८२ ॥
दिनान्ते मर्दयेद्याम मित्तपञ्चकसयुतम् ।
गुलिका काचकूप्यन्त क्षिप्त्वा ता काचकूपिकाम् ॥
सर्वतोऽङ्गुलमानेन लिम्पेद्वस्त्रमृदा दृढम् ।
शुष्का ता घालुकायन्त्रे शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ ८४ ॥
शुष्के द्रवे निरुध्याऽथ सम्यग्मृलवणैर्मुलम् ।
घण्डाग्निना पचेद्यावत्तावद्द्वादशयामकम् ॥ ८५ ॥
स्नाह्मशीतं समुद्धृत्य भित्त्वा कूपीं समाहरेत् ।
ऊर्ध्वलग्नं शिलासत्त्व बालार्कसदृशोपमम् ॥ ८६ ॥

[द्वितीय प्रकार ।]

अगस्त्यशिग्रुजैस्तोयैस्त्र्यहं भाव्या मनःशिला ।
तालकौषधयोगेन सत्त्व हेमनिभं भवेत् ॥ ८७ ॥

मनःशिलाया गुणाः ॥

मनःशिला कटूष्णं च सत्तिका कफघातजित् ।
कण्डूतिक्षयकासघ्नी विषमूताग्निमान्द्यहृत् ॥ ८८ ॥

माक्षिकम् ॥

माक्षिकं मधुघातु स्यान्माक्षीरं हेममाक्षिकम् ।

ताप्यञ्च तापिजं ताक्ष्यं तापीदेशसमुद्भवम् ॥ ८९ ॥

[माक्षिकभेदाः ।]

माक्षीकं द्विविधं हेममाक्षिकं तारमाक्षिकम् ।

तत्राऽऽद्यं माक्षिकं कान्यकुब्जोत्थं स्वर्णसन्निभम् ॥

तपतीतीरसभूतं पद्मवर्णं सुवर्णवत् ।

पापाणनहलं प्रोक्तं स्त्राप्याख्योऽसौ गुणात्मकः ॥ ९१ ॥

सुवर्णाकारभेदाच्च प्रत्येकं तत्पुनस्तिषा ।

कादम्बं कारवेलाख्यं तण्डुलीयकसंज्ञकम् ॥ ९२ ॥

[अशुद्धमाभिकसेवने दोषाः ।]

माणविष्टमदौर्बल्यनहिसादाक्षिरोगकृत् ।

मर्षक्षिकं मारयत्येव शुद्धिहीनं सुरार्चितं ॥ ९३ ॥

माक्षिकशुद्धिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

माक्षिकं नरमूत्रेण वायै कौलुत्थकोद्भवै ।

घेतसेनाश्लवर्गेण टङ्कणेन कटुत्रिकैः ॥ ९४ ॥

डोलायन्त्रे दिनं पाच्यं सूरणस्यैव मध्यगम् ।

दिनं रम्भाद्रवै पच्यादुद्धृतं पेपयेद्धृतैः ॥ ९५ ॥

एरण्डतैलसंयुक्तैः पुटे पच्यन्विशोधयेत् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

माक्षिकस्य त्रयो भागाः भागैकं टङ्कणस्य च ॥ ९६ ॥

मातुलुङ्गद्रवैर्वाऽथ जम्बीरोत्थद्रवैः पचेत् ।

स्योहपात्रे पचेत्तावद्यावत्पात्रं सुलोहितम् ॥ ९७ ॥

ताम्रवर्णमयो वाऽपि तावच्छुध्यति माक्षिकम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

अगन्तिपुष्पनिर्यासेदिशग्रुमूलं निघण्णेत् ॥ ९८ ॥

अथै पाषाणमेघाश्च पेप्यमेभिश्च माक्षिकम् ।

तद्वटी चाऽथ मृषाया दशभिरुत्पलैः पुटेत् ॥ ९९ ॥

पुन पुनश्च पिष्ट्वाऽथ पुटैष्पट्टभिर्विशुध्यति ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

क्षौद्रक्षीरारनालाश्च अष्टभागाः पृथक् पृथक् ॥ १०० ॥

गन्धं तर्कं चतुर्भागं भागं कौलुत्थजो रसः ।

सर्वं संपूरयेद्भाण्डे भागैकं माक्षिकं पचेत् ॥ १०१ ॥

डोलायन्त्रेण मृद्वग्नौ याममात्रं पुन पचेत् ।

उद्धृत्य मातुलुज्जम्बैः पिष्ट्वा दशभिरुत्पलैः ॥ १०२ ॥

पुटे पुनः पुनः कुर्यादेवं द्वादशवासरम् ।

शुद्धं भवति माक्षिकं सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १०३ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

माक्षिकं कणशः कृत्वा आलिनीमेघनादयो ।

पिण्डे निक्षिप्य विपचेद्दोलायन्त्रे कुलुत्थजे ॥ १०४ ॥

काये तच्छुद्धतां याति प्रशस्तं लोहमारणे ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

१. तैले तर्के गवां मूत्रे कौलुत्थे वाऽम्लकाञ्जिके ॥ १०५ ॥

माक्षिकं शोधयेत्पात्रे गिरिदोषनिवृत्तये ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

कुलुत्थकोदयकायनरमूलान्स्वेतसैः ॥ १०६ ॥

टङ्कणेनाम्लवर्गेण कटुकत्रिनयेन वा ।

डोलायन्त्रे दिनं पाच्यं सूरणकन्दमध्यगम् ॥ १०७ ॥

दिनं रम्भाद्रवैः पाच्यं घ्मातमुद्धृत्य पेपितम् ।

परण्डतैलसर्पिर्भ्यां पुटैश्शुच्यति माक्षिकम् ॥ १०८ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

सुवर्णवर्णचिमलं ताप्यं वा कणशः कृतम् ।

पुनर्नवायाः कल्कस्थं कौलुत्थे स्वेदयेद्रसे ॥ १०९ ॥

सैन्धवैर्धीजपूराक्तैर्युक्तं वा पोष्टलीकृतम् ।

डोलायन्त्रे दिनं स्वेद्यं शुद्धिमायाति निश्चितम् ॥

माक्षिकसत्त्वपातनविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गोदुग्धैश्च स्नुहीक्षीरैर्माल्यमेरण्डतैलकैः ।

माक्षिकं दिनमेकं तु मर्दितं घटकीकृतम् ॥ १११ ॥

अप्रवद्धमने सत्त्वं सस्यकस्याऽप्ययं विधिः ।-

[द्वितीयः प्रकारः ।]

डोलायन्त्रे सारनाले माक्षिकं स्वेदयेद्दिनम् ॥ ११२ ॥

चूर्णितं मधुसर्पिर्भ्यां लोहपात्रे पचेरिनम् ।

आदाय मावयेद्धर्मे वज्रीक्षीरैर्दिनावधि ॥ ११३ ॥

गृहधूमैर्घृतैः क्षौद्रैस्संयुक्तैर्मर्दयेद्दिनम् ।

अन्धमूपागतं घ्मातं सत्त्वं गुञ्जानिभं भवेत् ॥ ११४ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

कदलीकन्दतोयेन माक्षिकं शतधाऽऽत्तपे ।

भावितं पाचयेधामं साज्यैर्वातारितैलकैः ॥ ११५ ॥

पूर्ववद्धमनात्सत्वमिन्द्रगोपसमं भवेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्तुब्धकपयसा स्तन्यैर्माक्षिकं मर्दयेद्दिनम् ॥ ११६ ॥

कङ्कुष्ठं टङ्गणं चैव प्रतिपादाशमिश्रितम् ।

मूकमूपागतं ध्यातं सत्त्वं मणिनिभं भवेत् ॥ ११७ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

कदलीकन्दतुलसीजवीराणां द्रवैः क्रमात् ।

भावयेन्माक्षिकं श्लक्ष्णं प्रतिद्रावेण सप्तधा ॥ ११८ ॥

रुद्धा ध्याते पतेत्सत्त्वं शुक्लपुण्डनिभं शुभम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

मूत्रवर्गान्म्लवर्गान्भ्यां द्विसप्ताहं विभावयेत् ॥ ११९ ॥

माक्षिकं तीव्रघर्मेण दिनमग्नौ मर्दयेत् ।

मित्रपञ्चकसंयुक्तं वटीकृत्य धमेद्दृढम् ॥ १२० ॥

व्योमवद्धकनालेन सत्त्वं शुल्बनिभं भवेत् ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

स्तुहीक्षीरैर्गवां क्षीरैर्भाव्यमेरण्डतैलकैः ॥ १२१ ॥

माक्षिकं पञ्चमिलातं सप्ताहान्ते वटीकृतम् ।

पूर्ववद्विधमेतेन सत्त्वं लाक्षानिभं भवेत् ॥ १२२ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

स्तन्यै. कङ्कुष्ठकैश्चैव कदलीतोयसंयुतैः ।
 मिलपञ्चकसंयुतैर्माक्षिकं दिनसप्तकम् ॥ १२३ ॥
 भावितं मर्दयेद्यामं दिनं वातारितैलकैः ।
 मृद्वग्निना पचेत्तावद्यावद्भवति गोलकम् ॥ १२४ ॥
 सत्त्वं किंशुकपुष्पामं व्योमवद्भ्रमनाद्भवेत् ।
 विमलानां च सर्वेषां सस्यकस्याऽप्ययं विधिः ॥ १२५ ॥

[नवमः प्रकारः]

संचूर्ण्य माक्षिकं शुद्धं मर्धमग्लेन केनचित् ।
 क्षालयेदारनालेन बधस्त्वं स्वर्णचूर्णवत् ॥ १२६ ॥
 जारयेत्तत्समाहृत्य धमेत्सत्त्वं विमुञ्चति ।
 योजयेद्वापने चेदं बीजानां यत्र यत्न वै ॥ १२७ ॥

[दशमः प्रकारः ।]

कदलीपत्रजैर्नरैर्माक्षिकं भावयेद्द्रुतम् ।
 गन्धर्वतैलमध्याज्यै. पक्वमेकदिनं ततः ॥ १२८ ॥
 तत्ताप्यं यज्जम्पायां पक्वायां निक्षिपेत्तत् ।
 लोहसन्धानकरणं तत्समं तत्त निक्षिपेत् ॥ १२९ ॥
 दृढं प्रमूकम्पायां कोष्ठिकायां निवेशयेत् ।
 अङ्गारै. खदिरोद्भूतैर्धमेद्भस्माद्भवेन वै ॥ १३० ॥
 वङ्गनालयुजा सत्त्वं ताप्यस्य पतति ध्रुवम् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

भाणिवन्ध्यं(मन्यं) वैष्णवं च गृहीयात्समभागतः ॥
 फलपूरसै. पिष्ट्वा सम्पुटे सुदृढं क्षिपेत् ।

सम्यग्लिप्त्वा चनोद्भूतैश्छाणकैः पुटयेत्तत् ॥ १३२ ॥

कुक्कुप्तोत्थं(?) तदाकृप्यं स्वांगशीतं प्रमर्दयेत् ।

फलपूररसैः पक्वैर्मर्दयित्वाऽथ पूर्ववत् ॥ १३३ ॥

पुटनं छाणेनैव तावत्कुर्याद्विचक्षणः ।

यावत्तत्पुटितं कस्कं फलपूराम्लमर्दितम् ॥ १३४ ॥

शाणोत्तेजितनिस्त्रिशलिप्तं तत्ताम्रतामियात् ।

इत्थं शुद्धं च गरुडं टङ्कणं नीरजं रसम् ॥ १३५ ॥

घृतेन मधुना युक्तं सगुडं गुञ्जया समम् ।

प्राग्वन्मूपागतं कृत्वा धमेत्तत्स्वदिरामिना ॥ १३६ ॥

मृदुसत्त्वं नागसममिन्द्रगोपकसन्निभम् ।

पतत्येव न सन्देहस्तत्सर्वज्ञवचने तथा ॥ १३७ ॥

शुक्लदीप्तिरशब्दश्च यदा वैश्वानरो भवेत् ।

तदा तु सत्त्वं पतितं जानीयान्नान्यथा स्वचित् ॥ १३८ ॥

माक्षिकस्य गुणाः ॥

कषायतिक्रमधुरं कटुकं माक्षिकद्वयम् ।

उष्णं रसायनं कुष्ठशोषहिध्मावमिप्रणुत् ॥ १३९ ॥

माक्षीकधातुमस्कलामयम्.

प्राणो रसेन्द्रस्य परं हि वृष्य ॥

दुर्मेललोद्द्वयमेलकश्च

गुणोत्तरः पूर्वरसायनाग्रजः ॥ १४० ॥

अध्रकम् ॥

उत्पत्त्यादि घनस्याऽऽदौ कथितं तद्रसाम्बने ।

अधुना सम्प्रवक्ष्यामि तत्क्रियास्तद्गुणानपि ॥ १४१ ॥

अध्ररुभस्मविधिः ॥

[प्रथमः प्रवारः ।]

धान्याग्रकं मेघनादद्रवैस्सम्मर्दयेद्दिनम् ।

शतांशं टङ्कणं दत्त्वा ततो गजपुटे पचेत् ॥ १४२ ॥

मुस्तासूरणवर्षाभूरसैर्व्यस्तैः पुटं त्रिधा ।

कासमर्दरसैः पञ्च वरागोमूत्रकैरपि ॥ १४३ ॥

न्यग्रोधस्य जटाकार्यैर्मर्घं दशपुटं पुनः ।

पट्टं च जम्बीरनीरेण गोक्षीरेण पुटतयम् ॥ १४४ ॥

पेषणं घर्मपाकं च स्यालीपाकं पुटं क्रमात् ।

कुर्याच्चत्वारि कर्माणि टङ्कणं च पुटे पुटे ॥ १४५ ॥

निश्चन्द्रं जायते ह्यग्रं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

अयं सामान्यसंस्कारो विशेषस्तु निगद्यते ॥ १४६ ॥

[भस्मीकरणे विशिष्टसंस्काराः ।]

निश्चन्द्रकं मृतव्योम सामान्यक्रमसंस्कृतम् ।

तत्तद्गोगहरद्रव्यकाथैः पिष्ट्वा पुटे पचेत् ॥ १४७ ॥

यन्नैरिस्त्रिस्तथा कुर्यात्तद्गोगहरं भवेत् ।

अयं विशेषसंस्कारस्तत्तद्गोगहरो भवेत् ॥ १४८ ॥

पूर्वाह्णे पेषणं कार्यं मध्याह्णे घर्मपाचनम् ।

सायाह्णे स्यालीपाकं कुर्याद्रात्रौ पुटं क्रमात् ॥ १४९ ॥

संस्कारः पञ्चधा प्रोक्तो घनस्य परमेश्वरि ।

धान्याग्रकरणे सत्वपातनं निर्मलक्रिया ॥ १५० ॥

सुमृतीकरणं चैव त्वमृतीकरणं तथा ।

मारणे घनसत्वस्य घनपत्रस्य मारणे ॥ १५१ ॥

कमाच्छ्रेष्ठतमौ प्रोक्तौ शस्तौ दरदटङ्गणौ ।

[द्वितीयः प्रकारः]

मुस्ताक्वाथेन धान्याभ्रं पञ्चविंशत्पुटे पचेत् ॥ १५२ ॥

गोमूत्रैश्च तथा क्वाथैस्त्रिफलाया सुरेश्वरि ! ।

कासमर्दद्रवैरेकं गोक्षीरेण पुटं त्रिधा ॥ १५३ ॥

निश्चन्द्रं जायते क्षत्रं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

विशेषसंस्कारयुतं तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ १५४ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

धान्याभ्रकस्य भागैकं भागौ द्वौ टङ्गणस्य च ।

पिष्ट्वा तदन्धमूषायां रुध्वा तीव्राग्निना धमेत् ॥ १५५ ॥

स्वभावशीतलं चूर्णं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

विशेषसंस्कारयुतं तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ १५६ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

धान्याभ्रं मर्दयेदम्लैर्धर्मैः संस्थापयेत्ततः ।

पुटं कुर्यात्ततोऽम्लेन सेचनं मर्दनं पुनः ॥ १५७ ॥

विंशद्वारं ततो दुग्धे पुटनिस्तब्धमभ्रकम् ।

क्षिपेत्तं मर्दयेद्दुग्धैर्दुग्धे क्षिप्त्वाऽऽतपे न्यसेत् ॥ १५८ ॥

पुटे त्रिस्सप्तवाराणि कुर्यादिवं पुनः पुनः ।

तण्डुलं वज्रवल्ली च तालमूली पुनर्नवा ॥ १५९ ॥

शार्ङ्गेरी मरिचं चैवं वला च पयसा सह ।

पूर्वाभ्रं पेपयेदेतैः प्रत्येकैश्च त्र्यहं त्र्यहम् ॥ १६० ॥

क्षिप्त्वाऽऽतपे पुटे पच्यात्प्रत्येकेन पुनः पुनः ।

पवं निश्चन्द्रकं व्योम कज्जलाभं मृतं भवेत् ॥ १६१ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

धान्याग्रकस्य गुष्क(द्ध)म्य दशांशं मरिचं क्षिपेत् ।
 पेपयेदम्लवर्गेण अम्लैर्भाव्यं दिनत्रयम् ॥ १६२ ॥
 तच्छुष्कं सम्पुटे धाम्यं खदिराङ्गारकैर्दढम् ।
 ऊर्ध्वपात्रे निवार्याऽथ सिञ्चेदम्लेन केन तम् ॥ १६३ ॥
 धान्यं तत्रैव पङ्क्तास्मलैस्सिञ्च्यात्पुनः पुनः ।
 अगस्त्यशिग्रुवर्षामूमूलपत्रभवै रसैः ॥ १६४ ॥
 पिष्ट्वाऽग्नौ सेचयेत्तेन पङ्क्ता धाम्यं च सेचयेत् ।
 सितामध्वाज्यगोक्षीरैस्तद्धीतं पेप्यमग्रकम् ॥ १६५ ॥
 रुध्वा पङ्क्तिं पुटैः पाच्यं पिष्ट्वा चैव पुनः पुनः ।
 मत्स्याक्ष्याश्चैकवीराया द्रवैः पिष्ट्वा त्रिधा पचेत् ॥
 एवं गजपुटैः पाच्यं निश्चन्द्रमयतेऽग्रकम् ।
 पलाग्रकस्य सिन्दूरं सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १६७ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

धान्याग्रं मर्दयेद्यामं मत्स्याक्षीस्वरसैस्ततः ।
 पचेद्गजपुटैरेवं सप्तधा तुलसीरसैः ॥ १६८ ॥
 कोकिलाक्षरसैस्तप्तं कुमारीस्वरसैस्तथा ।
 श्वेतदूर्वारसैस्तद्व्याघ्रीकन्दरसैस्तथा ॥ १६९ ॥
 पुनर्नवारसैस्तप्तं तद्व्याघ्रामृतैस्ततः ।
 निश्चन्द्रं जायते सप्त सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १७० ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

धान्याग्रं टक्कणं तुल्यं गोमूत्रैस्तुलसीद्रवैः ।
 बाकुच्या सूरणैर्नाल्या दिनं पिष्ट्वा पुटे पचेत् ॥ १७१ ॥

द्रवैः पुनः पुनः पिष्ट्वा दिनान्तेषु पुटे पचेत् ॥१७०॥
रुध्वा रुध्वा पुटैस्त्वेव निश्चन्द्रं चाभ्रकं भवेत् ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

पिष्ट्वा साम्लारनालेन पेटाली(री)मूलजत्वचम् ॥१७१॥
तद्द्रवैर्मर्दयेदभ्रं दिनं गजपुटे पचेत् ।
एवं सप्तपुटे कार्यं दध्ना च पुटसप्तकम् ॥ १७२ ॥
यवचिञ्चाद्वैस्तद्वन्निश्चन्द्रं जायतेऽभ्रकम् ।

[नवमः प्रकारः]

धान्याभ्रकं रविक्षीरै रविमूलद्रवैश्च वा ॥ १७३ ॥
मर्द्यं मर्द्यं पुटे पच्यात्सप्तधा म्रियते ध्रुवम् ।

[दशमः प्रकारः ।]

धान्याभ्रकं तुपास्लान्तरातपे स्थापयेद्दिनम् ॥ १७४ ॥
यामं मर्द्यं तु तद्गोलं रुध्वा गजपुटे पचेत् ।
एवं कार्पासतोयान्तस्स्थाप्यं पाच्यं पुटे पचेत् ॥१७५॥
एवं गोक्षीरमध्यस्थ स्थाप्यं पेप्य पुटे पचेत् ।
पश्नादम्लैश्च गोक्षीरै कार्पासैश्च पुन पुन ॥१७६॥
घर्मपाकं मर्दनं च स्थालीपाकं पुटं क्रमात् ।
एकविंशत्पुटे प्राप्ते निश्चन्द्रं जायतेऽभ्रकम् ॥ १७७ ॥
सर्वेषां घातिताआणाममृतीकरणे विधिः ।

अभ्रकस्य गुणाः ॥

अभ्रकं गगनं भृङ्गं बहुपुतमुमामवम् ॥ १७८ ॥

पत्राभ्रकस्य सिन्दूरममृतं परमं हितम् ।

त्रिदोषघ्नं बलकरं वृष्यमारोग्यदं शुचि ॥ १७९ ॥

सर्वरोगहरं सौम्यं विषघ्ने च रसायनम् ।

हिङ्गुलः ॥

हिङ्गुलो दरदं चूर्णपारदश्च रसोद्भवः ॥ १८० ॥

रसगर्भस्पुरङ्गश्च लोहघ्नस्तिग्धिपारदः ।

हिङ्गुलस्तिविधौ ज्ञेयश्चर्मरश्शुकनुण्डकः ॥ १८१ ॥

हंसपादश्च तत्राऽऽद्यं तारकर्मणि योजयेत् ।

अधर्मं ते विजानीयाच्छुकनुण्डं च मध्यमम् ॥ १८२ ॥

हेमतारक्रियामार्गे योजयेत्परमेश्वरि ! ।

हंसपादो महाश्रेष्ठः सर्वकर्मकरो हि सः ॥ १८३ ॥

तस्य सत्त्वं सूत एव दरदस्य त्रिभेदतः ।

हेमकिट्टस्य सदृशस्तद्रूपस्तीक्ष्णमारकः ॥ १८४ ॥

चर्मरस्तीक्ष्णरूपस्याल्मुमीतश्शुकनुण्डकः ।

जपाकुसुमसङ्काशो हंसपादो महोत्तमः ॥ १८५ ॥

रसायने सर्वसूतहरणे सर्वरज्जने ।

लोहानां मारणे श्रेष्ठो वर्णोत्कर्षणकर्मणि ॥ १८६ ॥

रसकस्य तथा रागबन्धे धौरेयकस्समृतः ।

मलदोषादिकं नाऽस्ति सर्वकार्येषु पूज्यते ॥ १८७ ॥

हिङ्गुलशुद्धिः ॥

मेपीक्षीरेण दरदमण्डवर्गैश्च भावितम् ।

सप्तवारं प्रयत्नेन शुद्धिमायाति निश्चितम् ॥ १८८ ॥

हिङ्गुलसत्वपातनम् ॥

दरदं पातनायन्त्रे पातितं च जलाशये ।

सत्त्वं सूतकसङ्काशं विमुञ्चति न संशयः ॥ १८९ ॥

द्विदुलस्य गुणाः ॥

ये गुणाः पारदे प्रोक्तास्ते गुणास्सन्ति द्विदुले ।

नवज्वरहरः प्रोक्तः सम्पातज्वरनाशनः ॥ १९० ॥

गैरिकम् ॥

गैरिकं गिरिधातुस्म्यादूरक्तधातुर्गवेधुकम् ।

गैरिकं द्विविधं प्रोक्तं तत्राऽऽद्य स्वर्णगैरिकम् ॥ १९१ ॥

पाषाणगैरिकं चान्यत्पूर्वं श्रेष्ठतमं गुणैः ।

गैरिकस्य गुणाः ॥

शोणितं मसृणं स्निग्धं स्वादु घृप्य हिमं लघु ॥ १९२ ॥

चक्षुष्य रक्तपित्तघ्नं विषहिध्मावमिप्रणुत् ।

तापज्वरहरं श्रेष्ठं हेमघ्नं रक्तगैरिकम् ॥ १९३ ॥

पाषाणगैरिकं प्रोक्तं कठिनं ताम्रवर्णकम् ।

चपलः ॥

देहवेधी लोहवेधी चपला रसबन्धिनी ॥ १९४ ॥

चपला बहुभेदा च सर्वलोहस्वरूपतः ।

हेमस्तारो रविमयस्सीतात्मा वङ्गरूपधृक् ॥ १९५ ॥

तीक्ष्णरूपः कांस्यरूपो रक्तो विषमयस्तथा ।

[चपलस्वरूपम् ।]

सत्वलोहस्वरूपास्ते विषो हरितलोहभाक् ॥ १९६ ॥

विषाण्यं चपलं प्राप्य निर्जीवि तस्य दापयेत् ।

पुटेनारण्यजैश्छाणैस्सधूमं सवेथा त्यजेत् ॥ १९७ ॥

नश्येत् तस्य धूमं वै स्पर्शनं दूरतस्त्यजेत् ।
 अशनात्तस्य संस्पर्शान्म्रियते सद्य एव हि ॥ १९८ ॥
 धूमावलोकनाच्छीर्षपीडा सञ्जायते ज्वरः ।
 एवं दत्तपुटे शान्ते गृहीयाच्चपलं ततः ॥ १९९ ॥

चपलस्य गुणाः ॥

तस्य संस्पर्शमात्रेण हीरको म्रियते क्षणात् ।
 सर्वेषां चपलानां वै स्वभावस्समुदाहृतः ॥ २०० ॥
 वज्रन्तम्भे नागराजे क्रमे वाऽतीव शस्यते ।
 सर्वलोहानि कुर्वन्ति सुवर्णं तारमेव च ॥ २०१ ॥
 युक्त्याऽथ शोधितस्सूते विना भीजे च वा तथा ।
 शतं वाऽपि सहस्रं वा लक्षे कोटिं च वेधयेत् ॥ २०२ ॥
 बज्रेण रसराजेन भीजेन च समाश्रिता ।
 धूमतो वेधयेल्लोहान् रसजीर्णस्वयं गलेत् ॥ २०३ ॥
 निष्पत्य तेन देह्यन् चपलेन महात्मना ।

शिलाजतु ॥

अश्मजं गिरिजं शैलमश्मलाक्षा शिलाजतु ॥ २०४ ॥
 शिलाधातुर्द्विधा प्रोक्तो गोमूलाऽऽद्यो रसायनम् ।
 कर्पूरपूर्वकश्चाम्यस्तत्राऽऽद्यो द्विविधस्समृतः ॥ २०५ ॥
 ससत्वश्चैव निःसत्वस्तयोः पूर्वो गुणाधिकः ।
 भीष्मे तीव्रार्कतप्तेभ्यः पादेभ्यो हिमभूभृतः ॥ २०६ ॥
 स्वर्णरूप्याकर्मभ्यः शिलाधातुर्विनिस्सरेत् ।

शिलाजतोर्युगाः ॥

सर्पगर्भगिरेर्जातं जषापुष्पनिभं गुरु ॥ २०७ ॥

ससत्वे स्वादु परमं परमं तद्रसायनम् ।
 रूप्यगर्भगिरेर्जातं मधुरं पाण्डुरं गुरु ॥ २०८ ॥
 शिलाजं पाण्डुरोगघ्नं विशेषात्पित्तरोगजित् ।
 ताम्रगर्भगिरेर्जातं नीलवर्णं धनं गुरु ॥ २०९ ॥
 शिलाजं कफवातघ्नं तीक्ष्णोष्णं दीपनं परम् ।
 बह्वी क्षिप्तं भवेद्यत्तल्लिङ्गाकारं ह्यधूमकम् ॥ २१० ॥
 सलिलेऽप्यवलीनञ्च तरिसर्द्धं हि शिलाजंतु ।

गोमूत्रगन्धि कृष्णं
 गुग्गुलुकाभं सशर्करं मृत्तमम् ।
 स्निग्धमनम्लकषायं

मृदु गुरु च शिलाजंतु श्रेष्ठम् ॥ २११ ॥
 सर्वं च तिक्तकटुकं स्वादु नात्युष्णशीतलम् ॥ २१२ ॥
 वृष्यं त्रिदोषजिदभेदि चक्षुष्यं च रसायनम् ।
 क्षयशोफोदराशोष्णं मेहगूत्रप्रहापहम् ॥ २१३ ॥
 नूनं स्रज्वरपाण्डुशोफशमनं मेहाग्निमान्धापहं
 भेदश्छेदकरं च यश्मशमनं मूलाभयोन्मूलनम् ।
 गुल्मप्लीहविनाशनं जठरहृच्छूलप्रमामापहं
 सर्वत्यग्नादनाशनं किमपरं देहे च लोहे हितम् ॥
 रसोपरससूतेन्द्ररंललोहेषु ये गुणाः ।
 वसन्ति ते शिलाघातौ जरामृत्युजिगीषया ॥ २१५ ॥

भूनागः ॥

भूनाग क्षितिनागश्च मूलता रक्तजन्तुक ।
 क्षितिज. क्षितिजन्तुश्च विषघ्नो रक्तवृण्डकः ॥ २१६ ॥

यासां छेदे न रक्तं प्रभवति सततं प्रायशो रक्तभूमौ ।
 सङ्ग्राह्या मूलतास्ता विपहरधनदं पातयेत्तासु सत्वम् ।
 तद्युक्त्या पारदेन्द्रश्चरति यदि समं सारणायन्तयोगैः
 बद्धोऽयं कोटिवेधी समरविरजते(य तं)योजयेद्भृमास्करे वा ॥

भूनागसत्त्वस्य गुणाः ॥

सत्त्वं भूनागजं क्ष्वेलयक्षराक्षसमृत्युजित् ।
 सर्ववश्यकरं सर्वरोगघ्नं च रसायनम् ॥ २१८ ॥
 रसेन्द्रे जारणाकर्मजारितं कोटिवेधकृत् ।
 सुवर्णादीनि लोहानि रक्तानि असति क्षणात् ॥ २१९ ॥

भूनागसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

रक्तभूजातभूनागमृत्तिकां क्षालयेज्जलैः ।
 यावत्सत्त्वावशेषं स्याद्धौतसत्त्वं तदेव हि ॥ २२० ॥
 मित्रपञ्चकयुक्तं तन्मूपाया धमयेद्दृढम् ।
 निर्भिद्य मूषा तत्सत्त्वं गृहीत्वा किट्टकं पुनः ॥ २२१ ॥
 एवं त्रिवारं धमनात्सत्त्वशेषं समाहरेत् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

भूनागमृत्तिकां भाण्डे भूनागैस्तह निक्षिपेत् ॥ २२२ ॥
 षण्मासान्तं समान्तं वा जलैस्त्रिभवेन्मुहुर्मुहुः ।
 अस्य सत्त्वं विधानेन गृहीयादभसत्त्ववत् ॥ २२३ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

रक्तभूमिजभूनागान्पद्मरस्थेन बर्हिणा ।
 भक्षयेत्तु शरत्काले नित्यं तन्मलमाहरेत् ॥ २२४ ॥

राक्षसर्जरसस्सर्जी गुग्गुलुर्मितपञ्चकम् ।
 उर्णा क्षाराश्च पटवो नीलसर्पे(र्षे)न्द्रगोपकौ ॥ २२५ ॥
 मत्स्यश्च नीलसरट कूर्मपृष्ठं शशास्थि च ।
 माक्षीक शिखि(शस्व)तुत्थ च सर्वांश्च बर्हिणो मलम् ॥
 सर्वं निक्षिप्य मूषाया घमेत्तीनामिना दृढम् ।
 निर्भिद्य मूषा तत्सत्त्वं गृहीत्वा किट्टक पुन ॥
 एवं त्रिवारधमनात्सत्त्वशेषं समाहरेत् ।

हरिद्रादमा ॥

हरिद्रादमा निशाम्राव पीताङ्ग पीतक(घ)र्षण ॥
 तत्सत्त्वक सित स्वर्ण श्रेष्ठ रसरसायने ।

अग्निजार. ॥

अग्निजारोऽग्निनिर्यासोऽप्यग्निगर्भोऽग्निजस्मृत ॥
 बडवाग्निमलो ज्ञेयो जरायुश्चार्णवोद्भव ।
 अग्निज्वालोऽग्निजारश्च प्रोक्तस्तिन्धुप्लवो दश ॥
 सामुद्रत्याग्निनकस्य जरायुर्नहिरुज्जित ।
 सशुष्को भानुतापेन सोऽग्निजार इति स्मृत ॥ २३१ ॥
 जारार्भं दहति स्पर्शात्पिच्छिल सागरोत्प्लवम् ।
 जरायुस्तच्चतुर्वर्णं श्रेष्ठं तेषु सलोहितम् ॥ २३२ ॥

अग्निजारस्य गुणाः ॥

स्यादग्निजार. कटुकोष्णवीर्यं
 तुन्दामयघ्न कफवातहारी ।
 पित्तप्रदं क्षोणितसन्निपात-
 शूलदिवातामयनाशकश्च ॥ २३३ ॥

अग्निजारम्त्रिदोषघ्नो घनुर्वातादिवातनुत् ।
मर्दनो रसवीर्यस्य दीपनो जारणस्तथा ॥ २३४ ॥

खर्परी (रसकम्) ॥

खर्परी रसर्कं तुत्थखर्पर्यमृतसम्भवा ।
रसको द्विविध प्रोक्तो दर्दुर. कारवेल्लक ॥ २३५ ॥
सदशो(दलो)दर्दुरं प्रोक्तो निर्देश (दल)काग्वेल्लक ।
सत्वपाते शुभ पूर्वो द्वितीयश्चौपधादिषु ॥ २३६ ॥
घनसत्वनिभं बाह्ये शुभ हारिद्रवत्त ।
अच्छ खर्परवत्तुत्थ उत्तम(स्यासि) संतोदरम् ॥ २३७ ॥

खर्पर्या गुणाः ॥

रसकम्सर्वदोषघ्न कफपित्तविनाशन ।
चक्षुरोगक्षयघ्नश्च लोहपारदरज्जनं ॥ २३८ ॥
नागार्जुनेन निर्दिष्टौ रसस्य(श्च) रसकोबुभौ ।
भेष्टौ सिद्धरसौ स्मृतौ देहलोहकरौ परौ ॥ २३९ ॥
रसश्च रसकश्चौभौ येनाग्निसंहनौ कृतौ ।
देहलोहमयीं सिद्धिं दास्यतस्तु न सशय ॥ २४० ॥

खर्परीसत्वपातनम् ॥

जयन्तीत्रिफलाचूर्णं हरिद्रागुडैश्चणम् ।
षादाशं रसकम्येद पिष्ट्वा मूषां प्रलेपयेत् ॥ २४१ ॥
नलिकासम्पुटं बध्वा शोषयेदातपे स्वरे ।
ग्राह्यं पाताल्यन्त्रेण सत्त्वं घाते पुटेऽथ वा ॥ २४२ ॥

खर्परीशुद्धिः ॥

रन्मलारजोगूत्रै रसकं भावयेद्दिनम् ।

तैरेव दिनमेकं तु मर्दयेच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ २४३ ॥

मयूरतुत्यम् ॥

मयूरतुत्यं तुत्यं च नीलाश्मा ताम्रभस्म च ।

मयूरग्रीवकं क्ष्वेडनाशन सस्यकं प्रिये ! ॥ २४४ ॥

मयूरग्रीवसङ्काशं घृष्टे गोक्षीरसन्निभम् ।

अप्सु च प्लवते क्षिप्तमेतन्मायूरतुत्यकम् ॥ २४५ ॥

अथवा शुक्लिच्छाभमन्त काञ्चनचिन्दुभिः ।

अङ्कितं घर्षयेत्तुत्यमायसे चाम्लसंयुते ॥ २४६ ॥

भवेदयस्ताम्रनिभं एतन्मायूरतुत्यकम् ।

मयूरतुत्यशुद्धिः ॥

विष्टया मर्दयेत्तुत्यं मार्जारककपोतयोः ॥ २४७ ॥

दशांशं दङ्गण दत्त्वा पाच्य मृदुपुटे ततः ।

पुटे दध्ना पुटे क्षौद्रिर्देयं तुत्यविशुद्धये ॥ २४८ ॥

मयूरतुत्यसत्त्वपातनम् ॥

तुत्यं च दङ्गणं चैव तुत्यं श्लक्ष्णं विमर्दयेत् ।

मूपाया तं विनिक्षिप्य रुध्वा तीव्राग्निना धमेत् ॥

इन्द्रगोपनिभं सत्त्वं गतत्येव न संशयः ।

मयूरतुत्यस्य गुणाः ॥

तुत्यं कटुकपायोष्णं श्वित्रनेत्राभयापहम् ॥ २५० ॥

विषदोषेषु सर्वेषु प्रशस्तं कान्तिकारकम् ।

कङ्कुष्ठम् ॥

कङ्कुष्ठं काकतुष्ठं च रेचकं रागदायकम् ॥ २५१ ॥

कङ्कुष्ठं च द्विधा प्रोक्तं हेमतारात्मकं तथा ।
ब्रणजन्तुज्वरघ्नं च शूलोदावतंगुल्महृत् ॥ २५२ ॥

गिरिसिन्दूरम् ॥

महागिरिपु चाल्लो(प्ला)व(वी) पापाणान्तस्थितो रसः ।
शुष्कः शोणस्स निर्दिष्टो गिरिसिन्दूरसंज्ञया ॥ २५३ ॥
त्रिदोषशमनं भेदि रसघ्नघनकारकम् ।
देहलोहकं नेत्र्यं गिरिसिन्दूरमीरितम् ॥ २५४ ॥

टङ्कणम् ॥

टङ्कणं टङ्कणक्षारो रसक्षारो रसाधिकः ।
लोहद्रावी रसघ्नश्च सुभगो रक्तदध्वा सः ॥ २५५ ॥
मालतीतीरसन्मृतः क्षारथ्रेष्ठो नवाह्वयः ।
अश्मरीमतिसारं च निहन्यात्स्यावरं विषम् ॥ २५६ ॥
रससिद्धिकरः प्रोक्तो नागार्जुनपुरस्सरैः ।

कम्पिल्लुकः ॥

इष्टचूर्णस्य सङ्काशश्चन्द्रिकादयोऽतिरेचकः ॥ २५७ ॥
सौराष्ट्रदेशखनिजस्स हि कंपिल्लुको मतः ।

पित्तव्रणाध्मानविघ्नघ्नघ्नः

श्लेष्मोदरार्तिकिमिगुल्महारी ।

मूलामशूलज्वरशोफहारी

कंपिल्लुको हिच्य मलापहारी ॥ २५८ ॥

चत्सनाभिः ॥

उत्पत्यादि विषस्याऽऽदौ कथितं हि रसायनम् ॥
अमृतं स्याद्भत्सनाभो विषमुग्रं महौषधम् ।

गरलं मरणं नागस्तोक्कं प्राणहारकम् ॥ २६० ॥

सर्वकुष्ठहरं प्रोक्तं सर्वव्याधिविनाशनम् ।

सन्निपातादिरोगाणां विनिवृत्तिकरं प्रिये ! ॥ २६१ ॥

कासीसम् ॥

कासीसं धातुकासीसं केसरं हसलोमशम् ।

शोधन पांशुकासीसं शुभ्रं सत्वाह्वयं मतम् ॥ २६२ ॥

कासीसं त्रिविधं शुभ्रं कृष्णं पीतमिति स्मृतम् ।

कासीसं पुष्पकासीसं हीरकासीसमित्यथ ॥ २६३ ॥

पीतं कृष्णं सितं रक्तं चतुर्थेति परे जगुः ।

कासीसमुष्णं सक्षारकपायाम्लं सतिक्तकम् ॥ २६४ ॥

वातश्लेष्मप्रशमनं चक्षुष्यं रज्जकं परम् ।

मूलकृच्छ्राश्मरीकुष्ठकण्डूमणविपापहम् ॥ २६५ ॥

गौरीपापाणकः ॥

गौरीपापाणकः पीतो व्यक्तदेहश्च चूर्णकः ।

रसबन्धकरस्त्रिगुणो दोषघ्नो रसवीर्यकृत् ॥ २६६ ॥

तुवरी फटकी च ॥

भूमिस्तुवरिका फलतुवरी रज्जिका क्षितिः ।

चित्तमूदचीनकारश्च मञ्जिष्ठारागदायिनी ॥ २६७ ॥

खगस्तु फटकी दुग्धपापाणो नेत्ररोगहा ।

कर्पूराख्यशिलाधातुर्मञ्जिष्ठारागरज्जकः ॥ २६८ ॥

पोदारुट्टी ॥

सदलं पीतवर्णं च भवेद्गुर्जरमण्डले ।

अर्जुनस्य गिरेः पार्श्वे जातं पोदारशृङ्गिकम् ॥ २६९ ॥
 सीससत्त्वं मरुच्छेष्मशमनं पुद्गदापहम् ।
 रसग्रन्थनमुत्कृष्टं केशरञ्जनमुत्तमम् ॥ २७० ॥

सिन्दूरम् ॥

सिन्दूरनागगर्भे

सैमन्तिकवीरपासु नागभवम् ।

रक्तं च नागरेणुः

गणपतिमूषा सुरङ्ग इत्याख्या ॥ २७१ ॥

सौभाग्यं चैव शृङ्गारं मङ्गल्यमरुण रजः ।

सिन्दूरं कटुकं तिक्तमुष्णं व्रणविरोपणम् ॥ २७२ ॥

किलासविषकण्डूतिविसर्पशमनं परम् ।

हिङ्गुले ये गुणास्सन्ति ते गुणान्तिमुरौ प्रिये ॥ २७३ ॥

रसाञ्जनम् ॥

रसाञ्जनं रसोद्भूतं रसगर्भं रसाग्रजम् ।

रीत्या तु धाम्यमानायां तत्किट्टं तु रसाञ्जनम् ॥ २७४ ॥

तदभावे तु कर्तव्यं दावीकाथसमुद्भवम् ।

कृतकं बालभैषज्यं दावीकाथोद्भवं तथा ॥ २७५ ॥

दावीकाथभवं कण्ठ(ण्ड्य)विन्नासि क्षिप्तमक्षिण यत् ।

तद्रसाञ्जनमुद्दिष्टं कषायं कटु तिक्तकम् ॥ २७६ ॥

किञ्चिदुष्णं कफहरं छेदनं लेखनं लघु ।

रक्तपित्तप्रशमनं नेत्ररोगविनाशनम् ॥ २७७ ॥

रसाञ्जनं तार्क्ष्यशैलं ज्ञेयं वर्णञ्जनं तथा ।

रसनाभ चाग्निसारं द्वादशाह्यकीर्तितम् ॥ २७८ ॥

नीलाञ्जनम् ॥

नील नीलाञ्जन चैव चक्षुष्य वारिसम्भवम् ।
 कपोतक च कापोत सम्प्रोक्त शक्रमूमिजम् ॥ २७९ ॥
 शीत नीलाञ्जन प्रोक्त कटुतिक्तकषायकम् ।
 चक्षुष्य कफवातघ्न विषघ्न च रसायनम् ॥ २८० ॥

सौवीराञ्जनम् ॥

सौवीरमञ्जन स्निग्धमवट्ट शिलातले ।
 अञ्जनाभ शिलारूपमेतच्छ्रेष्ठमकृत्रिमम् ॥ २८१ ॥
 सौवीरमञ्जन चैव रक्तपित्तहर हितम् ।
 विषहिध्माक्षिरोगघ्न व्रणशोधनरोपणम् ॥ २८२ ॥

स्रोतोऽञ्जनम् ॥

स्रोतोद्भव स्रोतनदीभव च
 स्रोतोऽञ्जन वारिभव तथाऽन्यम् ।
 सौवीरसार च कपोतसार
 वल्मीकशीर्षं मुनिसम्मिताहम् ॥ २८३ ॥
 वल्मीकशिखराकार भङ्गे नीलोत्पलधुति ।
 वर्षणे गैरिकच्छाय स्रोतोऽञ्जनमिदं भवेत् ॥ २८४ ॥
 स्रोतोऽञ्जन शीतकटुकषाय त्रिमिनाशनम् ।
 रसायन रसे योज्य स्तन्यवृद्धिकर परम् ॥ २८५ ॥
 स्रोतोऽञ्जन हिम स्निग्ध तृष्णाहृत्वाद् दुःखनम् ।
 नेत्र्य हिध्मावमिच्छर्दिकफपित्तासकोपनुत् ॥ २८६ ॥

महिषेनम् ॥

श्रान्तस्य मगनाक्षोमाद्वासुकेर्वदनोत्थिता ।
 द्रीपान्तरे पतन्ति सप्त सविषास्त्वेदविन्दव ॥ २८७ ॥

यत् यत्र पतन्ति स ग्रस्ता गुल्मरूपनः ।
 तेषु जातं तु निर्यासमफेनं ब्रुवते जनाः ॥ २८८ ॥
 चतुर्विधमफेनं स्याज्जारणं मारणं तथा ।
 धारणं सारणं चैव क्रमाद्वक्ष्यामि लक्षणम् ॥ २८९ ॥
 श्वेतं तु जारणं प्रोक्तं कृष्णवर्णं तु मारणम् ।
 धारणं पीतवर्णं च कर्बुरं सारणं तथा ॥ २९० ॥
 जारणं जरयेदन्नं मारणं मृत्युदायकम् ।
 धारणं च वयस्तम्भं सारणं मलसारकम् ॥ २९१ ॥
 अफेन सन्निपातघ्नं वृष्यं बल्यं च मोहदम् ।
 ग्रहणीमतिसारं च नाशयेत्पण्डितामपि ॥ २९२ ॥

पुष्पाञ्जनम् ॥

पुष्पाञ्जनं पुष्पकेतुः कौस्तुभः कुसुमाञ्जनम् ।
 रीतिकं रीतिकुसुमं रीतिपुष्पं च पुष्पकम् ॥ २९३ ॥
 पुष्पाञ्जनं हितं प्रोक्तं पित्तहिक्काप्रदाहनुत ।
 नाशयेद्विषकासार्तिसर्वनेत्रामयापहम् ॥ २९४ ॥

शङ्खः क्षुद्रशङ्खश्च ॥

शङ्खोऽर्णवमव. कंजुर्जलज. पावनध्वनिः ।
 कुटिलोऽन्तर्महानादः श्वेतपीतस्सुनादक ॥ २९५ ॥
 सस्वनो दीर्घनादश्च बहुनादो हरप्रियः ।
 क्षुल्लकः क्षुद्रशङ्खस्स्याच्छ्वको नखशङ्खकः ॥ २९६ ॥
 शङ्खः कटुरसश्शीतः पुष्टिवीर्यबलप्रदः ।
 गुल्मशूलकफधासनाशनो विषदोषहः ॥ २९७ ॥
 क्षुल्लकः कटुकः स्निग्धश्शूलहारी च दीपनः ।

शुक्तिः ॥

शुक्तिमुक्ताप्रसूश्चैव महाशुक्तिश्च शुक्तिका ॥ २९८ ॥

मुक्तास्फोटस्तौतिकस्तु मौक्तिकप्रसवा च सा ।

जेया मौक्तिकमूश्चैव मुक्तामाता तथा स्मृता ॥ २९९ ॥

मुक्ताशुक्तिः कटुस्निग्धा श्वासहृद्दोगहारिणी ।

शूलप्रशमनी रुच्या मधुरा दीपनी परा ॥ ३०० ॥

जलशुक्तिः ॥

जलशुक्तिः क्षुद्रशुक्तिः किमिसुम्फुटिका च सा ।

जलशुक्तिः कटुस्निग्धा दीपनी गुल्मशूलनुत् ॥ ३०१ ॥

तथा विपहरा रुच्या पाचनी बलदायिनी ।

॥ कपर्दः ॥

कपर्दको वराटश्च कपर्दश्च वराटिका ॥ ३०२ ॥

चराचरश्चरो वर्यो बालक्रीडनकश्च सः ।

पीताभा मन्थिला वृष्टे दीर्घवृत्ता वराटिका ॥ ३०३ ॥

रसवैद्यैर्विनिर्दिष्टा सा चराचरसंज्ञका ।

सार्धनिष्कमरा श्रेष्ठा निष्कमारा च मध्यमा ॥ ३०४ ॥

पादोननिष्कमारा च कनिष्ठा परिकीर्तिता ।

परिणामाद्रिशूलप्ली मृहणीक्षयनाशनी ॥ ३०५ ॥

कटूष्णा दीपनी वृष्या नेत्र्या वातकफापहा ।

रसेन्द्रजारणे प्रोक्ता विडद्रव्येषु शस्यते ॥ ३०६ ॥

तदन्ये पुंवराटास्त्युर्गुरवश्श्लेष्मपित्तलाः ।

कपर्दः कटुतिक्तोष्णः कर्णशूलव्रणापहः ॥ ३०७ ॥

यवशूको यवाद्भ्यश्च यवपाकयो यवारु(म)जः ॥ ३२५ ॥

यवक्षारः कटूष्णश्च कर्कशातोदरार्तिनुत् ।

आमशूलादमरीकृच्छ्रविषदोषहरः परः ॥ ३२६ ॥

सर्जक्षारः ॥

सद्यःक्षारस्सर्जिकश्च क्षारस्सज्जी सुवर्जिकः ।

सर्जिकः कटुलक्षश्च तीक्ष्णो वातकफार्तिनुत् ॥ ३२७ ॥

गुल्मानाहवमिप्नश्च मेहजाठरोगहृत् ।

लवणक्षारः ॥

लोणारं लवणोत्थं लवणासुरं च लवणमेदश्च ॥ ३२८ ॥

जतु(ल)जं लवणक्षारं लवणं च क्षारलवणं च ।

लोणकक्षारमत्युष्णं तीक्ष्णं पित्तपृष्टिदम् ॥ ३२९ ॥

क्षारं लवणमीषच्च वातगुल्मादिशूलनुत् ।

वज्रकक्षारः ॥

वज्रकं वज्रकक्षारं क्षारश्रेष्ठं विदारकम् ॥ ३३० ॥

सारं चन्दनसारं च धूमोत्थं धूमजं गजाः ।

वज्रकक्षारमत्युष्णं तीक्ष्णं क्षारं च रोधनम् ॥ ३३१ ॥

गुल्मोदरार्तिविष्टमशूलप्रसमनं परम् ।

सामुद्रलयणम् ॥

सामुद्रकं तु सामुद्रं सामुद्रलयणं शिवम् ॥ ३३२ ॥

सामुद्रं लघु हृद्यं च वारितासृजपित्तलम् ।

विदाहि कफवातघ्नं दीपनं रुचिकृत्स्नियम् ॥ ३३३ ॥

सैन्धवम् ॥

सैन्धवं स्याच्छीतशिवं नादेयं सिन्धुजं शिवम् ।
 शुद्ध शिवात्मकं पथ्यं माणिमन्थ नवाभिधम् ॥ ३३४ ॥
 सैन्धवं लवणं वृष्यं चक्षुष्यं दीपन रुचि ।
 पूतं नम्यात्तिदोषघ्नं व्रणदोषविबन्धजित् ॥ ३३५ ॥
 सैन्धवं द्विविधं ज्ञेयं सितं रक्तमिति क्रमात् ।
 रसवीर्यविपाकेषु गुणाढ्यं पूतनं सितम् ॥ ३३६ ॥

काचलवणम् ॥

नीलकाचोद्भवं काचति(नी) लक चैव(काच)सम्भवम् ।
 काकसौवर्चल काचलवणं पाकयजं भृतम् ॥ ३३७ ॥
 काचोत्थं हृद्यगन्धं च तत्काललवणं तथा ।
 कुरुविन्दं काचमलं कतिम च चतुर्दश ॥ ३३८ ॥
 काचारुयं लवणं रुच्यमीषत्क्षारं सपित्तलम् ।
 दाहदं कफवातघ्नं दीपनं गुल्मशूलहृत् ॥ ३३९ ॥

विडलवणम् ॥

विडं च विडक खण्डं कृतक्षारं च आसुरम् ।
 सुपाक्यं लवणं खण्डं धूर्तं कृत्रिमकं दश ॥ ३४० ॥
 विडमुष्णं सलवणं दीपनं वातनाशनम् ।
 रुच्यं चाजीर्णशूलघ्नं गुल्ममेहविनाशनम् ॥ ३४१ ॥

सौवर्चललवणम् ॥

सौवर्चलं च रुचकं तिलकं हृद्यगन्धकम् ।
 अक्षं च कृष्णलवणं रुच्यं कोद्रविकं तथा ॥ ३४२ ॥

सौवर्चलं लघु क्षारं कटूष्णं गुल्मशूलनुत् ।
ऊर्ध्ववातामशूलार्तिविवन्धरोचकं जयेत् ॥ ३४३ ॥

अम्लवेतसः ॥

अम्लोऽम्लवेतसो वेधी रसाम्लो वीतवेतसः ।
वेतसारश्चाम्लसारश्चवेधी च वेधकः ॥ ३४४ ॥
नीलश्च मेदनो मेदी राजाम्लश्चाम्लमेदनः ।
अम्लाङ्कुशो रक्तसारः फलाम्लश्चाम्लनायकः ॥
सहस्रवेधी वीराम्लो गुल्मकेतुर्धराक्षिधा ।
शङ्खमासादिद्रावी स्याद्द्विधा चैवाम्लवेतसः ॥ ३४५ ॥
अम्लवेतसमत्यम्लं कषायोष्णामवातजित् ।
कफार्शस्समगुल्माममरोचकहरं परम् ॥ ३४७ ॥

काचः ॥

काचस्तुषारसारश्च रसखोटमलापहः ।
शृङ्गारी चाभिधारी च सर्वनेत्रामयापहा ॥ ३४८ ॥

छगणम् ॥

पिष्टकं छगणश्छाणमुत्पलं च वनोत्पलम् ।
करिण्डोपलशाटी च वरटी छगणाभिधा ॥ ३४९ ॥
रसलोहदोषहारि रूपात तद्रस दुरितसंहृतये ।

अक्षराः ॥

शिशित्राः पावकोच्छिष्टा अक्षराः कोलिशा मत्ताः ॥
कोकिलाश्चेति चाक्षरा निर्वाणाः पयसा विना ।

सिकता ॥

सिकता प्रवादजनिता सिकता पानीयचूर्णका सूक्ष्मा ॥

सा बालुका श्रमघ्नी संसेकात्सन्निपातघ्नी ।

उपरसानां शोधनम्

कासीसं भावयेद्धर्मे दिनं जम्बीरजैर्द्रवैः ॥ ३५२ ॥

शुध्यते टङ्कणं गै(गौ)री कङ्कुष्ठं च वराटिका ।

शङ्खं नीलाञ्जनं चैव पृथक् शोध्यं दिने दिने ॥

गोदुग्धैस्त्रिफलाकार्थैर्भृङ्गद्रावैश्शिलाजतु ।

मर्दयेदायसे पात्रे दिनैकं तच्च शुध्यति ॥ ३५४ ॥

मेघीक्षीरेण दूरदमम्बलगैश्च भावितम् ।

सप्तवारं प्रयत्नेन शुद्धिमायाति निश्चयम् ॥ ३५५ ॥

सूर्यावर्तं वज्रकन्दं कदली देवदालिका ।

शिमुः कोशातकी बन्ध्या काकमाची च बालुका ॥

आसामेकरसेनैव त्रिक्षारैर्लवणैस्सह ।

भावयेदम्बलगैश्च दिनमेकं प्रयत्नतः ॥ ३५७ ॥

सौवीरं कान्तपाषाणः शुद्धा भूनागमृत्तिका ।

सर्वे उपरसाश्चाथ पृथग्भाव्यं दिनं दिनम् ॥ ३५८ ॥

ततः पाच्यं च तद्द्रावैर्दोलायन्त्रे दिनं सुधीः ।

शुध्यन्ते नात्र सन्देहस्सर्वे उपरसाः पृथक् ॥ ३५९ ॥

पुनर्नवामेघनादकपिजम्बीरतिन्दुकैः ।

अगस्तिपुष्पकुमुदयवचिञ्चाम्लवेतसैः ॥ ३६० ॥

चनसूरणमूधात्रीमण्डूकीकरवीरकैः ।

कारवल्लीक्षीरकन्दरक्तोत्पलशमीधनैः ॥ ३६१ ॥

मेघशृङ्गीशशवसाशक्रवारुणिटङ्कणैः ।

तैलमत्स्यवसान्योषद्रवैरेतैस्सकाञ्जिकैः ॥ ३६२ ॥

एतैस्समस्तैर्व्यस्तैर्वा ढोलायन्त्रे दिनत्रयम् ।

अप्रपत्ताद्युपरसान्शुद्धिहेतोः प्रपाचयेत् ॥ ३६३ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ प्रथमोल्लासः ॥

॥ द्वितीय उल्लासः ॥

सुवर्णम् ॥

श्रीभैरवः—

स्वर्णादिसर्धलोहानामुत्पत्त्यादिक्रमं ब्रुवे ।

स्वर्णं सुवर्णकनकोज्ज्वलकाञ्चनानि

कल्याणहाटकहिरण्यमनोहराणि ।

गाङ्गेयगैरिकमहारजताग्निवीर्य-

रुक्मानि हेमतपनीयकम्भास्त्राणि ॥ १ ॥

जाम्बूनदाष्टापदजातरूप-

पिञ्जानचामीकरकर्बुराणि ।

कार्तस्वरापिञ्जरवर्णभूरि-

तेजांसि दीप्तमलदीपि(पीत)कानि ॥ २ ॥

मङ्गल्यसौमेरवशातकुम्भ-

शृङ्गारचन्द्रारजजांबवानि ।

आग्नेयनिष्काग्निशिखानि चेति

नेत्राब्धिनिर्धारितहेमनाम ॥ ३ ॥

[सुवर्णभेदाः ।]

प्राकृतं सहजं वह्निसम्भूतं खनिसम्भवम् ॥ ४ ॥

रसेन्द्रवेधसञ्जातं स्वर्णं पञ्चविधं स्मृतम् ।
 ब्रह्माण्डं संवृतं येन रजोगुणभुवा खलु ॥ ५ ॥
 तत्प्राकृतमिति प्रोक्तं देवानामपि दुर्लभम् ।
 ब्रह्मा येनाऽऽवृतो जातस्सुवर्णं सहजं हि तत् ॥ ६ ॥
 विस्पष्टमग्निना शैवं तेजः पीतं सुदुस्सहम् ।
 अभूत्स्वर्णं तदुद्दिष्टं सुवर्णं वह्निसंभवम् ॥ ७ ॥
 एतत्स्वर्णत्रयं दिव्यं वर्णैर्ज्योदश्मिर्युतम् ।
 धारणादेव तत्कुर्याच्छरीरमजरामयम् ॥ ८ ॥
 गिरीणां खनिसम्भूतं तत्स्वर्णं खनिजं स्मृतम् ।
 तच्चतुर्दशवर्णाऽऽढ्यं भक्षितं सर्वरोगहृत् ॥ ९ ॥
 रसेन्द्रवेधसम्भूतं तद्वेधजमुदाहृतम् ।
 रसायनं महाश्रेष्ठं पवित्रं वेधजं हि तत् ॥ १० ॥
 रक्ताभं पीतवर्णं च द्विविधं काञ्चनं भवेत् ।

[प्राद्याप्राह्यसुवर्णस्वरूपम् ।]

दाहे रक्तं सितं छेदे निकपे कुङ्कुमप्रभम् ॥ ११ ॥
 गुरु स्निग्धं मृदु खच्छं निर्दल रक्तपीतकम् ।
 हेम षोडशवर्णाऽऽढ्यं शस्यते देहलोहयोः ॥ १२ ॥
 श्वेताङ्गं कठिनं रूक्षं विवर्णं समलं दलम् ।
 दाहे श्वेतासितं श्वेतं निकपे लघु च मजेत् ॥ १३ ॥
 न शुद्धं न मृतं स्वर्णं रोगवर्गं करोति च ।
 सौख्यं वीर्यं बलं हन्ति तस्माच्छुद्धिरुदीर्यते ॥ १४ ॥

सुवर्णशुद्धिः ॥

वल्मीकमृत्तिका धूमं गैरिकं चेष्टका पटु ।

इत्येते मृत्तिकाः पञ्च जम्बीरैर्वाऽऽरुनालकैः ॥ १५ ॥

पिष्टा लिप्तेस्वर्णपत्रं भस्मच्छन्नं तु कर्परे ।
यावद्द्रवं पुटं तावत्कुर्यात्तेन विशुध्यति ॥ १६ ॥

मृत्तिकां मातुलुङ्गाम्लैः पञ्चवासरमाविताम् ।
सभस्मलवणं हेम शोधयेत्पुटपाकतः ॥ १७ ॥

मावयेन्मातुलुङ्गाम्लैस्त्रिदिनं पञ्चमृत्तिकाम् ।
सैन्धवं भूमि(धूम)भस्माभिः(पि)स्वर्णं शुध्यति पूर्ववत् ॥

तैले तत्रे गवां मूत्रे क्षारनाले कुलुत्थके ।
क्रमान्निपेचयेत्तप्तं सप्तवारं द्रवैर्द्रवैः ॥ १९ ॥

स्वर्णादिलोहपत्राणां शुद्धिरेषा प्रशस्यते ।
द्रावितौ नागवद्भौ च तद्वत्सिञ्चेद्विशुद्ध्यते ॥ २० ॥

सुवर्णं दा(क्षा)लयेत्पूर्वं काश्चनारोद्धवे रसे ।
सप्तवारं ततः कर्मयोग्यं हेम भवेद्ध्रुवम् ॥ २१ ॥

सुवर्णभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

नागचूर्णं शिलायुक्तं वज्रीक्षीरसमन्वितम् ।
लेपनात्पुटयोगाच्च हेमपत्राणि लेपयेत् ॥ २२ ॥
मृतं नागं स्नुहीक्षीरैरथवाऽम्लेन केनचित् ।
पिष्टा लेप्यं स्वर्णपत्रं रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥ २३ ॥

आदाय पेपयेदम्ले मृतनागं चाष्टमांशकम् ।
पचेद्गजपुटे रुध्वा पूर्ववन्नागसंयुतम् ॥ २४ ॥
एवं पुनः पुनः पाकादष्टधा म्रियते ध्रुवम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

शुद्धसूतसमं गन्धं माक्षिकं च सहान्मलकैः ॥ २५ ॥

अष्टभिश्च पुटैर्हैम म्रियते पूर्ववत्क्रिया ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

शुद्धसूतसमं स्वर्णं खल्वे कुर्याच्च गोलकम् ॥ २६ ॥

ऊर्ध्वाधो गन्धकं दत्त्वा सवेतुल्यं निरुध्य च ।

त्रिंशद्वनोत्पलैर्दद्यात्पुटानेवं चतुर्दश ॥ २७ ॥

निरुत्य जायते भस्म गन्धं देयं पुनः पुनः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्वर्णमायुर्त्यं तोलैकं माषैकं शुद्धनागकम् ॥ २८ ॥

क्षिप्त्वाऽऽदाय तु तच्चूर्णं तत्तुल्ये गन्धमाक्षिके ।

अम्लेन मर्दयेद्यामं रुध्वा लघुपुटे पचेत् ॥ २९ ॥

गन्धं पुनः पुनर्देयं म्रियते दशभिः पुटैः ।

[रसादिभिः स्वर्णमारणम् ।]

हैमपत्राणि कुर्वीत विलिपेद्रसभस्मना ॥ ३० ॥

अम्लपिष्टेन पुटयेद्धैम निर्जीवतां व्रजेत् ।

अथवा ताप्यपुटितं स्वर्णं गच्छति भस्मताम् ॥ ३१ ॥

यद्वा मृतेन करिणा शिलायोगेन भस्मयेत् ।

अथवा मृतवज्रेण योगिन्यंशविलेपितम् ॥ ३२ ॥

भस्मतां यालुपरसै रसैर्दचैव महारसैः ।

अम्लपिष्टैर्विलिप्तं च पुटितं याति भस्मताम् ॥ ३३ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

स्वर्णस्य द्विगुणं सूतं याममग्लेन मर्दयेत् ।
 आरोटं माक्षिकं क्षिप्त्वा मूपायां स्वर्णतुल्यकम् ॥ ३४ ॥
 तत्पृष्ठे मर्दितं हेम तत्पृष्ठे शुद्धमाक्षिकम् ।
 देयं स्वर्णसमं तच्च पृष्ठे गन्धं च तत्समम् ॥ ३५ ॥
 सर्वं च चूर्णितं दद्याद्बुध्या मूपां धमेद्दृढम् ।
 स्वभावशीतलं ग्राह्यं भस्म तद्भागपञ्चकम् ॥ ३६ ॥
 टङ्कणं श्वेतकाचं च भागैकैकं प्रपेषयेत् ।
 त्रितयं मधुनाऽऽज्येन मेलकं गोलकीकृतम् ॥ ३७ ॥
 धान्याग्नस्य च भागैकमपश्चोर्ध्वं च दापयेत् ।
 निरुध्य तद्धमेद्गाढं मूपायां घटिकाद्वयम् ॥ ३८ ॥
 निरुत्थं जायते भस्म तत्तद्योगेषु योजयेत् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

हेम्नः पार्दं मृतं सूतं पिष्टमग्लेन केनचित् ॥ ३९ ॥
 पत्रे लिप्त्वा पुटे पच्यादष्टभिर्म्रियते ध्रुवम् ।
 शुद्धानां सर्वलोहानां मारणे रीतिरीदृशी ॥ ४० ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

शुद्धमाक्षीकभागैकं भागं चारोटमाक्षिकम् ।
 द्विभागं सूतकं क्षिप्त्वा त्रयमग्लेन मर्दयेत् ॥ ४१ ॥
 भागैकं हेमपत्रं च लिप्त्वा चाग्लेन मर्दयेत् ।
 तद्गोलं पातनायन्त्रे हठाद्यागतयं पचेत् ॥ ४२ ॥
 इत्येवं म्रियते स्वर्णं निरुत्थं नात्र संशयः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

यवचिञ्चारजोवृक्षगल्लतैष्टङ्कणेन च ॥ ४३ ॥

लिप्त्वा स्वर्णस्य पत्राणि रुध्वा गजपुटे पचेत् ।

तैर्द्रवैः (कृतया) पिष्ट्या म्रियते संस्रधा पुटैः ॥ ४४ ॥

[नवमः प्रकारः]

पीतुकङ्कृष्टबुक्काणसौवर्चलमपेपितम् ।

लिप्त्वा स्वर्णस्य पत्राणि म्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ ४५ ॥

सुचर्णेस्य गुणाः ॥

सुघर्णं घृहणं स्निग्धं मधुरं रसपाकयोः ।

विषदोषहरं शीतं सकषायं सतिक्तकम् ॥ ४६ ॥

हृद्यं कान्तिप्रदं वल्यं संसर्गं गुरु लेखनम् ।

बुद्धिमेधास्मृतिकरं व्रणघ्नं वाग्बुद्धिदम् ॥ ४७ ॥

क्षयोन्मादप्रशमनं चक्षुष्यं च रसायनम् ।

त्रिदोषशमनं सौम्यमायुष्यं रुचिरं शुचि ॥ ४८ ॥

प्रज्ञावीर्यस्वरकरमैश्वर्यं धारणाद्भवेत् ।

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ द्वितीयोऽङ्कासः ॥

॥ तृतीय उल्लासः ॥

रजतम् ॥

श्रीमैत्रयः—

रौप्य शुभ्रं वसुश्रेष्ठ रुचिरं चन्द्रलोहकम् ।
रजतं तत्सरूप्यं च चन्द्रमूर्तिस्तु रौप्यकम् ॥ १ ॥
कलघौतं च सौधं च चन्द्रहासं च तारकम्

[रजतभेदाः ।]

सहजं खनिसज्जातं कृत्रिमं च त्रिधा मतम् ॥ २ ॥
रजतं पूर्वपूर्वं हि स्वगुणैरुत्तरोत्तरम् ।
कैलासाद्यद्रिसम्भूतं सहजं रजतं भवेत् ॥ ३ ॥
तत्स्पृष्टं हि महाव्याधिनाशनं देहिनां भवेत् ।
हिमाचलादिकूटेषु यद्रूप्यं जायते हि तत् ॥ ४ ॥
खनिजं कथ्यते तज्ज्ञैः परमं हि रसायनम् ।
श्रीरामपादुकान्यस्तं वङ्गं यद्रूप्यता गतम् ॥
तत्पादरूप्यमित्युक्तं कृत्रिमं सर्वरोगनुत् ।

[ग्राह्याग्राह्यरजतस्वरूपम् ।]

घनं स्निग्धं गुरु स्निग्धं दाहे छेदे सितं मृदु ॥ ६ ॥
वर्णाद्वयं चन्द्रवत्त्वच्छं दाहे छेदे समप्रभम् ।
शङ्खामं मसृणं स्फोटरहितं रजतं शुभ्रम् ॥ ७ ॥
दाहे रक्तं च पीतं च कृष्णं रूक्षं स्फुटं लघु ।
स्थूलाङ्गं कर्कशाङ्गं च रजतं त्याज्यमष्टधा ॥ ८ ॥

कठिनं कृत्रिमं सूक्ष्मं विवर्णं समलं दलम् ।
दाहे छेदे घने नष्टं मध्यमं रजतं मतम् ॥ ९ ॥
करोति ताप विद्भेदं क्षयं शुक्लबलायुषाम् ।
न शुद्धं न मृतं तारं तस्माच्छुद्धं च मारयेत् ॥ १० ॥

रजतशुद्धिः ॥

नागेन टङ्कणेनैव द्रावितं शुद्धिमृच्छति ।
तारं त्रिवारं निक्षिप्तं तैले ज्योतिष्मतीमवे ॥ ११ ॥
तप्तं तप्तं तारपत्रं सेचयेच्छुद्धिमाप्नुयात् ।
पिशाचसमवे यद्वा प्रक्षिप्तं शुद्धिमाप्नुयात् ॥ १२ ॥
रजत दोषनिर्मुक्तं नागोत्तीर्णं समाहरेत् ।
श्वेतकुम्भोद्भवे नीरे ढालयेत्सप्तवारकान् ॥ १३ ॥

रजतभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुण्डमुनिपुष्पोत्थसलिलैस्सप्रमर्दयेत् ।
तारपत्राणि लिप्तानि पुटयेच्च बनोत्पलैः ॥ १४ ॥
म्रियते नाऽत्र सन्देहः

[द्वितीयः प्रकारः ।]

लिप्तं वा रसभस्मना ।

अम्लवर्गप्रलिप्तेन पूर्ववत्पुटयोगतः ॥ १५ ॥
म्रियते

[तृतीयः प्रकारः ।]

तालक सूतं वज्रभस्मेन पेपयेत् ।

तारपत्राणि सलिप्य पुटित्वा भस्मतां नयेत् ॥ १६ ॥

म्रियते गन्धयोगाद्यैर्नष्णवेन विपद्यते (मर्द्यं तत्) ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्तुहीक्षीरैः पचेत्ताप्यं तारपत्राणि लेपयेत् ॥ १७ ॥

रुद्धा गजपुटे पक्त्वा पूर्वोक्तैः पाचयेत्पुनः ।

चत्वारिंशत्पुटैरेवं पचेत्तारं मृतं भवेत् ॥ १८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

गूषात्रीं माक्षिकं तुर्यं पिप्पलीं सैन्धवाम्लकैः ।

लिप्त्वा तारस्य पत्राणि रुद्धा सप्तपुटैः पचेत् ॥ १९ ॥

द्रवैः पुनः पुनः पिष्ट्वा म्रियते नाऽत्र संशयः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

लिङ्गचन्द्रयसूताभ्यां तारपिष्टीं मकल्पयेत् ॥ २० ॥

रुद्धाऽथो गन्धकं दत्त्वा मूषागर्भे निरुध्य च ।

स्वेदयेद्वालुकायन्त्रे दिनमेकं हृदाम्बिना ॥ २१ ॥

स्वाङ्गशीतलतां पिष्टिं साम्लतालेन मर्दितम् ।

पुटेद्द्वादशवाराणि भस्मीभवति रूप्यरुम् ॥ २२ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

माक्षिकं चूर्णञ्जाम्बुमर्दितं पुष्टितं शनैः ।

त्रिशद्वारेण तत्तारं निरुध्य भस्म जायते ॥ २३ ॥

रागस्त्यात्सर्वलोहानां पुटाधिक्ये न संशयः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

तारपत्रं चतुर्भागा भागैकं शुद्धतालकम् ॥ २४ ॥

मर्द्यं जम्बीरजैर्द्रवैस्तारपत्राणि लेपयेत् ।
शोषयेदन्ययेत्तं च त्रिंशद्वनोत्पलैः पुटेत् ॥ २५ ॥
चतुर्दशपुटैरेवं निरुत्थं म्रियते ध्रुवम् ।

[नवमः प्रकारः ।]

रौप्यपत्रं चतुर्भागा भागैकं मृतवङ्गकम् ॥ २६ ॥
अथवा गन्धभागैकं लेप्यं जम्बीरपेषितैः ।
•रुध्वा त्रिभिः पुटैः पाच्य पञ्चविंशद्वनोत्पलैः ॥ २७ ॥
म्रियते नाऽत्र सन्देहो गन्धो देयः पुनः पुनः ।

[दशमः प्रकारः ।]

रसगन्धौ समं कृत्वा काकतुण्डस्य मूलकम् ॥ २८ ॥
मर्दयेन्महिषीक्षीरैः पिष्टं ता क्षालयेज्जलैः ।
हरिद्रागोलके क्षिप्त्वा गोलं हयपुरीषके ॥ २९ ॥
क्षिप्त्वा दिनैकविंशच्च तद्गर्भादुद्धरेत्पुनः ।
तत्पिष्टां तारपत्राणि लेप्यमभ्येन केनचित् ॥ ३० ॥
पुटैर्विंशतिभिर्भस्म जायते नात्र संशयः ।
भस्मना क्षम्लपिष्टेन लिम्पेत्ताग्रमयं क्षुरम् ॥ ३१ ॥
जायते तं मृतं विद्याद्रसं हाटकतारयोः ।

[रजतस्य गुणाः ।]

रौप्यं स्निग्धं कषायाम्लविपाके मधुरं रसम् ॥ ३२ ॥
वयसरसापनं शीतं लेखनं वातपित्तजित् ।
वृष्यं रुचिकरं बल्यं जठराग्निप्रदीपनम् ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ तृतीयोऽङ्गः ॥

॥ चतुर्थ उल्लासः ॥

ताम्रम् ॥

श्रीमैरवः—

ताम्रं म्लेच्छमुखं शुक्लं तपनेष्टमुदुम्बरम् ।
ध्रुवकं चारविन्दं च रविलोहं रविप्रियम् ॥ १ ॥
रक्तं नैपालकं चैव रक्तधातुः करेन्दुया ।

[ताम्रभेदाः ।]

म्लेच्छं नैपालकं चेति तयोर्नैपालमुत्तमम् ॥ २ ॥
नैपालादन्यस्वन्युत्थं म्लेच्छमित्यभिधीयते ।

[प्राह्यामाहावाग्रस्वरूपम् ।]

सुस्निग्धं मृदुलं क्षोणं घनघातक्षयं गुरु ॥ ३ ॥
निर्विकारं गुरुश्रेष्ठ ताम्रं नैपालमुच्यते ।
सितकृणारुणच्छाद्यं वामभेदि कठोरकम् ॥ ४ ॥
क्षालितं च पुनः कृष्णमेतन्म्लेच्छकताम्रकम् ।
पाण्डुरं कृष्णक्षोणं च लघु स्फुटनसंयुतम् ॥ ५ ॥
रुक्षाङ्गं सदलं ताम्रं नेप्यते रसकर्मणि ।

उत्प्लेदमोहग्रमवाहभेदाः

साम्रश्च क्षोणः स्फुट दुर्धरास्ते ।

विशोधनात्तद्विगतस्वदोषं

सुधासमं स्याद्रसवीर्यपाके ॥ ६ ॥

वान्तिमूर्च्छाग्रमोन्मादनानारुक्कुष्ठशूलकृत् ॥ ७ ॥

आयुःकान्तिमलशंकरं धातुप्रदूषणम् ।

न शुद्धं न मृतं ताम्रं तेन संशोष्य मारयेत् ॥ ८

ताम्रशुद्धिः ॥

ताम्रं क्षाराम्लसंयुक्तं द्रावितं त(लि)सगैरिकम् ।

निक्षिप्तं महिषीतकृष्टगणे सप्तवारकम् ॥ ९ ॥

पञ्चदोषविनिर्मुक्तं सप्तवारेण जायते ।

ताम्रनिर्द(र्म)लपत्राणि लिप्त्वा नि(नै)म्वयसिन्धुना ॥

ध्मात्वा सौवीरके क्षेपाद्विशुध्यत्यष्टवारतः ।

निम्ब्यंबुपट्टलिप्तानि तापितान्यष्टवारकम् ॥ ११ ॥

विशुद्धयन्त्यर्कपत्राणि निर्गुण्डीरसमर्दनात् ।

कुमारीपत्रमध्ये तु शुक्लपत्रं निवेदितम् ॥ १२ ॥

पुटितं दोषनिर्मुक्तं पाण्डुरं च प्रजायते ।

इत्थं विशोधितं ताम्रं सर्वदोषविनिर्मुक्तम् ॥ १३ ॥

भवेद्रसायनकरं देहलोहकरं परम् ।

इमां शुद्धिं विजानीयाच्छिखो वा नन्दिकेश्वरः ॥ १४ ॥

बलिना निहतं ताम्रं सप्तवारं समुत्थिनम् ।

सर्वदोषविनिर्मुक्तं भवेदमृतसन्निभम् ॥ १५ ॥

स्तुष्यर्कक्षीरलवणकाञ्चिकैर्माग्नपत्रकम् ।

लिप्त्वा प्रताप्य निर्गुण्डीरसैस्त्रिभ्योऽप्युन पुनः ॥

वारान्द्वादशतदशुद्धं लेपात्तापाद्य सेचनात् ।

सटिकां लवणं तर्करारनालैश्च पेपयेत् ॥ १७ ॥

तेन लिप्तं ताम्रपत्रं तप्तं तप्तं निपेचयेत् ।

पद्मारमलतकान्तनिर्गुण्डीराद्य विशुद्धये ॥ १८ ॥

तप्तानि ताम्रपत्राणि सेचयेत्तत्तकारसैः ।

लिप्त्वाऽम्लतक्रलवणकाञ्जिकेन पुनः पुनः ॥ १९ ॥

तप्तं तप्तं त्रिषा सिञ्च्याच्छुद्धिमायाति निश्चयम् ।

गोमूत्रेण पचेद्यामं ताम्रपात्रं दृढाग्निना ॥ २० ॥

शुष्यते नाऽत्र सन्देहो मारणं चाप्यथोच्यते ।

ताम्रमसम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गन्धेन ताम्रतुल्येन क्षुद्रपिष्टेन लेपयेत् ॥ २१ ॥

कण्टवेधीकृतं पत्रमन्ययित्वा पुटे पचेत् ।

उद्धृत्य चूर्णयेत्तस्मिन्पादांशं गन्धकं क्षिपेत् ॥ २२ ॥

जम्बीरैरारनालैर्वा मृगदूर्वाथवाद्रवैः ।

पिष्ट्वा पिष्ट्वा पचेद्गुह्यं सगन्धं च चतुष्पुटैः ॥ २३ ॥

मातुलुङ्गद्रवैः पिष्ट्वा पुटमेकं प्रदापयेत् ।

सितशर्कराऽप्येकं पुटं देयं सृतं भवेत् ॥ २४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

पाषाणमेदिमत्स्याक्षीद्रवैर्द्विगुणगन्धकम् ।

ताम्रस्य लेपयेत्पिष्टिं (त्यत्र) रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥

समांशेन पुनर्गन्धं दत्त्वा द्वावैश्च लोलयेत् ।

एवं सप्तपुटैः पक्वं ताम्रमसम् भवेत्सुखम् ॥ २५ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

ताम्रस्य त्रिगुणं सूतं जम्बीराम्लेन मर्दयेत् ।

आदौ भूपान्तरे क्षिप्त्वा घुक्षुरस्य तु पत्रकम् ॥ २६ ॥

तत्पृष्ठे ताम्रतुल्यं च गन्धकं चूर्णितं क्षिपेत् ।
 तत्पृष्ठे मर्दितं ताम्रं पूर्वतुल्यं च गन्धकम् ॥ २८ ॥
 आच्छाद्य धूर्तपत्रैस्तु रुद्ध्वा गजपुटे पचेत् ।
 स्वाङ्गशीतं ततश्चूर्णं मृतं भवति निश्चितम् ॥ २९ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

किञ्चिद्गन्धेन वाऽभ्लेन क्षालयेत्ताम्रपत्रकम् ।
 ताम्रपादेन सूतेन सार्द्रं(र्धं) पत्रं प्रलेपयेत् ॥ ३० ॥
 ताम्रद्विगुणगन्धेन चाम्लपिष्टेन तत्पुनः ।
 लिप्त्वा ह्यधोर्ध्वं देया सुपिष्टा चाम्लपर्णिका ॥ ३१ ॥
 तत्पिण्डं भाण्डगर्भे तु रुद्ध्वा खुस्त्या विपाचयेत् ।
 यामैकं ताम्रपाकेन भस्मीभवति निश्चितम् ॥ ३२ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

सूतमेकं द्विधा गन्धं यामं कन्याविमर्दयेत् ।
 द्वयोस्तुल्ये(ल्यं) ताम्रपत्रे(त्रं) स्थाल्या गर्भे निरोधयेत् ॥
 सम्यङ्मृल्लवणैस्सन्धिं पाद्वै मम्म निधापयेत् ।
 चतुर्यामं पचेच्चुल्या पातपृष्ठे सगोमयम् ॥ ३४ ॥
 जलं पुनः पुनर्देयं स्वाङ्गशीतं विचूर्णयेत् ।
 म्रियते नाऽत्र सन्देहस्सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ३५ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

जीर्णं ताम्रं समादाय तत्र चैतान्विनिक्षिपेत् ।
 वक्रं घोषं गजं तीक्ष्णमारं कान्तं च षट् समान् ॥ ३६ ॥
 प्रत्येकं ताम्रमानेन सर्वानेकत्र घामयेत् ।

वङ्गनालेन तावत्तद्यावदकोऽवशिष्यते ॥ ३७ ॥
 तमर्कं दालयेत्पूर्वं निर्गुण्डीतलिलान्तरे ।
 सप्तवारांश्च तन्मूलचूर्णमर्कं प्रवापयेत् ॥ ३८ ॥
 तेन ताम्रेण कुर्वीत वटिकामत्रणां शुभाम् ।
 द्विगुणं गन्धकं लिप्त्वा, बलेस्त्र्यंशं च पारदम् ॥ ३९ ॥
 शुद्धं हिङ्गुलजं वाऽपि मर्दयेद्दधीजपूरकैः ।
 जम्बीरजैर्या लिङ्गुचनीरैस्सम्यक्प्रमर्दयेत् ॥ ४० ॥
 त्रिदिनं तद्विशोष्याऽथ भाण्डान्तस्तन्निवेशयेत् ।
 उपरिष्ठात्ताम्रघटीमधोवक्त्रा निघाय च ॥ ४१ ॥
 दृढं विलेपयेत्पश्चात्कटोरी मृण्मयीं क्षिपेत् ।
 अतिप्रयत्नाल्लिलम्पेत्ता यथा वारा न भिद्यते ॥ ४२ ॥
 अधिचुल्लितं ततो दत्त्वा पूरयित्वा जलैरथ ।
 प्रज्वालयेद्दीतिहोत्रं मृदुमध्योत्तमक्रमात् ॥ ४३ ॥
 दिनानि षट् समादाय स्वाङ्गशीतं तु पालकम् ।
 निर्भिद्य शुल्मं गृहीतं मृतं सूतेन यत्नतः ॥ ४४ ॥
 ततः खल्वे विचूर्ण्यैतद्यथेष्टं विनियोजयेत् ।

[ताम्रभस्मशुद्धिः ।]

नानाविधं मृतं ताम् शुद्धयथं भागपञ्चकम् ॥ ४५ ॥
 भागैकं श्वेतकाचं च भागं श्वेतं च टङ्गणम् ।
 मूषाया मिश्रितं क्षिप्त्वा भागैकं चाग्नपत्रकम् ॥ ४६ ॥
 ऊर्ध्वं दत्त्वा निरुण्याऽथ घ्माते ग्राह्यं सुशीतलम् ।
 निर्दोषं तु भवेत्ताम्रं सर्वरोगहरं भवेत् ॥ ४७ ॥
 अथवा मारितं ताम्रमम्लेनैकेन मर्दयेत् ।

तद्गोलं सूरणस्यान्तः रुद्ध्वा सर्वत्र लेपयेत् ॥ ४८ ॥

शुष्कं गजपुटे पच्यात्सर्वदोषहरं भवेत् ।

वान्ति भ्रान्ति विरेकं च न करोति कदाचन ॥ ४९ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

विलिप्य लिङ्गचद्रावपिष्टगन्धाश्मपद्धतः ।

ताम्रपत्राणि सञ्छाद्य स्थालीमध्ये निरुध्य च ॥ ५० ॥

याममात्रं पचेत्सम्यक् शीतान्याकृष्य चूर्णयेत् ।

तद्भस्म यक्ष्मात्रं हि ताम्बूलीदलवेष्टितम् ॥ ५१ ॥

भक्षितं वामयित्वाऽथ रेचयित्वा द्वियामतः ।

ज्वरं विनाशयेन्नृणां शूलाध्मानसमन्वितम् ॥ ५२ ॥

विषं गरं च वेगेन वामयत्येव निश्चितम् ।

पथ्यमत्र प्रज्ञातव्यं गव्यं तक्रं च भक्तकम् ॥ ५३ ॥

अतिरेकेऽतिवान्तौ च समोहे चातिमात्रके ।

तत्तदौचित्ययोगेन कुर्याच्छीतां प्रतिक्रियाम् ॥ ५४ ॥

अतिवान्तौ भजेद्भ्र(भृ)ष्टमिश्रदण्डं सुशीतलम् ।

यद्धा विल्वभवं क्वाथं सितया सह पाचयेत् ॥ ५५ ॥

मूर्खत्वमसः पेयो विरेके तक्रस्तंयुतः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

शुल्बतुल्येन सूतेन बलिना तत्समेन च ॥ ५६ ॥

तदधोऽंशेन तालेन शिल्या च तदर्धया ।

विधाय कज्जलीं श्लक्ष्णां मित्रकज्जलसन्निभाम् ॥ ५७ ॥

यन्ताध्यायविनिर्दिष्टगर्भयन्त्रोदरान्तरे ।

कज्जलीं ताम्रपत्राणि पर्यायेण विनिक्षिपेत् ॥ ५८ ॥

प्रपचेवामपर्यन्तं स्वाङ्गशीतं विचूर्णयेत् ।

[ताम्रस्य गुणाः ।]

तत्तद्गोहरानुपानसहितं ताम्रं द्विवल्लोन्मितं

सल्लीडं परिणामशूलमुदरं शूलं च पाण्डुज्वरम् ।

गुल्मप्लीहयकृत्क्षयाग्निसदनं मेहं च मूलामयं

दुष्टां च ग्रहणीं हरेद्भुवमिदं सर्वामयध्वंसनम् ॥

ताम्रं तिक्तकषायकं च मधुरं पाकेऽथ वीर्योष्णकं

कोष्णं पित्तकफापहं जठररुक्कुष्ठामजूर्त्यन्तकृत् ।

ऊर्ध्वाधं परिशोधनं च विपहतस्थौल्यापहं क्षुत्करं

दुर्नामक्षयपाण्डुरोगशमनं नेत्र्यं परं लेखनम् ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ चतुर्थोल्लासः ।

॥ पञ्चम उल्लासः ॥

कान्ततीक्ष्णमुण्डलोहाः ॥

लोहोत्पत्तिः ॥

श्रीभैरवः—

कान्तायस्तीक्ष्णमुण्डाल्यलोहोत्पत्तिरथोच्यते ।

देवागुरसमूहेन मथ्यमाने महोदधौ ॥ १ ॥

समुत्पन्नं पुरा तस्मिन्नमृतं देवजीवनम् ।

पीयमानात्सुरैस्त्रासान्निपेतुः क्षुद्रविन्दवः ॥ २ ॥

ज्ञात्वा तान्मृगतान्यन्ता गोपयामास धूर्जटिः ।

लोहपाषाणरूपेण कृत्वा तान्वसुधातले ॥ ३ ॥

पापरोगाभिभूता ये मानवा न भजन्त्वमूर् ।
इत्येवं शिवगुप्ता ये सुधाया विन्दवः पुरा ॥ ४ ॥
तेषां मया समासेन कथ्यते-साधनं स्फुटम् ।
कुप्रादिरोगनाशार्थं यथाबुद्ध्यनुसारतः ॥ ५ ॥
कान्तायस्तीक्ष्णमुष्ण्डाल्यं लोहमेवमपि त्रिधा ।
रसायनेभ्यस्सर्वेभ्यो विद्याच्छतगुणाधिकम् ॥ ६ ॥

कान्तलोहः ॥

अयस्कान्तं कान्तलोहं कान्तं स्यात्कुष्णलोहकम् ।
कान्तायसं महालोहं काललोहं च सप्तधा ॥ ७ ॥

[अशुद्धकान्तलोहसेवनजा दोषाः ।]

हृत्पीडा बहिर्दौर्बल्यं महारोगान्मृतिं तथा ।
करोति सेवनाल्लोहमशोधितममासितम् ॥ ८ ॥
तस्मात्कान्तस्य संशुद्धिर्मारणं च विधीयते ।

कान्तप्रहणविधिः ॥

मदोन्मत्तगजस्सूतः कान्तमङ्कुशमुच्यते ॥ ९ ॥
क्षेत्रं ज्ञात्वा गृहीतव्यं तत्प्रयत्नेन भूयसा ।
मारुतातपनिक्षिप्तं वर्जयेत्पुरसुन्दरि ! ॥ १० ॥
भूमिस्थितं च यत्कान्तं छागरक्तेन भावयेत् ।
छागरक्तप्रलिप्तेन चर्मणा तत्प्रवेष्टयेत् ॥ ११ ॥
छागचर्म परीवेष्ट्य विन्यसेत्पूर्ववत्क्षितौ ।
उद्धृतं सप्तभिमसिस्तोयकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ १२ ॥
रक्तपुष्पैस्सदा पूज्यं रक्तगन्धानुलेपनैः ।
पूरि(ज्जि)तं मद्यमासैश्च योज्यं रसरसायने ॥ १३ ॥

संस्कृतं छागरक्तेन आमकं चुंबकं भवेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन द्रावकं भवति प्रिये ॥ १४ ॥
 कान्तलोहं विना सूतो देहे न क्रामति क्वचित् ।
 न कान्तेन विना सूतः कान्तस्सूतविवर्जितः ॥ १५ ॥
 कान्तसूतसमायुक्तः प्रयोगो देहधारकः ।
 पुरा प्रोक्तं मया सर्वं कान्तसत्त्वं यथाविधि ॥ १६ ॥
 अधुना संप्रवक्ष्यामि कान्तसंस्कारतद्गुणान् ।

कान्तशुद्धिः ॥

शशस्तेन संलिप्तं कान्तपत्रं सुधामितम् ॥ १७ ॥
 त्रिवारं चाग्निना देवि ! दोषं नैसर्गिकं त्यजेत् ।
 त्रिफलाष्टगुणे तोये त्रिफला षोडशं पलम् ॥ १८ ॥
 तत्काशपादशेषं च कान्तस्य पलपञ्चकम् ।
 कृत्वा पत्राणि तप्तानि सप्तवारं निपेचयेत् ॥ १९ ॥
 एवं प्रलीयते दोषो गिरिजो लोहसंभवः ।
 कान्तलोहमयं चूर्णं गोमूत्रेऽष्टगुणे पचेत् ॥ २० ॥
 धान्याम्लैः क्षालितं भूयः शोषितं शुद्धिमाप्नुयात् ।
 रत्न(नक्त)माला हंसपादी गोजिह्वा त्रिफलाऽमृताः ॥
 गोपाली तुंबुरुदन्ती गोमूत्रे पेययेदिमाः ।
 तत्करुके कान्तपत्रं तु तप्तं तप्तं द्विसप्तधा ॥ २२ ॥
 सेचयेत्कान्तलोहं तु सर्वदोषनिवृत्तये ।

[कान्तसिद्धिक्रमः ।]

क्रमः कान्तस्य सिद्धयर्थं कर्तव्यो मन्तपूर्वकम् ॥ २३ ॥

उद्भवोद्भवशब्दस्याचतुर्थ्यन्तोऽमृतात्परम् ।
 स्वाहान्तः प्रणवश्चाऽऽदौ मन्त्रोऽयं मर्दने स्थितः ॥
 रक्षायै लोहरसयोरयमेवैकमुद्भवम् ।
 विना स्वाहेति तस्यान्ते फट्ठन्तं योजयेत्प्रिये ! ॥ २५ ॥
 प्रणवोर्ध्वं नमश्चण्डं यज्रपाषाण इत्यपि ।
 ततः परं महावज्रसेनाधिपतये नमः ॥ २६ ॥
 द्विरुक्तस(त्)रुशब्दस्यान्महाविद्या(बाहो)बलाय च ।
 ततस्स्वाहेति मन्त्रोऽयं बलिकर्मणि पूजितः ॥ २७ ॥
 अनेनैव बलिं कृत्वा यथोक्तामाचरेत्क्रियाम् ।

लोहभस्मयिधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

स्तन्येन द्विङ्गुलस्याथ पेययेत्पलपञ्चकम् ॥ २८ ॥
 तेनैव पत्रं कान्तम्य लिम्पेत्पञ्चपलोन्मितम् ।
 रुध्वा गजपुटे पाच्यं कषायैस्त्रैफलैः पुनः ॥ २९ ॥
 जम्बीरैरातलैर्वा विंशत्यंशेन द्विङ्गुलम् ।
 पिष्ट्वाऽऽलिप्य पुटे रुध्वा तल्लोहे पाचयेत्पुनः ॥ ३० ॥
 रुद्धं पुटेत्पचेद्वात्रौ मातर्द्रावैश्च भावयेत् ।
 एवमष्टदिनं कुर्यात्त्रिविधं म्रियते ह्ययः ॥ ३१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

चिन्त्वापतनिभं कुर्यात्कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ।
 मृत्पावस्थं क्षिपेद्धर्मे दन्तीद्रावैः प्रपूरयेत् ॥ ३२ ॥
 पत्रं पुनः पुनश्चावद्यावत्तरति नन्वयम् ।
 म्रियते तीव्रपर्मण तत्तत्पूर्णाकृत्य योजयेत् ॥ ३३ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

कान्तायस्तीक्ष्णमुण्डानां चूर्णं मत्स्याक्षिजैर्द्रवैः ।
 आतपे त्रिदिनं भाज्यं त्रिदिनं चित्रकद्रवैः ॥ ३४ ॥
 अहं त्रिकाष्टकरसैस्सहदेवीद्रवैर्दिनम् ।
 गोमूत्रैस्तिफलाकवायैर्भावयेच्च अहं अहम् ॥ ३५ ॥
 उक्तद्रवैस्तनो मर्द्यं क्रमाद्देयं पुटं पुटम् ।
 रुध्वा गजपुटैरेवं मृतं योगेषु योजयेत् ॥ ३६ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्याल्यां वा लोहपात्रे वा लोहद्वार्या विचालयन् ।
 पाचयेत्तिफलाकवायैर्दिनैकं लोहचूर्णकम् ॥ ३७ ॥
 तत्पिण्डं त्रिफलातोयैः पिष्ट्वा रुध्वा पुटे पचेत् ।
 षोडशाङ्गुलगतान्तर्निबतिऽहर्निशं पचेत् ॥ ३८ ॥
 एवं त्रिधा प्रकर्तव्यं स्यालीपाकं पुटान्तकम् ।
 भृश्राद्रकं तालमूलं हस्तिकर्ण्याश्च मूलकम् ॥ ३९ ॥
 शतावरीविदार्योश्च मूलं तत्तिफलाम्भसि ।
 संपेप्य पूर्ववत्स्याल्यां पाच्यं पेप्यं त्रिधा पुटैः ॥ ४० ॥
 पाच्यं ततः पुनर्नव्याः काथैश्च दशमूलतः ।
 बृहत्पाथ कषायेण बीजपूरस्य च द्रवैः ॥ ४१ ॥
 ब्रह्मबीजरसैश्शिग्रुववायैर्गोपयसाऽपि च ।
 प्रत्येकं सम्पेप्याऽऽदौ पूर्वगते पुटे पचेत् ॥ ४२ ॥
 भावयेत्तद्द्रवेणैव पुटान्ते याममालकम् ।
 प्रत्येकमेवं सम्पेप्य पुटयेद्भावयेत्क्रमात् ॥ ४३ ॥
 म्रियते नाऽत्र सन्देहः कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ।

[पञ्चम प्रकारः ।]

शुद्धसूतं द्विधा गन्धं खल्वे कृत्वा तु कज्जलीम् ॥
 द्वयोस्समं कान्तचूर्णं मर्दयेत्कन्यकाद्रवैः ।
 यामद्वयात्समुद्धृत्य तद्गोलं ताम्रपात्रके ॥ ४५ ॥
 आच्छाद्यैरण्डवैश्च यामार्धेऽत्युष्णतां गतम् ।
 धान्यराशौ न्यसेत्पश्चात्त्रिदिनान्ते समुद्धरेत् ॥ ४६ ॥
 मम्पेप्य गालयेद्वस्त्रे सत्यं वारितं भवेत् ।
 कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डं च निरुत्थं जायते मृतम् ॥
 स्वर्णादीन्मारयेदेवं चूर्णीकुर्याच्च लोहवत् ।
 सिद्धयोगमथाऽऽख्यातं सिद्धानां सम्मुखागतम् ॥ ४८ ॥
 अनुभूतं मया देवि । सर्वरोगापहारकम् ।
 नायं पचेत्पञ्चपलप्रमाणा-
 दधो न चोर्ध्वं त्रिदशप्रमाणात् ॥ ४९ ॥

[षष्ठ प्रकारः ।]

अर्जुनस्य त्वचं पेप्या काञ्जिकेनातिलोरिना ।
 तन्मध्ये कान्तचूर्णं च कास्यपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ ५० ॥
 दिनैकं धारयेद्दर्मे द्रवैः पूर्वं पुनः पुनः ।
 अर्जुनैस्सारनालैर्वा त्रिविधं मारयेदयम् ॥ ५१ ॥

[सप्तम प्रकारः ।]

द्रवैः कुक्कुटपत्रोत्थैः कान्तचूर्णं विमर्दयेत् ।
 दिनं च क्षातयेत्तीव्रं द्रवैर्मयं त्रिकण्टकैः ॥ ५२ ॥
 बन्ध्यामृद्गुणनर्त्यास्सगोमूत्रैर्दिनं पुनः ।
 गोमूत्रैस्त्रिफला बन्ध्या तत्कषायेण भावयेत् ॥ ५३ ॥

त्रिसप्ताहं प्रयत्नेन दिनैकं मर्दयेत्ततः ।

रुद्ध्वा गजपुटे पच्याद्दिनं क्वाथेन मर्दयेत् ॥ ५४ ॥

द्विधा मद्यं पुटेद्रात्रायेकविंशद्दिनावधि ।

एकविंशत्पुटैरेवं म्रियते त्रिविधं ह्ययः ॥ ५५ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

माक्षिकं च शिला ह्यम्लैर्हरिद्रा मरिचाधि च ।

पिष्ट्वा लेप्यं कान्तपत्रं तप्तं तप्तं निषेचयेत् ॥ ५६ ॥

सप्तधा त्रैफले काये जलेन क्षालयेत्पुनः ।

कुट्टयेत्लोहदण्डेन पेपयेत्त्रैफले जले ॥ ५७ ॥

षोडशांशेन लोहस्य दातव्यं माक्षिकं शिला ।

अम्लेन मर्दितं रुद्ध्वा गजाख्यैकपुटे पचेत् ॥ ५८ ॥

निरुत्थं जायते भस्म कान्तं तीक्ष्णं च गुण्डकम् ।

[नवमः प्रकारः ।]

तिन्दूफलस्य मज्जाया खड्गं लिप्त्वाऽऽतपे खरे ॥

धारयेत्काम्यपात्रान्तर्दिनैकेन स्फुटत्यलम् ।

लेपं पुनः पुनः कुर्याद्दिनान्ते तं प्रपेषयेत् ॥ ६० ॥

त्रिफलाक्वाथसंयुक्तं दिनैकेन मृतो भवेत् ।

[लोहभस्मनोऽमृतीकरणम् ।]

तोयाष्टभागशेषेण त्रिफला पलपञ्चकम् ॥ ६१ ॥

मृतं क्वाथम्य तुल्यं स्याद्घृततुल्यं मृताऽऽयसम् ।

पाचयेत्ताम्रपात्रे तु लोहद्वयं विचालयन् ॥ ६२ ॥

मृष्टमिना पचेद्यावत्तावज्जीर्णमिति तद्द्रवम् ।

लोहतुल्या सिता योज्या सुपक्वामवतारयेत् ॥ ६३ ॥

योगवाहमिदं स्यात् मृतलोहं महाऽमृतम् ।

इत्थ कान्तस्य तीक्ष्णस्य गुण्डस्यापि ह्ययं विधिः ॥ ६४ ॥

मृततुल्यं मृतं लोहे लोहपातगतं पचेत् ।

जीर्णे धृते समादाय सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ६५ ॥

“ ओं ओं अमृतेन्द्रं भक्षयामि नमः ”

[कान्तलक्षणम् ।]

पात्रे यस्मिन्प्रविशति जले तैलबिन्दुर्न सर्पेत्

हिङ्गुर्गन्धं विसृजति निजां तिक्ततां निम्बकल्कः ।

पाके दुग्धं भवति शिखराकारतां नैव भूमौ

कान्तं लोहं सदिदमुद्रितं लक्षणोक्तं न चान्यत् ॥

[लोहपाकत्परूपम् ।]

लोहपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुमध्यस्तरात्मकः ।

पङ्कोत्तरसमः पूर्वः पिण्डपाकस्तु मध्यमः ॥ ६७ ॥

तृतीयः खरपाकस्त्याद्वालुकासदृशः प्रिये ! ।

[निरुत्यभस्मपरीक्षा ।]

पाकं वर्णं तथा गन्धं ज्ञात्वा लोहस्य वहितः ॥ ६८ ॥ ।

उत्तार्याऽथ सतश्शुद्ध लोहपातान्तरे न्यसेत् ।

लोहमातङ्गपञ्चास्या गन्धमाक्षीकहिङ्गुलाः ॥ ६९ ॥

सर्वमेतन्मृतं लोहं घ्यातव्यं मित्रपञ्चकैः ।

यद्येवं स्यान्निरुत्यानं सेव्यं वारितरं हितम् ॥ ७० ॥

मध्वाऽऽज्येन समायुक्तं लोहं तारेण संयुतम् ।

अन्धमूषागतं घ्यातं गृहीयात्स्वाङ्गशीतलम् ॥ ७१ ॥

लोहमध्यगतं तारं पूर्वमानं भवेद्यदि ।
 तदा लोहं निरुत्थं स्यादन्यथा साधयेत्पुनः ॥ ७२ ॥
 गन्धकं चोत्थितं लोहं तुल्यं खल्वे विमर्दयेत् ।
 दिनैकं कन्यकाद्रावै रुन्वा गजपुटे पचेत् ॥ ७३ ॥
 इत्येवं सर्वलोहानां कर्तव्येत्थं निरुत्थिति ।

कान्तादिभस्मनां गुणाः ॥

कान्तसिन्दूरमायुष्यमारोग्यं बलवीर्यदम् ॥ ७४ ॥
 देहदाढ्यकरं श्रेष्ठं कुर्यादिन्द्रियपाटवम् ।
 त्रिदोषशमनं राजयक्ष्मरोगविनाशनम् ॥ ७५ ॥
 ज्वरासृक्पित्तपाण्डादीन्हन्यादष्टमहागदान् ।
 यद्यद्रोगहरैर्योगैस्तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ ७६ ॥
 तीक्ष्णं शस्त्रायसं शस्त्रं पिण्डं, पिण्डायसं शठम् ।
 आयसं निशितं तीक्ष्णं लोहस्वङ्गं च मुण्डजम् ॥ ७७ ॥
 अयश्चित्रायसं प्रोक्तं चीनजं च त्रिपञ्चधा ।
 मुण्डं मुण्डायसं लोहं कृष्णलौहं शिलोद्भयम् ॥ ७८ ॥
 कान्तलोहप्रकारेण मारणं तीक्ष्णमुण्डयोः ।
 तीक्ष्णलोहं कपायाम्लं तिक्तकं कटुकं लघु ॥ ७९ ॥
 शीतलं लेखनं रूक्षं कफपित्तपाण्डुजित् ।
 प्रमेहसर्वशूलघ्नं तीक्ष्णं मुण्डाधिकं गुणैः ॥ ८० ॥
 चक्षुष्यं मुण्डलोहं तु कपायं स्वादु तिक्तकम् ।
 लेखनं वातहृच्छीति कृमिपित्तकफघ्नुत् ॥ ८१ ॥
 श्वयधूदरशूलार्शकुष्ठपाण्डुप्रमेहजित् ।

। इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ, पञ्चमोऽङ्कात्

॥ षष्ठ उल्लासः ॥

वज्रम् ॥

धीमैरव —

खुरकं मिश्रक चेति द्विविधं वज्रमुच्यते ।
खुरं तत्र गुणैश्श्रेष्ठ गुणहीनं तु मिश्रकम् ॥ १ ॥
धवलं मृदुलं म्लिग्धं द्रुतद्रावं सगौरवम् ।
निश्शब्दं खुरवज्रं स्यान्मिश्रकं श्यामशुभ्रकम् ॥ २ ॥
लघु त्रपुसमारूपं वज्रं च कुटिलं हिमम् ।
कुरूप्यं विचटं रज्रं पूतिगन्धं रसाद्वयम् ॥ ३ ॥
मृच्छमुष्णासहं गीतं सूक्ष्मपलकरं लघु ।
रङ्गनाशो रूष्यकरणे तद्वज्रं श्रेष्ठमुच्यते ॥ ४ ॥

वज्रशुद्धिः ॥

द्रावयित्वा निशायुक्ते क्षिप्तं निर्गुण्डिकारसै ।
विशुध्यति त्रिवारेण खुरवज्रं न संशयः ॥ ५ ॥
अम्लतक्रविनिष्पिष्टवर्षाभूषु (वि)षसिन्धु (तिन्दु)भिः ।
कट्वलावुगतं वज्रं द्वितयं परिशुध्यति ॥ ६ ॥

वज्रमस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सतालैर्नार्कदुग्धेन लिप्त्वा वज्रदलान्यय ।
योधिचिद्यात्वच क्षारैर्दद्यात्तुपुटानि च ॥ ७ ॥
मर्दयित्वा चरेद्भस्म तद्रसादिषु कीर्तिनम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

नागवच्छोधयेद्वज्रं तद्वदधत्यचिञ्चयोः ॥ ८ ॥
 तद्गत्वा हरितालं च तुल्यमम्लेन मर्दयेत् ।
 पलाशोत्थद्रवैर्वाऽथ लोलयित्वाऽन्धयेत्पुटे ॥ ९ ॥
 उद्धृत्य दशमांशेन तालेन सह मर्दयेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

पूर्वद्रावैस्सहालोड्य रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥ १० ॥
 एकविंशत्पुटैर्वज्रो मृतो भवति रोगहा ।
 शिरीषरजनीचूर्णे. कुमार्या युतगोलकम् ॥ ११ ॥
 सूतलिप्तं वज्रपत्रं गोलकं सममर्दितम् ।
 रुध्वा लघुपुटैः पक्वं मृतं स्यात्पूर्वसंख्यया ॥ १२ ॥
 अक्षमल्लातकीतोयै. पिष्ट्वा पत्राणि लेपयेत् ।
 ततस्तिलरक्षीमध्ये क्षिप्त्वा रुध्वा पुटैः पचेत् ॥ १३ ॥
 चत्वारिंशद्वज्रपुटैर्वज्रकं भस्म जायते ।

वज्रस्य गुणाः ॥

वज्रं तीक्ष्णोष्णकटुकमीषद्वातप्रकोपनम् ॥ १४ ॥
 मेदश्श्लेष्मामयघ्नं च क्रिमिघ्नं मेहनाशनम् ।
 हिम कषायलवणं पाण्डुदाहहरं सर्पम् ॥ १५ ॥
 लेपनं, पिष्टं, किञ्चिन्मृत्वा, सीलं च तदपुण्यम् ।

सोमकम् ॥

सीसकं तु जडं शीतं यवनेष्टं भुजङ्गमम् ॥ १६ ॥
 योगीष्टं नागमुरगं कुबजं परिपिष्टकम् ।

मृदु कृष्णायसं पक्ष्मतारशुद्धिकरं स्मृतम् ॥ १७ ॥
 शिरावृतं च वङ्गं स्याच्चीनपिष्टं च षोडश ।
 सीसं तु वङ्गसाम्यं स्यादसंवीयेविपाकतः ॥ १८ ॥

[अशुद्धवङ्गनागसेवने दोषाः ।]

पाकहीनौ नागवङ्गौ कुष्ठशुल्मरुजाकरौ ।
 मेहपाण्डुज्वरश्लेष्मवातपित्तप्रदौ स्मृतौ ॥ १९ ॥

[ग्राह्याग्राह्यनागस्वरूपम्]

द्रुतद्रावं महाभारं छेदे कृष्णं समुज्ज्वलम् ।
 पूतिगन्धं बहिः कृष्णं शुद्धं सीसमतोऽन्यथा ॥ २० ॥

नागशुद्धिः ॥

निर्गुण्डीमूलचूर्णेन सार्कदुग्धेन लेपयेत् ।
 नागपत्रं ततश्शुष्के द्रावयित्वा निपेचयेत् ॥ २१ ॥
 लिप्त्वा द्राव्यं पुनस्सेच्यं सप्तवारं विशुद्धये ।
 निशातुम्बुरुबीजानि कोकिलाक्षीकुबेरकम् ॥ २२ ॥
 गौरीफलं मल्लिका च मोक्षो ब्रह्मा मयूरकम् ।
 यथालाभं ॥ भस्मैषां वजीक्षीरेण भावयेत् ॥ २३ ॥
 तन्मध्ये द्रावितं नागं शुद्धं सेच्यं तु सप्तधा ।
 महिषस्यास्थिचूर्णेन सुपाकं मूलसेचनात् ॥ २४ ॥
 वङ्गं शुद्धं भवेत्तद्वन्नागो नागास्थिमूत्रतः ।

नागभस्म ॥

[प्रथमः प्रकरः ।]

अधत्थचिद्यात्वग्भस्म नागस्य चतुरंशतः ॥ २५ ॥

क्षिप्त्वा चुल्ल्यां पचेदग्नौ चालयेल्लोहचट्टना ।
 यावद्भस्म समुद्धृत्य भस्मतुल्यां मन शिलाम् ॥ २६ ॥
 जम्बीरैरारुनालैर्वा पिष्ट्वा रुध्वा पुटे पचेत् ।
 स्वाह्मशीतं पुनः पिष्ट्वा विंशत्यंशे शिलाम्लके ॥ २७ ॥
 एवं षष्टिपुटैः पक्त्वा नागस्स्यात्तु निरुत्थितः ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अथवा नागपत्राणि चूर्णलिप्तानि स्वर्परे ॥ २८ ॥
 अल्पाम्नौ पाचयेद्यामं भस्म तच्चिचतकद्रवैः ।
 भर्जयेल्लोहपात्रे तत्पार्थदण्डेन चालयन् ॥ २९ ॥
 यामपोदशपर्यन्तं द्रवं देयं पुनः पुनः ।
 दण्डेन मर्दयेद्वाटमुद्धृतं चित्रकद्रवैः ॥ ३० ॥
 लोलयित्वा निरुद्ध्याऽथ षट्पुटैर्मियते लघु ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

चिच्छाक्षमिक्षुमल्लातवाशावज्जलतामवैः ॥ ३१ ॥
 अपामार्गार्जुनाश्वत्थसमुद्भूतैश्च भस्मभिः ।
 दृढं पालाशदण्डेन लोहपात्रे तु भर्जयेत् ॥ ३२ ॥
 सप्तभिर्दिवसैरेवं मियते नालं सशयः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

पिष्ट्वाऽगस्त्यं च भूनागं लिप्त्वा भाण्डं विशोधयेत् ॥
 तद्गण्डे द्रावयेत्तामं हुते नागे विनिक्षिपेत् ।
 वाशाचिच्छटयोः क्षारं वाशाकाष्ठेन घट्टयेत् ॥ ३४ ॥

यामैकं पाचयेच्चुल्ल्यां समुद्धृत्य विमिश्रयेत् ।
 सञ्चूर्ण्य च शिलाताप्ये वाशकक्षारसंयुतम् ॥ ३५ ॥
 चतुस्तुल्यं पूर्वनागं विभक्त्येकपुटैः पचेत् ।
 द्विपुटं चिञ्चिकक्षारैर्देयं वाक्षारसान्वितैः ॥ ३६ ॥
 नागस्तिन्दूरवर्णाभो म्रियते सर्वकायकृत् ।

[नागभस्मनो गुणाः ।]

अत्युष्णं शीतकं स्निग्धं तिक्तं वातकफापहम् ॥ ३७ ॥
 प्रमेहतोयदोषघ्नं दीपनं चाऽऽमवातनुत् ।

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ षष्ठोऽष्टासः ॥

॥ सप्तम उद्घासः ॥

पित्तलम् ॥

श्रीभैरवः—

रीतिः सुदुसुवर्णं
 सितकनकं पिङ्गलं च पित्तलकम् ।
 लोहितकमारकूटं
 पिङ्गललोहं च पीतकं नवधा ॥ १ ॥

रीतिका काकतुण्डीति द्विविधं पित्तलं भवेत् ।
 सन्तसा काञ्चिके क्षिप्ता ताम्राभा रीतिका मता ॥ २ ॥
 एवं या जायते कृष्णा काकतुण्डीति सा मता ।

[प्राह्यप्राह्यपित्तलस्यरूपम् ।]

गुर्वी मृद्वी च पीता(कपोता)मा साराङ्गी ताडनक्षमा ॥
 सुम्निग्धा मसृणाङ्गी च रीतिरेतादृशी शुभा ।
 शुद्धा स्निग्धा मृदुश्शीता सुरङ्गा सूत्रपत्रिणी ॥ ४ ॥
 हेमोपमा शुभाश्वत्था ज्ञात्या रीति प्रकीर्तिता ।
 पाण्डु. पीता खरा रूक्षा बर्बरा घट्टनाक्षमा ॥ ५ ॥
 पूतिगन्धा तथा लघ्वी रीतिर्नेष्टा रसादिषु ।
 रीतिस्तिकरसा रूक्षा जन्तुघ्नी साक्षपित्तनुत् ॥ ६ ॥
 कृष्णा कुम्हरा योगादुष्णवीर्या च शीतला ।
 काकतुण्डी कृ(ग)तस्नेहा राजरीतिगुणानुगा ॥ ७ ॥
 राजरीतिस्तु निर्दिष्टा रीतिकसदृशी गुणैः ।

[पित्तलस्य गुणाः ।]

रीतिकायुगलं, 'रूक्षं सतिक्तं लवणं सरम्' ॥ ८ ॥
 शोभनं पाण्डुवातघ्नं बलवीर्यायुवर्धनम् ।
 रीतिका फट्टतिक्तोष्णं प्लीहानाहनिवर्हणी ॥ ९ ॥
 रूक्षा कफाक्षपित्तं च हन्यात्स्यादु प्रयोजिता ।
 राजरीति काकतुण्डी राजपुत्री महेश्वरी ॥ १० ॥
 ब्राह्मणी ब्रह्मरीतिश्च कपिला पिङ्गलाऽपि च ।

कास्यम् ॥

कास्यं सौराष्ट्रिकं घोषं कंसीयं वह्निलोहकम् ॥ ११ ॥
 दीप्तलोहं घोषयु(ष्ट)व्यं दीप्तकं च नवाह्वयम् ।
 अष्टभागेन ताम्रेण द्विभागकुटिलेन च ॥ १२ ॥

विद्रुतेन भवेत्कांस्यं तत्सौराष्ट्रभवं शुभम् ।

[प्राह्याप्राह्यकांस्यस्वरूपम्]

तीक्ष्णशब्दं मृदु स्निग्धमीपच्छयामलशुभ्रकम् ॥ १३ ॥

निर्मलं दाहरक्तं च षोढा कांस्यं प्रशस्यते ।

श्वेतदीप्तं मृदुज्योति शब्दाढ्यं स्निग्धनिर्मलम् ॥

घनाग्निसहसूत्राङ्गं कांस्यमुत्तममीरितम् ।

तत्पीतं दहने ताम्रं धनं रूक्षं घनासहम् ॥ १५ ॥

मन्दनादं गतज्योति सप्तधा कांस्यमुत्सृजेत् ।

कांस्यस्य गुणाः ॥

घृतमेकं विना चान्यत्सर्वं कांस्यगतं नृणाम् ॥ १६ ॥

शुक्तमारोग्यमुखदं हितं सात्म्यकरं तथा ।

कांस्यं तु लघुतिक्तोष्णं लेखनं दृक्प्रसादनम् ॥ १७ ॥

कृमिकोष्ठहरं वातपित्तघ्नं भोजने हितम् ।

वर्तलोहः ॥

वर्तलोहं वर्ततीक्ष्णं वर्तकं लोहसङ्कर ॥ १८ ॥

नीलिका नीललोहं च लोहकं वट्टलोहकम् ।

कास्पर्करीतिलोहाहिजातं तद्वर्तलोहकम् ॥ १९ ॥

तदेव पञ्चलोहाख्यं लोहविद्भिर्व्याहृतम् ।

तद्भाण्डसाधितं सर्वमन्यव्यञ्जनपूर्वकम् ॥ २० ॥

अम्लेन वर्जितं चातिदीपनं पाचनं शुभम् ।

वर्तलोहशुद्धिर्माणं च ॥

द्रुतमश्वजले क्षिप्तं वर्तलोहं विगुह्यति ॥ २१ ॥

म्रियते गन्धतालाभ्यां पुटितं वर्तलोहकम् ।
तेषु तेषु विभागेषु योजनीयं यथाविधि ॥ २२ ॥

घर्तलोहगुणाः ॥

वर्तलोहं कटूष्णं च तिक्तं च शिशिरं तथा ।
फफजित्पित्तशमनं मधुरं दाहमेहनुत् ॥ २३ ॥
रूक्षं रुच्यं कृमिघ्नं च नेत्र्यं मलविशोधनम् ।

पित्तलादीनां शोधनभस्मविधिः ॥

त्रिक्षारं पञ्चलवणं सप्तधाऽम्लेन भावयेत् ॥ २४ ॥
कांस्थारघोषपत्राणि तेन कल्केन लेपयेत् ।
रुध्वा पुटेद्गजपुटे शुद्धिमायाति नान्यथा ॥ २५ ॥
ताम्रधन्मारणं तेषां कृत्वा सर्वत्र योजयेत् ।

मृतानि लोहान्यमृतीभवन्ति
निग्नन्ति युक्तानि महामयांश्च ।
अभ्यासयोगाद्बृहद्देहसिद्धिं
कुर्वन्ति रुजन्मजराविनाशम् ॥ २६ ॥
नागेन स्वर्णं रजतं च ताप्यैः
गन्धेन ताम् शिलया च नागम् ।
तालेन जङ्गं त्रिविधं तु लोहं
नारीपयो भ्रन्ति च हिङ्गुलेन ॥ २७ ॥
तथाऽग्निसत्त्वं चरित्रोपलोहं
घञ्जेण सत्तं विनिहन्ति सद्यः ॥ २८ ॥

अभ्रकस्तत्त्वम् ॥

वज्राभ्रकस्य सत्सत्त्वं वक्ष्यामि शृणु भैरवि ! ।

चतुर्धाऽभ्रकसत्वं स्यात्कठिनं मृदुलं द्रुतिः ॥ २९ ॥

बीजं च गुणवज्ज्ञेयं तत्कमादुत्तरोत्तरम् ।

सत्त्वपातनायाभ्रकसिद्धिः ॥

धान्याभ्रकं रविक्षीरे धर्मे स्याप्यं दिनावधि ॥ ३० ॥

तच्छुष्कं पेषयेत्पट्टे शरावे, तं निरोधयेत् ।

सम्यक् पचेद्गजपुटे रविक्षीरे पचेत्पुनः ॥ ३१ ॥

मर्दनं पुटपाकं च कुर्यादिवं तु सप्तधा ।

तथा जम्बीरीरे च निचुलस्य रसे तथा ॥ ३२ ॥

एतसिद्धघनं श्रेष्ठं निश्चन्द्रं सत्त्वपातने ।

घनमारकसारैर्वा व्यस्तैर्वाऽथ समस्तकैः ॥ ३३ ॥

पिष्टा धान्याभ्रकं श्लक्ष्णं रुष्वा गजपुटे पचेत् ।

अभ्रककठिनसत्त्वम् ॥

लाक्षागुग्गुलुदग्धोर्णासर्जसर्जरसं पट्ट ॥ ३४ ॥

शशास्थि क्षुद्रमत्स्याश्च हरिद्रा मित्रपञ्चकम् ।

पञ्चमाहिपकखापि भल्लातं च समं समम् ॥ ३५ ॥

सर्वतुल्यं सिद्धघनं निश्चन्द्रं पेषयेद्दिनम् ।

तत्सर्वं तेन वटकाः कार्यास्ते कर्ममातकाः ॥ ३६ ॥

कोष्ठीयन्त्रे धमेद्गाढमग्नारैः स्वदिरोद्भवैः ।

त्रियामधमनादेव सत्त्वं पतति निर्मलम् ॥ ३७ ॥

कठिनं सूक्ष्मरवकं काचटङ्गणवर्जितम् ।

त्रिवारमेवं कुर्वीत तत्किट्टैः सत्त्वपातने ॥ ३८ ॥

अभ्रकमृदुसत्वम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मृदुसत्त्वं सुरेश्वरि ! ।

गुग्गुलुं टक्कणं गुज्रां सर्जसर्जरसं गुडम् ॥ ३९ ॥

क्षुद्रमीनं यवक्षारं काचपिण्याकसूरणम् ।

मूलता त्रिफला वह्निः क्षीरकन्दं पुनर्नवम् ॥ ४० ॥

धुत्तुरं लाङ्गली पारा बला गन्धक(रं)सेवकम् ।

गोक्षीरं पञ्चलवणं सर्वं च द्विगुणं मधु ॥ ४१ ॥

पङ्क्तिन्दु क्षुद्रशङ्खकमस्थीनि शशकस्य च ।

पारावतमलं ज्यूपमिन्द्रगोपं सशिग्रुकम् ॥ ४२ ॥

गोधूमसर्पपं ताप्यं छागक्षीरेण मर्दयेत् ।

एवं व्यस्तं समस्तं वा याममात्रेण मर्दितम् ॥ ४३ ॥

अस्य पिण्डस्य भागैकं द्विभागं सिद्धमभ्रकम् ।

पञ्चमाहिषभागैकं सर्वमेकत्र लोडयेत् ॥ ४४ ॥

कर्पाभा वटिकाः कार्याः किञ्चिच्छायाविशोपिताः ।

खदिराङ्गारसन्तप्ते कोष्ठीयन्त्रे क्षिपेरिक्षिपेत् ॥ ४५ ॥

घुटीपञ्चकपञ्चैव बङ्गनाले धमेद्दृढम् ।

मृदुसत्त्वं भवेच्छुभ्रं रुजरामृत्युनाशनम् ॥ ४६ ॥

त्रिवारमेवं कुर्वीत तरिकट्टं सत्वपातनम् ।

अनेन क्रमयोगेन कान्तसस्यकमाक्षिकम् ॥ ४७ ॥

कठिनोपरसाश्चान्यैः शुद्धा भूनागमृत्तिका ।

मुञ्चन्ति द्रुतिसद्वातं गृह्णन्तीमं पृथक्पृथक् ॥ ४८ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अभ्रमत्त्वं समादाय समांशं काचटक्कणम् ।

दत्त्वा दत्त्वा त्रिवारं तद्वज्रमूषागतं धमेत् ॥ ४९ ॥

अम्लवर्गं स्नुहीपत्रं विंबीबीजं सवल्कलम् ।

कल्कयेत्तत्र सन्तप्तं सप्तवारं निपेचयेत् ॥ ५० ॥

मृदु शुभ्रं भवेत्तस्य (सत्त्वं) रुजरागृह्युनाशनम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

सिद्धाभ्रं दशभागं स्याच्छुद्धभागं त्रिभागकम् ॥ ५१ ॥

टङ्कणं माक्षिकं सूतं भागैकं च सुशोषितम् ।

ऊर्णासर्जयवक्षारं भागं भागं विमिश्रयेत् ॥ ५२ ॥

मर्द्य मूत्राम्लवर्गाभ्यां यथा प्रोक्तं दिनावधि ।

अजापञ्चाङ्गसंयुक्तं पूर्ववत्सत्वपातनम् ॥ ५३ ॥

कृत्वाऽऽदाय मृतं साक्षान्निर्मलं मृदु जायते ।

अभ्रकवीजपाकः ॥

वीजपाकं प्रवक्ष्यामि घनस्यैतत्परं हितम् ॥ ५४ ॥

सिद्धाभ्रकं शतपलं स्वर्णरूप्यार्ककान्तकम् ।

रसत्रिगन्धमाक्षिकं विमलामूलताद्रिजम् ॥ ५५ ॥

नीलाञ्जनं च कङ्कुष्ठं कासीसं दरदं तथा ।

प्रत्येकं दशनिष्कं स्यात्ततो गैरिकटङ्कणम् ॥ ५६ ॥

इन्द्रगोपं गुडं गुञ्जा मधु सर्पिश्च गुग्गुलुः ।

सर्जक्षारो यवक्षारो मत्कुणा नवपञ्चकम् ॥ ५७ ॥

शुद्धमीनशशास्थीनि माहिषं शृङ्गमा(मू)लकम् ।

पृथक्पृथक्पञ्चमूलं पञ्चमाहिषमर्दयेत् ॥ ५८ ॥

तेषां च(कर्पाभा)वटिका कार्या किञ्चिच्छयाविशोषिता ।

पूर्ववत्पातयेत्सत्त्वं रुजरादैर्न्यमृत्युहृत् ॥ ५९ ॥

बीजसत्वमिदं श्रेष्ठ वैद्ये वादे रसायने ।

अध्रकसत्वनिर्मलीकरणम् ॥

निर्मलीकरणं वक्ष्ये धनसत्वस्य पार्वति । ॥ ६० ॥

तत्सत्त्वं कणशः कृत्वा मित्रपञ्चकसंयुतम् ।

मूपायां तद्विनिक्षिप्य काचं तदधरोत्तरम् ॥ ६१ ॥

रुध्वा हठान्नौ धमयेत्तदिराङ्गारयोगतः ।

एवं क्रमेण धमयेत्सप्तधा निर्मलं भवेत् ॥ ६२ ॥

सत्त्वं निर्मलीभूतं लोहसत्त्वे विचूर्णयेत् ।

मर्दयेत्तिलफलाकाथैर्यामं घर्मे विशोषयेत् ॥ ६३ ॥

पार्कं पुटं च विधिवत्कुर्यादेवं पुनः पुनः ।

चत्वारिंशत्पुटं कुर्यादेवं मार्कवज्रैर्द्रवैः ॥ ६४ ॥

पृथक्पञ्चामृतैः पञ्चपुटं चैक्षुरसैस्त्रिधा ।

उदयादित्यसङ्काशं धनसत्त्वं सुसिद्धिदम् ॥ ६५ ॥

अध्रकसत्वसिन्दूरविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

चूर्णीकुर्याल्लोहसत्त्वे निर्मलीकृतमध्रकम् ।

निष्काणां शतकं तस्मिन्निष्कैकं गन्धकं क्षिपेत् ॥

वेपथेदिनमेकं तु कुमारीरसयोगतः ।

यामं तत्तापयेद्धर्मे ततो गजपुटे पचेत् ॥ ६७ ॥

एवं शतपुटं कुर्याद्गन्धं दद्यात्पुनः पुनः ।

सिन्दूरपाटलच्छायमध्रसत्त्वं भवेच्छिवे । ॥ ६८ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

धनसत्त्वं सुविमलं लोहसत्त्वे विचूर्णयेत् ।

शतनिष्कं ततस्तस्मिन्निष्कार्धं माक्षिकं क्षिपेत् ॥ ६९ ॥

अर्कक्षीरैर्दिनं मर्द्य रुध्वा गजपुटे पचेत् ।
एवं शतपुटं कुर्यान्माक्षीकं च पुटे पुटे ॥ ७० ॥
एतत्स्यात्सत्त्वसिन्दूरं रुज्ज्वरामृत्युनाशनम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

तत्सत्त्वं रक्कान्दित्वा लोहखल्वे सुबुद्धिमान् ॥
मर्दयेत्लोहदण्डेन वराकायसमन्वितम् ।
याममात्रं स्वरे घर्मे स्थापयेत्लोहपात्रगम् ॥ ७१ ॥
स्थालीपाकं स्वरं कृत्वा रात्रौ गजपुटे पचेत् ।
एवं सप्तपुटं कुर्यान्मार्कयस्वरसैस्तथा ॥ ७२ ॥
बुमारीस्वरसैस्तद्वच्चित्रमूलरसैस्तथा ।
नीलीपत्ररसैस्तद्वत्पुनर्नवरसैस्तथा ॥ ७३ ॥
मेघनादद्रवैस्तप्तं पचाथैर्धटजटोद्भवैः ।
एवं सुसूक्ष्मचूर्णं तु शतांशं गन्धकं क्षिपेत् ॥ ७४ ॥
मर्दयेदारनालेन घर्मे स्थास्यां पुटे पचेत् ।
एवं दशदिनं कुर्यात्पुनस्ताप्यं शतांशतः ॥ ७५ ॥
क्षिप्त्वाऽऽरनालैस्संमर्द्य घर्मे स्थास्यां पुटे पचेत् ।
एवं दशदिनं कुर्यात्पुनः पञ्चाष्टतैः पचेत् ॥ ७६ ॥
पञ्चपञ्चेक्षुजरसैः पञ्चधा पुटमाचरेत् ।
सिन्दूराभेऽग्रमसिते निक्षिपेच्छुद्धहिङ्गुलम् ॥ ७७ ॥
विंशत्यंशं धनस्याऽथ स्तन्यैस्संमर्द्य संपुटे ।
रुध्वाऽथ मूधरे यन्त्रे क्षिप्त्वा लघुपुटं विधेत् ॥ ७८ ॥
एवं विंशत्पुटं कुर्यादित्वा दत्त्वाऽथ हिङ्गुलम् ।
अनेन क्रमयोगेन सत्त्वं सिन्दूरसन्निभम् ॥ ७९ ॥

अयं सामान्यसंस्कारो विशेषस्तु निगद्यते ।
यद्यद्रोगहरैर्द्रव्यैस्तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ ८१ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

घनसत्त्वं सुविमलं लोहखल्वे विचूर्णयेत् ।
मुण्डीपत्तरसैर्मद्यं दिनं गजपुटे पचेत् ॥ ८२ ॥
एवं दशपुटं कार्यं निर्गुण्डीस्वरसैस्तथा ।
तथा वटजटाववायैः पेटारीमूलजै रसैः ॥ ८३ ॥
ककुभस्य रसैस्तद्वज्जम्बूत्वक्स्वरसैस्तथा ।
एवं पष्टिपुटं कार्यं ततस्तस्मिन्विनिक्षिपेत् ॥ ८४ ॥
विंशत्यंशेन दरदं म्स्तन्यैस्सग्मर्दयेद्दिनम् ।
ततस्तत्सम्पुटे रुध्वा मूधरे तु पुटं लघु ॥ ८५ ॥
एवं विंशतिधा कुर्यात्सिन्दूरान्नं भवेद्भुवम् ।

स्थालीपाकविधिः ॥

स्थालीपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुर्मध्यः खरात्मकः ॥ ८६ ॥
पङ्कोत्करसमः पूर्वं पिण्डपाकस्तु मध्यमः ।
तृतीयः खरपाकस्स्याद्दालकासदृशः प्रिये ॥ ८७ ॥
स्थालीपाको रसे युक्तः संयुक्तो दरदेन वा ।
मृदुमध्यमपाकाभ्यां कर्तव्यो मूधरे ततः ॥ ८८ ॥
क्षिप्त्वा लघुपुटे देयं रसहिक्कुलवर्जितः ।
खरपाकः प्रकर्तव्यो विधिर्गजपुटे पचेत् ॥ ८९ ॥

[लोहभस्मनाममृतीकरणविधिः ।]

सर्वेषां मारितानां च लोहानामभ्रकस्य च ।

चक्ष्यामि परमं गुह्यममृतीकरणं शृणु ॥ ९० ॥

त्रिफलोत्थकपायस्य भागानादाय षोडश ।

गोधृतस्य पलान्यष्टौ मृताम्रकपलान्दश ॥ ९१ ॥

एकीकृत्वा लोहपात्रे पाचयेन्मृदुबहिना ।

ऋते जीर्णे समादाय सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ९२ ॥

अध्रकसत्वसिन्दूरगुणाः ॥

अनुपानं विना क्षमं जरामृत्युरुजापहम् ।

योजयेदनुपानैर्वा तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ ९३ ॥

कठिनस्याध्रसत्वस्य सिन्दूरं पलितं बलिम् ।

इन्द्रियाणां पटुत्वं च पलाअकगुणा अपि ॥ ९४ ॥

मृदुसत्वस्य सिन्दूरं सर्वामयनिवर्हणम् ।

बलीपलितदारिद्र्यमृत्युघ्ने सुरसायनम् ॥ ९५ ॥

त्रिदोषशमनं सौम्य क्षीपनं पाचनं शुभम् ।

निहन्ति ज्वरजालं च ग्रहणीमतिसारकम् ॥ ९६ ॥

अश्मरीं मूत्रकृच्छ्रं च क्षयं पाण्डुहलीमकम् ।

दुर्नाममेहकुष्ठानि वातजान्पित्तजानपि ॥ ९७ ॥

कफजान्दुस्तरान् रोगान्विद्रध्यादिघ्नानपि ।

नानाविधानि शूलानि पुंस्त्रीबन्धत्वभञ्जनम् ॥ ९८ ॥

यद्यद्रोगहरैर्योगैस्तत्तद्रोगनिवर्हणम् ।

पारदे ये गुणास्सन्ति बीजसत्वेऽपि ते गुणाः ॥ ९९ ॥

मण्डूरम् ॥

[मण्डूरशुद्धिः ।]

अक्षः शरैर्घमेतिकृष्टं लोहञ्च तद्गवां जलैः ।

सेचयेदक्षपालान्तप्पद्धारं च पुनः पुनः ॥ १०० ॥
 मण्डूरोऽयं समाख्यातश्शुद्धं श्लक्ष्णं नियोजयेत् ॥
 गोमूत्रे त्रिफला काथ्या तत्काथे सेचयेच्छनैः ॥ १०१ ॥

मण्डूरभस्म ॥

लोहकिट्टं सुतप्तं च यावच्छी(त्ती)र्यति तत्स्यम् ।
 तच्छी(त्ती)र्णं ग्राहयेत्पेप्यं मण्डूरं यं प्रयोजयेत् ॥
 ये गुणा मारिते मुण्डे ते गुणा मुण्डकिट्टके ।
 तस्मात्सर्वत्र मण्डूरं रोगशान्त्यै प्रयोजयेत् ॥ १०३ ॥
 किट्टादशगुणं मुण्डं मुण्डाक्षीक्ष्णं शतोन्मितम् ।
 तीक्ष्णाल्लक्षगुणं कान्तं भक्षणात्कुरुते गुणम् ॥ १०४ ॥

मण्डूरगुणाः ॥

मण्डूरं पाण्डुशोषार्शोग्रहणीकामलापहम् ।
 सर्वशूलप्रमेहघ्नं दीपनं परमं हितम् ॥ १०५ ॥
 शीतं तिक्तं कषायाम्लं हृद्दोग्द्व्लीहनाशनम् ।

रसादिमारणाय द्रव्यमानम् ॥

रसेन्द्रं शोधयेद्देवि । पलानां द्विसहस्रकम् ॥ १०६ ॥
 सहस्रं वा शतं वाऽपि पञ्चाशद्वा तदर्धकम् ।
 न कुर्याद्रसकर्माणि हीनं वै पञ्चविंशतेः ॥ १०७ ॥
 लोहस्य पचनं त्रिंशत्पलादूर्ध्वं न कारयेत् ।
 अर्वाक् पञ्चपलाद्देवि । घनसत्त्वं तथा पचेत् ॥ १०८ ॥
 स्वर्णं पञ्चपलादूर्ध्वं पलादर्वाङ्मन शोधयेत् ।

तथा रूप्यं च ताम्रं च शोधयेन्मारयेत्प्रिये ! ॥ १०९ ॥

लोहवदघनसत्त्वं च घनपत्रं तथैव च ।

हीनं पञ्चपलादूर्ध्वं न कुर्यात्पलविंशतेः ॥ ११० ॥

द्रावणं शोधनं देवि ! मारणं नागवज्रयोः ।

षड् निकादघश्चोर्ध्वं न कुर्याच्छोधनं सृष्टिम् ॥ १११ ॥

पद्मरागादिरत्नानि तथा कुर्यात्सुरेश्वरि ! ।

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ सप्तमोऽस्त्रः ॥

॥ अष्टम उल्लासः ॥

रत्नान्युपरत्नानि च ॥

श्रीभैरवः—

महाम्बुराशौ सरिति पर्वते काननेऽपि वा ।

रत्नानामाकर्षं देवि ! स्थानमाधेयगौरवात् ॥ १ ॥

तेषु रक्षोविषव्यालव्याधिदोषहराणि च ।

प्रादुर्भूयन्ति रत्नानि तथैव विगुणानि च ॥ २ ॥

प्रदुष्टेनोपजातानि जन्तुनोपहतानि च ।

दोषैस्तान्युपचीयन्ते ह्रीयन्ते गुणसंपदा ॥ ३ ॥

माणिक्यम् ॥

माणिक्यं शोणरत्नं च रत्नराट् रत्नरत्नम् ।

शृङ्गारि रत्नमाणिक्यं तुरलो रत्ननायकः ॥ ४ ॥

रागद्वक् पद्मरागश्च रत्नं शोणोपलम्बतथा ।
 सौगन्धिकं लोहितकं कुरुविन्दं शरेन्दुकम् ॥ ५ ॥
 माणिक्यं पद्मरागाख्यं द्वितीयं नीलगन्धि च ।
 कुशेशयदलच्छायं खच्छं स्निग्धं गुरु स्फुटम् ॥ ६ ॥
 वृत्तायतं समं गात्रं माणिक्यं श्रेष्ठमुच्यते ।
 परीक्षापरिशुद्धानां रत्नानां पृथिवीमृता ॥ ७ ॥
 धारणं सर्वदा कार्यं श्रेयःश्रीकीर्तिकाङ्क्षिणा ।
 ततस्तु शास्त्रतस्तेषां परीक्षादिकमुच्यते ॥ ८ ॥

[माणिक्यभेदाः ।]

यत्सिंहलं कालपुरमन्धं तुम्बुरुसंस्थितम् ।
 क्षेत्रं चतुर्विधं तस्य माणिक्यस्य समुद्रवे ॥ ९ ॥
 सिंहले तु भवेद्रक्तं पद्मरागमनुत्तमम् ।
 पीतं कालपुरोद्भूतं कुरुविन्दमिति स्मृतम् ॥ १० ॥
 अशोकपल्लवच्छायमन्धं सौगन्धिकं प्रिये । ।
 तुम्बुरौ छायमानीलं नीलगन्धि च कीर्तितम् ॥ ११ ॥
 मध्यमे मध्यमं ज्ञेयं माणिक्यं क्षेत्रभेदतः ।
 माणिक्यस्य गुणा. प्रोक्ताश्चत्वारो मुनिपुङ्गवैः ॥ १२ ॥
 स्निग्धच्छाया गुरुत्वं च नैर्मल्यमतिरक्तता ।

[माणिक्यस्य गुणा. ।]

माणिक्यं दीपनं वृष्यं कफघ्नातृष्यार्तिहृत् ॥ १३ ॥
 भूतप्रेतालपापघ्नं कर्मजव्याधिनाशनम् ।
 माणिक्यं च महापुण्यं महाभाग्यकरं परम् ॥ १४ ॥
 सर्वभूतमहोन्मादविषघ्नं दोषजित्परम् ।

मुक्ता ॥

मुक्ता सौम्या मौक्तिकं शौक्तिकेयं

तारं तारा शौक्तिकं तारका च ।

अम्भस्सार शीतलं नीरजं च

नक्षत्रं स्यादिन्दुरत्नं वलक्षम् ॥ १५ ॥

मुक्ताफलं बिन्दुफलं च मुक्ता

शौक्तेयकं शुक्तिमणिश्शशिप्रियम् ।

स्वच्छं हिमं हैमवतं च शुभ्रं

सुधाशुरत्नं च भस्मयकाह्वयम् ॥ १६ ॥

[मुक्ताभेदाः ।]

मातङ्गोरगमीनपोत्रिशिरसस्त्वक्सारशङ्खाम्बुभू-

च्छुक्तीनामुदराच्च मौक्तिकमणिस्स्पष्टं भवेदष्टधा ।

छाया पाटलनीलपीतधवलास्तत्रापि सामान्यतः

सप्तानां बहुशो न लब्धिरितरच्छौक्तेयकं तूत्तमम् ॥

नक्षत्राभं शुद्धमत्यन्तमुक्तं

स्निग्धं स्थूलं निर्मलं निर्बलं च ।

न्यस्तं धत्ते गौरवं यत्तुलाया

तन्निर्मौल्यं मौक्तिकं सौख्यदायि ॥ १८ ॥

[मुक्तागुणाः ।]

मौक्तिकं च मधुरं सुशीतलं

दृष्टिरोगशमनं विषापहम् ।

राजयक्ष्मपरिकोपनाशनं

क्षीणवीर्यबलपुष्टिर्बर्धकम् ॥ १९ ॥

मौक्तिकं शिशिरं स्निग्धं विददं कान्तिवर्धनम् ॥ २० ॥

दाहतृड्ग्रममूच्छासृक्पित्तज्वरविषापहम् ।

चक्षुष्यं पवनासपित्तविषजित्सर्वेन्द्रियाह्लादनं

तृड्दाहज्वरशोकमोहशमनं शीतं श्रमघ्नं हितम् ।

धन्यं मङ्गलमायुषः स्थितिकरं सौभाग्यकान्तिप्रदं

मुक्ता हारविभूषणं तदखिलं मूलं शशी प्रीयते ॥

प्रवालः ॥

प्रवालोऽङ्गारकमणिर्विद्रुमोऽम्भोधिपल्लवः ॥ २२ ॥

मौमरत्नं च रक्ताङ्गो रक्ताङ्कुरलतामणिः ।

सेतौ सागरमध्ये या जायते वल्लरी शुभा ॥ २३ ॥

विद्रुमाख्या सुरक्ता सा दुर्लभा दीप्तरूपिणी ।

पाषाणत्वं भजत्येपा पाकतः कठिना सती ॥ २४ ॥

प्रवालनाम तद्वत्तं वर्णसौभाग्यकान्तिवम् ।

सिद्धं स्वच्छं स्निग्धरूपं वृत्तं कान्तं समं गुरु ॥ २५ ॥

रङ्गगात्रे दृढं पिण्डं प्रवालं श्रेष्ठमुच्यते ।

पक्वविषफलभासं जपाकुसुमसन्निभम् ॥ २६ ॥

शुक्लपुण्डसमच्छाद्यं प्रवालमतिशोभनम् ।

शारदामं दलं सूक्ष्मं वक्रं रत्नं सकोटम् ॥ २७ ॥

विद्धं कृष्णं लघुतमं प्रवालं दोषरुद्धवेत् ।

गौररत्नं जलाकान्तं प्रवालमशुभं त्यजेत् ॥ २८ ॥

प्रवालं कोमलं स्निग्धं, सुराणं, विद्रुमं, हिमम् ।

[प्रवालगुणाः]

घनघान्यकरं मेध्यं विषादिभयनाशनम् ॥ २९ ॥

प्रवालो मधुराम्लश्च कफपित्तादिदोषनुत् ।

वीर्यकान्तिकरः स्त्रीणां धृतो मङ्गलदायकः ॥ ३० ॥

मरकतम् ॥

मरकतं रौहिणेयं गारुत्मन्तं हरिन्मणिः ।

सौपर्णं गरुडोद्गीर्णं बुधरत्नाश्मगर्भजे ॥ ३१ ॥

गरुडारिर्वाय(र्क)वीर्य(यं) गारुडं रुद्रसम्मितम् ।

बुरुष्कविषयांभोधौ समीरारोहणाचले ॥ ३२ ॥

तच्छायाश्यामलो देशस्सोऽभून्मरतकाकरः ।

तद्विशेषान्मरकतं जातं दोषगुणान्वितम् ॥ ३३ ॥

दोषास्सप्तविधास्तस्य गुणाः पञ्चविधास्मृताः ।

भवेदष्टविधा छाया मणेर्मरकतस्य च ॥ ३४ ॥

अस्निग्धं रूक्षमित्युक्तं विस्फोटं पिट(पीठ)कं तथा ।

जठरं कान्तिहीनं च विच्छाद्य मलिनं तथा ॥ ३५ ॥

सशर्करं सपाषाणं कर्कशं सूतसंयुतम् ।

कल्माषवर्णं शबलं समस्तमयदायकम् ॥ ३६ ॥

निर्मलं कथितं स्वच्छं गुरु स्याद्गुरुदायुत(यक)म् ।

स्निग्धं रूक्षं विनिर्मुक्तमरजस्क(मरत्व)मरेणुकम् ॥

सुरागं रागबहुलमिति पञ्च गुणाः स्मृताः ।

एतैर्युक्तं मरकतं सर्वपापहरं परम् ॥ ३८ ॥

[मरकतगुणाः ।]

मरकतं विषघ्नं च शीतलं मधुरं रसे ।

आम(अम्ल)पित्तहरं रुच्यं पुष्टिदं भूतनाशनम् ॥ ३९ ॥

स्निग्धं मरकतं स्वच्छं सर्वदोषहरं शुभम् ।

कान्तिसौभाग्यदं मेघ्यं मूतग्रहविपापहम् ॥ ४० ॥

पुष्परागः ॥

पीतस्तु पुष्परागः

पीतस्फुटिकं च पीतरत्नं च ।

पीताश्मा गुरुरत्नं

पीतमणिः पुष्परागश्च ॥ ४१ ॥

ईषत्पीतं पविच्छायं स्वच्छं कान्त्या मनोहरम् ।

पुष्पराग इति ख्यातं रत्नं रत्नपरीक्षकैः ॥ ४२ ॥

हेमच्छायं क्षिरोवृत्तं ज्योतिरङ्गारनिर्मलम् ।

पीतगात्रं गुरु स्निग्धं पुष्परागं प्रशस्यते ॥ ४३ ॥

रूक्षं क्षतलघु श्वेतं कृष्णं गौरं सशर्करम् ।

मलिनं बिन्दुमद्रत्नं पुष्परागं न शस्यते ॥ ४४ ॥

[पुष्परागगुणाः ।]

पुष्परागोऽञ्जलीतश्च वातजिहीषनः परम् ।

वायुः श्रियं च प्रज्ञां च धारणात्कुरुते नृणाम् ॥ ४५ ॥

पुष्परागं शुभं मेघ्यं वस्तुसौभाग्यकीर्तिदम् ।

वाक्पटुत्वकरं हृद्यं विषघ्नं दोषजित्परम् ॥ ४६ ॥

यज्ञम् ॥

यज्ञमिन्द्रायुधं वीरं पिदुरं कुलिशं पविः ।

अमेघमसिरं रत्नं दृढं मार्गवकं स्मृतम् ॥ ४७ ॥

स्वच्छं विद्युत्प्रभं स्निग्धं सुन्दरं लघु लेखनम् ।

पटारं तीक्ष्णधारं च सुसौम्यारं श्रियं दिशेत् ॥ ४८ ॥

[वज्राकरा वज्रभेदाश्च ।]

पौण्ड्रमतङ्गहिमाचल-

सौराष्ट्रसुपारकोसलकलिङ्गाः ।

पेण्णा(पूर्णा)नदीतटश्चे-

त्यष्टौ वज्राकरा विनिर्दिष्टाः ॥ ४९ ॥

श्यामं प्रपौण्ड्रप्रभवं

किञ्चित्पीतं मतङ्गगिरिजातम् ।

हिमवत्सुराष्ट्रसंभव-

मातामं कृष्णकान्ति सौपारम् ॥ ५० ॥

फुल्लशिरीषच्छायं

कोसलजं कनककान्ति कालिङ्गम् ।

पेण्णानदीतटोद्भव

माहुर्वज्रं सुधांशुनिभम् ॥ ५१ ॥

कलिङ्गकोसलौ देशौ मतङ्गाद्रिहिमालयौ ।

सौराष्ट्रपौण्ड्रकौबेरा(पेण्णा)करसुपारकौ तथा ॥ ५२ ॥

कृतादिषु युगेष्वेतौ वज्राणामाकरौ स्मृतौ ।

आकरेष्वेव वज्राणां खनिः स्रोतः प्रकीर्णकम् ॥ ५३ ॥

समुत्पत्तिस्थलं त्रेधा निर्दिष्टं सुरनायिके ! ।

[वज्रगता गुणा दोषाश्च ।]

कोट्यः पार्श्वानि धाराश्च षडष्टौ द्वादशैव च ॥ ५४ ॥

इत्यच्छतीक्ष्णधाराया वज्रस्याहुरयो गुणान् ।

मलो बिन्दुश्च रेखा च लासः कण्ठपदं तथा ॥ ५५ ॥

एते दोषास्समाख्याताः षष्ठः वज्रेषु संस्थिताः ।

कुर्यादशोधितं वज्रं कुष्ठदाहाङ्गणैरिवम् ॥ ५६ ॥

हृत्पादर्वषीडां पाण्डुं च ततस्तच्छुद्धिरुच्यते ।

[वज्रशुद्धिः ।]

गृहीत्वाऽथ शुभं वज्रं व्याघ्रीकन्दोदरे क्षिपेत् ॥ ५७ ॥

महिषीगृद्धाऽऽलिप्य करीषाम्नौ विपाचयेत् ।

अहोरात्रात्समुद्धृत्य हयमूत्रेण सेचयेत् ॥ ५८ ॥

एवं पुनः पुनः पक्वं सप्तरात्राद्विशुध्यति ।

मेघनादाशमीश्यामाशृङ्गीमदनकोद्वैः ॥ ५९ ॥

कुलत्थवेतसागस्त्यसिन्दुवाराखुकर्णिकाः ।

एतेषां हयमूत्रेण कषायं सार्धितं पुनः ॥ ६० ॥

जम्बीरे कुलिशं क्षिप्त्वा हयमूत्रैस्त्र्यहं पचेत् ।

डोलायन्त्रविधानेन ततश्शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६१ ॥

कुलत्थकोद्रवक्वाथैर्डोलायन्त्रे विपाचयेत् ।

व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं सप्ताहाच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ ६२ ॥

कुलत्थकोद्रवक्वाथं हयमूत्रं स्नुहीपयः ।

क्षिप्त्वा भाण्डे पचेत्तस्मिन्व्याघ्रीकन्दगतं पविम् ॥ ६३ ॥

डोलायन्त्रे दिवारान्नं समुद्धृत्य पुनः क्षिपेत् ।

वज्रकन्दे मृदा कन्दं लिप्त्वा गजपुटे पचेत् ॥ ६४ ॥

तत्पक्वं पाचनद्रावैस्सेचितं शुद्धिमाप्नुयात् ।

व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं मृदा लिप्तं पुटे पचेत् ॥ ६५ ॥

अहोरात्रात्समुद्धृत्य हयमूत्रेण सेचयेत् ।

वज्रीक्षीरेण वा सिञ्च्यादेवं शुद्धं तु मारयेत् ॥ ६६ ॥

वज्रमारणविधिः ॥

[विप्रजातीयवज्रमारणम् ।]

वक्ष्यते विप्रजात्यादेशशुद्धवज्रस्य मारणम् ।

अधस्थनदरीमण्डीमाक्षिक कर्कटास्थि च ॥ ६७ ॥

सम म्नुक्पयसा पिप्प मूषामध्ये प्रलेपयेत् ।

तन्मध्ये प्रक्षिपेद्वज्रमौपधैस्तैस्तत परम् ॥ ६८ ॥

वज्रमाच्छाद्य यत्नेन ततो मूषा निरोधयेत् ।

कुञ्जरास्येन पुटयेत्पुटेन महता पुन ॥ ६९ ॥

विप्रजातीयकं यज् पुटेनैकेन सिध्यति ।

[क्षत्रियजातीयवज्रमारणम् ।]

करवीर मेघशृङ्गी दरद(बदर)च ह्युदुम्बरम् ॥ ७० ॥

अर्कदुग्धैस्सम पिष्ट्वा तत्कृते गोलके क्षिपेत् ।

यज् क्षत्रियजातीय पूर्ववन्मारयेद्वृषम् ॥ ७१ ॥

[वैश्यजातीयवज्रमारणम् ।]

सूरण लशुन शङ्ख शिलाया(ह्) पेपयेत्समम् ।

यलामतिनला गन्ध कच्छणास्थि च पेपयेत् ॥ ७२ ॥

उत्तरावारुणीदुग्धैस्तत्कृते गोलके क्षिपेत् ।

यज् तु वैश्यजातीय पूर्ववत्तन्मृत भवेत् ॥ ७३ ॥

[शूद्रजातीयवज्रमारणम् ।]

सूरण लशुन शङ्ख शिला सपेपयेत्समम् ।

षटक्षीरेण तत्कल्पते गोलके पूर्ववत्पचेत् ॥ ७४ ॥

यज् तच्छूद्रजातीय तेन सम्यग्भवेन्मृतम् ।

[स्त्रीपुत्रपुसकवज्रमारणम् ।]

स्त्रीपुवज् तु पूर्वोक्तैर्मियते तत्तदौषधै ॥ ७५ ॥

चतुर्जात्यौषधैरेव मृतिर्वज् नपुसके ।

सामान्येन यज्ञमारणविधिः ॥

[प्रथमः प्रश्नः ।]

सामान्यस्सर्ववज्राणां वक्ष्यते मारणक्रमः ॥ ७६ ॥

शुद्धं वज्रं मत्कुणानां रक्तैर्लिप्त्वा धमेत्युन ।

अग्निवर्णं क्षिपेन्मूत्रे गदभस्य पुनः पुनः ॥ ७७ ॥

लेपितं ध्मापितं तद्वदेवं कुर्यात्तिसप्तधा ।

तालकं मत्कुणैः पिष्ट्वा तस्मिन्नाले क्षिपेत्तु तम् ॥ ७८ ॥

रुध्वा मूषा धमेद्वाटं हयमूत्रे त्रिनिक्षिपेत् ।

समुद्धृत्य पुनस्तद्वत्सयोरैर्मृतो भवेत् ॥ ७९ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

मेघशृङ्गं भुजङ्गास्थि कूर्मपृष्ठं शिलाजतु ।

गन्धकं कान्तपापाणं मुनिपुष्पं सतालकम् ॥ ८० ॥

त्रिक्षारं पद्मलवणं मेघशृङ्गीन्द्रवारणी ।

वज्रवल्ली मूषकर्णी बदरी कुट्टमलानि च ॥ ८१ ॥

मूषकस्य मलं स्तन्यं स्नुह्यकक्षीरमत्कुणम् ।

पद्माङ्ग सरपुंसस्य ह्यस्थिनी स्वरमेघयोः ॥ ८२ ॥

पेटारिबीजं स्त्रीपुष्पं पारावतमलं शिला ।

पुष्पाणि चैव बाकुच्याः पद्माङ्गं तिमिरस्य च ॥ ८३ ॥

धात्रीवृक्षस्य पद्माङ्गं गोरंभा वाजिमूत्रकम् ।

हंसपादौ वज्रकन्दं बृहतीफलसूरणम् ॥ ८४ ॥

गोजिह्वा कर्कटं मांसं मूत्रवर्गं च मिश्रयेत् ।

एतत्समस्तं व्यस्तं वा यथालाभं सुषिण्डितम् ॥ ८५ ॥

तत्पिण्डे निक्षिपेद्ब्रजमन्धमूषागतं पुटेत् ।

कुलुत्थकोद्रवं पिष्ट्वा हयमूत्रे विलोलेत् ॥ ८६ ॥

तन्मध्ये सेचयेत्तप्तं मूषापुटनिर्गताम् ।

एवं पुन. पुन. कुर्यादेकविंशतिवारकम् ॥ ८७ ॥

आदाय तत्पुनर्वधं ताले मत्स्यजपेपिते ।

गोलके निक्षिपेद्बुध्वा मूषां तीप्रानले धमेत् ॥ ८८ ॥

इत्येव सप्तधा ध्मातं हयमूत्रे नियेचयेत् ।

अनेन क्रमयोगेन मृतो भवति निश्चितम् ॥ ८९ ॥

तन्मृतं चूर्णयेत्स्वस्वे सिद्धयोग उदाहृत ।

[तृतीय प्रकरणम् ।]

आमक च मृत ताप्य पैटालीबीजटङ्कणम् ॥ ९० ॥

क्षीरं चोत्तरवारुण्या गन्धक तालक शिला ।

चिञ्चवीजं मेपशृङ्गी स्त्रीगुप चाम्बवेतसः ॥ ९१ ॥

पद्याङ्ग शरपुंस्वायाश्शशदन्तं शिलाजतु ।

एतत्समस्तं व्यस्त वा यथाभागं सुचूर्णयेत् ॥ ९२ ॥

स्तुप्त्रकोत्तरवारुण्या क्षीरैस्तन्यैर्विर्मदयेत् ।

तद्गोलके क्षिपेद्बुध्वा रुध्वा चैतान्धमेद्दृढम् ॥ ९३ ॥

गुह्यची सैन्धवं हिङ्गु समुस्तोत्तरवारणी ।

नवाथै कौलुर्थकै पिष्ट्वा तस्मिन्कवाधे विनिक्षिपेत् ॥

तं दज्जं पूर्ववद्गोले कृत्वा रुध्वा धमेत्तथा ।

सेचनान्तं ततः कुर्यादेकविंशतिवारकम् ॥ ९५ ॥

तालक मत्स्यजपयोगे सप्तवारं पुनर्वधेत् ।

सेचयेद्धयमूत्रेण तद्वज्ज म्रियते ध्रुवम् ॥ ९६ ॥

[चतुर्थ प्रकार ।]

त्रिवर्णीयोत्थकार्पासमूलमादाय पेपयेत् ।

त्रिवर्पनागवल्ख्या वा निजद्रावै प्रपेपयेत् ॥ ९७ ॥

तद्गोलके क्षिपेद्वज्र रुध्वा गजपुटे पचेत् ।

एन सप्तपुटे पक्वमेकैकेन कृत भवेत् ॥ ९८ ॥

[पञ्चम प्रकार ।]

तालकासीससौराष्ट्रीमपामार्गस्य भस्म च ।

पिट्ठा कौतुत्यकै क्वाथैस्तस्मिन्वनु सुनापितम् ॥ ९९ ॥

क्षिपेत्तिसप्तवाराणि म्रियते नाऽत्र सशय ।

[षष्ठ प्रकार ।]

वैक्रान्तभस्मना सार्धं पेपयेदम्लवेतसम् ॥ १०० ॥

तद्गोले निक्षिपेद्वज्रमन्धमूपागत धमेत् ।

सेचयेदश्वमृगेण पूर्वगोले पुन क्षिपेत् ॥ १०१ ॥

रुध्वा घ्मात पुनस्तेच्यमेवदुर्यास्त्रिसप्तधा ।

म्रियते नाऽत्र सन्देहस्सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १०२ ॥

[सप्तम प्रकार ।]

उत्तरावाटणीक्षीरै कान्तपापाणञ्ज मुखम् ।

क्षण पिट्ठा तु तद्गोल क्षिप्त्वा तस्मिन्पचेद्दिनम् ॥

मृत्तैले गन्धतैलेन म्रियते नाऽत्र सशय ।

[अष्टम प्रकार ।]

मूलाग गन्धक चाऽथ नारीस्तन्येन पेपयेत् १०४ ॥

तद्गोलस्थ पचेद्वज्रै पूर्वतैले मृतं भवेत् ।

[नवमः प्रकारः]

स्तुहीक्षीरेण विमलां पिष्ट्वा तद्गोलके क्षिपेत् ॥१०५॥

वअं निरुध्य मूषा तु शुष्का तीव्राग्निना धमेत् ।

क्षिप्तामश्वस्य मूत्रे तु क्षिप्त्वा वअं समाहरेत् ॥१०६॥

इत्येवं सप्तधा कुर्यात्तत्तालकमत्कुणैः ।

पिष्ट्वा गोलं क्षिपेत्तस्मिन्वज्रमूषां निरुध्य च ॥१०७॥

ध्यापितं पूर्ववत्सेच्यं सप्तवारैर्मृतं भवेत् । ।

[दशमः प्रकारः ।]

वअं मत्कुणरक्तेन लिप्त्वा लिप्त्वाऽऽतपे क्षिपेत् ॥

शुष्कं लेप्य पुनः शोष्य यावत्सप्तदिनावधि ।

विष्णुकान्तापेटकार्योर्द्विवैस्त्रिंशच्चत्पुन पुन ॥१०९॥

तप्तं तप्तं च तद्वज्रं शतवारैर्मृतं भवेत् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

गन्धकं चूर्णितं भाग्यं स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ॥११०॥

पुनस्तत्रीरजसाऽऽलोड्य तस्मिन्वज्रं सुतापितम् ।

सेचयेत्तापयेदेकविंशद्वारान्मृतं भवेत् ॥१११॥

[द्वादशः प्रकारः ।]

वज्रं नदीमहाशुक्तौ क्षिप्त्वा भाग्यं सुहुर्महुः ।

स्तुब्धकोत्तमकन्यानां द्रवेणैकेन चातपे ॥११२॥

कृष्णक(म)र्कटभासेन पेपितं वेष्टयेत्पुनः ।

भूनागस्य मृदा सम्यग्धृतं मत्स्यत्वमाप्नुयात् ॥११३॥

तद्गोले निक्षिपेद्वर्णं सूत्रेणावेष्टयेद्वहिः ॥ १२२ ॥
 नागवल्लीदलैश्चैव वेष्टितं धान्यराशिगम् ।
 मासान्ते तत्समुद्धृत्य लिपेन्नागलताद्रवैः ॥ १२३ ॥
 तदलैर्वेष्टितं जानुमध्यस्थं मृदुतां व्रजेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

कान्तपापाणवक्त्रं वा चूर्णं वा कान्तलोहजम् ॥ १२४ ॥
 ससूतमम्लयोगेन दिनमेकं विमर्दयेत् ।
 तद्गोले निक्षिपेद्वर्णं निम्बकार्पासकोद्रवैः ॥ १२५ ॥
 पत्रैः पिष्टैस्सुसंषेप्य नागवल्लीदलैस्ततः ।
 वेष्टितं जानुमध्यस्थं दिनान्ते मृदुतां व्रजेत् ॥ १२६ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

परण्डवृक्षमध्ये तु तत्फले वा क्षिपेत्सविम् ।
 मासमात्रात्समुद्धृत्य जानुमध्ये च पूर्ववत् ॥ १२७ ॥
 कोमलं जायते वक्त्रं दिनान्ते नाऽत्र संशयः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

वर्णं तित्तिरिमांसेन वेष्टितं निक्षिपेन्मुखे ॥ १२८ ॥
 अतिस्थूलस्य भेकस्य मुखं सूत्रेण वेष्टयेत् ।
 निखनेद्वस्तमात्रायां क्षोण्यां मासात्समुद्धरेत् ॥ १२९ ॥
 मण्डूकं सम्पुटे रुध्वा सम्यग्गजपुटे पचेत् ।
 तद्वर्णं पूर्वगोलस्थं जानुमध्यगतं दिनम् ॥ १३० ॥
 भवेद्वज्रौदनं साक्षात्पश्चादाहार्यं योजयेत् ।
 सवेधजोदनानां तु मारणं पूर्ववद्ववेत् ॥ १३१ ॥

वज्रद्रुतिः ॥

क्षारलेयं रामठं च चणकाम्लाम्लवेतसम् ।
 ज्वालामुखीं चेलुरकं स्थलकुम्भीफलानि च ॥ १३२ ॥
 स्नुषार्कपयसा श्लक्ष्णं पिष्ट्वा तद्गोलके क्षिपेत् ।
 वज्रं विशोधितं सम्यग्वस्त्रे बध्वा हठात्पचेत् ॥ १३३ ॥
 डोल्यायन्त्रेण धान्याम्ले द्रुतं मासाष्टकाद्भवेत् ।
 वज्रवल्क्यन्तरस्थं वा कृत्वा वज्रं निरोधितम् ॥ १३४ ॥
 भस्मभाण्डगतं सेच्यं सप्ताहाद्द्रवतां व्रजेत् ।
 भस्मौदनं द्रुतिश्चेति त्रिविधं वज्रमारणम् ॥ १३५ ॥
 रसबन्धकरं श्रोतं नागार्जुनपुरस्सरैः ।

वज्रगुणाः ॥

वज्रं च पद्मसोपेतं सर्वरोगापहारकम् ॥ १३६ ॥
 सर्वोपशमनं सौख्यं देहदाढर्यं रसायनम् ।
 वज्रं रत्नोत्तमं पुण्यं श्रीसौभाग्यविवर्धनम् ॥ १३७ ॥
 आयुष्यं धन्यमोजस्यं यशस्यं सर्वपाप्मजित् ।
 आयुर्वलं देहसौख्यं रूपं कर्णति करोति च ॥ १३८ ॥
 सेविनं हन्ति रोगांश्च मृतं वज्रं न संशयः ।

नीलम् ॥

नीलम् सौरिरत्नं स्थानीलादमा नीलरत्नकः ॥ १३९ ॥
 नीलोपलसृजमाही महानीलम्पुनीलकः ।
 इन्द्रनीलमणिमन्त्रं चतुर्धा जातिभेदतः ॥ १४० ॥
 मितच्छयो भवेद्भिषो रक्तः क्षत्रियजानिकः ।

पीतस्तु वेद्यनातिर्यो वृषल वृष्णदीधिति ॥ १४१ ॥

[नीलस्य गुणा दोषाश्च ।]

नीलीरससमाभासा वैष्णवीपुष्पसन्निभा ।

रवलीपुष्पसङ्काशा नीलेन्दीवरसप्रभा ॥ १४२ ॥

अतसीपुष्पसङ्काशा चाप(भस्म)पक्षसमद्युति ।

वृष्णत्रिकर्णिकपुष्पसमानद्युतिधारिणी ॥ १४३ ॥

मयूरकण्ठसच्छाया शम्भो कण्ठनिभा तथा ।

विष्णुदेहसमाभासा भृङ्गपत्रसमप्रभा ॥ १४४ ॥

एतादृश्याश्शुभकरा इन्द्रनीलमहामणे ।

गुरुत्व स्निग्धकान्तित्व मुराग पार्श्वरञ्जनम् ॥ १४५ ॥

तृणमाहित्वमित्येते गुणा यच्च प्रकीर्तिता ।

न विम्लो(निम्नो)निर्मलो गात्रो मसृणो गुरुदीप्तिक ॥

तृणमाही मृदुर्नीलो दुर्लभो लक्षणान्वित ।

इन्द्रनील शुभ वर्ण्य सर्वपापनिर्यर्हणम् ॥ १४७ ॥

आयुर्यशो बल लक्ष्मीमारोग्य च प्रयच्छति ।

नीलससतिक्तकोष्णश्च कफपित्तानिलापह ॥ १४८ ॥

यो दधाति क्षीरेऽस्य सौर्मिर्जलदो भवेत् ।

गोमेदक ॥

गोमेदकस्तु गोमेदो राहुरल तमो मणि ॥ १४९ ॥

स्वर्भानवप्पहाहोऽयं पिङ्गस्फटिक इत्यपि ।

गोमूलाभ यन्मृदु स्निग्धमुष्ण

शुद्धच्छाय गौरव यच्च घटे ।

हेमारक्त श्रीमता योग्यमेतत्

गोमेदाख्य रत्नमाख्याति सन्त ॥ १५० ॥

मधुचिन्दु(धूच्छिष्ट)समच्छायं गोमूत्राज्यसमप्रभम् ॥
 हेमरक्तं गुरु खच्छं स्निग्धं गोमेदकं शुभम् ।
 श्वेतं कृष्णं रङ्गहीनं त्रासरेखादिदूषितम् ॥ १५२ ॥
 कर्कशं पाटलाकारं दुष्टं गोमेदकं त्यजेत् ।

[गोमेदकशुणाः ।]

मेध्यं गोमेदकं रत्नं यशस्यं श्रीविवर्धनम् ॥ १५३ ॥
 मङ्गल्यं कान्तिजननं स्निग्धं सर्वविपापहम् ।
 गोमेदकोऽम्लमुष्णं च वातकोषविकारजित् ॥ १५४ ॥
 दीपनं पाचनं चैव धृतोऽयं पापनाशनः ।

वैडूर्यम् ॥

वैडूर्यं केतुरत्नं च खशब्दाङ्कुरजं तथा ॥ १५५ ॥
 विडूरमूमिजं रत्नं प्रावृष्यं पञ्चनाम च ।

कल्पान्तकालक्षुमितांबुराशि-

निदाह(हार्द)कल्पादित्तिजेन्द्रनावात् ।

वैडूर्यमुत्पन्नमनेकवर्णं

शोभाभिरामद्युतिरत्नवर्णम् ॥ १५६ ॥

अविदूरे विडूरस्य गिरेरुत्तुङ्गरोधतः ॥ १५७ ॥

कोङ्कचोलकसीमान्ते मणोस्तस्याकरस्मृतः ।

तत्र दैत्येन्द्रनिनदं प्रति मेषसुगर्जितैः ॥ १५८ ॥

समुद्भवन्ति वैडूर्यमणयः प्रावृडागमे ।

सिताम्रधूमसङ्काशमीषच्छुष्णं सितं च यत् ॥ १५९ ॥

वैडूर्यं नाम सत्प्रोक्तं रत्नवर्णपरीक्षकैः ।

प्रेणुपत्तनिडालक्षिशिखिकण्ठसमद्युति ॥ १६० ॥

स्निग्धगात्रं गुरु स्वच्छं वैदूर्यं गुणवन्मतम् ।
रेखाभिन्नं लघु स्पष्टं शिलाङ्गारककर्दमम् ॥ १६१ ॥
विवर्णं परुषं कृष्णं वैदूर्यं दोषवत्त्यजेत् ।

[वैदूर्यस्य गुणाः ।]

वैदूर्यं विशदं स्निग्धं प्रीत्यायुर्बलवर्धनम् ॥ १६२ ॥
मङ्गल्यं धारणात्तद्धि सर्वग्रहविषापहम् ।
वैदूर्यमम्लमुष्णं च कफमारुतनाशनम् ॥ १६३ ॥
गुल्मशूलप्रशमनं भूषितं च शुभावहम् ।

पञ्चरत्नानि ॥

माणिक्यं मौक्तिकं वज्रं नीलं मरकतं तथा ॥ १६४ ॥
पञ्चरत्नमिति प्रोक्तं पाप्मालक्ष्मीविषापहम् ।

नवरत्नानि ॥

गोमेदकं पुष्परागं वैदूर्यमपि विद्रुमम् ॥ १६५ ॥
पञ्चरत्नैस्सहैतानि नवरत्नानि निर्दिशेत् ।

उपरत्नानि ॥

सूर्यकान्तः ॥

अथ भवति सूर्यकान्तः

तपनमणिस्तापनश्च रविकान्तः ।

दीप्तोपलोऽग्निगर्भो

ज्वलनाश्माऽर्कोपलश्च वसुनामा ॥ १६६ ॥

श्वेताम्रकसगं वर्णैर्हिमाद्रौ चन्द्रसन्निभम् ॥ १६७ ॥

निर्मलं च प्रभायुक्तं स्फटिकं श्रेष्ठमुच्यते ।

हिमालये सिंहले च विन्ध्ये रेवातटे तथा ॥ १६८ ॥

पद्मरागोद्भवे स्थाने विविधं स्फटिकं भवेत् ।
 सूर्यकान्तं च तत्रैकं चन्द्रकान्तं तथाऽपरम् ॥ १६९ ॥
 सूर्यांशुस्पर्शमात्रेण वह्निं वमति तत्क्षणात् ।
 सूर्यकान्तं तदाख्यातं स्फटिकं रत्नवेधितम् ॥ १७० ॥

[सूर्यकान्तस्य गुणाः ।]

सूर्यकान्तो भवेदुष्णो निर्मलश्च रसायनम् ।
 वातश्लेष्महरो मेध्यः पूजनाद्रवितुष्टिदः ॥ १७१ ॥

चन्द्रकान्तः ॥

इन्दुकान्तश्चन्द्रकान्तश्चन्द्रादमा संलवोपलः ।
 शीताश्मा चन्द्रिकाद्रावः शशिकान्तश्च सप्तधा ॥ १७२ ॥
 स्निग्धं श्वेतं पीतमलाऽऽसमन्ताद्-
 धत्ते चित्तं स्वस्थतां यन्मुनीनाम् ।
 यच्च द्रावं याति चन्द्रांशुसङ्गे
 जाल्यं रत्नं चन्द्रकान्ताख्यमेतत् ॥ १७३ ॥

[चन्द्रकान्तस्य गुणाः ।]

चन्द्रकान्तस्तु शिशिरः स्निग्धः पित्तासदाहनुत् ।
 शिवप्रीतिकरः स्वच्छो ग्रहालक्ष्मीविपापहः ॥ १७४ ॥

स्फटिकम् ॥

स्फटिकस्सितोपलस्तस्या-

दमलमणिस्तारकोपलस्वच्छः ।

शीतोष्णवीर्यमक्षणः

पित्तं वातं निहन्ति शोफमम् ॥ १७५ ॥

पुरा प्रोक्तं हि कान्तस्य मया ते लक्षणादिकम् ।

वैक्रान्तम् ॥

वैक्रान्तं चैव विक्रान्तं नीलवज्रं कुवज्रकम् ॥ १७६ ॥

गोनाशं क्षुद्रकुलिशं चूर्णवज्रं च गोमसम् ।

श्वेतो रक्तश्च पीतश्च नीलः पारावतच्छविः ॥ १७७ ॥

श्यामलः कृष्णवर्णश्च कर्बुरश्चाष्टधा हि सः ।

वज्राभावे तु वैक्रान्तं रसवीर्यादिके समम् ॥ १७८ ॥

अष्टास्रश्चाष्टफलकपट्कोणो मसृणो गुरुः ।

शुद्धमिश्रितवर्णैश्च युक्तो वैक्रान्त उच्यते ॥ १७९ ॥

[वैक्रान्तशुद्धिः ।]

कुलुत्थकाथसस्विन्नो वैक्रान्तः परिशुध्यति ।

त्रिक्षरैः पञ्चलवणैर्वसामूत्रांग्लकोद्रवैः ॥ १८० ॥

मत्स्यतैलघृतैस्तुल्यैः कुलुत्थैः काञ्जिकान्वितैः ।

सप्ताहं डोलिकायन्त्रे व्याभीकन्दगतं पचेत् ॥ १८१ ॥

तप्तवर्णं तु वैक्रान्तं शुद्धिमायाति निश्चितम् ।

[वैक्रान्तभस्मः ।]

हयमूत्रेण तत्सेच्यं तप्तं तप्तं द्विसप्तधा ॥ १८२ ॥

ततश्चोत्तरवारुण्या पञ्चाङ्गैर्गोलके क्षिपेत् ।

रुध्वा मूषा पुटे पक्त्वा पुनरुद्धृत्य गोलके ॥ १८३ ॥

क्षिप्त्वा रुध्वा पुटेदेव सप्तधा भस्मता ब्रजेत् ।

वैक्रान्तसत्यम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

वैक्रान्तस्य पलेकं तु पलैकं टङ्कणस्य च ॥ १८४ ॥

रविक्षीरे दिनं भाव्यं मर्द्यं शिग्रुद्रवैर्दिनम् ।

गुञ्जापिण्याक्वहीना प्रतिकर्षं वियोजयेत् ॥ १८५ ॥
 अनेन गुलिका कृत्वा कोष्ठीयन्त्रे धमेद्दृढम् ।
 शङ्खकुण्डेन्दुसङ्काश सत्वं वैक्रान्तज मवेत् ॥ १८६ ॥

[द्वितीय प्रकारः ।]

वैक्रान्त वज्रकन्द च सम स्नुक्पयसा सह ।
 महिषीनवनीत च सक्षौद्र मर्दयेद्दिनम् ॥ १८७ ॥
 पूर्ववद्धमनात्सत्त्वमिन्द्रगोपनिम मवेत् ।

[तृतीय प्रकारः ।]

बन्ध्याचूर्णं सवैक्रान्त छायाया मर्दयेत्समम् ॥ १८८ ॥
 अजामूत्रैर्दिनैक तु सत्त्व रजतवद्भवेत् ।

[चतुर्थ प्रकारः ।]

म्रियतेऽष्टपुटैर्गन्धनिम्बुकद्रवसयुत ॥ १८९ ॥
 सत्त्वपातनयोगेन मर्दितश्च बटीकृत ।
 मूषाया घटिका ध्यातो वैक्रान्तस्सत्त्वमुत्सृजेत् ॥ १९० ॥

[वैक्रान्तद्रुतिः ।]

श्वेतवर्णं तु वैक्रान्तमम्लवेतसमावितम् ।
 रसाहाजाल सन्देह खरे घर्मे द्रवत्यलम् ॥ १९१ ॥
 केतकीखरस तुल्य सैन्धव स्वर्णपुष्पिकम् ।
 इन्द्रगोपसम युक्त सर्व भाण्डे विनिक्षिपेत् ॥ १९२ ॥
 मसाह स्वेदयेत्तस्मिन्वैक्रान्त द्रवता नजेत् ।

[चैकान्तगुणाः ।]

आयुःप्रदश्च बलवर्णकरोऽतिशृण्यः

प्रज्ञाप्रदः सकलदोषमदापहारी ।

दीप्ताग्निवृत्त्यविसमानगुणस्तरस्वी

चैकान्तकः खलु वपुर्वललोद्गारी ॥ १९३ ॥

राजावर्तः ॥

आवर्तमणिरावर्तो राजावर्तोऽनलाद्भयः ॥ १९४ ॥

राजावर्तरसस्याथ लक्षणं कथयाम्यहम् ।

वर्णेन भ्रमराभस्त्याद्वि प्रकारः प्रकर्मतः ॥ १९५ ॥

एकश्चूर्णाकृतिर्ज्ञेयो द्वितीयो गोलकात्मकः ।

सर्पविन्दुसमायुक्तः स्थिररागस्थिरत्वदः (व्यधः) ॥

रसदो (जतो) भ्रवररागस्य (श्च) वर्णोत्कर्षेऽतिदक्षिणः ।

नागस्य रजने श्रेष्ठस्तारे रजनकर्मणि ॥ १९७ ॥

सर्वेषां चलरागाणां रागबन्धनकृन्मतः ।

राजावर्तोऽक्षरक्तोरुमीलिकामिश्रितप्रभः ॥ १९८ ॥

गुरुश्च मसृणः श्रेष्ठस्तदन्यो मध्यमः स्मृतः ।

[राजावर्तोदिशुद्धिः ।]

निम्बुद्रवैस्सगोमूत्रैस्सक्षारैस्स्वेदिताः खलु ॥ १९९ ॥

द्वित्रिवारेण शुध्यन्ति राजावर्तोदिधातवः ।

[राजावर्तभस्म ।]

लुप्तान्मुगन्धकोपेतो राजावर्तो विचूर्णितः ॥ २०० ॥

पुटनात्सप्तवारेण राजावर्तो मृतो भवेत् ।

[राजावर्तसत्यम् ।]

राजावर्तमयपात्रे पाचयेन्माहृषिर्घृतैः ॥ २०१ ॥

पयोभिश्च दिनं चैकं मित्रपञ्चकमिश्रितम् ।

रजन्या पञ्चरात्रेण पिण्डीमृतं तु कारयेत् ॥ २०२ ॥

खादिराज्ञारयोगेन कोष्ठ्यां सत्यं विमुञ्चति ।

[राजावर्तगुणाः ।]

प्रमेहक्षयदुर्नामपाण्डुश्लेष्मानिलापहः ॥ २०३ ॥

दीपन- पाचनो वृष्यो राजावर्तो रसायनः ।

गरुडोद्धारः ॥

सस्यको गरुडोद्धारः कालजिद्विपसा(मा)रकः ॥ २०४ ॥

कालकूटविषं पीत्वा गरुडस्सोदुमक्षमः ।

तदा निर्गत्य तच्चंचोर्घहुधा सस्यकोऽभवत् ॥ २०५ ॥

महारसस्सस्यकस्स्यात्प्रभाभिः पञ्चभिर्युतः ।

धवलो मेचकः पीतो हरितश्चातिलोहितः ॥ २०६ ॥

अतिस्थितो धीतिहोतस्सर्वतस्सर्वरूपमाक् ।

[गरुडोद्धारगुणाः ।]

धवलो हरितश्चैव शस्यते तारकर्मणि ॥ २०७ ॥

लोहितो मेचकः पीतश्शस्यते हेमकर्मणि ।

सस्यकस्सर्वरोगघ्नो विषमृत्युभयापहः ॥ २०८ ॥

विमलः ॥

विमलो निर्मलस्त्वच्छो विमलस्त्वच्छधातुकः ।

नाणसंख्याभिर्धं शस्तं तारहेम द्विधाकृतः ॥ २०९ ॥

विमलस्त्रिविधः श्रोक्तो हेमाचस्तारपूर्विकः ।

तृतीयः कास्यविमलस्तत्र कान्त्या स लक्ष्यते ॥२१०॥

वर्तुलः कोणसंयुक्तः सिग्ध्यश्च फलकान्वितः ।

[विमलगुणाः ।]

मरुत्पिपहरो वृष्यो विमलोऽतिरसायनः ॥ २११ ॥

पूर्वो हेमक्रियासूक्तो द्वितीयो वृष्यकर्मणि ।

तृतीयो भेषजे तेषु पूर्वपूर्वो गुणोत्तरः ॥ २१२ ॥

[विमलशुद्धिः ।]

आटरूपरसे स्विन्नो विमलो विमलो भवेत् ।

कदलीकन्दतोयेन विमलं प्रथमं पचेत् ॥ २१३ ॥

अम्लवेतसधान्याम्लमेपीमूत्रे ततः पचेत् ।

टोलायन्त्रे चतुर्थ्यां शुद्धिरेषां महोत्तमा ॥ २१४ ॥

कार्कोटीमेषशृङ्गस्युत्थैर्द्वैर्जैर्द्वैर्दिनम् ।

भाययेदातपे तीव्रे विमला शुद्धयति ध्रुवम् ॥ २१५ ॥

[विमलसत्वम् ।]

विमलं शिश्रुतोयेन कांक्षीकासीसटङ्कणैः ।

वज्रकन्दसमायुक्तैर्भावयेत्कदलीरसैः ॥ २१६ ॥

मोक्षकक्षारसंयुक्तमन्धमूषागतं भवेत् ।

सत्त्वं चन्द्रार्कसङ्काशं पतत्यस्य न संशयः ॥ २१७ ॥

पेरोजः—हरितादमा ॥

हरितादमा च पेरोजो विषारविर्हरिन्मणिः ।

रसवीर्यविषाकेषु सस्यकस्य गुणानुगः ॥ २१८ ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ अष्टमोऽसः ॥

॥ नवम उल्लासः ॥

दिव्यौषधिमहौषधिप्रशंसा ॥

श्रीभैरवी—

कीदृशी ओषधी नाथ ! रसकर्मकरी शुभा ।
केन वा भस्म सूतश्च केन वा खोटवन्धनम् ॥ १ ॥
निर्जीवत्व गतस्सूत कथं जीव ददाति स ।
निर्जीवेन तु जीवत्व कथं जीवति शङ्कर ! ॥ २ ॥
एतन्मे संशय ब्रूहि यथा जानाम्यहं शिव ! ।

श्रीभैरव —

शृणु भैरवि ! तत्सर्वमपूर्वं कथयामि ते ॥ ३ ॥
ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्रार्घेर्न ज्ञात वीरवन्दिते ! ।
वलीपलितरोगघ्ना मृत्युदारिद्र्यभञ्जना ॥ ४ ॥
रसकर्मकरा दिव्या कुलौषध्यस्सुसिद्धिदा ।
भ्रमन्ति पशवो मूढा कुलौषधिविवर्जिता ॥ ५ ॥
तृणौषधिरसाना च नैव सिद्धिं प्रजायते ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलौषधि ॥ ६ ॥
दिव्यौषध्यश्चतुष्पष्टि कुलमध्ये व्यवस्थिता ।
नैव जानन्ति मूढास्तादृशवमोहेन मोहिता ॥ ७ ॥
अदिव्यास्तु तृणौषध्यो जायन्ते गिरिगङ्गरे ।
तृणौषध्या रसे सूत नैव बन्ध कदाचन ॥ ८ ॥
अक्षय नैव तिष्ठेत्तु कुलौषधिविवर्जितम् ।
कुलौषध्या विहीनास्तु गगनं च न हन्ति ते ॥ ९ ॥

स रसस्तु वरारोहे वह्निमध्ये न तिष्ठति ।
 न खोटो न च वा भस्म नैव द्रव्यं करोति सः ॥ १० ॥
 किञ्चिद्द्रव्यं प्रकुर्वन्ति धाम्यमानं न तिष्ठति ।
 पत्रे पाके कपे छेदे नैव तिष्ठति काञ्चनम् ॥ ११ ॥
 नैव वेधं शतादूर्ध्वं करोति स रसः प्रिये ! ।
 यावन्न चाब्दमेकं तु विक्रीतं तत्तु काञ्चनम् ॥ १२ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु नैव दद्यात्तु तत्प्रिये ! ।
 दिव्यौषध्या यदा देवि ! रसेन्द्रो मर्दितो भवेत् ॥ १३ ॥
 कालिकारहितस्तूतस्तदा भवति पार्वति ! ।
 परस्य हरते कालं कालिकारहितो रसः ॥ १४ ॥
 अष्टानां चैव लोहानां मलं क्षमयति क्षणात् ।
 महामूर्च्छार्गतं सूतं को वाऽपि कथयेन्मृतम् ॥ १५ ॥
 दिव्यौषध्या रसेनैव जायते नष्टचेतनः ।
 पञ्चमूलात्मकस्तूतस्तिष्ठते च सदाशिवः ॥ १६ ॥
 रसौषध्यो महौषध्यस्त्रिसद्वौषध्यस्तथाऽपराः ।
 दिव्यौषध्य इति प्रोक्ता मया प्रोक्ताश्चतुर्विधाः ॥ १७ ॥
 दिव्यौषध्यो निगद्यन्ते तासु ता गुणवचराः ।
 वृक्षवल्लीलतागुल्मवृणवन्दानिका इति ॥ १८ ॥
 रसबन्धकरौषध्यप्यङ्गविधा परिकीर्तिताः ।

चतुष्पष्टिर्दिव्यौषध्यः ॥

१. सोमवल्ली ।

सोमवल्ली महागुल्मां यक्ष(ज)श्रेष्ठा धनुर्लता ॥ १९ ॥

सोमाद्वा गुल्मवल्ली च यज्ञवल्ली द्विजप्रिया ।

सोमक्षीरा च सोमा च यज्ञा दिव्यलता स्मृता ॥ २० ॥

सोमवल्ली कटुदशीता मधुरा पित्तदाहनुत् ।

तृष्णाविशेषशमनी पाचनी च रमायनी ॥ २१ ॥

पञ्चाङ्गका पञ्चदशच्छदाह्या

सर्पाकृतिदशोणितपर्वदेद्या ।

सा सोमवल्ली रसबन्धकर्म

करोति राक्षदिवसोपनीता ॥ २२ ॥

कृष्णे पक्षे प्रगलति दलं प्रत्यहं चैकमेकं

शुक्ले पक्षे प्रभवति पुनर्लवमाना लता स्यात् ।

तस्या कन्दः कल्यति तरां पूर्णिमायां गृहीतो

यच्चा सूतं कनकसहितं देहलोहं विधत्ते ॥

इयं सोमलता नाम वल्ली परमदुर्लभा ।

अनया बद्धसूतेन्द्रो लक्षवेधी प्रजायते ॥ २४ ॥

चतुर्विंशतिसोमानां लक्ष्म व्यक्तं रसायने ।

२. सोमवृक्षः—महिषवल्ली च ।

करोति सोमवृक्षोऽपि रसबन्धवधादिकम् ॥ २५ ॥

पूर्णिमादिवसानीतस्तयोर्वल्ली गुणाधिका ।

प्रोक्ता महिषवल्ली च प्रतिसोमाऽन्तवल्लीका ॥ २६ ॥

अपञ्चल्लिका प्रोक्ता काण्डशास्त्रा पयस्विनी ।

रसवीर्यविपाकेषु सोमवल्ली समा स्मृता ॥ २७ ॥

३. स्थलपद्मिनी ।

अयातस्थलपद्मिन्या दिव्यौषध्या विधिं शृणु ।

पद्मिनीसदृशा पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशी ॥ २८ ॥

भङ्गे चैव सवेत्क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ।
 आक्रम्य वामपादेन पश्येद्भग्नमण्डलम् ॥ २९ ॥
 पश्येच्च तारकायुक्तं ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।
 लक्षयोजनतो देवि ! सा ज्ञेया स्थलपद्मिनी ॥ ३० ॥

४. गोनसा ।

गोनसाकारवल्ली स्याच्चित्रमण्डलमण्डिता ।
 जरारुद्भृत्युशमनी रसबन्धवधक्षमा ॥ ३१ ॥

५. उद्यटा ।

अथोद्यटां प्रवक्ष्यामि रसबन्धकर्त्री प्रिये ! ।
 एकमेव भवेन्नालं तस्या रोमप्रवेष्टनम् ॥ ३२ ॥
 तस्याग्रे च भवेत्पुष्पं शुक्लपुण्डस्य सन्निभम् ।
 तत्पत्राणि च देवेशि ! शुक्लपिञ्जलिभानि च ॥ ३३ ॥
 तत्कन्दं कूर्मसंस्थानं क्षीरं सिन्दूरसन्निभम् ।
 जलं सवेन्मधूच्छिष्टे तत्समादाय पार्वति ! ॥ ३४ ॥
 वेधयेत्सर्वलोहानि काष्ठनानि भवन्ति च ।

६. ईश्वरी ।

ईश्वरीत्युच्यते काचिदीश्वरीतुल्यरूपिणी ॥ ३५ ॥
 भूरिक्षीरपरित्रावा सत्रीजरसबन्धिनी ।

७. भूतकेशी ।

निम्बपत्रसदृशपत्रा भूतकेशीति कथ्यते ॥ ३६ ॥
 न व(व)ध्यते यथा सूतस्सूतोऽसौ मि(हि)निबन्धकः ।

८. कृष्णलता ।

मित्रकज्जलसङ्काशा लता कृष्णलतेत्यसौ ॥ ३७ ॥

निर्धीजमपि वध्नाति रसं सर्वविषापहा ।

९. लशुनवल्ली ।

नाम्ना लशुनवल्ली च तद्वलैस्सदृशच्छदा ॥ ३८ ॥

क्षरक्षीरा सुकन्दा च रसं वध्नाति वेगतः ।

१०. रुदन्ती ।

चणपत्रोपमैः पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशी ॥ ३९ ॥

रुदन्ती नाम विख्याता ह्यधस्ताज्जलवर्षिणी ।

रुदन्तीव जनान्दृष्ट्वा मृत्युवैन्यजराकुलान् ॥ ४० ॥

चतुर्विधा तु सा ज्ञेया पीता रक्ता सिताऽसिता ।

जारिताम्रं रसं हन्याद्वध्नाति च रसायनी ॥ ४१ ॥

११. घाटाही ।

मुसलीकन्दचत्कन्दा तद्वलाकारवद्वला ।

सुक्षीरा रोमशा सोक्ता वाराही रसबन्धनी ॥ ४२ ॥

१२. सप्तपत्री ।

सप्तपल्लवसंपूर्णा सप्तपत्रीत्यसौ मता ।

रसायनी जराघ्नी च बध्यते पारदस्तया ॥ ४३ ॥

१३. नागिनी ।

नागिनीत्युदिता बल्ली नागभोगसमाङ्गिका ।

सर्पादिकविषघ्नी च सा स्वच्छरसबन्धिनी ॥ ४४ ॥

१४. सर्पिणी ।

सर्पिणी लतिका चान्या सर्पवद्वक्त्रक्यष्टिका ।

सक्षीरा स्निग्धपला च बालपारदबन्धिनी ॥ ४५ ॥

१५. छत्रिणी ।

छत्रवद्दण्डपत्ता या नातिनीचा न चोन्नता ।
सुक्षीरा छत्रिणी नाम रसबन्धकरी मता ॥ ४६ ॥

१६. गोशृङ्गी ।

पर्वतेऽश्मसमुद्भूता गोकन्दारुतिकन्दयुक् ।
क्षता मुञ्चति सा क्षीरं गोशृङ्गी रसबन्धिनी ॥ ४७ ॥

१७. ज्योतिर्लता ।

ज्योतिर्नान्नी त्रिधा प्रोक्ता पृक्षकन्दतृणारमिका ।
गिरौ ज्वलति सा रात्रौ लतापारदवन्धिनी ॥ ४८ ॥

१८. रक्तवल्ली ।

रक्तक्षीरदलाङ्गा या नातिविस्तरवल्लिका ।
रक्तवल्लीत्यसौ दिव्या निर्दिष्टा रसबन्धिनी ॥ ४९ ॥

१९. पद्मवल्ली ।

या पद्मपत्राकृतिपत्रवल्ली
सा पलवल्लीत्युदिता रसज्ञै ।
सक्षीरकन्दा सलिलोद्भवा च
क्षितौ न तिष्ठेद्रसबन्धिनी सा ॥ ५० ॥

२०. काकिनी ।

स्थूलकण्टकवर्णाद्या सा प्रोक्ता काकिनी लता ।
रसबन्धकरी सैषा जरामृत्युविनाशिनी ॥ ५१ ॥

२१. चाण्डाली ।

चाण्डालीति विनिर्दिष्टा त्रिचतुःपलधारिणी ।
सा च रक्ता क्षीरकन्दा तथा सूतो निबध्यते ॥ ५२ ॥

प्रोक्तश्चण्डालकन्दस्सार्देकपत्रो द्विपत्रकः ।

त्रिपत्रोऽथ चतुर्पत्रः पञ्चपत्रश्च मेदतः ॥ ५३ ॥

२२. ताम्रवल्ली ।

ताम्रवर्णलतापत्रपुष्पक्षीरसमन्विता ।

सा ताम्रवल्लिका प्रोक्ता रसलोद्वादिसाधनी ॥ ५४ ॥

२३. पीतवल्ली ।

पीतपत्रलतापुष्परसयुक्ताऽतिदुर्लभा ।

सा पीतवल्लिकेत्युक्ता रसयन्त्रविधौ हिता ॥ ५५ ॥

२४. विजया ।

सितक्षीराऽऽङ्गीपत्रउद्वेना नाऽतिविस्तृता ।

विख्याता विजयेत्येषा रसबन्धविधौ हिता ॥ ५६ ॥

२५. महौषधी ।

त्रिकोणकन्दसंयुक्ता चित्तकच्छदनच्छदा ।

महौषधीति सा प्रोक्ता रसबन्धे परं हिता ॥ ५७ ॥

२६. देवदाली ।

शिखिकण्ठाभपताऽऽङ्ग्या चन्दनामोदमेदुरा ।

देवदालीत्यसौ दिव्या रसं बध्नाति सा क्षणात् ॥ ५८ ॥

२७. मयनीतकगन्धी ।

नवनीतकगन्धीति तिक्ता भूक्षणागन्धिनी ।

सक्षीरा रक्तपुष्पा च रसेन्द्रो बध्यते तथा ॥ ५९ ॥

२८. गारुडवल्ली ।

सक्षीरा रक्तपुष्पा च नदरीदलवद्भला ।

उक्ता गारुडवल्लीति शीघ्रं बध्नाति पारदम् ॥ ६० ॥

२९. तुम्बिनी ।

तुम्बिनीत्युदिता बल्ली तत्पत्रकुसुमान्विता ।

तिक्तरक्तपयोयुक्ता तत्फला रसबन्धिनी ॥ ६१ ॥

३०. भूतुम्बिनी ।

या तुम्बिनीपत्रसमानपत्रा

भूतुम्बिनी नातिविसर्पिणी सा ।

निब्रूतगानैश्च फलैरुपेता

सर्वामयघ्नी रसबन्धनी च ॥ ६२ ॥

३१. गन्धर्वा ।

परण्डपत्रवत्पत्रा सक्षीरा नातिविस्तृता ।

गन्धर्वेत्युदिता सा हि तया बन्धं रसो ब्रजेत् ॥ ६३ ॥

३२. व्याघ्रपादी ।

व्याघ्राग्निसमपत्रा या रक्तपुष्पा पयस्विनी ।

व्याघ्रपादीति निर्दिष्टा रसं बध्नाति निश्चितम् ॥ ६४ ॥

३३. महौषधी ।

सप्तच्छदसद्वपत्रा कुशाग्री नातिविस्तृता ।

महौषधीत्यसौ प्रोक्ता रसं बध्नाति हन्ति च ॥ ६५ ॥

३४. गोमारी ।

गोमारीनामिका बल्ली वेणुपत्रसमच्छदा ।

तस्या मूलं समासाद्य शस्तस्सूतो निबध्यते ॥ ६६ ॥

३५. त्रिशूली ।

त्रिशूलाकारपत्रा या शम्याकफलवत्फला ।

त्रिशूलीति समारूपाता विरूपाता रसबन्धने ॥ ६७ ॥

३६. रुतसी ।

रुतसीपत्रवत्पत्रफला सा क्षीरकन्दमुक् ।

रुतसी बल्लिकेत्युक्ता गिरिजा रसबन्धनी ॥ ६८ ॥

३७. त्रिदण्डी ।

सुपुष्पा तिलकोपेता रक्तत्रि(त्वक्त्रि)फलान्विता ।

रसबन्धविधौ प्रोक्ता त्रिदण्डीति कृताभिधा ॥ ६९ ॥

३८. भृङ्गवल्ली ।

भृङ्गवद्वर्णपलाऽऽढ्या क्षीरिणी पीतपुष्पिका ।

भृङ्गवल्लीति सा प्रोक्ता प्रयुक्ता रसबन्धने ॥ ७० ॥

३९. चमरिका ।

चमराकारपत्राऽऽढ्या क्षीरयुक्चन्द्रधारिणी ।

लता चमरिका नाम सा च बध्नाति पारदम् ॥ ७१ ॥

४०. करवीरलता ।

हयमारसमाकारदलपुष्पवती लता ।

करवीरलतेत्युक्ता नितरां सूतबन्धिनी ॥ ७२ ॥

४१. वज्रवल्ली ।

कोरुण्डपत्रच्छदनोपमान-

प्रसूनपला च सुदुग्धकन्दा ।

सा वज्रवल्ली कटुतिक्तसारा -

वज्राङ्गपत्रा रसबन्धिनी च ॥ ७३ ॥

४२. वारवल्ली ।

रक्तक्षीरवती बिल्वदलोपमदलान्विता ।

वारवल्लीति सा सूतबन्धिनी रोगनाशिनी ॥ ७४ ॥

४३. रोहिणी ।

शणपुष्पदलाकारदशपुष्पा च दुग्धयुक् ।
सा रोहिणीति निर्दिष्टा रसरार्जस्य बन्धिनी ॥ ७५ ॥

४४. विल्विनी ।

ज्योतिष्मतीदलाकारवर्णपर्णा यश(पय)स्विनी ।
रसबन्धविधौ प्रोक्ता विल्विनीति निर्गद्यते ॥ ७६ ॥

४५. गोरोचनलता ।

गोरोचनप्रभायुक्तदलवल्लीसमन्विता ।
गोरोचनलता भूतमोचिनी रसबन्धिनी ॥ ७७ ॥

४६. करीरी ।

श्रीशैलशिखरोद्भूता मार्कण्डेयसदृशौषधी ।
रक्तं क्षीरं क्षता मुञ्चेत्करीरी रसबन्धिनी ॥ ७८ ॥

४७. अक्षरा ।

पलसीसा(ः) पल्लवत्पत्रा त्रिवर्षात्फलदायिनी ।
अक्षरेति समाख्याता रसस्यातिनिबन्धिनी ॥ ७९ ॥

४८. अपला ।

सोमवल्लीव निष्पत्रा कज्जलाभरसान्विता ।
अपत्राऽसौ भवेद्विन्धये नात्युष्ण रसबन्धिनी ॥ ८० ॥

आद्ये वर्षे भवेदम्ला भवेत्तृतीया द्वितीयके ।
तृतीयेऽब्दे च मधुरैः फलैर्युक्ता प्रजायते ॥ ८१ ॥

पित्तज्वरहरा सद्यः सुपत्रफलसंयुता ।

४९. कुटजवल्ली ।

लता कुटजवल्लीति तत्फला तद्वलान्विता ॥ ८२ ॥

मधुरा रुधिरग्रन्थिस्सूतराजनिवन्धिनी ।

५०. मूलकन्दा ।

मूलकन्देति विख्याता मूलवत्फलपत्रिणी ॥ ८३ ॥

लता क्षीरान्विता सूतवन्धनं कुरुते ध्रुवम् ।

५१. ब्राह्मणी ।

पारिजाताद्रिजा वल्ली शतपुष्पदलच्छन्दा ॥ ८४ ॥

कृष्णक्षीरफला प्रोक्ता ब्राह्मणी रसवन्धिनी ।

५२. मुनिवल्ली- घृतगन्धा ।

भगस्तिपत्रतत्पत्रा तद्रूपाऽरुणपुष्पिणी ॥ ८५ ॥

घृतगन्धा रसघ्नी सा मुनिवल्लीति कथ्यते ।

५३. नियमवल्ली ।

दलैः पुष्पैः फलैर्वल्ली निववृक्षस्य सन्निभा ॥ ८६ ॥

तन्मूलैर्नश्यते सूतसेऽप्रोक्ता निम्बका लता ।

५४. तिलकन्दा ।

तिलकन्देति विख्याता मूलवत्फलपत्रिणी ॥ ८७ ॥

लता क्षीरवती सूतं निबध्नात्यातपे स्वरे ।

५५. अतसीवल्ली ।

अतस्या इव पुष्पाणि फलानि च दलानि च ॥ ८८ ॥

अतसीवल्लिका सा हि पारदस्य निबन्धिनी ।

५६. बोधिलता ।

उक्ता बोधिलता बोधिपत्रदुग्धेन संयुता ॥ ८९ ॥

बध्नाति रसराजं सा दानवेन्द्रमिवाच्युत ।

५७, मद्यगन्धा ।

मद्यगन्धेति विख्याता निष्पत्रा फल्पत्रयुक् ॥ ९० ॥

तस्या कन्दो रस शीघ्रं बन्धनं नयति ध्रुवम् ।

५८ कुर्मलता ।

उक्ता कुर्मलता कुर्मरूपकन्दा पयोऽन्विता ॥ ९१ ॥

मल्लिकोपमतरपत्रप्रसवा रसवन्धिनी ।

५९ माधवी ।

माधवीमूलवन्मूला नागवल्लीदलान्विता ॥ ९२ ॥

माधवीत्युदिता वल्ली तन्मूलैर्वध्यते रस ।

६० विशाला ।

श्वेतपत्रतथा वल्ली श्वेतपुष्पफला तथा ॥ ९३ ॥

विशालेति विनिर्दिष्टा साऽपि पारदवन्धिनी ।

६१ महानागा ।

नागकुण्डलवत्कन्दा तत्फणासदृशच्छदा ॥ ९४ ॥

महानागेत्यसौ वल्ली विनिश्च्यति पारदम् ।

६२ मण्डकलता ।

मण्डकाकारवत्कन्दा मण्डकीदलवद्दला ॥ ९५ ॥

मण्डकलतिकेत्येषा तन्मूलैर्वध्यते रस ।

६३ उदुम्बरलता ।

उदुम्बरफलाकारफल्बद्धवद्दला ॥ ९६ ॥

सोदुम्बरलतेत्युक्ता सूतरानम्य वन्धिनी ।

६४. चित्रवल्ली !

या दुग्धकेंद्रा वटपत्रपत्रा
 विचित्रपर्णोरुफला सुदीर्घा ।
 सा चित्रवल्लीत्युदिता रसेन्द्रो
 निबध्यते तत्फलमध्यसंख्यः ॥ ९७ ॥

चतुष्पष्टिदिव्यौषधिनामसङ्ग्रहः ॥

चतुष्पष्टिरिति प्रोक्ता दिव्यौषधयो महाबलाः ॥ ९८ ॥

आभिर्बद्धो रसो नृणां देहलोहार्यसाधकः ।
 सोमवल्ली सोमवृक्षः स्थलपद्मिनिका ततः ॥ ९९ ॥

गोनमाकारवल्ली च उक्ता ईश्वरी ततः ।
 भूतकेशी कृष्णलता ज्ञेयाः लघुनवल्लरी ॥ १०० ॥

रुदन्ती चैव चाराही सप्तपत्री च नागिनी ।
 सर्पिणी छत्रिणी चैव गोशृङ्गी सर्वसिद्धिदा ॥ १०१ ॥

ज्योतिर्नोन्नी त्रिधा रक्तवल्लरी, पत्रवल्लरी ।
 फाकिनी चैव चाण्डाली वल्लरी ताम्रवल्लरी ॥ १०२ ॥

पीतवल्ली च विज्ञेया विज्ञेया च महौषधी ।
 ज्ञातव्या देवदाली च स्यान्नबानीतगन्धिनी ॥ १०३ ॥

ज्ञेया गरुडवल्ली च तुंबिनी भूमितुंबिनी ।
 गन्धर्वा क्याम्रपादी च विज्ञेया च महौषधी ॥ १०४ ॥

शोमरी च त्रिशूली च रूतसी च त्रिदण्डिका ।
 भृङ्गवल्ली चमरिका करवीरलता ततः ॥ १०५ ॥

वज्रवल्ली वारवल्ली रोहिणी भिल्विनी तथा ।
 गोरोचनलता चैव करीरी चाक्षरा तथा ॥ १०६ ॥

अपत्री कुटजा चल्ली मूलकन्दा च ब्राह्मणी ।
 शृतगन्धा निंबवल्ली तिलकन्दाऽतसी तथा ॥ १०८ ॥
 चोधिवल्ली मधगन्धा कूर्मवल्ली च माधवी ।
 विशाला च महानागा ज्ञेया मण्डूकवल्लरी ॥ १०९ ॥
 उदुम्बरलता चित्रवल्ली चैव सुरार्चिते ।।
 चतुष्पष्टिरिति प्रोक्ता दिव्यौषधो महाबलाः ॥ ११० ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ नवमोऽङ्कासः ॥

॥ दशम उल्लासः ॥

महौषधयः ॥

श्रीभैरवः—

१. हिमजा ।

हिमजा काञ्चनक्षीरी यवचिञ्चा(त्रा) महाद्रिजा ।
 हिमावती पीतदुग्धा रेचनी पटुपर्णिका ॥ १ ॥
 तदूदुग्धं हेमकङ्कुष्ठं पुलकं रेचनं तथा ।

तेजोवती बहुरसा कनकप्रभाऽन्या

तीक्ष्णाग्निगर्भा सुरवल्लरी च ॥ २ ॥

हिमजा कटुका तिक्ता रेचनी सर्ववातनुत् ।
 कृमिशोषो(फो)दरघ्नी च पित्तज्वरहरा तु सा ॥ ३ ॥

२. कारवी ।

कारवी कारवल्ली च कपायोष्णा कफापहा ।
 कासश्वासहरा बल्या ज्ञेया रसनियामिका ॥ ४ ॥

३. कटुतुंबी ।

कटुतुंबी कटुफला राजपुत्री महत्फला ।
 कटुतुंबी कटुस्तिका वान्तिरूच्छासवान्तिजित् ॥ ५ ॥
 कासघ्नी शोषनी शोफव्रणशूलविपापहा ।
 तिक्ततुम्बी तु तिक्ता स्यात्कटुका कटुतुम्बिका ॥ ६ ॥
 तुम्बी च कटुतिक्तादितुम्बीपर्यायगा स्मृता ।

४. ज्योतिष्मती ।

ज्योतिष्मती नाम लताऽनलप्रभा
 ज्योतिर्लता सा कटभी सुपिप्पला ।
 दीप्या च मेघ्या मतिदा च दुर्जरा
 सारस्वती स्यादमृतार्कसंख्या ॥ ७ ॥

५. लिङ्गिनी ।

लिङ्गिनी बहुपुत्री स्यादीधरी शैववलरी ॥ ८ ॥
 खयमूर्लिङ्गसमृता लैङ्गी चित्रफलान्ति ।
 अयस्तम्भकरी लिङ्गिनीजा च शिववलरी ॥ ९ ॥
 लिङ्गिनी कटुरुक्षा च दुर्गन्धा च रसायनी ।
 सर्वसिद्धिकरी दिव्या रसराजनियामिका ॥ १० ॥

६. पातालगरुडी ।

पातालगरुडी तार्क्षी सौवर्णी गरुडी तथा ।
 वत्सादनी दीर्घकाण्डा दृढकाण्डा महाबला ॥ ११ ॥
 दीर्घवल्ली दृढलता दर्शनामानि पार्वति ।।
 सर्वमशयकरी सैषा सर्पादिविषनाशनी ॥ १२ ॥

७. गिरिकर्णी ।

गिरिकर्णी च कटभी गर्दभी दधिपुष्पिका ।
 सितपुष्पी विपष्नी च श्वेताश्वखुरपुष्पिका ॥ १३ ॥
 गिरिकर्णी हिमा तित्ता पिचोपद्रवनाशिनी ।
 चक्षुष्या विषदोषघ्नी त्रिदोषशमनी च सा ॥ १४ ॥
 नीलपुष्पा महानीला स्यान्नीलगिरिकर्णिका ।
 नीलाद्रिकर्णी शिशिरा सतित्ता
 रक्तातिसारज्वरदाहहन्त्री ।
 प्रतर्दिकोन्मादमदश्रमार्ति-
 श्वासारतिहा स्त्राद्विषहारिणी च ॥ १५ ॥

८. आखुकर्णी ।

आखुकर्णी भूमिचरा द्रवन्ती बहुपादिका ॥ १६ ॥
 सुतथ्रेणी द्रवन्ती च न्यग्रोधा माक्षिकाद्वया ।
 चित्रा मूषकपुच्छी च प्रत्यक्थ्रेणी च शंबरी ॥ १७ ॥
 सुतथ्रेणी च चक्षुष्या कटुकाऽऽखुविषापहा ।
 प्रणदोषहरा चैव नेत्रामयविनाशिनी ॥ १८ ॥
 कुष्णिका बहुपर्णी च प्रत्यक्शोणी च शंबरी ।
 पूतिपर्णी शिवा चाखुकर्गवत्पर्णशालिनी ॥ १९ ॥
 आखुकर्णी कटुष्णा च कफपित्तहरा सरा ।
 आनाहशूलजूत्यर्तिनाशनी पाचनी परा ॥ २० ॥

९. वाराही ।

वाराही स्यात्सूकरी कोडकन्या
 गृष्टिर्विष्वक्सेनकान्ता कुमारी ।

कौमारी स्याद्भ्रमपत्री त्रिनेत्रा

क्रौडीकन्या गृष्टिका माघवेष्टा ॥ २१ ॥

वाराही तिक्तकटुका विषपित्तकफापहा ।

कुष्ठमेहकुमिहरा वृष्या बल्या रसायनी ॥ २२ ॥

१०. देवदाली ।

देवदाली त्रिधा प्रोक्ता श्वेता कृष्णा च पीतला ।

सा श्वेता व्याधिशमनी कृष्णा पीता रसायने ॥ २३ ॥

देवदाली कोशफला दाली लोमशपत्रिका ।

कृष्णबीजा कटुफला वृत्तकोशाऽम्बुवल्ली ॥ २४ ॥

जीमूत कण्टकफला वेणी चाखुविषापहा ।

तुरङ्गिका जालफला गरारिस्सारमूषिका ॥ २५ ॥

देवदाली तु तीक्ष्णोष्णा कटु पाण्डुकफापहा ।

दुर्नामश्वासकासघ्नी कामिलावृत्तिकापहा ॥ २६ ॥

सर्वलोहद्रुतिकरा पीनसाहिविषापहा ।

११. ऐन्द्री ।

ऐन्द्रीन्द्रवारुण्यरुणा मृगादिनी

गवादनी क्षुद्रसहेन्द्रचिद्गता ।

सूर्या विषघ्नी रु(गु)णकर्णिकाऽमरा

सुपर्णिका स्यात्फलतारका च ॥ २७ ॥

वृषभाक्षी गवाक्षी च पीतपुष्पेन्द्रवल्ली ॥ २८ ॥

हेमपुष्पी क्षुद्रफला वारुणी बालकप्रिया ।

रक्तोर्वारुर्विपलता चक्रवल्ली विषापहा ॥ २९ ॥

अमृता च विशाला च ज्ञेयोनत्रिशदाह्वया ।

इन्द्रवारुणिका तिक्ता कटुशीता च रेचनी ॥ ३० ॥

गुल्मपित्तोदरश्लेष्मकृमिकुष्ठज्वरापहा ।

महेन्द्रवारुणी रम्या चक्रवल्ली महाफला ॥ ३१ ॥

सा महेन्द्री धृतफला त्रपुसी तपुसा तथा ।

आत्मरक्षा विशाला च दीर्घवल्ली महाफला ॥ ३२ ॥

स्याद्बृहद्वारुणी सौम्या नामान्यस्याश्चतुर्दश ।

माहेन्द्रवारुणी ज्ञेया पूर्वोक्ता गुणवाहिनी ॥ ३३ ॥

रसे वीर्ये विषाके च किञ्चिदेषा गुणाधिका ।

१२. गोजिह्वा ।

गोजिह्वा क्षुरपत्री स्यादधोपुष्पा त्वचोमुखी ॥ ३४ ॥

गोजिह्वा कटुका तीव्रा शीतला पित्तनाशिनी ।

व्रणप्रशमनी चैव सप्तदन्तविषापनुत् ॥ ३५ ॥

१३. काकतुण्डी ।

काकतुण्डी काकनासा काकसिंही च रक्तला ।

काकदन्ती काकपीलुर्वृत्तरक्तफला तथा ॥ ३६ ॥

काकप्राणा बल्कशल्या कृष्णबीजा च रज्ज्वरी ।

काकतुण्डी च मधुरा शिशिरा पित्तहारिणी ॥ ३७ ॥

रसायनी दाढ्यकरी विशेषात्पलितापहा ।

१४. रक्तपादी ।

रक्तपादी शमीपत्रपत्ता खदिरपत्रिका ॥ ३८ ॥

सङ्कोचनी समज्ञा च नमस्कारी प्रसारणी ।

रज्ज्वालुस्सप्तपर्णी स्यात्त्वदिरी मण्डमालिका ॥ ३९ ॥

रक्तमूला ताम्रमूला स्वगुप्ताऽञ्जलिकारिका ।

लज्जालुश्च कटुश्शीता पितातीमारनाशिनी ॥ ४८

शोकदाहज्वरश्वासघण्टकृष्णकर्तृनुत् ।

लज्जालुर्वैषरीन्याहः कटुरुष्णः कफत्रमनुत् ॥ ४९

रसे नियामकेऽत्यन्तं नानाविज्ञानकारकः ।

१५. पुनर्नवा ।

पुनर्नवा त्रिधा प्रोक्ता श्वेता रक्ता च मेचका ॥ ४२ ॥

पुनर्नवा विषहरा कठिल्ला नेत्ररोगहा ।

पृथ्वीका सितवर्णामूर्दीर्घपत्ता सिताङ्गना ॥ ४३ ॥

श्वेता पुनर्नवा सोष्णा तिक्ता कफविषापहा ।

कासहृद्दोगशूलसपाण्डुशोफानिलार्तिनुत् ॥ ४४ ॥

पुनर्नवाऽन्या रक्ताख्या कृतमण्डलपत्रिका ।

वैशाली रक्तसर्वाङ्गा शोफघ्नी विषहा परा ॥ ४५ ॥

पुनर्नवो नवो नव्या प्रादुपेय्या च सारिणी ।

रक्ता पुनर्नवा तिक्ता सारणी शोफनाशिनी ॥ ४६ ॥

रक्तमदरदोषघ्नी पाण्डुपित्तप्रमर्दनी ।

श्यामाख्या नीलवर्णामूर्दीर्घपत्रा पुनर्नवा ॥ ४७ ॥

नीला पुनर्नवा तिक्ता कटूष्णा च रसायनी ।

हृद्दोगपाण्डुश्चयपुश्वासवातकफापहा ॥ ४८ ॥

१६. अत्यम्लपर्णी ।

अत्यम्लपर्णी तीक्ष्णाम्ला कण्डूला वल्लिसारता ।

वनस्याऽरुण्यवासी च कन्दोदया कर्कशच्छदा ॥ ४९ ॥

अत्यम्लपर्णी तीक्ष्णाम्ला प्लीहशूलविनाशिनी ।

वातहृदीपनी रुच्या गुल्मश्लेष्मामयापहा ॥ ५० ॥

१७. कर्कोटकी ।

कर्कोटकी द्विधा बन्ध्या श्रेष्ठाऽन्या फलमारिणी ।
मृदुकण्टकिनी वृत्तफला सा वनवासिनी ॥ ५१ ॥

बन्ध्या देवी बन्ध्यकर्कोटकी सा-
लागारातिर्नागहन्त्री मनोहा ।
पथ्या दिव्या पुत्रदात्री त्रिकन्दा
श्रीकन्दा सा कन्दवल्ली विपन्नी ॥ ५२ ॥

योगीश्वरी व्याघ्रपादी कन्या स्यात्पोडशाह्वया ।
बन्ध्या कर्कोटकी तिक्ता कट्टण्णा च कफापहा ॥ ५३ ॥
स्यावरादिविपन्नी स्याद्रसबन्धे रसायने ।

१८ शरपुङ्खा ।

शरामिधानपुङ्खा स्याच्छरपुङ्खीति कथ्यते ॥ ५४ ॥
शरपुङ्खी त्रिधा श्वेता रक्ता कुण्णा च कण्टका ।
श्वेताऽप्येया गुणाऽऽदद्या स्यात्प्रयोगे च रसायने ॥
अन्या तु कण्टपुङ्खा स्यात्कण्टसायकपुङ्खिका ।
कण्टस्पृशेव कुण्डी कण्टकशरपुङ्खमूलनिर्यूहः ॥ ५५ ॥
तूर्णमजीर्णविषूचीमहापरतिक्कशानुकार्यं च ।
सर्वाश्च शरपुङ्खास्तु कट्टण्णा. कफवातहाः ॥ ५६ ॥
अजीर्णशूलकृमिहा ग्रहणीशमनाः परम् ।

१९ भृङ्गराजः ।

मार्कवो भृङ्गराजस्स्याद्भृङ्गाहः केशरञ्जकः ॥ ५७ ॥
पितृप्रियो ब्रह्मपत्री केश्य. कुन्तलवर्धनः ।
पीतोऽन्यः स्वर्णभृङ्गारो हरिवासो हरप्रियः ॥ ५८ ॥

!

नीलस्तु भृङ्गराजोऽन्यो महानीलस्तु नीलकः ।
 महाभृङ्गो नीलपुष्पश्यामलस्तु पटाद्वयः ॥ ६० ॥
 भृङ्गराजास्तु चक्षुष्यास्तित्कोष्णाः केशरझकाः ।
 कफशोफविषघ्न्यश्च तत्र नीलो रसायनः ॥ ६१ ॥

२०. गुडूची ।

गुडूची द्विविधा प्रोक्ता कन्दाऽऽद्या कन्दवर्जिता ।
 पूर्वा श्रेष्ठा रसघ्नी सा रुग्णलीपलितापहा ॥ ६२ ॥
 अपरा व्याधिशमनी तयोस्सामान्यलक्षणम् ।
 कञ्चुकाद्या स्निग्धपर्णी विशल्या मूरिवल्ली ॥ ६३ ॥
 कन्या कन्दगुडूची च पिण्डालुः कन्दरोहिणी ।
 कन्दामृता बहुरुहा ज्ञेया पिण्डगुडूचिका ॥ ६४ ॥
 कु(क)न्दोद्भवा गुडूची च कटूष्णा सन्निपातहा ।
 ज्वरघ्नी विषभूतघ्नी बलीपलितनाशिनी ॥ ६५ ॥
 छिन्नोद्भवा गुडूची म्यादकन्दाऽमृतवल्लरी ।

ज्ञेया गुडूचीद्वयमुष्णवीर्या

तिक्ता कषाया ज्वरनाशिनी च ।

दाहार्तिवृष्णावमिस्तक्वात-

प्रमेहपाण्डुभ्रमहारिणी च ॥ ६६ ॥

२१. मूर्वा ।

मूर्वा च द्विविधा प्रोक्ता महती च कनीयसी ॥ ६७ ॥
 मूर्वाऽपरा दिव्यलता गोकर्णो च त्रिकर्णिका ।
 भिन्नच्छन्दा मधुरसा दाहनी दिव्यपर्णिका ॥ ६८ ॥
 रक्तला गोपवल्ली च गुञ्जपुष्पा पयस्विनी ।

मूर्वा तिक्ता कपायोष्णा हृद्दोगकफवातहृत् ॥ ६९ ॥

चमिप्रमेहकुष्ठानि विषमज्वरनाशिनी ।

रसकर्मणि सा श्रेष्ठा गर्भघ्नी वर्तियोगतः ॥ ७० ॥

२२. शङ्खपुष्पी ।

शङ्खपुष्पी सुपुष्पी च शङ्खाद्वा कम्बुमालिनी ।

सितपुष्पी च भूलभा मेघ्या चनविलासिनी ॥ ७१ ॥

शङ्खपुष्पी हिमा तिक्ता मेघाकृत्स्वरकारिणी ।

भूतमहादिदोषघ्नी यशीकरणसिद्धिदा ॥ ७२ ॥

२३. काकजङ्घा ।

काकजङ्घा वायसी च पारावतपदी तथा ।

काकजङ्घा तु तिक्तोष्णा कृमिव्रणकफापहा ॥ ७३ ॥

बाधिर्यानीर्णजीर्णादिविषमज्वरनाशिनी ।

२४. शतावरी ।

शतावरी शतपदी शताहा सूक्ष्मपत्रिका ॥ ७४ ॥

बहुमूला जटामूला तैलवल्ली च वैष्णवी ।

शस्त्रा च शतमूला च केशिका शतनेत्रिका ॥ ७५ ॥

महाशतावरी वीरा तुङ्गिनी बहुपत्रिका ।

सहस्रवीर्या सुरसा महापुरुषदन्तिका ॥ ७६ ॥

दग्ध(ऊर्ध्व)कणा(ष्टा)महावीर्या फणिजिह्वा महाशना ।

शतावरीद्वयं वृष्यं मधुरं पित्तजिद्धिमम् ॥ ७७ ॥

महती कफवातघ्नी तिक्ता श्रेष्ठा रसायनी ।

२५. गोक्षुरः ।

गोकण्टक, कण्टफलो गोक्षुरो व्यालदण्डकः ॥ ७८ ॥

त्रिकण्टकश्चेक्षुरकः श्वदंष्ट्रो बहुकण्टकः ।
वनशृङ्गाटकश्चैव स्थलशृङ्गाटकस्तथा ॥ ७९ ॥

स्यातामुभौ गोक्षुरकौ सुशीतलौ
बलप्रदौ तौ मधुरौ च बृंहणौ ।
कुच्छ्राश्मरीमेहविदाहनाशनौ
रसायनौ तत्र बृहद्गुणोत्तरः ॥ ८० ॥

२६. काकमाची ।

काकमाची बहुफला वायव्यैर्कफला च सा ।
काकमाता गुच्छफला त्वादुपाकरसायनी ॥ ८१ ॥

२७. आदित्यभक्ता ।

आदित्यभक्ता वरदा सूर्यकान्तार्कवल्लरी ।
आदित्यभक्ता शिशिरा सतिक्ता
कटुस्तथोग्रा कफहारिणी च ।
त्वम्बोपकण्डूवणकुष्ठभूत-
ग्रहोमशीतज्वरहारिणी च ॥ ८२ ॥

२८. नाकुली ।

नाकुली सर्पगन्धा च सुगन्धा रक्तपत्रिका ॥ ८३ ॥
ईश्वरी नागगन्धा च हृदिपुष्करसा च सा ।
अन्या महासुगन्धा च सुवहा गन्धनाकुली ॥
सर्पाक्षी फणिहन्त्री च नकुलोऽस्याऽरिवल्लरी ।
सर्पाक्षी सर्वरोगघ्नी पुत्रोत्पादकरी च सा ॥

२९. क्षीरकन्दः ।

क्षीरकन्दो द्विधा प्रोक्तो विनालस्तु सनालकः ।
 विनालो रोगहन्ता स्याद्वयःस्तमे सनालकः ॥ ८६ ॥
 चतुर्वर्णं विषं तत्र रक्तकन्दं च शस्यते ।
 भग्नात्तस्मात्सवेत्क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ ८७ ॥
 मेघानां तु निनादेन सञ्जाते सुरशोभिते ।
 स्नुहीपत्रसमैः पत्रैस्सप्तभिर्हेमसप्रभैः ॥ ८८ ॥
 क्षीरकन्दस्तु सूतेन्द्रमारणे बन्धने हितः ।
 गुल्मशोफोदरप्लीहनाशनस्तु विरेककृत् ॥ ८९ ॥

३०. सिन्दुवारः ।

सिन्दुवारश्चवेतपुष्पस्तिद्धकधाव्वसिद्धिदः ।
 सुगन्धाऽन्या शितसहा निर्गुण्डी नीलसिन्दुकः ॥ ९० ॥
 इन्द्राणी सूतकेशी च नीलपुष्पा च नीलिका ।
 सिन्दुवारः कटुस्तिक्तः कफवातक्षयापहः ॥ ९१ ॥
 कुष्ठकण्डूतिशमनश्शूलहृद्देहसिद्धिदः ।
 कटूष्णा नीलनिर्गुण्डी तिक्ता रूक्षा च कासजित् ॥
 श्लेष्मशोफसमीरार्तिप्रदराध्मानहारिणी ।

३१. अरण्यकार्पासी ।

वनजऽरण्यकार्पासी भारद्वाजी त्रयाभिधा ॥ ९३ ॥
 भारद्वाजी हिमा रुच्या ज्ञणशस्त्रक्षतापहा ।
 तृतीया रक्तका स्तन्या वातसिक्तकफापहा ॥ ९४ ॥
 तृष्णादाहश्रमभ्रान्तिमूर्च्छादह्म्वलकारिणी ।
 तृतीया रक्तकार्पासी रक्तकार्पासकस्मृतः ॥ ९५ ॥

३२. कोकिलाक्षः ।

कोकिलाक्षश्शृङ्गली च शृङ्गलो वज्रकण्टक ।
 कुसुम्भपत्रो वज्रास्थि तिलपुष्पस्तु श्रोफहा ॥ ९६ ॥
 शृगालकण्ठी क्षुरक इक्षुर पवित्रकण्टक ।
 कोकिलाक्षस्तु मधुरदन्तीत पितातिसारजित् ॥ ९७ ॥
 वृष्यश्रोफहरो वल्यो रुच्यस्सन्तर्पणः पर ।

३३. बृहती ।

महती बृहती सिंही वार्ताकी राष्ट्रकाकली ॥ ९८ ॥
 तीक्ष्णकण्टकसर्वाङ्गा बहुपत्री च डोरली ।
 भाण्डकी वनवृन्ताकी गुद्रसंस्थामिधानका ॥ ९९ ॥
 बृहती कटुतिक्तोष्णः वातजिज्वरहारिणी ।
 अरोचकामकासघ्नी श्वासहृदोगनाशिनी ॥ १०० ॥
 पुल्लदा श्वेतबृहती श्वेतपुष्पफला शुभा ।
 विज्ञेया श्वेतबृहती वातश्लेष्मविनाशिनी ॥ १०१ ॥
 रुच्या चाञ्जनयोगे च नानानेत्रामयापहा ।
 युक्ता द्रव्यविशेषेण पारदसम्भसिद्धिदा ॥ १०२ ॥

३४. कण्टकारी ।

कण्टकारी कण्टकिनी दु स्पर्शा च निदिग्धिका ।
 क्षुद्रा ज्याघ्री चित्तफला ज्ञेया सर्वाङ्गकण्टका ॥ १०३ ॥
 कण्टकारी कटुम्लिका दीपनी श्वासकासजित् ।
 प्रतिश्यायत्रिदोषघ्नी कफवातज्वरार्तिनुत् ॥ १०४ ॥
 चक्षुष्या दीपनी पुल्लमदा रसनियामिका ।

३५. गुञ्जा ।

गुञ्जा च द्विविधा प्रोक्ता श्वेता रक्ता च कृष्णला ॥
 गुञ्जा चूडामणिस्सेवा शिखण्डी कृष्णलाऽरुणा ।
 कृष्णचूडा रेक्तिका च कांभोजी मिलमूर्षणा ॥ १०६ ॥
 गुञ्जात्रयं तु तित्कोष्णं वान्तिकूद्रेचनी शिवा ।
 शूलम्नं विषहृत्पत्रं तपैलं सर्वकुंभजित् ॥ १०७ ॥
 द्रावणे सर्वलोहानां रक्ता पण्ये सिताऽपरा ।

३६. वृद्धदारुकः ।

वृद्धदारुक आवेगी जुगको दीर्घबाहुकः ॥ १०८ ॥
 वृद्ध. कोटरपुष्पी स्यादजान्त्री क्षगलान्तिका ।
 जीर्णदारु द्वितीयं स्याज्जीर्णभञ्जी सुपुष्पिका ॥ १०९ ॥
 अजरा सूक्ष्मपर्णी च विज्ञेया च पटाह्वया ।
 वृद्धदारुद्वयं गौल्यं पिच्छिलं कफवातहृत् ॥ ११० ॥
 बल्यं कासामदोषघ्नं द्वितीयं स्वल्पवीर्यदम् ।

३७. बाकुची ।

बाकुची सोमराजी च शशिरेखा च कुष्ठहा ॥ १११ ॥
 कांभोजी पूतिगन्धा च कालमेपी तथैन्दवी ।
 बाकुची कटुतिक्तोष्णा कृमिकुष्ठकफापहा ॥ ११२ ॥
 त्वग्दोषविषकण्डूतिस्वर्जप्रशमनी च सा ।

३८. अपामार्गः ।

अपामार्गश्शेखरिको मर्कटी दुरमिग्रहः ॥ ११३ ॥
 खरमञ्जरिका नन्दी खञ्जो मर्कटपिप्पली ।
 अवाक्पुष्पी च वशिरः क्षवकः पङ्क्तिक्वण्टकः ॥ ११४ ॥

अपामार्गस्तु तिक्तोष्ण कटुश्च कफनाशन ।
 अर्श कण्डूदरामघ्नो रक्तहृद्ग्राहि वान्तिकृत् ॥ ११५ ॥
 रक्तापामार्गक पीन कटुक कफवातनुत् ।
 त्रणकण्डूविषघ्नश्च सङ्गाही वान्तिकृत्सर ॥ ११६ ॥

३९ प्रपुन्नाटः ।

प्रपुन्नाटश्चक्रमर्दो दद्रुघ्नश्च कुलादन ।
 व्यावर्तकश्चैडगज सर्तूमो दृढबीजक ॥ ११७ ॥
 चक्रमर्द कटुमृतीक्ष्णो मेदोवातकफापह ।
 त्रणकण्डूतिक्तुघ्नातिदद्रुपामादिदोषनुत् ॥ ११८ ॥

४०. विपमुष्टिः ।

विपमुष्टि केशमुष्टिम्सुमुष्टी रणमूषिका ।
 विपमुष्टि कटुस्तिक्तो दीपन कफवातहृत् ॥ १२० ॥
 कण्ठामयहरो रुच्यो रक्तपित्तातिदाहनुत् ।

४१ काण्डीरः ।

काण्डीर काण्डकटुको नाम(सा)सवेदन पटु ॥ १२१ ॥
 उग्रकाण्डस्तोयवल्ली कारवल्ली सुकाण्डक ।
 काण्डीर कटुतिक्तोष्ण सरदुष्टनणार्तिनुत् ॥ १२२ ॥
 लज्जागुल्मोदरप्लीहशूलमन्दाग्निनाशन ।

४२ हस्तिकन्दः ।

हस्तिकन्दो हस्तिपत्र स्थूलकन्दोऽतिकन्दक ॥ १२३ ॥
 घृतपत्रोऽतिपत्रश्च हस्तिकर्णस्सुकर्णिक ।
 त्वन्दोषारि कुष्ठहन्ता गिरिवासी नगाश्रय ॥ १२४ ॥

हस्तिकन्द कटूष्णस्यात्कफवातामयापह ।

४३ समुद्रशोषी ।

समुद्रशोषी च महालता च

महाबला घूसरपत्रिका च ।

स्यात्कामवृद्धिस्तरवृद्धिसञ्ज

कन्दर्पजीवी च जितेन्द्रिया च ॥ १२५ ॥

कामवृद्धेभ्यो धीज स्यान्मधुरं बलवर्धनम् ॥ १२६ ॥

कामवृद्धिकरं रुच्य बहलेन्द्रियवृद्धिदम् ।

४४ गोरक्षदुग्धी ।

गोरक्षदुग्धी गोरक्षी ताम्रदुग्धी रसायनी ॥ १२७ ॥

तिलक्षीरिणिका धन्या बहुपला तिलाकिता ।

गोरक्षदुग्धी मधुरा शृङ्गा च ग्राहिणी हिमा ॥ १२८ ॥

सर्ववश्यकरी चैव घणसिद्धिगुणप्रदा ।

४५ भूपाटली ।

भूपाटली च कुम्भी च भूनाली रक्तपुष्पिका ॥ १२९ ॥

भूपाटला कटूष्णा च पारदे सुप्रयोजिता ।

४६—५३. अष्टवर्गः

द्विमेदोभयकाकोली वृश्च्यद्विर्जोवकर्षणम् ॥ १३० ॥

अष्टवर्गमिद वातपित्तजिद्वृंहण परम् ।

नग्वत्त्वष्टिकर्णाग्निघ्राणजिह्वाशुलीनिमा ॥ १३१ ॥

समूलाश्च सतूलाश्च दुर्गन्धाश्चाष्टवर्गकाः ।

[मेदा ।]

मेदा यसा मणिश्छिद्रा जीवनी शल्यपर्णिका ॥ १३२ ॥

मेदस्सारा स्नेहवर्ती नखी पुरुषदन्तिका ।

मेदा तु मधुरा शीता पितृदाहार्तिकासनुत् ॥ १३३ ॥

[महामेदा ।]

महामेदा वसुश्छिद्रा जीवनीया च रागिणी ।

देवेष्ट्यसुरमेदा च दिव्या स्वप्नपिणी तथा ॥ १३४ ॥

देवगन्धा देवमणिर्वृक्षहारि(रु)द्रसम्मिता ।

महामेदा हिमा रुच्या कफशुक्रविवर्धनी ॥ १३५ ॥

[काकोली ।]

काकोली दीर्घसदृशा क्षीरशुक्रा च मेदुरा ।

कालिका च वयस्या च जीवनी च नवाह्वया ॥ १३६ ॥

काकोली शीतमधुरा क्षयपित्तानिलार्तिनुत् ।

रक्तदाहज्वरघ्नी च कफशुक्रविवर्धनी ॥ १३७ ॥

[क्षीरकाकोली ।]

द्वितीया क्षीरकाकोली क्षीरशुक्रा वयस्विनी ।

वयस्या कर्णसदृशा क्षीरवल्ली विपाणिका । ॥ १३८ ॥

रसवीर्यविपाकेषु काकोलीसदृशा च सा ।

[वृद्धिः ऋद्धिश्च ।]

वृद्धिस्तुष्टिः पुष्टिदा तुष्टिदात्री

मङ्गल्या स्यादधिरूपा च भद्रा ।

ऋद्धिस्तिद्धिः प्राणदा जीवदात्री

प्राणाकारा चेतनीया रथाङ्गी ॥ १३९ ॥

वृद्धिर्ऋद्धिश्च मधुरा सुस्निग्धा रक्तदा हिमा ॥ १४० ॥

रुचिमेघाकरी श्लेष्मकुष्ठकृमिहरा परा ।

[जीवकः ।]

जीवको जीवनो जीव्यः प्राणदश्चिरजीविकः ॥ १४१ ॥

हस्ताङ्गः कूर्चशीर्षश्च जिह्वाकारः सुमङ्गलः ।

जीवको मधुरदशीतो रक्तपित्तानिलातिहृत् ॥ १४२ ॥

दाहज्वरक्षयं हन्ति शुक्रश्लेष्मविवर्धनः ।

[ऋषभः ।]

गोपतेस्तु यथा नाम ऋषभश्चाङ्गुलीनिभः ॥ १४३ ॥

ओषधी वनवासी च दुर्गन्धः प्राणदश्शुभः ।

जीवके ये गुणास्सन्ति ते गुणास्सन्ति गोपतेः ॥

५४. आदित्यपुत्रः ।

आदित्यपुत्रः कुष्ठानि सुपुत्रश्चार्कपत्रक ।

आदित्यपुत्रः कटुरुष्णवीर्यः

कफापहा वातरुजापहश्च ।

सन्दीपको जाठरगुल्महारी

ज्ञेयस्स चारोचकनाशनश्च ॥ १४५ ॥

५५. हस्तिकर्णी ।

हस्तिकर्णी हस्तिकर्णच्छदनो दीर्घकन्दकः ॥ १४६ ॥

वृहन्नालो दण्डपुण्यः कण्डूलोद्यानभूषणः ।

हस्तिकर्णी प्लीहगुल्मशोफज्वरविनाशनः ॥ १४७ ॥

५६. कपिकच्छूः ।

कपिकच्छूरात्मगुप्ता मर्कटचक्रारवल्ली ।

कपिरोमफला चण्डा दुःस्पर्शा दूरविग्रहा ॥ १४८ ॥

कच्छूरशूकशिबी च शिविवीजो महाफला ।

कपिकच्छूरस्वादुरसा घृण्या वातक्षयापहा ॥ १४९ ॥

शीतपित्तासहन्त्री च विहृतवणनाशनी ।

५७. कर्णस्फोटा ।

कर्णस्फोटा कटुस्तिक्ता हिमा सर्वविपापहा ॥ १५० ॥

ग्रहभूतादिदोषघ्नी सर्वव्याधिनिहन्तनी ।

५८. रुद्रजटा ।

रुद्रा रुद्रजटा सौम्या सुगन्धा सुवहा घना ॥ १५१ ॥

पत्रवल्ली जटावल्ली रुद्राणी पिप्पला जटा ।

जटा कटुरसा श्वासकासहृद्दोगनाशनी ॥ १५२ ॥

मूतविद्रावणी चैव रक्षसा च निर्महणी ।

५९. नीलिका ।

नीलिका भृङ्गव्री स्यान्नीलिपुष्पी च रजनी ॥ १५३ ॥

कालिका हारयाही च रत्नपुष्पी महाफला ।

नीली कटुकतिक्तोष्णा केदया कसकफामनुत् ॥ १५४ ॥

मरुद्विषोदरव्याधिगुल्मगन्तुज्वरापहा ।

अन्या चैव महानीली अमला राजनीलिका ॥ १५५ ॥

महानीली गुणाढ्या स्याद्रजश्रेष्ठा सुवीर्यदा ।

६०. कोशातकी ।

कोशातकी कृतच्छिद्रा जालिनी कृन्वेयनी ॥ १५६ ॥

पोदा(क्ष्वेडा)मुत्तिका षण्टाली मृदङ्गकलिनी तथा ।

कर्कशच्छदना पीतपुष्पा बहुवितानका ॥ १५७ ॥

कोशातकी तु शिशिरा कटुकाऽल्पकपायका ।

वातपित्तकफघ्नी च मलाध्मानविनाशिनी ॥ १५८ ॥

दुर्नामविषभूतघ्नी श्वासकासहरा शुभा ।

तिक्तकोशातकी पीतपुष्पा घूसरपत्रिका ॥ १५९ ॥

कटुकोशातकी तिक्ता दुर्नामविषभूतहा ।

पीनसश्वासकासार्षोक्षितादिघ्ननाशिनी ॥ १६० ॥

६१. जीवन्ती ।

जीवन्ती स्याज्जीवनी जीवनीया

जीवा जीव्या जीवदा जीवदात्री ।

शाकश्रेष्ठा जीवभद्रा च भद्रा

मङ्गल्या च क्षुद्रजीवा यशाख्या ॥ १६१ ॥

सुजीवन्ती बृहत्पूर्वा पक्षभद्रा प्रियङ्गरी ।

मधुरी जीवबृक्षश्च ब्रह्मजन्मा यशस्करी ॥ १६२ ॥

जीवन्ती मधुरा शीता रक्तपित्तानिलापहा ।

क्षयदाहज्वरान्दन्ति कफवीर्यविवर्धनी ॥ १६३ ॥

एवमेव महत्पूर्वा जीवन्ती बहुवीर्यदा ।

सूतविद्राविणी ज्ञेया वेगाद्रसनियामिका ॥ १६४ ॥

हेम हैमवती सौम्या तृणगन्धा हिमप्रिया ।

स्वर्णवन्ती सुजीवन्ती स्वर्णजीवा सुर्णिफा ॥ १६५ ॥

हेमपुष्पा स्वर्णलता स्वर्णजीवन्तिका च सा ।

स्वर्णजीवन्तिका वृष्या ऋषुप्या मधुरा तथा ॥ १६६ ॥

शिशिरा वातपित्तसदाहज्जिह्वलवर्धनी ।

६२. जतुका ।

जतुका जन्तुकारी च जीमूता चक्रवर्तिनी ॥ १६७ ॥
 तिर्यक्फला विपा(निशा)न्धा च बहुपत्रा सुपत्रिका ।
 राजकृष्णा दिनेष्टा च कषिकच्छुफलोपमा ॥ १६८ ॥
 राजनी सूक्ष्मवल्ली च अमरी कृष्णवल्लिका ।
 तरुवल्ली दिव्यफला विज्ञेया षोडशाभिधा ॥ १६९ ॥
 जतुका शिशिरा पित्तरक्तपित्तकफापहा ।
 दाहतृष्णावमिघ्नी च रुचिकृद्दीपनी परा ॥ १७० ॥

६३. मुण्डी ।

श्वेता रक्ता च पीता च कृष्णा मुण्डी चतुर्विधा ।
 सावर्णी स्यन्मुण्डिनिका मिश्रुः श्रवणशीर्षिकः ॥ १७१ ॥
 श्रावणी च मज्जविका परिभाजी तपोधना ।
 सावणी तु कपाया स्यात्कटूष्णा कफपित्तनुत् ॥ १७२ ॥
 अशोविकारकासघ्नी विपच्छर्दिविनाशिनी ।
 महास्तावणिकाऽन्या स्यान्महामुण्डी च लोचनी ॥ १७३ ॥
 कदंबपुष्पी विकचाऽलंबुषा लोहिनी तथा ।
 महामुण्डी च तिक्तोष्णा ईषद्गौल्या मरुच्छदा ॥
 खरकृद्देवनी चैव मेहकृच्च रसायनी ।

६४. विष्णुकान्ता ।

विष्णुकान्ता नीलपुष्पा नीलकान्ताऽपराजिता ॥ १७५ ॥
 विष्णुकान्ता कटुस्तिका कफवातामयापहा ।

६५. कुमारी ।

नदीतीरेऽथवा ग्रामे नगरेऽद्रितटेऽथवा ॥ १७६ ॥

गृधुकण्टकषत्राणि पीतान्यद्विसमानि च ।
 प्रवालसमपुष्पाणि सक्लेदहरितानि च ॥ १७७ ॥
 यस्या पलाणि तिष्ठन्ति सा कुमारीति कथ्यते ।
 गृहकन्या कुमारी च दीर्घपला जराभरा ॥ १७८ ॥
 गृहकन्या हिमा तित्ता मदगन्धिः कफापहा ।
 पित्तकासविषासकुष्ठघ्नी च रसायनी ॥ १७९ ॥

६६. भूम्यामली ।

भूम्यामली तमाली च भूधात्री दृढपादिका ।
 भूधात्री तु कषायाम्ला पित्तमेहविनाशिनी ॥ १८० ॥
 शिशिरा मूत्ररोगार्तिशमनी विषनाशिनी ।

६७. बर्हिचूडा ।

बर्हिचूडा शिखिशिखा मयूराद्यामिधा शिखा ॥ १८१ ॥
 बर्हिचूडा शिषा स्वादुर्मूलकच्छविनाशिनी ।
 चालप्रहादिशोफघ्नी विषकर्माणि शस्यते ॥ १८२ ॥

६८. ब्राह्मी ।

ब्रह्मा सरस्वती सौम्या सुरश्रेष्ठा सुवर्चला ।
 कपोतवेधा वैशात्री दिव्यतेजा महौषधी ॥ १८३ ॥
 स्वायंभुवी सोमलता सुरेज्या गृहकन्यका ।
 मण्डूकी मुरसा मेघा विज्ञेया षोडशाह्वया ॥ १८४ ॥
 ब्राह्मी हिमा कषाया च तित्ता वातासपित्तजित् ।
 बुद्धि मेधां च प्रज्ञां च कुर्यादायुष्यवर्धनी ॥ १८५ ॥

ब्राह्मी तु सूक्ष्मपत्राऽन्या लघुब्राह्मी जलोद्भवा ।
ब्राह्मी तिक्ता मदोष्णा च रसो वातामशोफहा ॥ १८६ ॥

६९. तण्डुलीयकः ।

तण्डुलीयस्तु भण्डीरो ग्रन्थिलो बहुवीर्यकः ।
मेघनादस्सुशास्त्रश्च पथ्यशाकश्च सप्तधा ॥ १८७ ॥
तण्डुलीयस्तु शिशिरो मधुरो विपनाशनः ।
रुचिरुद्दीपनः पथ्यः पित्तदाइअमापहः ॥ १८८ ॥

७०. पाषाणमेदनः ।

पाषाणमेदनोऽश्मघ्नो नागलिच्छैलगर्भजः ।
पाषाणमेदी मधुरस्तिक्तो वातविनाशन ॥ १८९ ॥
सदाहमूत्रकृच्छ्रघ्नो शीतलश्चादमरीहरः ।

७१. हस्तिशुण्डी ।

हस्तिशुण्डी नागशुण्डी शुण्डी धूसरपत्रिका ॥ १९० ॥
हस्तिशुण्डी कषाया स्यात्सन्निपातज्वरापहा ।

७२. क्षुद्राम्लिका ।

क्षुद्राम्लिका तु शार्ङ्गेरी चुकाम्ला चुक्रिका च सा ॥
क्षुद्राम्ली च रसे चाम्ला सोष्णा वह्निमवर्धनी ।
रुचिकृद्ग्रहणी दोषदुर्नामघ्नी कफापहा ॥ १९२ ॥

७३. ब्रह्मदण्डी ।

ब्रह्मदण्डवज्रदण्डी च कण्टपत्रफला च सा ।
ब्रह्मदण्डी कटूष्णा स्वात्कफशोफानिलापहा ॥ १९३ ॥

७४. ताली ।

ताली तमाली ताम्रा च ताम्रवल्ली तमालिका ।
 सूक्ष्मवल्ली सुलोमा च शोधनी तालिका नव ॥ १९४ ॥
 ताम्रवल्ली कपाया स्यात्कफदोषविनाशनी ।
 मुखकर्णाऽऽस्यरोगघ्नी श्लेष्मशुद्धिकरा परा ॥ १९५ ॥

७५. खवल्ली ।

खवल्ली वारावल्ली स्याद्वृक्षपर्णा ज्योमवल्लरी ।
 आकाशनामपूर्वा स्याद्वह्निपर्यायिणा स्मृता ॥ १९६ ॥
 आकाशवल्ली कटुका मधुरा पित्तनाशनी ।
 वृष्या रसायनी बल्या दिव्यौषधिवरा स्मृता ॥ १९७ ॥

७६. सहदेवी ।

सहदेवी देवसहा देवी दण्डोत्पलाह्वया ।
 सहदेवी ज्वरहरा रक्तपित्तप्रसादनी ॥ १९८ ॥

७७. लक्ष्मणा ।

लक्ष्मणा पुत्रिकन्दा च पुत्रदा नागिनी तथा ।
 नागाह्वा नागपर्णी च कुलिनी मल्लिका च सा ॥
 अलविन्दुच्छदा चैव पुष्कन्धा दशदाह्वया ।
 वृष्या रसायनी बल्या नारीबन्धविनाशिनी ॥ २०० ॥

७८. भूकदम्बः ।

भूकदम्बस्तिषा प्रोक्तश्श्वेतो रक्तश्च मेचकः ।
 कदम्बपत्तयत्पत्रः पद्मपङ्कजसंयुतः ॥ २०१ ॥
 मूलान्ध जटामध्ये तिक्तस्सूक्ष्मैकदण्डकः ।
 भूकदम्ब इति प्रोक्तः सूक्ष्मगन्धोऽग्न्यगन्धवान् ॥ २०२ ॥

मूकदन्त्रोऽहिविपहा वीर्यवृद्धिकरः परः ।

७९. तैलकन्दः ।

अथ तैलकन्द उक्तो

द्रावककन्दस्तिलांकितदलश्च ।

करवीरकन्दसंजो

लोहद्रावी विपापहारी च ॥ २०३ ॥

अश्वारिपत्रसङ्काशम्लिखितविन्दुसमन्वितः ॥ २०४ ॥

सस्निग्धा चैव भूमिश्च तैलकन्दो हि विद्युतः ।

शोफापसारहा सूतबन्धेनो देहसिद्धिदः ॥ २०५ ॥

८०. विष्णुकन्दः ।

विष्णुकन्दो विष्णुगुप्तस्सुपुटो बहुसंपुटः ।

जलवासी बृहत्कन्दो दीर्घपत्रो हरिप्रियः ॥ २०६ ॥

सर्पादिविपहारी म्याद्रसबन्धकरो हिताः ।

८१. त्रिकर्णिका ।

त्रिकर्णिका बृहत्पत्रा छत्रप्रान्थिनिका च सा ॥ २०७ ॥

विश्वगन्धा कीटमारी हंसांघ्रिस्सुतरञ्जनी ।

८२. नागदन्ती ।

नागदन्ती श्वेतकण्ठा मधुपुष्पा विशोधनी ॥ २०८ ॥

नागस्फोटा विशालाक्षी नागच्छत्री विचक्षणा ।

सर्पपुष्पी शुक्लपुष्पी, स्वादुका सा च दन्तिका ॥

नागदन्ती फटुस्तिक्ता रूक्षा वातकफापहा ।

भेषाकृष्टिपदोपघ्नी भावि(पाच)नी शुभदायिका ॥

८३. द्रोणपुष्पी ।

द्रोणपुष्पी दीर्घपत्रा चित्रपत्रा कुतुम्बिका ।
 द्रोणपुष्पी कटुस्सोष्णा रुच्या वातकफापहा ॥ २११ ॥
 अग्निमान्द्यहरा चैव पथ्या वातापहारिणी ।
 अन्या चैव महाद्रोणी कुतुम्बादेव पूर्वकः ॥ २१२ ॥
 दिव्यपुष्पी महाद्रोणी देवी काञ्ची षडाह्वया ।
 देवद्रोणी कटुस्तिक्ता मेध्या वातार्तिभूतनुत् ॥ २१३ ॥
 कफघृद्धपहा चैव युक्त्या पारदशोधनी ।

८४. अमृतस्रवा ।

त्रेयाऽमृतस्रवा वृक्षरुहाख्या तोयबल्लिका ॥ २१४ ॥
 घनबल्ली सितलता नामभिश्शरसस्मिता ।
 उक्ताऽमृतस्रवा पथ्या ईषत्तिका रसायनी ॥ २१५ ॥
 विषघ्नी घ्नणकुष्ठामकामिलाश्वयधूञ्जयेत् ।

८५. पुत्रदात्री ।

पुत्रदात्री तु वातारिर्ग्रमरी श्वेतपुष्पिका ॥ २१६ ॥
 वृत्तपत्ता तु गन्धालुबैशी जाता सुवल्लिनी ।
 पुत्रदात्री तु वातघ्नी कटुरुक्षा कफापहा ॥ २१७ ॥
 सुरभिः सर्वदा पथ्या बन्ध्यादोषविनाशनी ।

८६. शास्मलीकन्दः ।

शास्मलीकन्दकश्चाऽथ विजुलो वनवासकः ॥ २१८ ॥
 वनवासी मलमश्च मलहन्ता षडाह्वयः ।
 मधुरः शास्मलीकन्दो मलसङ्ग्रहरोधजित् ॥ २१९ ॥

शिशिरः पित्तदाहार्तिशोषसन्तापनाशनः ।

८७. आचर्तकी ।

आचर्तकी तिन्दुकिनी विमाण्डी

विषाणिका रङ्गलता मनोज्ञा ।

सा रक्तपुष्पी महदादिजाली

सा पीतकीलाऽपि च पीतरङ्गा ॥ २२० ॥

धामाचर्ता च संप्रोक्ता रुद्रसंख्याऽभिधानका ॥ २२१ ॥

आचर्तकी कपायाम्ला शीतला पित्तनाशिनी ।

८८. अम्लपत्री ।

अम्लपत्री दीर्घपत्री रसाम्ला चाम्लिका रसा ॥ २२२ ॥

आम्रातकी काञ्जिका च पर्णवल्ली पलाशिका ।

पलाशी वल्लपत्री च दीर्घवल्ली विषादनी ॥ २२३ ॥

सरपत्री सुवर्णा च स्याचतुर्दशधाभिधा ।

अरोचकहरा पथ्या पित्तकोपकरी च सा ॥ २२४ ॥

अष्टाशीतिमद्वैपधीनां नामसङ्ग्रहणम् ॥

हिमजा कारवी चैव कटुतिक्तादितुंबिका ।

ज्योतिष्मती लिङ्गिनी च पातालगरुडी खरी ॥ २२५ ॥

आखुर्कर्णी नीलपुष्पी वाराही देवदालिका ।

इन्द्रवारुणिका चैव हेन्द्रवारुणिका तथा ॥ २२६ ॥

गोजिह्वा काकतुण्डी च लज्जालुश्च पुनर्नवा ।

अम्लवल्ली वन्ध्या च शरपुंखी च मृङ्गराट् ॥ २२७ ॥

गुलची चाय मूर्वा च काकजिह्वा शतावरी ।

गोक्षुर. काकमाची चादित्यभक्ता च नाकुली ॥२२८॥

क्षीरकन्दस्तु निर्गुण्डी कार्पासी कोकिलाक्षकः ।

वृहती क्षुद्रिका गुञ्जा वृद्धदारुश्च बाकुची ॥ २२९ ॥

अपामार्गश्चक्रमर्दो विषमुष्ट्यबुवल्ली ।

हस्तिकन्दश्चाब्जिशोषी गोरक्षी भूमिपाटली ॥ २३० ॥

अष्टवर्गश्चार्कपुत्री हस्तिकर्प्यग्निवल्ली ।

कर्णस्तोता रुद्रजटा नीली कोशातकी तथा ॥ २३१ ॥

जीवन्ती जतुका मुण्डी विष्णुकान्ता कुमारिका ।

भूम्यामली बर्हिचूडा ब्राह्मी स्यात्तण्डुलीयक ॥२३२॥

पाषाणभिद्वस्तिशुण्डी शार्ङ्गेरी ब्रह्मदण्डिका ।

ताम्रवल्ली खरल्ली च सहदेवी च लक्ष्मणा ॥२३३॥

भूकदम्बस्तैलकन्दो विष्णुकन्दस्त्रिकर्णिका ।

हसपादी नागवन्ती द्रोणपुष्प्यमृतस्रगा ॥ २३४ ॥

पुत्रदा शाल्मलीकन्द आवर्तन्यम्बपत्रिका ।

अष्टाशीतिमहौषधो रसकर्मणि पूजिता ॥ २३५ ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ दशमोऽष्टासः ॥

॥ इति आनन्दकन्दः समाप्तः ॥

॥ परिशिष्टम् ॥

१. परिभाषाः^१ ॥

रसनियामिका ओपध्यः ।

सर्पाक्षी वह्नि(वन्ध्य)कर्कोटी कञ्जुकी जलबिन्दुना(जम्बुका) ।

शतावरी भृङ्गराजः शरपुङ्खा पुनर्नवा ॥ १ ॥

मण्डूकपर्णी मत्स्याक्षी ब्रह्मदण्डी शिखण्डिनी ।

अनन्ता काकजङ्घा च काकमाची कपोतिका ॥ २ ॥

विष्णुकान्ता सहचरा सहादेवी महाबला- ।

बला नागबला कृष्णा चक्रमर्दः कुरु(तुर)ङ्गिणी ॥ ३ ॥

पाठा चामलकी नीली ज्वालिनी पद्मचारिणी ।

गोजिह्वा फणिजिह्वा च कोकिलाक्षो घनध्वनिः ॥ ४ ॥

आखुपर्णी त्रिपर्णी च द्विपर्णी चैकपर्णिका ।

तिचिडी क्षीरिणी राखा मेपशृङ्गी च कुक्कुटी ॥ ५ ॥

कृष्णपर्णी च तुलसी श्वेता च गिरिकर्णिका ।

एता नियामकौपध्यः पुष्पमूलदलान्विताः ॥ ६ ॥

दोलास्वेदः प्रकर्तव्यो मूलेनानेन सुव्रते ।

रसनिर्जीयकयं ओपध्यः^२ ।

चाण्डाली राक्षसी व्याघ्री खड्गारी गजकर्णिका ॥ ७ ॥

१. अरिमन्परिशिष्टे एतद्वन्थोद्धृतानां पारिभाषिकपदानां परिभाषो-
द्भासे यन्त्रादिवर्णनपर उद्भासे चाव्याकृतानां विवरणं रसार्णव-रसरत्नसमु-
च्चय-रसहृदय-रसरत्नाकर-रसचूडामण्यादिभ्य उद्धृत्य दीयते ।

२. रसार्णवादुद्धृताः ।

शङ्खपुष्प्यग्निधमनी लाङ्गली बालमोचका ।
 रक्तस्तुही रक्तशृङ्गी रक्तिका नीलचित्रकः ॥ ८ ॥
 शृगालजिह्वा बृहती वय्री चक्री च (प)राजिका(ता) ।
 एकवीरा नरकसा रुदन्ती ब्रह्मचारिणी ॥ ९ ॥
 उच्चटा मानि(नागि)नीकन्दा कुमारी रक्तचित्रकः ।
 लक्ष्मीः शाखोटकदचैव कञ्जुकी भेषशृङ्गिका ॥ १० ॥
 हिमावती सोमलता मोदा व्याघ्रनखी शमी ।
 काञ्चनी धनराजी च काकमाची च केशिनी ॥ ११ ॥
 धजमारी कोटराक्षी हनूमत्यङ्गनायिका ।
 नरजीवा हेमपुष्पी काकमुण्डी च कालिका ॥ १२ ॥
 तोयवल्ली गजारी च हर्षाङ्गी कटुतुम्बिका ।
 ताबूली सूर्यमक्ता च रसनिर्जावकारिकाः ॥ १३ ॥

रसमारिका ओषध्यो द्विव्यौषधीबीजानि च^१ ।

कटुतुम्बी च गोसन्धी देवदालीन्द्रवाल्ल्णी ।
 बाकुची ब्रह्मबीजानि कार्पासं कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
 कञ्जुकी कृष्णकनकं श्वेताकं च पिपीलिकम् ।
 दन्तिनी यवचिह्वा च कर्कोटी कारवस्तिका ॥ १५ ॥
 गोजिह्वा काकजिह्वा च महाकाली च शंखरी ।
 श्वेतगुक्ता सिताङ्कोलः पटोली बिल्वमेव च ॥ १६ ॥
 एकैकमौषधीबीजं मारयेद्रसभैरवम् ।

रसबन्धकर्ये ओषध्यः^१ ।

रक्तस्तुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रकः ॥ १७ ॥

सार्वबाहुदधृताः ।

शारसोटकी दम्बरुहा मोदिनी वृद्धदारुक ।
 त्रिशूली कृष्णमार्जारी चक्रिका क्षीरकुक्कुटी ॥ १८ ॥
 देवदाली शङ्खपुष्पी काकमात्री हनुमती ।
 नीलज्योतिस्तृणज्योतिरुत्कटा हेमवल्लरी ॥ १९ ॥
 त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्की स्थलपद्मिनी ।
 नागजिह्वा नागपर्णी बीरा वर्सुत्पर्णिका ॥ २० ॥
 अर्कपत्री वशपत्री ताम्रपर्णी तथेश्वरी ।
 इन्दुरी देवदेवेशि । रसगन्धकरा प्रिये ॥ २१ ॥

रसद्राविका ओषध्य १ ।

सूर्यवर्तश्च फदली गन्ध्या कोशातकी तथा ।
 वज्रकन्दोदककणा काकमात्री च शिमुक ॥ २२ ॥
 देवदाली च देवेशि । द्राविका परिकीर्तिता ।
 दोषान्तरन्ति योगेन धातूना पारदस्य च ॥ २३ ॥

रसकामिका ओषध्य १ ।

काकमात्री घनरथ कासमर्द कृताञ्जलि ।
 बराहकेर्णी सटिरी हसपादी शतावरी ॥ २४ ॥
 ताबूली नागिनी ब्रह्मी हसपादी च लक्ष्मणा ।
 अर्जुनी क्षीरनाली च कारवेल्लोऽर्कपत्रिका ॥ २५ ॥
 व्याघ्री चवी कुरवका कामिका सुरवन्दिते १ ।

रासायनिका ओषध्य १ ।

ब्रह्मदण्डसुदण्डश्च लोहदण्डस्तृतीयक ॥ २६ ॥
 एते रासायने योग्या ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ।

पञ्चरत्नम्^१ ।

मन्त्रसिद्धासना देवी तथा कङ्कालखेचरी ॥ २७ ॥

इन्दिरा च क्षमापाली पञ्चमी तु निशाचरी ।

पञ्चरत्नमिदं देवि । रसशोधनजारणे ॥ २८ ॥

क्षीरवर्गः^२ ।

न्यग्रोधोदुंबरश्चत्यस्तुहीतिल्यकभास्करः ।

दुग्धमुत्तमकन्याश्च क्षीरवर्ग उदाहृतः ॥ २९ ॥

उदुंबरवटाश्चत्यन्यग्रोधार्कस्तुहीद्रुमाः ।

कुरुटका क्षीरकर्णी कण्टकी च सुगन्धिका ॥ ३० ॥

एतेषा क्षीरवृक्षाणां क्षीरवर्ग उदाहृतः ।

क्षारवर्गः^३ ।

क्षारत्रयं समाख्यातं यवस्वर्जिकटङ्कणम् ॥ ३१ ॥

पलाशो मुष्ककक्षारो यवक्षारस्सुवर्चलः ।

तिलानामुद्भवः क्षारस्तदुक्तं क्षारपञ्चकम् ॥ ३२ ॥

तिलाषामार्गकदलीचित्तकार्द्रकमूलकम् ।

शिमुक्षपलाशश्च केतकी च स्तुहीलयम् ॥ ३३ ॥

चिञ्चात्यर्गफनिप्पावदेवदारुधोमुखा ।

चलपत्र लाङ्गली च तालमेघरवं तथा ॥ ३४ ॥

ये चान्ये क्षारवृक्षाश्च सर्वमन्तःपुटे दहेत् ।

तमालोऽथ अलैर्वस्त्रैर्वध्वा ग्राह्यमधोजलम् ॥ ३५ ॥

१. रमार्णवदुद्धृतः ।

२. सरस्वतीमहालयगतसरत्नसमुच्चयत उद्धृतः । अयं सरस्वतीमहालये उपलभ्यमानोऽन्यत्र मुद्रितादुपलभ्यमानात् कचन विधुत्रचित्समानश्च विद्यते । (प्र. सं. 10731.)

शोषयेत्पाचयेदग्नौ गृद्धान्धेन तु तज्जलम् ।
ग्राह्यं क्षारावशेषं तद्वृक्षक्षारोऽयमीरितः ॥ ३६ ॥

तैलवर्गः^१ ।

कङ्कणीतुम्बिनीघोषाकरञ्जश्रीफलेद्भवम् ।
कटुवातारिसिद्धार्थसोमराजीविभीतजम् ॥ ३७ ॥
अतसीजं महाकालनिम्बजं तिलजं तथा ।
अपामार्गदेवदालीदन्तितुम्बुरुबीजकात् ॥ ३८ ॥
अङ्गुलीकोल्होन्मत्तभल्लातपलाशेभ्यस्तथैव च ।
एतेभ्यस्तैलमादाय रसकर्मणि योजयेत् ॥ ३९ ॥

अम्लवर्गः^१ ।

अम्लवेतसजेवीरं निवुक् वीजपूरकम् ।
शाङ्गेरी चणकाम्लं च साम्लकं कोलदाटिमम् ॥ ४० ॥
अम्बुष्ठा तिन्त्रिणीक च नारं पारावताङ्घ्रिका ।
करमर्दं च मद्यं च अम्लवर्गः प्रकीर्तितः ॥ ४१ ॥
चणकाम्लं च सर्वेषां एकमेव प्रशस्यते ।
रसानां च विशुद्धयर्थं जारणाद्रावणे हितं ॥ ४२ ॥
अम्लवेतसमेकं वा सर्वेषामुत्तमोत्तमम् ।

अम्लवेतससन्धानक्रमः^१ ।

तद्वीजरहितं चिञ्चाफलं काञ्जिकसंयुतम् ॥ ४३ ॥
पक्त्वा कुर्याद्वस्त्रपूतं जम्बीराम्लं च तत्समम् ।
शाङ्गेरीमातुलुङ्गाम्लं यथाप्रोक्तं समाहरेत् ॥ ४४ ॥
वस्त्रपूतं तु तत्सर्वं पचेत्पादावशेषितम् ।

१. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयत उद्धृतः ।

सौराष्ट्री तुत्यकासीसं त्रिक्षारं पटुपञ्चकम् ॥ ४५ ॥
 धूमसारं च तुल्यांशं सर्वं सञ्चूर्ण्य निक्षिपेत् ।
 पूर्वपूर्वं तु पादांशं पुनर्मृद्वाग्निना पचेत् ॥ ४६ ॥
 घनीभूतं भवेद्यावच्चट्टनैकेन चालयन् ।
 अम्लवेतस इत्येतज्जायतेऽम्लतरं परम् ॥ ४७ ॥

अथवा—

चिद्याफलं कालिकेन सम्यगालोढ्य गालितम् ।
 नारङ्गलुङ्गलिकुचधात्रीवृक्षाम्लसंयुतः ॥ ४८ ॥
 शक्तावर्यैरापत्ताभ्यां सर्वतस्तद्विशो भवेत् ।
 एतत्सर्वं समालोढ्य शनैर्मृद्वाग्निना पचेत् ॥ ४९ ॥
 पादावशिष्टे तस्मिंस्तु तत्पादं पटुपञ्चकम् ।
 सौराष्ट्री तुत्यकासीसं त्रिक्षारगृहधूमकम् ॥ ५० ॥
 एतत्सर्वं समावाप्य तद्यावच्चूर्णतां व्रजेत् ।
 द्रवेऽवलोढ्य पक्त्तुर्न योजयेद्रसकर्मणि ॥ ५१ ॥
 अम्लवेतसनामाऽयं रसशास्त्रेषु कीर्तितः ।

मलयर्गः^३ ।

कपोतछागगृध्राणां शिखिकुक्कुटयोश्च विद् ॥ ५२ ॥
 गोखराधाजनागानां शकृद्द्वर्गः प्रकीर्तितः ।

मूत्रवर्गः^४ ।

नरोष्ट्रहस्तिकरभमहिषीखरवाजिनाम् ॥ ५३ ॥
 गोजाविकानां मूत्राणि मूलवर्ग इतीरितः ।

१. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयादुद्धृतः ।

रक्तवर्गः^१ ।

मञ्जिष्ठा कुङ्कुमं लाक्षा दाडिमं रक्तचन्दनम् ॥ ५४ ॥

बन्धूककरवीराक्षि किंशुकं रक्तवर्गकः ।

श्वेतवर्गः^१ ।

तगरः कुटजः कुन्दो गुञ्जा जीवन्तिका तथा ॥ ५५ ॥

सितांभोरुहकन्दश्च श्वेतवर्ग उदाहृतः ।

पीतवर्गः^१ ।

वरानिलाग्निकासीसं कदली कारवल्लिका ॥ ५६ ॥

अतः परं निशाद्वन्द्वं कर्णिकारेन्द्रवारुणी ।

मूलकं चापि कौमुभं अक्षनारङ्गकिंशुकम् ॥ ५७ ॥

मदयन्ती पुण्डरीकं पीतवर्गं वदन्ति वै ।

कृष्णवर्गः ।

कदली कारवल्ली च त्रिफला नीलिकानला ॥ ५८ ॥

पङ्कः फासीसवालाम् कृष्णवर्ग उदाहृत ।

वसावर्गः^१ ।

जलकाकालमण्डूकरिप्लाविनराहिजा. ॥ ५९ ॥

शिंशुमारमेपशिखिरुक्टीमीनगोभवाः ।

शूकरस्य वसावर्गो रसकर्मणि कीर्तितः ॥ ६० ॥

पित्तवर्गः ।

महिषीकोडमत्स्याक्षिसिस्त्रिनाजोलगोनृणाम् ।

नकुलस्य च पित्तेन पित्तवर्ग उदाहृतः ॥ ६१ ॥

१. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुषयादुद्भूताः ।

शोधनत्रयम्^१ ।

सौवीरं टङ्कणं काचमित्युक्तं शोधनत्रयम् ।

मधुरत्नयम्^२ ।

घृतं गुडं माक्षिकं च विज्ञेयं मधुरत्रयम् ॥ ६२ ॥

मित्रपञ्चकम्^३ ।

मध्वाज्यटङ्कणं गुग्गुला गुडं स्यान्मित्रपञ्चकम् ।

लोहपर्पटी^४ ।

लोहस्य कुट्ट्यमानस्य सुतप्तस्य दलानि वै ॥ ६३ ॥

पतन्ति तानि स्वीकृत्य रुयातोऽयं लोहपर्पटः ।

तुलायन्त्रम्^५ (मूषायन्त्रं वा) ।

तुलायन्त्रं तुलाऽऽकारं मूषायन्त्रं तदुच्यते ॥ ६४ ॥

लोहमूषाद्वयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानतः ।

ईपच्छिद्रान्वितामेकां तत्र गन्धकसंयुताम् ॥ ६५ ॥

मूषायां रसयुक्तायामन्यस्यां तां प्रवेशयेत् ।

तोयं स्यात्सूतकस्याधो गन्धाधो वह्निदीपनम्^६ ॥ ६६ ॥

नियामकं यन्त्रम्^७ ।

भूगे पूरितपूर्ववारिणि रसं निक्षिप्य वस्त्रावृतं

भाण्डे योजितलोहखर्परमुखे चोर्ध्वं पुटे रोधयेत्^८ ।

1. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयाबुद्धृताः ।

2. रसरत्नाकरतः ऋद्धिखण्डात् ।

3. रसपद्धतेः ।

4. इदमेव जारणायन्त्रमिति रसरत्नसमुच्चये ।

5. पूरितयपचिञ्चाद्यालोहितारनाले भूम्यन्तर्गते भाण्डे रसं वस्त्रावृतं निक्षिप्य लोहखर्परं मुखे दत्वा ऊर्ध्वं करीषान्नि दद्यादित्यर्थः ।

विद्याधरयन्त्रम्^१ ।

यन्त्रं विद्याधरं ज्ञेयं स्थालीद्वितयसंपुटात् ।
चुल्लीं चतुर्मुखीं कृत्वा यन्त्रभाण्डं निवेशयेत् ॥ ६८ ॥
तत्रौषधं विनिक्षिप्य निरुद्धद्याद्भाण्डकाननम् ।
यन्त्रं विद्याधरं नाम तन्त्रज्ञैः परिकीर्तितम् ॥ ६९ ॥

सारणायन्त्रम्^२ ।

धूर्तपुष्पसमाकारा मूषाऽष्टाङ्गुलदीर्घिका ।
मुखे सुविस्तृता कार्या चतुरङ्गुलसम्मिता ॥ ७० ॥
मृन्मया साऽपि शुष्का च मध्येऽतिमसृणीकृता ।
अन्या पिधानिका मूषा सुनिम्ना छिद्रसंयुता ॥ ७१ ॥

आयर्तितलोहद्विस्वरूपम्^३ ।

आवर्तमाने कनके पीता तारे सिता प्रभा ।
शुक्ले नीलनिभा तीक्ष्णे कृष्णवर्णा सुरेश्वरि ! ॥ ७२ ॥
वज्रे ज्वाला कपोताभा नागे मलिनधूमका ।
शैले तु धूसरा देवि ! आयसे कपिलप्रभा ॥ ७३ ॥
अयस्कान्ते धूम्रवर्णा सस्यके लोहिता भवेत् ।
धध्रे नानाविधा ज्वाला खसत्वे पाण्डुरप्रभा ॥ ७४ ॥

आयर्तितलोहविशुद्धिलक्षणम्^३ ।

न विस्फुलिङ्गो न च बुद्बुदश्च
यदा न रेखा पटलं न शब्दः ।
मूषागतं रत्नसमं स्थिरञ्च
तदा विशुद्धं प्रवदन्ति लोहम् ॥ ७५ ॥

1. रसरत्नसमुच्चयतः ।

2. रसप्रकाशसुधाकरतः ।

3. रसार्णवतः ।

प्रतीवाप-निपेकाभिपेकसमयनिर्देशः^१ ।

प्रतीवापः पुरा योज्यो निपेकस्तदनन्तरम् ।

छादनं तु प्रतीवापो निपेकं मज्जनं विदुः ॥ ७६ ॥

अभिपेकं तदिच्छन्ति स्नपनं क्रियते तु यत् ।

वापो निपेकस्नपनं द्रुते निर्मलतां गते ॥ ७७ ॥

उष्णेनैव हि बान्धन्ति शीतलं न च बान्धति ।

मृतरसपरीक्षा^२ ।

अतेजा अगुरुशुभ्रो लोहद्या चाचलो रसः ॥ ७८ ॥

यदा नावर्तते बहौ नोर्ध्वं गच्छेत्तदा मृतः ।

रसबन्धप्रकाराः^३ ।

पञ्चविंशतिसंख्याकान् रसबन्धान् प्रचक्ष्महे ॥ ७९ ॥

येन येन हि चाख्यं दुर्ग्रहत्वं च नश्यति ।

रसराजस्य संप्रोक्तो बन्धनार्थो हि वार्तिकैः ॥ ८० ॥

हठारोटौ तथाऽऽभासः क्रियाहीनश्च पिष्टिकः ।

क्षारः खोटश्च पोटश्च कल्कबन्धश्च कज्जलिः ॥ ८१ ॥

सजीवश्चैव निर्जीवो निर्बीजश्च सबीजकः ।

शृङ्खलाद्रुतिबन्धौ च बालकश्च कुमारकः ॥ ८२ ॥

तरुणश्च तथा वृद्धो मूर्तिबद्धस्तथाऽपरः ।

जलबन्धोऽग्निबन्धश्च सुसंस्कृतकृतामिधः ॥ ८३ ॥

महाबन्धमिधश्चेति पञ्चविंशतिरीरिताः ।

केचिद्बदन्ति षड्विंशो जलौकबन्धसंज्ञकः ॥ ८४ ॥

स तावन्नेप्यते देहे स्त्रीणां द्रावेऽतिशस्यते ।

१. रसार्णवतः । २. रससङ्केतकलिकातः । ३. रसरत्नसमुच्चयतः ।

दृढबन्धः ।

दृढो रसस्स विज्ञेयस्सम्यक्शुद्धिविवर्जितः ॥ ८५ ॥

स सेवितो नृणां कुर्यान्मृत्युं वा व्याधिमुद्धतम् ।

आरोढबन्धः ।

सुशोधितो रसस्सम्यगारोढ इति कथ्यते ॥ ८६ ॥

॥ क्षेत्रीकरणे श्रेष्ठदशनैर्व्याधिविनाशनः ।

आभासबन्धः ।

पुटितो यो रसो याति योगं मुक्ता स्वभावताम् ॥ ८७ ॥

भाषितो धातुमूलाद्यैराभासो गुणवैकृतेः ।

क्रियाहीनबन्धः ।

असंशोधितलोहाद्यैस्साधितो यो रसोत्तमः ॥ ८८ ॥

क्रियाहीनस्स विज्ञेयो विक्रियां यात्यगृह्यतः ।

पिष्टिकाबन्धः ।

तीव्रातपे गाढतरावमर्दात्

पिष्टीभवेत्सा नवनीतरूपा ।

ख्यातस्स सूतः किल पिष्टिबन्धः

सन्दीपनः पाचनकृद्भिः शेषात् ॥ ८९ ॥

क्षारबन्धः ।

शङ्खशुक्तिचराद्यैर्योऽसौ संसाधितो रसः ॥ ९० ॥

क्षारबन्धः परं दीप्तिपुष्टिकृच्छूलनाशनः ।

खोटबन्धः ।

बन्धो यः खोटतां याति घातो घातः क्षयं व्रजेत् ॥ ९१ ॥

खोटवन्धस्स विज्ञेयः शीघ्रं सर्वगदापहः^१ ।

पोटवन्धः ।

द्रुतकज्जलिका भोत्तापत्रके चिपिटीकृता ॥ ९२ ॥

स पोटः पर्पटी सैव बालाद्यखिलरोगानुत् ।

कल्कयन्धः ।

त्वेदाद्यैस्तापितः सूतः पक्कत्वं समुपागतः ॥ ९३ ॥

कल्कयद्गस्स विज्ञेयो योगोक्तफलदायकः ।

कज्जलीयन्धः ।

कज्जली रसगन्धोत्था मुद्गलक्षणा कज्जलोपमा ॥ ९४ ॥

तत्तद्योगेन संयुक्ता कज्जलीयन्ध उच्यते ।

सजीवयन्धः ।

भस्मीकृतो गच्छति बह्मियोगात्

रसस्सजीवस्स खलु प्रदिष्टः ।

संसेवितोऽसौ न करोति भस्म-

कार्यं जरारोगविनाशनं च ॥ ९५ ॥

निर्जीवयन्धः ।

जीर्णाभ्रको वा परिजीर्णगन्धो

भस्मीकृतश्चाखिललोहमौलिः ।

निर्जीवनामा हि स मस्मसुतो

निश्शेषरोगान्विनिहन्ति सद्यः ॥ ९६ ॥

1. " पिष्टीस्तम्भस्तु खोटकः । ध्मातो द्रुतो भवेत्खोटस्त्वाहतश्चूर्णतां ग्रजेत् । पुनर्ध्मातो द्रुतः खोट इति खोटस्य लक्षणम् ।" इति रससङ्केत-कलिकायाम् ।

निर्वीजबन्धः ।

रसस्तु पादांशसुवर्णजीर्णः

पिष्टीकृतो गन्धकयोगतश्च ।

तुल्यांशगन्धैः पुटितः क्रमेण

निर्वीजनामा सकलामयः ॥ ९७ ॥

सवीजबन्धः ।

^१पिष्टीकृतैरभ्रकसत्त्वहेम-

तारार्ककान्तैः परिज्वारितो यः ।

हस्तस्तत्पञ्चगुणगन्धकेन

सवीजबद्धो विपुलप्रभावः ॥ ९८ ॥

शृङ्खलाबन्धः^२ ।

यज्जादिनिहतस्सूतो हतस्सूतस्समोऽपरः ॥ ९९ ॥

शृङ्खलाबद्धसूतस्तु देहलोहविधायकः ।

चित्तप्रभावां वेगेन व्याप्तिं जानाति शङ्करः ॥ १०० ॥

द्रुतिबन्धः ।

युक्तोऽपि बाह्यद्रुतिमिश्र सूतो

बन्धं गतो वा भसितस्वरूपः ।

स राजिकापादमितो निहन्ति

दुस्साध्यरोगान्द्रुतिबद्धनामा ॥ १०१ ॥

बालकबन्धः ।

समाग्रजीर्णशिशवजस्तु बालः

संसेवितो योगयुतो जवेन ।

१. बीजीकृतैः इति रसमञ्जर्यां आयुर्वेदप्रकाशे च पाठः ।

२. अयं बन्धप्रकारः आनन्दकन्दे बन्धबन्धप्रकरणे (पृ. ४४५) दश-
सङ्क(शृङ्खला)लिकाविधिनिरूपणावसरे मूलं एवं प्रेषञ्चितः ।

अग्निवन्धः ।

केचलो लोहयुक्तो वा घातः स्याद्गुटिकाकृतिः ।

अक्षीणश्चाग्निवद्धोऽसौ खेचरत्वादिकृत्स हि ॥ १०९ ॥

संस्कृतयन्धः ।

विष्णुकान्ताशशिलताकुंभीकनकमूलकैः ।

विशालानागिनीरुन्दव्याघ्रपादीकुरण्टकैः ॥ ११० ॥

वृश्चिकालीभशुण्डीभ्यां हंसपादीसहासुरैः ।

अप्रस्तगवां मूत्रैः पिष्टं वाकुलके पचेत् ॥ १११ ॥

पक्वमेवं मृतैर्लोहैर्मदितं विपचेद्रसम् ।

यन्त्रेषु मूर्च्छा सूतानामेष कल्पः सुसंस्कृतः ॥ ११२ ॥

महावन्धः ।

हेन्ना वा रजतेन वा सहचरो घातो व्रजत्येकता

अक्षीणो निविडो गुरुश्च गुटिकाकारोऽतिदीर्घोज्ज्वलः ।

चूर्णत्वं पटुवत्प्रयाति निहतो घृष्टो न मुञ्चेन्मलं

निर्गन्धो द्रवति क्षणात्स हि महावन्धाभिधानो रसः ॥ ११३ ॥

सृष्टिः ।

गोऽजाविनरनारीणां मूत्रं शुक्रं च शोणितम् ।

सृष्टिरेषा समाख्याता षण्डदोषविनाशिनी^१ ॥ ११४ ॥

स्त्रीपुंसोः शुक्रयुगलमप्रसूतारजस्तथा ।

एतत्सृष्टित्रयं प्रोक्तं गुह्यमेतद्वरानने^२ ! ॥ ११५ ॥

घासनामुपचारणप्रकारः^३ ।

अथ शुद्धस्य सूतस्य जारयेत्पूर्वमावितम् ।

गन्धकं च तुलायन्त्रे पश्चात्सर्वं पलं पलम् ॥ ११६ ॥

१. शक्त्यवतारात् । २. रसावतारात् । ३. रसरत्नाकरतः ।

मूपा नालान्विता ऊर्ध्ववक्त्रा म्याद्द्वादशाङ्गुला ।
 दृढा लोहमयी कार्या त्वनया सदृशी परा ॥ ११७ ॥
 एकस्यां निक्षिपेत्सूतमन्यस्यां गन्धकं समम् ।
 एकस्या मुसमध्ये तु क्षपरस्या मुसं क्षिपेत् ॥ ११८ ॥
 लिप्त्वा मृलवणैस्सार्धं गन्धकोर्ध्वं पुटेल्लघु ।
 रसस्याधौ जलं स्याप्यं धूमं गन्धं पितृत्वलेम् ॥ ११९ ॥
 जीर्णे गन्धे समुद्धाट्य तुल्यगन्धं च दापयेत् ।
 इत्येवं षोडशेगुणं गन्धं जायते पुनः पुनः ॥ १२० ॥
 जायते सूतराजोऽयं चासनीमुखितो भवेत् ।

प्राह्याप्राह्यरसलक्षणम्^१ ।

अन्तस्सुनीलो बहिरुज्ज्वलो यो
 मध्याह्नसूर्यप्रतिमप्रकाशः ।
 दास्तोऽथ धूमः परिपाण्डुरश्च
 चित्रो न योज्यो रसकर्मसिद्धौ ॥ १२१ ॥

२. प्रकीर्णकम्^२ ॥

सिद्धसारयन्त्रम्^३ ।

बुल्ल्यामारोपयेत्पात्रं गंभीरं कल्केपूरितम् ।
 तत्पादार्धनलिकामार्गाद्द्रुतसत्त्वसं विपुषाः ॥ १ ॥
 पतन्ति येन तद्यन्त्रं सिद्धसारारुख्यमीरितम् ।

गर्मसारयन्त्रम्^३ ।

तथैव पात्रं गंभीरं सच्छिद्रकपिधानकम् ॥ २ ॥

१. रसमञ्जर्या । २. इतः परं रससंस्कारोपयुक्तेनामन्येषाम्
 ३. रसकामधेनुतः । विषयाणामत्र विवरणं दीयते ।

पिधाय पात्रान्तरतो मध्ये स्वरूपकचोलके ।
पातने बाष्पविन्दूनां गर्भसारं प्रचक्षते ॥ ३ ॥

परमानन्दमूर्तियन्त्रम्^१ ।

तथैव पार्श्वनाली तु दीर्घा पात्रान्तरं गता ।
द्रवपातो यतः प्रोक्तं परमानन्दमूर्तिं तत् ॥ ४ ॥

(अत्रान्तःक्षारकाञ्जिकद्रवसत्त्वपातनम् ।)

पातालयन्त्रम्^२ ।

स्निग्धद्रव्यमृतं पात्रं सच्छिद्रमन्यपात्रके ।
गते निधायोपर्यग्निर्यन्त्रं पातालसंज्ञकम् ॥ ५ ॥

आकाशयन्त्रम्^३ ।

उपर्यग्निर्यन्त्रस्यार्धं खरं सम्मुखस्थितम् ।
न्युब्जमुच्चैर्वस्त्रबद्धमुखे मल्लपिधानकम् ॥ ६ ॥
बलान्तमथ द्रव्यचूर्णं द्रवीभूय पतेदधः ।
अन्यपात्रे काचजादौ यन्त्रमाकाशसंज्ञितम् ॥ ७ ॥
तन्मुखे काचकूपी वा साऽधश्छिद्रा सवस्त्रमृत् ।

अथवा—

मृत्तिकादिकूपीवाल्लकायन्त्रे स्थिता उपरि लम्बमानसकल्कपटाऽध-
श्छिद्राद्द्रवविन्दुपरिपतद्रसादिद्रव्या यदि च स्यात्तदाऽप्याकाशयन्त्रमुक्तम् ।

रञ्जकयन्त्रम्^४ ।

रञ्जकद्रवपूर्णायां स्याल्लिकायां तु विन्यसेत् ॥ ८ ॥
मृत्तिकाकाचज पात्रं गंभीरोच्चं मनोहरम् ।

१. रसकामघेनुतः ।

सूक्ष्मच्छिद्रान्वितां तत्र समारोप्य त्रिपादिकाम् ॥ ९ ॥

तत्र क्षिप्त्वा गन्धचूर्णं तप्तनीक्षणशलाकया ।

सन्दद्या सद्यस्तत्पात्रोपरि पात्रे च तद्विधम् ॥ १० ॥

तथा पिद्ध्यातत्पात्रधानं मज्जेद्द्रवान्तरे ।

तत्तलान्तर्धूमसत्त्वं लम्बं स्याच्च तथा चरेत् ॥ ११ ॥

छिद्रान्तराद्द्रुतं तैलं मध्यपात्रे पतेदपि ।

इदं श्रीरत्नकं यन्त्रं सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥ १२ ॥

फट्णाकरयन्त्रम्^१ ।

सकल्कपात्रं गम्भीरं चुल्लीस्थं च तिरोहितम् ।

स्यात्यां तत्मान्तस्यरसैश्च्युतस्यात्करुणाकरम् ॥ १३ ॥

धारणीयन्त्रम्^२ ।

कूपीद्वयमुखं तिर्यवरुत्वैकाधोऽग्निदीपनम् ।

ततः क्षारद्वयोऽन्यस्यां पतेद्धारुणिकं च तत् ॥ १४ ॥

ज्योतिर्यन्त्रम्^३ ।

हण्डिकायस्तु दीपाग्निरूर्ध्वच्छिद्रस्थकूपके ।

तालादिसत्वपातार्थं ज्योतिर्यन्त्रमिदं स्मृतम् ॥ १५ ॥

साध्ययन्त्रम्^४ ।

चुल्लीसंस्थेष्टिकागतेऽन्यपात्रेण तिरोहिते ।

तालादिसत्त्वं निपतेत्साध्ययन्त्रं तदुच्यते ॥ १६ ॥

स्थलकूर्मयन्त्रम्^५ ।

सर्परं पृथुलं सम्बन्धितस्तारे तस्य मध्यमे ।

आलवालं मृदा कृत्वा तन्मध्ये पारदं न्यसेत् ॥ १७ ॥

जारणार्थं रसस्योक्तं गन्धादीनामशेषतः ।

जलकूर्मयन्त्रम्^१ ।

दैर्घ्यादधस्स्थालिकाया मानं स्याद्द्वादशाङ्गुलम् ॥ १८ ॥

षोडशाङ्गुलविस्तारां चतुःकीलयुतां मुखे ।

जलेनापूर्य तां स्थालीं निखनेद्भूमिमध्यतः ॥ १९ ॥

उपरिष्ठाच्छरावं तु मुखं कीलेषु निक्षिपेत् ।

अधो भाण्डे जले मग्न शरावं च तथा भवेत् ॥ २० ॥

जलकूर्ममिदं यन्त्रं शस्तं जारणकर्मणि ।

पञ्चमृत्तिकाः^२ ।

बल्मीकमृत्तिका धूगो गैरिकं खटिका पटु ॥ २१ ॥

इत्येते मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रसकर्मणि ।

लोपाचर्ये मृत्तिकासाधनम्^३ ।

मृत्कार्पासककिट्टैश्च मृत्तिका साधिताऽपरा ॥ २२ ॥

लाक्षामृच्चूर्णतृणतो मेपीक्षीरेण मर्दयेत् ।

कार्पासजीर्णतृणतो मेपीक्षीरेण मर्दयेत् ॥ २३ ॥

कुक्कुटाण्डरसेनापि मृत्तिकाऽन्या विमर्दिता ।

काचकूपीविलेपार्थमेते द्वे मृत्तिके वरे ॥ २४ ॥

कासीसचूर्णमण्डूरं टङ्गुणं नवसादरम् ।

पट्टानि पञ्च निम्बूकरसैस्तं मर्दयेन्मृदम् ॥ २५ ॥

1. देवीयामलतः । इदमेव सोमानलं यन्त्रमिति यन्त्राध्याये
त्रिनिर्दिष्टपूर्वम् ।

2 रसेन्द्रचूडामणित्

3 रसकामवेनुतः ।

अथवा—

काचटङ्कणमण्डूरेष्टकासेसाधिता मृशम् ॥ ४६ ॥

वटार्कोदुम्बरक्षीरैर्दिनमेकं दृढं भवेत् ।

मदनमुद्रा ।

औदुंबराख्यवटदुग्धपलं पलं च

लाक्षा पलमृषिपलं त्वय जुम्बकस्य ।

सङ्कुट्यमानमतसीफलतैलमिश्रं

सूतस्य जारणविधौ मदनाख्यमुद्रा ॥ ४७ ॥

अथवा—

चतुर्षु लोहकुण्डेषु क्रमतस्ततोयत. ॥ ४८ ॥

उत्तरोत्तरत क्षेपात्कट्याहे क्वाथयेद्भृशम् ।

यावत्तलस्थितं सिक्थं तावत्तोये भृतं भवेत् ॥ ४९ ॥

तस्मिन्निक्थं जलयन्त्रादौ लेपे प्रवरमीस्तिम् ।

कूपिकापाकविधिः ।

जीर्णसूक्ष्मस्य वस्त्रस्य कुर्यात्खण्डद्वयं बुधः ॥ ५० ॥

चतुरस्रकाचकूप्यामध्याप्यप्रमाणतः ।

एवमपादाशतो मध्ये द्विधा कुर्वीत विस्तृतम् ॥ ५१ ॥

मग्नं तन्मृत्तिकापट्टके काचकूप्यां नियोजयेत् ।

यवप्रमाणलिप्तायां दृढमृत्तिकया पुनः ॥ ५२ ॥

खण्डमेकं तु वस्त्रस्य मध्ये छिद्रसमन्वितम् ।

निवेश्य कूपिकानालात्समीकुर्यान्मृदाऽभितः ॥ ५३ ॥

खण्डमन्यमधस्तद्वत्काचकूप्यां नियोजयेत् ।

आतपे ता विशोष्याथ मृदा तद्वद्विलेपयेत् ॥ ५४ ॥

पुनस्तथा वस्त्रखण्डद्वयेन विनियोजयेत् ।
 एवं विशोष्य संयोज्य मृत्तिका कर्मटत्तयम् ॥ ५५ ॥
 रसादिपिष्टिं प्रक्षिप्य मुद्रां कुर्यात्प्रयत्नतः ।
 पिधाय भग्मना कूर्पी कण्ठनालविवर्जितम् ॥ ५६ ॥
 कण्ठे कोकिलकान्दत्त्वा पञ्चपाञ्ज्वलितान्मृशम् ।
 लोहवंशादिनालीभिर्धमेन्मुखसमीरणैः ॥ ५७ ॥
 काचरूपीकण्ठगतं यावद्भिर्गलितं भवेत् ।
 सन्दर्शेन समीकृत्य सन्निधोष प्रयत्नतः ॥ ५८ ॥
 मुद्रां गलितकाचस्य कुर्याद्गोरक्षनिर्मिताम् ।
 शनैश्शनैः कोकिलकान्सन्दर्शेनापसारयेत् ॥ ५९ ॥
 शीतीभूतविभूत्यास्तु गृहीयात्कूपिकां ततः ।
 मृत्कर्पटचतुष्केण पूर्ववह्निनियोजयेत् ॥ ६० ॥
 छिद्रवर्ज्यं केशतुपमृद्भिर्लिप्त्वा विशोषयेत् ।
 यन्त्रे चक्रादिके धृत्वा आरणादिक्रियां चरेत् ॥ ६१ ॥
 एवं निर्धूमपाकेन सिद्धिः कोटिगुणोत्तरा ।

चुल्लीविधानम् ।

भवेदेकमुखी चुल्ली पातनादिक्रियाकरी ॥ ६२ ॥
 चुल्ली च द्विमुखी प्रोक्ता स्वेदनादिषु कर्मसु ।
 महास्वेदादिषु तथा चुल्ली तु त्रिमुखी स्मृता ॥ ६३ ॥
 चतुर्मुखी आरणादौ संत्वपाते च कीर्तिता ।
 श्रोनाथारुखा तथा चुल्ली आरणे बहुभिमुखैः ॥ ६४ ॥

भावनामात्रा ।

औषधादीना रसैर्यावत्कर्दमामो भवेद्रसः ।
 संप्लावितः परं मानं भावनायाः प्रकीर्तितम् ॥ ६५ ॥

सूक्ष्मच्छिद्रान्वितां तत्र समारोप्य त्रिपादिकाम् ॥ ९ ॥

तल क्षिप्त्वा गन्धचूर्णं तप्तनीक्षणशलाकया ।

सन्दष्ट सद्यस्तत्पात्रोपरि पात्रे च तद्विधम् ॥ १० ॥

तथा पिद्ध्युत्तत्पात्रधानं मज्जेद्द्रवान्तरे ।

सत्तलान्तर्धूमसत्वं लम्नं स्याच्च तथा चरेत् ॥ ११ ॥

छिद्रान्तराद्द्रुतं तैलं मध्यपात्रे पतेदपि ।

इदं श्रीरत्नकं यन्त्रं सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥ १२ ॥

फरुणाकरयन्त्रम्^१ ।

सकल्कपात्रं गम्भीरं चुल्लीम्यं च तिरोहितम् ।

स्यात्यां तत्मान्तस्यरसैश्च्युतस्यात्करुणाकरम् ॥ १३ ॥

धारुणीयन्त्रम्^२ ।

कूरीद्वयमुखं तिर्यक्कृत्वैकाधोऽग्निदीपनम् ।

ततः क्षारद्रवोऽन्यस्यां पतेद्धारुणिकं च तन् ॥ १४ ॥

ज्योतिर्यन्त्रम्^३ ।

हृण्डिकाधस्तु दीपाग्निरूर्ध्वच्छिद्रस्यकूपके ।

तालादिसत्वपातार्थं ज्योतिर्यन्त्रमिदं स्मृतम् ॥ १५ ॥

साध्ययन्त्रम्^४ ।

चुल्लीसंध्येष्टिकागतेऽन्यपात्रेण तिरोहिते ।

तालादिसत्वं निपतेत्साध्ययन्त्रं तदुच्यते ॥ १६ ॥

स्थलकूर्मयन्त्रम्^५ ।

स्पर्धं पृथुलं सम्यग्विस्तारे तस्य मध्यमे ।

आलवालं मृदा कृत्वा तन्मण्ये पारदं न्यसेत् ॥ १७ ॥

जारणार्थं रसस्योक्तं गन्धादीनामशेषतः ।

जलकूर्मयन्त्रम्^१ ।

दैर्घ्यादिधस्स्थालिकाया मानं स्याद्द्वादशाङ्गुलम् ॥ १८ ॥

षोडशाङ्गुलविस्तारं चतुःकीलयुतां मुखे ।

जलेनापूर्य तां स्थालीं निखनेद्भूमिमध्यतः ॥ १९ ॥

उपरिष्ठाच्छरावं तु मुखं कीलेषु निक्षिपेत् ।

अधो भाण्डे जले मग्नं शरावं च तथा भवेत् ॥ २० ॥

जलकूर्ममिदं यन्त्रं शस्तं जारणकर्मणि ।

पञ्चमृत्तिकाः^२ ।

बल्मीकमृत्तिका धूमो गैरिकं खटिका पटु ॥ २१ ॥

इत्येते मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रसकर्मणि ।

लोपाद्यर्थं मृत्तिकासाधनम्^३ ।

मृत्कार्पासककिट्टैश्च मृत्तिका साधिताऽपरा ॥ २२ ॥

लाक्षामृच्चूर्णतृणतो मेपीक्षीरेण मर्दयेत् ।

कार्पासजीर्णतृणतो मेपीक्षीरेण मर्दयेत् ॥ २३ ॥

कुक्कुटाण्डरसेनापि मृत्तिकाऽन्या विमर्दिता ।

काचकूपीविलेपार्थमेते द्वे मृत्तिके वरे ॥ २४ ॥

कासीसचूर्णमण्डूरं टङ्कणं नवसादरम् ।

पट्टनि पञ्च निम्बूकरसैस्समर्दयेन्मृदम् ॥ २५ ॥

1. देवीयामलतः । इदमेव सोमानलं यन्त्रमिति यन्त्राध्याये विनिर्दिष्टपूर्वम् ।

2. रसेन्द्रचूडामणितः

3. रसकामधेनुतः ।

फेनतुल्यं च डमरुयन्त्रलेपे मृदुच्यते ।
 कुलालकरमृत्कृष्णा पीतमृच्च करंभकम् ॥ २६ ॥
 नरकेशाः कागदं च तुषा एतद्विमर्दयेत् ।
 द्राक्षागुडादिशुक्तेन वज्रमूषामृदुच्यते ॥ २७ ॥^१
 तुषं भागद्वयं ग्राह्यं भागैकं वस्त्रखण्डकम् ।
 मृदं च त्रिगुणीकृत्य जलं दत्त्वा विमर्दयेत् ॥ २८ ॥
 नरकेशं समं कृत्वा किञ्चिच्चावत्प्रकुट्टयेत् ।
 यावत्तिस्रश्चसमाभासं मृत्पिण्डं जायते तथा ॥ २९ ॥
 यथा न शुष्कतामेति तथा यत्नं समाचरेत् ।
 एवं सप्तदिनादूर्ध्वं मृदे योगे प्रयोजयेत् ॥ ३० ॥
 कूपिकादिविलेपार्थं यन्त्रादेश्च भिषक्क्रमात् ।
 जलं बन्बूलनिर्यासं समितां तत्सगं कुरु ॥ ३१ ॥
 तयोस्तुल्यं लोहकिट्टं शुद्धमञ्जनसन्निभम् ।
 मुद्रा वै वारियन्तस्य सिद्धयर्थं दुर्लभां कुरु ॥ ३२ ॥
 जलानियोगतो नैव भिद्यतेऽत्र कदाचन ।
 सूतकस्तु न सङ्गच्छेत्प्रलयग्निजवेन वै ॥ ३३ ॥
^१रत्नपुष्पाभवं तैलं कुडवे द्वे जलेन वै ।
 प्रस्थेन मिश्रितं बहौ तैलशेषं तु कारयेत् ॥ ३४ ॥
 तन्माभ्ये भूर्जपत्रं तु कुट्टितं चाञ्जनोपमम् ।
 पांशुशक्तादिरहितं पलमेकं प्रयोजयेत् ॥ ३५ ॥
 यत्तैलं लोहकिट्टं च शुद्धाञ्जनसमप्रभम् ।
 विमर्षं निम्बुनीरेण लेपयेद्वा तदर्थकृत ॥ ३६ ॥

काचभागो भवेदेको द्विगुणं मृतभास्करम् ।
 रसकात्पञ्चभागास्त्युष्पद्भागा घौतमृत्तिका ॥ ३७ ॥
 व्याटरूपजलैः पिष्ट्वा संपुटं तेन कारयेत् ।
 मूपां विरचयेत्सत्यं रसस्य निगडो भवेत् ॥ ३८ ॥
 वह्निमध्याह्न गच्छेद्धि पक्षच्छेदी च तिष्ठति ।
 काचकूपी द्वितीया च तृतीयो लोहसंपुटः ॥ ३९ ॥

हठमुद्रा ।

चुबुकं लोहचूर्णं च क्रोडरक्तेन संयुतम् ।
 तत्र सर्वं प्रदातव्यं घनघातेन ताडयेत् ॥ ४० ॥
 सन्धारभ्योदयो यावत्सूर्यविचं च दृश्यते ।
 हठमुद्रेति विख्याता सर्वसिद्धिर्नमस्कृता ॥ ४१ ॥

अथवा—

त्रिटङ्कं चुंबकं देयं नवटङ्कमयोरजः ।
 नररक्तेन संयुक्तं मेलयित्वा सकृत्सकृत् ॥ ४२ ॥
 घनेन कुट्टितं सर्वं चतुर्याम च मर्दितम् ।
 हठमुद्रेति विख्याता सर्वसिद्धिर्नमस्कृता ॥ ४३ ॥

अथवा—

लोहकिट्टं समानीय चूर्णयेद्द्वै पलानि षट् ।
 गालयेद्द्वलमध्ये तु सत्वमध्ये निधाय च ॥ ४४ ॥
 अजैडकहृदिस्थं च मांसं संमिश्रितं नयेत् ।
 कुट्टयेद्दहदहन्तेन मध्ये निक्षिप्य चूर्णकम् ॥ ४५ ॥
 सिक्थतुल्यं तु तद्यावत्सिद्धा भवति मृत्तिका ।

अथवा—

काचटङ्गणमण्डूरेणकासंसाधिता मृशम् ॥ ४६ ॥

वटाकोदुम्बरक्षीरैर्दिनमेकं हठा भवेत् ।

मदनमुद्रा ।

औदुंबराख्यवटदुग्धपलं पलं च

लाक्षा पलमृषिपलं त्वयं शुम्भकस्य ।

सङ्घुट्टयमानमतसीफलतैलमिश्रं

सूतस्य जारणविधौ मदनाख्यमुद्रा ॥ ४७ ॥

अथवा—

चतुर्षु लोहकुण्डेषु क्रमतस्तप्तोयत ॥ ४८ ॥

उत्तरोत्तरत क्षेपात्कटाहे क्वाथयेद्मृशम् ।

यावत्तलस्थितं सिक्थं तावत्तोये मृतं भवेत् ॥ ४९ ॥

तत्सिक्थं जलयन्त्रादौ लेपे प्रवर्तनीरितम् ।

कूपिकापाकविधिः ।

जीर्णसूक्ष्मस्य वस्त्रस्य कुर्यात्खण्डद्वयं शुध ॥ ५० ॥

चतुरस्रकाचकूप्यामध्यार्धप्रमाणतः ।

पक्वपादाशतो मध्ये द्विधा कुर्वीत विस्तृतम् ॥ ५१ ॥

ममं तन्मृत्तिकापङ्के काचकूप्यां नियोजयेत् ।

यवप्रमाणलिप्ताया दृढमृत्तिकया पुनः ॥ ५२ ॥

खण्डमेकं तु वस्त्रस्य मध्ये छिद्रसमन्वितम् ।

निवेश्य कूपिकानालात्समीकुर्यान्मृदाऽमितं ॥ ५३ ॥

खण्डमन्यमधस्तद्वत्काचकूप्यां नियोजयेत् ।

भातपे ता विशोष्याथ मृदा तद्वद्विलेपयेत् ॥ ५४ ॥

पुनस्तथा वस्त्रखण्डद्वयेन विनियोजयेत् ।
 एवं विशोष्य संयोज्य मृत्तिका कर्पटतयम् ॥ ५५ ॥
 रसादिपिष्टिं प्रक्षिप्य मुद्रां कुर्यात्प्रयत्नतः ।
 पिधाय भस्मना कूर्प्य कण्ठनालविवर्जितम् ॥ ५६ ॥
 कण्ठे कोकिलकान्दत्त्वा पञ्चपाञ्चजलिताम्भृशम् ।
 लोहयंशादिनालीभिर्धमेन्मुखसमीरणैः ॥ ५७ ॥
 काचकूपीकण्ठगतं यावद्भिर्गलितं भवेत् ।
 सन्दंशेन समीकृत्य सन्धिरोधं प्रयत्नतः ॥ ५८ ॥
 मुद्रां गलितकाचस्य कुर्याद्गोरक्षनिर्मिताम् ।
 शनैश्शनैः कोकिलकान्सन्दंशेनापसारयेत् ॥ ५९ ॥
 शीतीमूतविमूल्यास्तु गृहीयात्कूपिकां ततः ।
 मृत्कर्पटचतुष्केण पूर्ववद्विनियोजयेत् ॥ ६० ॥
 छिद्रवर्ज्यं केशतुपमृद्भिर्लिप्त्वा विशोपयेत् ।
 यन्त्रे चक्रादिके धृत्वा जारणादिक्रियां चरेत् ॥ ६१ ॥
 एवं निर्धूमपाकेन सिद्धिः कोटिगुणोत्तरा ।

चुल्लीधिधानम् ।

भवेदेकमुखी चुल्ली पातनादिक्रियाकरी ॥ ६२ ॥
 चुल्ली च द्विमुखी प्रोक्ता स्वेदनादिषु कर्मसु ।
 महास्वेदादिषु तथा चुल्ली तु त्रिमुखी स्मृता ॥ ६३ ॥
 चतुर्मुखी जारणादौ सत्वपाते च कीर्तिता ।
 श्रीनाथाख्या तथा चुल्ली जारणे बहुभिर्मुखैः ॥ ६४ ॥

भारवनामाज्ञा ।

औषधादीनां रसैर्यावत्कर्द्रमाभो भवेद्रसः ।
 सेप्ल्यावितः परं मानं भावनायाः प्रकीर्तितम् ॥ ६५ ॥

चिडमात्रा ।

ऊर्ध्वाधश्च विहं दद्याद्रसेन्द्रादष्टमांशतः ।

न न्यूनाधिकमादद्यादन्यथा दोषकृद्भवेत् ॥ ६६ ॥

औषधं शोधनार्थं यदूर्ध्वाधो दीयते बुधैः ।

विडसंज्ञां तु लभते तदिति प्रतिबोधितम् ॥ ६७ ॥

स्नेहाम्लादीनां गुणाः ।

सर्वे मृदुकराः स्नेहाः सर्वे चाम्ला. प्रबोधका. ।

मर्वे मलहराः क्षाराः सर्वे रक्ताश्च रज्जका. ॥ ६८ ॥

द्रावकाम्ला हि तीक्ष्णाश्च पाचना क्षामयाण्हाः ।

रोचको द्राघयेल्लोहान्क्षीरिणो रसबन्धका. ॥ ६९ ॥

तैलपातनविधिः^१ ।

तैलानां पातनं वक्ष्ये सूर्यपाकेन चानलात् ।

जरयोगेन तत्तैलं ग्राह्यं योगेषु योजयेत् ॥ ७० ॥

घृतबीजचूर्णानि वस्त्रपूतानि कारयेत् ।

समूलोत्तरवारुण्या कपायेण बिलोडयेत् ॥ ७१ ॥

आलिप्य कांस्यपात्रे तु धारयेदातपे खरे ।

सन्तप्ते स्वच्छवस्त्रेण पीडयेत्तैलमाहरेत् ॥ ७२ ॥

शिमुपुष्पार्ककार्पासबीजानामपमार्जनात् ।

ग्राह्यं घृतवत्तैलमेकैकस्य पृथक्पृथक् ॥ ७३ ॥

काकतुण्ड्यांस्समूलाया बाकुचीतैलमाहरेत् ।

देवदास्याश्च जालिन्यास्तिककाकोलितो भवेत् ॥ ७४ ॥

अपामार्गकपायेण तैले स्याद्विषमुष्टिजम् ।

मूलकवायै. कुमार्यास्तु जैपालजं भवेत् ॥ ७५ ॥

१. रसरत्नाकरतः ।

रक्तापामार्गक्वाथेन बाकुचीतैलमाहरेत् ।

चवाथेन चेन्द्रवारुण्यास्तैलमारग्वधं भवेत् ॥ ७६ ॥

कटुतुंभी देवदाली पटोली चेन्द्रवारुणी ।

रित्तकोशातकी चैषां शुष्कबीजानि कारयेत् ॥ ७७ ॥

काकतुण्ड्या अपामार्गक्वाथे तैलं समाहरेत् ।

बीजानि कटुतुंब्याश्च गोमयेन विलोडयेत् ॥ ७८ ॥

शुष्कधान्यतुपैस्सार्धं कुट्टयेच्च ह्युल्लखले ।

निस्त्वगक्षान्विचूर्ण्याथ भृङ्गराजरसैस्सह ॥ ७९ ॥

मर्दयित्वाऽऽतपे तैलं गृहीयात्पीडने सति ।

महाकालस्य बीजानि चूर्णितानि विभावयेत् ॥ ८० ॥

धात्रीफलरसेनैव सप्तवारं पुन पुनः ।

सोष्णं कृत्वा तु तच्चूर्णं तैलयन्त्रेण पीडयेत् ॥ ८१ ॥

कृष्णायाः कटुतुंब्याश्च धीजचूर्णानि कारयेत् ।

क्षान्तपापाणचूर्णं च हृद्येकीकृत्य विचूर्णयेत् ॥ ८२ ॥

धान्यराशिगतं पक्षादुद्धृत्य तैलमाहरेत् ।

चूर्णं करञ्जबीजोत्थं भृङ्गराजरसैस्सह ॥ ८३ ॥

समालोड्यातपे तप्तं पीडनात्तैलमाहरेत् ।

धात्रीफलरसैर्भाज्यं चूर्णं मालास्तबीजजम् ॥ ८४ ॥

दिनैकं वर्तते यन्त्रे तैलं ग्राह्यं च तैलके ।

गुडत्वग्बीजजं चूर्णं नरमूत्रेण भावयेत् ॥ ८५ ॥

सप्तवारं ततो घर्मे लेपयेत्कांस्यभाजने ।

उद्धृतं ढालयेत्तं च तैलं पतति नान्यथा ॥ ८६ ॥

रत्नानामारनालेन पिष्ट्वा चूर्णं विभावयेत्

ज्योतिष्मत्याश्च बीजानि चातपे तैलमाहरेत् ॥ ८७ ॥
चूर्णं वरुणबीजोत्थं चिञ्चाबीजत्वगन्वितम् ।
नारिकेलाम्बुनाऽऽलोड्य चातपे तैलमाहरेत् ॥ ८८ ॥
गुडाम्लप्रतबीजोत्थं चूर्णं चित्रकमूलजम् ।
नारिकेलाम्बुनाऽऽलोड्य घर्मे तच्चालयेत्क्षणम् ॥ ८९ ॥
पीडयेत्तं च पट्टाम्यां तैलं पतति तद्गतम् ।
आम्रातबीजचूर्णस्य दशांशे चित्तमूलकम् ॥ ९० ॥
नारिकेलाम्बुना पिष्टं घर्मे तैलं समाहरेत् ।
पुत्रबीजस्य बीजानि चूर्णं वा तिन्दुबीजजम् ॥ ९१ ॥
आम्रातवल्मकर्तव्यं तेषां तैलं पृथक्पृथक् ।
नारिकेलाम्बुना भाव्यं विल्वबीजस्य चूर्णकम् ॥ ९२ ॥
दिनैकं तैलयन्त्रेण तैलमाहत्य योजयेत् ।
निस्तुपाङ्कोलबीजानां मुखं किञ्चिद्विषर्पयेत् ॥ ९३ ॥
मरोहयेत्कांसपात्रे पिष्टा चणकलेपितम् ।
तन्मध्ये टङ्कणं स्विन्नं किञ्चित्किञ्चित्प्रलेपयेत् ॥ ९४ ॥
धारयेदातपे तीक्ष्णं मुखात्तैलं समाहरेत् ।
अथवा कांसपात्रं तद्घर्मे धार्यमधोमुखम् ॥ ९५ ॥
अथस्थे कांसपात्रे च तैलं पतितमाहरेत् ।
सर्जयुतं समं पिष्टा छिद्रभाण्डे निवेशयेत् ॥ ९६ ॥
तत्क्षणाद्द्रवरूपं च केशतैलमिदं भवेत् ।
अथत्रोत्तरवारुण्याः कपायेण समाहरेत् ॥ ९७ ॥
तैलं समस्तबीजानां ग्राहयेदातपे खरे ।
पक्वभाण्डानुमातानां रसमादाय भावयेत् ॥ ९८ ॥
समस्तं बीजचूर्णं ॥ ह्युक्तानुक्तं पृथक्पृथक् ।

आतपे मुच्यते तैलं साध्यासाध्यं न संशयः ॥ ९९ ॥

गर्भबीजास्थिबीजाद्यं शुक्रविष्टासनादिकम् ।

सर्वबीजेषु वा तैलं ग्राह्यं पातालयन्त्रके ॥ १०० ॥

शुक्तं सूक्तं घा^१ ।

गुडमधुकाञ्जिकमस्तु-

प्रविभागास्स्युर्यथोत्तरं द्विगुणाः ।

त्रिदिनानि धान्यराशौ

स्थापितमिदमुच्यते शुक्तम् ॥ १०१ ॥

अम्लफाञ्जिकवर्गः^२ ।

धारिणा काञ्जिकं रक्षोहरं स्यात्कुण्डगोलकम् ।

काञ्जिकोच्चाहपातुघ्नकुञ्जलानि महारसम् ॥ १०२ ॥

म्लक्षणं सोमशुक्लाख्यं कुल्माषामिषुतं च तत् ।

अयन्तिसोमसंज्ञं तच्चेतण्डुलकृतं भवेत् ॥ १०३ ॥

धान्यैर्धान्याम्लकैः शूकशुद्धैः स्याच्च युगन्धरम् ।

दलैः पक्वैर्निस्तुपैस्तु सौवीरं यवजैर्मतम् ॥ १०४ ॥

तुषोदकं तदामैस्स्याद्गोधूमैरारनालकम् ।

बाह्लीकनिर्वृतं क्षिम्बैस्सुतं कन्दफलादिभिः ॥ १०५ ॥

तत्कर्तृ(र्च)रीभिः पिण्याकी शाण्डाकी मूलसर्पपैः ।

मधुद्राक्षागुडाद्यैस्तु सूक्तमिशुरसेन च ॥ १०६ ॥

कुल्माषधान्यमण्डाद्यैर्गोहांबुकमिति स्मृतम् ।

कलाम्लं वटकाद्यैस्स्याच्चुर्कं नष्टाम्लसन्धितम् ॥ १०७ ॥

लवणवर्गः^१ ।

सिन्धुसामुद्ररुचकैः प्रदिष्टं लवणतयम् ।
तदुद्भिदविडाम्ब्यां च प्रोक्तं लवणपञ्चकम् ॥ १०८ ॥
पांशुपाययविडारुच्यैश्च पटुपटुकं प्रचक्षते ।
सिन्धूत्यगन्धगुटिकं गडकं विडाहं
शाकंभरं रुचककाचरजो जलोत्थम् ।
भौमोपकादिलवणानि तथा द्विमेदाः
क्षाराश्च लावणिकवर्ग इति प्रदिष्टः ॥ १०९ ॥

त्रिगन्धकम्^१ ।

गन्धतालशिलाभिस्तु त्रिगन्धकमितीरितम् ॥ ११० ॥

रक्ताकृष्टिः^२ ।

रक्ताकृष्टिं प्रवक्ष्यामि यथाज्ञातं तु तत्त्वतः ।
न कुत्रचित्प्रयोगोऽस्ति शास्त्रे वाऽपि न दृश्यते ॥ १११ ॥
रसोपरसपातूनां रक्तद्रावं तु शोभनम् ।
एतद्वैद्विद्विद्विजानन्ति भोटदेशनिवासिनः ॥ ११२ ॥
मणैकं लोहचूर्णस्य स्वर्जिकाया मणद्वयम् ।
त्रिभागं चूर्णकं दत्वा ह्येकस्मिन्मर्दयेत् ॥ ११३ ॥
क्षिप्त्वा चूर्णं तु मृद्भाण्डे ह्यजामूत्रेण पूरयेत् ।
तुल्लिकोपरि संस्थाप्य वह्निं प्रज्वालयेत्ततः ॥ ११४ ॥
यदा फेनसमागच्छेच्छुक्लवर्णस्तदूर्ध्वतः ।
अन्यपात्रे तदा स्थाप्य यावद्ध्वनाति रक्तताम् ॥ ११५ ॥
पश्चात्तं रक्तफेनं च क्षिपेत्पात्रान्तरे पुनः ।
क्षीणे भूत्रजलं दद्याद्वत्तं च दृश्यते ॥ ११६ ॥

1. रसवामधेनुतः । 2. रससारतः ।

तावद्रक्तं तु गृहीयात्पुनः पात्रे निधापयेत् ।
 यदा रक्तं न दृश्येत तदा वह्निं निवारयेत् ॥ ११७ ॥
 रक्तं वस्त्रेण सगाल्य मलशेषं विवर्जयेत् ।
 श्वेतफेनेन संयुक्तं तस्यैव जलशोषणम् ॥ ११८ ॥
 काचसारितघट्ट्या च तद्वार्यं तदनन्तरम् ।
 शृङ्गद्राण्डं समादाय कुक्षौ च छिद्रसंयुतम् ॥ ११९ ॥
 भाण्डमध्ये घटीं क्षिप्त्वा मुखं छिद्रेण योजयेत् ।
 घटी चैका च न्युज्या स्यात्तस्या नालमधोमुखम् ॥ १२० ॥
 रुच्चा तदा तयोस्सन्धि मध्ये चिल्लाणक भवेत् ।
 भाण्डं बालुकयाऽऽपूर्य तस्य द्वारं निरुन्धयेत् ॥ १२१ ॥
 वह्निप्रज्वालनं तावद्यावच्चिल्लाणको द्रवेत् ।
 शीतं यन्न समुत्थार्य घटीं प्रक्षालयेत्ततः ॥ १२२ ॥
 द्रावं क्षिप्त्वा पुनर्दद्यात्पुनः पाको विधीयते ।
 एवं रज्ज्वृत्तिः प्रोक्ता द्रोगयन्त्रेऽतिशोभना ॥ १२३ ॥
 तालो नागः शिला चौरदशुल्चं हंसश्च गन्धकः ।
 एते रज्जं विमुञ्चन्ति विद्रुमं गैरिकं तथा ॥ १२४ ॥
 बालुकाद्रोगयन्त्रेण पिच्छा केशा द्रवन्ति च ।
 अम्लादिद्रावणं कार्यं यन्त्रेणानेन यत्नतः ॥ १२५ ॥

तारारिष्टम् ।

तारारिष्टं रञ्जितं तु कपाल्यादिकरञ्जकैः ।
 नाशयेत्तारकं क्षिप्रं सर्वलोहम्य कालिकाम् ॥ १२६ ॥

1. तदार्ये वाचनालं च तस्य नालमधोमुखम् । इति पाठभेदः ।

कपालीयोगाः^१ ।

शुल्वपत्रपलैकं तु पलार्धं गन्धकस्य च ।
 टङ्गणं कर्पमेकं तु कर्पैका रसकञ्जली ॥ १२७ ॥
 माक्षिकं कर्पमेकं तु सर्वमेकत्र कारयेत् ।
 अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२८ ॥
 तं खोटं रूक्षचूर्णं तु द्दनुजाम्बलेन मर्दयेत् ।
 आरप्यगोमयेनैव पुटान्दद्याच्चतुर्दश ॥ १२९ ॥
 इन्द्रगोपकसङ्काशं जायते नात्र संशयः ।
 तच्चूर्णं मधुना युक्तं शुद्धतारं तु रजयेत् ॥ १३० ॥
 रजयेत्तूणि वाराणि शोभनं हेम जायते ।
 एष कपालिकायोगस्सर्वलोहानि रजयेत् ॥ १३१ ॥
 रजयेद्द्वयसूतं च वज्रयष्टं च रजयेत् ।
 आरचूर्णपलैकं च मृतनागं पलं तथा ॥ १३२ ॥
 वज्राग्रकं पलैकं च तीक्ष्णचूर्णं पलं तथा ।
 त्रिशुल्वं नागवज्रौ च शतैकांशे समन्वितम् ॥ १३३ ॥
 त्रिशुल्वं गैरिकैकैकमथवा तीक्ष्णमाक्षिकम् ।
 अथवा तीक्ष्णभागौ द्वौ तयो घोषान्नवोरगात् ॥ १३४ ॥
 ताम्रस्य नव भागास्त्युस्तारभागचतुष्टयम् ।
 अथवा देवदेवेशि । माक्षिकस्य पलद्वयम् ॥ १३५ ॥
 मयूरग्रीवतुल्यैकं मृतनागपलं तथा ।
 अथवा वज्रनागाग्रमेकैकं मुरवन्दिते ॥ १३६ ॥
 तीक्ष्णद्वयं त्रिशुल्वं च हेमताप्यचतुष्टयम् ।
 यद्वा विमलवैक्रान्तं वज्रं नागस्तृतीयकम् ॥ १३७ ॥

१. रसाणवतः ।

२. चणकाम्बलेन इति पाठः ।

सशुल्बमथवा हेम विमलं च भुजङ्गमः ।

एषामन्यतमं देवि ! ^१पूर्वकल्पसमन्वितम् ॥ १३८ ॥

अन्धमूपागतं घातं खोटो भवति तत्क्षणात् ।

पुटयेत्पूर्वयोगेन रञ्जयेत्पूर्वयोगतः ॥ १३९ ॥

नाग शुल्बं तथा तीक्ष्णं ^२कपालीक्रम उत्तमः ।

तेनैव रञ्जयेत्तारं सप्तवारं पुनः पुनः ॥ १४० ॥

तेनैव रञ्जयेद्धेम सप्तवारं पुनः पुनः ।

पक्वधीजमिदं श्रेष्ठं सर्वकमेणि योजयेत् ॥ १४१ ॥

^३वङ्गं तीक्ष्णं कपाली च शुल्बतारं च रञ्जयेत् ।

रञ्जयेत्सह हेम्ना तु भवेत्कुङ्कुमसन्निभम् ॥ १४२ ॥

रक्ततैले निषिक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ।

आरकापालिचूर्णं तु शुद्धतारं तु रञ्जयेत् ॥ १४३ ॥

विमलेन च नागेन कपाली परमेश्वरि ! ।

रञ्जयेत्सर्वलोहानि तारं हेम विशेषतः ॥ १४४ ॥

रञ्जयेत्त्रीणि वाराणि जायते हेम शोभनम् ।

तेनैव रञ्जयेद्धेम सप्तवारं पुनः पुनः ॥ १४५ ॥

पङ्गं नागं तथा कान्तं शुल्बं तीक्ष्णं च माक्षिकम् ।

रविनागकपाली च शुल्बतारं च रञ्जयेत् ॥ १४६ ॥

रञ्जयेत्त्रीणि वाराणि तारारिष्टं तु जायते ।

तेनैव रञ्जयेद्धेम सप्तवाराणि पार्वति ! ॥ १४७ ॥

१. पूर्वकल्पसु पलायिगन्धकं कर्पकञ्जलीमात्रिकटङ्कणीः पूर्ययोगेन पुटयेद्दारण्यगोमयेनेति रसनामधेनुः ।

२. पूर्ववत्खोटं कृत्वाऽभ्युत्थेन मर्दयित्वा चतुर्दशधा पुटनम् ।

३. यद्गतीक्ष्णकपाल्या चेति पाठः ।

रक्तवर्गनिषिक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ।
 लवणोदनिषिक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ॥ १४८ ॥
 वज्रं नागं तथा शुल्वं कपाली सुरवन्दिते ! ।
 हिङ्गुलं नीलकाचेन तुत्याम्ललवणेन च ॥ १४९ ॥
 विषपित्ताम्लपिष्टेन हन्यात्सङ्क्रान्तिकालिकाम् ।
 गैरिकं गन्धकं सूतं त्रिलतैलेन पेपयेत् ॥ १५० ॥
 लेपयेत्तारपलाणि दत्त्वा शुल्वकपालिकाम् ।
 ऊर्ध्वाधस्तन्धमूपायां शुभं हेमदलं भवेत् ॥ १५१ ॥
 भागैकं हरितालस्य भागैकं गैरिकस्य च ।
 माक्षीककल्कभागैकं चत्वारो गोलकस्य च ॥ १५२ ॥
 अन्धमूपागतं ध्मातं हेमं रञ्जयति क्षणात् ।
 अनेन क्रमयोगेन चतुर्वारं तु रञ्जयेत् ॥ १५३ ॥
 पक्वबीजगिदं श्रेष्ठं बालार्कसदृशप्रभम् ।
 तेन वर्णद्वयोत्कर्षः षोडशांशेन जायते ॥ १५४ ॥
 रक्ततैले निषिक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ।

मूर्तियद्गरसलक्षणम्^१ ।

गुरुत्वमरुणत्वं च तेजसा सूर्यसन्निभम् ॥ १५५ ॥
 शिखिमध्ये द्रुतं तिष्ठेन्मूर्तिबन्धनलक्षणम् ।
 शलाकाजार(ग्रह)णाद्वाऽपि मूर्तिबन्धत्वमिष्यते ॥ १५६ ॥

पट्टयद्गरसलक्षणम्^२ ।

श्वेतं पीतं गुरु तथा मृदुसिक्थकसन्निभम् ।
 अग्निमध्ये यदा तिष्ठेत्पट्टबन्धस्य लक्षणम् ॥ १५७ ॥

एतल्लक्षणसंयुक्तं सूर्यकोटिसमप्रमम् ।

पट्वन्ध तु वस्त्रागं खेचरत्वादिकारकम् ॥ १५८ ॥

घोटयद्धरसलक्षणम्^१ ।

कुक्कुटाण्डनिभं यत्तु लक्ष्यते सैन्धवं यथा ।

आवर्तिते रसस्तद्वत्खोटयद्धस्य लक्षणम् ॥ १५९ ॥

अथवा छेदने स्निग्धं रश्मिना मृदुता भवेत् ।

अक्षयं कठिनं श्वेतं खोटवन्धस्य लक्षणम् ॥ १६० ॥

मागजीर्णाशुद्धरसलक्षणम्^१ ।

श्वेतं च विद्धि सुस्निग्धं गुरुभोजनमोजि(मेदि)नम् ।

मागजीर्णं विजानीयाद्रसेन्द्रं कफकोषणम् ॥ १६१ ॥

आरजीर्णाशुद्धरसलक्षणम्^२ ।

आकृष्णश्चपलो रुक्णः कपिलः कालिकावृतः ।

तमारजीर्णं जानीयात्सूतकं वातकोषकम् ॥ १६२ ॥

रसकजीर्णाशुद्धरसलक्षणम्^३ ।

प्रागुक्तलक्षणैर्युक्तं समस्तैर्जीर्णतां गतम् ।

तथा रसकजीर्णं च रसेन्द्रं सान्निपातिकम् ॥ १६३ ॥

तादृशं वर्जयेद्यत्नाच्चथा सल्ल भनं गुरु ।

आनन्दकन्दस्य सपरिशिष्टस्य वर्णानुक्रमणिका ॥

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
अ		अन्नपाकक्रमः	३४५
अक्षरा	६३७	अपत्रा	६३७
अग्निजारः	५४७	अपामार्गः	६५३
अग्निजारस्य गुणाः	"	अभिपेकः	४८९
अग्निजिह्वफण्डः	७७	अभिपेकसमयः	६७८
अग्निवन्धः	६८३	अभ्यङ्गरसायनं	२६७
अङ्गुलीकल्पः	२६३	अभ्यङ्गविधिः	२९८
अङ्गनायिकाकल्पः	४१०	अभ्रकं	५३७
अङ्गारकोष्ठी	५१७	अभ्रककठिनसत्त्वं	५९५
अङ्गाराः	५९०	अभ्रकगुणाः	१३५-५४१
अजपा मुद्रा	३५३	अभ्रकचारणम्	५९
अज्जेनविधिः	२९२	अभ्रकचारणे फलम्	५८
अणुतैलं	२९४	अभ्रकचारणे श्रेष्ठा दिव्यमूल्यः	"
अतसीवल्ली	६३८	अभ्रकचारणे संस्कारः	५३
अत्यम्लपर्णी	६४६	अभ्रकजारणम्	८०
अर्धपातनविधिः	४८	अभ्रकजारणे फलं	८१
अर्धपातनयन्त्रं	४८-४९७-५१०	अभ्रकजीर्णरसभस्म	१४२
अनेलद्वलम्	४८२	अभ्रकद्रुतिः	८७-१२१-१३५
अनिलदोषः	५	अभ्रकद्रुतिभस्म	१३५
अनुपानविधिः	३०७	अभ्रकवीजपाकः	५९७
अनुवासनं	४९	अभ्रकभस्म	५३८
अनुसारणा	९१-९३	अभ्रकभस्मकरणे विशिष्टा-	
अन्धमूपा	५१५	स्सत्कारा.	"

विषया ।	पृष्ठसंख्या	विषया ।	पृष्ठसंख्या
अभूतभस्मनोऽमृतीकरणविधि	५४१	अशुद्धवान्तलोहसेवने दोषा	५७२
अभूकभेदा	१३२	अशुद्धताम्रसेवने दोषा	५७२
अभूकभृदुसत्वं	५९६	अशुद्धतालकसेवने दोषा	५७७
अभूकरसायनं	१४२	अशुद्धनागसेवने दोषा	५८८
अभूकसत्त्वगुणा	६००	अशुद्धमन त्रिलासेवने दोषा	५३०
अभूकसत्त्वनिर्मलोकरणम्	५९८	अशुद्धमाक्षिकसेवने दोषा	५३२
अभूकसत्त्वनिर्माणम्	६०	अशुद्धगजतसेवने दोषा	५६९
अभूकसत्त्वपातनम्	१३३-५९४	अशुद्धवज्रसेवने दोषा	५८८
अभूकसत्त्वभस्म	१३३	अशुद्धहर्षसेवने दोषा	५६३
अभूकसत्त्वभृदुकरणम्	६१	अश्वगन्धाकल्प	२३०
अभूकसत्त्वरसायनसेवाक्रम	१३४	अष्टवर्ग	६५५
अभूकसत्त्वसिन्दूरविधि	५९८	असहाग्नि रसदोष	५
अभूकसिद्धि सत्त्वपातनाय	५९५	अहिफेनं	५५३
अभूकरूपम्	१३२	आ	
अभूकाभिपेक्ष	५३	आकरकोष्ठी	५१७
अभूकोत्पत्ति	१३१	आकाशयन्त्र	६८५
अमरीकल्प	३७३	आखुर्णी	६४३
अमृतस्रवा	६२५	आखुपापाण	५५६
अमृतोद्भवमन्त्र	१२८	आग्नेयो रसदोष	४
अम्लपाञ्चिकवर्ग	६९५	आचमनविधि	२८७
अम्लदोषहरयोग	१०७	आचार्यदीक्षा	३९
अम्लपत्री	६६६	आदानविसर्गकालस्वरूप	३३२
अम्लवर्ग	६७३	आदित्यपुत्री	६५७
अम्लवेतस	५६०	आदित्यभक्ता	६५०
अम्लवेतससन्धानक्रम	६७३	आतरालिक्यन्त्र	४९८
अयोनाग	४८३	आप्यो रसदोष	४
अरण्यकार्पासी	६५१	आमासयन्त्र	६७२
अरिष्टमय	३३५	आमलकीकल्प	२१९

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
आरजीर्णाशुद्धरसलक्षणं	७०१	उपरंतानि	५२३-६२१
आरोटवन्धः	६७९.	उपरसाः	५२२
आरोटरसः	१०८-१४८	उपरसानां शोधनम्	५६१
आरोटरससेवाक्रमः	१०८	उपःपानगुणाः	२८३
आवर्तकी	६६६	उपःपानरसायनं	२७७
आवर्तनविधिः	५१६	उष्णीषधारणविधिः	३०२
आवर्तितद्रव्यस्वरूपं	५१७	उष्णोदककल्पः	४३१
आवर्तितलोहविशुद्धिलक्षणं	६७७	ऊ	
आवर्तितलोहादि स्वरूपं	"	ऊर्ध्वपातनं	४७
आवापः	४८९-	ऊर्ध्वपातनयन्त्रं	४९७
आसनविधिः	३५२	झ	
आसवमर्थ	३३५	शतुचर्या	३२८
इ		शब्दः	६५६
इन्द्रवल्लीकल्पः	२२९	शपभकः	६५७
इरिन्दरीकल्पः	४१४	ए	
इष्टिकायन्त्रम्	५००	एलाद्यं तैलम्	२६५
ई		एककोलीसकः	४८५
ईश्वरी	६३१	ऐ	
उ		ऐन्द्री	६४४
उषटा	६३१	ओ	
उषटाकल्पः	४१८	ओडद्याणवन्धः	३५६
उत्तारणं	४८५	औ	
उत्थापनं	४६-४८७-४९०	औपाधिका दोषाः	५
उत्पाटनं	४९३	क	
उदकवन्धः	४२६	कङ्काल खेचरीकल्पः	४१३
उदुंबरलता	६३९	कच्छपयन्त्रं	४२८
उद्वर्तनयोगाः	२६८	कज्जली	४८१
उद्वर्तनविधिः	२९७	कज्जलीवन्धः	६८०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
कञ्चुकाः	५	काचः	५६०
कञ्चुकीरूपः	२५१	काचलक्षणं	५५९
कञ्चुकोष्णीपपादप्रधारण- विधिः	३०२	काण्डीरः	६५४
कटुतुंयीरूपः	४२२	कान्तं	१२५-५७२
कटुतुंयी	१४२	कान्तप्रहणविधिः	५७९
कण्टकारी	६५२	कान्तजीर्णरसभस्म	१४९
कन्दर्पजलूका	४८०	कान्तद्रुतिः	१३१
कन्दुकयन्त्रं	५०४	कान्तवन्धः	४६४
कपईः	५५५	कान्तभस्म	१२८
कपालीयोगाः	६९८	कान्तभस्मगुणाः	१२९-५८६
कपिकच्छूः	१५७	कान्तभेदाः	१२५
कपोतपुटं	५२०	कान्तारसायनं	१४२
कपोती रसदोषः	५	कान्तलक्षणम्	१२५-५८५
कम्पिहकः	५५०	कान्तलोहरसायनसेवाक्रमः	१२९
करवीरलता	६३६	कान्तवञ्जजीर्णरसभस्म	१५४
करीरी	६३७	कान्तवञ्जरसायनम्	१४५
करुणाकरयन्त्रं	६८६	कान्तयञ्जभूजजीर्णरसभस्म	१५४
कर्कोटकी	६४७	कान्तशुद्धिः	१५७-५८०
कर्तरीरूपः	४२५	कान्तसत्वजारणम्	८२
कल्कयन्धः	६८०	कान्तसत्यपातने	१२६
काकजङ्घा	६४९	कान्तसिद्धिक्रमः	५८०
काकतुण्डो	६४५	कान्तस्वरूपं	१२७
काकमाची	६५०	कान्तामूजीर्णरसभस्म	१४९
काकिनी	६३३	कान्तामूरसायनम्	१४३
काकिनीलक्षणं	८	कापालियन्त्रम्	५०८
काकिनीत्वापादनं	॥	कापालयोगाः	६९८
काकोली	१५६	कामसेवाप्रकारः	३२१
		कामेश्वरीघुटिका	१६१

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
कांखगुणाः	५९३	कोकिलाः	४८५
कांख्यं	५९२	कोमिलाक्षः	६५२
कांखभरम	५९४	कोशातकी	६५९
कारवी	६४१	कोष्ठिनायन्त्रं	५०२
कालविध्वंसिनी घुटिका	१६५	कोष्ठिनोपयुक्ता मृत्	५१५
कालविभागः	३२८	कोष्ठी	५१७
कालिका रसदोषः	५	कोष्ठीयन्त्रम्	५०६
कासीसं	५५१	क्रमणानि	१६७
क्रिद्गतिः रसदोषः	४	क्रिमिपातनयोगाः	१०८
कुक्कुटपुटं	५२०	क्रियाहीनबन्धः	६७९
कुक्कुटीकल्पः	१५२	क्षत्रियजातीयवस्त्रमारणं	६११
कुटजवल्ली	६३७	क्षारदोषहरयोगाः	१०७
कुटीप्रावेशिकरसायनं	३६६	क्षारबन्धः	६७२
कुन्तवेधः	४९३	क्षारवर्गः	६७२
कुमारबन्धः	६८२	क्षीरकन्दा	६५१
कुमारी	६६०	क्षीरकन्दाकल्पः	४२३
कुमारीकल्पः	२२६	क्षीरकानोली	६५६
कुमुदिनीकल्पः	४२०	क्षीरवर्गः	६७२
कुलमूलिकाबन्धाः	४०८-४१६	क्षुद्राम्लिका	६६२
कूपिकाविस्वरूपं	५२१	क्षेत्तपालमन्त्रोद्धारः	३५
कूपिकापाकविधिः	६९०	क्षेपवेधः	४२५
कूर्मलता	६३९	क्षमापालकल्पः	४१६
कृष्णलता	६३१		ख
कृष्णवर्गः	६७५	खर्परी	५४८
कृष्णवैक्रान्तबन्धः	४६२	खर्परीगुणाः	"
केशधूपनविधिः	३००	खर्परीशुद्धिः	"
केशरञ्जनतैलं	२६९	खर्परीसत्वपातनं	"
केशरञ्जनयोगाः	"	खल्वयन्त्रम्	४२५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
खवलभीयन्त्वम्	४९६	गन्धकभेदाः	१९६
खवल्ली	६६३	गन्धकरसायनं	१९७
खेचरयन्त्रम्	५०८	गन्धकशुद्धिः	१९६-५२३
खेचरीघुटिका	१६२	गन्धकसत्वपातनं	५२६
खेचरीजारणा	९८	गन्धात्पत्तिः	१९३
खेचरी गुत्रा	३५६	गन्धर्वा	६३५
खोटवद्धरसलक्षणं	७०१	गन्धानुलेपनविधिः	३०१
खोटवद्धरससेवाप्रकारः	१०८	गरुडबल्ली	६३४
खोटवद्धरससेवायां कामणम्	१०९	गरुडोद्गारः	६२६
खोटवन्धः	६७९-६८०	गरुडोद्गारगुणाः	६२६
ग		गर्भद्रावणयोग्यबीजसिद्धिः	८३
गगनेश्वरीघुटिका	१६५	गर्भद्रावणे मूपायन्त्रम्	८५
गङ्गासागरयन्त्रम्	५०५	गर्भद्रुतिः	८३-४९२
गजचर्मरसदोषः	५	गर्भद्रुतिप्रकाराः	८५
गजपुटं	५१९	गर्भयन्त्रम्	४९९-५०६
गण्डूपपिधिः	२९४	गर्भसारयन्त्रं	६८४
गणपतिमन्त्रः	३४	गारफोष्टी	५१८
गन्धकः	१९३-५२३	गारमूपा	५१२
गन्धकगुणाः	५२५	गिरिकर्णी	६४३
गन्धकचारणम्	५९	गिरिजा रसदोषः	५
गन्धकवैलं	५२५	गिरिसिन्दूरं	५५०
गन्धकद्रुतिः	५२१	गुग्गुलुः	५५७
गन्धकपिष्टी	३९७-४६८	गुग्गुलुकल्पः	२३३
गन्धकपिष्टीजारणम्	३९९-४६९	गुह्या	६५३
गन्धकपिष्टीमारणम्	४००	गुह्यची	६४८
गन्धकपिष्टीस्तेभनं	३९९-४६९	गुह्यचीकल्पः	२५८
गन्धकवन्धः	४०१-४६५	गुह्यनागः	४८६
गन्धकभावना	५८	गुह्यसूतः	५१

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
गैरिकं	५४३	घ	
गैरिकस्य गुणाः	"	घटीयन्त्रम्	५००
गोक्षुरः	६४२	घुटिकासिद्धौमन्त्रप्रयोगः	१५८-१६९
गोजिह्वा	६४५	घृतगन्धा	६३८
गोनसा	६३१	घोषाकृष्टवज्रं	४८०
गोमारी	६३५	च	
गोमेदकः	६१९	चक्रयन्त्रम्	५०७
गोमेदकगुणाः	६२०	चतुर्वीजक्रमः	६८
गोरक्षदुग्धी	६५५	चन्दनार्ण तैलं	२६८
गोरोचनलता	६३७	चन्द्रकान्तः	४२२
गोर्धरपुटम्	५६९	चन्द्रकान्तगुणाः	"
गोलमूषा	५१४	चन्द्रदलं	४८२
गोगृही	६३३	चन्द्रानलदलं	"
गौरीपापाणकम्	५५१	चन्द्रार्कः	४८४
ग्रस्तयन्त्रम्	५०१	चन्द्रोदकबन्धः	४२६
ग्रासमानम्	४९१	चपलः	४८७-५४३
ग्रासमानभेदेन स्वरूप- भेदः	१०४	चपलगुणाः	५४३
ग्राह्याग्राह्यकांक्षस्वरूपं	५९३	चपलयन्धः	४७९
ग्राह्याग्राह्यताम्रस्वरूपं	५७२	चपलस्वरूपं	५४३
ग्राह्याग्राह्यनागस्वरूपं	५८८	चमरिका	६३६
ग्राह्याग्राह्यपित्तलस्वरूपं	५९२	चाण्डाली	६१३
ग्राह्याग्राह्यरजतस्वरूपं	५६८	चारणं	५०-४९२
ग्राह्याग्राह्यरसस्वरूपं	६८४	चारणीयाभ्रकसंस्कारः	५३
ग्राह्याग्राह्यस्वर्णस्वरूपं	५६३	चिटिचिटी रसदोषः	४
ग्राह्याग्राह्यभ्रकस्वरूपं	१३२	चित्रककल्पः	२२३-४२०
ग्रीष्मर्तुचर्या	३३७	चित्रमानुविडः	७८
ग्रीष्मर्तुस्वरूपं	३३०	चित्रवल्ली	६४०
		चुल्लीविधानं	६९१

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
छ		जीर्णद्रव्यमानभेदाद्वेधे	
छगणम्	५६०	विशेषः	१०३
छत्रिणी	६३३	जीर्णाभ्रकरसलक्षणम्	८१
ज		जीवकः	६५७
जतुका	६६०	जीवगतिः	४
जलकूर्मयन्त्रं	६८७	जीवत एव दिव्यदेहमिच्छिः	१७२
जलगतिः	४	जीवन्ती	६५९
जलपानकल्पः	२७६	जीवन्मुक्तलक्षणम्	३४२
जलपानकल्पे पथ्यम्	२७२	जीवन्मुक्तिः	"
जलपानकल्पेऽपथ्यम्	"	जीवन्मुक्तिसाधकशरीरार्थैर्ध-	
जलबन्धः	६८२	संपादनम्	३५१
जलमृत्तना	५००	ज्योतिर्द्रुमकल्पः	२२२
जलगुक्तिः	५५५	ज्योतिर्यन्त्रं	६८६
जलजीर्णं	२८१	ज्योतिर्लता	६३३
जलजीर्णपरिहारः	"	ज्योतिष्मती	६४२
जलकाबन्धः	४७९	ज्योतिष्मतीकल्पः	२३०
जारणा	६०-४९१-४९३	ज्योतिष्मतीतैलकल्पः	४२१
जारणाफलम्	८२	ज्योतिष्मतीतैलाहरणम्	२३०
जारणायन्त्रम्	६७१	ज्वालामुराविदः	७७
जारणार्हो बडवानल-		ट	
यिदः	३८७	टङ्कणं	५५०
जारणाविशेषाः	९७	ट	
जारणे क्रमः	६०-१०४	ठालनं	४८७
जारणे प्रासमानभेदेन स्वरूप-		ड	
भेदः	१०४	डमरुयन्त्रं	५००
जारितरसमारणम्	१४०	डोलायन्त्रम्	५०५
जालन्धरबन्धः	३५६	ड	
जिह्वाविलेखनविधिः	२९२	ढेकीयन्त्रं	५०४

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
त		तिर्यक्पातनं	४८
तण्डुलीयकः	६६२	तिर्यक्पातनयन्त्रम्	४९७
तप्तखल्वयन्त्रम्	४९६	तिलक्षीरिणिकाकल्पः	२६२
तरुणयन्धः	६८२	तिलकन्दा	६३८
ताडनं	४८५	तीक्ष्णम्	१३१-५७८
तापिकायन्त्रं	४९९	तीक्ष्णजारणम्	८२
ताम्बूलचर्वणविधिः	२९६	तीक्ष्णभस्म	१२८
ताम्रं	५७२	तीक्ष्णभस्मगुणाः	५८६
ताम्रबीजं	७६	तीक्ष्णशुद्धिः	१२७
ताम्रभस्म	५७४	तीक्ष्णाश्रम्	६३
ताम्रभस्मगुणाः	"	तुम्बिनी	६३५
ताम्रभस्मशुद्धिः	५७६	तुलायन्त्रम्	५०१-६७६
ताम्रभेदाः	५७२	तुवरककल्पः	२५९
ताम्रवल्ली	६३४	तुवरी	५५१
ताम्रशुद्धिः	५७३	तृणज्योति कल्पः	४१८
तारकृष्टी	४८२	तैलकन्दः	५६४
तारबीजं	७३	तैलपातनविधिः	६९२
तारबीजरञ्जनं	९१	तैलवर्गः	६७३
ताररक्ती	४८२	त्रिकर्णिका	६६४
ताराम्	६३	त्रिगन्धकः	६९६
तारारिष्टं	६९७	सिद्धि	६३५
तालकं	५२७	त्रिपुरभैरवी घुटिका	१६७
तालकगुणाः	५३०	त्रिफलाकल्पः	२२०
तालकगन्धः	५७०	त्रिशूली	६३५
तालकभेदाः	५२७	द	
तालकशुद्धिः	"	दग्धरुहाकल्पः	४२१
तालकसत्वपातनं	५२८	दन्तशोधनविधिः	२८८
ताली	६६३	वशशृङ्खलिकावन्धः	४४५

त्रिपद्या ।	पृष्ठसंख्या	चित्रया. ।	पृष्ठसंख्या
दिनचर्या	२८०	ध	
दिव्या घुटिका	१६०	धातुमलाद्युत्पत्तिक्रम	३४०
दिव्यौषधिग्रहणविधि	२७३	धान्याभ्रक	१३३ ४८५
दिव्यौषधिग्रहणयोग्यस्थल		धान्याम्लसन्धानम्	४४
निर्देश	२७३	धारणम्	३६१
दिव्यौषधिवीजानि	६७०	धूपयन्त्रम्	५०३-५१०
दिव्यौषधिमहौषधि-		धूम	४
प्रशसा	६२८	धूमगति	"
दिव्यौषधिरसायनानि	१०४	धूमपानविधि	२९५
दिव्यौषध्यश्चतुष्पष्टि	६२९	धूमवेध	४९४
दीपन	४२ ४२१	धौत	४८८
दीपिकायन्त्र	५०५	ध्यानम्	३६२
देववाली	६३४ ६४४	न	
देववालीकल्प	२११ ४२४	नरसारकल्प	४११
देहकेशधूपनविधि	३००	नयनीतगन्धी	६३४
देहवेधक्रम	९४-१०५	नवरत्नानि	६२१
दोलायन्त्रम्	५०५	नवसार	५५६
दोषशोधकयोग	१०७	नष्टपिष्टि	४९०
द्रुति	४९२	नखविधि	२९३
द्रुतिग्रन्थ	४४४ ६८१	नाकुली	६५०
द्रुतिमेलनम्	८७	नाग	५८८
द्रुतिमेलनविधि	४४५	नागगुणा	५९१
श्रोणपुष्पी	६६५	नागदन्ती	६६४
द्वन्द्वजारणम्	८२	नागदोष	५
द्वन्द्वमेलनम्	६३	नागबीजं	७६
द्वन्द्वमेलनाय मूषालेप	६२	नागबीजरञ्जन	८८
द्वन्द्वान	४८८	नागभस्म	५८८
द्वन्द्वितानामभिपेक	६७	नागमायूरयन्त्र	५०७

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
नागशुद्धिः	५८८	निर्वाहणं	४८४
नागाभू	६३	निवापसमयः	६७८
नागजीर्णाशुद्धरसलक्षणं	७०१	निशाचरमूलिकाकल्पः	४०८
नागिनी	६३२	निष्कलरसस्तोत्रं	४१
नाभसदोषः	५	नीलम्	६१९
नाभियन्त्रं	५००	नीलगुणाः	"
नारङ्गदोषः	५	नीलदोषाः	"
नालिकायन्त्रं	५०५-५०२	नीलवैकान्तबन्धः	४१२
नासाजलपानरसायनं	२८४	नीलाञ्जनं	५५३
निगलबन्धः	४७४	नीलिका	६५८
निद्रास्वरूपं	३२६	नीलिघातैलं	२१५
निद्रासेवने नियमाः	३२६	नीलीकल्पः	२२८
निम्बपल्ली	६३८	नेत्रप्रक्षालनविधिः	२९६
नियमनं	४९१		
नियामनं	४९		५
नियामकं यन्त्रं	६७६	पक्वबीजम्	६८
निरुथलोहभस्मपरीक्षा	४८४-५८५	पक्वबीजजारणम्	८२
निरोधनं	४८	पक्वमूषा	५१४
निरोधनयन्त्रम्	"	पङ्कुरसः	४८१
निर्गुण्डीकल्पः	२१५	पञ्चकर्माणि	१०६
निर्गुण्डीपञ्चाङ्गकल्पः	२१६	पञ्चदशघुटिकाफलं	१६८
निर्गुण्डीपक्वकल्पः	"	पञ्चबाणचूर्णं	२४७
निर्गुण्डीमूलकल्पः	२१५	पञ्चमृत्तिकाः	६८७
निर्जीवबन्धः	६८०	पञ्चरत्नं	६७२
निर्जीवबन्धः	६८१	पञ्चरत्नानि	६२१
निर्मुखचारणा	४९२	पञ्चसारः	३३८
निर्मुखचारणाप्रकारः	५२	पट्टबद्धरसलक्षणं	७००
निर्वाणदीक्षा	३८	पतङ्गीरागः	४८९
निर्वापः	४८९	पथ्याकल्पः	२१८

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
पथ्याभेदाः	२१८	पीतेजलाजीर्णपरिहारः	२८१
पथ्योत्पत्तिः	"	पीतवर्गः	६७५
पद्मरागादिरत्नोत्पत्तिः	११७	पीतवल्ली	६३४
पद्मवल्ली	६३३	पीतवैकान्तबन्धः	४६२
पद्मासनं	३५३	पुटयन्त्रम्	५०९
परमानन्दमूर्तियन्त्रं	६८५	पुटानि	५१९
पांचनं	१०६	पुण्डरीकदोषः	५
पाचकाग्निस्वरूपं	१४६	पुषदात्री	६६५
पातनं	४६-४९१	पुनर्नवा	६४६
पातनपिष्टी	४८१	पुनर्नवाकल्पः	२२४
पातालकोष्ठी	५१८	पुंयश्चमारणम्	६११
पातालगरुडी	६४२	पुष्पधारणविधिः	३०१
पातालयन्त्रं	५०५-५०९-६८५	पुष्परागः	६०८
पानकं	३३८	पुष्परागगुणाः	"
पारदपूजाफलं	२५	पुष्पाञ्जनं	५५३
पार्थिवदोषः	५	पेतोजः	६२७
पालिकायन्त्रं	४९९	पोटयन्धः	६८०
पापाणभेदनः	६६३	पोदारशृङ्गी	५५१
पिङ्गली	६	प्रेक्षाभ्रमूपा	५१५
पिङ्गरी	४८३	प्रतिसारणा	९१-९३
पित्तलम्	५९१	प्रतीवापसमयः	६७८
पित्तलगुणाः	५९२	प्रत्याहारः	३५८
पित्तभस्म	५९४	प्रपुलाटः	६५४
पित्तवर्गः	६७५	प्रबोधविधिः	२८५
पिप्पलीकल्पः	२२२	प्रवालं	६०६
पिप्पिकाबन्धः	६७९	प्रवालगुणाः	"
पिष्टी	४८१	प्राणायामः	३५३
पीतेजलाजीर्णलक्षणं	२८१	प्राणायामे मुद्राः	३५५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
फटकी	५५१	ब्रह्मदण्डी	६६२
फुल्लिमा	४८९	ब्रह्मवृक्षकल्पः	२०४
		ब्रह्मवृक्षकल्पसिद्धिः	२०९
		ब्रह्मवृक्षतैलकल्पः	२०४
घडवानलविडः	७७ ३८७	ब्रह्मवृक्षनिर्यासकल्पः	२०७
घडवामुखविडः	७७-७९	ब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः	२०८
घट्टजारणविधिः	४४३	ब्रह्मवृक्षपल्लवकल्पः	२०५
घट्टरसलक्षणम्	१०२ ४७९	ब्रह्मवृक्षपुष्पकल्पः	२०६
घन्धप्रकाराः	४४४-६७८	ब्रह्मवृक्षबीजकल्पः	२०७
घर्दिचूडा	६६१	ब्रह्मवृक्षमूलगुप्तधात्रीकल्पः	२०८
घलातैल	२९८	ब्रह्मवृक्षवस्त्रकल्पः	२०७
घट्टिशशीत	४९०	ग्राहणी	६३८
घाफुची	६५३	ग्राही	६६२
घालिकवन्धः	६८१	ग्राहीकल्पः	२६२
घालजारणा	६०		
घालरसः	८२	भक्षणी	४८९
घाहप्रुतिः	८६-४९१	भट्टीयन्त्र	५०५
विडः	४२३	भक्षतककल्पः	२२४
विडमाता	६९१	भस्ममूपा	५१५
विडमूपा	५१३	भाण्डपुटं	५२०
विडयोगाः	७७	भावनामात्रा	६९१
विडलवणं	५५९	भूकंदवः	६६३
विड्लिनी	६३७	भूचरीजारणा	९७
बीजं	४८५	भूतशालान्तकरसः	१७२
बीजरञ्जनं	८९	भूतकेशी	६३१
बीजानि	८३	भूतशुद्धिः	१५
बृहती	६५२	भूतविनी	६३५
बोधिलता	६३८	भूचरपुटं	५२०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
भूधरयन्त्रं	५०९	मनःशिला	५३०
भूनागः	५४५	मनःशिलागुणाः	५३१
भूनागपौतं	४८८	मनःशिलाभेदाः	५३०
भूनागसत्यगुणाः	५४६	मनःशिलाशुद्धिः	"
भूनागसत्यपातनं	"	मनःशिलासत्यपातनं	"
भूपाटली	१५५	मन्त्रसिद्धासनीफलः	४१३
भूम्यामलकी	६६१	मन्मथजल्लका	४७९
भृङ्गराजः	६४७	मयूरतुल्य	५४९
भृङ्गराजकल्पः	२२५	मयूरतुल्यगुणाः	"
भृङ्गवल्ली	६३६	मयूरतुल्यशुद्धिः	"
भोजनविधिः	३०३	मयूरतुल्यसत्यपातनम्	"
भोजनानन्तरकर्तव्यं	३११	मरकतं	६०७
भोजने वर्ज्याः प्रकाराः	"	मरकतगुणाः	"
म		मर्दनं	४५
मञ्जुमूपा	५१४	मर्दनजल्लका	४७९
मञ्जुपामूपा	"	मलवर्गः	६७४
मण्डूकदोषः	५	मलिनी	५
मण्डूकप्लुतिः	४	मल्लमूपा	५१४
मण्डूकलता	६३९	महाराजेश्वरकल्पः	२६५
मण्डूरं	१०१	महानागा	६३९
मण्डूरगुणाः	६०२	महानीलीतैलं	२६७
मण्डूरभस्म	"	महापुटे	५१९
मण्डूरशुद्धिः	"	महाबन्धः	६८३
मदनजल्लका	४८०	महाविडः	७२
मदनमुद्रा	६९०	महाभैरवीघुटिका	१६७
मदनमुन्दरी घुटिका	१६२	महामुद्रा	३५७
मद्यगन्धा	६३९	महामेदा	६५६
मधुरप्रयं	६७६	महावज्रेश्वरीघुटिका	१६३

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
महावैश्वानरविहः	७८	मूर्च्छा	४६-४९०
महिषवल्ली	६३०	मूर्तिबद्धरसलक्षणं	७००
महोपधिः	६३४-६३५	मूर्तिबन्धः	६८२
महोपध्यः	६४१	मूर्वा	६४८
माक्षिकं	५३२	मूलकन्दा	६३८
माक्षिकगुणाः	५३७	मूलबन्धः	३५६
माक्षिकभेदाः	५३२	मूलिकाकल्पेषु रसाधकादि-	
माक्षिकशुद्धिः	"	मेलनातिदेशः	२६७
माक्षिकसत्त्वपातनं	५३४	मूलिकाबन्धः	४०३-४०५
माणिक्यं	६०३	मूपा	५११
माणिक्यगुणाः	"	मूपाप्यायनं	५१३
माणिक्यभेदाः	"	मूपायन्त्रं	५०६-६७६
माधवमद्यं	३३५	मूपायामावर्तनविधिः	५३
माधवी	६३९	मूपार्थं श्रेष्ठा मृत	५१५
मार्दीकमद्यं	३३५	मूपावङ्गनालकोष्ठिकोपयुक्ता	
मित्रपञ्चकं	६७६	मृत	५१५
मुक्ता	१०५	मृतरसपरीक्षा	६७८
मुक्तागुणाः	"	मृतसङ्गीयनीघुटिका	१५८
मुक्ताभेदाः	"	मेदा	१५६
मुलीकरणं	५०	य	
मुण्डभस्म	१२८-५८६	यवक्षारः	५५७
मुण्डशुद्धिः	१२७	युवा रसः	८२
मुण्डी	६६०	योगमूपा	५१२
मुण्डीकल्पः	२१०	योगरसायनं	३४८
मुनिवल्ली	६३८	योगसिद्धिः	३५१
मुसलमूपा	५१४	योगसिद्धिदफुटीनिर्माणविधिः	३६६
मुसलीकल्पः	२२८	योगाङ्गानि	३५२
मूत्रवर्गः	६७४	योगाभ्यासफलं	३६५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
र		रसक्रामिका ओषध्यः	६७१
रक्तकञ्चुकदोषः	५	रसगतयः	४
रक्तचर्मदोषः	५	रसगता दोषाः	"
रक्तपादी	६४५	रसगायत्री	३७
रक्तविन्दुदोषः	५	रसदीक्षा	३५
रक्तरञ्जनतैलं	८८	रसदीक्षायोग्यारितध्यादयः	"
रक्तवर्गः	६७५	रसदोषस्वरूपम्	"
रक्तवल्ली	६३३	रसद्राविका ओषध्यः	६७१
रक्तवैक्रान्तबन्धः	४६१	रसनिर्जीवकर्य ओषध्यः	६६९
रक्तरनुहीकरूपः	४१९	रसनियामिका ओषध्यः	"
रक्षाकृष्टिः	६९६	रसपर्यायाः	३
रजतं	५६८	रसपर्यायनिरुक्तिः	"
रजतगुणाः	५७१	रसपूजाफलम्	२५
रजतभस्म	५६९	रसबन्धकर्म ओषध्यः	६७०
रजतभेदाः	५६८	रसबन्धप्रकाराः	४००-६७८
रजतशुद्धिः	५६९	रसभस्मप्रकारः	१३९-१४८-३८८
रक्षफयन्त्रं	६८५	रसभस्मलक्षणम्	३९७
रञ्जनं	८८-४९२	रसभेदाः	२
रञ्जनक्रमः	९१	रसभेदानामुपयोगः	४
रत्नद्रुतिः	८७-१२१	रसभैरवगायत्री	११
रत्नद्रुतिबन्धः	४५८	रसभैरवध्यानं	"
रत्नधारणविधिः	३०१	रसभैरवमन्त्रोद्धारः	१२
रत्नानि	५२३-६०३	रसमन्त्रोद्धारः	४३
रत्नोत्पत्तिः	११७	रसमारिका ओषध्यः	६७०
रसः	२	रसमुखबन्धः	९३
रसकं	५४८	रसमुखीकरणम्	५०
रसकर्मण्यर्हाः	८	रसमूर्च्छनाविधिः	४०५-४७८
रसकाजीर्णाशुद्धरसलक्षणं	७०१	रसलिङ्गप्राप्त्यतिष्ठा	२०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
रसलिङ्गभेदाः	६९	रसादिमारणाय द्रव्यमानं	६०२
रसलिङ्गार्चना	१३	रसादिभिस्स्वर्णमारणम्	५६५
रसवर्णभेदाः	२	रसायनकल्पाः	२६४-४४०
रमशालानिर्माणं	९	रसायनयोगाः	१४२
रसशिष्यलक्षणम्	७	रसायनसेवाक्रमः	१३६
रसशुद्धिः	१३८	रसायनसेवायां क्रमणम्	१३७
रसशोधनसंस्काराः	३८५	रसायनार्हं रससंस्कारः	१३८
रससंस्कारप्रकाराः	४४	रसानोपयोगविधिः	१०८
रससंस्काराः	४३	रसाला	३३८
रससंस्कारा विशिष्टाः	३८३	रसावस्थाः	४
रससन्ध्याविधिः	१०	रसेन्द्रपूजाविधिः	१०
रससेवायां पथ्यापथ्यम्	११३	रसेन्द्रवलिक्रमः	२४
रससेवायामपथ्यजनिता		रसेन्द्रस्तोत्रं	२७
रोगास्तत्परिहारश्च	११५	रसेसंस्कारैर्जायमाना गुणाः	१०५
रसस्य औपाधिका दोषाः	५	रसोत्पत्तिः	२
रसस्य किट्टगतिः	४	रसोपदेशकलक्षणम्	७
„ जलगतिः	„	रागाः	३३९
„ जीवगतिः	„	राजावर्तः	६९५
„ धूमगतिः	„	राजावर्तभस्म	„
„ नैसर्गिका दोषाः	„	राजावर्तसत्त्वं	६२६
„ मुखबन्धः	९३	राजावर्तादिशुद्धिः	६२५
„ यौगिका दोषाः	५	रात्रिचर्या	३१९
„ स्थानान्तरगतिः	६	राक्षिभोजननियमाः	३२०
„ हंसगतिः	४	रासायनिका ओषध्यः	६७१
रसाद्भुशमन्त्रोद्धारः	१२	रतसी	६३६
रसाद्भुशीष्यानम्	११	रुदन्ती	६३२
„ मन्त्रोद्धारः	१२	रुदन्तीकल्पः	२१४
रसाञ्जनं	५५२	रुद्रजटा	६५८

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
रूप्यमूपा	५१३	लोहशुद्धिः	१२७
रेखावर्तः	४९०	-संस्कारमन्त्राः	१२८
रोधनं	४९१	लोहाः	५२३
ल		लोहोत्पत्तिः	५७८
लक्ष्मणा	६६३	घ	
लघुवन्धाः	४३०	चङ्कनालं	५१८
लघणक्षारः	५५८	चङ्कनालोपयुक्तमूलक्षणं	५१५
-दोषहरयोगः	१०७	चङ्गम्	५८७
-यन्त्रं	५०१-५०९	-गुणाः	५८८
-वर्गः	६९६	-बीजं	७६
लघुनवली	६३२	-भस्म	५८७
लावकपुटं	५२१	-शुद्धिः	"
लिङ्गिनी	६४२	वज्राभ्रम्	६३
लेपवेधः	४९४	वस्त्रं	११८-६०८
लेपाद्यर्थे मृत्तिकासाधनं	६८७	वस्त्रक्षारः	५५८
लोहगुणाः	१११	वस्त्रकान्ताभ्ररसायनं	१४६
-द्रण्डकल्पः	४२२	-लेचरी घुट्टिका	१६४
-पर्पटी	६७६	-गता गुणाः	६०९
-पाकभेदाः	१२९	-गता दोषाः	"
-पाकस्वरूपं	५८५	-घण्टेश्वरीघुट्टिका	१४६
-भस्म	१२८-५८१	-जीर्णरसभस्म	१५३
-भस्मनोऽमृती-		-द्रुतिः	१२१-६१८
करणं	१२९-५८४-६००	-द्रुतिभस्म	१२२
-भस्मसिद्धिः	४८४	-द्रावणमूपा	५१२
-भेदाः	१३१	-वन्धः	४४१-४४८
-रसायनसेवाक्रमः	१२९	-बीजं	९१
-वेधक्रमः	९५	-भस्मगुणाः	१२२-६१८
-वेधे क्रमणयोगाः	"	-भेदाः	११८-६०९

विषया ।	पृष्ठसंख्या	विषया ।	पृष्ठसंख्या
वज्रभरवीधुटिका	१६६	वर्तलोहगुणा	७९४
-भारणविधि	६१० ६१२	वर्तलोहभस्म	५९३ ५९४
मूषा	५१२ ५१४ ११७	वर्तलोहशुद्धि	५९३
मृदुसत्त्वभस्म	१२२	वर्षर्तचर्या	३४१
मृदुकरण	१२१ ६१६	वर्षर्तचर्यरूप	३३१
रसायन	११९-१४५	वसन्तानुचर्या	३३७
लक्षण	११८	वसन्तानुचर्यरूप	३३०
-वल्ली	६३६	वसाधर्ग	६७५
-वल्लीरूप	२६२	वह्निचिह्न	७८
शुद्धि	६१०	वह्निमृत्तना	७०१
संस्कार	११९	वारवल्ली	६३६
हेममेलन	६६ ४५६	वाराहपुट	५९०
हेममेलने मूषालेप	६५	वाराही	६३२ ६४३
वज्राकर	६०९	वाराहीयोग	२४९
वज्रानलनिड	७९	वारणीयन्त्र	६८६
वज्राभ्रजीर्णरसभस्म	१५३	वालुकापुट	५२०
वज्राभ्ररसायन	१४५	वालुकायन्त्र	५०३ ५०८
वज्रेश्वरीधुटिका	१६२	वासनागुखचारण	५३ ६८३
वज्रीदन	१२१ ६१६	विकम्प	४
वत्सनाभि	१९९ ५५०	विजया	२१४-६३४
वन्दाककल्प	३७६	, कल्प	२३४
वन्दाकाहरणविधि	३७६	, भेदा	२३६
वमन	१०७	विजयाया अग्निपाक	२३९
वरनाग	४८६	, चन्द्रपाक	२४०
वरमूषा	५१३	, सूर्यपाक	२४०
वरलोह	४८२	, योगा	२३९ २४१
वर्ज्यानि द-तकाष्ठानि	२९१	विजयोत्पत्ति	२३४
वर्तलोह	५९३	विजयालक्षण	२३६

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
विजयावर्धनक्रमः	२३७	विपसेवनासेवनयोर्नियमः	२०३
विजयान्यापत्तिस्त्री	२५०	विपोत्पत्तिः	१९९
विजयाहरणविधिः	२३८	विपोद्वयबन्धः	४२८
विजयोत्पत्तिः	२३४	विपोपद्रवचिकित्सा	२०२
विष्णुत्रोत्सर्जनविधिः	२८६	विपोपद्रवहरमन्त्रप्रयोगाः	२०३
विद्याधरयन्त्रं	५००-६७७	विपोपद्रवाः	२०२
विपरीतकरणी मुद्रा	३६०	विष्णुक्रन्दः	६६४
विप्रजातीययस्मभारणं	६१२	विष्णुक्रान्ता	६५४
विमलं	६२६	विसर्पंरुद्रोपः	५
विमलगुणाः	६२७	वृद्धदारकरूपः	२६०
विमलगुद्धिः	"	वृद्धदारकः	६५३
विमलसत्त्वं	"	वृद्धबन्धः	६८२
विरुद्धान्तं	३०९	वृद्धिः	६५६
विरुद्धान्तवर्जनोपदेशः	३०९	वृद्धो रसः	८२
विरेचनं	१०७	घृन्ताकमूपा	५१३
विशाला	६३९	वेधः	९३-४९५
विशिष्टरोगेषु दन्तकाष्ठधावन		वेधप्रकाराः	१०२
वर्जनातिदेशः	२९०	वेधोपयोगिनो यन्त्राः	४५०
विशिष्टे काले दन्तकाष्ठधावन		वैक्रान्तं	६२३
निषेधः	२९१	वैक्रान्तगुणाः	६२५
विशेषजारणाक्रमः	९७	वैक्रान्तद्रुतिः	६२४
विषं	१९९-५५०	वैक्रान्तबन्धः	४००-४६०
विषद्वेषः	५	वैक्रान्तभस्म	६२३
विषभेदाः	२००	वैक्रान्तशुद्धिः	"
विषमुष्टिः	६५४	वैक्रान्तसत्त्वं	"
विषयुक्तौदनलक्षण	३०८	वैक्रान्तसत्त्वबन्धः	४६३
विपरसायनं	२०१	वेद्वयं	६२०
निपशुद्धिः	"	वेद्वयगुणाः	"

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
पैद्यभागः	४८१	शुनकशाल्मलीपुष्पकल्पः	२१७
पैद्यजातीयवस्त्रमारणं	६१२	शुनकशाल्मलीफलकल्पः	"
पैश्वानरविडः	७७	शुनकशाल्मलीमूलकल्पः	"
व्यञ्जनयोगराट्	२४८	शुल्बनागं	४८३
व्याघ्रपादी	६३५	शुल्वाग्रं	६३
व्यायामविधिः	२९७	शूद्रजातीयवस्त्रमारणं	६११
श		शृङ्खलाबन्धः	६८१
शङ्खः	५५४	शैलोदककल्पः	४३३
शङ्खपुष्पी	६४९	शोधनत्रयं	६७६
शतावरी	"	शौचविधिः	२८७
शब्दवेधः	४९४	श्रीशैले सिद्धिक्रमः	१९२
शयनविधिः	३२३	श्रीशैले सिद्धिलाभः	१७६
शयनीयप्रकाराः	'	श्वेतगुञ्जाकल्पः	४२५
शरदृतुचर्या	३४३	श्वेतब्रह्मवृक्षकल्पः	२०९
शरदृतुस्वरूपं	३३१	श्वेतब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः	"
शरपुंखा	६४७	श्वेतब्रह्मवृक्षबीजकल्पः	"
शाकवृक्षकल्पः	४२३	श्वेतरञ्जनतैलं	९१
शाल्मलीकन्दः	६६५	श्वेतवर्गः	६७५
शिलाजतु	५४४	श्वेतवैकान्तबन्धः	४६१
शिलाजतुगुणाः	"	श्वेतार्ककल्पः	२१३
शिशिरर्तुचर्या	३३५	श्वेतार्कपर्णकल्पः	"
शिशिरर्तुस्वरूपं	३३५	प	
शीथुमर्गं	६९५	षड्गुणाभ्रजारणेन सर्वदोष-	१०३
शुक्लं	५५५	नाशः	३३९
शुक्तिः	२२१	पादवं	
शुण्ठीकल्पः	४८९	स	
शुद्धावर्तः	२१७	सकम्पः	४
शुनकशाल्मलीकल्पः		सजीवबन्धः	६८०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
संजीवनीजलमूल्यः	४२९	सामुद्रं लवणं	५५८
सत्वं	४८५	मारणा	९१-४९५
सदाचाररसायनं	२८५	सारणातेले	९२
सन्ध्यायन्दनादि नित्यकर्म-		सारणात्रयं	९१
विधिः	३००	सारणाग्रहारः	९३
सन्यासः	४९७	सारणायन्यं	६७७
सप्तधातुबोधः	११६	सारणार्थं घञ्घीजं	९१
सप्तपत्री	६३२	सिक्ता	५६०
सर्वाजयन्ध	६८१	सिद्धचूर्णं	१५८
समयादीक्षा	३२	सिद्धदीक्षा	४०
समाधि	३६४	सिद्धविडः	८०
समुद्रचारणं	५०-४९२	सिद्धयोगः	२४४
समुद्रशोषी	६५५	सिद्धमारयन्त्रं	६८४
संस्कृतबन्धः	६८३	सिद्धाः	३६
सर्जेश्वर	५५८	सिद्धासनं	३५२
सर्जरसः	५५६	सिन्दुवारः	६५१
सर्पिणी	६३२	सिन्दूरं	५५२
सर्वक्षारः	५५६	सीमकं	५८८
सर्वजारको विडः	८०	सूक्तं	१९५
सर्वदोषहरयोगः	१०८	सूर्यकान्तः	६२१
सर्वरत्नद्रुतिः	८७	सैन्धवं	५५९
सर्वतुसाधारणी चर्या	३४४	सोमराजीरूपः	२५९
सर्वेष्टादुगणः	२४३	सोमलताकल्पः	२५३
सलोमी	५	सोमलताभेदाः	"
सहदेवी	६६३	सोमलतामूलरूपं	"
साधकदीक्षा	३७	सोमलतोपयोगविधिः	२५५
साध्ययन्त्रं	६८६	सोमवल्ली	६२९
सायुजिः	५५६	सोमवृक्षः	६३०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
सोमानलयन्त्रं	५०४	स्पर्ण भस्म	१२३-५६९
सौराष्ट्री	५१६	„ भस्मगुणाः	५६७
सौवर्चलं लयणं	५५९	„ भेदाः	१२२-५६२
मौवीराञ्जनं	५५३	„ गूणा	५१३
स्ननयन्त्रं	५०७	„ रसायनं	१२३-१४३
स्त्रीजातीयवस्त्रमारणविधिः	६११	„ वस्त्रजीर्णरसभस्म	१५५
स्थलकूर्मयन्त्रं		„ वस्त्ररसायनं	१४६
स्थलपद्मिनी	६३०	„ वस्त्राभ्रकजीर्णरसभस्म	१५५
स्थलपद्मिनीरूपः	६१९	„ वस्त्राभ्रकरसायनं	१४७
स्थालीपाकविधिः	६००	„ शुद्धिः	१२२-५६२
स्थालीयन्त्रं	५०२	स्पर्णाभ्रकजीर्णरसभस्म	१५१
स्नानविधिः	२९९	स्पर्णाभ्रकरसायनं	१४७
स्नेहनं	१०६	स्पर्णाभ्रकान्तरसायनं	१४४
स्नेहाम्लादीनां गुणाः	६९२	स्वस्थहिता धर्म्या आचाराः	३१३
स्फटिकं	६२२	स्वाङ्गशीर्तं	४९०
स्रोतोऽञ्जनं	५५३	स्वेदनं	४४-१०६, ४९०-४९७
स्पर्णं	१२२-५६२	ह	
स्पर्णं कान्तजीर्णरसभस्म	१५२	हठयन्त्रं	६७९
„ कान्तरसायनं	१४४	हठमुद्रा	६८९
„ कान्तवस्त्रजीर्णरसभस्म	१५६	हंसगति	४
„ कान्तवस्त्ररसायनं	१४७	हंसपाकयन्त्रं	५०६
„ कान्तवस्त्राभ्रकजीर्णरस-		हरिताश्म	६२७
भस्म	१५६	हरिद्राश्म	५४७
„ कान्तवस्त्राभ्रकरसायनं	१४७	हस्तिकन्दः	६५४
„ कान्ताभ्रजीर्णरसभस्म	१५२	हस्तिकर्णी	६५७
„ गन्धपिष्टी	३९७	हस्तिकर्णीकल्पः	२१३
„ जीर्णरसभस्म	१५१	हस्तिकर्णीपञ्चाङ्गकल्पः	„
„ हुतिः	८७-१२३	हस्तिकर्णीपित्रकल्पः	„

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
हस्तिशुण्डी	६६२	हेमवीजं	६९
हारिद्रदोषः	५	„ ताम्रभस्मसिद्धं	७०
हिमजा	६४१	„ तीक्ष्णभस्मसिद्धं	७१
हिङ्गुलं	५४२	„ नागभस्मसिद्धं	६९
हिङ्गुलगुणाः	५४३	„ चङ्गभस्मसिद्धं	७१
हिङ्गुलशुद्धिः	५४२	हेमरक्ती	४८२
हिङ्गुलसत्वपातनं	७	हेमसुन्दरी घुटिका	१६१
हिङ्गुलाकृष्टरसः	४८१	हेमाश्र	६३
हेमकृष्टी	४८२	हेमिन् नागादिनिर्वहणेन वर्ण-	
हेमन्तर्तुचर्या	३३३	व्यत्यासः	७३
हेमन्तर्तुस्वरूपं	३२२		

पाठशुद्धिः ॥

पृष्ठ- संख्या ।	पङ्क्ति- संख्या ।	अशुद्धः पाठः ।	शुद्धः पाठः ।
५	९	यौगिकश्च	यौगिकाश्च
६	१६	कोविदः	कोविदैः ।
१४	६	प्रतीच्योत्	प्रतीच्युत्
२४	२२	अज्ञाना व	अज्ञानाद्भवति
५३	२	दोलारुये	तुलारुये
७१	३	ताम्रमयं	ताम्रमयः
९०	२३	अन्यः प्रकार इति मास्तु ।	
९३	११	सद्विव्ये(?)	सविडे
१०१	५	नीलोत्पलानि	नीलोपलानि
१०४	१३	शतांशे	समांशे
१०९	७	आरोटरसः	आरोटरससेवायै क्षेत्री- करणम् ।
१४६	७	चञ्जाभ्रकरसायनम्	चञ्जाभ्रकान्तरसायनम् ।
१५०	१३	फान्ताभ्रकजीर्णरस- भस्म	इति तु मुखीकृत इति श्लो- कार्धात्माक् निधेयम् ।
”	२०	वैकान्तसत्वस्य	वै कान्तसत्वस्य
१६१	२	मारयेत्	जारयेत्
१७६	१०	दिव्यो सिद्ध	दिव्यः सिद्ध
२०४	२०	विनिक्षि	विनिक्षिपेत् ।

पृष्ठ- संख्या ।	पङ्क्ति- संख्या ।	अशुद्धः पाठः ।	शुद्धः पाठः ।
२१५	६	फलत्रयं	फलत्रयम्
२२१	१२	शतफलं	शतफलं
२३२	१६	समान्नं	समन्नं
४२०	१९	निधिं	विधिं
४२१	११	तिलवत्काथ	तिलवत्काथ
४८२	४	हेमपिष्टी तारपिष्टी च	हेमकृष्टी तारकृष्टी च
४९२	७	निर्मुख चारणा	निर्मुखनारणा
४९७	१७	नताधो	नतायो
५२५	८	मद्य	मद्यै